H14 — 122

№ 610.
~~344.~~
Обм
Шк. Ж С.
Н14 122
н.

Законод. Отдѣленія.

№ 610. Законод. Отд.
Н14 122 54655/90

СБОРНИКЪ
АДМИНИСТРАТИВНЫХЪ ПОСТАНОВЛЕНІЙ
ЦАРСТВА ПОЛЬСКАГО.

ВѢДОМСТВО ПРОСВѢЩЕНІЯ.

ТОМЪ II.

СРЕДНІЯ УЧЕБНЫЯ ЗАВЕДЕНІЯ.

ZBIÓR
PRZEPISÓW ADMINISTRACYJNYCH
KRÓLESTWA POLSKIEGO.

WYDZIAŁ OŚWIECENIA.

TOM II.

ZAKŁADY NAUKOWE ŚREDNIE.

1867.

Гос. Публ. Библ. имени Салтыкова-Щедрина
0
Обм 6790.

Печатано по ВЫСОЧАЙШЕМУ повелѣнію.

Государств. публичная
историческая
библиотека РСФСР

768056 V м

Варшава. Въ Типографіи С. Оргельбранда.

Drukowano z rozkazu NAJWYŻSZEGO.

Warszawa. W drukarni S. Orgelbranda.

ОБЪЯСНЕНІЕ.

Заключающіеся въ настоящемъ Сборникѣ матеtіалы составляютъ рядъ постановленій о среднихъ учебныхъ заведеніяхъ, изданныхъ съ 1783 года до настоящаго времени.

Постановленія эти помѣщены въ четырехъ отдѣлахъ, именно:

Отдѣлъ I, о общихъ среднихъ учебныхъ заведеніяхъ;

Отдѣлъ II, о спеціальныхъ среднихъ учебныхъ заведеніяхъ;

Отдѣлъ III, о казенныхъ женскихъ учебныхъ заведеніяхъ;

Отдѣлъ IV, о мужскихъ и женскихъ частныхъ учебныхъ заведеніяхъ.

Обязательныя нынѣ постановленія отмѣчены въ оглавленій предметовъ звѣздочкою (*), поставленною возлѣ очереднаго номера постановленія.

Сборникъ этотъ, подъ главнымъ руководствомъ Дѣйствительнаго Тайнаго Совѣтника, Сенатора Фундуклея, составленъ Статсъ-Референдаріемъ Видалемъ, изъ матеріаловъ, собранныхъ Инспекторомъ Реальной гимназіи, Баромъ.

OBJAŚNIENIE.

Materyały niniejszym Zbiorem objęte stanowią szereg przepisów, dotyczących Zakładów Naukowych średnich, wydanych od roku 1783 aż do obecnego czasu.

Przepisy te mieszczą się w czterech działach:

Dział I, o Zakładach Naukowych średnich, ogólnych;

Dział II, o takichże zakładach specialnych;

Dział III, o Zakładach Naukowych żeńskich rządowych;

Dział IV, o Zakładach średnich prywatnych, tak męzkich jako i żeńskich.

Przepisy obecnie obowiązujące oznaczone są w spisie rzeczy gwiazdką (*), obok numeru porządkowego przepisu zamieszczoną.

Zbiór niniejszy, pod zwierzchnim kierunkiem Rzeczywistego Tajnego Radcy, Senatora Funduklеja, ułożony został przez Referendarza Stanu Vidala, z materyałów zebranych przez Inspektora Gimnazyum Realnego Bara.

ОГЛАВЛЕНІЕ ПРЕДМЕТОВЪ,

ЗАКЛЮЧАЮЩИХСЯ ВЪ НАСТОЯЩЕМЪ ТОМѢ.

Номеръ по порядку	СОДЕРЖАНІЕ.	Число и номеръ.	Власть, отъ которой послѣдовало распоряженіе.	Страницы.
	Введеніе	. . .	. . . . .	2
	ОТДѢЛЪ I. ОБЩІЯ СРЕДНІЯ УЧЕБНЫЯ ЗАВЕДЕНІЯ.			
1	Извлеченіе изъ постановленій Народной Эдукаціонной Коммисіи о составѣ Академіи и объ училищахъ Рѣчи-Посполитой (Главы VI—XXV).	1783 г.	Народная Эдукаціонная Коммисія.	32
2	Внутреннее устройство департаментскихъ училищъ.	17 Февраля 1812 г.	Народная Эдукаціонная Дирекція.	246
3	Внутреннее устройство окружныхъ училищъ.	6 Октября 1812 г.	Эдукаціонная Дирекція.	332
4	Внутреннее устройство уѣздныхъ училищъ.	6 Октября 1812 г.	Эдукаціонная Дирекція.	400
5	Инструкція Учителямъ относительно дисциплины въ училищахъ.	6 Октября 1812 г.	Эдукаціонная Дирекція.	408
6	Инструкція о взиманіи платы за ученіе.	29 Января 1812 г.	Эдукаціонная Дирекція.	430

SPIS PRZEDMIOTÓW,

W TOMIE NINIEJSZYM ZAWARTYCH.

Numer porządkowy.	TREŚĆ.	Data i Numer.	Wymienienie Władzy, wydającéj rozporządzenie.	Stronica.
	Wstęp	. . .	. . . . .	3

DZIAŁ I.

ZAKŁADY NAUKOWE ŚREDNIE OGÓLNE.

1	Wyjątek z ustaw Kommissyi Edukacyi Narodowéj, dla stanu Akademickiego i na szkoły Rzeczypospolitéj przepisanych. (Rozdziały VI—XXV).	1783 r.	Kommissya Edukacyjna Narodowa.	33
2	Wewnętrzne urządzenie szkół departamentowych.	17 Lutego 1812 r.	Dyrekcya Edukacyi Narodowéj.	247
3	Wewnętrzne urządzenie szkół wydziałowych.	6 Października 1812 r.	Dyrekcya Edukacyi.	333
4	Wewnętrzne urządzenie szkół podwydziałowych.	6 Października 1812 r.	Dyrekcya Edukacyi.	401
5	Instrukcya dla Nauczycieli co do karności szkolnéj.	6 Października 1812 r.	Dyrekcya Edukacyi.	409
6	Instrukcya względem opłat od uczniów.	29 Stycznia 1812 r.	Dyrekcya Edukacyi.	431

Номеръ по порядку.	СОДЕРЖАНІЕ.	Число и номеръ	Власть, отъ которой послѣдовало распоряженіе.	Страницы.
7	Внутреннее устройство воеводскихъ училищъ.	8 Іюня 1819 г.	Министръ Просвѣщенія.	440
8	Правила о взиманіи платы за ученіе.	27 Декабря 1819 года.	Правительственная Коммисія Духовныхъ Дѣлъ и Народнаго Просвѣщенія.	530
9	Программа преподаванія наукъ въ воеводскихъ училищахъ.	1820 г.	Правительственная Коммисія Духовныхъ Дѣлъ и Народнаго Просвѣщенія.	562
10	Списокъ книгамъ, которыя должны находиться въ библіотекахъ воеводскихъ училищъ.	1820 г.	Правительственная Коммисія Духовныхъ Дѣлъ и Народнаго Просвѣщенія.	624
11	Списокъ предметамъ, необходимымъ для кабинетовъ естественной исторіи, математическаго, физическаго и химическаго, въ воеводскихъ училищахъ.	1820 г.	Правительственная Коммисія Духовныхъ Дѣлъ и Народнаго Просвѣщенія.	646

Numer porządkowy.	TREŚĆ.	Data i Numer.	Wymienienie Władzy, wydającéj rozporządzenie.	Stronica.
7	Wewnętrzne urządzenie szkół wojewódzkich.	8 Czerwca 1819 r.	Minister Oświecenia.	441
8	Przepisy względem opłaty od uczniów.	27 Grudnia 1819 r.	Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.	531
9	Plan na szkoły wojewódzkie.	1820 r.	Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.	563
10	Rejestr książek, mających się znajdować w bibliotekach szkół wojewódzkich.	1820 r.	Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.	625
11	Rejestr rzeczy potrzebnych do Gabinetu Historyi naturalnéj, Matematyki, Fizyki i Chemii w szkołach wojewódzkich.	1820 r.	Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.	676

МАТЕРІАЛЫ,

ЗАКЛЮЧАЮЩІЕ ВЪ СЕБѢ

УСТАВЫ И ПОСТАНОВЛЕНІЯ

О

СРЕДНИХЪ УЧЕБНЫХЪ ЗАВЕДЕНІЯХЪ.

MATERYAŁY,

OBEJMUJĄCE

USTAWY I URZĄDZENIA

DLA

ZAKŁADÓW NAUKOWYCH ŚREDNICH.

ВВЕДЕНІЕ.

Можно съ большою вѣроятностію полагать, что училища, въ древней Польшѣ, возникли одновременно со введеніемъ христіанства. И въ самомъ дѣлѣ, когда въ X столѣтіи христіанская вѣра введена была въ Польшѣ Королями: Мечиславомъ І-мъ и Болеславомъ Храбрымъ, тогда въ западной Европѣ существовали уже училища каѳедральныя, приходскія и Бенедиктинскія; а такъ какъ христіанство проникло въ Польшу при тѣхъ же самыхъ условіяхъ, при какихъ оно существовало на Западѣ, то вмѣстѣ съ нимъ, по всей вѣроятности, заведены были и въ Польшѣ такія же самыя училища. Кромѣ Бенедиктинцевъ, въ дѣлѣ школьнаго обученія въ здѣшнемъ краѣ, въ ту эпоху принимали участіе и регулярные Каноники, какъ удостовѣряетъ о томъ уставъ этого общества. Школы Бенедиктинскія Каноников регулярныхъ и Каѳедральныя, поставляли себѣ главною задачею приготовленіе будущихъ членовъ свѣтскаго и монашествующаго духовенства; однакожъ и свѣтскимъ молодымъ людямъ не воспрещалось посѣщать означенныя училища.

Тогдашнія монастырскія и каѳедральныя училища соотвѣтствовали нынѣшнимъ среднимъ учебнымъ заведеніямъ, и до XIII столѣтія другихъ училищъ въ Польшѣ не существовало. Подобно тому, какъ въ остальной Европѣ, училища эти раздѣлялись на такъ называемыя въ то время trivium и quadrivium. Названія эти произошли отъ числа преподаваемыхъ въ нихъ предметовъ. Въ trivium преподавались: грамматика, реторика и діалектика; въ quadrivium— ариѳметика, геометрія, астрологія и музыка. Хотя всѣ предметы преподавались на латинскомъ языкѣ, однако сочиненія латинскихъ авторовъ переводимы были на польскій языкъ. Кромѣ наукъ, преподававшихся

WSTĘP.

Z wielkiém prawdopodobieństem twierdzić można, że szkoły w dawnéj Polsce powstały jednocześnie z zaprowadzeniem chrześciaństwa. Rzeczywiście, kiedy w X-m wieku wiara chrześciańska została w Polsce przez Mieczysława I-go i Bolesława Chrobrego zaprowadzona, już w krajach zachodnich istniały szkoły katedralne, parochialne i benedyktyńskie; że zaś chrześciaństwo dostało się do Polski w tych samych warunkach, w jakich istniało na zachodzie, przeto wraz z niém musiały przybyć do Polski i takież same szkoły. Oprócz Benedyktynów, trudnili się u nas szkołami w téj epoce i Kanonicy regularni, jak się o tém z konstytucyj tego zgromadzenia przekonać można. Szkoły Benedyktyńskie, jako też Kanoników regularnych i katedralne, miały głównie na celu przysposobienie członków duchowieństwa świeckiego i zakonnego, wszakże i młodzież świecka nie była od uczęszczania do nich wyłączona.

Szkoły zakonne i katedralne odpowiadały dzisiejszym średnim zakładom naukowym, i do XIII wieku innych szkół w Polsce nie było. Podobnie jak wreszcie Europy, szkoły te dzieliły się na tak zwane wówczas: trivium *i* quadrivium, *które to nazwy poszły od liczby wykładanych przedmiotów.* Trivium *obejmowało: grammatykę, retorykę i dialektykę; w* quadrivium *nauczano: arytmetyki, geometryi, astrologii i muzyki. Językiem wykładowym była łacina; wszakże autorów łacińskich tłómaczono na język polski. Oprócz nauk objętych w* trivium *i* quadrivium, *w szkołach katedralnych wykładano Pismo Swięte i Ojców Kościoła,*

въ trivium *и* quadrivium, *въ каѳедральныхъ училищахъ преподаваемы были Священное Писаніе, ученія Св. Отцовъ, а равно литургія, церковное пѣніе и катихизисъ. При каждомъ каѳедральномъ училищѣ было два учителя, т. е. учитель схоластики или магистръ и учитель богословія, которые избираемы были капитуломъ, предоставлявшимъ въ ихъ распоряженіе, въ видѣ вознагражденія за трудъ, нѣкоторые церковные доходы, потому что, согласно постановленію Латераненскаго Собора, воспитанники каѳедральныхъ училищъ вовсе не платили за ученіе.*

Каѳедральныя училища назывались также высшими училищами, потому, что туда переходили воспитанники изъ городскихъ или приходскихъ училищъ, для полученія высшаго образованія.

Кромѣ раздѣленія на trivium *и* quadrivium, *монастырскія училища подраздѣлялись еще на закрытыя (interiores) и открытыя (exteriores). Первыя изъ нихъ предназначены были для молодыхъ людей, вступившихъ въ монашеское званіе, вторыя для тѣхъ, кои готовились быть свѣтскими священниками, или предназначали себя къ другому какому либо званію.*

Въ монастырскихъ и каѳедральныхъ училищахъ, при преподаваніи грамматики, принято было въ руководство, кромѣ учебника Доната, употреблявшагося въ Польшѣ до конца XVIII столѣтія, сочиненіе Александра Вилладеуса, составленное по образцу грамматики Присціана, а также грамматика Петра Гелье.

Преподаватели реторики руководствовались сочиненіями Цицерона и Изократа, относительно же діалектики ограничивались переводами Аристотеля и сочиненіями Ѳомы Аквинскаго и Дунса Скота.

Курсъ ариѳметики ограничивался преподаваніемъ четырехъ простыхъ правилъ, потому именно, что римскія цифры, замѣненныя арабскими едва только въ XIV столѣтіи, препятствовали дальнѣйшему развитію этой науки.

oraz uczono liturgii, kantu i katechizmu. Przy każdéj szkole katedralnéj było dwóch nauczycieli, to jest: scholastyk, albo magister, i teolog, których kapituła obierała, oddając im, tytułem wynagrodzenia za pracę, niektóre kościelne dochody; gdyż uczniowie szkół katedralnych, w myśl Koncylium Lateraneńskiego z 1179 r. nic nie płacili za naukę.

Szkoły katedralne nazywano także szkołami wyższemi, albowiem do nich przechodzili na wyższe nauki uczniowie szkół miejskich, czyli farskich.

Oprócz podziału na trivium *i* quadrivium, *szkoły zakonne dzieliły się jeszcze na wewnętrzne (interiores) i zewnętrzne (exteriores). Pierwsze przeznaczone były dla młodzieży wstępującéj do zakonu, drugie — dla młodzieży sposobiącej się na Kapłanów świeckich, lub też do innych zawodów.*

W szkołach zakonnych i katedralnych, do uczenia grammatyki, oprócz Donata, używanego w Polsce do końca XVIII wieku, posiłkowano się dziełem Alexandra Villadeusa, ułożonem podług grammatyki Prisciana, tudzież grammatyką Piotra Helie.

Do wykładu retoryki służył Cycero i Izokrates; dyalektyka ograniczała się na przekładach Arystotelesa, na dziełach Tomasza z Akwinu i Duns Skota.

Wykład arytmetyki obejmował cztery działania proste, ile że liczby rzymskie, dopiero w XIV wieku zastąpione arabskiemi, postęp téj nauki utrudniały.

Въ какомъ объемѣ преподаваема была геометрія, и были ли въ тогдашнихъ училищахъ извѣстны сочиненія Евкинда или Боеція, рѣшить невозможно, по неимѣнію по сему предмету ни одного письменнаго памятника, относящагося къ той эпохѣ.

При преподаваніи астрологіи, составлявшей тогдашнюю астрономію, учили искусству исчислять время и обозначать праздники, какъ свидѣтельствуютъ о томъ календари, составленные польскими монахами въ XIII и XIV столѣтіяхъ.

Обученіе музыкѣ ограничивалось простымъ церковнымъ пѣніемъ во время священныхъ обрядовъ.

При преподаваніи богословія, кромѣ Св. Писанія, сочиненій Отцовъ Церкви и литургіи, предметомъ занятій была также и схоластическая философія, для которой въ руководство приняты были сочиненія Петра Ломбарда, подъ заглавіемъ: „Summa theologiae“ *и* „Libri sententiarum.“

Хотя въ trivium *и* quadrivium *польскій языкъ не былъ предметомъ обязательнымъ, однакожъ не подлежитъ сомнѣнію, что этотъ языкъ преподавался въ здѣшнихъ училищахъ уже въ XIII столѣтіи, тѣмъ болѣе, что церковныя пѣсни, проповѣди, крещенія, браки и т. п., а также обученіе катихизису, совершались на польскомъ языкѣ.*

Въ XV столѣтіи общественное воспитаніе быстро подвинулось впередъ, вслѣдствіе основанія, Королемъ Казиміромъ Великимъ, въ 1364 году, Краковской академіи. Воспитанники этой академіи обыкновенно избираемы были въ должности учителей и воспитателей во всѣхъ почти каѳедральныхъ, какъ прежнихъ, такъ и вновь возникшихъ училищахъ, кои, подъ названіемъ академическихъ колоній, учреждаемы были въ то время въ разныхъ мѣстахъ, какъ напр.: въ Пултускѣ, Плоцкѣ, Варшавѣ и т. д.

Въ XVI столѣтіи появились въ Польшѣ протестантскія училища, изъ которыхъ ни одно не существовало болѣе 20 лѣтъ. Въ этихъ училищахъ способъ преподаванія наукъ былъ отличенъ отъ другихъ. Образцомъ для протестантскихъ школъ служило Пинчовское училище, устройство котораго было слѣдующее. Оно

Czego nauczano z geometryi, i czy był znany w szkołach ówczesnych Euklides lub Boëcyusz, dojść trudno, gdyż żaden traktat tego rodzaju z owéj epoki do nas nie doszedł. Przy wykładzie astrologii, stanowiącéj ówczesną astronomię, nauczano sposobów oznaczania czasu i świąt, jak tego mamy dowód na kalendarzach, znajdywanych w brewiarzach przez zakonników polskich w XIII i XIV wieku pisanych.

Nauka muzyki ograniczała się na prostym śpiewie kościelnym, przy obrzędach używanym.

Przy wykładzie teologii, oprócz Pisma Ś-go, Ojców Kościoła i liturgii, zajmowano się i filozofią scholastyczną, do czego mianowicie służyły Summa theologiae *i* Libri sententiarum, *Piotra Lombarda.*

Lubo trivium *i* quadrivium *nie obejmują wyraźnie nauki języka polskiego, nie ulega wszelako wątpliwości, że go już w XIII wieku po szkołach naszych uczyć musiano, gdy śpiewy kościelne, kazania, chrzty, śluby i t. p. oraz wykład katechizmu, odbywały się w języku polskim.*

W XV-m wieku wychowanie publiczne silnie w kraju podniosła, założona jeszcze przez Kazimierza Wielkiego w 1364-m roku, Akademia Krakowska. Uczniowie jéj brani byli powszechnie na mistrzów i bakałarzy do wszystkich niemal szkół katedralnych tak dawnych, jako też i nowych, pod nazwiskiem kolonij akademickich, w różnych miejscach, jak w Pułtusku, Płocku, Warszawie i t. p. podówczas powstających.

W XVI-m wieku zjawiły się w Polsce szkoły protestanckie, z których wszakże żadna więcéj nad lat dwadzieściakilka nie przetrwała. W szkołach tych tryb dawania nauk był nieco odmienny. Za wzór dla szkół protestanckich służyła szkoła Pin-

раздѣлялось на 4 класса. Въ самомъ низшемъ, т. е. въ четвертомъ классѣ, ученикамъ преподавались: чтеніе, чистописаніе и катихизисъ, на польскомъ языкѣ. Въ третьемъ они обучались первоначальнымъ правиламъ латинской грамматики и переводили на польскій языкъ Disticha moralia *Катона,* Dialogi sacri *Кастельона, а также трактатъ* De vera sapientia *Яна Людвига Вивеса. Во второмъ классѣ преподавались синтаксисъ и прозодія, переводили Теренція и Цицерона, а также латинскій катихизисъ Кальвина. Въ первомъ, т. е. въ самомъ высшемъ классѣ, преподавались діалектика и реторика, переводили сочиненія Цицерона, Виргилія, Горація и, кромѣ того, преподаваемы были греческій и латинскій языки.*

Послѣ прибытія въ 1564 году Іезуитовъ, вызванныхъ Гозіемъ въ Брунсбергъ, училища, подъ ихъ руководствомъ, стали распространяться очень быстро. Вскорѣ потомъ въ 1565 году Андрей Носковскій, Епископъ Плоцкій, основалъ іезуитскую коллегію въ Пултускѣ, условившись предварительно съ Краковской академіей, о передачѣ мѣстныхъ училищъ въ вѣдѣніе Језуитовъ.

Вслѣдъ за симъ подобныя коллегіи и іезуитскія училища учреждены были во многихъ мѣстностяхъ древней Польши. При такомъ распространеніи іезуитскихъ училищъ, прежнія колоніи Краковской академіи должны были мало по малу придти въ упадокъ, тѣмъ болѣе, что каѳедральныя училища избирали себѣ учителей, по большей части изъ числа іезуитскихъ воспитанниковъ. Постоянныя распри между Іезуитамы и Краковскою академіею имѣли послѣдствіемъ то, что, по представленію Короля Владислава IV Папа Урбанъ VIII издалъ буллу о закрытіи въ Краковѣ іезуитскихъ училищъ. Въ Варшавѣ однако они дѣйствовали съ бо́льшимъ успѣхомъ и, не смотря на то, что тамъ уже существовали училища Піаровъ, вызванныхъ въ Польшу Владиславомъ IV въ 1642 году, не смотря на протестъ Краковской академіи, Іезуиты успѣли отстоять свои училища.

czowska, któréj urządzenie było następujące. Dzieliła się na cztery klassy. W najniższéj, czwartéj klassie, uczono po polsku: czytać, pisać i katechizmu. W trzeciéj—uczono początków grammatyki łacińskiéj i tłómaczono na język polski Disticha moralia *Katona*, Dialogi sacri *Kastelliona, tudzież traktat* De vera sapientia *Jana Ludwika Vivesa. W klassie drugiéj uczono syntaxy i prozodyi, tłómaczono Terencyusza i Cycerona, tudzież katechizm łaciński Kalwina. W pierwszéj, to jest najwyższéj klassie, wykładano dyalektykę i retorykę, tłómaczono Cycerona, Virgiliusza, Horacego, a nadto nauczano i greckiego języka.*

Po sprowadzeniu przez Hozyusza w 1564 roku Jezuitów do Brunsberga, szkoły pod ich kierunkiem szybko się krzewić poczęły. Zaraz w roku 1565-m Andrzéj Noskowski, biskup Płocki, założył kollegium Jezuitów w Pułtusku, ułożywszy się z Akademią Krakowską o ustąpienie szkół miejscowych na rzecz tychże. Następnie podobne kollegia i szkoły jezuickie powstały i w innych miejscowościach dawnéj Polski. Wśród takiego zagęszczenia się szkół jezuickich, dawne kolonie Akademii Krakowskiéj upadać musiały; tém bardziéj, że szkoły katedralne brały teraz na nauczycieli po największéj części wychowańców jezuickich. Kłótnie Jezuitów z Akademią Krakowską wywołały, na przedstawienie Władysława IV, rozkaz Urbana VIII zamknięcia szkół jezuickich w Krakowie. Szczęśliwiéj wszakże powiodło się im w Warszawie, gdzie pomimo już istniejących szkół Pijarów, w 1642 roku przez Władysława IV do Polski sprowadzonych, pomimo protestacyi ze strony Akademii Krakowskiéj, Jezuici szkoły swoje utrzymali.

Борьба между академіей и Іезуитами повторялась и въ другихъ мѣстахъ.

Среди этихъ раздоровъ и не взирая на столько несчастныхъ войнъ, ознаменовавшихъ царствованіе Короля Яна Казиміра, число училищъ, основанныхъ Іезуитами и Краковской академіей, не только не уменьшилось, но напротивъ того, значительно возросло.

Народонаселеніе греческаго исповѣданія, со времени соединенія съ Западною Церковью, пріобрѣло, въ концѣ той эпохи, училища, содержимыя орденомъ Базильянцевъ. Польскіе диссиденты, т. е. исповѣдывавшіе греко-восточную вѣру, Социніяны, Ческіе братья, Кальвинисты и Лютеране стали также въ ту эпоху, учреждать свои училища. На увеличеніе однако числа училищъ, наибольшее вліяніе имѣлъ Орденъ Піаровъ, училища которыхъ впервые появились въ Варшавѣ въ 1657 году, а потомъ распространились и во многимъ другихъ мѣстностяхъ.

Іезуитскими училищами, какъ и вообще всѣми дѣлами Іезуитскаго ордена, управлялъ Генералъ Іезуитовъ, постоянное мѣстопребываніе котораго было въ Римѣ. Чѣмъ былъ Генералъ въ отношеніи къ цѣлому ордену, тѣмъ былъ Провинціалъ для провинцій, на которыя раздѣлялся орденъ.

При особѣ Провинціала постоянно находились четыре члена совѣта. Онъ назначалъ Префектовъ и Учителей и отыскивалъ между молодыми монахами своего ордена людей, способныхъ занять учительскія мѣста. Ближайшее непосредственное управленіе училищемъ принадлежало Ректору Коллегіи, который, по представленію Провинціала, назначаемъ былъ Генераломъ ордена. Помощникомъ Ректора, въ управленіи училищемъ, былъ Префектъ, отъ котораго требовалось высшее образованіе и усердіе къ своему призванію. Учителями были, обыкновенно, прежніе іезуитскіе ученики, которые въ 17-мъ или 18-мъ году своей жизни, изъ курса реторики и философіи поступали въ новиціатъ, гдѣ находились въ продолженіе 2-хъ

Podobna walka Akademii z Jezuitami powtarzała się i w innych miejscach.

Wśród tych zatargów, pomimo tyle nieszczęśliwych za Jana Kazimierza wojen, liczba szkół, już to przez Akademię Krakowską, już przez Jezuitów założonych, nie tylko że się nie zmniejszyła, lecz owszem znakomicie wzrosła.

Ludność obrządku wschodniego, od czasu unii z kościołem zachodnim, zyskała na schyłku téj epoki szkoły utrzymywane przez Bazylianów. Dyssydenci polscy, to jest wyznawcy kościoła wschodniego, Socynjanie, Bracia czescy, Kalwini i Lutrzy zaczęli także zakładać swoje szkoły w téj epoce. Najbardziéj jednak na powiększenie się liczby szkół wpłynęli Pijarzy, których pierwsze szkoły pojawiły się w 1657 roku w Warszawie, a wkrótce potem zostały otwarte i w wielu innych miejscowościach.

Szkołami jezuickiemi, jak wszelkiemi innemi sprawami całego zgromadzenia, kierował Generał zakonu, w Rzymie przebywający. Czem był generał dla całego zakonu, tém Prowincyał dla prowincyj, na które się zakon dzielił.

Przy boku Prowincyała było zawsze czterech radców. On mianował Prefektów i nauczycieli i upatrywał pomiędzy młodymi zakonnikami swego zgromadzenia ludzi zdatnych do zawodu nauczycielskiego. Bliższy, bezpośredni zarząd szkoły należał do Rektora Kollegium, którego, na przedstawienie Prowincyała, nominował Generał zakonu. Wyręczycielem Rektora w zarządzie szkołą był Prefekt, po którym wymagano wyższego naukowego wykształcenia i gorliwości w powołaniu. Nauczyciele byli to zwykle dawni uczniowie jezuiccy, którzy w 17 lub 18 roku życia, z retoryki lub filozofii weszli do nowicyatu, gdzie pozostawali przez dwa lata. Po ukończeniu nowicyatu następowało tak zwane powtarzanie

лѣтъ. По окончаніи новиціата, имъ предстояло еще такъ называемое повтореніе humaniorum, *продолжавшееся также два года. Послѣ того кандидатъ получалъ мѣсто учителя въ 3-хъ низшихъ классахъ. Пробывъ въ этой должности три года, онъ долженъ былъ слушать курсъ богословія въ продолженіе четырехъ лѣтъ, и, послѣ годичнаго испытанія и рукоположенія въ священническій санъ, предоставляемо ему было званіе учителя высшихъ классовъ, или проповѣдника, исповѣдника и т. п., соотвѣтственно его способностямъ.*

Училища въ каждой коллегіи состояли изъ пяти классовъ: 3-хъ грамматическихъ и 2-хъ humaniorum, *или иначе: изъ такъ называемыхъ — инфимы, грамматики, синтаксиса, піитики и реторики. Каждый классъ имѣлъ своего учителя; ученики во всякомъ классѣ оставались по одному году, и только прилежнѣйшимъ и способнѣйшимъ изъ нихъ дозволялось переходить изъ класса въ классъ черезъ полгода.*

Курсъ наукъ въ іезуитскихъ училищахъ былъ слѣдующій:

1. Реторика. *Въ этомъ классѣ преподавались: теорія краснорѣчія, стилистика и науки вспомогательныя, какъ-то: исторія, географія, миѳологія, греческія и римскія древности. Руководствомъ въ обученіи теоріи краснорѣчія были реторическія сочиненія Цицерона, а также реторика и піитика Аристотеля. Въ послѣдствіи времени стали обучать краснорѣчію по руководству Суареса, а въ началѣ XVIII столѣтія по правиламъ, изложеннымъ въ сочиненіяхъ Доминика де Колонья и Ювенція. Въ латинскомъ слогѣ воспитанники упражнялись изучая сочиненія Цицерона и другихъ римскихъ писателей.*

Изъ греческаго языка преподавалась въ этомъ классѣ просодія, и вмѣстѣ съ тѣмъ ученики знакомились съ греческими авторами и діалектами.

Для учениковъ, желающихъ перейти изъ класса реторики въ классъ философіи и поступить въ монахи, полагался въ семъ послѣднемъ классѣ двухлѣтній курсъ.

humaniorum, *trwające także przez dwa lata. Następnie kandydat otrzymywał posadę nauczyciela w trzech niższych klassach; na niéj przebywszy lat trzy szedł słuchać teologii, przez ciąg lat czterech, a po roku próby wyświęcony, zajmował posadę nauczyciela klass wyższych, lub kaznodziei, spowiednika i t. p. według okazanych zdolności.*

Właściwe szkoły w każdem kollegium składały się z pięciu klass: trzech grammatycznych i dwóch humaniorum, *czyli inaczéj: z infimy, grammatyki, syntaxy, poetyki i retoryki. Każda klassa miała swego nauczyciela; uczniowie w każdéj klassie zostawali po roku; wszakże zdolniejszym i pilniejszym uczniom dozwalano niekiedy w klassach niższych przechodzić co pół roku.*

Plan nauk w szkołach jezuickich był następujący:

1. Retoryka. *W téj klassie wykładano: teoryę wymowy, stylistykę i nauki pomocnicze, jak historyę, geografię, mitologię, starożytności greckie i rzymskie. Do nauki teoryi wymowy używano dzieł retorycznych Cycerona, tudzież retoryki i poetyki Arystotelesa. Później uczono wymowy podług Suaresa, a na początku XVIII wieku podług Dominika de Cologna i Juwencyusza. W stylu łacińskim kształcono młodzież na dziełach Cycerona, nie pomijając i innych pisarzów rzymskich. Z języka greckiego wykładano w téj klassie prozodyę, obznajmiając zarazem uczniów z pisarzami i dyalektami greckiemi.*

Dla uczniów chcących przejść z retoryki do filozofii i wstąpić do zakonu, kurs w téj klassie był dwuletni.

2. Піитика. *Ученики, окончившіе грамматическіе классы, приготовлялись въ классѣ піитики къ поступленію въ классъ реторики, причемъ требовались отъ нихъ—знаніе латинскаго языка и достаточныя свѣдѣнія изъ вспомогательныхъ наукъ, т. е. изъ исторіи, географіи, миѳологіи и древностей. Ученики читали Цицерона, Цезаря, Саллюстія, Ливія, Курція, Виргилія и нѣкоторыя оды Горація. Изъ вспомогательныхъ наукъ преподавалось въ этомъ классѣ только то, что считалось необходимымъ для объясненія сочиненій римскихъ авторовъ. Изъ греческаго языка преподаваемъ былъ синтаксисъ, а также заставляли учениковъ упражняться въ составленіи письменныхъ сочиненій.*

3. Высшій грамматическій классъ. *Въ этомъ классѣ оканчивалось преподаваніе грамматики и повторялся, въ полномъ объемѣ, синтаксисъ, съ присоединеніемъ къ нему такъ называемаго живописнаго синтаксиса и науки стихотворенія. Изъ римскихъ авторовъ изучаемы были сочиненія Цицерона, Овидія и Виргилія. Въ греческомъ языкѣ, кромѣ науки о частяхъ рѣчи безъ различія діалектовъ и болѣе рѣдкихъ отрывковъ, читаемы были сочиненія Хризостома, Езопа и Агапета.*

4. Среднiй грамматическій классъ. *Въ этомъ классѣ ученики знакомились съ общими грамматическими правилами, начиная со второй книги Альвара и оканчивая живописнымъ синтаксисомъ. Изъ греческой грамматики они обучались склоненіямъ и спряженіямъ. Изъ римскихъ авторовъ они читали легкіе отрывки изъ сочиненій Цицерона, Овидія, а изъ греческихъ—изъ сочиненій Цебеса.*

5. Нисшій грамматическій классъ. *Въ этомъ классѣ воспитанники обязаны были основательно изучить этимологическую часть грамматики, преподававшейся въ двухъ отдѣлахъ: высшемъ и низшемъ, по первой книгѣ Альвара. Для упражненія въ переводѣ съ латинскаго на польскій языкъ, употреблялись преимущественно самыя легкія письма Цицерона. Изъ греческаго языка преподаваемы были чтеніе, письмо и правила о имени существительномъ. Само собою разумѣется, что во всѣхъ*

2. Poetyka. *Uczniowie ukończywszy klassy grammatyczne, w poetyce sposobili się do retoryki, przyczem wymagano od nich znajomości języka łacińskiego i pewnéj biegłości w naukach pomocniczych, to jest w historyi, geografii, mitologii i starożytnościach. Uczniowie czytali Cycerona, Cezara, Salustyusza, Liwiusza, Kurcyusza, Wirgiliusza i niektóre ody Horacego. Z nauk pomocniczych uczono w téj klassie tylko tego, co było niezbędnem do objaśnienia czytanych autorów rzymskich. Z języka greckiego wykładano składnię, oraz zajmowano uczniów ćwiczeniami piśmiennemi.*

3. Wyższa klassa grammatyczna. *W klassie téj kończono naukę grammatyki i powtarzano w całéj rozciągłości rozdział o składni, przydając do niéj, tak zwaną składnię ozdobną i naukę robienia wierszy. Z autorów używano Cycerona, Owidyusza, i Wirgiliusza. W greckim języku, obok nauki o częściach mowy, bez względu na dyalekty i rzadsze wyjątki, czytano Chryzostoma, Ezopa, i Agapetusa.*

4. Średnia klassa grammatyczna. *W téj klassie obznajmiano uczniów z prawidłami grammatyki w ogólności, począwszy od drugiéj księgi Alwara do składni ozdobnéj. Z grammatyki greckiéj uczyli się deklinacyj i konjugacyj. Z autorów czytali łatwiejsze wyjątki z Cycerona i Owidyusza a po grecku z Cebesa.*

5. Niższa klassa grammatyczna. *W téj klassie musieli uczniowie posiadać dokładną znajomość etymologicznéj części grammatyki, którą w dwóch oddziałach — niższym i wyższym, wykładano podług pierwszéj księgi Alwara. Do tłómaczenia z łacińskiego na polskie używano najłatwiejszych listów Cycerona. Z języka greckiego uczono czytać, pisać i o rzeczowniku. Naturalnie, że we wszystkich klassach uczono w stosownym zakresie*

классахъ преподавался катихизисъ въ соотвѣтственномъ объемѣ; со времени же царствованія Короля Яна Казиміра, по исключеніи изъ преподаванія греческаго языка, введено было въ нѣкоторыхъ коллегіяхъ преподаваніе нѣмецкаго и французскаго языковъ, а также географія и исторія новыхъ временъ.

Кромѣ вышеозначенныхъ классовъ, при нѣкоторыхъ, болѣе богатыхъ коллегіяхъ, учреждены были курсы богословія и философіи, изъ коихъ въ первомъ преподаваніе продолжалось четыре, а въ послѣднемъ три года.

Училища Піаровъ находились также подъ главнымъ управленіемъ Генерала ордена и Провинціала. Во главѣ каждой коллегіи стоялъ Ректоръ, для ближайшаго же завѣдыванія училищемъ въ помощь ему назначался Префектъ, избираемый обыкновенно изъ числа Профессоровъ философіи или реторики; онъ завѣдывалъ педагогическою и дисциплинарною частью училища. - Учители избирались Піарами, по примѣру Іезуитовъ, изъ среды способнѣйшихъ учениковъ реторики или философіи, которые, окончивъ курсъ наукъ въ новиціатѣ, слушали еще курсъ богословія.

Піарскія училища состояли изъ семи классовъ, называемыхъ: 1) proforma *или* parva infima (*приготовительный*); 2) infima major; 3) grammatica; 4) syntaxis; 5) poetica; 6) rethorica; 7) philosophia, *вмѣстѣ съ математикою.* Parva infima i proforma *были, собственно говоря, два вмѣстѣ соединенныя отдѣленія однаго и того же класса.*

Въ классѣ proforma *и* infima *низшая, преподавались: чтеніе, чистописаніе, начала ариѳметики и латинскій языкъ.*

Въ высшей infima *продолжалось преподаваніе тѣхъ же самыхъ предметовъ, съ прибавленіемъ катихизиса, по руководству Канизія* „Summa doctrinae christianae“.

Въ классѣ грамматики преподаваемы были: склоненія и спряженія, ариѳметика, правила составленія писемъ, а также переводили Федра и Корнелія Непота.

katechizmu; a od czasów Jana Kazimierza, po usunięciu greczyzny, zaprowadzono w niektórych kollegiach wykład języka niemieckiego i francuzkiego, tudzież historyi i geografii nowożytnéj.

Oprócz tych klass, przy bogatszych kollegiach były kursa teologii i filozofii, z których pierwsze trwały cztery, a drugie trzy lata.

Szkoły pijarskie zostawały także pod głównym zarządem Generała zakonu i Prowincyałów. Na czele każdego kollegium stał Rektor, którego w bliższem zawiadywaniu szkołą zastępował Prefekt. Bywał to zwykle professor filozofii lub retoryki; do niego należała cała część pedagogiczna i dyscyplinarna szkoły. W nauczycieli Pijarzy zaopatrywali swoje szkoły takimże samym prawie sposobem jak Jezuici, to jest z pomiędzy zdolniejszych uczniów retoryki lub filozofii, którzy, po odbyciu studyów w nowicyacie, słuchali jeszcze kursu teologii.

Szkoły pijarskie składały się z klass siedmiu, zwanych: 1) proforma *czyli* parva infima; 2) infima major; 3) grammatica; 4) syntaxis; 5) poëtica; 6) rethorica; 7) philosophia z matematyką.

Parva infima i proforma *właściwie były to oddziały jednéj i téj samej klassy, razem się mieszczące.*

W proformie *i* infimie niższéj *uczono: czytać, pisać, początków arytmetyki i języka łacińskiego.*

W infimie wyższéj,—*tego samego daléj i katechizmu podług Kanizyusza* „Summa doctrinae christianae."

W grammatyce: *deklinacyj, konjugacyj, rachunków, pisania listów, tudzież tłómaczono Fedra i Korneliusza Neposa.*

Въ классѣ Синтаксиса преподаваемъ былъ синтаксисъ, и читались легкія латинскія сочиненія, какъ напр. Евтропія и Цезаря; кромѣ того, воспитанники упражнялись въ составленіи писемъ и рѣчей.

Въ Піитикѣ преподаваемо было метросложеніе, и читаемы были отрывки изъ сочиненій Овидія, Лукана, Клавдія и Горація; кромѣ того, воспитанники выучивали наизусть, на польскомъ и латинскомъ языкахъ, отрывки прозой и стихами, эпиграммы, письма, элегіи, рѣчи, изъ Курція, Ливія и др.

Въ Реторикѣ ученики читали Светонія, Клавдіяна, письма Цицерона, обучались реторикѣ по сочиненію Эммануила Тезаура, слушали лекціи Римской исторіи, читали оды Горація, рѣчи Залускаго, исторію Польши Кромера, исторію всеобщаго права Рэкера, всеобщую исторію, панегирики, сочиненія Сенеки, сатиры Понинскаго и писали сочиненія на заданныя темы, согласно правиламъ, указаннымъ при чтеніи извѣстныхъ авторовъ.

Въ классѣ Философіи преподаваемы были: логика, метафизика, этика и т. п., согласно ученію Томистовъ, и высшая геометрія.

Во всѣхъ классахъ уроки продолжались отъ 8 до 11 часовъ утра и отъ 2-хъ до 4-хъ часовъ по полудни; по четвергамъ назначался отдыхъ, продолжавшійся цѣлый день.

Всякій классъ имѣлъ своего учителя, именуемаго въ пяти низшихъ классахъ, Магистромъ, а въ Реторикѣ и Философіи— Профессоромъ.

При піарскихъ училищахъ, точно также какъ и при іезуитскихъ, учреждены были въ ту эпоху такъ называемые конвикты, въ которыхъ дѣти богатыхъ родителей, за довольно значительное въ то время вознагражденіе, имѣли столъ и квартиру, и находились подъ надзоромъ Регенса.

Преобразованіемъ монастырскихъ училищъ современники обязаны молодому Піару, Станиславу Конарскому, который, для достиженія предположенной имъ по этому предмету цѣли, предпринялъ два средства: во-первыхъ, старался пригото-

W syntaxie *uczono składni i czytano łatwiejszych do zrozumienia autorów łacińskich, jak Eutropiusza i Cezara; uczniowie pisali listy, mowy.*

W poetyce *wykładano metrykę, czytano wyimki z Owidyusza, Lukana, Klaudiusza, Horacego; prócz tego uczniowie uczyli się na pamięć, po polsku i po łacinie, prozą i wierszem, epigrammatów, listów, elegij, mów z Kurcyusza, Liwiusza i t. p.*

W retoryce *czytano Swetoniusza, Klaudyana, listy Cycerona; uczono się retoryki podług Emanuela Tesaura; słuchano historyi Rzymskiej, czytano ody Horacego, mowy Załuskiego, historyę polską Kromera, historyę prawa powszechnego Rekiera, historyę powszechną, panegiryki, Senekę, satyry Ponińskiego i pisano wypracowania, podług reguł przy czytaniu autorów wskazanych.*

W filozofii *wykładano: logikę, metafizykę, etykę i t. p. podług zasad Tomistów, i geometryę wyższą.*

We wszystkich klassach lekcye odbywały się od 8-ej do 11-ej zrana i od 2-éj do 4-éj po południu; we czwartek była całodzienna rekreacya.

Każda klassa miała jednego nauczyciela, zwanego w pięciu klassach niższych magistrem, a w retoryce i filozofii—professorem.

Przy szkołach pijarskich, równie jak i przy jezuickich były w owéj epoce konwikty, w których zamożniejsza młodzież, za stosunkowo dość znaczną opłatą, miała stół i mieszkanie, pod dozorem Regensa.

Reformę szkół zakonnych współcześni zawdzięczają młodemu Pijarowi Stanisławowi Konarskiemu. Dla dopięcia tego celu obrał dwa środki, to jest: usposobienie zdatnych nauczycieli

вить способныхъ учителей въ средѣ ордена Піаровъ, и во-вторыхъ, разсѣять посредствомъ печати вкоренившіеся предразсудки.

Но, такъ какъ піарскія коллегіи, въ сравненіи съ іезуитскими, были малочисленны и посѣщались только бѣдными воспитанниками, то Конарскій рѣшился основать образцовое училище, подъ названіемъ Collegium nobilium, *для привлеченія туда сыновей богатыхъ и знатнѣйшихъ дворянъ, съ тѣмъ, чтобы примѣръ, поданный первенствующими классами, могъ благодѣтельно подѣйствовать и на низшіе слои общества. Намѣреніе его, въ самомъ началѣ, не имѣло успѣха, вслѣдствіе недостатка денежныхъ средствъ; но, не взирая на препятствія и опираясь на общественное мнѣніе, которое онъ успѣлъ склонить на свою сторону изданными имъ сочиненіями, Конарскій, прежде всего, занялся приготовленіемъ способныхъ учителей. Съ этою цѣлью онъ отправился въ піарскую семинарію, въ Рэжешовъ, и тамъ, въ продолженіе двухъ лѣтъ, въ званіи Профессора, трудился надъ образованіемъ молодыхъ Піаровъ, знакомя ихъ съ лучшими способами преподаванія и развивая въ нихъ любовь къ изящному; притомъ занялся начертаніемъ плана преподаванія для будущихъ конвиктовъ и коллегій.*

По этому плану, въ Collegium nobilium, *въ публичныхъ училищахъ и духовныхъ семинаріяхъ предположено преподавать слѣдующіе предметы:*

1) Законъ Божій и науку христіанской нравственности;

2) религіозныя упражненія;

3) нравственное богословіе, (этотъ предметъ, равно какъ и догматическое богословіе, вмѣстѣ съ каноническимъ правомъ и церковною исторіею предположено было преподавать семинаристамъ, по окончаніи ими курса философіи);

4) польскій и латинскій языки, а также польскую и латинскую литературу и краснорѣчіе (для семинаристовъ — греческій, а для желающихъ — и еврейскій языкъ);

w zgromadzeniu XX. Pijarów, i obalenie zakorzenionych przesądów pismami.

Gdy jednakże kollegia pijarskie, w porównaniu z jezuickiemi, były nieliczne i przez uboższą młodzież uczęszczane, postanowił założyć szkołę wzorową, pod nazwiskiem Collegium nobilium, *dla bogatszéj i znakomitszéj szlachty, aby przykład dany z góry tém skuteczniej mógł wpłynąć na niższe warstwy. Zamiar ten jego rozbił się początkowo o brak funduszów; wszakże nie zrażony przeszkodami, mając już przez wydane pisma opinię publiczną za sobą, Konarski zajął się naprzód przysposobieniem nauczycieli. W tym celu udał się do seminaryum pijarskiego w Rzeszowie i tam przez dwa lata kształcąc jako professor młodych Pijarów, obeznał ich z przyzwoitym sposobem wykładu, i smak w nich dobry zaszczepił. Zajął się przytém nakreśleniem planu wykładu w przyszłych konwiktach i kollegiach.*

Według tego planu Collegium nobilium, *szkoły publiczne i seminarya zgromadzenia, obejmować miały przedmioty następujące:*

1) Naukę religii i moralności chrześcijańskiéj;

2) Ćwiczenia w pobożności;

3) Teologię moralną (téj, jako téż teologii dogmatycznéj, z prawem kanonicznem i historyą kościoła, słuchać mieli seminarzyści po ukończeniu filozofii);

4) Język, literaturę i wymowę polską i łacińską (dla seminarzystów jeszcze język grecki, a dla chcących się uczyć—i hebrajski);

5) ариѳметику, алгебру и геометрію:

6) естественную исторію и физику;

7) исторію польскую и всеобщую, и географію;

8) философію, т. е. логику, этику и метафизику;

9) политику (ознакомленіе учениковъ съ сочиненіями Бернулья и Липсіуса);

10) Государственное право, инвентарь Жеглицкаго, Volumina Legum;

11) языки французскій и нѣмецкій (а для желающихъ и италіянскій) для воспитанниковъ конвикта и семинаріи; кромѣ того, исключительно для одного конвикта: рисованье и архитектуру гражданскую и военную.

Согласно вышеизложенному плану, Конарскій, въ 1740 году, открылъ свой Collegium nobilium въ Варшавѣ, въ нанятомъ для сего помѣщеніи на улицѣ Длугой.

Сначала онъ не имѣлъ успѣха, такъ что въ продолженіе нѣсколькихъ мѣсяцевъ въ конвиктѣ былъ только одинъ ученикъ, но въ слѣдующемъ году находилось въ немъ уже болѣе двадцати воспитанниковъ, принадлежащихъ знатнѣйшимъ дворянскимъ родамъ. Тогда-то Конарскій вознамѣрился построить зданіе, болѣе соотвѣтственное назначенію своего заведенія, что и исполнилъ послѣ многихъ неудачъ и препятствій, при содѣйствіи помѣщиковъ и Маріи Лещинской, въ 1754 году.

Передавъ управленіе симъ заведеніемъ своимъ помощникамъ, Конарскій, съ разрѣшенія Папы Бенедикта XIV и при содѣйствіи Провинціала Комаровскаго, посвятилъ остатки жизни своей преобразованію уставовъ Ордена Піаровъ, занимаясь при всемъ томъ постоянно и литературными трудами, главною задачею коихъ было: преобразованіе училищъ, исправленіе нравовъ и обновленіе отечественнаго языка.

Піарскія училища преобразовывались съ чрезвычайною быстротою, по мѣрѣ увеличивавшагося числа способныхъ учителей. Новый планъ преподаванія введенъ былъ въ Варшавѣ, Ржешовѣ, Радомѣ, Ловичѣ и Мендзыржечѣ. Исключенъ былъ изъ преподаванія Альваръ, и, въ замѣнъ его, принята въ руковод-

5) Arytmetykę, algebrę, geometryę;

6) Historyę naturalną, fizykę;

7) Historyę polską, powszechną i geografię;

8) Filozofię, to jest logikę, etykę i metafizykę;

9) Politykę (obznajmienie uczniów z dziełami Bernouillego i Lipsiusza);

10) Prawodawstwo krajowe, inwentarz Żeglickiego, volumina legum;

11) Języki: francuzki, niemiecki (włoski dla chcących się uczyć) dla konwiktu i seminaryum; a nadto, dla samego konwiktu rysunki i architekturę cywilną i wojskową.

Według takiego planu otworzył Konarski w roku 1740-m swoje Collegium nobilium, *w najętym lokalu przy ulicy Długiéj w Warszawie.*

Z początku doznał niepowodzenia; przez kilka pierwszych miesięcy konwikt miał tylko jednego ucznia; wszakże na rok następny już było w nim przeszło dwudziestu młodzieńców z najpierwszych domów szlacheckich. Wtedy to Konarski powziął zamiar wybudowania stósownego dla swego zakładu gmachu, czego téż po różnych kłopotach i trudnościach, przy pomocy obywateli i Maryi Leszczyńskiéj, w 1754-m roku dokonał.

Zdawszy kierunek nowego zakładu na swoich pomocników i wyręczycieli, resztę życia Konarski poświęcił, za zezwoleniem Benedykta XIV-go i przy pomocy Prowincyała Komorowskiego, na zreformowanie ustaw swego zgromadzenia, zajmując się obok tego ciągle pracami literackiemi, reformę szkół, obyczajów i języka mającemi na celu.

Szkoły pijarskie reformowały się szybko w miarę przybywania usposobionych nauczycieli; nowy plan nauk naprzód zaprowadzono w Warszawie, Podolińcu, Rzeszowie, Radomiu, Łowiczu i Międzyrzeczu. Usunięto Alwara, *którego miejsce zajęła* grammatyka pijarska *przez samego Konarskiego napisana; po-*

ство Піарская Грамматика, *изданная самимъ Конарскимъ; увеличено число часовъ, предназначенныхъ для преподаванія математическихъ и естественныхъ наукъ, исторіи и географіи; введены по училищамъ изданныя Піарами учебныя книги; библіотеки и музеи коллегій снабжены были книгами, географическими картами и математическими инструментами. Преобразованныя такимъ образомъ училища стали пріобрѣтать все бóльшую и бóльшую извѣстность; ученики изъ іезуитскихъ коллегій стали постепенно переходить въ коллегіи Піаровъ, что и заставило Іезуитовъ произвести въ своихъ училищахъ такія же преобразованія, какія сдѣланы были Піарами.*

Напротивъ того, въ академическихъ колоніяхъ не было введено въ то время никакихъ измѣненій, ни въ самомъ планѣ, ни въ способахъ преподаванія наукъ, за исключеніемъ развѣ того, что въ нѣкоторыхъ изъ нихъ стали обучать французскому языку.

Совсѣмъ другой видъ приняли Піарскія училища. Въ нихъ не только измѣненъ былъ планъ и способъ преподаванія, но и самыя училища пересозданы были по новой формѣ. Піарскія коллегіи раздѣлены были на три или на шесть классовъ, въ которыхъ преподаваніе наукъ производилось по слѣдующему плану:

Въ первомъ классѣ преподавались: основныя правила латинскаго языка, до спряженій глаголовъ включительно; два первыя правила ариѳметики; первоначальныя свѣдѣнія изъ исторіи и географіи, Священная исторія до Вавилонскаго плѣненія и о частяхъ земнаго шара вообще.

Во второмъ классѣ изъ латинскаго языка— спряженія неправильныхъ глаголовъ и синтаксисъ, и переводились отрывки изъ сочиненій классическихъ авторовъ; изъ ариѳметики— умноженіе и дѣленіе; изъ географіи — о Европѣ болѣе обширныя свѣдѣнія, нежели въ предыдущемъ классѣ и подробно о Польшѣ; изъ исторіи— исторія Франціи и жизнеописанія знаменитѣйшихъ людей.

większono liczbę godzin na wykład nauk matematycznych i przyrodzonych, historyi i geografii; zaprowadzono wypracowane przez Pijarów książki szkolne; opatrzono biblioteki i muzea kollegiów w książki, mappy i narzędzia. Tym sposobem zreformowane szkoły zaczęły nabierać coraz więcéj wziętości i uczniów z jezuickich kollegiów przeciągać; skutkiem czego i sami Jezuici zmuszeni byli i w swoich szkołach podobnež zaprowadzić zmiany.

Przeciwnie, w koloniach akademickich nie zaszła w téj epoce żadna odmiana co do planu i wykładu nauk; z wyjątkiem, że tu i owdzie zaczęto w nich prywatnie uczyć języka francuzkiego.

Inna była postać rzeczy po szkołach pijarskich; oprócz planu i sposobu wykładu zmieniono w nich nawet samą formę szkoły. Kollegia Pijarów dzieliły się odtąd na trzy lub sześć klass, w których rozkład nauk był następujący:

W klassie pierwszéj uczono początków łaciny do konjugacyj włącznie; dwóch pierwszych działań arytmetycznych; wykładano wiadomości wstępne z historyi i geografii, historyę świętą do niewoli babylońskiéj; i o częściach świata w ogólności.

W klassie drugiéj, z łaciny uczono słów nieforemnych i składni, tłómaczono wyimki z autorów; z arytmetyki uczono mnożenia i dzielenia; z geografii obszerniéj, niż poprzednio, o Europie, i szczegółowo o Polsce; z historyi wykładano dzieje Francyi i życiorysy znakomitych mężów.

Въ третьемъ классѣ изъ латинскаго языка— синтаксисъ и прозодія, переводили Selectae historiae *и преподавались римскія древности; изъ ариѳметики: о пропорціяхъ, о прогрессіяхъ и о тройномъ правилѣ; изъ геометріи: о линіяхъ, углахъ и плоскихъ фигурахъ, и начальныя свѣдѣнія изъ межеванія; изъ географіи: обозрѣніе Азіи, Африки и Америки.*

Въ четвертомъ и пятомъ классахъ воспитанники переводили Салюстія, Ливія, Овидія, Виргилія и Горація, слушали лекціи о реторическихъ фигурахъ и упражнялись въ составленіи польскихъ стиховъ и писемъ; изъ математики проходили уравненія 1-ой степени, стереометрію и тригонометрію; кромѣ того, въ 5-омъ классѣ преподавались физика и основныя начала астрономіи.

Въ шестомъ классѣ преподаваемо было искусство краснорѣчія во всемъ его объемѣ; причемъ ученики писали рѣчи на заданныя темы и изучали право естественное, политическое и польское.

Преподаваніе французскаго и нѣмецкаго языковъ раздѣлено было на три класса; Законъ Божій въ низшихъ классахъ преподавался по катихизису Роберта Беллярмина.

Рисованье, танцы, фехтованье, верховая ѣзда преподаваемы были за особое вознагражденіе.

Коренное преобразованіе системы школьнаго обученія послѣдовало въ Польшѣ послѣ упраздненія Ордена Іезуитовъ, въ 1773 году, а преимущественно послѣ установленія Эдукаціонной Коммисіи и обращенія іезуитскихъ имѣній въ пользу общественнаго воспитанія.

Одновременно съ устройствомъ сихъ имѣній, Коммисія занялась тотчасъ переустройствомъ прежнихъ и основаніемъ новыхъ училищъ, что, при тогдашнемъ недостаткѣ учителей, было дѣломъ не легкимъ. Для лучшаго надзора за училищами, Эдукаціонная Коммисія раздѣлила ихъ на отдѣленія или округи, учредила Элементарное Общество, *обязанность котораго состояла въ составленіи и разсмотрѣніи составленныхъ другими*

W klassie trzeciéj wykładano z łaciny składnię i prozodyę, tłómaczono Selectae historiae, *i podawano wiadomości ze starożytności rzymskich. Z arytmetyki uczono o proporcyach, o postępach, o regule trzech; z geometryi o liniach, kątach i figurach płaskich, z wiadomościami z miernictwa; z geografii o Azyi, Afryce, Ameryce.*

W klassie czwartéj i piątéj tłómaczono Salustyusza, Liwiusza, Owidyusza, Wirgiliusza i Horacego; wykładano naukę o figurach retorycznych; uczono pisać polskie wiersze i listy. Z matematyki nauczano równań stopnia 1-go, solidometryi i trygonometryi; a nadto w klassie piątéj wykładano fizykę i początki astronomii.

W klassie szóstéj wykładano sztukę krasomówską w całéj obszerności; przy czém uczniowie pisali mowy na zadane temata, uczono prawa przyrodzonego, politycznego i polskiego.

Nauka języka francuzkiego i niemieckiego była podzielona na trzy klassy; naukę religii wykładano w klassach niższych, podług katechizmu Roberta Bellarmina.

Rysunków, tańca, fechtowania, konnéj jazdy, uczono prywatnie, za osobną opłatą.

Powszechna zmiana systematu szkolnego w Polsce nastąpiła dopiero po zniesieniu zakonu Jezuitów w 1773-m roku, i po ustanowieniu Kommissyi Edukacyjnéj, tudzież przejściu na rzecz wychowania Publicznego funduszów jezuickich.

Obok regulacyi majątku edukacyjnego, zajęła się zaraz Kommissya organizacyą szkół dawnych i zakładaniem nowych, co przy braku nauczycieli nie było rzeczą tak łatwą. Dla lepszego nadzoru, Kommissya Edukacyjna podzieliła szkoły na wydziały czyli okręgi; ustanowiła Towarzystwo elementarne, *mające obowiązek pisać, lub roztrząsać przez innych napisane książki*

учебниковъ; назначила премiи, не превышающiя 150 червонцевъ, за составленiе лучшихъ руководствъ, предлагая вмѣстѣ съ тѣмъ и программу, долженствовавшую служить основанiемъ при составленiи оныхъ. Послѣ преобразованiя Краковской академiи командированнымъ туда, въ качествѣ Визитатора, Гугономъ Коллонтаемъ, Коммисiя доставила будущимъ учителямъ возможность прiобрѣсти соотвѣтственныя познанiя, учредивъ при Краковской и при преобразованной по образцу ея Виленской академiи семинарiи для учителей.

Окончивъ устройство главныхъ училищъ и основавъ учительскiя семинарiи Эдукацiонная Коммисiя издала въ Варшавѣ, въ 1783 году, свой уставъ, подъ заглавiемъ: „Постановленiя народной Эдукацiонной Коммисiи о составѣ Академiи и объ училищахъ въ земляхъ Рѣчи-Посполитой“.

Постановленiя Эдукацiонной Коммисiи имѣли обязательную силу до 1812 года, т. е. до изданiя тогдашнею Дирекцiею Общественнаго Воспитанiя новыхъ постановленiй подъ заглавiемъ: „Внутреннее устройство училищъ департаментскихъ, округныхъ и уѣздныхъ“.

Послѣ возстановленiя Царства Польскаго, Правительственная Коммисiя Духовныхъ Дѣлъ и Народнаго Просвѣщенiя издала, въ 1820 году, „Положенiе о внутреннемъ устройствѣ училищъ воеводскихъ, округныхъ и уѣздныхъ“, обязывавшее до 1830 года.

Въ послѣдствiи времени уставы среднихъ учебныхъ заведенiй подверглись, кромѣ частныхъ измѣненiй, общимъ преобразованiямъ:

а) въ 1833 году, вслѣдствiе изданнаго тогда же устава для гимназiй и обводовыхъ училищъ;

b) въ 1840 году, въ которомъ изданъ былъ **Высочайше** *утвержденный новый уставъ для означенныхъ учебныхъ заведенiй;*

szkolne; wyznaczyła premia dochodzące do 150 czerwonych złotych, za napisanie najlepszych podręczników, podając zarazem i plan, według jakiego miały być ułożone, a po zreformowaniu Akademii Krakowskiéj, przez posłanego tamże w charakterze Wizytatora Hugona Kołłątaja, dała możność odpowiedniego kształcenia się przyszłym nauczycielom, zakładając przy Akademii Krakowskiéj i podobnież zreformowanéj Wileńskiéj, seminarya dla nauczycieli.

Po urządzeniu szkół głównych i po utworzeniu seminaryów nauczycieli, wydała Kommissya Edukacyjna, w Warszawie 1783-go roku, swoje „Ustawy Kommissyi Edukacyi narodowéj dla stanu Akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitéj przepisane."

Ustawy Kommissyi Edukacyjnéj obowiązywały do roku 1812, to jest do wydania przez ówczesną Dyrekcyę Edukacyi Publicznéj nowych przepisów pod tytułem: „Wewnętrzne Urządzenie Szkół Departamentowych, Wydziałowych i Podwydziałowych."

Po ustanowieniu Królestwa, Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydała w roku 1820-m „Wewnętrzne Urządzenie Szkół Wojewódzkich i Wydziałowych," obowiązujące do roku 1830.

Następnie Ustawy średnich zakładów naukowych uległy, oprócz zmian szczegółowych, ogólnemu przekształceniu:

a) w roku 1833-m, skutkiem wydanej podówczas Ustawy dla szkół gimnazyalnych i obwodowych;

b) w roku 1840, w którym została N a j w y ż é j zatwierdzona nowa Ustawa dla tychże zakładów;

с) въ 1862 году, въ которомъ изданъ былъ Высочайше утвержденный уставъ о общественномъ воспитаніи въ Царствѣ Польскомъ, и

д) въ 1864 и 1866 годахъ, когда, въ числѣ прочихъ, Высочайше утверждены были новые уставы для гимназій и прогимназій.

c) w roku 1862, przez wydanie N a j w y ż é j *zatwierdzonej Ustawy o Wychowaniu Publiczném w Królestwie Polskiem; i*

d) w roku 1864 i 1866-m, w którym, w liczbie innych, zostały N a j w y ż é j *zatwierdzone nowe Ustawy dla gimnazyów i progimnazyów.*

ОТДѢЛЪ I.

ОБЩІЯ СРЕДНІЯ УЧЕБНЫЯ ЗАВЕДЕНІЯ.

№ 1.

Извлеченіе изъ постановленій Народной Эдукаціонной Коммисіи о составѣ Академіи и объ училищахъ Рѣчи-Посполитой. (Главы VI—XXV.)

(1783 г.)

ГЛАВА VI.

Академическія Собранія.

1. Окружныя Академическія Собранія состоятъ изъ Ректора, Префекта, Проповѣдника, шести Учителей и заслуженныхъ членовъ, если таковые имѣются. Равнымъ образомъ, если кто либо изъ Учителей подвергнется увѣчью, вслѣдствіе трудовъ, сопряженныхъ съ его званіемъ, или вслѣдствіе какого либо несчастнаго случая, то онъ вправѣ навсегда оставаться въ Собраніи, пользуясь обще съ другими содержаніемъ; если же онъ желаетъ оставить Собраніе, то ему предоставляется право пользоваться преимуществами, присвоенными въ такомъ случаѣ на основаніи главы XXIII „о жалованьи.“ При всемъ томъ однако вмѣняется Визитатору въ обязанность удостовѣриться, не послѣдовало ли увѣчье по собственной винѣ изувѣченнаго, и еслибы представлялись въ томъ какія либо сомнѣнія, то Главная Школа должна сама разрѣшить

DZIAŁ I.

ZAKŁADY NAUKOWE ŚREDNIE OGÓLNE.

N° 1.

Wyjątek z ustaw Kommissyi Edukacyi Narodowéj, dla stanu Akademickiego i na szkoły Rzeczypospolitéj przepisanych. (Rozdziały VI—XXV.)

(1783 roku).

ROZDZIAŁ VI.

Zgromadzenia Akademickie.

1. Zgromadzenia Akademickie Wydziałowe składać się będą z Rektora, Prefekta, Kaznodziei, sześciu Professorów i zasłużonych, jeżeli się znajdować będą; także, jeżeliby który z Nauczycielów popadł w kalectwo z okazyi prac do stanu przywiązanych, albo z przypadku, ma prawo zostawania na zawsze w zgromadzeniu z opatrzeniem spólnego z innemi życia, lub też jeżeli chce wyniść ze zgromadzenia, ma prawo odebrania tych korzyści, które w takim przypadku wyznaczone są w rozdziale XXIII-m „Płaca;" należeć jednak będzie do Wizytatora zapewnić się, czy tego gatunku kalectwo nie nastąpiło z winy osoby; w którym razie, gdyby zachodziło podejrzenie, Szkoła Główna wątpliwość wszelką

вопросъ о производствѣ содержанія. Въ составъ Окружныхъ Академическихъ Собраній входятъ также кандидаты въ учительскія должности.

2. Уѣздныя Собранія состоятъ изъ Проректора, Проповѣдника и Учителей. Еслибы кто нибудь изъ заслуженыхъ членовъ Академическаго сословія избралъ себѣ мѣстопребываніе въ такомъ Собраніи, то ему сіе не воспрещается.

3. Уѣздныя Собранія подчиняются надзору Окружнаго Ректора, согласно правиламъ о власти и обязанностяхъ, изложеннымъ въ главѣ VIII „о Ректорѣ."

4. Каждый членъ Собранія, по выслуженіи шести обязательныхъ лѣтъ, можетъ перейти изъ одного Собранія въ другое, если отъ сего послѣдняго исходатайствуетъ согласіе на пріемъ, а отъ перваго одобрительное свидѣтельство, за подписью Ректора и членовъ Собранія, имѣющихъ право быть избранными въ должности, то есть лицъ vocis passivae (см. о томъ въ главѣ VII „о совѣщаніяхъ Академическаго Собранія" ст. 2), съ тѣмъ однако, чтобы за шесть мѣсяцевъ впередъ, не прерывая курса преподаваемой науки, онъ увѣдомилъ Окружнаго Ректора и Собраніе о своемъ желаніи, исходатайствовавъ на это предварительно разрѣшеніе Главной Школы. Равнымъ образомъ каждый изъ членовъ можетъ быть переведенъ въ другое Собраніе въ томъ же округѣ, по распоряженію Главной Школы, если это будетъ признано необходимымъ по уважительнымъ причинамъ. Въ другой же округъ онъ можетъ быть переведенъ только по распоряженію Коммисіи.

5. Общность каждаго Академическаго Собранія, составляющая одну изъ обязанностей этого званія, заключается въ одинаковой одеждѣ академиковъ, въ совмѣстномъ жительствѣ въ одномъ зданіи и за общимъ столомъ. Впрочемъ каждому предоставляется свободное пользованіе своею собственностію.

6. Одежда для Учителей, при преподаваніи уроковъ и отправленіи другихъ школьныхъ обязанностей, назначается

o należność płacy rozsądzi. Będą także w zgromadzeniach Akademickich Wydziałowych Substytuci z kandydatów.

2. Zgromadzenia Podwydziałowe składać się będą z Prorektora, Kaznodziei i Professorów. Jeżeliby który zasłużony stanu Akademickiego obrał sobie mieszkać w takiem zgromadzeniu, wolno mu będzie.

3. Takowe zgromadzenia będą pod dozorem Rektora Wydziału, podług opisu o Władzy i obowiązkach Rektorskich w rozdziale VIII „Rektor."

4. Każdy Akademik, który oduczy lat sześć z powinności, może się przenieść z jednego zgromadzenia do drugiego; jeżeli od tego przyjęcie, od tamtego dobre świadectwo otrzyma z podpisem Rektora i tych osób zgromadzenia, które mają prawo być na urzędy wybieranemi, to jest osób vocis passivae (obacz o tych rozdział VII „Obrady Zgromadzenia Akademickiego" art. 2-i), byle wprzód sześcią miesiącami i bez przerwy biegu przedsięwziętéj nauki, o chęci przeniesienia się, Rektora Wydziałowego i zgromadzenie uwiadomił, za poprzedzającém zawsze zezwoleniem Szkoły Głównéj. Także każdy władzą tejże Szkoły Głównéj z jednego zgromadzenia w swoim wydziale będzie mógł być przeniesionym do drugiego, gdy tego słuszne przyczyny wyciągać będą, z jednego zaś wydziału do drugiego saméj Kommissyi rozrządzeniem przeniesiony być może.

5. Spólność każdego zgromadzenia Akademickiego, która jest jednym z obowiązków tego stanu, zależy na jednakowym ubiorze Akademickim, na mieszkaniu w jednym domu, i na spólnym stole. Wreszcie każdy przy wolném swojéj własności używaniu zostanie.

6. Ubiór, którego Nauczyciele przy dawaniu lekcyi i innych odprawach szkolnych używać mają taki będzie: Nauczyciel,

слѣдующая: для Учителей, долженствующихъ прослужить шесть обязательныхъ лѣтъ, полагается меньшая тога; для тѣхъ же изъ нихъ, кои по истеченіи шести лѣтъ останутся въ учительскомъ званіи — большая тога. Внѣ школы, одѣяніе Учителей должно быть клирическое.

7. Кромѣ вышеозначенныхъ лицъ и необходимой прислуги, никому не дозволяется проживать въ Академическомъ Собраніи. Члены Собранія не имѣютъ права содержать у себя учениковъ на квартирѣ, ни отдавать свои комнаты кому либо въ наемъ. Еслибы кто нибудь пожелалъ заняться частнымъ обученіемъ, то долженъ оставить Собраніе.

8. Такъ какъ принятіе на себя лицами учительскаго званія должностей, занятій и порученій, несовмѣстныхъ съ ихъ призваніемъ, препятствовало бы точному исполненію, какъ общихъ обязанностей Собранія, такъ и особыхъ, присвоенныхъ каждой должности, то Академическія Собранія должны наблюдать за тѣмъ, чтобы никто изъ членовъ не занимался посторонними дѣлами, которыя отвлекали бы его отъ исполненія прямыхъ обязанностей по воспитанію и хозяйственному управленію.

9. Никому изъ членовъ Собранія, даже и Ректору, не дозволяется брать кушанье изъ общаго стола на квартиру, развѣ только въ случаѣ болѣзни; если же кто либо изъ членовъ пожелаетъ кушать особо, то это не даетъ ему никакого права на какой либо вычетъ въ его пользу изъ общей кассы. Что касается приглашенія членами Собранія гостей къ обѣденному столу, то, если приглашенное лицо будетъ обѣдать за общимъ столомъ или особо на квартирѣ, пригласившій обязанъ заплатить за одно лицо, по домашней таксѣ. Члены же, отправляющіеся по должности или по порученію Собраній въ другое мѣсто, получаютъ изъ общей кассы денежное вознагражденіе, соразмѣрно числу дней отлучки и домашней таксѣ.

10. Завѣдывающій столомъ и другими общими потребностями и прислугою, получаетъ названіе Провизора дома.

oduczający lat sześć z obowiązku, nosić będzie togę mniejszą; ci którzy po sześcioletnim biegu w stanie Akademickim zostaną, nosić będą togę większą. Prócz szkół, ubiór Akademików klerycki będzie.

7. Nikomu w zgromadzeniu Akademickiem mieszkać nie będzie wolno, oprócz wyżéj wyrażonych osób i potrzebnéj czeladzi. Akademicy w swoich stancyach uczniów trzymać nie mogą, ani tychże stancyj komukolwiek najmować. Ktoby chciał prywatnéj podjąć się edukacyi powinien wyniść ze zgromadzenia.

8. Ponieważ tak spólne zgromadzenia, jako szczególne każdego urzędu obowiązki doznawałyby przeszkody, gdyby się osoby Akademickiego stanu podejmowały urzędu, spraw i posług z ich powołaniem niezgodnych, czuwać będą zgromadzenia na to, aby się nikt nie zaprzątał takowemi zleceniami, któreby go od pełnienia podjętych około edukacyi i rządu domowego powinności odrywały.

9. Nikomu z osób zgromadzenia, ani Rektorowi, nie będzie noszone jedzenie do stancyi ze spólnego stołu, chyba w chorobie; kiedy zaś który ze zgromadzenia osobno jeść zechce, nie będzie mógł nic potrącić kassie spólnéj. Co się tycze zapraszania gości od osób zgromadzenia, jeżeli zaproszony ma być u spólnego stołu, lub osobnego w stancyi, zapraszający zapłaci za jedną osobę, podług taxy domowéj. Ci zaś którzy z urzędu swego, albo ze zlecenia zgromadzeń wyjadą na inne miejsce, w proporcyą dni oddalenia się swego i taxy domowéj kwotę pieniężną z kassy spólnéj odbiorą.

10. Rządzący stołem i innemi spólnemi potrzebami oraz czeladzią, nazywać się będzie Prowizor domu. Zgromadzenie wy-

Собраніе избираетъ Провизора изъ числа своихъ членовъ каждое полугодіе, за исключеніемъ случаевъ, когда представится необходимость смѣнить его раньше этого срока; притомъ Собраніе можетъ, по своему усмотрѣнію, оставлять исправленіе сей должности за тѣмъ, кѣмъ оно особенно довольно. Провизоръ каждое полугодіе, на домашнемъ совѣщаніи, даетъ отчетъ по своему управленію, кромѣ случаевъ, когда Собраніе единодушно потребуетъ представленія отчета до истеченія сего срока.

11. Общее сожительство и общій столъ влекутъ за собою необходимость общей кассы; поэтому каждое Собраніе должно завести таковую кассу—на содержаніе стола, прислуги, буфетчика, фельдшера, бородобрѣя и, сверхъ того, на столовую и кухонную посуду, отопленіе, освѣщеніе и на надобности больныхъ членовъ.

12. Въ эту общую кассу Собранія, соразмѣрно числу его членовъ, полагается по шестисотъ пятидесяти злотыхъ на каждаго; если же отъ этой суммы останется какое либо сбереженіе, то Собраніе, въ концѣ года, вправѣ распоряжаться таковымъ по своему усмотрѣнію.

13. Такъ какъ на общія потребности Собранія отдѣляется по шестисотъ пятидесяти злотыхъ изъ общаго содержанія, то все остальное жалованье выдается Учителямъ на руки въ полное ихъ распоряженіе, на другія надобности. Жалованье это получаютъ они въ два срока: перваго Октября и пятнадцатаго Іюля каждаго года.

14. Общая касса Собранія хранится у Ректора или Проректора, подъ ключами ихъ и двухъ старшихъ въ Собраніи Учителей. Ключи эти должны быть неодинаковы. Не самъ Ректоръ или Проректоръ, а все Собраніе должно завѣдывать общими доходами, и потому, въ домашнихъ ежемѣсячныхъ засѣданіяхъ, оно обязано разсматривать счеты Ректора и другихъ лицъ, завѣдывающихъ общими расходами.

15. Въ случаѣ, еслибы Коммисія предположила учредить гдѣ нибудь Окружное или Уѣздное Собраніе, она назна-

bierać będzie co półroku Prowizora z pomiędzy siebie, wyjąwszy przypadki, w którychby odmiana prędsza potrzebna była, a potwierdzać może póki zechce tego, który się z rządu podoba. Ten Prowizor co półroku zdawać będzie sprawę na obradzie domowéj z zawiadywania swego; chybaby zgodnie całe zgromadzenie rychlejszego tejże sprawy zdania wyciągało.

11. Spólne mieszkanie i stół prowadzi za sobą potrzebę spólnéj kassy, każde więc zgromadzenie będzie mieć spólną kassę na utrzymywanie stołu, czeladzi, szafarza, cerulika, balwierza; prócz tego na sprzęty stołowe, kuchenne, opał, światło, oraz na wygodę chorych Akademików.

12. Do téj spólnéj zgromadzenia kassy, ile w nim osób będzie, tyle na każdą po złotych sześćset pięćdziesiąt rachując wyznacza się; coby zaś zgromadzenie od zwyż wyliczonych wydatków oszczędziło sobie, tym na końcu roku podług woli swojéj rozporządzić może.

13. Ponieważ na potrzeby zgromadzenia oddziela się pensyi spólnéj po złotych sześćset pięćdziesiąt, co nadto wezmą nauczyciele jest ich pensyą ręczną i zostaje do ich wolnego rozrządzenia na inne potrzeby. Tę ręczną pensyę dwiema ratami odbierać będą, raz pierwszego dnia Października, drugi raz piętnastego Lipca.

14. Kassa spólna zgromadzenia złożona będzie u Rektora lub Prorektora, pod kluczami ich i dwóch Professorów najstarszych w uczeniu. Te klucze odmienne będą. Nie sam Rektor albo Prorektor, ale całe zgromadzenie zawiadywać będzie dochodem spólnym, a zatem na posiedzeniach domowych miesięcznych wglądać w regestra Rektora i innych wydatkiem pospolitym szafujących.

15. Gdzieby Kommissya zgromadzenie Wydziałowe lub

чаетъ соотвѣтственную сумму на расходы по первоначальному устройству.

16. Содержаніе въ исправности всѣхъ строеній, снабженіе библіотекъ книгами, кабинетовъ инструментами и удовлетвореніе издержекъ на переѣзды кандидатовъ возлагаются на особыя расходныя Коммисіи (см. гл. IX „о помѣщеніи“ и X „о содержаніи“).

ГЛАВА VII.

Совѣщанія Академическихъ Собраній.

1. На Собраніе въ полномъ его составѣ возлагается общій надзоръ за всѣмъ тѣмъ, что относится къ сохраненію домашняго порядка и къ исполненію постановленій и предписаній начальства, съ тѣмъ, чтобы въ данныхъ случаяхъ принимаемы были соотвѣтственныя мѣры, и управленіе не подчинялось единоличному произволу. Поэтому совѣщанія въ каждомъ Собраніи должны происходить слѣдующимъ порядкомъ.

2. Члены Собраній, относительно участія въ совѣщаніяхъ, раздѣляются на двѣ категоріи: къ первой принадлежатъ тѣ, кои могутъ подавать голосъ при выборахъ и притомъ имѣютъ право быть избранными, ко второй же—только тѣ, кои пользуются правомъ избирательнаго голоса. Первые именуются „vocis activae et passivae,“ послѣдніе — только „activae;“ но въ настоящемъ Уставѣ первые будутъ называемы просто „vocis passivae.“

3. Члены Академическаго Собранія, которые, получивъ на счетъ Коммисіи учительское образованіе, не прослужили обязательныхъ шести лѣтъ, и кандидаты, которые, по полученіи учительскаго образованія, состоятъ при Собраніи, а также члены, потерпѣвшіе увѣчье, не лишающее ихъ разсудка, имѣютъ при выборахъ только избирательный голосъ. Другіе же, заслуженые или посвятившіе себя какимъ либо занятіямъ члены могутъ подавать голосъ на выборахъ и быть притомъ сами избираемы въ должности.

Podwydziałowe przedsięwzięła założyć, kwotę przyzwoitą na zakładowe potrzeby wyznaczy.

16. Utrzymywanie w całości wszelkich budynków, opatrzenie bibliotek w książki, musaea w instrumenta, odwożenie i przywożenie kandydatów, do osobnych Kommissyj wydatków należeć będzie, (obacz rozdziały IX-y „Dom" i X-y „Płaca").

ROZDZIAŁ VII.

Obrady Zgromadzeń Akademickich.

1. Cokolwiek należy do utrzymania domowego porządku, opatrzenia spólnych potrzeb, wykonania rozrządzeń i przepisów zwierzchności, tego wszystkiego ogólniejszy dozór należy do całego zgromadzenia, tak aby i w zachodzących okolicznościach zaradzenie przezorniejsze było, i rząd nie podlegał woli własnéj jednego. Każde zatem zgromadzenie podług opisów następujących obrady swoje składać będzie.

2. Akademicy względem obrad dwojako uważani być powinni, pierwsi, którzy i wotować mogą na elekcyach, i na których wota dawać można; drudzy, co tylko wotować mogą. Pierwsi zowią się vocis activae et passivae, drudzy activae tylko; w ciągu jednak tych ustaw pierwsi nazywać się zawsze będą vocis passivae.

3. Akademicy, którzy, odebrawszy od Kommissyi edukacyę nauczycielską, nie wyuczyli z powinności lat sześciu,—substytuci, którzy, po odbytéj edukacyi nauczycielskiéj, znajdują się przy zgromadzeniu, — Akademicy popadli w kalectwo nieodejmujące używania rozumu, na elekcyach tylko wotować mogą. Inni zasłużeni albo pracujący Akademicy wotować na elekcyach i obierani na urzędy być mogą.

4. Совѣщанія Академическихъ Собраній имѣютъ двоякую цѣль: выборъ кандидатовъ въ должности и внутреннее управленіе и исполненіе постановленій начальства.

5. Совѣщанія, имѣющія цѣлью выборъ чиновниковъ, называются окружными совѣщаніями; имѣющія же цѣлью внутреннее управленіе—домашними.

6. Лица учительскаго званія, имѣющія право избирать другихъ въ начальствующія и иныя должности, по своему знанію дѣла, образованію и опытности, не нуждаются въ томъ, чтобы имъ напоминать о тѣхъ качествахъ, добродѣтеляхъ и познаніяхъ, человѣколюбіи и кротости, какими должны обладать избираемые въ должности кандидаты.

7. Обыкновенныя окружныя совѣщанія происходятъ каждые четыре года. Относительно времени и порядка оныхъ постановляются слѣдующія правила: Къ седьмому дню послѣ наступленія вакацій, члены Уѣздныхъ Собраній съѣзжаются въ мѣсто пребыванія Окружнаго Собранія. Всѣмъ членамъ предоставляется право пріѣзжать на такія совѣщанія, но не всѣ обязаны участвовать въ оныхъ. Еслибы никто изъ членовъ не изъявилъ добровольно желанія ѣхать на совѣщаніе, въ такомъ случаѣ Собраніе высылаетъ туда одного изъ среди себя избраннаго большинствомъ голосовъ; въ случаѣ равенства голосовъ, голосъ Предсѣдательствующаго даетъ перевѣсъ. Проректоръ же во всякомъ случаѣ обязанъ ѣхать на окружное совѣщаніе; и другой на его мѣсто можетъ быть избранъ или приглашенъ только въ случаѣ его болѣзни. Въ окружныхъ совѣщаніяхъ предсѣдательствуетъ старшій изъ заслуженыхъ Учителей если же такого не найдется — старшій изъ занимающихся преподаваніемъ, съ правомъ рѣшительнаго мнѣнія въ случаѣ равенства голосовъ. Совѣщаніе начинается выборомъ Секретаря, званіе котораго можетъ быть предоставлено каждому Учителю, прослужившему шесть обязательныхъ лѣтъ. Потомъ читаются постановленія, состоявшіяся въ прошломъ совѣщаніи и производится повѣрка, какъ

4. Dwa cele będą obrad zgromadzeń Akademickich: jeden— obieranie urzędników, drugi — rząd wewnętrzny i wykonanie ustaw zwierzchności.

5. Obrady, dla wybierania urzędników składane, zwać się będą obrady wydziałowe, te zaś, które za cel mieć będą rząd wewnętrzny, obrady domowe.

6. Osoby stanu Akademickiego, mające prawo obierania na przełożeństwa i inne urzędy, przez znajomość rzeczy, oświecenie i doświadczenie swoje, nie będą potrzebować, aby im przypominano jakich przymiotów, jakiéj cnoty i wiadomości, jakiéj ludzkości i łagodności w obyczajach wybierani do każdéj posługi być powinni.

7. Takowe obrady wydziałowe zwyczajne co cztery lata odprawować się będą. Czas i porządek onych w taki się sposób przepisuje: Siódmego dnia po zaczętych wakacyach Akademicy zgromadzeń podwydziałowych zjadą się na miejsce zgromadzenia wydziałowego. Wszyscy Akademicy mają prawo na takie obrady jechania, ale nie wszyscy do tego obowiązanemi są. Gdyby żaden dobrowolnie jechać nie ofiarował się, wtenczas większością głosów jednego z pomiędzy siebie obranego zgromadzenie wysle; w przypadku równości kresek rozwiązanie przy Prezydującym zostanie. Prorektor zaś jechać na obradę wydziałową obowiązany jest, chybaby z przyczyny choroby inny uproszony był albo obrany. Na wydziałowych obradach najdawniejszy z zasłużonych, a kiedy takowy się nie znajdzie, najdawniejszy z uczących Professorów prezydować będzie, z mocą rozwiązania równości głosów. Obrada zacznie się od obrania Sekretarza, którym być może każdy Akademik, po wyuczeniu lat sześciu z powinności. Daléj czytane będą rozrządzenia przeszłéj obrady, i nastąpi roztrząśnienie,

онѣ были исполнены. Присутствующіе члены, тотчасъ по избраніи Секретаря, должны сообщать ему предметы для дальнѣйшихъ совѣщаній, къ которымъ приступлено будетъ послѣ выборовъ; въ числѣ прочихъ, прежде всего должны быть обсуждаемы предметы, предложенные, но не обсуженные въ прежнихъ совѣщаніяхъ; развѣ найдутся и другіе, требующіе безотлагательнаго обсужденія. Засимъ присутствующіе приступаютъ къ выбору начальствующихъ и другихъ должностныхъ лицъ. По окончаніи выборовъ обсуждаются и разрѣшаются вопросы, предложенные членами Собранія, относительно исполненія постановленій Коммисіи, обязанностей учительскаго званія и каждой должности, однимъ словомъ— касающіеся управленія и порядка, какъ школьнаго, такъ и домашняго. Всякія рѣшенія, состоявшіяся большинствомъ голосовъ, какъ относительно выборовъ, такъ и по вопросамъ, предложеннымъ для совѣщаній, представляются Главной Школѣ и, по ея утвержденіи, получаютъ обязательную силу для всѣхъ Собраній, принадлежащихъ къ тому же округу. Секретарь совѣщанія записываетъ всѣ происходившія пренія въ особый протоколъ, который подписывается Предсѣдательствующимъ и всѣми присутствующими. Совѣщанія могутъ продолжаться только три дня и потому прежде всего слѣдуетъ произвести выборы должностныхъ лицъ. Вопросы, для обсужденія и разрѣшенія коихъ не достало времени, отлагаются до будущихъ засѣданій, и какъ сказано было выше, обсуждаются тотчасъ послѣ выборовъ. Копія акта обо всемъ происходившемъ, которая препровождается въ Главную Школу, должна быть подписана Предсѣдательствующимъ и всѣми присутствующими. Ректоръ и Проректоръ, при передачѣ своихъ должностей, обязаны дать своимъ преемникамъ полное наставленіе объ управленіи заведеніемъ и училищами, о подвѣдомственныхъ имъ лицахъ и обо всемъ, что можетъ послужить къ ихъ объясненію и облегченію имъ исправленія должности. Такимъ же образомъ и другія лица, передающія свои должно-

jak zachowane były. Zgromadzeni zaraz po obraniu Sekretarza podawać mu powinni materye do naradzenia się dalszego, które mają nastąpić po elekcyach, a między temi pierwsze będą, które na ostatniéj obradzie podane nierozwiązanemi zostały, chybaby inne za naglejsze uznane były. Nieodwłocznie przystąpią do elekcyi przełożonych i innych urzędników. Po skończonych elekcyach wezmą do roztrząśnienia i rozwiązania materye podane od zgromadzonych, tyczące się wykonania ustaw Kommissyi, obowiązków stanu Akademickiego i każdego z osobna urzędu; zgoła rządu i karności tak szkolnéj jak i domowéj. Cokolwiek, tak względem elekcyi, jak podanych materyj, obrady większością głosów uchwalą, Szkole Główné doniesiono będzie, i za jéj potwierdzeniem moc obowiązującą wszystkie owego wydziału zgromadzenia otrzyma. Sekretarz obrad zapisze wszystkie onychże dzieje w protokół na to sporządzony, a Prezydujący z zasiadającymi podpisze. Te obrady przez dni trzy tylko trwać mają, przeto elekcyą urzędników najpierwéj odprawić należy. Materye, na których roztrząsanie i rozwiązanie czas nie wystarczy, do przyszłych obrad odłożone, i jako się rzekło, zaraz po elekcyach roztrząsane będą. Kopia tego całego aktu, która do Szkoły Głównéj przesłaną być ma, od Prezydującego i od osób zasiadających podpisaną być powinna. Rektor i Prorektor zdając urzędy swoje powinni dać zupełną informacyą następcom o rządzie domu, szkół, o osobach ich zwierzchności, i o wszystkiem, co służyć może do ich objaśnienia i ułatwienia im sprawowania ich urzędu. Podobnie inni zdający urzędy swoje, stosownie do szczególnych każdego obowiązków, powinni wchodzących na ich miejsce infor-

сти, должны, сообразно особымъ обязанностямъ каждаго, наставить своихъ преемниковъ. Въ случаѣ смерти Ректора или Проректора — до истеченія срока отправляемой ими должности (см. ст. 2 въ главѣ VIII „о Ректорѣ“).

8. Прибывшие на окружное совѣщаніе платятъ за столъ съ лица по установленной въ томъ же заведеніи таксѣ, на счетъ общей кассы того Собранія, коимъ они высланы.

9. Домашнія совѣщанія происходятъ въ концѣ каждаго мѣсяца и должны продолжаться не болѣе трехъ часовъ. Онѣ имѣютъ цѣлью: прежде всего повѣрку общихъ расходовъ по домашнему хозяйству; изысканіе средствъ для удовлетворенія потребностямъ и удобствамъ жизни; затѣмъ обсужденіе мѣръ къ скорѣйшему устраненію неправильностей или недоумѣній, возникшихъ въ исполненіи училищныхъ уставовъ. О вопросахъ, касающихся перваго пункта, Собраніе не обязано доносить ни Главной Школѣ, ни Окружному Ректору, развѣ если сіе окажется необходимимъ, по невозможности рѣшить дѣло домашнимъ порядкомъ; по второму же пункту, смотря по обстоятельствамъ, слѣдуетъ сноситься или съ Главною Школою или съ Окружнымъ Ректоромъ. Школьныя совѣщанія должны быть назначены въ особые дни, какъ о томъ будетъ сказано ниже, въ главѣ VIII „о Ректорѣ и Проректорѣ.“

10. Если Ректоръ или Проректоръ усмотритъ крайнюю необходимость издать какой нибудь новый уставъ, или устранить какія либо злоупотребленія по управленію домомъ, или же замѣстить открывшуюся вакансію по случаю смерти Учителя, то они созываютъ чрезвычайное домашнее засѣданіе, о назначеніи котораго можетъ также просить каждый членъ „vocis passivae,“ въ чемъ Ректоръ или Проректоръ не вправѣ отказать. Постановленія, состоявшіяся въ такомъ засѣданіи, если они не противорѣчатъ уставамъ Коммисіи и обязянностямъ учительскаго званія, будутъ обязательны для всѣхъ членовъ, присутствовавшихъ въ томъ же засѣданіи — въ Окружномъ Собраніи до пріѣзда Визитатора, въ Уѣздномъ же — до прибытія

mować. W przypadku śmierci Rektora lub Prorektora— w ciągu lat ich urzędowania, (obacz art. 2 w roz. VIII-m „Rektor").

8. Przybyli na obrady wydziałowe płacić będą od stołu na osobę, podług ustanowionéj w tymże domu taxy, a to ze spólnéj kassy tego zgromadzenia, z którego są wysłani.

9. Obrady domowe odprawiać się mają na końcu każdego miesiąca; trwać dłużéj obrada domowa nad trzy godziny nie powinna. Celem ich będzie, naprzód wejrzenie w gospodarstwo domowe co do wydatków spólnych, opatrzenie potrzeb i wygód; potem roztrząśnienie jeżeli co względem wykonania ustaw szkolnych prędkiéj poprawy i zaradzenia potrzebującego przypadnie. Co do pierwszego, zgromadzenie nie ma obowiązku donoszenia Szkole Głównéj, ani wydziałowemu Rektorowi, chybaby niemożność ułatwienia między sobą tego wyciągała; co do drugiego punktu, albo z Rektorem wydziału, albo z Szkołą Główną, podług okoliczności, znosić się będzie powinno. Obrady szkolne osobnych dni będą składane, jako niżéj w rozdziale VIII-m „Rektor, Prorektor."

10. Gdyby Rektor lub Prorektor widział konieczną a zwłoki niecierpiącą potrzebę uchwalenia nowéj jakiéj ustawy, albo zaradzenia wynikającéj nieprzyzwoitości w okolicznościach tyczących się swego domu lub szkół swoich, albo w przypadku śmierci Akademika, około zastąpienia wakującego miejsca, zwoła obradę nadzwyczajną domową, o którą prosić każdemu vocis passivae wolno będzie, a zwołania onéj Rektor lub Prorektor odmówić nie może; téj uchwała, byleby przepisom Kommissyi i Stanu Akademickiego przeciwną nie była, obowiązywać będzie wszystkie tegoż domowego posiedzenia osoby, do przyjazdu Wizytatora w zgromadzeniu wydziałowem, a w podwydziałowem, do wizyty Rektora, lub Wizytatora. Gdy wizytujący lub osoby na obradach

Ректора или Визитатора. Если Визитаторы или члены, присутствующіе въ совѣщаніяхъ, изъявятъ согласіе на состоявшееся постановленіе, то оно представляется на утвержденіе Главной Школы, послѣ чего постановленіе пріемлетъ обязательную силу въ подобныхъ случаяхъ для всѣхъ членовъ Собранія. Если имѣется въ виду замѣстить вакансію, вслѣдствіе смерти или по другой причинѣ, то о семъ слѣдуетъ донести Окружному Ректору, который въ свою очередь доноситъ о томъ Главной Школѣ. Все это должно быть внесено въ Протоколъ домашнихъ совѣщаній, за подписью всѣхъ Учителей, принадлежащихъ къ составу Собранія.

11. Протоколы, для записки всего происходившаго въ совѣщаніяхъ, должны быть заведены слѣдующіе: одинъ для четырехлѣтнихъ окружныхъ совѣщаній, другой для домашнихъ совѣщаній по дѣламъ хозяйственнаго управленія, какъ обыкновенныхъ, такъ и чрезвычайныхъ, въ присутствіи Провизора дома, и третій для домашнихъ совѣщаній по дѣламъ учебнымъ, который должны вести Учители поочереди. Сверхъ того, должна быть заведена справочная книга, для ежегоднаго записыванія членовъ Собранія, въ которой означаются имя, фамилія, мѣсто происхожденія, лѣта отъ роду, лѣта службы, жалованье и проч. Сверхъ того, Ректоръ записываетъ въ эту книгу составъ всѣхъ Собраній ввѣреннаго ему округа. Книги эти хранятся въ домашнемъ архивѣ, и при каждомъ посѣщеніи должны быть предъявлены Визитатору.

12. Отъ членовъ Собранія не требуется, чтобы всѣ они непремѣнно присутствовали въ домашнихъ засѣданіяхъ; но для составленія засѣданія требуется присутствіе по крайней мѣрѣ трехъ членовъ. Ректоръ или Проректоръ извѣщаютъ письменно каждаго изъ членовъ Собранія о предстоящемъ засѣданіи и о томъ, въ которомъ часу оно начинается. Извѣщеніе это, по дѣламъ домашняго управленія, предъявляется каждому члену Провизоромъ, по дѣламъ же учебнымъ — Учителемъ, на коего возложено веденіе протокола.

zasiadające na rzeczoną uchwałę przystaną, rzecz do Szkoły Głównéj doniesiona będzie, a téj potwierdzenie nada takowéj uchwale moc obowiązania wszystkich owego zgromadzenia osób w podobnych przypadkach. Gdy rzecz będzie o wakujące przez śmierć lub inny przypadek miejsce lub urząd w zgromadzeniu, doniesienie o tem do Rektora wydziałowego, a od niego do Rektora Szkoły Głównéj uczynione być powinno. Co wszystko wciągniono być ma w protokół obrad domowych, z podpisem wszystkich Akademików, w zgromadzeniu będących.

11. Protokóły do zapisywania dziejów obrad będą te: jeden na obrady czteroletnie wydziałowe; drugi na obrady domowe co do rządu ekonomicznego, tak zwyczajne jak nadzwyczajne przy Prowizorze domu; trzeci obrad domowych co do spraw szkolnych, który koleją nauczyciele trzymać powinni. Nadto, będzie księga porządku na zapisywanie corocznie osób zgromadzenia, zawierająca imiona, ojczyznę, wiek, lata usługi, płacę, etc. Prócz tego, Rektor wpisze w tęż księgę porządek wszystkich zgromadzeń swego wydziału. Te książki w archiwum domu składane, i na każdéj wizycie pokazane wizytującemu będą.

12. Nie koniecznie każdy Akademik na obradach domowych znajdować się jest obowiązanym; do zupełnéj jednak na téż obrady liczby posiedzenie z trzech przynajmniéj składać się powinno. Rektor lub Prorektor każdą w zgromadzeniu osobę o następującéj obradzie i o godzinie obrady na piśmie obwieści. To pismo od Prowizora, jeżeli w sprawach tyczących się rządu domowego wewnętrznego, jeżeliby w sprawach szkolnych, przez Professora, mającego trzymać protokół, każdemu ukazane być ma.

13. Все, что будетъ постановлено вышеуказаннымъ порядкомъ въ домашнихъ совѣщаніяхъ, должно быть равномѣрно обязательно и для отсутствующихъ членовъ.

14. Для обыкновенныхъ совѣщаній Ректоръ или Проректоръ должны избирать дни праздничные или свободные отъ уроковъ.

15. На печати Окружнаго Собранія изображаются два скипетра съ Королевскимъ вензелемъ S. A. и съ надписью вокругъ: „*такое-то* Окружное Академическое Собраніе," на печати же Уѣзднаго Собранія должны быть изображены два скипетра съ Королевскимъ вензелемъ S. A. и съ надписью кругомъ: „Академическое Собраніе N округа."

ГЛАВА VIII.

Объ Окружномъ Ректорѣ и Проректорѣ.

Такъ какъ Ректору ввѣряется Коммисіею ближайшій надзоръ за народнымъ образованіемъ, то онъ долженъ глубоко сознавать всю важность этой обязанности и твердо изучить начала, которыми онъ долженъ руководствоваться въ исправленіи своей должности. Радѣя объ истинномъ благѣ отечества, основанномъ на просвѣщеніи его сыновъ, устремляя всѣ свои заботы къ достиженію этой цѣли, онъ долженъ воодушевлять и руководить своимъ примѣромъ и неослабнымъ надзоромъ всѣ лица, принадлежащія къ составу состоящихъ въ его вѣдѣніи Собраній.

Существеннѣйшія его обязанности состоятъ въ томъ, чтобы воспитаніе и обученіе совершались согласно предначертаніямъ установленнаго Республикою начальства, чтобы юные граждане, пріобрѣвъ соотвѣтственное образованіе и правила чистой нравственности, могли со временемъ дѣйствовать на благо отечества и устроить свое собственное счастіе. Прочія его обязанности касаются управленія ввѣреннымъ ему округомъ и заведеніемъ, и отношеній его къ Главной Школѣ и Ком-

13. Cokolwiek na domowych obradach sposobem zwyż przepisanym uchwalono będzie, wszystkich acz nieprzytomnych zarówno obowiąże.

14. Na zwyczajne obrady dzień świąteczny lub wolny od szkół wybrany przez Rektora lub Prorektora być powinien.

15. Na pieczęci zgromadzenia wydziałowego będą dwa berła z cyfrą Królewską w literach S. A. z napisem w około: „Zgromadzenie Akademickie Wydziałowe N"; na pieczęci zgromadzenia podwydziałowego będą dwa berła z cyfrą Królewską S. A. z napisem w około: „Zgromadzenie Akademickie z Wydziału N."

ROZDZIAŁ VIII.

Rektor Wydziałowy, Prorektor.

Jako Rektor najbliżéj udzieloną sobie od Kommissyi bierze władzę doglądania edukacyi narodowéj, tak i najmocniéj przekonanym być powinien o ważności téj sprawy i najdokładniéj oświeconym w postępowaniu na urzędzie sobie powierzonym. Sam przejęty gorliwością o prawdziwe dobro ojczyzny, wynikające z edukacyi jéj synów, sam jako najusilniéj zaprzątniony opatrywaniem tego wszystkiego, cokolwiek do rzeczonego celu służy, wszystkie zgromadzeń sobie powierzonych osoby ożywiać i kierować przykładem i nieosłabionym swoim dozorem będzie.

Obowiązki jego najcelniejsze ściągają się do tego, aby edukacya i instrukcya sprawowana była podług przepisów ustanowionéj od Rzeczypospolitéj na to zwierzchności; aby młodzi obywatele przez przyzwoite oświecenie, przez ustawiczną w dobre obyczaje wprawę przyspasabiali się do własnego i powszechności narodowéj uszczęśliwienia. Drugi obowiązków jego podział zawiera to wszystko, cokolwiek do rządu w tym wydziale i domu, do związku między nim a Szkołą Główną i Kommissyą należy.

мисіи. Поэтому относительно обязанностей Ректора и Проректора, съ примѣненіемъ ихъ къ положенію малыхъ Собраній должны быть соблюдаемы слѣдующія правила.

1. Ректоръ избирается исключительно изъ среды тѣхъ, которые прослужили добровольно въ учительскомъ званіи восемь лѣтъ, Проректоръ же—изъ прослужившихъ въономъ шесть лѣтъ. Должности свои они исправляютъ въ теченіе четырехъ лѣтъ и могутъ быть вновь утверждаемы въ должностяхъ посредствомъ выборовъ. Лѣта Ректорства и Проректорства зачисляются въ счетъ двадцатичетырехлѣтняго срока учительской службы. Жалованье получаютъ они по должности и по выслугѣ, какъ сказано въ главѣ XXIII „о жалованьи.“

2. Въ случаѣ смерти или устраненія отъ должности Ректора или Проректора, слѣдуетъ донести о томъ Главной Школѣ Ректоръ Главной Школы, созвавъ свой Совѣтъ, назначаетъ исправляющаго должность Ректора или Проректора до наступленія обыкновенныхъ четырехлѣтнихъ окружныхъ совѣщаній, но относительно Ректора онъ долженъ предварительно снестись съ Коммисіею. Заступающіе мѣсто Ректоровъ и Проректоровъ пользуются всѣми правами и преимуществами, этимъ должностямъ присвоенными. Предварительно однако назначенія ихъ Совѣтомъ Главной Школы, исправленіе должности поручается въ Окружныхъ Собраніяхъ старшему изъ Учителей.

3. Не дозволяется Ректору отлучаться изъ своего Собранія по собственнымъ дѣламъ болѣе чѣмъ на шесть дней, а Проректору—болѣе чѣмъ на четыре дня, въ мѣсяцъ. Если которому либо изъ нихъ будетъ предстоять необходимость отлучиться на болѣе продолжительный срокъ, то они должны испрашивать разрѣшенія Ректора Главной Школы, а между тѣмъ мѣсто отлучившагося въ большихъ Собраніяхъ долженъ заступать Префектъ, въ малыхъ же — старшій изъ Учителей. Отлучившимся на болѣе продолжительный срокъ, въ противность настоящему постановленію, Собраніе, при отпускѣ ему на руки полугодичнаго жалованья, обязано вычесть вдвое противу того количе-

Przepisy zatem dla Rektora i Prorektora z przyzwoitem onych do okoliczności zgromadzeń mniejszych przystosowaniem będą.

1. Rektor obierany będzie z tych tylko, którzy lat ośm, Prorektor z tych, którzy lat sześć dobrowolnie oduczyli. Urząd ich jest czteroletni. Potwierdzani przez elekcyą być mogą. Lata Rektorstwa i Prorektorstwa w bieg dwudziestoletnich zasług nauczycielskich liczone będą. Płaca ich urzędowa i dorobkowa, jak w rozdziale XXIII-m „Płaca."

2. W przypadku śmierci, albo złożenia tak Rektora, jak Prorektora, doniesiono Szkole Głównéj o tem być powinno, a Rektor Szkoły Głównéj z Radą swoją wyznaczy substytuta na Rektorstwo lub Prorektorstwo do czasu zwykłych czteroletnich obrad wydziałowych; względem jednak Rektora ma się wprzód znieść z Kommissyą. Ci namiestnicy Rektorów i Prorektorów, też władzę i korzyści mieć będą, które do tych urzędów są przywiązane. Nim zaś rzeczone wyznaczenie namiestników od Rady Szkoły Głównéj nastąpi, w zgromadzeniach wydziałowych przy najstarszym w uczeniu władza zastępnicza zostanie.

3. Nie wolno będzie oddalać się od zgromadzenia swego w własnych potrzebach Rektorowi nad dni sześć, Prorektorowi nad cztery dni w miesiącu. Ktoby z nich miał interess, wymagający dłuższego na czas oddalenia się, ma się udać o wyraźne pozwolenie do Rektora Szkoły Głównéj, a miejsce jego tymczasem w zgromadzeniach większych zastąpi Prefekt, w mniejszych zaś najdawniejszy z nauczycielów. Oddalającym się dłużéj nad ten przepis, zgromadzenie, przy odebraniu ręcznéj płacy co pół roku, wytrąci tyle dwa razy z ich całéj płacy rocznéj, ile na każdy dzień przypada roku szkolnego. Wytrąconą płacę obróci, na co mu się zdawać będzie. Mogą na wakacye wyjeżdżać, lecz powin-

ства, какое причитается имъ на каждый день учебнаго года. Они могутъ выѣзжать на вакантное время, но должны пригласить на свое мѣсто кого либо изъ Учителей или заслуженыхъ Профессоровъ.

4. Ректоръ, при вступленіи въ должность, приглашаетъ прежде всего въ засѣданіе мѣстныхъ членовъ и предъявляетъ имъ дипломъ Коммисіи на званіе Ректора; затѣмъ онъ совершаетъ въ училищномъ залѣ торжественный актъ, въ присутствіи цѣлаго училищнаго состава, заслуженыхъ Учителей и гостей, во время котораго читается упомянутый дипломъ и самъ Ректоръ заключаетъ актъ соотвѣтственною рѣчью.

5. Одною изъ первыхъ и существеннѣйшихъ заботъ его должно быть неусыпное наблюденіе за исполненіемъ всѣми членами ввѣреннаго ему Собранія возложенныхъ на нихъ обязанностей и за поведеніемъ какъ этихъ членовъ, такъ и учениковъ, въ отношеніи благочестія и нравственности, а также — предупрежденіе всѣхъ случаевъ, могущихъ подать поводъ къ соблазну и неприличію, заблаговременное предотвращеніе которыхъ должно быть всегда предпочтено грустной необходимости наказанія или невѣрнаго исправленія.

6. Каждую субботу, за исключеніемъ чрезвычайныхъ и нетерпящихъ отлагательства случаевъ, онъ получаетъ отъ Префекта донесеніе о поведеніи Учителей, учениковъ и комнатныхъ Надзирателей; кромѣ того, онъ долженъ часто совѣщаться о томъ съ самими Учителями, а въ случаѣ нарушенія предписанныхъ правилъ, принимать тотчасъ надлежащія мѣры; въ случаѣ необходимости дѣлать частнымъ образомъ замѣчанія Учителямъ и Наставникамъ, прежде чѣмъ будетъ вынужденъ прибѣгнуть къ публичнымъ выговорамъ.

7. Онъ долженъ ежемѣсячно созывать училищныя засѣданія для совѣщаній съ Префектомъ и Учителями, и еслибы того требовала необходимость и настаивали на томъ Префектъ или кто либо изъ Учителей, назначать и чаще чрезвычайныя засѣданія, въ которыхъ должны быть обсуждаемы всѣ вопросы,

ni uprosić na swoje miejsce którego z Professorów lub zasłużonych.

4. Obejmując urząd złoży wprzód sessyą z osobami domowemi, ukaże im patent Kommissyi na swoje Rektorstwo; toż potem publiczną w sali szkół odprawi ceremonię, przy zgromadzonych wszystkich osobach szkolnych, zasłużonych i innych gościach, na któréj rzeczony patent będzie przeczytany, a sam Rektor akt ten przystosowaną mową zakończy.

5. Najpierwszém i najusilniejszém staraniem jego będzie mieć nieustanną baczność na dopełnienie od wszystkich osób swego zgromadzenia powinności imże przepisanych; na sprawowanie się tak tychże osób jako uczniów co do pobożności i obyczajów; przewidywać wszelkie okazye jakiego zgorszenia i nieprzyzwoitości, aby wczesnem zapobieżeniem raczéj przeszkodzić onym, niżeli być przywiedzionym do smutnéj potrzeby karania, lub niepewnéj poprawy.

6. Co sobota, wyjąwszy przypadki nadzwyczajne i naglejsze, odbierać będzie od Prefekta sprawę względem obejścia się nauczycielów, uczniów, dozorców domowych; często o tym znosić się z samymi nauczycielami, i coby z kluby wypadło, jak najprędzéj temu zaradzać; napomnienia osobne w potrzebie nauczycielom i metrom dawać ma, nim do publicznych przymuszonym będzie.

7. Składać co miesiąc powinien obrady szkolne z Prefektem i Nauczycielami, a gdyby potrzeba tego wyciągała, i Prefekt albo który z nauczycielów o to dopraszał się, częściéj nawet nadzwyczajne, na których opatrywać mają cokolwiek się do rządu i karności szkolnéj, do sposobu uczenia ściąga. Na tych posiedze-

относящіеся къ управленію училищемъ, къ дисциплинѣ и къ способамъ обученія. Въ этихъ засѣданіяхъ Ректоръ вправѣ дѣлать публичныя замѣчанія, съ достодолжнымъ благоразуміемъ и кротостью, если повторяемыя частнымъ образомъ замѣчанія остались безъ послѣдствій.

8. Каждые три мѣсяца въ совѣщаніяхъ читаются правила, предписанныя для Ректора, Префекта, Учителей, Кандидатовъ, заслуженыхъ Учителей и Проповѣдника, однимъ словомъ всѣ главы, помѣщенныя въ началѣ настоящаго Устава.

9. Ректоръ обязанъ тщательно наблюдать, чтобы въ наказаніяхъ, какъ училищныхъ, такъ и домашнихъ, соблюдалась строгая справедливость и умѣренность, примѣняясь въ томъ къ главѣ XXIV „о судѣ, наградахъ и наказаніяхъ.“

10. Ректоръ обязанъ ежемѣсячно посѣщать каждый классъ, оцѣнять способности и трудолюбіе Учителей, хвалить прилежнѣйшихъ учениковъ, поощрять менѣе прилежныхъ.

Онъ долженъ также присутствоватъ на мѣсячныхъ экзаменахъ, согласно правиламъ, изложеннымъ въ главѣ XVII „объ экзаменахъ и публичныхъ испытаніяхъ“, и заранѣе слѣдить за способностями воспитанниковъ къ учительскому званію, чтобы воспользоваться своими наблюденіями впослѣдствіи, когда кто нибудь изъ воспитанниковъ изъявитъ желаніе посвятить себя этому званію. Если кто либо изъ учениковъ, по употребленіи различныхъ средствъ, окажется или вовсе неспособнымъ къ наукамъ, или неисправимымъ въ поведеніи, то, по совѣщаніи съ Префектомъ и Учителями, Ректоръ сообщаетъ о томъ родителямъ или опекунамъ воспитанника и заставляетъ ихъ взять его изъ училища.

11. На торжественныхъ актахъ Ректоръ раздаетъ награды ученикамъ, удостоившимся оныхъ послѣ произведеннаго экзамена, по мнѣнію экзаминаторовъ, и о получившихъ награды доноситъ Главной Школѣ.

12. Одинъ разъ въ годъ, въ Іюлѣ мѣсяцѣ, Ректоръ представляетъ полученныя имъ отъ Префекта и Учителей донесенія

niach może publiczne napomnienia dawać, zachowując rostropność i łagodność, kiedy osobne przestrogi powtórzone skutku nie otrzymały.

8. Na obradach co trzeci miesiąc czytane być mają przepisy dla Rektora, Prefekta, Nauczycielów, kandydatów, zasłużonych i kaznodziei, zgoła wszystkie tych ustaw rozdziały z początku przypadające.

9. Ma osobliwiéj przestrzegać, aby w ukaraniu tak szkolnem jak domowem sprawiedliwość i pomiarkowanie jako najściśléj zachowane było. Stosując się do opisów w rozdziale XXIV-m „Sąd, nagrody, kary“.

10. Co miesiąc każdą klassę wizytować, zdatność i pilność nauczycielów miarkować, uczniów pilniejszych pochwalać, opieszałych zachęcać będzie.

Powinien także znajdować się na examinach miesięcznych, podług opisu w rozdziale XVII-m, „Examina i popisy,“ a zawsze upatrywać ma wcześnie sposobność młodzi do stanu nauczycielskiego, dla lepszéj znajomości na potem, gdy się który z niéj dobrowolnie z chęcią do rzeczonego stanu odezwie. Gdyby który z uczniów znalazł się, po użytych różnych sposobach, albo wcale niezdatny do nauk, albo niepoprawny co do obyczajów, tedy za spólną z Prefektem i Professorami radą przełoży to rodzicom albo opiekunem owego młodzieńca, i do odebrania go ze szkół przywiedzie.

11. Na publicznych popisach rocznych rozdawać będzie nagrody uczniom, którzy się na examinach, podług zdania examinatorów, godnymi onych pokazali, a odbierających nagrody w rapporcie swoim do Szkoły Głównéj wymieni.

12. Rektor raz na rok rapporta o uczniach od Prefekta i Nauczycielów sobie podane, i o osobach zgromadzenia od siebie uło-

объ ученикахъ, вмѣстѣ съ своимъ собственнымъ рапортомъ о членахъ Собранія, въ Главную Школу или передаетъ ихъ Визитатору, если сей послѣдній въ то время посѣтитъ училище. Что касается рапорта о членахъ Собранія, то таковой долженъ быть своевременно отсланъ въ Главную Школу, безъ внесенія онаго въ домашній протоколъ рапортовъ.

13. Ректоръ совмѣстно съ Префектомъ, или Проректоръ съ старшимъ изъ Учителей, договариваются съ преподавателями иностранныхъ языковъ и рисованья, примѣняясь въ томъ къ правиламъ, указаннымъ въ главѣ XV „о классахъ и предметахъ преподаванія,“ въ статьѣ о языкахъ и другихъ второстепенныхъ предметахъ,— и наблюдая, чтобы занятія этими предметами не препятствовали пріобрѣтенію болѣе существенныхъ познаній.

14. Ректоръ долженъ имѣть отеческое попеченіе о обучающемся юношествѣ, не нарушая ни въ чемъ должнаго отъ нихъ повиновенія Префекту и Учителямъ. Онъ долженъ посѣщать больныхъ, оказывать имъ по возможности помощь, утѣшеніе и пособіе, поручать бѣднѣйшихъ богатымъ и изыскивать средства къ содержанію, въ особенности для тѣхъ изъ нихъ, кои отличаются своею нравственностью и прилежаніемъ къ наукамъ.

15. На Ректора или Проректора главнымъ образомъ возлагаются надзоръ и завѣдываніе такъ называемыми фундушевыми учениками, изъ бѣдныхъ дворянъ, содержимыми на счетъ общественныхъ суммъ. Правила, коими они должны руководствоваться при пріемѣ ихъ, продовольствіи, снабженіи одеждою и другими потребностями, будутъ изложены въ главѣ XIX „о фундушевыхъ ученикахъ.“

16. Ректоръ не долженъ, ни подъ какимъ предлогомъ, препятствовать кому бы то ни было обращаться съ жалобою въ Главную Школу или въ Коммисію; противное тому дѣйствіе считается проступкомъ, за который виновный подвергается суду.

żone, w Lipcu przyśle do Szkoły Głównéj, lub Wizytatorowi, gdy się naówczas znajdować będzie, odda. Co się tycze rapportu o osobach zgromadzenia, ten tylko do Szkoły Głównéj w swoim czasie odesłany być ma, nie wciągając go w protokół domowy rapportów.

13. Rektor wspólnie z Prefektem, albo Prorektor z najdawniejszym z Professorów ugadzać mają metrów języków cudzoziemskich lub rysunku, stosując się w tym punkcie do opisu w rozdziale XV-m „Klassy i nauki,“ pod artykułem języki i inne poboczne nauki; przestrzegając, aby z nich nie wynikała przeszkoda do nabywania istotniejszych umiejętności.

14. Ma okazywać ojcowską opiekę około młodzi ćwiczącéj się w szkołach, nie psując w niczém winnéj od nichże Prefektowi i Nauczycielom podległości. Nawiedzać będzie chorych, pociechę, pomoc i zaradzenie podług sposobności im świadczyć, ubogich bogatszym zalecać i sposoby utrzymywania się obmyślać tym zwłaszcza, którzy się co do obyczajów i nauk, lepiéj sprawują.

15. Uczniów funduszowych, którzy z ubogiéj szlachty kosztem pospolitym utrzymywani będą, dozór i zawiadywanie szczególniéj do Rektora lub Prorektora należy. Co w przyjęciu, żywieniu, odzieniu i w inne potrzeby opatrywaniu onych zachować ma, przepisano będzie w rozdziale XIX-m „Uczniowie funduszowi“.

16. Nie ma żadnym sposobem nikomu tamować wolności udawania się do Szkoły Głównéj i do Kommissyi; przeciwny temu postępek za przestępstwo poczytany i sądzony będzie.

17. Печать Окружнаго Собранія хранится у Ректора,— Уѣзднаго Собранія — у Проректора. Ученикамъ, выпускаемымъ изъ училища, или другимъ, по ихъ желанію, выдаются аттестаты за тою же печатью и подписью, въ Окружныхъ Собраніяхъ— Ректора и Префекта, въ Уѣздныхъ — Проректора и старшаго изъ Учителей.

18. Дипломы Префектовъ или письма Визитаторовъ, коими должны быть снабжены поступающіе въ училище для врученія ихъ Префекту, должны быть предъявлены Ректору и имъ разсмотрѣны.

19. Ректоръ обязанъ ежегодно посѣщать Академическія Собранія и монастырскія училища, находящіяся въ его округѣ. Онъ долженъ такъ устроить эти посѣщенія, чтобы окончить объѣздъ въ послѣднихъ числахъ Февраля мѣсяца и немедленно представить о томъ рапортъ Главной Школѣ.

20. Въ случаяхъ, требующихъ рѣшенія Ректора, Проректоръ долженъ сноситься съ нимъ письменно.

21. Ректоръ долженъ собирать свѣдѣнія о Приходскихъ училищахъ въ своемъ округѣ, и посѣщать оныя по возможности, о чемъ будетъ сказано ниже, въ главѣ XXII „о Приходскихъ училищахъ." Каждый же Проректоръ обязанъ посѣщать эти училища въ извѣстной части округа, о которой онъ условится съ Ректоромъ.

22. Слѣдуя внушеніямъ благоразумія и заботливости о благѣ согражданъ, Ректоръ и Проректоръ и всѣ посвятившіе себя учительскому званію должны пособлять своими совѣтами родителямъ, при выборѣ лицъ, желающихъ заняться воспитаніемъ и обученіемъ ихъ дѣтей, съ содержаніемъ ихъ въ одномъ общемъ помѣщеніи и на общемъ столѣ, то есть въ пансіонахъ и конвиктахъ. Они должны откровенно объяснить родителямъ или опекунамъ, желающимъ помѣстить дѣвицъ у содержателей или содержательницъ пансіоновъ: сколь трудно пріискать лица, способныя къ столь важному дѣлу, какъ дѣло воспитанія; сколь часто принимаются за это дѣло лица, не-

17. Pieczęć zgromadzenia wydziałowego przy Rektorze będzie, podwydziałowego przy Prorektorze. Patenta wychodzącym ze szkół lub innym, tego żądającym, wydawane będą pod tąż pieczęcią, z podpisem w zgromadzeniach wydziałowych Rektora i Prefekta, podwydziałowych Prorektora i najdawniejszego z Nauczycielów.

18. Patenta Prefektów lub list Wizytatora, które przychodzący do szkół przynosić i w ręku Prefekta składać mają, Rektorowi pokazane i roztrząsane być powinny.

19. Rektor corocznie wizytować powinien zgromadzenia Akademickie, szkoły zakonne, w swoim wydziale. Na tych wizytach postępować ma tak, ażeby wizyta jego ostatnich dni Lutego została zakończona, i do Szkoły Głównéj rapport o niéj był nieodwłocznie przesyłany.

20. Prorektor w przypadkach wyciągających zaradzenia Rektora, udawać się ma przez listy do niego.

21. Rektor starać się ma wiedzieć o szkołach parafialnych w swoim wydziale, i one podług sposobności wizytować, co się niżéj opisze w rozdziale XXII-m „Szkoły parafialne". Każdy zaś Prorektor w pewnym okręgu, o który się z Rektorem umówi, wizytować je powinien.

22. Rektor i Prorektor, owszem osoby wszystkie edukacyi poświęcone, rządząc się roztropnością i gorliwością o dobro spółobywatelów swoich, radami i przestrogami wspierać mają rodziców, około powierzenia dzieci tym, którzy się ich ćwiczenia i uczenia podejmują w społeczeństwie stołu i mieszkania, co pensyami i konwiktami zowią. Otworzą szczerze rodzicom lub opiekunom, chcącym panienki oddawać mistrzom, lub mistrzyniom na pensye, jak ciężko jest zdolne do tak ważnéj sprawy, jaką jest edukacya, osoby znaleść; jak często téj posługi podejmują się

заслуживающія довѣрія, кои своимъ образованіемъ, равнодушіемъ въ дѣлахъ вѣры, незнаніемъ свѣтскихъ условій, происхожденіемъ и прежнимъ своимъ призваніемъ, низкою, а иногда и соблазнительною нравственностью, несогласіями въ супружеской жизни, презрѣніемъ къ странѣ и согражданамъ, совершеннымъ нерадѣніемъ объ исполненіи обязанностей, принятыхъ ими только изъ своекорыстныхъ видовъ, благодаря незнанію родителей, обнаруживаютъ на всю жизнь пагубное вліяніе на ввѣренное имъ юношество, и какъ, по недостатку хорошихъ учителей иностранныхъ языковъ, танцованія, музыки, они выставляютъ своихъ воспитанницъ на посмѣшище, обманывая легковѣрныхъ родителей и опекуновъ. Ректоръ или Проректоръ должны объяснить родителямъ, что воспитаніе дѣвицъ въ пансіонахъ, въ столичномъ городѣ, большею частью вредно дѣйствуетъ на дальнѣйшую участь воспитанницъ, пріучая ихъ къ наружному блеску, къ хвастовству своими дарованіями, къ развлеченіямъ, гуляньямъ, зрѣлищамъ, къ поверхностной оцѣнкѣ людей по платью и по наружности, къ подражанію богатымъ въ роскоши и расточительности, послѣ чего онѣ, будучи принуждены проводить всю жизнь въ деревнѣ, становятся недовольны своею судьбою, находя въ испорченномъ своемъ воображеніи и въ искаженномъ сердцѣ источникъ пресыщенія, скуки и неизбѣжныхъ непріятностей, и дѣлаются впослѣдствіи несчастными жертвами или легкомысленнаго выбора мужей, или несогласій въ супружествѣ. Они должны представить родителямъ, что дочерямъ ихъ лучше вовсе не знать иностранныхъ языковъ и не обладать другими поверхностными свѣдѣніями, а получить основательное воспитаніе въ отношеніи вѣры, добродѣтели, нравственности, хозяйства и приличныхъ ихъ званію работъ, дабы потомъ сдѣлаться хорошими женами, матерями и хозяйками; что въ этомъ именно состоитъ существенная задача образованія ихъ дочерей, какъ въ столицѣ, такъ и на провинціи; что воспитаніе этого рода составляетъ личную обязанность родителей, и преимущественно матерей; что ро-

tacy mistrze i mistrzynie, które z własnéj edukacyi, z obojętności w religii, z niedostatku znajomości świata, z przeszłéj kondycyi i stanu, z podłych a czasem i gorszących obyczajów, z niedobrego w stadle pożycia, z pogardy kraju i obywatelów, z zaniedbania zupełnego podjętych obowiązków, które z powodu samego zysku przyjmują, korzystając z niewiadomości rodziców, szkodliwemi niezmiernie bywają na całe życie dla poruczonéj sobie młodzi jako przez braknienie dobrych metrów języków obcych, tańca, muzyki, etc. śmiesznemi wychowanie swoje czynią, nie postrzegających rodziców i krewnych łudzą. Powiedzą im: że odsyłanie do stołecznego miasta na pensye psuje w większéj części obywatelek dolę na dalszy bieg życia, kiedy przyuczone do blasku powierzchownego, do popisywania się z talentami, do rozrywek, przejażdżek, widowisk, do sądzenia o ludziach z pozoru i ze stroju, nabrawszy chęci wyrównywania w zbytkach i naśladowania bogatszych, potem losem swego stanu mające wiek trawić na wsiach, znajdują w skażonéj imaginacyi i w zbałamuconym sercu źrzódła niesmaków, nudów i przykrości niezbytych, wpadają w nieszczęście albo płochego wyboru małżonków, albo złego w małżeństwie pożycia. Przełożą: iż lepiéj, aby dzieci nie umiały, kiedy inaczéj być nie może, języków, i nie miały inszych powierzchownych talentów, a gruntownie wychowane w religii, cnocie, obyczajach, gospodarstwie, robotach stanowi swojemu przyzwoitych, stały się potem dobremi żonami, matkami, paniami domu; że ten istotny jest cel edukacyi córek, tak w stołecznem mieście, jako i po województwach, że takie wychowanie rodzice, a szczególniéj matki przez się same obowiązane są dawać; że się uczyć mają wykonywania téj powinności nieoddzielnéj od rodzicielstwa; że oni są

дители должны учиться, какъ исполнять эту обязанность, нераздѣльную съ ихъ родительскимъ званіемъ; и, наконецъ, что они отвѣтственны предъ Богомъ, дѣтьми и отечествомъ, если не умѣютъ, или не желаютъ этимъ заняться.

Если же, по стеченію обстоятельствъ, пансіонъ подобнаго рода будетъ открываться въ округѣ Ректора, то онъ предварительно сносится съ родителями и наблюдаетъ, чтобы никто не открывалъ пансіона, безъ надлежащихъ свидѣтельствъ о вѣроисповѣданіи, нравственности и способностяхъ. Онъ лично убѣдится о познаніяхъ воспитателя или воспитательницы и сообщитъ имъ вышеизложенныя замѣчанія и правила, предписанныя въ главѣ XXV „о физическомъ воспитаніи“ когда же эти лица согласятся подчиниться предписаннымъ для пансіоновъ уставамъ, донесетъ о томъ Коммисіи, для исходатайствованія ея разрѣшенія. Ректоръ обязанъ наблюдать за тѣмъ, чтобы въ пансіонѣ преподавались соотвѣтственные предметы, начиная съ хорошаго чтенія и письма по польски, ариѳметики и нужнѣйшихъ рукодѣлій. Относительно способа обученія предложитъ онъ учебники, назначенные для училищъ, преимущественно же по наукѣ нравственности и отечественной исторіи; запретитъ романы, кромѣ Телемака, и потребуетъ, списокъ книгъ. Въ отношеніи нравственнаго воспитанія и способа преподаванія наукъ, дастъ въ руководство правила, для преподавателей нравственности, для учителей вообще и домашнихъ наставниковъ, съ примѣненіемъ оныхъ къ полу, возрасту и другимъ условіямъ. Наблюдетъ за тѣмъ, чтобы юныя дѣвицы пріучались къ чистосердечію, правдивости и любви къ отечеству; чтобы онѣ заранѣе готовились къ обязанностямъ, ихъ дальнѣйшей жизни, и, какъ сказано выше, готовились быть хорошими женами, матерями, хозяйками и проч. Содержательницы пансіоновъ обязаны во всемъ этомъ подавать собою примѣръ. Ректоръ запретитъ въ одномъ домѣ воспитывать дѣтей обоего пола, принимать на обученіе болѣе 8-ми воспитанницъ и не свыше 14-лѣтняго возраста; и допускать свида-

w odpowiedzi Bogu, dzieciom, ojczyźnie, jeśli tego nie umieją albo nie chcą czynić.

A kiedy zbieg różnych okoliczności to sprawi, iż przyjdzie do otwarcia takowych pensyj w miejscu Wydziału Rektora, wtedy zniesie się on naprzód z rodzicami i dojrzy, aby żadna osoba nie otwierała pensyi bez pewnych świadectw o religii, obyczajach i zdatności swojéj; postara się być przekonanym przez się samego, co takowy mistrz lub mistrzyni umie; zwyż wyrażone przestrogi, i te, które się pod rozdziałem XXV-m „Edukacya fizyczna" zawierają, przełoży, a za poddaniem się onych ustawom przepisanym na pensye, rzecz do Kommissyi doniesie, końcem otrzymania pozwolenia. Doglądać będzie, żeby nauki przyzwoite dawane były, zacząwszy od dobrego czytania i pisania po polsku, oraz rachunków, żeby uczono robót ręcznych przyzwoitych; względem sposobu nauk zaleci książki szkołom podane, a mianowicie moralnéj nauki i historyi, zwłaszcza narodowéj; zakaże romansów, prócz Telemaka; wyciągać będzie podania sobie rejestru ksiąg. Co do edukacyi moralnéj i obchodzenia się względem instrukcyi, poda za prawidło przepisy dla nauczyciela moralnéj nauki, dla professorów w ogólności, dla dyrektorów, z przyzwoitem do okoliczności płci, wieku i kondycyi przystosowaniem. Zaleci i dopilnuje, aby młode panienki wprawiano do szczerości, zamiłowania prawdy, i do kochania ojczyzny swojéj; aby przygotowywano do tych obowiązków, które tę płeć w dalszym wieku czekają, być dobremi, jako się rzekło, żonami, matkami, paniami etc. do tego wszystkiego przykładem swoim mistrzynie przodkować mają. Zakaże, aby nigdy w jednym domu dzieci różnéj płci nie były trzymane, aby nie więcéj nad ośm osób na edukacyę przyjmowano, i to nie dłużéj, jak do lat czternastu wieku; aby do kompanii i obcowania nie przypuszczano chyba krewnych i osoby znanéj stateczności,

нія съ посторонними лицами, кромѣ родственниковъ и лицъ извѣстныхъ своею нравственностью, и то въ присутствіи содержательницы пансіона. Ректоръ обязанъ лично посѣщать эти пансіоны, наблюдая со всевозможнымъ приличіемъ и деликатностью, чтобы все совершалось въ нихъ въ надлежащемъ порядкѣ и обученіе бы шло успѣшно. Въ отношеніи мужескихъ пансіоновъ и конвиктовъ онъ обязанъ слѣлать общее распоряженіе, чтобы воспитанники посѣщали уроки, преподаваемые въ училищѣ.

23. Что касается надзора и управленія домомъ и завѣдыванія провинціальною кассою, то относящіяся сюда правила будутъ изложены въ особыхъ главахъ.

24. Обо всемъ вышеизложенномъ Ректоръ одинъ разъ въ годъ представляетъ рапортъ Главной Школѣ и наблюдаетъ, чтобы такіе же рапорты представляемы ему были для дальнѣйшей отсылки Префектомъ и Учителями, по предметамъ, относящимся къ обязанности каждаго изъ нихъ.

25. Какъ Ректоръ, такъ и Проректоръ получаютъ учебныя руководства для подвѣдомственныхъ имъ училищъ отъ того, кому сіе поручено будетъ Коммисіею. Если Коммисіи заблагоразсудится извѣстную часть этихъ книгъ раздать бѣднымъ ученикамъ, то Ректоръ, по соглашеніи съ Префектомъ и Учителями, раздѣлитъ даромъ эти книги отъ имени Коммисіи между учениками, которые признаны будутъ дѣйствительно бѣдными. О проданныхъ книгахъ онъ представляетъ отчетность лицу, для сего уполномоченному.

26. Собраніе бумагъ и книгъ, или архивъ заведенія, поручается особенному надзору Ректора; архивъ этотъ долженъ храниться нераздѣльно съ помѣщеніемъ, занимаемымъ Ректоромъ.

27. Книги, храненіе коихъ возлагается на обязанность Ректора, суть слѣдующія: 1) Уставы Коммисіи Народнаго Просвѣщенія; 2) Протоколъ посѣщеній Генеральнаго Визитатора или Окружнаго Ректора; 3) Книга для записки замѣчаній

a to zawsze w przytomności mistrzyni. Sam Rektor wizytować takowe pensye będzie, mając oko z największą przystojnością i delikatnością, aby się wszystko porządnie i obyczajnie działo, aby instrukcya szła pożytecznie. Względem pensyj męzkich i konwiktów ogólny rozkaz ogłosi, aby uczniowie do szkół na nauki chodzili.

23. Co się tycze dozoru i rozrządzenia domu, zawiadywania kassą prowincyonalną, w następujących się osobnych rozdziałach wyrazi.

24. Z tego wszystkiego corocznie raz rapporta do Szkoły Głównéj prześle, oraz, aby od Prefekta i nauczycielów, podług opisu każdego z nich powinności, jemu do przesłania oddawane były, dopilnuje. Prorektorowie zaś do Rektora Wydziałowego swoje rapporta odsyłać mają.

25. Książki elementarne tak Rektor, jako i Prorektor na szkoły swoje przysłane odbierać będzie od tego, który zostanie na to umocowany od Kommissyi. Jeżeli się téj będzie podobało wydzielić część jaką książek dla ubogich uczniów, wtenczas Rektor, za spólnem zniesieniem się z Prefektem i nauczycielami, uczniom, za prawdziwie ubogich uznanym, podług rozrządzenia Kommissyi, też książki darem od Kommissyi rozda. Ze sprzedanych ksiąg zda rachunek temu, który na to będzie miał prawo.

26. Skład papierów i ksiąg czyli archiwum domu w najbaczniejszym dozorze mieć będzie; to archiwum nieoddzielnie od pomieszkania jego złożone być powinno.

27. Księgi, które trzymać Rektor obowiązany jest, są te: 1) Ustawy Kommissyi Edukacyi Narodowéj; 2) Protokół wizyt przez Generalnego Wizytatora lub przez Rektora Wydziału odprawionych; 3) Księga przestróg i zaleceń zostawionych zgroma-

и наставленій, дѣлаемыхъ Собранію Визитаторомъ; 4) Книга для записки копій съ рапортовъ о посѣщеніяхъ по округу, представляемыхъ Главной Школѣ, безъ внесенія однако въ оную мнѣній, кои въ этихъ рапортахъ сообщены были Главной Школѣ о членахъ Собраній; 5) Журналъ окружныхъ совѣщаній; 6) Журналъ домашнихъ совѣщаній по предметамъ хозяйственнаго управленія; 7) Журналъ домашнихъ засѣданій по дѣламъ учебнымъ; 8) Справочная книга для ежегодной записки членовъ Собранія, съ означеніемъ мѣста ихъ происхожденія, возраста, лѣтъ службы, жалованья и проч.; 9). Книга наставленій, даваемыхъ при передачѣ должности; 10) Книга копій съ рапортовъ, представляемыхъ Главной Школѣ объ ученикахъ и домашнихъ наставникахъ; 11) Инвентари дома, церкви и училища, каталоги библіотеки и кабинетовъ; 12) Книга счетовъ, представляемыхъ въ главную кассу, и другая книга счетовъ по починкѣ зданій factorum tectorum, представляемыхъ въ Главную Школу; 13) Книга для записыванія поступающихъ и выбывающихъ учениковъ, съ показаніемъ года и дня ихъ пріема, мѣста рожденія, возраста, средствъ къ содержанію и года выбытія, съ описаніемъ ихъ качествъ; 14) Дневникъ важнѣйшихъ мѣстныхъ событій и происшествій; 15) Собраніе рапортовъ домашнихъ наставниковъ объ ученикахъ; 16) Книга для записки отмѣтокъ объ успѣхахъ учениковъ во время экзаменовъ и публичныхъ испытаній, которая служитъ основаніемъ для составленія рапорта, представляемаго въ Главную Школу, также собраніе отмѣтокъ, представляемыхъ Учителями по каждому предмету Ректору или Проректору къ тому же рапорту; 17) Описаніе изобрѣтеній или важнѣйшихъ опытовъ, сдѣланныхъ кѣмъ либо изъ Учителей или лицъ, проживающихъ въ прилегающей мѣстности; составленіе онаго возлагается на Учителей, по роду предметовъ, преподаваемыхъ ими въ училищѣ; 18) Книга приходскихъ училищъ; 19) Книга для записки поминальныхъ молебствій и панихидъ, совершенныхъ за упокой душъ благодѣтелей, сдѣлавшихъ по-

dzeniu przez Wizytatora; 4) Księga kopii rapportów wizyt wydziałowych do Szkoły Głównéj posełanych, nie wciągając jednak w nią zdań, które w nich dane były tejże Szkole Głównéj o osobach zgromadzeń; 5) Dzieje obrad wydziałowych; 6) Dzieje obrad domowych co do rządu ekonomicznego; 7) Dzieje obrad domowych co do spraw szkolnych; 8) Księgi porządku na zapisywanie corocznie osób zgromadzenia, zawierające ojczyznę ich, wiek, lata, usługi, płacę etc. 9) Księga informacyj przy zdawaniu urzędów zostawionych; 10) Księga kopij rapportów do Szkoły Głównéj o uczniach i dyrektorach; 11) Inwentarze domu, kościoła i szkół, katalog biblioteki, musaei; 12) Księga rachunków do kassy generalnéj, inna księga rachunków factorum tectorum etc. do Szkoły Głównéj; 13) Zapisy przychodzących i odchodzących, uczniów z wyrażeniem roku i dnia ich przyjścia, ojczyzny, wieku, sposobu sustentacyi, oraz roku odejścia, z opisaniem ich przymiotów; 14) Opis dzienny osobliwszych dziejów i przypadków miejsca; 15) Zbiór rapportów dyrektorów o uczniach danych Prefektowi; 16) Księga zdań zapisanych o postępku uczniów podczas examinów i popisów, która ma służyć do układania rapportu, mającego się posełać do Szkoły Głównéj; Także zbiór zdań nauczycielskich danych Rektorowi lub Prorektorowi do tychże rapportów z szczególnych każdego lekcyi; 17) Opis wynalazków, jakich doświadczeń ważnych, przez którego z Nauczycielów, lub kogokolwiek w okolicznym kraju uczynionych, ten należeć będzie do nauczycielów podług rodzaju każdego nauki, którą w szkołach daje; 18) Księga szkół parafialnych; 19) Księga zapisująca anniwersarz i msze za dobrodziejów funduszu edukacyjnego. Naostatek jakiekolwiek papiery, listy, kopie tyczące się

жертвованіе въ пользу эдукаціонныхъ капиталовъ. Наконецъ, Ректоръ долженъ передавать на храненіе въ этотъ архивъ всѣ бумаги, письма, копіи переписки съ Коммисіею, относящіяся къ кассѣ и училищамъ, если таковыя будутъ имъ признаны важными и необходимыми для справокъ.

Подобныя книги, кромѣ журналовъ и рапортовъ по округу, должны храниться и въ архивѣ Проректора. Точно такой же порядокъ долженъ быть соблюдаемъ и въ монастырскихъ училищахъ, въ которыхъ должны находиться всѣ книги, относящіяся къ управленію училищемъ по даннымъ образцамъ.

ГЛАВА IX.

О домѣ.

1. Подъ названіемъ дома слѣдуетъ понимать помѣщеніе Собранія, церковь, училище, библіотеку, всѣ домашнія строенія, какъ смежныя съ домомъ, такъ и отдѣльныя, огороды, площади, аптеку и типографію.

2. Въ каждомъ домѣ долженъ у Начальника находиться планъ, съ означеніемъ измѣреній церкви, училища и всѣхъ другихъ строеній и плацовъ, подписанный Визитаторомъ, каковой планъ долженъ быть предъявляемъ при каждомъ посѣщеніи, со всѣми послѣдовавшими перемѣнами.

3. Инвентарь дома, въ которомъ должны быть исчислены самымъ подробнымъ образомъ всѣ внѣшнія и внутреннія его части, со всею движимостью въ залахъ, комнатахъ, кладовыхъ, кухняхъ и погребахъ, составляется въ надлежащемъ порядкѣ по статьямъ въ двухъ экземплярахъ: одинъ, за подписью Визитатора, остается у Ректора или Проректора, другой, подписанный Ректоромъ, Префектомъ и старшимъ изъ Учителей, а въ малыхъ Собраніяхъ Проректоромъ, и двумя старшими Учителями, представляется въ первый разъ Визитатору и передается имъ для храненія въ главную кассу Коммисіи;

Kommissyi, kassy, szkół, gdy je osądzi za ważne i w czasie mogące być potrzebne, złoży w tem archiwum.

Wszystkie te księgi, prócz dziejów i rapportów wydziałowych, Prorektor będzie miał w swojem archiwum złożone. Tenże sam porządek ma się rozciągać na szkoły zakonne, przy których wszystkie księgi tyczące się rządu szkolnego, podług wzorów, znajdować się powinny.

ROZDZIAŁ IX.

Dom.

1. Pod imieniem domu rozumie się mieszkanie zgromadzenia, kościół, szkoły, biblioteka, musaeum, wszystkie budynki domowe tak przyległe domowi, jako i oddalone, ogrody, place, apteka i drukarnia.

2. W każdym domu być powinien u Przełożonego abrys z plantami i rozmiarem kościoła, szkół, wszystkich innych budynków i placów, podpisany od Wizytatora, i na każdéj wizycie okazywany z temi, któreby nastąpiły, odmianami.

3. Inwentarz domu co do wszystkich jego części wewnętrznych i zewnętrznych, jak najdokładniéj wyszczególniony, ze sprzętami sal, izb, komórek, kuchni, piwnic, porządnie pod swemi artykułami ułożony podwójny być powinien: jeden ręką Wizytatora podpisany zostanie przy Rektorze, lub Prorektorze, drugi od Rektora, Prefekta i najdawniejszego z Professorów, a w zgromadzeniach mniejszych od Prorektora i dwóch Professorów najdawniejszych podpisany, Wizytator raz pierwszy odbierze, i w kassie generalnéj Kommissyi złoży, następnie zaś co rok, to tylko Wizytatorowi na piśmie podawane będzie, cokolwiek do

затѣмъ представляется ежегодно Визитатору письменная вѣдомость о послѣдовавшей въ инвентарной описи прибыли или убыли. Ректоръ, Проректоръ и каждый завѣдывающій какою либо частью дома передаютъ эту инвентарную опись вмѣстѣ съ прочими дѣлами своимъ преемникамъ, при подробной повѣркѣ значащихся въ оной вещей.

4. Если гдѣ нибудь находится аптека, принадлежащая Коммисіи, то, кромѣ инвентарнаго ея описанія, передается еще аптекарю, вмѣстѣ съ контрактомъ или разрѣшеніемъ Коммисіи, реестръ за подписью Ректора, а другой такой же реестръ, за подписью аптекаря, вручается Ректору. Точно такимъ же образомъ между Ректоромъ и завѣдывающимъ типографіею совершается обмѣнъ двойнаго инвентарнаго описанія типографіи, принадлежащей Коммисіи.

5. Каталогъ книгъ и вещей въ библіотекѣ передается, за взаимными подписями, Ректоромъ, Префекту училища, а въ малыхъ Собраніяхъ Проректоромъ—старшему Учителю. Каталогъ же физическихъ и другихъ инструментовъ, а равно и коллекціи по части естественныхъ наукъ, передается Ректоромъ или Проректоромъ Учителю физики, а каталогъ математическихъ инструментовъ—Учителю математики (см. главу XIII „о Префектѣ училища" и главу XV „о классахъ и предметахъ преподаванія").

6. Ректоръ или Проректоръ долженъ отвести каждому члену Собранія квартиру, соображаясь съ его лѣтами, заслугами и обязанностями по должности, и наблюдая за тѣмъ, чтобы къ дверямъ каждой квартиры отъ корридора прибита была дощечка для удобства лицъ, имѣющихъ дѣло къ членамъ Собранія. Дощечка дѣлается слѣдующимъ образомъ: на бумагѣ, которою она обклеена, должны быть названы по очереди всѣ мѣста, гдѣ можетъ въ то время находиться жилецъ квартиры, напр.: „въ костелѣ, въ школѣ, дома, въ библіотекѣ, ушелъ, сейчасъ вернется" и т. п. При каждомъ названіи мѣста находится дырочка, въ которую для знака, смотря по обстоятельствамъ, вставляется висящая при дощечкѣ затычка.

inwentarza przybyło lub ubyło. Ten inwentarz jako i inne, Rektor, Prorektor, i każdy urzędnik, który jaką część zawiadywania domu ma sobie powierzoną, następującym na urząd, z okazywaniem rzeczy w nim zawartych, oddawać będzie.

4. Gdzie się znajdzie apteka do Kommissyi należąca, prócz opisania jéj w inwentarzach, jak się rzekło, dany jeszcze będzie regestr aptekarzowi wraz z kontraktem lub pozwoleniem Kommissyi od Rektora podpisany, a wzajem od Aptekarza podobny z jegoż podpisem w ręku Rektora złożony będzie. Tymże sposobem między Rektorem a Prefektem drukarni podwójne inwentarze drukarni, do Kommissyi należącéj, być powinny.

5. Regestr ksiąg i rzeczy w bibliotece Prefektowi szkół od Rektora, a w zgromadzeniach mniejszych najdawniejszemu z nauczycielów od Prorektora z wzajemnemi podpisami oddany być ma. Regestr zaś zbioru narzędzia fizycznego etc. oraz ciekawości naturalnych, ma być od Rektora lub Prorektora nauczycielowi fizyki oddany, a narzędzia matematycznego nauczycielowi matematyki (obacz rozdział XIII-ty „Prefekt szkół" i rozdział XV-ty „Klassy i nauki").

6. Każdemu ze zgromadzenia wyznaczy Rektor lub Prorektor stancyę, mając wzgląd na wiek, zasługę i powinności urzędu każdego. Dopilnuje, aby u drzwi każdéj izby ze strony korytarza była przybita tabliczka, dla wygody mających co do mówienia z osobami w zgromadzeniu zostającemi. Tabliczka w ten sposób będzie: na papierze, którym oklejona być ma, wyrażą się miejsca, gdzie się na ten czas mieszkający znajdować może; każde miejsce jedno po drugiem np. w kościele, w szkole, w domu, w bibliotece, wyszedł, powróci zaraz etc. Dziurki przy każdym wierszu, w którym miejsca rzeczonym sposobem wypisane są, służyć będą na to, aby w nich znaczyć podług okoliczności, zatykając kołeczek przy tabliczce zawieszony.

7. Ректоръ или Проректоръ не должны дозволять членамъ Собранія содержать у себя на обученіи пансіонеровъ, какъ о томъ сказано въ правилахъ объ Академическихъ Собраніяхъ.

8. Часть дома, остающаяся свободною отъ помѣщеній и другихъ надобностей Собранія, по сношеніи Ректора или Проректора съ Архитекторомъ Коммисіи, отдѣляется стѣною или другимъ образомъ, съ особымъ входомъ, и можетъ быть отдаваема Ректоромъ или Проректоромъ въ наймы постороннимъ лицамъ.

9. При домѣ полагается привратникъ, которому Ректоръ или Проректоръ приказываютъ: не впускать въ домъ подозрительныхъ лицъ; съ посѣтителями, имѣющими дѣло къ кому либо изъ членовъ Собранія, обращаться вѣжливо и учтиво; предупреждать жильцовъ, къ которымъ являются посѣтители, и спрашивать, желаютъ ли они принять гостя у себя на квартирѣ, или выйти къ нему навстрѣчу. Чтобы облегчить по возможности эти сношенія съ жильцами и не отвлекать привратника отъ входа, къ каждому этажу проводятся звонки, которыми онъ подаетъ знакъ, звоня столько разъ, какимъ номеромъ означена квартира лица, къ которому имѣется дѣло. Тотъ же привратникъ имѣетъ надзоръ за домашнимъ звонкомъ, состоящимъ въ распоряженіи Ректора.

10. Ректоръ долженъ имѣть бдительный надзоръ за чистотою внутри дома и, не полагаясь на служителей, самъ часто осматривать всѣ мѣста.

11. Для охраненія дома отъ пожара и отъ воровъ, Ректоръ приказываетъ сторожамъ отправлять по очереди ночной караулъ.

12. Ректоръ вмѣстѣ съ Провизоромъ имѣютъ общій надзоръ за всею прислугою, которой отводятъ соотвѣтственное помѣщеніе.

13. Что касается находящихся при училищахъ церквей, то инвентарная опись всѣхъ церковныхъ принадлежностей и

7. Nie dopuści Rektor, lub Prorektor, aby osoby zgromadzenia trzymały u siebie młodź na nauce, jako jest w ustawach zgromadzeń Akademickich zakazano.

8. Część domu, zostająca od potrzeby mieszkania i innych wygód zgromadzenia, za zniesieniem się Rektora lub Prorektora z architektem Kommissyi, oddzielona być ma murem lub innym sposobem tak, aby inszy wchód miała, i tę Rektor lub Prorektor obcym najmować może.

9. Trzymany będzie odźwierny w domu; temu Rektor lub Prorektor zaleci, aby wniścia ludziom podejrzanym nie pozwalał, aby żądającym widzenia się z którą osobą zgromadzenia usłużnym i ludzkim się stawiał, osoby, których kto żądać będzie, pierwéj ostrzegał, i czyli chcą przyjąć gościa w swéj izbie, czyli zniść do niego, wypytywał. Aby to ostrzeżenie wygodniéj i bez oddalenia się odźwiernego od wniścia domu czynione było, do każdego piętra dzwonki będą, któremi tenże znak dawać ma tylokrotnem zadzwonieniem, ilą liczbą naznaczona jest izba osoby, o którą proszą. Tenże odźwierny trzymać będzie dzwonek domowy pod zawiadywaniem Rektora.

10. Ochędóstwo w domu, nie spuszczając się na posługaczów, sam z jak największą pilnością przestrzegać ma, na wszystkie miejsca często dawać baczność.

11. Takie między stróżami rozrządzenie uczyni, aby, dla bezpieczeństwa od ognia i złego człowieka, koleją po całych nocach czuwali.

12. Ogólnie dozór czeladzi Rektor z Prowizorem mieć będzie, któréj także mieszkanie wyznaczy.

13. Co do kościołów, przy szkołach znajdujących się, należny inwentarz kościelny, opisujący wszystkie w nim ruchomości

утвари въ ризницѣ, кладовой и алтаряхъ должна быть составлена въ двухъ экземплярахъ, изъ которыхъ одинъ, за подписью Проповѣдника, хранится у Ректора или Проректора и предъявляется при посѣщеніяхъ Визитатору, другой же, за подписью Ректора или Проректора, передается Проповѣднику.

14. На Проповѣдника возлагается ближайшій надзоръ за церковью. Онъ обязанъ: наблюдать за порядкомъ и чистотою въ церкви, ризницѣ и паперти; заблаговременно заботиться о нуждахъ церкви и представлять объ нихъ настоятелю Собранія; нанимать ризничьяго и наблюдать за нимъ; вести счетъ случайно поступающимъ въ пользу церкви доходамъ и обращать оные, по соглашенію съ Ректоромъ или Проректоромъ, на надобности храма. При ризницѣ должна находиться въ вѣдѣніи Проповѣдника книга, въ которую записываются годовые церковные праздники и мессы, служеніе коихъ обязательно, согласно указаніямъ, изложеннымъ въ главѣ XI „о Богослуженіи“.

15. Равнымъ образомъ въ отношеніи училища составляется инвентарная опись строеніямъ, комнатамъ, заламъ и находящейся въ нихъ движимости, въ двухъ экземплярахъ, изъ коихъ одинъ, за подписью Визитатора и Префекта училища, или въ малыхъ Собраніяхъ за подписью старшаго изъ Учителей, хранится у Ректора или Проректора, другой же, за подписью Ректора передается Префекту или старшему Учителю, въ малыхъ Собраніяхъ.

16. Ближайшій надзоръ за порядкомъ, исправностью и чистотою въ училищѣ возлагается въ большихъ Собраніяхъ на Префекта, въ малыхъ—на Проректора, какъ сіе будетъ обширнѣе изложено въ главѣ XIII „о Префектѣ“. Онъ же, по соглашенію съ Учителями, нанимаетъ школьныхъ служителей, взимаетъ по счету складку на отопленіе и училищную прислугу, и если что нибудь останется отъ этой суммы, то, равномѣрно, по предварительномъ соглашеніи съ Учителями, записываетъ этотъ излишекъ по счетамъ остаткомъ и хранитъ у себя,

i sprzęty zakrystyi, skarbcu, ołtarzów, podwójny być powinien, jeden przy Rektorze lub Prorektorze z podpisem Kaznodziei, a przy wizytach Wizytatora, temuż okazywany zostanie; drugi z podpisem Rektora lub Prorektora oddany Kaznodziei będzie.

14. Kaznodziei dozór najbliższy kościoła poruczony być ma. Jego powinnością będzie w kościele, zakrystyi, kruchcie etc. porządek i ochędóstwo utrzymywać; wcześnie potrzeby kościoła opatrywać i Przełożonemu Zgromadzenia o nich donosić; zakrystyana ugadzać i jego posług pilnować; przypadkowych, jeśli jakie będą, dochodów kościelnych regestr trzymać, i one na potrzeby tegoż kościoła z dołożeniem się Rektora lub Prorektora, obracać. Przy zakrystyi być powinna księga pod dozorem Kaznodziei, w którą wpisywane będą anniwersarz i msze, mające się z obowiązku odprawiać, podług opisu w rozdziale XI-m „Nabożeństwo."

15. Co do szkół, równie inwentarz budynków, izb, sal, i sprzętów w nich zawartych sporządzony i na dwie ręce spisany być powinien, jeden z podpisem Wizytatora i Prefekta szkół, a najdawniejszego z nauczycielów w zgromadzeniach mniejszych, złożony u Rektora lub Prorektora; drugi z podpisem Rektorskim Prefektowi lub najdawniejszemu z nauczycielów w zgromadzeniach mniejszych oddany.

16. Dozór bliższy około porządku, całości i ochędóstwa w szkołach należy do Prefekta w zgromadzeniach większych, w mniejszych do Prorektora, jako się obszerniéj opisze w rozdziale XIII-m „Prefekt." On za spólną z nauczycielami umową opatrzy sług szkolnych; składkę na opał i posługę szkolną odbierać pod regestrem, a co od téj potrzeby zostanie, równie zniosłszy się z nauczycielami remanentem zapisywać w regestrach, i składać będzie, a to końcem w następującym czasie zapobieżenia przez

для пополненія изъ сбереженныхъ такимъ образомъ суммъ могущаго открыться въ будущемъ недостатка въ складкѣ на отопленіе.

17. Училищные служители могутъ быть нанимаемы изъ числа бѣдныхъ учениковъ, которые пожелаютъ принять на себя эту обязанность за извѣстную плату, условленную съ Префектомъ.

18. На Ректора и Проректора возлагается общій надзоръ за содержаніемъ въ исправности и починкою всѣхъ строеній, при чемъ они должны руководствоваться слѣдующими правилами: У нихъ должна храниться назначенная Коммисіею сумма на содержаніе дома въ исправности. Подъ общимъ названіемъ „содержаніе въ исправности дома, церкви и училища" слѣдуетъ понимать во первыхъ: починки, которыя, въ случаѣ какихъ либо поврежденій, слѣдуетъ производить немедленно, а именно починять крыши каждую осень. Если представится необходимость произвести большую чрезвычайную починку, то Ректоръ или Проректоръ, предварительно приступленія къ оной, увѣдомляютъ о томъ Главную Школу, представляя удостовѣренія ремесленниковъ о необходимости этой починки. Не дозволяется имъ производить расходы свыше положеннаго количества, ни изъ провинціальной кассы, ни изъ собственныхъ суммъ, требуя впослѣдствіи возврата оныхъ, кромѣ случаевъ, не терпящихъ отлагательства и угрожающихъ значительнымъ поврежденіемъ или разрушеніемъ; въ такомъ случаѣ, они въ возможной скорости должны донести Главной Школѣ, какъ о необходимости починки, такъ и о произведенномъ расходѣ, подъ опасеніемъ утраты израсходованныхъ ими собственныхъ и возврата взятыхъ изъ кассы денегъ. Воспрещается имъ также ломать или уничтожать стѣны, не посовѣтовавшись съ Архитекторомъ и не получивъ на то разрѣшенія Коммисіи. Они должны наблюдать, чтобы жильцы не выливали ничего изъ оконъ, такъ какъ отъ этого портится штукатурка и фундаменты и нарушается чистота. Во вторыхъ, къ расходамъ

oszczędzenie takowych pieniędzy, niedostatkowi składki na opał przeznaczonéj.

17. Słudzy szkolni mogą być wzięci z pomiędzy ubogich uczniów, którzy się tego podjąć zechcą, za pewną płacę z Prefektem umówioną.

18. Do Rektora i Prorektora należy ogólne doglądanie około utrzymywania wszystkich budynków i naprawy, w nich potrzebnéj, w czém ma się rządzić według następujących przepisów. Wyznaczona od Kommissyi kwota na utrzymywanie w całości domu przy nich zostawać będzie. Pod imieniem utrzymywania całości domu, kościoła, szkół, zawiera się naprzód: poprawienie, które wcześnie być powinno, coby się w nich nadpsuło, a mianowicie opatrywanie i poprawa dachów każdéj jesieni. Gdyby się pokazywała potrzeba wielkiéj i nadzwyczajnéj poprawy, tedy Rektor lub Prorektor rozpoczynać jéj nie ma, aż pierwéj Szkołę Główną uwiadomi, przyłączając świadectwo rzemieślników o téj potrzebie. Nie wolno mu będzie nad kwotę wyznaczoną, ani z kassy prowincyonalnéj, ani z swoich pieniędzy, z upominaniem się powrotu, wydawać, wyjąwszy bardzo nagły przypadek, grożący znacznem nadwerężeniem albo upadkiem; co gdy się zdarzy, jak najprędzéj, tak o potrzebie, jak o uczynionym wydatku do Szkoły Głównéj doniesie, to zaś pod utratą własnego wydatku, a powróceniem ruszonych pieniędzy z kassy. Nie będzie mu także wolno przełamywać lub znosić mury bez poradzenia się Architekta i pozwolenia Kommissyi. Ma dawać baczność, aby z okien nie wylewano, co się tak całości tynku i fundamentów, jako téż ochędó-

на содержаніе дома относятся: доставка вина и воска для церкви, стирка церковнаго бѣлья, плата ризничьему, пріобрѣтеніе и починка домашней и училищной мебели и церковной утвари, освѣщеніе лампъ по корридорамъ и въ церкви. Относительно починки испорченныхъ вещей предваряется, что изъ суммы, назначенной Коммисіею, починиваются только тѣ изъ нихъ, которыя пришли въ негодность отъ времени, употребленія или отъ непредвидимыхъ случаевъ; подвергшіяся же порчѣ по недостатку надзора или по нерадѣнію должны быть починиваемы на счетъ того, кому онѣ были ввѣрены для употребленія или для присмотра.

19. Ректоръ и Проректоръ обязаны вести особый счетъ расходамъ по содержанію строеній, который они должны представлять въ Главную Школу, вмѣстѣ съ контрактами и росписками мастеровыхъ; прочіе же счеты они отсылаютъ въ Варшавскую главную кассу.

20. При каждомъ домѣ для безопасности отъ пожара долженъ быть содержимъ въ совершенной исправности колодезь и при немъ два ведра, сверхъ того— четыре пожарныя трубы, шесть пожарныхъ бочекъ и столько же багровъ, заготовленныхъ на счетъ Коммисіи. Въ случаѣ пожара, слѣдуетъ ударить въ набатъ, и Префектъ обязанъ условиться съ домашними Наставниками, чтобы для потушенія пожара они являлись сами и приводили съ собою старшихъ учениковъ.

21. Снабженіе библіотекъ и кабинетовъ необходимыми принадлежностями и удовлетвореніе другихъ чрезвычайныхъ потребностей возлагаются на особыя расходныя Коммисіи.

ГЛАВА X.

О Провинціальныхъ Кассахъ.

Самую существенную часть управленія Коммисіи капиталами, назначенными на народное образованіе, составляетъ завѣдываніе фундушевою кассою. Для ближайшаго завѣдыва-

stwu sprzeciwia. Powtóre, do wydatku na utrzymywanie domu wyznaczonego, należy dostarczanie wina, wosku do kościoła, pranie bielizny kościelnéj, zapłata zakrystyanowi, przykupienie lub poprawa sprzętów domowych, szkolnych i kościelnych, palenie lamp po korytarzach i w kościele. Ostrzega się względem napraw rzeczy nadpsutych, iż te tylko z pieniędzy od Kommissyi wyznaczonych czynione być mają, które czasem, używaniem, lub trafunkiem zepsuciu podpadną; które zaś przez winę niedozoru lub niedbalstwa zepsute będą, naprawione być mają tego kosztem, któremu do używania albo do strzeżenia powierzone były.

19. Osobny trzymać ma regestr Rektor i Prorektor wydatków na rzeczone budynków utrzymywanie, które wraz z kontraktami i kwitami rzemieślników przesyłać do Szkoły Głównéj będzie; inne zaś rachunki do kassy generalnéj Warszawskiéj odeśle.

20. Przy każdym domu dla bezpieczeństwa od ognia utrzymywana być ma porządnie studnia; przy niéj dwa wiadra, oprócz tego sikawek cztery, wąworków sześć, bosaków tyleż, kosztem Kommissyi sporządzone. Na gwałt dzwonienie zaleca się, a Prefektowi szczególniéj takowe z dyrektorami ułożenie, aby do obrony od ognia i sami przybywali, i z sobą dorosłych uczniów sprowadzali.

21. Opatrzenie bibliotek, muzeów, i inne nadzwyczajne potrzeby do osobnych Kommissyi wydatków należeć będzie.

ROZDZIAŁ X.

Kassa Prowincyonalna.

Istotną rządu Kommissyi około funduszu na edukacyę narodową częścią jest rozrządzenie funduszowéj kassy. Dla dokładniejszego zawiadywania dochodów onejże, Kommissya ogólną

нія поступающими въ оную доходами, Коммисія учредила Главную Кассу, подъ своимъ собственнымъ надзоромъ, въ г. Варшавѣ, и установила въ краѣ Провинціальныя Кассы, подъ надзоромъ Окружныхъ Ректоровъ и Проректоровъ и по завѣдыванію оными постановляетъ слѣдующія правила:

1. Каждому Ректору или Проректору ввѣряется извѣстный округъ, въ которомъ вотчинные владѣльцы имѣній, или эдукаціонныхъ капиталовъ и арендные содержатели оныхъ должны платить имъ въ два срока проценты, причитающіеся съ эдукаціонныхъ суммъ. Мѣсто, въ которомъ сосредоточиваются эти доходы, называется Провинціальною Кассою, и на семъ основаніи Ректору или Проректору предоставляется званіе Провинціальнаго Кассира.

2. Провинціальный Кассиръ долженъ получать вышеупомянутые проценты въ назначенные сроки, то есть въ день Трехъ Святителей (Крещеніе) и въ день Св. Іоанна Предтечи, такъ какъ отъ исправнаго ихъ взноса зависитъ правильное производство содержанія лицамъ, трудящимся воспитаніемъ, внутреннее управленіе всего учебнаго состава и самое преуспѣяніе въ дѣлѣ образованія.

3. Проценты должны быть вносимы не по частямъ, а вполнѣ.

4. По истеченіи каждаго срока, не позже четырехъ недѣль послѣ Трехъ Святителей или послѣ Св. Іоанна, Кассиръ долженъ донести Главной Кассѣ о суммахъ, какъ поступившихъ, такъ и непоступившихъ.

5. Предъ наступленіемъ установленныхъ сроковъ, онъ получаетъ изъ Главной Кассы печатныя квитанціи, выдаваемыя въ уплатѣ процентовъ, и изъ Судебной Канцеляріи Коммисіи копіи повѣстокъ на случай неисправнаго взноса въ срокъ слѣдующихъ денегъ.

6. Если представится необходимость послать повѣстку, то Ректоръ или Проректоръ не вправѣ откладывать врученіе оной болѣе двухъ недѣль по истеченіи срока. По изготовле-

kassę w Warszawie pod okiem swojem założywszy, prowincyonalne po kraju pod dozorem Rektorów wydziałowych lub Prorektorów ustanowiła; a około dozoru tychże takie im przepisy podaje:

1. Każdemu Rektorowi lub Prorektorowi wyznaczony będzie wydział, w którym dziedzice dyplomatyczni i dzierżawcy dóbr lub summ funduszowych wypłacać mają dwiema ratami procenta, funduszowi edukacyjnemu należące. Skład takowych dochodów jest kassą prowincyonalną; a Rektor lub Prorektor z téj miary kassyerem prowincyonalnym.

2. Kassyer prowincyonalny odbierać będzie rzeczone procenta w ratach wyznaczonych to jest: na Trzy Króle i na Ś. Jan Chrzciciel, gdyż od tego pewność płacy pracujących około edukacyi, rząd wewnętrzny całego stanu Akademickiego, a zatém dobro saméj edukacyi istotnie zawisło.

3. Odbierać zaś mają procenta nie częściami, lecz w całości.

4. Po każdéj racie powinien doniesienie do ogólnéj kassy uczynić o weszłych lub nie weszłych pieniądzach, a to najpóźniéj we cztery niedziele po Trzech Królach, lub po Ś. Janie.

5. Przed przypadającemi ratami mieć będzie przysyłane sobie od kassy ogólnéj kwity drukowane dla oddających procenta, oraz z Kancellaryi Sądowéj Kommissyi kopie pozwów na przypadek zawodu w oddawaniu na termin należytości.

6. W takowéj pozywania potrzebie nie może Rektor lub Prorektor dłużéj, nad dwie niedziele od terminu, wydawania pozwów odkładać, wydawszy pozwy zeznawać ich w własnych gro-

ніи повѣстокъ, они должны заявить оныя въ подлежащемъ Гродскомъ Судѣ и безотлагательно выслать въ Варшаву въ Судебную Канцелярію выписи изъ оныхъ.

7. Поступившія въ Кассу деньги Кассиръ тотчасъ записываетъ на приходъ. Кромѣ счета обыкновенныхъ доходовъ, онъ долженъ также вести счетъ чрезвычайнымъ доходамъ, еслибы таковые случились.

8. Каждому Ректору или Проректору выдается изъ Главной Кассы росписаніе и наставленіе, кому именно слѣдуетъ производить выдачи и на какія потребности расходовать деньги изъ Провинціальной Кассы; вмѣняется имъ также въ строжайшую обязанность выдавать каждому причитающуюся плату безъ замедленія, въ указанные сроки, согласно главѣ XXIII о жалованьи, и получать квитанціи за собственноручною подписью получателей.

9. Кассиръ долженъ съ особенною заботливостію наблюдать за безопасностію Кассы. Отъ самой же Кассы должны быть два различные ключа, изъ коихъ одинъ хранится у Ректора, другой у Префекта, а въ Уѣздныхъ училищахъ у Проректора и старшаго изъ Учителей, такъ, чтобы ни въ какомъ случаѣ оба ключа не хранились у одного и того же лица.

10. Если кѣмъ либо предъявлена будетъ Ректору или Проректору ассигновка Коммисіи на отпускъ денегъ изъ состоящей въ его завѣдываніи Провинціальной Кассы, то Ректоръ свидѣтельствуетъ на ней, что принимаетъ ее, но не отпускаетъ по оной денегъ до полученія извѣщенія изъ Главной Кассы о выданной ассигновкѣ.

11. Если послѣ уплаты жалованья и другихъ расходовъ, назначенныхъ къ производству изъ ввѣренной ему Кассы, останутся наличныя деньги, то остатокъ этотъ долженъ быть хранимъ со всею предосторожностью, до воспослѣдованія о немъ какого либо распоряженія Главной Кассы, по полученіи котораго Провинціальный Кассиръ долженъ немедленно исполнить оное.

dach, i jak najprędzéj extrakty do Warszawy do Kancellaryi Sądowéj odsyłać mają.

7. Skoro wnidą do kassy jakie pieniądze, zapisywać przychód ich będzie. Przy tym rachunku dochodów zwyczajnych, ma być oraz przyłączony przychodów, jeżeliby jakie zdarzyły się, nadzwyczajnych.

8. Każdy Rektor lub Prorektor mieć będzie od tejże ogólnéj kassy układ i opisanie, którym osobom wypłacać, na jakie potrzeby wydawać z kassy prowincyonalnéj powinien; oddawać zaś należytość nieodwłocznie każdemu w czasy wyznaczone, które się pod rozdziałem XXIII-im „Płaca" wyrażają, a kwity z podpisami osób, którym wypłaca, odbierać najściślejszym jego obowiązkiem będzie.

9. Jak największe opatrywać ma bezpieczeństwo składu pieniężnego. Od saméj zaś kassy dwa klucze odmienne będą, jeden przy Rektorze, drugi przy Prefekcie, a w szkołach podwydziałowych przy Prorektorze i najdawniejszym nauczycielu, tak jednak, żeby w żadnym przypadku w jednym ręku dwóch kluczów nie było.

10. Gdy kto pokaże Rektorowi lub Prorektorowi assygnacyą od Kommissyi do kassy prowincyonalnéj jemu powierzonéj, zapisze na niéj Rektor, iż ją przyjmuje, ale póty pieniędzy wydawać nie będzie, aż obwieszczenie od kassy ogólnéj o wyszłéj tejże assygnacyi odbierze.

11. Gdy, po wydatkach i płacach, na kassę sobie poruczoną przypadających, zostaną pieniądze, z należytą ostrożnością zachowane być powinny, póki od kassy ogólnéj rozrządzenie jakie nie zajdzie, które gdy nastąpi, zaraz je kassyer prowincyonalny do skutku przywiedzie.

12. На Ректора и Проректора, по званію Провинціальныхъ Кассировъ, возлагается обязанность вести переписку съ Варшавскою Главною Кассою и представлять ей два раза въ годъ, то есть, въ послѣднихъ числахъ Апрѣля и Октября мѣсяца, отчеты за Крещенскій и Іоанновскій сроки, съ документами и надлежащими объясненіями, смотря по обстоятельствамъ. Кромѣ этихъ сроковъ, они должны обращаться въ Главную Кассу по мѣрѣ встрѣтившейся надобности, а поступающія отъ нея распоряженія исполнять со всею точностью. А какъ, на основаніи ст. 12-й главы XXIII настоящаго Устава „о жалованьи", выдачи жалованья ручнаго, первоначальнаго, выслуженнаго и должностнаго, за Апрѣльскій срокъ производятся 15 Іюля, отчеты же представляются въ Главную Кассу въ концѣ Апрѣля мѣсяца, то для полноты отчетовъ, и дабы имѣть документы на каждый произведенный расходъ, Ректоръ или Проректоръ, записавъ по счетамъ слѣдующее всѣмъ членамъ Собранія ручное жалованье, отпускъ котораго отложенъ до 15 Іюля, дѣлаетъ собственноручно слѣдующую отмѣтку: „Такъ какъ, на основаніи постановленій Коммисіи, ручное жалованье будетъ выдано не прежде какъ 15 Іюля, то квитанціи вышеназванныхъ лицъ будутъ представлены 15 Іюля," и, согласно этой надписи, выдавъ въ означенный день ручное жалованье, онъ отошлетъ квитанціи въ Главную Кассу съ первою почтою.

13. Въ случаѣ возникшей необходимости прибѣгнуть къ судебному иску, Ректоръ или Проректоръ обращаются къ Регенту Судебной Канцеляріи и въ дѣйствіяхъ своихъ по производству дѣла должны руководствоваться его указаніями.

ГЛАВА XI.

О богослуженіи и отправленіи духовныхъ требъ.

Религія и истинное благочестіе, будучи основаніемъ христіанской жизни и освященіемъ всѣхъ добродѣтелей, состав-

12. Do Rektora i Prorektora, jako kassyera prowincyonalnego, należeć będzie utrzymywać korrespondencyę z kassą ogólną Warszawską, rachunki do niéj dwa razy do roku, to jest ostatnich dni Kwietnia i ostatnich dni Października z raty Trzech-Królskiéj i Ś. Jańskiéj wraz z dowodami i doniesieniem wypadających okoliczności przesyłać. Prócz tych czasów, gdy potrzeba wyciągać będzie, do niéj się udawać, a wychodzące z niéj rozrządzenia jako najdokładniéj wykonywać ma. A że według niniejszych ustaw pod rozdziałem XXIII-m „Płaca"; w artykule 12 pensye ręczne, pierwiastkowe, dorobkowe i urzędowe w racie Kwietniowéj wypłacane będą 15 Lipca, a rachunki ostatnich dni Kwietnia do kassy ogólnéj przesyłane być mają, przeto, aby i rachunki były zupełne, i dowód na każdą znajdował się expens, Rektor lub Prorektor zapisawszy w rachunki należące wszystkim osobom zgromadzenia ręczne pensye, których opłata do 15 Julii odłożona, przypisze ręką swoją: „Ponieważ według ustaw Kommissyi, ręczne pensye dopiero 15 Julii wypłacone być mają, przeto kwity od osób wyżéj wyrażonych die 15 Julii odesłane będą;" i według tegoż swego opisu wypłaciwszy na dniu wyrażonym pensye ręczne, kwity odeśle do kassy ogólnéj najpierwszą pocztą.

13. W wynikających potrzebach, które się processu prawnego tyczyć mogą, odzywać się ma do Regenta Kancellaryi Sądowéj, i w postępowaniu swojem przepisów jego trzymać się powinien.

ROZDZIAŁ XI.

Nabożeństwo, i odprawujący posługi duchowne.

Religia i prawdziwa pobożność będąc zasadą życia chrześcijańskiego, a poświęceniem wszystkich cnót, jest tem samem naj-

ляютъ уже тѣмъ самимъ самое существеннѣйшее условіе воспитанія. И потому, желая заблаговременно вселять оныя въ молодыхъ умахъ и сердцахъ, направить юношество на истинный путь временнаго и вѣчнаго блаженства и оградить оное отъ всякихъ въ этомъ отношеній соблазновъ и заблужденій, слѣдуетъ соблюдать, относительно богослуженія и духовныхъ требъ юношества, воспитывающагося въ народныхъ училищахъ, слѣдующія правила:

1. Обученіе Закону Божію и внушеніе благочестія, составляя общій долгъ всѣхъ начальниковъ духовныхъ корпорацій и училищъ, а также всѣхъ учителей и надзирателей, относятся собственно къ прямой обязанности Проповѣдника, получающаго содержаніе изъ ординарныхъ суммъ Коммисіи.

2. Ректоръ, Проректоръ и Учители, смотря по обстоятельствамъ, будутъ излагать ученикамъ правила вѣры и христіанскія обязанности, основательно и благоразумно, примѣняя оныя къ исполненію и къ условіямъ вседневной жизни и поставляя имъ постоянно на видъ обязанности человѣческаго общества. Префектъ преимущественно долженъ имѣть надзоръ за домашними надзирателями и наставниками и руководить ими.

3. Ежегодно, при открытіи преподаванія въ училищахъ, будетъ отслужена торжественная обѣдня, съ пѣніемъ гимна: „Veni creator,„. Равнымъ образомъ въ концѣ учебнаго года, во время торжественной обѣдни, долженъ быть отпѣтъ гимнъ: „Te Deum.“ На этой службѣ должны присутствовать Учители въ полномъ составѣ и всѣ ученики.

4. Въ дни, посвященные Св. Іоанну Кантію, Св. Казиміру и Св. Станиславу Косткѣ, какъ Св. Заступникамъ обучающагося юношества, въ Коронѣ и Литвѣ, богослуженіе должно быть отпраздновано съ бо́льшимъ благолѣпіемъ и торжественнѣе обыкновеннаго.

istotniejszą częścią edukacyi. Żądając przeto zawczasu wpajać je w umysły i serca młodych, naprowadzać ich na prawdziwą drogę doczesnéj i wiecznéj szczęśliwości, ochronić od wszelkiéj w téj mierze nieprzyzwoitości i omyłek, te około nabożeństwa ćwiczącéj się w szkołach narodowych młodzi i około posług duchownych stanowią się przepisy:

1. Powinność uczenia religii, wpajania pobożności wszystkim w zgromadzeniach i szkołach przełożonym, wszystkim nauczycielom i dozorcom spólna, właściwiéj do urzędu Kaznodziei, kosztem pospolitym od Kommissyi utrzymywanego, przywiązana będzie.

2. Rektor, Prefekt i Nauczyciele, podług okoliczności, przekładać uczniom będą prawdy religii i obowiązki chrześcijańskie, mówiąc gruntownie i z roztropnością, wszystko do wykonania i praktyki stosując, we wszystkiem ukazując powinności społeczeństwa ludzkiego. Osobliwie Prefekt objaśniać i doglądać ma dozorców domowych i dyrektorów.

3. Co rok przy otwarciu szkół odprawować się będzie msza uroczysta, przy śpiewaniu hymnu Veni Creator. Podobnież przy zakończeniu szkolnego roku na mszy uroczystéj śpiewane być ma Te Deum, na którem nabożeństwie całe zgromadzenie nauczycielskie i wszyscy uczniowie znajdować się mają.

4. Dni poświęcone ŚŚ. Janowi-Kantemu, Kazimierzowi i Stanisławowi-Kostce, jako patronom szkolnéj młodzi w Koronie i w Litwie, z większem nabożeństwem i okazalszą uroczystością od tejże obchodzone będą.

5. Всякій день, предъ начатіемъ уроковъ, всѣ ученики должны находиться на ученической мессѣ, которая должна быть отслужена въ семь часовъ, по очереди, или Проповѣдникомъ или заслужеными Священниками, или же Учителями, состоящими въ священническомъ санѣ. Во время этой мессы, равно какъ и при причащеніи Св. Тайнъ или при другомъ богослуженіи, учители и ученики должны поминать въ своихъ молитвахъ всѣхъ, какъ живыхъ, такъ и усопшихъ благотворителей, кои своими учрежденіями, пожертвованіями или собственными трудами и усиліями дѣйствовали на пользу воспитанія юношества. Начиная уроки, какъ утренніе, такъ и послѣобѣденные, Учитель сдѣлаетъ воззваніе къ Св. Духу, произнося вслухъ гимнъ: „Veni S. Spiritus". На ученической мессѣ Учители должны присутствовать поочередно.

6. Ученики должны исповѣдываться каждый мѣсяцъ, для чего назначаются слѣдующіе праздники: въ Октябрѣ— Св. Іоанна Кантія, въ Ноябрѣ— Св. Станислава Костки, въ Декабрѣ— безсѣменнаго зачатія Пресвятыя Богородицы, въ Январѣ— Обрѣзанія Господня, въ Февралѣ— Срѣтенія Господня, въ Мартѣ— Св. Казиміра, въ Апрѣлѣ или въ концѣ Марта— на страстной недѣлѣ, въ Маѣ—Св. Станислава Епископа, въ Іюнѣ— Св. Петра и Павла, въ Іюлѣ—на послѣдней недѣлѣ предъ окончаніемъ учебнаго года. Болѣе частое причащеніе Св. Тайнъ предоставляется особенному благочестію каждаго и совѣтамъ руководящаго совѣстью духовника.

7. На страстной недѣлѣ, въ понедѣльникъ, вторникъ и среду, предшествующіе совершаемому въ великій четвергъ причащенію, ученики должны собраться въ назначенные мѣста на одинъ часъ, утромъ, и на такое же время, по полудни. Префектъ раздѣляетъ воспитанниковъ на два отдѣленія, причисляя къ первому изъ нихъ учениковъ трехъ первыхъ классовъ, ко второму же— учениковъ высшихъ классовъ. Затѣмъ, обращаясь къ симъ послѣднимъ, Проповѣдникъ, къ младшимъ же ученикамъ, одинъ изъ заслуженѣйшихъ Священниковъ или пре-

5. Codzień przed zaczęciem szkół znajdować się wszyscy uczniowie powinni na mszy studenckiéj, którą Kaznodzieja, zasłużeni i nauczyciele, którzy są Kapłanami, koleją mieć będą, o siódméj. Na téj mszy, jako téż przy kommuniach i innych nabożeństwach, nauczyciele i uczniowie powinni modlić się za tych wszystkich tak żywych jako zmarłych, którzy się do dobra edukacyi młodzi narodowéj fundacyami, dobrodziejstwy, pracą, staraniem przyłożyli. Zaczynając szkoły tak ranne jako i poobiednie nauczyciel uczyni wezwanie Ducha Ś. odmawiając Veni S. Spiritus. Na mszy studenckiéj nauczyciele koleją przytomnymi być powinni.

6. W każdy miesiąc spowiadać się mają uczniowie, na co wyznaczają się następujące święta: w Październiku - Ś Jan-Kanty, w Listopadzie — Ś. Stanisław-Kostka, w Grudniu—Niepokalane Poczęcie Najświętszéj Panny, w Styczniu—Nowy-Rok, w Lutym—Najświętsza Panna Gromniczna, w Marcu—Ś. Kazimierz, w Kwietniu lub przy końcu Marca—spowiedź Wielkanocna, w Maju—Ś. Stanisław Biskup, w Czerwcu—Ś. Piotr i Paweł, w Lipcu—ostatnia niedziela przed zakończeniem szkół. Częstsze do Świętych Sakramentów przystępowanie szczególnemu każdego nabożeństwu zostawia się, z poradą rządcy sumienia

7. W wielkim tygodniu w poniedziałek, wtorek i środę, poprzedzające kommunią wielkoczwartkową, schodzić się będą uczniowie na godzinę rano, na godzinę po południu, na miejsca wyznaczone. Prefekt podzieli uczniów na dwie części, w pierwszéj będą uczniowie trzech klass pierwszych, w drugiéj starsi. Tam starszym Kaznodzieja, młodszym najdawniejszy z zasłużonych lub z uczących professorów, uwagi stosowane do zebrania się w siebie

подавателей, произнесутъ назидательное слово, съ тою цѣлью, чтобы заставить ихъ войти въ себя самихъ, напомнить имъ о христіанскихъ обязанностяхъ, уяснить тайны совѣсти и способствовать къ исправленію нравовъ. Въ среду вечеромъ, всѣ приступятъ къ исповѣди, для слушанія которой Ректоръ или Проректоръ могутъ пригласить и посторонних Священниковъ, руководствуясь въ этомъ отношеніи собственнымъ благоразуміемъ и выборомъ извѣстныхъ имъ личностей.

8. Въ воздаяніе долга благодарности отошедшимъ отъ сего міра учредителямъ, благотворителямъ и всѣмъ вообще, которые своимъ покровительствомъ или услугами содѣйствовали преуспѣянію воспитанія въ краѣ, установлено, чтобы ежегодно въ поминальную недѣлю отпѣваемы были, какъ въ Варшавѣ, въ присутствіи членовъ Эдукаціонной Коммисіи, такъ и во всѣхъ мѣстахъ, гдѣ только находятся Академическія Собранія и училища, панихиды за упокой ихъ душъ. На нихъ должны присутствовать всѣ члены Собранія и ученики всѣхъ училищъ. Сверхъ того, по примѣру Эдукаціонныхъ Коммисаровъ, принявшихъ на себя добровольное обязательство къ прiисканiю средствъ на извѣстное количество мессъ, на всѣхъ получающихъ содержаніе изъ эдукаціонныхъ суммъ возложена обязанность — или отслужить самимъ, или же озаботиться объ отслуженіи мессъ въ соразмѣрности одного злотаго со ста. Эта духовная треба, въ поминовеніе учредителей и благотворителей, имѣлась также въ виду и въ памяти Коммисіи, при заключеніи предписанныхъ закономъ конкордатовъ съ эпархіяльными властями. (Loci ordinariis). Кромѣ того вмѣняется еще начальникамъ училищъ, чтобы, при окончаніи послѣобѣденныхъ уроковъ, Учители произносили вслухъ съ учениками псаломъ: „De profundis", вмѣстѣ съ молитвою: „Deus veniae largitur".

9. Законъ Божій будетъ преподаваемъ по воскресеньямъ, и по праздникамъ, слѣдующимъ образомъ и въ слѣдующемъ порядкѣ. Ученикамъ двухъ первыхъ классовъ, въ ихъ

samego, do przypomnienia powinności chrześcijańskich, do roztrząśnienia sumienia, poprawy obyczajów przekładać będą. We środę w wieczór nastąpi spowiedź, do słuchania któréj i obcych Kapłanów Rektor lub Prorektor zaprosić może, rządząc się w tym roztropnością i znajomością osób.

8. Wypłacając się z winnego wdzięczności długu zeszłym z tego świata fundatorom, dobroczyńcom i tym, którzy się do edukacyi w kraju jakimkolwiek opieki lub usługi sposobem przyłożyli, ustanowiona jest, aby corocznie w tygodniu zaduszznym, tak w Warszawie w przytomności osób Kommissyi Edukacyjnéj, jako po wszystkich miejscach zgromadzeń Akademickich i szkół odprawowany był anniwersarz za ich dusze. Na tych całe zgromadzenie i wszystkie szkoły znajdować się powinny. Prócz tego, jako sami Kommissarze Edukacyjni dobrowolny na siebie przyjęli obowiązek postarania się swoim kosztem o pewną mszy liczbę, tak na wszystkich z funduszu edukacyjnego płaconych włożona jest powinność, albo odprawowania, albo opatrzenia mszy w wymierze jednego złotego od sta. Miała także Kommissya na tę duchowną usługę za fundatorów i dobroczyńców wzgląd i pamięć, przy układaniu nakazanych prawem concordat cum Loci Ordinariis. Zaleca się oraz przełożonym szkół, aby na końcu szkół poobiednich nauczyciele z uczniami odmawiali psalm „De profundis”, z modlitwą, „Deus veniae largitur”.

9. Nauka chrześcijańska co niedziela i święto dawana będzie tym sposobem i porządkiem. Uczniowie dwóch pierwszych klass, w swoichże klassach i od swoich nauczycielów, brać będą

же классахъ и ихъ Учителями будутъ преподаваемы основныя правила вѣры и Священная Исторія Ветхаго и Новаго Завѣта, согласно программѣ, составленной по соглашенію между этими Учителями и Проповѣдникомъ на предстоящній двухлѣтній курсъ, пока не будетъ издано учебное руководство по этимъ предметамъ. Начиная же съ третьяго класса, ученики должны слушать проповѣди или христіанскія нравоученія въ тѣ же самые дни и часы, когда младшимъ ученикамъ будетъ преподаваться Законъ Божій. Въ праздничные же дни, назначенные для торжественнаго поклоненія Св. Заступникамъ учащагося юношества и для ежемѣсячной исповѣди, проповѣди должны слушать ученики всѣхъ классовъ. Во время рождественскаго и великаго поста, ученики высшихъ классовъ, кромѣ слушанія обыкновенныхъ проповѣдей, должны будутъ также посѣщать уроки катихизиса и христіанскія ученія, въ часы назначенные Проповѣдникомъ, на котораго возложено преподаваніе катихизиса, съ тою именно цѣлью, чтобы съ успѣхомъ возобновить въ памяти воспитанниковъ заученное ими прежде. За успѣхами младшихъ въ этомъ предметѣ должны слѣдить преимущественно домашніе наставники.

10. Учители, преподающіе Законъ Божій, должны неукоснительно стремиться къ тому, чтобы сохранить въ своемъ изложеніи строгую ясность, простоту и послѣдовательность, избѣгать всякихъ утонченныхъ изслѣдованій, не приносящихъ никакой пользы ни вѣрѣ, ни нравственности, и на всякомъ шагу внушать истинное благочестіе, не препятствующее исполненію обязанностей человѣка и христіанина.

11. На Проповѣдникѣ, по званію духовнаго руководителя совѣсти юношества и преподавателя Закона Божія, лежатъ слѣдующія обязанности: произносить проповѣди по воскресеньямъ и по праздникамъ, для чего, въ праздничные и торжественные дни, о которыхъ было говорено выше, онъ можетъ пригласить одного изъ заслуженыхъ Священниковъ; слушать

początki wiary i wykład historyi religii, to jest starego i nowego testamentu, podług uczynionego między temi professorami a Kaznodzieją podziału na ten bieg dwuletni, nim książka w téj materyi na szkoły wyjdzie. Zacząwszy zaś od trzeciéj klassy, uczniowie bywać powinni na kazaniach lub naukach chrześcijańskich w też same dni i godziny, w których młodszym nauka chrześcijańska dawana będzie. W te zaś dni świąteczne, które na uroczystość patronów szkół i spowiedzi miesięczne wyznaczone są, wszystkich klass uczniowie kazania słuchać mają. W czasie adwentu i wielkiego postu wyższe też klassy, prócz słuchania zwykłych kazań, powinny będą znajdować się na katechizmach i naukach chrześcijańskich w godziny wyznaczone od Kaznodziei, mającego dawać te katechizmy, a to dla odnowienia onych pamięci, aby sposobniejszemi byli; młodszych zwłaszcza dyrektorowie w téj nauce dopilnować mają.

10. Nauczyciele, dający naukę chrześcijańską, baczność na to jak najpilniejszą mieć będą, aby w przekładaniu swojem jasność, prostotę i porządek zachowali, aby subtelne i do wiary ani do obyczajów nie służące badania oddalali, aby we wszystkiem gruntowną pobożnością, istotnym człowieka i chrześcijanina obowiązkom nie przeszkadzającą tchnęli.

11. Kaznodziei, jako duchownego rządcy sumienia młodzi, jako nauczyciela religii powinności będą: co niedziela i co święto kazanie miewać, we dni świąt uroczystych, o których wyżéj, zaprosić kogo z zasłużonych może, spowiedzi tak w naznaczone dni w miesiącach, jako i innych czasów słuchać uczniów, do chorują-

исповѣди учениковъ, какъ ежемѣсячно въ назначенные дни, такъ и въ другое какое либо время; посѣщать больныхъ и совершать при нихъ духовныя требы. Во всемъ этомъ Учители и заслуженые Священники должны оказывать Проповѣднику надлежащее содѣйствіе.

12. Предоставляется усердію и благоразумію Проповѣдника, чтобы въ проповѣдяхъ и ученіяхъ, ограничиваясь основательнымъ изложеніемъ правилъ вѣры, онъ старался путемъ самыхъ могущественнѣйшихъ и священнѣйшихъ религіозныхъ побужденій, примѣненныхъ къ возрасту, подготовить учащееся юношество къ воспріятію всѣхъ добродѣтелей человѣка и гражданина, и чтобы, почерпая христіанское ученіе изъ Священнаго Писанія, изъ Святыхъ Отцовъ, и изъ самыхъ лучшихъ проповѣдниковъ Слова Божія, взятыхъ имъ за образецъ, онъ старался говорить съ подобающею простотою въ мысляхъ и рѣчи и силою вдохновеннаго и назидательнаго слова увлекать слушателей.

13. Что касается завѣдыванія церковью и церковною прислугою, то Проповѣдникъ долженъ руководствоваться въ этомъ отношеніи правилами, изложенными въ IX главѣ „о домѣ".

ГЛАВА XII.

О заслуженныхъ.

Лица, которыя, прослуживъ добровольно двадцать лѣтъ въ должности учителя, или въ другомъ неменѣе важномъ званіи, на этомъ же поприщѣ, остаются въ Академическихъ Собраніяхъ, съ сохраненіемъ присвоеннаго имъ содержанія, получаютъ названіе заслуженыхъ (эмеритовъ).

2. Заслуженые должны подавать собою назидательный примѣръ младшимъ. Пособляя, на сколько имъ позволяютъ силы, въ совершеніи духовныхъ требъ, а именно: слушая исповѣди учениковъ, отслуживая для нихъ, поочередно съ другими, мессы, посѣщая больныхъ учениковъ, они докажутъ, что

cych chodzić, duchowne posługi onymże świadczyć; do czego wszystkiego nauczyciele i zasłużeni pomocą Kaznodziei być mają.

12. Do gorliwości i roztropności jego należeć będzie, aby w kazaniach i naukach na gruntownym prawd wiary wykładzie przestając, do wszystkich cnót człowieka i obywatela przez najpotężniejsze i najświętsze religii pobudki, do wieku stosowane, młódź w naukach ćwiczącą się przysposabiał; aby naukę chrześcijańską z pisma Bożego, z Ojców Świętych, z najlepszych słowa Bożego opowiadaczów, których sobie za wzór weźmie, czerpając, z przyzwoitą myśli i stylu powagą, z gorącością ducha słodką i przenikającą starał się mówić.

13. Co się tycze zawiadywania kościołem i posługaczami kościelnymi, ma się trzymać kaznodzieja przepisów w téj rzeczy podanych pod rozdziałem IX-m „Dom."

ROZDZIAŁ XII.

Zasłużeni.

1. Osoby, które na usłudze nauczycielskiéj, lub innéj równie w tymże stanie ważącéj, lat dwadzieścia dobrowolnie odbywszy, przy płacy w nim wyznaczonéj w zgromadzeniach Akademickich zostaną, imieniem zasłużonych (emerytów) mianują się.

2. Zasłużeni przykładem swoim powinni budować młodszych; pomocą w czynieniu posług duchownych, gdy siły służą, jako to słuchając spowiedzi uczniów, w porządku z innemi msze dla nich

они дѣйствительно полезны собранію и проникнуты желаніемъ служенія обществу.

3. Въ случаѣ болѣзни Учителей и недостатка заступающихъ ихъ мѣсто, весьма желательно было бы, чтобы они, по мѣрѣ силъ своихъ, исправляли нѣкоторое время обязанности преподавателей.

4. Тѣмъ или другимъ способомъ, а именно: присутствуя на испытаніяхъ и публичныхъ экзаменахъ, подавая въ училищныхъ совѣщаніяхъ свои совѣты, по приглашенію начальниковъ или всего Собранія, поощряя воспитывающееся юношество къ наукамъ и добродѣтелямъ, уясняя родителямъ и другимъ благотворное вліяніе воспитательныхъ правилъ, они будутъ способствовать и содѣйствовать къ преуспѣянію въ дѣлѣ воспитанія сограждан, а слѣдовательно и ко благу отечества.

5. Всѣ воздадутъ заслуженнымъ должную дань чести и уваженія, какъ людямъ, посвятившимъ всю жизнь и труды свои на пользу общественную. Они же ничѣмъ лучше не успѣютъ снискать себѣ любви и уваженія, какъ строгими правилами въ поступкахъ, кротостью въ обращеніи, вмѣшательствомъ въ управленіе и домашнія дѣла лишь въ указанныхъ имъ предѣлахъ и, наконецъ, заботливостью о преуспѣяніи въ дѣлѣ воспитанія.

ГЛАВА XIII.

О Префектѣ училищъ.

1. Званіе Префекта ближе всѣхъ подходитъ къ должности Ректора. Въ случаѣ отсутствія или болѣзни Ректора, онъ долженъ заступать его мѣсто въ исполненіи его обязанностей и оказывать ему всегда должное содѣйствіе. Поэтому онъ долженъ хорошо ознакомиться со всѣми обязанностями Ректора, часто напоминать себѣ объ нихъ и исполнять оныя со всевозможною точностью. Въ малочисленныхъ Собраніяхъ должность Префекта соединена съ званіемъ Проректора. Въ слу-

odprawując, do chorych uczniów chodząc, okażą, że są użyteczni zgromadzeniu i tchną duchem posługi publicznéj.

3. W przypadku choroby nauczycielów a niedostatku zastępników, chwalebnie uczynią, gdy, podług sposobności sił, na jaki czas urząd professora sprawować będą.

4. Temi i innemi sposobami, jako to mianowicie przytomnością na examinach i popisach, na obradach szkolnych podawaniem rad, gdy o to od przełożonych lub zgromadzenia proszeni będą, zachęcaniem do cnoty i nauki ćwiczącéj się młodzi, oświecaniem rodziców i innych o korzyściach przepisów edukacyjnych, pomagać i przykładać się będą do dobra edukacyi obywatelskiéj, a zatém do dobra ojczyzny.

5. Zasłużonym od wszystkich należeć będzie cześć i uszanowanie, jako tym, którzy wiek i siły swoje na publiczną usługę łożyli. Oni zaś sami niczém sobie bardziéj czci i miłości nie zjednają, jako powagą w postępowaniu, łagodnością w obcowaniu, nie mięszaniem się w rządy i sprawy domowe nad przepisy sobie służące, gorliwością o pomnożenie pożytków edukacyi.

ROZDZIAŁ XIII.

Prefekt szkół.

1. Stopień Prefekta najbliższy jest urzędu Rektorskiego. W niebytności Rektora, lub przypadku choroby, zastępować go w wykonywaniu obowiązków jego i zawsze być mu pomocą powinien. Zaczém wszystkie Rektora powinności mieć przed oczyma, często pamięć ich odnawiać i najwierniéj one dopełniać będzie. W zgromadzeniach mniejszych urząd Prefekta z Prorektor-

чаяхъ особенной важности, Проректоръ долженъ сноситься съ Ректоромъ своего округа.

2. Академическія Собранія избираютъ Префектовъ въ окружныхъ совѣщаніяхъ, и въ Префекты можетъ быть избранъ только тотъ, кто добровольно прослужилъ шесть лѣтъ въ учительскомъ званіи. Префектъ избирается только на четыре года, но можетъ быть утвержденъ въ этомъ званіи вслѣдствіе новыхъ выборовъ. Лѣта, прослуженныя въ званіи Префекта, принимаются въ разсчетъ къ выслугѣ пенсіона, годовой же окладъ жалованья увеличивается ему наравнѣ съ Учителями. Въ настоящее время Префекты будутъ назначены Коммисіею. Въ случаѣ смерти Префекта, до наступленія срока четырехлѣтнихъ выборовъ, Ректоръ Главной Школы, получивъ о томъ донесеніе, назначаетъ совмѣстно съ своимъ Совѣтомъ, заступающаго мѣсто Префекта впредь до истеченія вышеупомянутаго срока; точно также онъ будетъ дѣйствовать, когда представится необходимость замѣнить его другимъ, или уволить вовсе отъ должности.

3. На обязанности Префекта лежитъ преимущественно внутреннее управленіе училищемъ, относительно порядка, дисциплины, обученія въ классахъ и домашняго надзора посредствомъ наставниковъ.

4. Каждую субботу Префектъ долженъ доносить находящемуся на мѣстѣ Ректору, въ точности ли исполняются Учителями, домашними наставниками и учениками возложенныя на нихъ обязанности; въ случаѣ же отсутствія Ректора, онъ доводитъ о томъ до свѣдѣнія его всякія двѣ недѣли, по почтѣ. Въ случаяхъ же, требующихъ болѣе спѣшнаго извѣщенія Ректора и рѣшенія съ его стороны, онъ долженъ безотлагательно увѣдомлять его во всякое время. Равнымъ образомъ, кромѣ обыкновенныхъ училищныхъ совѣщаній съ Учителями, онъ можетъ настаивать на созваніи чрезвычайныхъ засѣданій, если таковыя будутъ признаны имъ необходимыми.

skim złączony jest. Prorektor w większéj wagi przypadkach ma się z Rektorem swojego wydziału znosić.

2. Zgromadzenia na obradach wydziałowych Prefektów obierać mają, a ten tylko Prefektem obrany być może, który lat sześć dobrowolnego uczenia odbył. Urząd Prefekta czteroletni jest. Potwierdzony przez elekcyą być może. Lata Prefektorstwa w zasługi liczyć się mają, i płaca równie, jak nauczycielom pomnażać się będzie. Teraz Prefektów Kommissya stanowi. W przypadku śmierci Prefekta przed czasem czteroletnich elekcyj, Rektor Szkoły Głównéj o tém uwiadomiony, razem z Radą swoją, naznaczy namiestnika Prefekta aż do rzeczonego kresu; toż samo uczyni, gdy go zmienić lub złożyć będzie potrzeba.

3. Szczególniéj do Prefekta należeć będzie rząd wewnętrzny szkół co do porządku, karności, uczenia w klassach i dozoru w domach przez dyrektorów.

4. Co sobota Rektorowi, na miejscu znajdującemu się, donosić będzie, jeżeli wszystko podług powinności ze strony nauczycielów, dyrektorów, uczniów zachowano jest, a w przypadku niebytności Rektora, co dwie niedziele przez pocztę oznajmi. W przypadkach zaś, prędszéj Rektora wiadomości i zaradzenia wyciągających, każdego czasu bez odwłoki uwiadomienie mu czynić powinien. Także prócz zwyczajnych szkolnych z nauczycielami obrad, o nadzwyczajne posiedzenia, kiedy potrzebę onych osądzi, dopominać się może.

5. Префекту, въ случаѣ отсутствія или слабости здоровья Ректора, присвоена, въ отношеніи къ Учителямъ, только распорядительная власть. Во всякомъ случаѣ однако онъ долженъ наблюдать, чтобы Учители въ точности исполняли свои обязанности, чтобы преподавали въ классахъ все время, назначенное для уроковъ, и чтобы не нарушали ни въ чемъ правилъ нравственности, въ которой они должны служить примѣромъ. Обо всемъ этомъ, слѣдуя внушеніямъ благоразумія и любви къ ближнему, онъ долженъ предостерегать и извѣщать Ректора, преимущественно же отмѣчать всякій пропускъ уроковъ или опаздываніе со стороны Учителей и сообщать свои отмѣтки Ректору, сообразно съ указаніями, изложенными въ главѣ XXIV „о Судѣ, наказаніяхъ и наградахъ.

6. Онъ долженъ смотрѣть, чтобы въ каждомъ классѣ были составлены и развѣшены таблицы, съ расписаніемъ преподаваемыхъ предметовъ и ежедневныхъ уроковъ.

7. Онъ долженъ присутствовать въ каждомъ классѣ на всѣхъ экзаменахъ и публичныхъ испытаніяхъ, руководствуясь правилами, изложенными въ главѣ XVII „объ экзаменахъ и публичныхъ испытаніяхъ."

8. Онъ долженъ посѣщать классы, не всѣ безусловно всякій день, но на сколько позволяетъ ему время и сколь можно чаще каждый. Тамъ онъ долженъ слѣдить, соблюдаются ли въ точности уставы, какъ относительно времени, назначеннаго для уроковъ, такъ и относительно способа обученія, приходятъ ли ученики во время въ классы, а также на мессы, христіанскія ученія и проповѣди. Сверхъ того, онъ долженъ неусыпно наблюдать за чистотою въ училищѣ и за цѣлостью зданій и мебели, приказывая училищной прислугѣ и поручая Учителямъ замѣчать всѣхъ тѣхъ, кои причинили какія нибудь поврежденія. Онъ долженъ дать училищной прислугѣ надлежащія наставленія касательно очереди и часовъ, въ которые она должна находиться при звонкѣ, и давать знакъ, возвѣщающій ученикамъ ихъ обязанности.

5. Prefekt nad nauczycielami władzę rozkazania tylko w niebytności lub niesposobności zdrowia Rektora mieć będzie. Zawsze zaś do niego należy pilnować, aby swojéj powinności czynili zadosyć, aby czas wyznaczony lekcyom wypełniali, aby w niczém przeciwko obowiązkom dobrego przykładu nie wykraczali, i o tém wszystkiém, podług prawideł roztropności i miłości bliźniego ostrzegać i uwiadamiać Rektora, mianowicie zaś opuszczenie lekcyi od nauczycielów, lub opóźnienie ich zapisywać, i Rektorowi podawać będzie, stosownie do tego, co się mówi pod rozdziałem XXIV-m „Sąd, kary, nagrody."

6. Dopilnuje, aby w każdéj klassie spisane i zawieszone były tablice rozłożonych nauk i godzin codziennych.

7. Na wszystkich examinach każdéj klassy i popisach znajdować się powinien, zachowując się podług opisu w rozdziale XVII-m „Examina i popisy."

8. Zwiedzać powinien klassy, nie koniecznie codzień wszystkie, ale jak najczęściéj każdą, ile czas pozwoli; w nich uważać, czyli tak co do godzin, jako co do sposobu uczenia staje się zadość ustawom, czyli uczniowie na czas do klass przychodzą, jako i na msze, na nauki chrześcijańskie i kazania. Prócz tego baczność mieć będzie na ochędóstwo w szkołach, na całość budynków i sprzętów, nakazując sługom szkolnym i zalecając professorom, aby postrzegali tych, którzyby szkodę jaką czynili. Przepisze sługom szkolnym porządek i godziny pilnowania dzwonka, i dawania przezeń znaku na powinności uczniów.

9. Власть его ближе всего касается домашнихъ наставниковъ и учениковъ, а именно въ отношеніи ихъ поведенія, нравственности и прилежанія къ наукамъ.

10. Всѣ приходящіе въ училище ученики должны быть имъ вносимы въ особую книгу.

11. Всякому, хотябы онъ и не былъ внесенъ въ списокъ воспитанниковъ училища, предоставляется право посѣщать публичныя лекціи, лишь бы о томъ заранѣе былъ извѣщенъ Префектъ. Префектъ же не вправѣ отказывать никому въ позволеніи, развѣ только лицамъ подозрительнымъ и извѣстнымъ своею безнравственностью.

12. Префектъ долженъ часто посѣщать учениковъ на ихъ квартирахъ, наблюдая за прилежаніемъ наставниковъ, за домашнею чистотою и за всѣмъ тѣмъ, что касается ихъ нравственности и здоровья, а также отбирая у нихъ дурныя книги и поощряя ихъ къ чтенію хорошихъ сочиненій и къ развитію въ этомъ отношеніи эстетическаго вкуса.

13. Онъ долженъ вмѣнить домашнимъ наставникамъ въ особенную обязанность немедленно доносить ему, коль скоро который либо изъ учениковъ подвергнется болѣзненнымъ припадкамъ; ученики же съ своей стороны должны доносить о болѣзни наставника. Тотчасъ по полученіи такого увѣдомленія, онъ посѣщаетъ больныхъ, повторяя потомъ свои посѣщенія сообразно обстоятельствамъ, за исключеніемъ лишь случаевъ особенной опасности отъ заразительныхъ болѣзней. Во всякомъ однако случаѣ, онъ долженъ съ возможною поспѣшностью и рачительностью обдумать средства, необходимыя для излеченія, а также указать способы ухода за больными. Поступать съ больными благоразумно и снабжать ихъ, по возможности, всѣмъ необходимымъ—онъ сочтетъ для себя самымъ доблестнымъ подвигомъ христіанской любви.

14. Назначая ученикамъ домашнихъ наставниковъ, онъ долженъ поступать съ величайшею осмотрительностью, предоставляя это званіе лицамъ вполнѣ благонадежнымъ въ отно-

9. Najbliżéj władza jego ściąga się do dyrektorów i uczniów, to jest do ich sprawowania się, tak co do obyczajów, jako i do nauki.

10. Wszystkich przychodzących do szkół zapisywać będzie w księdze.

11. Wolno będzie każdemu, chociaż niewpisanemu w regestr uczniów szkolnych, na lekcye publiczne przychodzić, byle się Prefektowi opowiedział; Prefekt zaś tego pozwolenia odmawiać nie będzie, chyba osobom podejrzanym, albo o złe obyczaje pomówionym.

12. Często nawiedzać powinien mieszkania uczniów, dozierając pilności dyrektorów, ochędóstwa w domu i tego wszystkiego, cokolwiek się do obyczajów i zdrowia ich ściąga, książki złe odejmując, a zachęcając do czytania dobrych i nabywania w tém gustu.

13. Szczególniéj zaleci dyrektorom, aby mu donosili nieodwłocznie, skoro który z uczniów w chorobę popadnie, a uczniowie o chorobie dyrektora donosić mają. Zaraz za odebraną tą wiadomością nawiedzać będzie chorych, i nawiedzania podług okoliczności powtarzać, chybaby tego niebezpieczeństwo złożnych chorób zabraniało. W każdym jednak przypadku z pośpiechem i troskliwością potrzebne środki do uleczenia, sposoby obchodzenia się chorego i z chorym doradzać roztropnie, i opatrywać podług sposobności poczyta sobie za najgodniejszy miłości chrześcijańskiéj uczynek.

14. W naznaczaniu dyrektorów uczniom z jak największą znajomością osób co do religii, obyczajów i zdatności w naukach postępować powinien, zapisując zawsze, których uczniów któremu

шеніи религіи, нравственности и умственныхъ способностей. Онъ долженъ всегда записывать фамиліи учениковъ, ввѣряемыхъ попеченію домашнихъ наставниковъ и, посредствомъ постояннаго надзора, слѣдить за исполненіемъ сими послѣдними ихъ обязанностей, отнимая такимъ образомъ у нихъ всякую возможность къ предосудительнымъ дѣйствіямъ. Въ особенности же онъ долженъ неусыпно наблюдать за обращеніемъ домашнихъ наставниковъ съ учениками относительно налагаемыхъ на нихъ наказаній, и недопускать въ этомъ отношеніи ни малѣйшей жестокости и даже грубости; и потому онъ запретитъ домашнимъ надзирателямъ прибѣгать къ тѣлеснымъ наказаніямъ безъ его вѣдома. Съ этою цѣлью онъ долженъ хорошо изучить обязанности домашнихъ наставниковъ, изложенныя въ главѣ XX „о домашнихъ наставникахъ". Имъ также должны быть составлены правила относительно дневнаго порядка, котораго слѣдуетъ придерживаться наставникамъ, на квартирахъ. При этомъ росписаніи часовъ онъ будетъ имѣть въ виду, чтобы ежедневно назначено было для учениковъ извѣстное время для прогулокъ и гимнастическихъ упражненій.

15. Всякіе три мѣсяца Префектъ, пригласивъ къ себѣ домашнихъ наставниковъ, прочтетъ имъ заключающіяся въ настоящемъ Уставѣ правила о лежащихъ на нихъ обязанностяхъ; точно такимъ же образомъ онъ долженъ созывать и всѣхъ учениковъ, но только въ другіе дни.

16. Префектъ получаетъ отъ домашнихъ наставниковъ ежемѣсячные рапорты объ ученикахъ.

17. Префекту ввѣряется завѣдываніе библіотекою, какъ о томъ было упомянуто въ главѣ IX „о домѣ". Обязанности его, по званію библіотекаря, суть слѣдующія: составить двойной каталогъ книгамъ и опись библіотекарной мебели, руководствуясь изложенными тамъ правилами; входить къ Ректору съ представленіями о пріобрѣтеніи покупкою необходимыхъ книгъ, съ тѣмъ, чтобы онъ обратилъ на этотъ недоста-

dyrektorowi porucza, i nieustannym dozorem pilnując wykonania ich powinności, oraz odejmując bezpieczeństwo przestępstwa, a szczególną baczność mając na postępowanie dyrektorów w ukaraniu uczniów, aby żadnéj srogości, ani nawet grubijaństwa nie popełniali; przeto zakaże tymże dozorcom domowym wszelkiego ukarania na ciele bez swojéj wiadomości. Dla czego obowiązki dyrektorów pod rozdziałem XX-m „Dyrektorowie," na pamięci mieć będzie. Przepisze porządek dzienny, którego się dyrektorowie w domach trzymać powinni. W tym rozłożeniu godzin baczność mieć będzie, aby codzień czas pewny na rozrywki i ćwiczenia sił dla uczniów był wyznaczony.

15. Co trzy miesiące zwoławszy dyrektorów, przeczyta im obowiązki w tych ustawach zawarte; toż samo uczyni, ale innych dni, względem wszystkich uczniów.

16. Co miesiąc od dyrektorów odbierać będzie rapport o uczniach.

17. Prefektowi poruczony będzie dozór biblioteki, jako się rzekło pod rozdziałem IX-m „Dom." Powinności do urzędu bibliotekarza przywiązane będą te: regestr książek i sprzętów bibliotecznych podwójny spisać, podług przepisu tamże podanego, względem przykupienia ksiąg potrzebnych Rektorowi doniesienia czynić, aby tenże przełożył potrzebę Kommissyi, dojrzeć, aby izby nauczycielów, kandydatów opatrzone były w książki szkolne, na

токъ вниманіе Коммисіи; наблюдать за тѣмъ, чтобы комнаты Учителей и кандидатовъ снабжены были учебными руководствами, съ надписаніемъ на каждой книгѣ фамиліи Учителя, которому она принадлежитъ; а также имѣть надзоръ, чтобы книги не были переносимы отъ одного Учителя къ другому; наконецъ, не выдавать никому изъ лицъ училищнаго вѣдомства книгъ изъ библіотеки, безъ росписокъ, постороннимъ же лицамъ— безъ залога, цѣнностью вдвое превышающаго стоимость самой книги.

ГЛАВА XIV.

Объ Учителяхъ.

Коль скоро Учитель вступитъ въ исправленіе предоставленной ему должности, то, постигая всю важность своихъ обязанностей и святость своего долга, онъ приступитъ къ исполненію оныхъ съ возможно бо́льшимъ усердіемъ, имѣя въ виду общее благо человѣчества и отечества. Онъ долженъ смотрѣть на себя, какъ на гражданина, служащаго отечеству на пользу воспитанія сыновъ его и своихъ согражданъ. Онъ долженъ вникнуть въ сущность воспитанія человѣка и гражданина, состоящую въ томъ, чтобы сдѣлать ученика во всѣхъ отношеніяхъ способнымъ къ достиженію полной мѣры благополучія въ общественной жизни, какъ относительно себя самаго, такъ и относительно другихъ. Все, что́ составляетъ счастіе каждаго человѣка, въ особенности: здоровье, добродѣтель и нравственность, непоколебимый разсудокъ, распорядительность въ домашнемъ быту, любовь, дружба и уваженіе другихъ; все, что́ способствуетъ ко благу общественному, а именно: самая строгая и для всѣхъ одинаковая справедливость, мудрое законодательство, защита края, гражданскія доблести, независимость убѣжденій, благородство мыслей и поступковъ, уваженіе чужой собственности, какъ святыни, — все это входитъ въ предѣлы воспитанія и составляетъ цѣль, къ которой Учитель долженъ направ-

każdéj książce napisawszy do którego professora należą, i aby te od jednego do drugiego przenoszone nie były, dopilnować. Nikomu z domowych nie wydawać książki z biblioteki bez rewersu; obcym zaś bez zakładu wartości we dwójnasób tyle, ile książka szacowana będzie.

ROZDZIAŁ XIV.

Nauczyciele.

Skoro włożony na siebie obowiązek przyjmie nauczyciel, przejęty ważnością urzędu i świętością powinności swoich, zabierze się do wykonania onych z jak największą gorliwością o pospolite ludzkości i ojczyzny dobro. Uważać siebie będzie, jako obywatela służącego ojczyźnie w wychowaniu synów jéj a współobywatelów swoich. Rozważy istotę edukacyi człowieka i obywatela, jako ona zależy na tém, aby ucznia sposobnym ze wszystkich miar uczynić do tego, żeby i jemu było dobrze i z nim było dobrze. Cokolwiek stanowi szczęśliwość szczególną człowieka, zdrowie, cnota i obyczaje, rozsądek pewny, dobry rząd domowy, miłość, przyjaźń i szacunek u drugich; cokolwiek składa szczęśliwość publiczną, równa i najściślejsza sprawiedliwość, prawodawstwo mądre, obrona krajowa, cnoty obywatelskie, niepodległość w zdaniu, szlachetność myśli i postępków, szanowanie jako najświętsze własności cudzéj; to wszystko jest rzeczą edukacyi i celem starań nauczyciela. Biorąc się zatém do téj posługi, te

лять свои усилія. Затѣмъ, посвящая себя на это служеніе, онъ должень вообще руководствоваться въ своихъ дѣйствіяхъ слѣдующими правилами.

1. Всякій Учитель долженъ быть убѣжденъ въ томъ, что качества его разума и сердца отразятся въ умѣ и сердцѣ учениковъ. Учитель долженъ имѣть ясный взглядъ на вещи, глубоко изучить человѣческую природу, наклонности, страсти, степень умственнаго развитія, свойственнаго каждому возрасту, и связь человѣческихъ знаній. Онъ долженъ быть набоженъ, чувствителенъ, непоколебимъ, справедливъ и усердно пещись о благѣ общественномъ и въ особенности своихъ учениковъ. Тотъ, кто посвящаетъ себя на служеніе своему отечеству на этомъ поприщѣ, долженъ хорошо обсудить принимаемыя на себя обязанности и взвѣсить силы, которыми онъ въ состояніи располагать. Онъ долженъ самъ учиться, читать нравственныя, чисто научныя книги, прочитывать сочиненія хорошихъ логиковъ, знакомящихъ съ развитіемъ и связью, существующею между человѣческими мыслями, а также сочиненія о способахъ обученія. Учители обязаны преимущественно прочесть сколь можно внимательнѣе учебныя руководства прежде, чѣмъ они станутъ читать по нимъ уроки ученикамъ, основательно изучить ихъ систему и основную идею, усвоить себѣ совершенно содержащуюся въ нихъ науку и указанный тамъ способъ изложенія оной, думать и взвѣшивать свои мысли еще болѣе, нежели читать.

2. Учитель пусть обдумаетъ то, о чемъ онъ долженъ говорить и что ему слѣдуетъ пройти молчаніемъ. Пусть никогда не говоритъ на урокѣ ничего такого, чего самъ не понимаетъ ясно, къ чему онъ не приготовился и что превышаетъ понятія учениковъ. Онъ долженъ говорить и отвѣчать вѣжливо, увлекательно и удовлетворительно.

Онъ долженъ помнить, что имѣетъ дѣло съ разумными существами, хотя они еще дѣти. Онъ долженъ всегда объяснять-

w ogólności przepisy za prawidła swego postępowania mieć będzie.

1. Nauczyciel każdy powinien być o tém przekonany, że przymioty jego rozumu i serca wpłyną w rozum i serce uczniów. Trzeba nauczycielowi jaśnie widzieć rzeczy, znać grunt człowieka, skłonności, namiętności, pojętność każdemu wiekowi właściwą, związek umiejętności ludzkich. Trzeba być pobożnym, czułym, nienaruszonym, sprawiedliwym, gorliwym o dobro pospolite ludzi, i szczególnie swoich uczniów. Ktokolwiek się podejmuje téj usługi ojczyźnie swojéj, roztrząsnąć ma dobrze obowiązek, który bierze na siebie, siły które przynosi. Uczyć się sam powinien, czytać książki moralne czystéj nauki, czytać dzieła dobrych logików, dających poznawać postępowanie i związek myśli człowieka, czytać książki o sposobie uczenia. Mianowicie obowiązani są nauczyciele książki elementarne, pierwéj nim je wykładać uczniom poczną, z jak największą pilnością przeczytać, ich układ i całą osnowę z gruntu zrozumieć, naukę w nich zawartą i sposób prowadzenia onéj tam przepisany zupełnie przejąć, rachować się z sobą samym po szkole, rozmyślać o postępkach swoich, myśleć i rozważać jeszcze więcéj, niż czytać.

2. Niech uważa, co się ma mówić, co zamilczeć. Nic nigdy nie mówić w szkole, czego sam jaśnie nie rozumie, na co się nie nagotuje, coby nad pojętność uczniów było. Mówić, odpowiadać grzecznie, przyjemnie do zadosyć uczynienia.

Pomnieć, że z ludźmi rozumnemi sprawa, chociaż z dziećmi sprawa. Mówić z niemi zawsze rozsądnie i zrozumiale, z przy-

ся, съ ними разсудительно и удобопонятно, выводя постепенно одно понятіе изъ другаго и наблюдая вмѣстѣ съ тѣмъ, чтобы и ученики судили не иначе о предметахъ, сообразно своему возрасту и степени своего развитія. Такимъ образомъ они усвоятъ себѣ здравую практическую логику, то есть здравый смыслъ, который долженъ быть путеводителемъ человѣка во всю его жизнь, въ общественномъ и домашнемъ быту, и безъ котораго остроуміе и науки становятся безполезными и вредными.

Учитель долженъ стараться изучить характеръ, наклонности и нравственныя качества всякаго ученика.

Онъ долженъ позволять ученикамъ и даже поощрять ихъ обращаться къ нему довѣрчиво съ своими вопросами и сомнѣніями относительно сказаннаго имъ во время уроковъ.

Онъ не долженъ обижать учениковъ высокомѣрною, запальчивою, хвастливою и грубою рѣчью. Узнавъ его характеръ, вспыльчивость и легкомысліе, они станутъ питать къ нему презрѣніе.

3. Учитель успѣетъ снискать себѣ всеобщее уваженіе, если будетъ соблюдать со всевозможною строгостью изданныя Коммисіею постановленія, не нарушая ихъ никакимъ пристрастнымъ увлеченіемъ, ради происхожденія, привязанности и родственныхъ связей; если въ точности будетъ исполнять свой долгъ, отнимая у учениковъ, силою примѣра, всякую возможность и предлогъ къ нарушенію лежащихъ на нихъ обязанностей; если рѣчь его и поступки будутъ запечатлѣны благоразумною важностью, внушающею уваженіе, безъ всякихъ признаковъ высокомѣрія и притворства.

4. Онъ успѣетъ снискать себѣ общую любовь, оказывая съ своей стороны искреннюю, дружескую, отеческую любовь къ ученикамъ, не пустыми словами, но на самомъ дѣлѣ, кротко увѣщевая каждаго изъ нихъ порознь, заботясь объ ихъ здоровьи, посѣщая больныхъ и т. п.

zwoitym jednéj rzeczy z drugiéj wnoszeniem, i dozierać, aby i oni sami podług pojętności i wieku swego takimże sposobem o rzeczach mówili, jest wprawiać uczniów w zdrową praktyczną logikę, to jest w gruntowny rozsądek, który ma być przewodnikiem człowieka w całém jego życiu, w publicznych i domowych sprawach, i bez którego dowcip i nauki stają się próżnemi i szkodliwemi.

Starać się o poznanie charakteru, skłonności, przymiotów każdego ucznia powinien.

Pozwalać, owszem zachęcać dzieci, aby względem tego co mówi, poufale swoje pytania i wątpliwości czyniły.

Nie obrażać uczniów mową dumną, zapalczywą, próżną, grubiańską. Poznają jego charakter, prędkość, lekkość jego, przywiedzie ich do pogardy.

3. Sprawi sobie nauczyciel poważanie, kiedy przepisane ustawy Kommissyi jak najściśléj zachowywać będzie, nie ubliżać im przez żadne względy urodzenia, przywiązania, pokrewieństwa; kiedy jak najdokładniéj powinności swoich pilnować będzie, odejmując mocą przykładu dzieciom wszelką okazyę i pozór wyjmowania się z swoich obowiązków; kiedy w mowach i postępkach powagą rozsądną, tchnącą poszanowaniem, bez żadnego pozoru dumy i udawania utrzymywać będzie.

4. Zjedna sobie przywiązanie, okazując szczerą, przyjacielską, ojcowską ku uczniom miłość, nie czczemi słowy, ale samém postępowaniem, słodko i zosobna napominając, o zdrowiu ich mając staranie, nawiedzając chorych etc.

5. Что касается справедливости, то онъ долженъ поступать всегда сколь можно ласковѣе и безпристрастнѣе, какъ въ важныхъ, такъ равно и въ менѣе важныхъ обстоятельствахъ. Онъ не долженъ восхвалять, ни награждать никого свыше заслугъ, а тѣмъ болѣе съ пониженіемъ другихъ.

Въ дѣлахъ и спорахъ, возникающихъ между учениками, онъ долженъ поставить себѣ долгомъ совѣсти и чести не отступать никогда отъ правилъ справедливости и предупреждать всякія сплетни. Когда представится неизбѣжная необходимость наказать ученика,— онъ не долженъ никогда наказывать, если самъ онъ или провинившійся находится въ порывѣ гнѣва, но, по возможности, стараться, путемъ убѣжденія, привести заслужившаго наказаніе ученика къ сознанію въ своей виновности. Онъ долженъ основывать наказанія не на тѣлесныхъ истязаніяхъ, но на нравственномъ мученіи, относясь къ ученику съ меньшею долею уваженія, скромно унижая его, и вообще соразмѣряя наказаніе съ характеромъ, чувствительностью и наклонностями юноши. Вообще слѣдуетъ здѣсь замѣтить, что предупрежденіемъ проступковъ, влекущихъ за собою наказанія, уменьшится необходимость сихъ послѣднихъ.

Власть Учителя относительно наказаній ограничена тѣми только предметами, которые входятъ въ предѣлы его класса; сюда именно относятся: недостатокъ въ прилежаніи, незнаніе урока и непредставленіе сочиненія на заданную тему, пропускъ уроковъ, неповиновеніе и дурное поведеніе въ классахъ и т. п.

Какія же должны быть назначаемы награды и наказанія, о томъ сказано въ главѣ XXIV „о судѣ, наказаніяхъ и наградахъ”.

6. Вообще все, что только входитъ въ кругъ воспитанія, въ физическомъ и нравственномъ отношеніяхъ, должно составлять предметъ заботливости Учителя (см. въ главѣ XV „о классахъ и предметахъ преподаванія”, статью:

5. Co do sprawiedliwości należy, równie w większych, jako i mniejszych okolicznościach, zawsze jak najbardziéj delikatnym i ścisłym pokaże się. Nie będzie chwalił ani nagradzał nad miarę zasługi, dopieroż z poniżeniem drugiego.

W sprawach i kłótniach między uczniami zachodzących, mieć będzie sobie za obowiązek sumienia i honoru nigdy od prawidła sprawiedliwości nie odstępować, zapobiegać plotkom. Gdy przyjdzie nieuchronna karania potrzeba, nigdy nie będzie karał, gdy sam, albo który zawinił, jest w gniewie; ile możności starając się aby, za przełożeniem jego, ten, który na karę zasłużył, o winie swojéj przeświadczonym został. Kary nie na przykrościach na ciele zakładać będzie, ale na umartwieniu umysłu, przez umniejszenie szacunku, skromne poniżenie, stosując ukaranie do charakteru, czułości i skłonności młodego. Ogólnie mówić można, kiedy się przyczynom zasłużenia na kary będzie zabiegać, umniejszy się ich potrzeba.

Władza professora w ukaraniu określona będzie do tych tylko rzeczy, które do klassy jego należą, jakoto: opuszczanie się w pilności, zaniedbanie lekcyi i kompozycyi, opuszczenie szkół, niesłuchanie i złe sprawowanie się w klassach etc.

Jakie zaś nagrody, jakie kary wyznaczane być mają, znajduje się w rozdziale XXIV-m „Sąd, kary, nagrody.”

6. Ogólnie, cokolwiek zawiera edukacya fizyczna i moralna, wszystko to staranie nauczyciela obejmować powinno, (obacz pod

„Учитель въ нравственномъ отношеніи“ и главу XXV „о воспитаніи физическомъ“).

7. Въ дѣлахъ, касающихся домашняго порядка, управленія училищемъ и учебныхъ обязанностей, отлучекъ на короткое время, вычета изъ жалованья за неявку въ срокъ, Учители въ Окружныхъ Собраніяхъ подчиняются Ректору и Совѣту, въ Уѣздныхъ же Собраніяхъ Проректору. Префекту они должны оказывать всевозможное почтеніе и сноситься съ нимъ въ дѣлахъ, къ должности его относящихся.

8. Съ сотоварищами своими и домашними наставниками Учитель долженъ жить въ согласіи и обращаться съ ними прилично и почтительно. Рѣшеніе споровъ, возникающихъ между Учителями, въ большихъ Собраніяхъ, лежитъ на обязанности Ректора; въ спорахъ же между Учителями и домашними наставниками, въ случаѣ виновности наставника, слѣдуетъ обращаться къ Префекту, потому что жалобы на Учителей должны быть всегда приносимы Ректору, за исключеніемъ лишь случаевъ, еслибы, по важности предмета и невозможности получить удовлетвореніе на мѣстѣ, представилась необходимость передать дѣло на рѣшеніе Визитатора или Главной Школы. Въ малыхъ Собраніяхъ слѣдуетъ всегда обращаться съ жалобами къ Проректору.

9. Всякій Учитель долженъ составить списокъ учениковъ, которымъ будетъ преподавать уроки по росписанію, съ обозначеніемъ имени, фамиліи, возраста, срока пребыванія въ училищѣ и домашняго наставника.

10. Смотря по надобности, онъ выберетъ между учениками одного или двухъ, отличающихся хорошею нравственностью и акуратностью, и поручитъ имъ записывать, всякій разъ, неявившихся на уроки своихъ товарищей. Сдѣлавъ дознаніе о причинахъ этого отсутствія, онъ прикажетъ всѣмъ неявившимся въ училище ученикамъ пройти всѣ пропущенные уроки и предметы и подвергнуться въ нихъ испытанію, назначая, кромѣ домашняго наставника, способнѣйшихъ уче-

rozdziałem XV-m „Klassy i nauki” w artykule Nauczyciel moralny, i rozdział XXV-y „Edukacya fizyczna.”)

7. W rzeczach co do porządku domowego, co do rządu i powinności szkolnych, wyjazdu na czas krótki, wytrącenia pensyi za absencyą, Rektorowi z Radą w zgromadzeniach wydziałowych, Prorektorowi w zgromadzeniach podwydziałowych nauczyciele podlegani będą. Prefektowi wszelkie uszanowanie okazywać, i z nim się w rzeczach do urzędu jego należących znosić powinni.

8. Ze spółnauczycielami i dyrektorami zgodnie i z przyzwoitém każdego uszanowaniem obchodzić się będzie. W przypadających zatargach między nauczycielami do Rektora w zgromadzeniach większych, między nauczycielami zaś i dyrektorami, kiedy dyrektor jest winnym, do Prefekta udawać się należy; bo skargi przeciw nauczycielowi zawsze do Rektora zanoszone być powinny, chybaby ważność rzeczy i niemożność otrzymania w domu sprawiedliwości przymuszała wytoczyć sprawę do Wizytatora, lub Szkoły Głównéj. W mniejszych zgromadzeniach zawsze do Prorektora obżałowanie czynione będzie.

9. Każdy nauczyciel spisze rejestr uczniów, którym dawać nauki podług rozrządzenia będzie, z wyrażeniem imienia, przezwiska, lat wieku, lat szkoły i dyrektora.

10. Wyznaczy jednego lub dwóch, podług potrzeby, z uczniów znanych z cnoty i rzetelności, którzyby zapisywali nieprzytomność w szkole spółuczniów swoich. O przyczynach téj nieprzytomności wybadywać się będzie, a tym, którzy szkoły opuścili, wszystkie opuszczone lekcye i nauki przejść, i z nich sprawę oddać nakaże, wyznaczając, prócz dyrektora, zdolniejszych

никовъ для повторенія вмѣстѣ съ ними всего пропущеннаго по извѣстному предмету. Объ ученикахъ, неявившихся на уроки три дня въ недѣлю, онъ будетъ доносить Префекту.

11. Ни одинъ Профессоръ, равно какъ и никто изъ принадлежащихъ къ учительскому собранію не вправѣ давать ученикамъ частныхъ уроковъ, безъ разрѣшенія Ректора и впредь до истеченія четырехлѣтняго срока добровольнаго обученія. Эти уроки не должны быть преподаваемы въ Академическомъ зданіи, принявшій же на себя званіе домашняго учителя лишается мѣста въ училищѣ.

12. Всякій Учитель долженъ, одинъ разъ въ теченіе учебнаго года, составить донесеніе или рапортъ о своихъ ученикахъ и преподаваемыхъ имъ предметахъ, и таковый въ Іюлѣ мѣсяцѣ вручить Ректору или Проректору для отсылки въ Главную Школу. Что же касается учебныхъ руководствъ, то Учитель долженъ прописать въ своемъ рапортѣ все, что только, вслѣдствіе внимательнаго обсужденія и опыта, показалось ему во время преподаванія требующимъ поправокъ или измѣненій, какъ въ самой системѣ, такъ и встрѣчающихся тамъ выраженіяхъ. Съ подобными замѣчаніями, сверхъ помѣщенія оныхъ въ рапортахъ, каждый можетъ обращаться еще въ общество, учрежденное для составленія учебныхъ руководствъ. Къ этимъ рапортамъ Учители должны прилагать особую тетрадь, со спискомъ польскихъ терминовъ, относящихся къ наукамъ, искусствамъ, или же къ другимъ отраслямъ знаній, которые имъ покажутся болѣе соотвѣтственными.

13. Для болѣе успѣшнаго надзора за Учителями, относительно исполненія возложенныхъ на нихъ обязанностей, и по управленію училищемъ, ежемѣсячно будутъ созываемы училищныя совѣщанія, согласно правиламъ, изложеннымъ въ главѣ VIII „о Ректорѣ", въ которыхъ должны засѣдать Ректоръ или Проректоръ, Префектъ и Учители, и въ которыхъ веденіе протокола поручается по очереди Учителямъ.

spółuczniów do przebieżenia z nimi opuszczonéj nauki. Któryby trzy dni w tygodniu szkoły opuścił, Prefektowi doniesie.

11. Żaden professor, jako i nikt ze zgromadzenia nauczycielskiego, nie może dawać studentom prywatnych lekcyj, bez zezwolenia Rektora, i póki nie skończy lat czterech dobrowolnego uczenia. Te lekcye nie będą dawane w domu Akademickim; kto się zaś podejmie być domowym nauczycielem, nie ma miejsca w zgromadzeniu.

12. Każdy nauczyciel powinien raz w roku szkolnym wygotować doniesienie, czyli rapport o uczniach i naukach swoich, w miesiącu Lipcu, i Rektorowi lub Prorektorowi oddać do przesłania Szkole Głównéj. Względem zaś ksiąg elementarnych wypisze nauczyciel w rapporcie swoim, jeżeli co w biegu uczenia, za powodem uwag i doświadczeń, postrzeże, potrzebującego poprawy lub odmiany w porządku i wyrazach tamże użytych. Takowe uwagi, mimo rapportów, każdy przesyłać może Towarzystwu do ksiąg elementarnych wyznaczonemu. Do tych rapportów przyłączą osobny sekstern, w którym spiszą wyrazy polskie do nauk, kunsztów, lub innéj materyi służące, które im się dokładne zdawać będą.

13. Dla skuteczniejszego dopilnowania, aby powinności nauczycielów zachowane były, i rząd szkolny należycie prowadzony, co miesiąc składane będą obrady szkolne, stosownie do rozdziału VIII-go „Rektor," na których Rektor lub Prorektor, Prefekt i nauczyciele zasiadać mają, a protokół tychże obrad nauczyciele koleją trzymać będą.

ГЛАВА XV.

О классахъ и предметахъ преподаванія.

1. Въ учебныхъ заведеніяхъ, въ которыхъ полагается не менѣе шести Учителей, назначается семилѣтній курсъ ученія. Курсъ пятаго класса долженъ продолжаться два года. Въ другихъ же училищахъ, въ коихъ число Учителей менѣе шести, курсъ ученія ограничивается шестью годами.

2. Для уроковъ назначается два часа утромъ и два по полудни. Въ дни, назначенные для отдыха, обученіе производится только по утрамъ. Въ три четверти седьмаго должно ударить въ училищный звонокъ, послѣ чего, въ семь часовъ, ученики вмѣстѣ съ домашними наставниками должны собраться въ церковь для слушанія литургіи, послѣ которой, остальное время до восьми часовъ предназначается на повтореніе приготовленныхъ уроковъ съ декуріонами, назначаемыми для сего въ низшихъ классахъ. Отъ восьми до десяти часовъ ординарные Учители преподаютъ свои предметы, по полудни же отъ двухъ до четырехъ часовъ преподаются уроки иностранныхъ языковъ.

3. Въ каждомъ классѣ Учители обязаны неуклонно придерживаться системы преподаванія, предписанной Коммисіею и изложенной въ учебникахъ.

4. Приступая къ преподаванію какого либо предмета или отдѣльной части онаго, Учители обязаны изложить удобопонятнымъ для учениковъ образомъ пользу, доставляемую этимъ предметомъ въ общежитіи, и повторить то же самое при окончаніи курса той же науки.

5. При преподаваніи предмета неуклонно слѣдуетъ придерживаться правила, чтобы, по мѣрѣ возможности, не употреблять понятій и выраженій общихъ предпочтительно предъ опредѣленными, труднѣйшихъ — предъ легчайшими, сложныхъ—предъ простыми и отдѣльными, отвлеченныхъ—предъ наглядными.

ROZDZIAŁ XV.

Klassy i Nauki.

1. W szkołach mających sześciu professorów, bieg nauk w siedmiu latach się zamknie. Klassa piąta przez dwa roki trwać będzie, w innych zaś szkołach mających mniéj jak sześciu professorów, okrąg nauk w sześciu latach zawartym będzie.

2. Czasu szkolnego dwie godziny rano, dwie po południu wyznaczają się. We dni rekreacyjne rano tylko szkoły będą. O trzech kwadransach na siódmą z rana dany będzie znak dzwonkiem szkolnym, za którym o siódméj znajdować się mają uczniowie z dyrektorami w Kościele na mszy. Po mszy reszta czasu do ósméj łożona będzie na oddanie sprawy z lekcyi dekuryonom na to wyznaczonym w niższych klassach. Od ósméj do dziesiątéj professorowie ordynaryjni lekcye dawać będą, a po południu od drugiéj do czwartéj. Po tych nauki języków obcych nastąpią.

3. W każdéj klassie układu nauk od Kommissyi przepisanego, a w książkach elementarnych podanego, nauczyciele nieodstępnie trzymać się będą.

4. Rozpoczynając każdą naukę, i w każdéj onéjże części, przełożą nauczyciele jaśnie uczniom swoim, na co się ona w życiu ich przyda, które przełożenie na końcu tejże nauki powtórzone będzie.

5. W sposobie prowadzenia nauki nieodstępnie trzymać się będzie tego prawidła, aby nigdy nie kłaść rzeczy albo wyrażeń ogólnych, ile możności, przed szczególnemi, trudniejszych przed łatwiejszemi, złożonych przed pojedyńczemi i prostemi, oderwanych myślą przed podpadającemi pod zmysły.

6. Вообще, при преподаваніи каждаго предмета, Учители должны стремиться къ тому, чтобы ученики обучаясь дѣйствовали болѣе умомъ и соображеніемъ, нежели памятью, причемъ относительно хрестоматіи изъ классическихъ авторовъ они должны руководствоваться замѣчаніями, изложенными въ предисловіи, а иногда предоставлять ученикамъ свободный выборъ того, что имъ покажется легче вытвердить наизусть. Въ этомъ отношеніи Учитель долженъ обращать вниманіе на два обстоятельства: во первыхъ, онъ долженъ умѣть сдѣлать выборъ тому, что слѣдуетъ предложить ученикамъ для заученія наизусть; во вторыхъ, тѣхъ изъ учениковъ, кои не въ состояніи плавно и ясно разсказать своими словами назначенные имъ для свободнаго разсказа отрывки, онъ долженъ заставлять затверживать оные слово въ слово. Учитель обязанъ напрягать свои усилія къ тому, чтобы пріучать ввѣренное ему юношество къ сужденію о вещахъ и къ самостоятельному мышленію и соображенію; къ этому должны клониться ученіе, сочиненія и разнаго рода упражненія. Есть такіе предметы и обстоятельства, которые, окружая юношу, могутъ сами собою служить ему поученіемъ; благоразумный Учитель долженъ, не прибѣгая къ обыкновеннымъ пріемамъ преподаванія, умѣть направить къ тому умъ и обратить вниманіе и внѣшнія чувства ученика.

7. Въ отношеніи письменныхъ упражненій и сочиненій, слѣдуетъ принять за общее правило, чтобы избирать для нихъ содержаніе, приличное возрасту, обстоятельствамъ и обычаямъ, избѣгая предметовъ пустыхъ, сухихъ, неинтересныхъ, слишкомъ трудныхъ для учениковъ или возвышенныхъ. Замѣтивъ въ ученикахъ способность къ тому или другому роду сочиненій, Учители должны дозволять имъ упражняться преимущественно въ этихъ родахъ. Поэтому часто, не назначая никакой темы, Учитель долженъ предоставить ученикамъ свободный выборъ содержанія и способа изложенія.

6. Ogólnie w każdéj nauce professorowie starać się i dozierać powinni, aby ich uczniowie więcéj na rozum i pojęcie, niżeli na pamięć uczyli się; w któréj rzeczy, względem wypisów z autorów klassycznych, rządzić się mają przestrogami na czele onychże położonemi, a czasem zostawić wolności uczniów, aby sobie obrali, co im się bardziéj na pamięć opowiedzieć poda. Na dwie rzeczy w téj mierze nauczyciel baczność mieć będzie: pierwsza, aby umiał wybrać, co ma uczniom swoim do nauczenia się na pamięć wyznaczyć; powtóre, aby tym, którzy nie wyznaczone na pamięć części gładko i jaśnie swojemi wyrazami wypowiedzieć nie potrafią, uczyć się co do słowa onych nakazał. Nieprzerwanym nauczyciela usiłowaniem być powinno, aby młódź sobie poruczoną wprawiał w zastanawianie się nad rzeczami, myślenie i uważanie przez siebie samych; do tego nauki, kompozycye i wszelkie ćwiczenia stosowane być mają. Są rzeczy i okoliczności, które otaczając młodego, same przez siebie uczyć go zdolne są; należy do roztropności nauczyciela, bez wyraźnéj około nich nauki, umieć tylko skierować umysł i zastanowić przyzwoicie uwagę i zmysły ucznia.

7. Względem kompozycyj i ćwiczeń w pisaniu ogólne prawidło będzie, aby materye onychże rozsądne, do wieku, do okoliczności, do obyczajów dobrane; a wszystkie czcze, oschłe, obojętne, zbyt zatrudniające, nadto dla uczniów wysokie wywołane były. Pomiarkowawszy zdolność uczniów do tego lub owego rodzaju pisania, w tém się im bardziéj nauczyciele ćwiczyć pozwolą. A zatém często, nie naznaczając żadnego ćwiczenia, zostawi nauczyciel woli uczniów, aby sobie materyą i sposób pisania obierali.

8. Такъ какъ въ четырехъ высшихъ классахъ четыре Учителя занимаются преподаванiемъ возложенныхъ на нихъ предметовъ, переходя изъ класса въ классъ, и каждый изъ нихъ долженъ предлагать соотвѣтственныя своему предмету письменныя упражненiя и сочиненiя, то, во избѣжанiе могущей возникнуть при этомъ запутанности, прежде всего постановляется, чтобы письменныя упражненiя назначаемы были только къ воскресенiямъ и днямъ отдыха; затѣмъ, если преподавателю нравоученiя и права предоставляется для сего воскресенье, то Учитель словесности назначаетъ свое упражненiе на вторникъ, Учитель физики—на четвергъ, Учитель математики—на слѣдующее воскресенье, и такъ далѣе; къ слѣдующему затѣмъ вторнику опять назначаетъ свое упражненiе Учитель нравоученiя, и очередь эта соблюдается въ теченiе цѣлаго учебнаго года.

9. По каждому предмету, Учитель долженъ ежемѣсячно сохранить по одному составленному учениками сочиненiю или письменному упражненiю, до наступленiя публичныхъ испытанiй, экзаменовъ и посѣщенiй, чтобы сдѣлать изъ нихъ употребленiе, указанное въ главѣ IV „о посѣщенiяхъ училищъ" и въ главѣ XVII „объ экзаменахъ и публичныхъ испытанiяхъ."

10. Для возбужденiя въ юношествѣ похвальнаго соревнованiя, можно прибѣгать къ размѣщенiю учениковъ въ классахъ по ихъ заслугамъ и успѣхамъ и къ тому подобнымъ мѣрамъ.

11. Изъ числа учениковъ, отличающихся хорошимъ поведенiемъ, нравственностью и прилежанiемъ, а равно и успѣхами въ наукахъ, Учитель назначаетъ декурiоновъ, изъ коихъ каждому поручается слушать урокъ десяти сотоварищей и принимать отъ нихъ письменныя упражненiя для передачи Учителю.

Декурiоны представляютъ Учителямъ на таблицахъ, противъ фамилiй учениковъ ввѣренныхъ имъ отдѣленiй, отмѣтки о степени знанiя назначенныхъ имъ уроковъ. Сверхъ того, назначаются декурiоны надъ декурiонами, соотвѣтственно двумъ

8. Ponieważ we czterech wyższych klassach czterech professorów z przepisanemi sobie naukami z jednéj do drugiéj przechodzić będą, a każdy kompozycye i ćwiczenia do swojéj nauki stosujące się wyznaczać ma, dla ochrony wszelkiego w téj mierze zamięszania stanowi się: naprzód, aby kompozycye i ćwiczenia tylko na niedziele i we dnie rekreacyjne wyznaczone były; potém aby professor nauki moralnéj i prawa do takowego wyznaczenia miał niedzielę, nauczyciel wymowy wtorek, nauczyciel fizyki czwartek, nauczyciel matematyki następującą niedzielę. Toż dalszą koleją zacznie nauczyciel nauki moralnéj we wtorek, i ta przez całoroczny bieg utrzymywana będzie.

9. Kompozycye i inne ćwiczenia w pisaniu od uczniów czynione, po jednym z tych pism, w każdym miesiącu w jednéj materyi nauczyciel zachowa do czasu popisów, examinów i wizyt, dla użycia onychże podług tego, co się w rozdziale IV-m „Wizyta szkół" i w rozdziale XVII-m „Examina i popisy," nakazuje.

10. Do wzbudzenia w młodzi chwalebnéj emulacyi pomoże różnica miejsc w szkole, podług zasługi i popisania się każdego, jako i inne podobne sposoby.

11. Z tych uczniów, którzy się bardziéj dobrém postępowaniem, a mianowicie obyczajnością i rzetelnością, oraz nauką zalecą, wymieni nauczyciel dekuryonów, którymby dziesięciu spółuczniów wydzielonych wydawali lekcye, i przez nich nauczycielowi podawali kompozycye i inne ćwiczenia. Dekuryonowie podadzą professorom na tablicy, przy imieniu każdego z swego wydziału, sprawę, jako z tych każdy powinność szkolną wykonał lub nie. Dwaj będą decuriones decurionum, podług dwóch stron, na które się uczniowie dzielą w szkole. Do dekuryonów należeć

отдѣламъ, на которые ученики раздѣляются въ классахъ. На декуріоновъ возлагается записываніе худыхъ и хорошихъ отмѣтокъ сотоварищей и наблюденіе за поведеніемъ ихъ во время классовъ.

Въ отношеніи классовъ и преподаваемыхъ въ нихъ предметовъ, преподаватели должны руководствоваться слѣдующими правилами:

Первый классъ.

1. Учитель перваго класса долженъ преподавать грамматику съ хрестоматіею изъ латинскихъ авторовъ, ариѳметику, нравоученіе, начальныя основанія географіи, первоначальныя свѣдѣнія изъ естественной исторіи.

2. При изученіи латинской и польской грамматики, ученики главнымъ образомъ должны хорошо вытвердить наизусть склоненія и спряженія. Прочія замѣчанія и правила достаточно будетъ хорошо понять и плавно разсказать. Правило это вообще относится и къ другимъ предметамъ, не требующимъ заучиванія наизусть, согласно ст. 6 настоящей главы.

3. Относительно хрестоматіи изъ латинскихъ авторовъ, преподаватель долженъ точнѣйшимъ образомъ руководствоваться правилами, изложенными въ предисловіи къ той же хрестоматіи; въ особенности же вмѣняется ему въ обязанность, при переводѣ авторовъ, не ограничиваться скорымъ и послѣдовательнымъ переводомъ періодовъ, но прежде объяснить особо каждое слово во всѣхъ его грамматическихъ отношеніяхъ и затѣмъ уже передать весь смыслъ правильно по польски, требуя того же самого и отъ учениковъ. При этомъ онъ обязанъ при случаѣ показать ученикамъ, какимъ образомъ отыскиваются слова въ латинско-польскомъ словарѣ, въ которомъ слова эти распредѣлены по корнямъ вмѣстѣ съ производными отъ нихъ. Все остальное по этому предмету изложено въ статьѣ объ Учителѣ словесности въ настоящей главѣ.

4. При преподаваніи ариѳметики Учитель долженъ направить всѣ свои усилія къ тому, чтобы ученики оказывали

będzie zapisywać dobre i złe noty spółuczniów oraz mieć oko na ich sprawowanie się w szkole.

W szczególności o klassach i naukach onym właściwym, nauczyciele te ustawy zachowają.

Klassa pierwsza.

1. Professor pierwszéj klassy dawać będzie grammatykę z wypisami z autorów łacińskich, arytmetykę, moralną naukę, początki geografii, pierwsze wiadomości z historyi naturalnéj.

2. W uczeniu łacińskiéj i polskiéj grammatyki, deklinacye i konjugacye jak najlepiéj na pamięć od uczniów umiane być powinny. Insze uwagi i reguły dosyć będzie dobrze pojąć i gładko wymówić. Która przestroga ogólnie służyć ma i do innych nauk, nie wyciągających wypowiedzenia co do słowa, podług artykułu 6-go w tymże rozdziale.

3. Względem wypisów z autorów łacińskich trzymać się nauczyciel jak najściśléj będzie przestróg na czele tychże wypisów podanych; a mianowicie zaleca się, aby przekładania autorów nie zbywał prędkiem i ciągłem przełożeniem peryodów, ale pierwéj każde słowo, co do wszystkich stosunków grammatycznych, osobno wyłożył, toż dopiero cały sens gładkim polszczyzny składem wytłomaczył, i tegoż samego od uczniów wyciągał. Ukaże oraz niekiedy uczniom sposób szukania słów w dykcyonarzu łacińsko-polskim, w którym słowa porządkiem, pierwiastkowe i od nich pochodzące, ułożone są. Więcéj co do tego artykułu należy, obacz pod tytułem, „Nauczyciel wymowy," w tymże rozdziale.

4. W nauce arytmetyki jak najpilniejszéj usilności przykładać ma, aby w niéj uczniowie postępowali. Nie przestanie na

въ ней надлежащіе успѣхи. Онъ не долженъ ограничиваться задачами, помѣщенными въ учебникѣ или заимствованными изъ другихъ сочиненій, но неотступно придерживаясь принятаго въ книгѣ способа изложенія, онъ обязанъ входить съ учениками въ постоянныя разсужденія по каждому ариѳметическому дѣйствію, примѣняясь при томъ къ понятіямъ юношества и безпрестанно повторяя эти упражненія. Онъ не долженъ переходить отъ одной части предмета къ другой до тѣхъ поръ, пока ученики не пріобрѣтутъ достаточнаго навыка и сноровки въ легкомъ и безошибочномъ производствѣ предыдущихъ дѣйствій. Иначе не возможно ожидать никакой пользы отъ этой науки.

5. При преподаваніи нравственности, слѣдуетъ придерживаться правилъ, указанныхъ ниже Учителю того же предмета въ высшихъ классахъ.

6. Что касается письменныхъ сочиненій и упражненій, то первыя изъ нихъ въ этомъ классѣ вовсе не должны имѣть мѣста. Упражненія же съ пользою могутъ быть примѣняемы слѣдующія: 1) ученики съ величайшею старательностью должны упражняться въ хорошемъ выговорѣ, громкомъ, плавномъ и внятномъ чтеніи съ соотвѣтственнымъ измѣненіемъ голоса и пониманіемъ прочитаннаго, какъ по печатному, такъ и по писанному, только на польскомъ языкѣ, прежде чѣмъ начнутъ понимать по латыни; упражненіе это должно происходить въ классѣ; 2) ученики дома должны приготовляться по хрестоматіи классическихъ авторовъ къ тому, чтобы узнать различныя значенія каждаго слова и выбрать изъ нихъ то именно значеніе, которое соотвѣтствуетъ данному тексту, дѣлая при томъ грамматическій разборъ каждаго предложенія; 3) они должны переписывать и приносить въ классъ отрывки, которые имъ наиболѣе понравятся изъ классическихъ авторовъ или изъ другаго какого либо предмета, или то, что, по ихъ мнѣнію, примѣнимо въ общежитіи, или находится въ связи съ общественными и частными нравами, а равно все то, въ чемъ они

samych zadaniach w książce elementarnéj podanych, lub zkąd inąd zaciągnionych, ale trzymając się nieodstępnie sposobu w tejże książce określonego, z uczniami wchodzić będzie w ciągłe rozumowanie około każdego działania arytmetycznego, zawsze stosując się do pojęcia młodzi, a ustawicznie to ćwiczenie powtarzając. Póty nie ma z jednéj części téj nauki postępować do drugiéj, póki uczniowie nie nabiorą nałogu i wezwyczajenia tak pewnego, aby z łatwością i bez żadnéj omyłki poprzedzające działania wykonywać potrafili. Inaczéj żadnego w téj nauce pożytku spodziewać się nie można.

5. W nauce moralnéj trzymać się będzie przepisu, który się podaje niżéj professorowi tejże nauki na wyższe klassy.

6. Co się tycze kompozycyi, ćwiczeń szkolnych; w téj klassie kompozycyom prawie miejsca nie ma. Ćwiczenia te pożytecznie użyte będą: 1) aby uczniowie z jak największém dopilnowaniem wprawiani byli w dobre wymawianie, głośne czytanie, gładkie, wyraźne, przyzwoitym tonem, z rozumieniem tego, co czytają, tak ksiąg drukowanych, jako i rękopismu, po polsku tylko, nim nabędą rozumienia łaciny; i to ćwiczenie odprawować się będzie w szkole; 2) aby uczniowie w domu przygotowali sprawę z wypisów autorów klassycznych, wszystkie każdego w nich słowa znaczenia wyrażając, a z nich wybierając to znaczenie, które w tamtem miejscu autora służy; rozbiór grammatyczny (analisym) każdego sensu czyniąc; 3) aby na piśmie przynosili, co, bądź w autorach, bądź w innéj jakowéj lekcyi, najwięcéj się im podobało, co do pożytku w codziennem życiu lub do obyczajów publicznych i prywatnych stosującego się zdało; takoż w czémby wątpliwość mieli, lub im jaka uwaga do myśli przyszła; 4) aby arytmetyczne zadania w domu rozwiązywali; 5) aby jedni ćwiczenia drugich

встрѣтили какія либо сомнѣнія или что вызвало съ ихъ стороны какія либо возраженія; 4) должны заниматься дома рѣшеніемъ ариѳметическихъ задачъ; 5) должны, по предложенію Учителя, разбирать критически упражненія своихъ сотоварищей, основательнымъ и вѣжливымъ образомъ, указывая ошибки въ правописаніи и исправляя оныя; 6) должны какъ можно чаще упражняться въ правописаніи и въ усовершенствованіи почерка; 7) по временамъ, они могутъ переводить съ польскаго языка на латинскій, но только изрѣченія или разсказы ясные, краткіе и поучительные, и преимущественно такіе, которые нѣсколько прежде они переводили съ латинскаго языка на польскій.

Второй классъ.

1. Учитель втораго класса преподаетъ тѣ же самые предметы, которые излагаются и въ первомъ классѣ, согласно распредѣленію и порядку, указанному въ учебникахъ.

2. И потому, по предметамъ общимъ съ первымъ классомъ, онъ долженъ руководствоваться правилами и замѣчаніями, преподанными для перваго класса.

3. Упражненія должны быть тѣ же самыя, но въ обширнѣйшемъ объемѣ, соотвѣтственно развившимся съ возрастомъ понятіямъ учениковъ и пріобрѣтеннымъ познаніямъ.

Слѣдующіе классы.

Въ четырехъ слѣдующихъ классахъ Учители должны преподавать предметы согласно росписанію, такъ, чтобы каждый Учитель занимался уроками двадцать часовъ въ недѣлю. Преподаваніе производится въ нихъ Учителями: словесности, математики, физики, нравоученія и права.

Учитель словесности.

1. На него возлагается въ третьемъ классѣ преподаваніе: третьей части грамматики, латинскаго языка, преимущественно же упражненіе въ переводахъ классиковъ по хрестоматіи, а именно: жизнеописаній изъ Корнелія Непота и писемъ Цицерона и Плинія. Въ четвертомъ классѣ онъ преподаетъ

od nauczycielów sobie podane krytykowali z racyą i grzecznością, błędy w ortografii wytykali i poprawiali; 6) ćwiczenia ortografii i charakteru częste być powinny; 7) czasem polszczyznę na łacinę wywracać mogą, byle zdania lub powieści jasne, krótkie i pożyteczne dawane im były, a te przekładania nie inaksze będą, tylko wywracając na łacinę to, co pierwéj, a trochę dawniéj, z łaciny na polskie tłomaczone było.

Klassa druga.

1. Professor drugiéj klassy dawać będzie też same nauki, które się w pierwszéj klassie dają, podług wydziału i porządku w książkach elementarnych przepisanego.

2. Zatém w naukach spólnych téj wtóréj klassie z pierwszą, trzymać się należy przepisów i przestróg danych pod klassą pierwszą.

3. Ćwiczenia także będą też same, w większéj jednak obszerności, z stosowaniem się do pomnożonéj z wiekiem pojętności i nabytych już nauk.

Dalsze klassy.

We czterech następujących klassach przechodzić mają nauczyciele z lekcyami, podług wyznaczonych rodzajów nauk, tak, żeby w tygodniu każdy professor dwadzieścia godzin na lekcye sobie przepisane łożył. Professorowie ci będą: nauczyciel wymowy, nauczyciel matematyki, nauczyciel fizyki, nauczyciel moralnéj nauki i prawa.

Nauczyciel wymowy.

1. Do niego należeć będzie w klassie trzeciéj, trzecia część grammatyki, nauka łaciny, najbardziéj przez tłomaczenie wypisów z autorów, które są: życia z Korneliusza Neposa, listy Cycerona i Pliniusza; w klassie czwartéj taż nauka łaciny. Wypisy będą z tychże, co wyżéj autorów; w klassie piątéj na rok pierwszy,

латинскій языкъ, въ томъ же объемѣ и по хрестоматіи изъ тѣхъ же авторовъ. Въ пятомъ классѣ, въ первомъ году, Учитель проходитъ съ учениками перваго и втораго курса избранныя мѣста изъ Горація, Ювенала и проч. и нѣкоторыя рѣчи, помѣщенныя въ хрестоматіи, а во второмъ, также съ учениками обоихъ курсовъ, разнаго рода отрывки изъ классическихъ поэтовъ и нѣкоторыя рѣчи. Наконецъ, въ шестомъ классѣ онъ излагаетъ свѣдѣнія и замѣчанія о краснорѣчіи и поэзіи, переводя притомъ избранныя рѣчи изъ Цицерона, Тита Ливія, Саллюстія, Тацита, Квинта Курція и посланіе Горація „de arte poetica".

2. При переводѣ латинскихъ авторовъ, Учитель долженъ руководствоваться наставленіями, изложенными въ предисловіи къ хрестоматіи. Соображаясь съ постепенностью преподаванія въ классахъ, онъ можетъ заниматься съ учениками болѣе обширнымъ грамматическимъ, критическимъ и историческимъ разборомъ и разными объясненіями, смотря по источникамъ, прибѣгая къ онымъ съ умѣренностью и благоразуміемъ и обращая вниманіе на форму и сущность рѣчей, посланій и другихъ твореній классическихъ авторовъ. Если гдѣ либо въ древнихъ авторахъ встрѣтится описаніе общественнаго и семейнаго быта, то объясненія заимствуются изъ миѳологическаго словаря, относительно же древнихъ названій мѣстностей и странъ—изъ географическаго словаря.

3. Что касается сочиненій и упражненій, то чѣмъ болѣе развивается разумъ, чѣмъ разнороднѣе пріобрѣтенныя въ теченіе четырехкласснаго курса познанія, чѣмъ обильнѣе вслѣдствіе того становится запасъ мыслей учениковъ и чѣмъ легче имъ приходится изустное и письменное изложеніе оныхъ, тѣмъ обширнѣе предлагаются имъ темы для упражненій. Въ особенности же Учитель словесности, соображаясь со степенью умственнаго развитія учениковъ и совокупностью преподаваемыхъ въ классѣ предметовъ, долженъ, при назначеніи темъ для сочиненій и упражненій, руководствоваться слѣдую-

razem dla pierwszoletnich i drugoletnich przekładać będzie wybrane miejsca z Horaciusza, Juwenalisa etc. mowy niektóre w wypisach wyznaczone. Na rok drugi, także dla pierwszoletnich i drugoletnich wypisy w rozmaitym rodzaju z poetów klassycznych, mowy niektóre. Nakoniec w klassie szóstéj dawać będzie wiadomości i uwagi o wymowie i poezyi, przekładając wraz wybrane mowy z Cycerona, Liwiusza, Salustyusza, Tacyta, Kurcyusza i list Horacyusza „de arte poetica".

2. W przekładaniu łacińskich autorów pójdzie za przestrogami i na czele wypisów z onychże położonemi. Podług stopni klass będzie się mógł obszerniéj zabawiać wykładami grammatycznemi, krytycznemi, historycznemi i z rozmaitéj wiadomości powziętemi, skromnie i roztropnie onychże używając, kształt i osnowę mów, listów, i innych dzieł autorów okazując. Gdzie się zdarzy wspomnienie zwyczajów publicznych i prywatnych w autorach dawnych, wykład wzięty będzie z dykcyonarza mytologii; około nazwisk dawnych miejsc i krajów z dykcyonarza geograficznego.

3. Co do kompozycyj i ćwiczeń, im większe rozumu otwarcie i większa wiadomość rzeczy nabierana w przeciągu czterech klass będzie, a przez to uczniowie nabędą większéj obfitości i łatwości w myśleniu, mówieniu i pisaniu, tém obszerniejsze ćwiczeń szkolnych materye w nich się znajdą. Mianowicie nauczyciel wymowy, stosując wszystko do stopnia klass i połączonych w każdéj klassie nauk, tych się w naznaczaniu kompozycyj i ćwiczeń trzymać będzie przepisów: 1) aby, nie odstępując nauki łacińskiego i polskiego języka, więcéj niż sami uczniowie bez przewodnictwa nauczyciela z autorów przekładali, analysim, czyli rozbiór z nich

щими правилами: 1) при изученіи латинскаго и польскаго языковъ, ученики, безъ содѣйствія Учителя, должны сами заниматься переводомъ и разборомъ классическихъ авторовъ, давать отчетъ въ мысляхъ, выраженіяхъ и содержаніи, съ своими замѣчаніями и объясненіями грамматическими, критическими, нравственными и т. п.; 2) предлагать ученикамъ избранныя мѣста изъ латинскихъ и польскихъ авторовъ для свободнаго подражанія; 3) предлагать имъ для исправленія и критической оцѣнки упражненія сотоварищей; 4) ученики должны постоянно упражняться въ изложеніи своихъ сомнѣній и замѣчаній о томъ, чему они учились, что читали или слышали, какъ въ своемъ собственномъ, такъ и въ другихъ классахъ; 5) они должны на избранную тему пріискивать и письменно излагать сравненія, сходство и разницу между двумя подобными или противуположными предметами, между двумя характерами и проч.; 6) Учитель почаще долженъ предлагать ученикамъ изустные разсказы или описаніе разныхъ происшествій и историческихъ событій важнаго, поучительнаго или юмористическаго содержанія, пріучая ихъ къ разсказу плавному, ясному и соотвѣтственному предмету, и наставляя ихъ, съ чего они должны начинать повѣствованіе, какую въ немъ соблюдать послѣдовательность, какія обстоятельства и какія выраженія способны придать повѣствованію болѣе рѣзкія черты; 7) Учитель долженъ предлагать имъ также сочиненіе писемъ, и тѣмъ по возможности развивать разсудокъ и вкусъ юношества, не пріобрѣтшаго еще знанія свѣта; поэтому онъ долженъ назначать для писемъ содержаніе, соотвѣтственное возрасту и обстоятельствамъ, въ которыя поставлены ученики, а равно и пріобрѣтеннымъ ими познаніямъ, иногда же предоставлять выборъ содержанія собственному ихъ разумѣнію; 8) весьма полезно было бы, чтобы ученики занимались письменными упражненіями на латинскомъ языкѣ, уже пріобрѣвъ знаніе онаго чтеніемъ и переводомъ классиковъ; вслѣдствіе того Учитель словесности долженъ иногда назначать такія

czynili, sprawę z myśli, wyrazów i osnowy zdawali, wykłady i objaśnienia grammatyczne, krytyczne, moralne etc. przydawali; 2) aby dobrane kawałki z autorów łacińskich i polskich ku wolnemu naśladowaniu dawane były; 3) poprawy i krytykowania ćwiczeń spółuczniów nakazywane będą; 4) przekładanie wątpliwości i uwag swoich względem tego, czego się uczyli, co czytali, lub słyszeli, jako w innych, tak i w téj klassie ciągłém ćwiczeniem będzie; 5) z dobranych przykładów dwóch podobnych, lub przeciwnych przypadków, dwóch charakterów osób porównanie, podobieństwo, różnicę znajdować i na piśmie wyrażać mają; 6) naznaczać będzie często nauczyciel, aby uczniowie czynili powieści pisane lub ustne różnych przypadków i dziejów tak poważnych, jako też pożytecznych i żartobliwych, wprawując ich w opowiadanie gładkie, jasne i przyzwoite do materyi; pilnując, aby poznawali, co pierwéj, co potém ma być powiedziano, jakie okoliczności, jakie wyrazy rzecz wybitniejszą czynią; 7) naznaczać także będzie pisanie listów, którym pisaniem rozsądek i gust kierować ma, ile to być może, młodzi niemającéj jeszcze znajomości świata; dla tégo takowe listów materye wybierane być powinny, które się do wieku ich i okoliczności, w jakich są postawieni, i do nabytych już nauk stosują, a czasem ich wolnemu obieraniu zostawione; 8) pożyteczna rzecz będzie, aby się uczniowie ćwiczyli w pisaniu łacińskiem, nabywszy już wiadomości języka przez czytanie i przekładanie autorów klassycznych; ma zatém nakazywać nauczyciel wymowy niekiedy takowe pisania, których rzeczą wymienione zwyż materye ćwiczeń być mogą. Zostawi ochocie uczniów składanie i pisanie wierszy, a w którym tę ochotę i zdatność upatrzy, pomagać będzie okazaniem środków do nabrania czystego gustu.

упражненія, избирая для нихъ вышеисчисленныя темы. Сочиненіе стихотвореній онъ предоставляетъ собственной волѣ учениковъ и, замѣтивъ въ комъ либо изъ нихъ наклонность и способность къ тому, онъ обязанъ содѣйствовать, указывая средства къ образованію изящнаго вкуса. Въ особенности же Учитель словесности долженъ стараться внушать ученикамъ, что изящныя искусства должны служить правдѣ и добродѣтели, и что весьма часто, увлекая пылкое молодое воображеніе, они, въ ущербъ положительнымъ знаніямъ, приводятъ къ самонадѣянности, легкомыслію и смѣшной изысканности.

Учитель математики.

1. На него возлагается: въ третьемъ классѣ повтореніе курса ариѳметики и преподаваніе геометріи по учебнику. Въ четвертомъ классѣ онъ предварительно повторяетъ часть геометріи, пройденную въ третьемъ классѣ, не придерживаясь систематическаго порядка, а обращаясь къ важнѣйшимъ задачамъ и теоремамъ. При повтореніи этомъ, Учитель болѣе испытываетъ и экзаменуетъ учениковъ, нежели занимается самъ преподаваніемъ. Затѣмъ онъ приступаетъ къ дальнѣйшему преподаванію первой части геометріи, стараясь кончить эту часть въ четвертомъ классѣ; послѣ чего онъ долженъ преподавать алгебру въ порядкѣ, изложенномъ въ учебникѣ. Въ пятомъ классѣ, въ первомъ году, онъ преподаетъ ученикамъ перваго и втораго курса вторую часть геометріи, во второмъ же году, равномѣрно съ учениками обоихъ курсовъ, онъ оканчиваетъ курсъ алгебры, начатый въ четвертомъ классѣ. Въ шестомъ классѣ преподается имъ логика.

2. При преподаваніи геометріи, слѣдуетъ соблюдать правило, предписанное въ отношеніи ариѳметики, то есть не приступать къ изложенію слѣдующихъ частей, пока ученики не будутъ хорошо знать предыдущихъ.

3. Для практическихъ упражненій въ геометріи Учитель долженъ, въ дни отдыха, выводить учениковъ въ поле и въ другія мѣста для производства измѣреній. Объяснивъ имъ нагляд-

Osobliwszem zaś staraniem nauczyciela wymowy być powinno, wpajać w młódź ćwiczacą się, iż nadobne nauki prawdzie i cnocie służyć mają, iż często, uwodząc bujność młodego dowcipu, uszkodzić gruntownym umiejętnościom, wprawiać w próżność, lekkość i śmieszną wytworność zwykły.

Nauczyciel Matematyki.

1. Do niego należeć będzie w trzeciéj klassie powtórzyć bieg arytmetyki, dawać geometryą z książki elementarnéj; w klassie czwartéj naprzód powtórzy część geometryi dawaną w trzeciéj klassie, nie rozdziałów porządkiem, ale biorąc różne zadania i twierdzenia ważniejsze. To powtórzenie czynić się będzie bardziéj przez wybadywanie i examinowanie uczniów, niż przez ciągłe nauczyciela wykładanie. Potém przystąpi do dalszego ciągu pierwszéj części geometryi, tak miarkując, ażeby zupełnie tę część w czwartéj klassie dokończył, po któréj dawać będzie algebrę porządkiem, jako jest w książce elementarnéj. W piątéj klassie pierwszego roku razem dla pierwszoletnich i drugoletnich dawać ma drugą część geometryi; drugiego roku, także dla pierwszoletnich i drugoletnich kończyć ma algebrę rozpoczętą w klassie czwartéj. W szóstéj klassie dawana będzie logika.

2. W dawaniu geometryi trzymać się powinien prawideł przepisanych około nauki arytmetyki, to jest, aby z jednéj do drugiéj części nie postępował, póki pierwszéj uczniowie dobrze posiadać nie będą

3. Dla ćwiczenia w praktyce geometryi, wyprowadzać będzie uczniów w czasach rekreacyi na pola i inne miejsca, dla wy-

нымъ образомъ употребленіе математическихъ инструментовъ, онъ будетъ обучать ихъ вмѣстѣ съ тѣмъ землемѣрческому черченію.

4. Указывая, при всякомъ удобномъ случаѣ, пользу и примѣненіе геометріи, какъ во вседневной жизни, такъ и въ научныхъ изслѣдованіяхъ, Учитель долженъ стараться пріохотить учениковъ къ этой наукѣ и поощрять ихъ къ дальнѣйшимъ въ оной успѣхамъ.

5. Преподавая въ шестомъ классѣ логику, онъ долженъ при каждомъ случаѣ пріучать учениковъ къ анализу и поощрять ихъ къ повторенію дома предыдущихъ уроковъ.

6. При изложеніи логики, онъ долженъ почаще примѣнять ее къ нравственнымъ вопросамъ и къ житейскому быту, доказывая имъ, что всѣ положенія этой науки основаны на здравомъ разсудкѣ и, вытекая изъ онаго непосредственно, ведутъ къ вѣрнѣйшему примѣненію его на практикѣ.

7. Все, безъ исключенія, собраніе математическихъ инструментовъ должно находиться въ завѣдываніи Учителя математики. Опись ввѣренныхъ ему вещей составляется порядкомъ, указаннымъ въ главѣ IX „о домѣ". Онъ не имѣетъ права выдавать какія либо принадлежности изъ кабинета внѣ заведенія, членамъ же Академическаго Собранія — не иначе, какъ подъ росписку получателя.

Учитель физики.

1. Къ нему относится преподаваніе въ третьемъ классѣ естественной исторіи, въ примѣненіи къ садоводству, съ чтеніемъ отрывковъ изъ латинскихъ авторовъ, относящихся къ этой части естествознанія. Въ четвертомъ классѣ онъ преподаетъ естественную исторію примѣнительно къ земледѣлію, съ отрывками изъ классическихъ писателей по этому предмету; при томъ читаетъ по учебному руководству вступленіе къ физикѣ. Въ пятомъ классѣ, въ первомъ году, онъ также повторяетъ съ учениками перваго и втораго курсовъ вступленіе къ физикѣ и проходитъ первую часть оной, а равно есте-

konania rozmiarów. Ukaże im na zmysły używanie narzędzi matematycznych, i podawać będzie naukę rysowania mierniczego.

4. Wytykając często z okoliczności pożytki i użycie geometryi, tak do potrzeb codziennych w życiu ludzkiem, jako też do rozumowania gruntownego, smak ku téj umiejętności pomnażać, i do dalszych postępków uczniów zagrzewać będzie.

5. Dając w szóstéj klassie logikę, powinien uczniów za każdą okazyą wprawiać w rozbiór analityczny, i zachęcać ich do powtarzania w domu poprzedzających lekcyj.

6. Przy wykładaniu logiki czynić często będzie przystosowanie jéjże do spraw moralnych, do postępowania sobie w życiu, pokazując, jako wszystkie w téj logice nauki zasadzają się na zdrowym rozsądku, z niego wynikają, i do pewniejszego onym rządzenia się prowadzą.

7. Jakikolwiek będzie zbiór narzędzia matematycznego, pod dozorem nauczyciela matematyki zostawać ma. Rejestr poruczonych mu rzeczy spisany będzie, sposobem pod rozdziałem IX-m „Dom." Z tego gabinetu, żadnéj sztuki nie ma wydawać za dom, osobom zaś zgromadzenia nie inaczéj, tylko za rewersem biorących.

Nauczyciel fizyki.

1. Do niego należeć będzie dawać w klassie trzeciéj historyę naturalną o ogrodnictwie, oraz wykładać wypisy z autorów łacińskich, do tejże części historyi naturalnéj stosowane; w klassie czwartéj historyę naturalną o rolnictwie z wypisami z autorów klassycznych do tejże historyi; dawać także będzie wykład wstępu do fizyki, podług książki elementarnéj. W klassie piątéj roku pierwszego, razem dla pierwszoletnich i drugoletnich powtórzy tenże wstęp do fizyki i część jéj pierwszą będzie dawać; tudzież historyę naturalną o kopalnych z wypisami łacińskiemi, i botanikę; drugiego roku, także dla pierwszoletnich i drugoletnich przy-

ственную исторію объ ископаемыхъ, съ отрывками изъ латинскихъ писателей, и ботанику; во второмъ году, равномѣрно съ учениками обоихъ курсовъ, пробѣжавъ вступленіе къ физикѣ, онъ долженъ преподавать вторую часть ея и ботанику, а равно излагать правила о сохраненіи здоровья, съ чтеніями о томъ изъ латинскихъ авторовъ. Хотя обученіе естественной исторіи по царству животныхъ не входитъ собственно въ курсъ преподаванія, однако желающіе могутъ пріобрѣсть въ этомъ предметѣ нужнѣйшія свѣдѣнія изъ учебнаго руководства и тѣмъ восполнить пробѣлъ по тремъ главнымъ отраслямъ исестествознанія Въ шестомъ классѣ преподается исторія искусствъ и художествъ, съ латинскою къ нимъ хрестоматіею.

2. Преподавая исторію искусствъ и художествъ, Учитель, при всякомъ удобномъ случаѣ, долженъ указывать на примѣненіе къ онымъ физики.

3. При изложеніи физики, Учитель долженъ явственнымъ образомъ указывать разницу между явленіями, подтвержденными наблюденіями и опытомъ, и явленіями, основанными на догадкахъ и ипотезахъ, всячески избѣгая излишнихъ и мелочныхъ изслѣдованій и предположеній.

4. По мѣрѣ успѣховъ, оказываемыхъ учениками въ физикѣ и естественной исторіи, Учитель предлагаетъ имъ описывать нѣкоторые любопытнѣйшіе предметы въ формѣ писемъ, разсказовъ или разсужденій; предметъ иногда избирается Учителемъ, иногда же выборъ его предоставляется самимъ ученикамъ. По предметамъ физики, недостаточно еще изслѣдованнымъ, относительно которыхъ знаменитѣйшіе физики расходятся въ своихъ мнѣніяхъ, онъ спрашиваетъ учениковъ, особенно же отличающихся своими успѣхами и дарованіями, какое изъ этихъ мнѣній представляется каждому изъ нихъ болѣе справедливымъ, и предлагаетъ имъ изложить свои соображенія письменно, вмѣстѣ съ доказательствами. Иногда ученики должны освѣдомляться о торговыхъ и лавочныхъ цѣнахъ предметовъ, разсматривать ремесла и разныя художественныя произведенія, обсуждая при томъ ихъ достоинства и недостатки.

pomniawszy wstęp do fizyki, będzie dawać część jéj drugą i botanikę, oraz wykładać naukę o zachowaniu zdrowia, wraz z wypisami do tego łacińskiemi. Książka elementarna historyi naturalnéj o zwierzętach, chociaż na lekcyach nie wykładano, chcącym jednak nabywać zupełnych onejże wiadomości, będzie dopełnieniem troistego działu historyi naturalnéj. W klassie szóstéj historya sztuk i kunsztów, wypisy do tychże łacińskie.

2. Wykładając historyę sztuk i rzemiosł, czynić będzie, podług okoliczności, gdy się te zdarzą, przystosowanie do nich fizyki.

3. W ciągu fizyki ma wyraźną różnicę czynić między tém, co jest z postrzegania i doświadczenia pewne, a co samym jest jeszcze domysłem i systemą; unikając wszelkich niepotrzebnych i za subtelne mianych badań i domysłów.

4. Gdy cokolwiek uczniowie postąpią w fizyce i historyi naturalnéj, naznaczać im będzie, aby niektóre ciekawsze materye gładkiem pisaniem w kształcie listów, powieści lub dyssertacyi wykładali; obranie materyi czasem od nauczyciela czynione, czasem woli piszących zostawiane być ma. W tych materyach fizycznych, w których, przy niepewności, odmienne zdania wielkich fizyków znajdują się, zapyta uczniów, zwłaszcza mocniejszego dowcipu i postępku, jakie się któremu z nich mniemanie dogodniejsze zdaje, i zaleci, aby każdy swoje na piśmie z przyczynami przełożył. Niekiedy uczniowie uwiadomiać się będą o cenie rzeczy na targach i w kramach, przypatrywać się rzemiosłom i dziełom różnych kunsztów, uważać sposoby w robocie, roztrząsając ich dokładność lub wady.

5. Всѣ коллекціи по части естественной исторіи и собраніе физическихъ инструментовъ должны находиться въ завѣдываніи Учителя физики. Опись ввѣренныхъ ему вещей составляется порядкомъ, указаннымъ въ ст. 6 главы IX „о домѣ.“ Изъ этого кабинета онъ не вправѣ выдавать ничего кому либо на руки; членамъ же Академическаго Собранія— не иначе, какъ подъ росписку получателя. При изложеніи физики, преимущественно же механики, необходимѣе всего, такіе инструменты, которые, при простотѣ устройства, наилучше могутъ служить къ объясненію предмета

Учитель нравоученія и права.

1. На него возлагается въ третьемъ классѣ преподаваніе назначенной для сего класса части нравоученія, съ соотвѣтственною оному хрестоматіею латинскихъ авторовъ, а также Ассирійской и Персидской исторіи, съ географіею и отрывками изъ латинскихъ писателей, относящимся къ той же исторіи. Въ четвертомъ классѣ онъ преподаетъ науку нравственности съ хрестоматіею къ оному, какъ выше, исторію Греціи съ географіею и хрестоматіею. Въ пятомъ классѣ, въ первомъ году, онъ проходитъ съ учениками перваго и втораго курсовъ Римскую исторію и географію, съ хрестоматіею къ исторіи, и повторяетъ основныя правила науки нравственности, по курсу предшествовавшихъ классовъ, соединяя постоянно съ этимъ преподаваніемъ чтенія изъ латинской хрестоматіи. Во второмъ году, онъ проходитъ также съ учениками обоихъ курсовъ науку нравственности и право, съ хрестоматіею къ онымъ; въ шестомъ классѣ— науку нравственности и право съ хрестоматіею, а также Отечественную исторію и географію. А какъ чтеніе всеобщей исторіи, особенно въ этомъ классѣ, предоставляется ученикамъ для домашняго развлеченія, то на того же Учителя возлагается обязанность давать этому чтенію должное направленіе и требовать въ немъ отчета во время уроковъ.

2. Учитель, при преподаваніи науки нравственности, долженъ неуклонно направлять ввѣренное ему юношество къ хоро-

5. Jakikolwiek będzie zbiór historyi naturalnej i narzędzia fizycznego, pod dozorem nauczyciela fizyki zostawać ma. Rejestr poruczonych mu rzeczy spisany będzie sposobem pod rozdziałem IX-m „Dom" w art. 5-m wyrażonym, z tego gabinetu żadnéj sztuki nie ma wydawać za dom; osobom zaś zgromadzenia nie inaczéj, tylko za rewersem biorącego. Najpotrzebniejsze do wykładu fizyki a zwłaszcza mechaniki są te narzędzia, które przy swojéj prostocie do objaśnienia nauki najwięcéj służyć mogą.

Nauczyciel moralnéj nauki i prawa.

1. Do niego należeć będzie dawać w trzeciéj klassie część nauki moralnéj wyznaczoną, wypisy z autorów łacińskich do niejże. Dzieje Assyryjskie i Perskie z geografią; wypisy łacińskie, stosujące się do tejże historyi. W czwartéj klassie moralną naukę i wypisy do niéj, jak wyżéj, dzieje Greckie z geografią, wypisy do nichże. W piątéj klassie roku pierwszego, razem dla pierwszoletnich i drugoletnich dzieje Rzymskie z geografią, wypisy do dziejów; oraz powtórzy moralną naukę z poprzedzających klass co do istotnych jéj prawideł, łącząc zawsze wypisy łacińskie. Roku drugiego także dla pierwszoletnich i drugoletnich moralną naukę i prawo; wypisy do tychże. W szóstéj klassie moralną naukę i prawo, wypisy do tychże. Dzieje narodowe z geografią. A jako czytanie historyi powszechnéj w téj zwłaszcza klassie zostawione być ma domowéj uczniów zabawie, kierować tem czytaniem, sprawę z niego podczas lekcyi odbierać do tegoż nauczyciela należy.

2. Nauczyciel z wykładem moralnéj nauki łączyć ma nieodstępnie wprawę młodzi staraniu swemu poruczonéj w dobre oby-

шему, то есть къ тому, чтобы они вели себя согласно правиламъ человѣколюбія и справедливости, имѣя въ виду, что все въ этомъ отношеніи зависитъ отъ хорошихъ привычекъ и навыка и отъ надлежащаго пониманія обязанностей. Съ этою цѣлью онъ долженъ умѣть воспользоваться всѣми удобными случаями, въ коихъ юные воспитанники могли бы на дѣлѣ оказать справедливость, благотворительность и сострадание ближнему или порицать то, что противорѣчитъ такому образу дѣйствій, и которые были бы въ состояніи вселить въ нихъ особенное отвращеніе ко лжи, обману, несдержанію слова, возбужденію между другими раздоровъ и къ тому подобнымъ проступкамъ. Подобные случаи Учитель долженъ доставлять ученикамъ сколь можно чаще, пріискивая предлогъ къ тому, чтобы они могли бесѣдовать между собою и съ посторонними лицами о нравственныхъ обязанностяхъ, разсудительно и съ чувствомъ, соотвѣтственно своимъ понятіямъ и внѣшней обстановкѣ. Хорошіе ихъ поступки въ отношеніи нравственности Учитель долженъ хвалить въ ихъ присутствіи или заочно, предъ лицами, выгоднымъ мнѣніемъ которыхъ они особенно дорожатъ. Случайные ошибки въ мнѣніяхъ или поступкахъ воспитанниковъ Учитель исправляетъ безотлагательно, проступки же наказываетъ такимъ образомъ, чтобы дать имъ почувствовать худыя ихъ послѣдствія. Онъ долженъ также тщательно наблюдать, какіе проступки особенно преобладаютъ въ краѣ или провинціи, въ которой онъ занимается обученіемъ, дабы заблаговременно предохранить отъ нихъ учениковъ поученіемъ, совѣтомъ, напоминаніемъ и противоположными побужденіями. Такимъ образомъ онъ соединитъ нравственное ученіе съ воспитаніемъ.

3. Изложивъ начальныя основанія географіи, согласно росписанію и соразмѣрно способностямъ воспитанниковъ, Учитель, при всякомъ встрѣтившемся въ исторіи названіи мѣстности, долженъ указать оную ученикамъ на географической картѣ, требуя, чтобы они съ своей стороны дѣлали то же, раз-

czaje, to jest postępowanie sobie we wszystkiem podług prawideł ludzkości i sprawiedliwości; pewny będąc, że w téj mierze wszystko, od dobrego nałogu i wezwyczajenia, przy dostatecznem o powinnościach objaśnieniu, zawisło. Na ten koniec czuwać będzie na wszystkie okazye, w którychby młodzi wykonywać mogli sprawiedliwość, dobroczynność, ludzkość ku bliźniemu; w którychby naganiali, coby się przeciwnego takiemu postępowaniu trafiło; w którychby jak największy wstręt zabierali, osobliwie kłamstwa, oszustwa, niedotrzymania słowa, rozsiewania niezgód między drugiemi i tym podobnych występków. Takowe okazye nastręczy im często. Poda sposobność, aby o obowiązkach moralnych z rozumem i czułością, podług miary pojęcia i okoliczności, mówili między sobą i obcemi. Należyte uczniów postępowanie co do obyczajów, i w ich przytomności, i bez nich, przed temi, przed któremi najbardziéj chwalonemi być pragną, chwalić będzie. Omyłki w zdaniach lub uczynkach przypadkowe prostować, przestępstwa kaźnią, dającą poczuć skutki takowych przestępstw, karać nie zaniedba. Osobliwszą także mieć będzie baczność, które występki w kraju lub prowincyi, gdzie uczy, bardziéj panują, aby wcześniéj przeciwko nim nauką, radą, uwagami i przeciwną wprawą uczniów swoich ochronił i obwarował. Tym sposobem połączy instrukcyę moralną z edukacyą moralną.

3. Dawszy młodzi początki geografii, podług wymiaru i pojętności, gdziekolwiek w dziejopistwie wzmianka miejsca jakiego zajdzie, zaraz je nauczyciel na karcie geograficznéj uczniom pokaże, i aby oni przy zdawaniu sprawy toż czynili, dopilnuje. W opowiadaniu dziejów chronić się będzie, aby nie dawał fałszywych

сказывая урокъ. При разсказѣ историческихъ событій, онъ долженъ избѣгать того, чтобы не внушать ученикамъ ложнаго взгляда на вещи, который влечетъ за собою обыкновенно самыя вредныя послѣдствія, извращая понятія и искажая нравственность. Поэтому въ дѣяніяхъ человѣческихъ, по видимому величавыхъ и ошибочно прослывшихъ доблестными, онъ долженъ указывать на все то, что несовмѣстимо съ правосудіемъ, человѣколюбіемъ, благородствомъ души и честностью. Такимъ образомъ онъ никогда не долженъ называть политикою или умѣніемъ управлять, ни геройствомъ того, что было хитростью, измѣною, подлостью, насиліемъ, преобладаніемъ сильнѣйшаго надъ слабымъ, наѣздничествомъ и присвоеніемъ чужой собственности.

4. При преподаваніи права, слѣдуетъ поступать съ величайшимъ благоразуміемъ, дабы, основывая всѣ его начала на естественномъ правѣ и самой строгой справедливости, приготовить умы юношества къ тому, чтобы они были въ состояніи усматривать въ отдѣльныхъ учрежденіяхъ каждой страны присущіе имъ недостатки и изыскивать средства къ усовершенствованію законодательства.

5. Такъ какъ на основаніи главы XXIV „о судѣ, наказаніяхъ и наградахъ," Учители вправѣ избирать учениковъ для разбирательства и рѣшенія менѣе важныхъ споровъ и проступковъ своихъ сотоварищей, или же сіи послѣдніе могутъ сами просить и избирать такихъ третейскихъ судей, и въ первомъ случаѣ осужденные могутъ не довольствоваться рѣшеніемъ избранныхъ судей, то въ такомъ случаѣ производство дѣла восходитъ по апелляціи къ учителю нравственности. Строго придерживаясь правосудія и подтверждая свое ученіе собственнымъ примѣромъ и поступками, онъ обязанъ рѣшить споръ, подвергнуть виновнаго взысканію, назначивъ за обиду надлежащее удовлетвореніе, указать въ чемъ состояла ошибка или нарушеніе обязанности судей, и таковыя, сообразно съ обстоятельствами, исправить или осудить.

wyobrażeń rzeczy, z których największe szkody i zepsucie zdań i obyczajów wynikać zwykły. Wytykać zatém powinien w czynach ludzkich, chociaż na pozór okazałych, i błędnie za chwalebne poczytanych, co się z sprawiedliwością z ludzkością, z dobrą wiarą i dotrzymaniem słowa nie zgadza. Przeto nigdy nie będzie nazywał polityką, to jest umiejętnością rządu, ani bohatyrstwem, co jest chytrością, zdradą, podłością, gwałtem, przemocą, najazdem i cudzego przywłaszczeniem.

4. W nauce prawa z największą rostropnością postępować należy, aby wszystkie jego początki na prawie przyrodzonem i najściślejszéj sprawiedliwości zasadzając, przygotowywać umysły młodzi do postrzegania w szczególnych ustawach każdego kraju ich niedostatki, i upatrywania sposobów wydoskonalenia prawodawstwa.

5. Ponieważ, jako jest pod rozdziałem XXIV-m „Sąd, kary, nagrody," nauczyciele mogą mianować z pomiędzy uczniów do rozsądzenia i ugadzania w mniejszéj wagi sporach i przewinieniach szkolnych spółuczniów, albo ciż sami upraszać i wybierać takowych polubownych sędziów, a w pierwszym przypadku osądzeni mogą nie przestawać na zdaniu sędziów wyznaczonych; wtenczas wytoczenie i odwołanie sprawy pójdzie przed professora moralnéj nauki. W tym razie, najściśléj trzymając się sprawiedliwości, a przykładem i uczynkiem samym najdzielniéj wspierając naukę swoją, spór rozejmie, winie karę i należyte za krzywdę zadośćuczynienie wymierzy, wytknie w czém sądzący omyłkę lub przestępstwo popełnili, i tę, podług okoliczności, sprostuje i zgromi.

6. Учителю представляется обширное поле при выборѣ предметовъ для умственныхъ и письменныхъ упражненій учениковъ. Самые обыкновенные могутъ быть: описаніе похвальнаго дѣянія въ отношеніи справедливости, благотворительности или другой добродѣтели, или же порицаніе противоположныхъ имъ поступковъ, если ученикъ составилъ себѣ уже объ нихъ понятіе; сравненіе двухъ поступковъ, хорошихъ или худыхъ, и двухъ лицъ, заслуживающихъ похвалы или порицанія; замѣчанія объ узаконеніяхъ, относящихся къ отдѣльнымъ случаямъ, при чемъ нерѣдко выборъ содержанія предоставляется самимъ ученикамъ.

Языки и другіе второстепенные предметы.

1. Принимая во вниманіе положеніе нашей страны, въ отношеніи границъ и политическихъ и торговыхъ сношеній, можно убѣдиться въ необходимости повсемѣстнаго знанія Нѣмецкаго языка; поэтому въ мѣстахъ, гдѣ языкъ этотъ всего необходимѣе, для публичнаго преподаванія онаго назначаются особые Учители.

2. Обучающіеся Нѣмецкому языку раздѣляются на три отдѣленія: начинающихъ, оказывающихъ успѣхи и совершенствующихся.

3. На ученіе полагается двѣнадцать часовъ въ недѣлю.

4. Славянскій языкъ, съ обученіемъ чтенію древнихъ рукописей, преподается во всѣхъ школахъ, содержимыхъ Базиліянцами.

5. Преподаватели Французскаго языка, рисованія и тому подобныхъ предметовъ будутъ назначаемы на счетъ общественныхъ суммъ только въ значительнѣйшихъ городахъ провинціи, преимущественно же при главныхъ школахъ.

6. Заключеніе условій съ преподавателями всѣхъ этихъ предметовъ, предоставляется Ректору, по соглашенію съ Префектомъ.

6. Obszerne będzie miał pole materyi ćwiczeń w myśleniu i pisaniu uczniów swoich. Pospolitsze mogą być: opisanie z pochwałą jakiego czynu sprawiedliwości, dobroczynności, lub innéj cnoty, a z naganą spraw przeciwnych, gdy o nich wiadomość zabierze; porównywanie dwóch spraw dobrych lub złych, osób chwalebnych lub nagannych; uwaga nad ustawami w szczególnych przypadkach, zostawując częstokroć wybór materyi samymże uczniom.

Języki i inne poboczne nauki.

1. Mając wzgląd na okoliczności, w których się kraj nasz znajduje względem granic swoich, i związki tak polityczne jako handlowe, oczewista okazuje się potrzeba jak najpowszechniejszéj wiadomości języka niemieckiego; zatém, gdzie ten język jest potrzebniejszy, opatrzeni będą metrowie do dawania publicznéj onegoż lekcyi.

2. Uczący się języka niemieckiego, na trzy części podzieleni będą, to jest, poczynających, postępujących i doskonalących się.

3. Na naukę wyznacza się godzin dwanaście w tygodniu.

4. Język słowiański, z uczeniem się czytać dawnych skoropisów, po wszystkich szkołach Bazyliańskich dawany będzie.

5. Metrowie języka francuzkiego, rysunku i innych tym podobnych nauk, kosztem publicznym po samych tylko pryncypalnych prowincyi miastach, a mianowicie po szkołach głównych utrzymywani będą.

6. Ugodzenie takowych wszystkich metrów, Rektor, za spólnym zniesieniem się z Prefektem, czynić ma.

7. Убѣдившись въ способностяхъ преподавателей, Ректоръ можетъ поручать имъ заступать, въ случаѣ надобности, мѣсто Учителей, съ производствомъ приличнаго за сей трудъ вознагражденія.

8. Если преподаватель языка окажется способнымъ и въ другихъ отношеніяхъ, то можетъ быть назначенъ домашнимъ надзирателемъ или наставникомъ, исполняя при томъ и прямыя свои обязанности и сохраняя условленное содержаніе.

ГЛАВА XVI.

Объ училищахъ, въ которыхъ полагается менѣе шести Учителей.

1. Такъ какъ не во всѣхъ училищахъ полагается по шести Учителей и нигдѣ не должно быть менѣе трехъ, то, для удобнѣйшаго распредѣленія наукъ, постановляется слѣдующее устройство трехклассныхъ училищъ.

2. Въ трехклассныхъ училищахъ полагаются: 1) Учитель перваго класса, преподающій въ теченіе двухлѣтняго курса грамматику, по программѣ, предначертанной для двухъ первыхъ классовъ въ училищахъ, имѣющихъ шесть Учителей, съ хрестоматіею изъ классиковъ, двѣ первыя части науки нравственности и начальныя основанія ариѳметики и географіи; 2) два Учителя, занимающіеся преподаваніемъ предметовъ въ двухъ слѣдующихъ классахъ. Учитель словесности и нравственности преподаетъ во второмъ классѣ, въ теченіе двухъ лѣтъ, грамматику съ хрестоматіею, въ объемѣ, опредѣленномъ для третьяго класса училищъ съ шестью Учителями; исторію Ассиріи, Персіи и Греціи съ географіею; двѣ части науки нравственности, по руководствамъ, полагаемымъ для третьяго и четвертаго классовъ при семилѣтнемъ курсѣ ученія. Въ третьемъ классѣ тотъ же Учитель преподаетъ, въ первомъ году, ученикамъ перваго и втораго курсовъ словесность съ переводомъ рѣчей

7. Pomiarkowawszy zaś zdolność metra, może go za namiestnika nauczycielów w potrzebie użyć, z przyzwoitą za tę pracę nagrodą.

8. Metr języka, kiedy z inszych miar zdolnym będzie, może być dozorcą domowym, czyli dyrektorem, bez naruszenia pierwszego swego obowiązku i umówionéj płacy.

ROZDZIAŁ XVI.

Szkoły mające mniéj od sześciu professorów.

1. Ponieważ nie wszystkie szkoły sześciu professorów mieć będą, a mniéj od trzech nie będzie, dla łatwiejszego nauk rozrządzania, takie stanowi się ułożenie na szkoły mające trzy klassy.

2. W rzeczonych szkołach o trzech klassach ci nauczyciele będą: 1) Professor pierwszéj klassy, odprawujący dwuletni bieg, dawać te lekcye będzie: grammatykę na dwie pierwsze klassy o sześciu professorach przepisaną, z wypisami z autorów klassycznych; oraz dwie części moralnéj nauki, początki arytmetyki, początki geografii; 2) Dwóch Professorów przechodzących z swemi lekcyami pewnych godzin we dwóch następujących klassach. Professor wymowy razem i moralnéj nauki dawać będzie w drugiéj klassie przez lat dwa grammatykę z wypisami na trzecią klassę szkół o sześciu Professorach wyznaczoną; dzieje Assyryjskie, Perskie i Greckie z geografią; dwie części moralnéj nauki, z tych książek, które na trzecią i czwartą klassę służą w biegu szkolnym siedmioletnim. W trzeciéj klassie tenże nauczyciel pierwszego roku razem dla pierwszoletnich i drugoletnich dawać ma lekcyę o wymowie, z tłumaczeniem mów Cycerona, z wypisami z Horacyusza i innych poetów; dzieje Rzymskie z geografią, stosownie

Цицерона, а также отрывковъ изъ Горація и другихъ поэтовъ; Римскую исторію съ географіею, по учебникамъ, назначеннымъ для пятаго класса училищъ съ шестью Учителями; при томъ, онъ повторяетъ существеннѣйшія правила нравственности по курсу предшествовавшихъ классовъ, съ переводомъ хрестоматіи, назначенной, примѣнительно къ наукѣ нравственности и къ исторіи, для пятаго класса; во второмъ году, равномѣрно съ учениками обоихъ курсовъ, онъ проходитъ отечественную исторію, науку нравственности и право, продолжая хрестоматію, примѣненную къ нравственности. Учитель математики и вмѣстѣ естествознанія повторяетъ во второмъ классѣ ариѳметику и преподаетъ первую часть геометріи, по программѣ, преподанной Учителю математики въ училищахъ съ семилѣтнимъ курсомъ, въ главѣ XV „о классахъ и предметахъ преподаванія“ въ статьѣ „Учитель математики;“ естественную исторію, попеременно, одинъ годъ— въ примѣненіи къ садоводству, другой годъ—къ земледѣлію. Въ третьемъ классѣ, въ первомъ году, онъ проходитъ вторую часть геометріи съ черченіемъ, вступленіе къ физикѣ, по программѣ для четвертаго класса училищъ съ шестью Учителями; во второмъ году — алгебру, ботанику, естественную исторію ископаемыхъ, исторію искусствъ и художествъ, съ хрестоматіею, примѣненною къ этимъ предметамъ.

3. При преподаваніи своихъ предметовъ, Учители обязаны руководствоваться вышеизложенными правилами, какъ въ отношеніи годичныхъ курсовъ, такъ и относительно уроковъ. Въ отношеніи же способа изложенія каждой науки, назначенія темъ для сочиненій и упражненій, они будутъ неуклонно придерживаться правилъ, постановленныхъ въ главѣ XV „о классахъ и предметахъ преподаванія.“ Въ мѣстностяхъ же, гдѣ находится болѣе трехъ классовъ, преподаваніе наукъ должно производиться согласно указаніямъ, даннымъ какъ для трехъ, такъ и для шести Учителей; при чемъ Учители должны соблюдать

do ksiąg elementarnych przypadających na klassę piątą w szkołach o sześciu Professorach; powtórzy moralną naukę z poprzedzających klass, co do istotnych jéj prawideł, z przekładaniem wypisów do niéj i do historyi w klassie piątéj naznaczonych; drugiego roku także dla pierwszoletnich i drugoletnich dzieje narodowe, moralną naukę i prawo, z dalszemi wypisami do moralnéj nauki stosowanemi. Professor matematyki razem historyi naturalnéj w drugiéj klassie powtórzy arytmetykę, dawać będzie geometryi część pierwszą w ten sposób i podział, jako jest przepisano Professorowi matematyki w siedmioletnich szkołach, w rozdziale XV-m „Klassy i nauki," pod tytułem „nauczyciel matematyki"; historyę naturalną na przemiany, jednego roku o ogrodnictwie, drugiego o rolnictwie; w trzeciéj klassie, pierwszego roku dawać będzie drugą część geometryi, rysunki, wstęp do fizyki wzięty z klassy czwartéj szkół o sześciu Professorach; drugiego roku algebrę, botanikę, historyę naturalną o kopalnych, historyę sztuk i kunsztów, z wypisami stosowanemi do tych lekcyj.

3. Ci nauczyciele nauki swoje takim podziałem, bądź co do lat, bądź co do godzin dawać będą. W sposobie zaś prowadzenia każdéj nauki, naznaczania kompozycyj i ćwiczeń szkolnych, trzymać się nieoddzielnie będą przepisów pod rozdziałem XV-m „Klassy i nauki" podanych. Gdzie zaś więcéj, niż trzy klassy znajdować się będzie, nauki stosownie do rozrządzeń, tak sześciom jako i trzem nauczycielom przepisanych, dawane być mają; w czém

общія и частныя правила, изложенныя въ главѣ XV „о классахъ и предметахъ преподаванія.“

ГЛАВА XVII.

Объ экзаменахъ и публичныхъ испытаніяхъ.

1. Въ теченіе первыхъ трехъ мѣсяцевъ учебнаго года не полагается никакихъ экзаменовъ.

2. Послѣ того, ежемѣсячно, всѣ ученики подвергаются частнымъ экзаменамъ, въ началѣ же Іюля мѣсяца — экзамену изъ всего годичнаго курса.

3. Дни для экзаменовъ назначаются въ окружныхъ училищахъ Ректоромъ, а въ уѣздныхъ Проректоромъ, по соглашенію съ Префектомъ и Учителями, причемъ слѣдуетъ имѣть въ виду, чтобы этимъ по возможности не прерывался обыкновенный ходъ ученія.

4. Экзаминаторами полагаются: Префектъ и каждые три мѣсяца Ректоръ или, въ уѣздныхъ училищахъ, Проректоръ и Учитель того предмета, по которому производится экзаменъ. Наиболѣе вопросовъ предлагаетъ самъ Учитель, а Ректоръ или Проректоръ и Префектъ обращаютъ вниманіе на отвѣты и способъ ихъ изложенія. На Префекта въ особенности возлагается обязанность избирать и распредѣлять предметы и вопросы, по которымъ Учитель долженъ требовать отвѣта, и обращать вниманіе на то, чтобы отвѣты не заучивались наизусть. На экзаменѣ, кромѣ лицъ приглашенныхъ, никто болѣе присутствовать не въ правѣ.

5. При предложеніи ученикамъ вопросовъ и сужденіи объ ихъ успѣхахъ, слѣдуетъ руководствоваться благоразуміемъ и полнымъ знаніемъ методы, по которой преподавался предметъ.

6. Кто предусмотрителенъ, кому извѣстно, что смѣлость и свобода разсказа не всегда совмѣщаются съ хорошими способностями и познаніями, тотъ долженъ остерегаться, чтобы слишкомъ опрометчиво не судить объ успѣхахъ или нерадѣніи

zachowają przepisy tak ogólne, jako i szczególne, dane pod rozdziałem XV-m „Klassy i nauki.”

ROZDZIAŁ XVII

Examena i Popisy.

1. Przez pierwsze trzy miesiące szkolnego roku żadnych examinów nie będzie.

2. W każdym potém miesiącu wszyscy uczniowie examena szczególne, a na początku Lipca examen z całorocznego postępku odprawiać będą.

3. Dnie examenów od Rektora w szkołach wydziałowych, od Prorektora w szkołach podwydziałowych, za zniesieniem się z Prefektem i professorami wyznaczone być mają, w którém wyznaczeniu baczność mieć należy, aby zwyczajny bieg nauk jak najmniéj przerwy ponosił.

4. Examinatorami będą Prefekt, a co trzeci miesiąc i Rektor, Prorektor w szkołach podwydziałowych i professor téj nauki, z któréj ma być examinowany uczeń; najwięcéj pytań zadawać będzie sam nauczyciel, a Rektor lub Prorektor i Prefekt uważać odpowiedzi i sposób ich dawania. Mianowicie Prefekta powinnością będzie wybierać i rozrządzać materye i pytania, na które professor odpowiedzi wyciągać ma, a oraz mieć na to baczność, aby się examen nie z pamięci tylko odprawiał. Na examenach nikt więcéj przytomnym być nie powinien, chybaby kto był proszony.

5. Zadawaniem pytań stawającemu na examen, i sądzeniem o jego postępku kierować ma roztropność i zupełna wiadomość sposobu, którym nauka dawana i prowadzona była.

6. Kto ma przezorność, kto zna, jako nie zawsze śmiałość i łatwość w tłumaczeniu się złączona jest ze zdolnością umysłu i wiadomością rzeczy, ten baczność mieć będzie, aby z prędkością o examinowanego postępku, lub o opuszczeniu się nie sądził,

экзаменуемаго ученика, и долженъ умѣть отличить въ вялом или трудномъ отвѣтѣ робость, свойственную молодымъ людямъ, отъ незнанія.

6. Сочиненія и другія упражненія (которыя, какъ сказано въ ст. 6 главы XV „о классахъ и предметахъ преподаванія,“ должны быть сохранены учителями) представляются при экзаменѣ для вѣрнѣйшаго сужденія объ успѣхахъ учащихся.

8. Префектъ и Проректоръ, послѣ каждаго отвѣта, записываютъ свои отмѣтки объ экзаминуемомъ ученикѣ; то же самое дѣлаетъ и Учитель, для представленія въ Коммисію полугодичныхъ рапортовъ объ ученикахъ. Мнѣнія эти отмѣчаются слѣдующими словами: успѣхи посредственные, хорошіе, слабые, никакіе.

9. До наступленія общихъ, при окончаніи учебнаго года испытаній, Ректоръ или Проректоръ, получивъ отъ всѣхъ Учителей рапорты объ успѣхахъ учениковъ, сравниваетъ оные съ отвѣтами ихъ на экзаменѣ изъ всего годичнаго курса, дѣлая сіе съ осмотрительностью и не судя опрометчиво о знаніи предмета по нѣсколькимъ отрывочнымъ отвѣтамъ.

10. Послѣ общаго годичнаго экзамена, производится публичное испытаніе тѣхъ только учениковъ, которые болѣе другихъ отличились своими успѣхами по какой либо наукѣ.

11. Для сего Проректоръ или Префектъ, по соглашенію съ Учителемъ предмета, въ которомъ ученикъ оказалъ отличные успѣхи, назначаетъ ему тему для сочиненія въ видѣ диссертаціи. Этотъ трудъ свой ученикъ долженъ прочитать на публичномъ испытаніи. Если кто либо изъ учениковъ, оказавшихъ блистательные успѣхи не по одному лишь предмету, изъявитъ желаніе выдержать разнородное испытаніе, то предоставляется ему въ этомъ отношеніи полная свобода, и даже лучшія, написанныя имъ въ теченіи года упражненія могутъ быть прочитаны на публичномъ испытаніи, для поощренія его.

12. Время для публичныхъ испытаній назначается Ректоромъ или Проректоромъ для каждаго класса порознь, по со-

a w opieszałem lub trudnem odpowiadaniu, lękliwość młodym zwyczajną od nieumiejętności rozeznawał.

7. Kompozycye i inne ćwiczenia szkolne, (które jako się w rozdziale XV-m „Klassy i nauki" w artykule 6 rzekło, nauczyciele zachowywać powinni) na examinach pokazane będą, dla pewniejszego o uczących się sądzenia.

8. Prefekt, Prorektor po każdym examinie zapiszą zdania swoje o examinowanym, co i nauczyciel wykona, stosownie do czynienia rapportów półrocznych do Kommissyi o uczniach. Zdania zaś te zapisywać będą jednym z takowych wyrazów: postępku miernego, nadmiernego, małego, żadnego.

9. Przed ogólnym na końcu roku szkolnego popisem, Rektor lub Prorektor odbierze od każdego nauczyciela rapporta o postępku uczniów, i znosić je będzie z okazanym tychże postępkiem na examinie z całorocznego nauk biegu, roztropnie to czyniąc, a nie porywczo z kilku osobnych odpowiedzi o całym pożytku sądząc.

10. Po ogólnym z całego roku examinie nastąpi popis publiczny tych tylko uczniów, którzy znaczniéj się nad innych w jakiejkolwiek nauce z pożytkiem okazali.

11. Na ten koniec wyznaczy Prorektor lub Prefekt, zniosłszy się z professorem nauki, w któréj bieglejszym jest uczeń, materyą pisania na kształt dyssertacyi. Tę robotę swoją na publicznym popisie tenże uczeń czytać będzie. Który się nie w jednéj tylko nauce z postępkiem znacznym pokazał, i nie w jednym rodzaju rzeczony popis podejmie uczynić, wolność w téj rzeczy dana mu będzie; lepsze nawet takiego ucznia w ciągu roku pisane ćwiczenia ku zaleceniu jego czytane być mogą.

12. Czas popisów każdéj klassie Rektor lub Prorektor, za zniesieniem się z nauczycielami, wyznaczy. Popisy w wyższych

глашенію съ Учителями. Испытанія учениковъ высшихъ классовъ назначаются по распредѣленію предметовъ между Учителями, а не по классамъ.

13. На публичныя испытанія Ректоръ или Проректоръ, сами или чрезъ посредство другихъ лицъ, смотря по обстоятельствамъ, приглашаютъ знатнѣйшихъ лицъ духовнаго и свѣтскаго званія не воспрещая входа никому изъ благопристойныхъ посѣтителей. Лица, принадлежащія къ училищному составу, обязаны присутствовать на такихъ испытаніяхъ.

14. О назначеніи ученикамъ наградъ, какъ обыкновенныхъ, такъ и чрезвычайныхъ, будетъ изложено въ главѣ XXIV „о судѣ, наказаніяхъ и наградахъ".

ГЛАВА XVIII.

Объ ученикахъ.

1. Каждый юноша, поступая въ училище, долженъ ясно сознавать, что ему предстоитъ просвѣтить свой умъ и обрѣсти правила нравственности, то есть всю суть образованія, для блага отечества и своего собственнаго; поэтому, если онъ желаетъ, чтобы труды его увѣнчались истиннымъ и постояннымъ успѣхомъ, онъ долженъ исполнять всѣ свои обязанности по доброй волѣ, а не вслѣдствіе принужденія или надзора. Затѣмъ онъ долженъ часто размышлять о томъ, сколь пріятно расширять кругъ своихъ познаній, знакомиться съ предметами доселѣ невѣдомыми; доставлять утѣшеніе родителямъ, родственникамъ и наставникамъ; поощрять сотоварищей хорошимъ примѣромъ, и самому удостоиться похвалы; приспособляться къ будущимъ услугамъ на пользу отечества и для собственнаго блага; и напротивъ того, сколь достойна сожалѣнія и порицанія участь ученика, не оправдавшаго заботливости и хлопотъ Правительства и родителей, трудовъ и стараній своихъ наставниковъ, теряющаго понапрасну самое удобное время для пріобрѣтенія познаній и выставляющаго себя въ будущемъ на посмѣшище и презрѣніе, а всего чаще подвер-

klassach, podług podziału nauczycielów na lekcye, a nie podług podziału uczniów na klassy odprawione być mają.

13. Na publiczne popisy Rektor, Prorektor, przez siebie lub przez innych, podług okoliczności, spraszać będzie znaczniejszych gości duchownego i świeckiego stanu, nie broniąc przystępu nikomu przystojnemu. Osoby zgromadzenia szkolnego przytomnemi być na popisach powinny.

14. Jakie mają być nagrody tak zwyczajne jako nadzwyczajne uczniom dawane, wyznacza się w rozdziale XXIV-m „Sąd, kary, nagrody."

ROZDZIAŁ XVIII.

Uczniowie.

1. Jako każdy z młodzi tym umysłem do szkoły przychodzić powinien, żeby oświecenia rozumu i dobrych obyczajów, na czém zależy edukacya, ku dalszemu ojczyzny i swemu dobru nabył, tak z szczeréj swojéj chęci i ochoty, a nie z dozoru i przymusu przykładać się ma do wszystkich powinności, jeżeli prawdziwy i trwały pożytek otrzymać żąda. Często zatém sam z sobą rozmyślać będzie: jak miła rzecz jest coraz więcéj umieć, czego się nie wiedziało poznawać; rodzicom, krewnym i nauczycielom pociechę, spółrówiennikom przez dobry przykład zachęcenie, sobie chwałę przynosić; sposobić się do przyszłych usług w ojczyznie, i własnego swego szczęścia; jak przeciwnie żałośna i niesumienna, starań i kosztów Rzeczypospolitéj i rodzicielskich, trudów i troskliwości pracujących około edukacyi zawód czynić, czas najzdatniejszy do nabycia wszelkiego dobra marnie tracić, siebie na pośmiech i pogardę, a najczęściéj na nędzę i niedostatek w dalszym biegu życia wydawać. Te uwagi ożywiać ochotę jego, jakożkolwiek w ćwiczeniach pracę osładzać i szlachetny cel edukacyi wystawiać

гающагося нищетѣ и лишеніямъ разнаго рода. Размышленія эти должны воодушевлять его любовью къ наукѣ, услаждать труды къ пріобрѣтенію познаній и облагороживать въ его глазахъ высокую задачу воспитанія. Онъ долженъ смотрѣть на себя, какъ на юнаго гражданина, который приготовляется и стремится къ тому, чтобы сдѣлаться современемъ зрѣлымъ гражданиномъ.

2. Каждый ученикъ, при поступленіи въ училище, записывается у Префекта въ реестръ или вписную книгу, обозначая свое имя, фамилію, мѣсто происхожденія, средства къ содержанію и возрастъ. Если онъ переходитъ изъ другаго училища, то долженъ представить свидѣтельство тамошняго Префекта, или, за неимѣніемъ онаго, письмо Визитатора, служащее для облегченія ему пріема въ училище, съ возложеніемъ на Префекта особеннаго за нимъ надзора, смотря по обстоятельствамъ, въ которыя онъ могъ быть поставленъ.

3. Въ отношеніи управленія, ученикъ подчиняется Ректору, Префекту и Учителямъ; въ отношеніи же поведенія своего, дома и въ другихъ мѣстахъ онъ обязанъ повиноваться домашнему наставнику, подъ надзоромъ коего будетъ находиться. Повиновеніе это относится ко всему тому, что предоставлено правилами каждой изъ поставленныхъ надъ нимъ властей.

4. Ежели ученики считаютъ себя обиженными низшею властью, то должны обращаться къ высшей, то есть, на домашнихъ наставниковъ и Учителей они приносятъ жалобу Префекту и затѣмъ Ректору; въ случаѣ же отказа сего послѣдняго въ удовлетвореніи, они могутъ обращаться съ жалобою къ Визитатору. Если же эти жалобы будутъ признаны неосновательными и возникли только по упорству съ ихъ стороны, то они подвергаются публичному и строгому наказанію, на основаніи главы XXIV „о судѣ, наказаніяхъ и наградахъ."

5. Ученики должны вести себя соотвѣтственно тому мѣсту, гдѣ находятся; въ особенности же въ церкви и въ классѣ, во время урока, они должны соблюдать порядокъ и тишину.

mu będą. Powinien na siebie poglądać, jako na młodego obywatela, który się sposobi i do tego dąży, aby się stał obywatelem dojrzałym.

2. Każdy uczeń, przychodząc do szkół, wpisze się u Prefekta w rejestr, czyli księgę zapisów, podając imię, przezwisko, ojczyznę, sustentacyą, lata wieku. Jeżeli z inszych się szkół przenosi, pokaże świadectwo od Prefekta tego miejsca, z którego przychodzi, lub w niedostatku świadectwa list Wizytatora ułatwiający mu przyjęcie do szkół, z zaleceniem Prefektowi szczególniejszego dozoru nad tymże uczniem, podług okoliczności, w których się mógł znajdować.

3. Podległym być powinien co do Rządu Rektorowi, Prefektowi i professorom; dyrektorowi zaś co do obchodzenia się w domu i w innych miejscach, gdzie pod dozorem jego zostawać będzie. Posłuszeństwo to rozciągać się ma do tego wszystkiego, co podług przepisu władza każdéj z tych zwierzchności obejmie.

4. Kiedy uczniowie od niższéj władzy za pokrzywdzonych się mieć będą, udadzą się do wyższéj, jako to od dyrektorów i professorów do Prefekta, i następnie Rektora, a w przypadku odmówionéj tam sprawiedliwości, obżałowanie swoje do Wizytatora zanieść mogą. Gdyby zaś bez przyczyny, z krnąbrności tylko takie wytaczanie skarg swoich czynili, publicznym i surowym karom podpadną, podług rozdziału XXIV-go „Sąd, kary, nagrody."

5. Przyzwoitą każdemu miejscu przystojność zachowają, mianowicie w kościele i w szkole podczas lekcyi, milczénie i skromność.

6. Со старшими они должны обращаться почтительно, со сверстниками — вѣжливо и съ дружескою готовностью ко взаимнымъ услугамъ и помощи, со всѣми же вообще — благосклонно и снисходительно. Опытъ доказалъ, что возникшая въ школѣ дружба бываетъ самая прочная и самая полезная.

7. Ученики должны пріобрѣтать взаимную между собою дружбу и уваженіе, не оказывая одни другимъ словами или движеніями никакого пренебреженія, не отказывая товарищамъ въ ихъ просьбахъ, если удовлетвореніе ихъ возможно; напротивъ того, они должны пользоваться каждымъ удобнымъ случаемъ къ дружескимъ услугамъ; имущіе должны оказывать пособіе бѣднѣйшимъ, щадя ихъ раздражительность и не требуя за то никакихъ обязательствъ, не хвастаясь своими благодѣяніями, такъ какъ изъявленіе благодарности должно быть предоставлено свободной волѣ облагодѣтельствованныхъ; навѣщать и вспомогать больныхъ, но не иначе, какъ съ вѣдома и разрѣшенія Префекта или Учителя, для соблюденія необходимой предосторожности. Они должны стараться мирить спорящихъ, дѣйствуя всегда, въ этомъ отношеніи, по сущей правдѣ и справедливости; увлекшись одинъ противъ другаго гнѣвомъ или раздражительностью, они должны тотчасъ почувствовать свою вину и взаимно прощать себѣ свое увлеченіе.

8. Такъ какъ ученикамъ со временемъ придется завѣдывать собственными или чужими дѣлами, то къ воспитанію ихъ должно относиться знаніе цѣнъ разнымъ предметамъ, способа ихъ приготовленія и мѣста нахожденія (въ чемъ должны руководить ихъ Учители и домашніе наставники); равномѣрно ученики обязаны смотрѣть за своими вещами, сберегать ихъ и вести онымъ реестръ.

9. Ученики должны заблаговременно научиться питать отвращеніе къ изнѣженности, сонливости, утонченному между собою обращенію, женственной робости, какъ недостаткамъ, одинаково вреднымъ ихъ здоровью и подрывающимъ хорошее объ нихъ мнѣніе въ обществѣ: напротивъ того они должны

6. Ku starszym z uszanowaniem, ku rówiennikom z przyjacielską do wzajemnych posług i pomocy ochotą, z grzecznością, ku wszystkim z ludzkością obchodzić się będą. Doświadczenie uczy, iż zabrane w szkołach przyjaźnie najtrwalsze i najpożyteczniejsze bywają.

7. Zjednają sobie uczniowie wzajemną między sobą miłość i szacunek, kiedy ani w słowach, ani w poruszeniach żadnéj ku drugim wzgardy nie będą okazywać, kiedy nie tylko nie będą odmawiać żądaniom drugich, mogąc im zadosyć uczynić, ale owszem czuwać na okazyę wyświadczenia uczynności; kiedy majętniejsi uboższym pomoc dawać będą, oszczędzając ich wstydu, nie wyciągając od nich żadnych obowiązków, nie chełpiąc się z swoich dobrodziejstw, gdyż okazanie wdzięczności od tamtych zawisło; kiedy chorych wspomagać i nawiedzać będą, to jednak nawiedzenie nie inaczéj czyniąc, tylko za wiedzą i rozrządzeniem Prefekta lub professora dla należytéj ostrożności; kiedy starać się będą o pogodzenie i pojednanie kłócących się, sami nigdy przeciw prawdzie i sprawiedliwości nie wykraczając; kiedy czasem uniosłszy się jeden przeciw drugiemu żywością, wnet postrzegać się i wzajemnie sobie przebaczać będą.

8. Mając w dalszym wieku swemi lub cudzemi potrzebami zawiadywać, za istotną część edukacyi swojéj poczytają starać się znać cenę rzeczy, sposób jakim się robi, zkąd się dostają (w czém od nauczycielów i dyrektorów kierowani będą), oraz mieć dozór rzeczy swoich, oszczędnie je szanować, regestr onych trzymać.

9. Zabiorą wczesny wstręt miękkości, ospalstwa, delikatnego z sobą obchodzenia się, niewieściéj lękliwości, jako rzeczy równie zdrowiu i dobremu ludzi mniemaniu szkodzących; a przeciwnym sposobem zdrowie i siły męzkiem ćwiczeniem, pracą, wy-

развивать и укрѣплять свое здоровье и силы мужскими упражненіями, а дѣльнымъ трудомъ и перенесеніемъ неудобствъ готовить себя къ невзгодамъ, ожидающимъ ихъ въ дальнѣйшей жизни.

10. Они должны быть убѣждены, что для сохраненія здоровья весьма полезна и для приличнаго съ людьми общенія необходима чистоплотность; по этому ученики должны содержать себя самихъ и свои вещи въ величайшей опрятности.

11. Заучивая назначенные уроки, читая книги и не понявъ того, чѣмъ они занимаются, они никогда не должны продолжать дальше, а стараться предварительно уяснить себѣ непонятное, обращаясь съ вопросами къ Учителямъ и домашнимъ наставникамъ. Они не должны выучивать наизусть того, чего хорошо не понимаютъ. Ученики должны заранѣе пріучать мысль къ соображенію и обдумыванію каждаго предмета, потому что этимъ только способомъ они могутъ основательно и въ кратчайшее время развить свои умственныя способности.

12. При соревнованіи съ товарищами о полученіи высшаго мѣста въ классѣ, или другаго какого либо почета и награды, при живѣйшемъ желаніи превзойти прочихъ, ученики не должны оказывать другъ другу ненависти, высокомѣрія или презрѣнія.

13. Ученики обязаны доносить Префекту о болѣзни своихъ домашнихъ наставниковъ.

14. Назначенные Учителями декуріоны, слушая сотоварищей урока, собирая отъ нихъ письменныя упражненія, должны обращаться съ ними вѣжливо и давать Учителю надлежащій отчетъ. Равномѣрно они должны соблюдать строгую справедливость и безпристрастіе въ своихъ наблюденіяхъ и отмѣткахъ по предметамъ, указаннымъ имъ Префектомъ или Учителемъ.

15. Не дозволяется ученикамъ уѣзжать на какіе бы то ни было праздники, такъ какъ для отдыха назначены двухмѣ-

trzymywaniem niewygód, na dalszy bieg życia swego hartować i umacniać będą.

10. Powinni też być przekonani, że do zdrowia wiele bardzo pomaga i do przystojnego z ludźmi obcowania koniecznie potrzebne jest ochędóstwo; a zatem je jak najpilniéj około siebie i około rzeczy swoich zachowają.

11. Ucząc się wyznaczonych sobie lekcyj, czytając książki, nierozumiawszy tego, około czego się zabawiają, nigdy daléj nie postąpią, ale zaraz przez pytanie Nauczycielów i dyrektorów postarają się zrozumieć. Nic na pamięć mówić nie będą, czegoby dobrze na rozum nie umieli Przyuczać wcześnie do uważania i zastanawiania się mają myśl nad każdą rzeczą, gdyż tym sposobem najgruntowniéj i najkróciéj dojść mogą do zamierzonego objaśnienia rozumu.

12. W emulacyi ze współuczniami o miejscą w szkole, o inne zaszczyty i nagrody, przy najżywszéj chęci popisywania się nad innych, w niczem bynajmniéj, nienawiści, chęci upakarzania drugiego, lub pogardy nie okażą.

13. Uczniowie obowiązani są dawać wiadomość Prefektowi o zapadnieniu w chorobę dyrektorów swoich.

14. Ci, którzy od nauczycielów dekuryonami wyznaczeni będą, wyciągając od współuczniów swoich sprawy z lekcyi, oddania pism i ćwiczeń szkolnych, z jak największą grzecznością względem nich obchodzić się powinni, a nauczycielowi winne doniesienie czynić. Równie jak najsilniejszą sprawiedliwość i rzetelność zachowają w przestrzeganiu i notowaniu tych rzeczy, które im od Prefekta lub Nauczyciela zlecone będą.

15. Nie wolno będzie wyjeżdżać na żadne święta, mając dwa miesiące pozwolone na wakacye; na te zaś pierwéj rozjeżdżać

сячныя вакацiи; на сiи же послѣднiя ученики должны разъѣзжаться въ срокъ, указанный въ главѣ XXI „о времени, свободномъ отъ ученiя", подъ страхомъ наказанiй, опредѣленныхъ въ главѣ XXIV „о судѣ, наказанiяхъ и наградахъ".

16. Тѣ изъ воспитанниковъ, кои, не будучи внесены въ списокъ постоянныхъ учениковъ, посѣщаютъ только нѣкоторые по своему усмотрѣнiю уроки, наравнѣ съ прочими обязаны вести себя примѣрно, соблюдать тишину и оказывать уваженiе къ начальникамъ.

ГЛАВА XIX.

О фундушевыхъ ученикахъ.

1. Въ числѣ прочихъ заботъ, Коммисiя поставляетъ себѣ долгомъ дать приличное воспитанiе извѣстному числу бѣдныхъ дворянъ, содержимыхъ на счетъ общественныхъ суммъ. Коммисiя надѣется, что эта гражданская услуга удостоится одобренiя народа, что сограждане, влiянiемъ своимъ, поощренiемъ и другими способами, внушенными любовью къ отечеству, будутъ содѣйствовать увеличенiю числа такихъ воспитанниковъ.

2. Коммисiя не имѣетъ вовсе въ виду устроить для этихъ фундушевыхъ воспитанниковъ общiя помѣщенiя, обыкновенно учреждаемыя подъ названiемъ конвиктовъ или пансiоновъ, но предполагаетъ содержать ихъ наравнѣ съ другими воспитанниками публичныхъ учебныхъ заведенiй, раздѣливъ ихъ на отдѣленiя и снабжая квартирою, продовольствiемъ, одеждою, домашними наставниками, книгами и т. п., во все время прохожденiя ими курса наукъ, установленнаго для тѣхъ училищъ, при которыхъ они будутъ находиться.

3. Ректоръ или Проректоръ собираютъ объ ученикахъ, представляемыхъ или рекомендованныхъ для принятiя на счетъ эдукацiонныхъ суммъ обстоятельныя по возможности свѣдѣнiя о дворянскомъ ихъ происхожденiи и бѣдномъ состоянiи, а также свидѣтельства духовныхъ пастырей, и представ-

się nie powinni, tylko w czasach przepisanych pod rozdziałem XXI-m „Czas wolny od nauk,“ pod karami wyznaczonemi w rozdziale XXIV-m „Sąd, kary, nagrody.“

16. Którzy, nie wpisani w regestr uczniów ciągle chodzących do klass, przychodzić będą na niektóre tylko podług upodobania lekcye, zarówno ze wszystkiemi do przykładnego obcowania, spokojności, uszanowania przełożonych obowiązanemi się znać powinni.

ROZDZIAŁ XIX.

Uczniowie funduszowi.

1. Zakłada sobie Kommissya za cel pieczołowitości swojéj między innemi staraniami, aby po kraju pewna liczba młodzi ubogiéj szlachty, pospolitym funduszu kosztem utrzymywana, przyzwoitą odbierała edukacyę. Spodziewa się, iż ta obywatelska przysługa miłe od narodu przyjęcie zyska; iż się spółobywatele powagą, zachęceniem i innemi sposobami, które im miłość ojczyzny natchnie, przykładać do pomnożenia liczby takowych konwiktorów zechcą.

2. Względem takowych uczniów funduszowych nie jest myśl Kommissyi zakładać wspólne mieszkanie i pożycie młodzieży wziętéj na edukacyę, jako pod imieniem konwiktów lub pensyi zwyczajnie bywać zwykło, ale utrzymując tę młodzież w równości z innemi publicznych szkół uczniami, podzieliwszy ją na pewną liczbę, opatrywać mieszkaniem, żywnością, odzieżą, dyrektorami, książkami etc., przez bieg nauk przepisanych w tych szkolach, przy których taż młodź zostawać będzie.

3. Rektor lub Prorektor względem tych uczniów, którzy na fundusz edukacyjny podawani i zalecani mu będą, wiadomości o rodzie ich szlacheckim i ubogiéj fortunie, ile będzie mógł zabierze, świadectw od pasterzów duchownych zasiągnie, i Kommissyi regestr téj młodzi z doniesieniem o zalecających i o świade-

ляютъ за симъ въ Коммисію списокъ юношей со свѣдѣніями о лицахъ рекомендующихъ и о полученныхъ свидѣтельствахъ. Фундушевые воспитанники принимаются для первоначальнаго обученія не моложе девяти и не старше двѣнадцати лѣтъ отъ роду. При пріемѣ ихъ слѣдуетъ обращать вниманіе, чтобы они были свободны отъ тѣлесныхъ и умственныхъ недостатковъ, дѣлающихъ ихъ неспособными къ наукамъ. Выборъ рекомендованныхъ учениковъ изъ бѣдныхъ дворянъ для представленія въ Коммисію о пріемѣ ихъ на счетъ эдукаціонныхъ суммъ поручается Визитатору, какъ могущему на мѣстѣ лично удостовѣриться о состояніи и качествахъ фундушеваго воспитанника.

4. Послѣ пріема ученика на фундушевое содержаніе, Ректоръ или Проректоръ объясняютъ ему обязанности, сопряженныя съ фундушемъ, и подаютъ ему особую книгу, въ которую онъ записываетъ свою фамилію и время пріема.

5. Сверхъ общихъ, присвоенныхъ всему учащемуся юношеству, обязанностей, на фундушеваго ученика возлагаются еще слѣдующія: 1) онъ долженъ оказывать особенное повиновеніе и сыновнее довѣріе къ Ректору или Проректору, къ которымъ онъ будетъ относиться во всѣхъ своихъ нуждахъ; 2) онъ долженъ вмѣнить себѣ въ долгъ совѣсти достойнымъ образомъ оправдать, своимъ прилежаніемъ и нравственностью, заботливость и издержки Правительства, не преграждая такимъ образомъ пути другимъ, которые могли бы принести болѣе существенную пользу отечеству; 3) при томъ онъ долженъ быть увѣренъ, что если производимые на его счетъ расходы и предпринимаемые труды окажутся напрасны, онъ будетъ исключенъ изъ числа фундушевыхъ воспитанниковъ; 4) проживая вмѣстѣ съ другими фундушевыми учениками, онъ долженъ стараться о поддержаніи согласія и спокойствія и не отказываться отъ общихъ услугъ по сохраненію порядка и опрятности, ни сколько не считая этого для себя униженіемъ и помня о своемъ бѣдномъ состояніи. Равномѣрно онъ долженъ охотно

ctwach przesle. Uczniowie funduszowi między dziewiątym skończonym a dwunastym rokiem wieku na początkową edukacyę przyjmowani będą. W przyjęciu mieć oraz baczność należy, aby od niedołężności tak umysłu jako ciała, któreby ich niesposobnemi do nauk czyniły, wolnemi byli. Wybór w donoszeniu Kommissyi zaleconych uczniów na fundusz ubogiéj szlachty przy szkołach, porucza się Wizytatorowi, jako osobiście przytomnemu na miejscu i mogącemu najdoskonaléj przeświadczyć się o stanie i przymiotach ucznia funduszowego.

4. Gdy uczeń który na fundusz przyjęty zostanie, Rektor lub Prorektor przyjąwszy go, opowie obowiązki takowego funduszu, i poda mu osobną księgę, w którą zapisze swoje imie i czas przyjęcia swego.

5. Powinności ucznia funduszowego, prócz spólnych wszystkiéj młodzieży szkolnej przepisanych, te będą: 1) Szczególniejszym sposobem Rektorowi lub Prorektorowi podległość i synowską ufność zachować, do którego się w swoich potrzebach udawać będzie; 2) Za najściślejszy mieć sumienia obowiązek kosztom i staraniom publicznym przez pilność w naukach, przez dobre obyczaje dokładnie odpowiadać, nie zajmując miejsca innym, z którychby ojczyzna większą korzyść odnosiła; 3) Pewny oraz być powinien, że gdyby koszt i starania około niego stawały się daremne, wtedy od funduszu oddalonym będzie; 4) We wspólnem z innemi funduszowemi uczniami pożyciu zgodę i spokojność utrzymywać, posługi około porządku i ochędóstwa wzajemnie czynić, bynajmniéj onych przez pamięć na stan swój ubogi za poniżenie nie poczytując. Równie z ochotą posługi publiczne około

нести общественныя услуги по сохраненію чистоты въ классахъ и въ церкви, и исполнять другія порученія Префекта, который съ своей стороны долженъ притомъ обращать вниманіе на то, чтобы ученику оставалось время для изученія уроковъ, и на благородное происхожденіе ученика; 5) воспитанникъ долженъ имѣть особенное стараніе о своихъ вещахъ и сберегать оныя по возможности, содержа оныя въ исправности и чистотѣ, по заведенному у себя реестру; 6) по окончаніи курса ученія, фундушевый воспитанникъ снова записываетъ въ книгу лѣта, въ теченіе коихъ воспитывался на счетъ эдукаціонныхъ суммъ, возрастъ, въ которомъ оканчиваетъ воспитаніе, и даетъ обѣщаніе, что, въ воздаяніе долга благодарности за понесенныя обществомъ на его воспитаніе издержки, по мѣрѣ пріобрѣтенія имъ средствъ, сдѣлано имъ будетъ подобное хотя единовременное пожертвованіе въ пользу фундуша, на воспитаніе по крайней мѣрѣ одного бѣднаго дворянина. Обязательство это онъ снабжаетъ своею подписью, собственноручность которой удостовѣряется двумя свидѣтелями.

6. Ректоръ или Префектъ въ окружныхъ училищахъ, и Проректоръ или старшій изъ преподавателей въ уѣздныхъ училищахъ, должны имѣть ближайшій надзоръ за фундушевыми воспитанниками. На нихъ возлагается пріискиваніе для нихъ домашнихъ наставниковъ, наемъ квартиръ со столомъ, снабженіе ихъ одеждою и другими потребностями и особенный уходъ за ними въ случаѣ болѣзни. Они должны часто посѣщать воспитанниковъ на квартирахъ, наблюдая за всѣмъ тѣмъ, что находится въ связи съ ихъ здоровьемъ содержаніемъ и удобствами, какъ ихъ самихъ, такъ и домашнихъ наставниковъ; еженедѣльно требовать по сему предмету донесеній отъ наставниковъ и ежемѣсячно повѣрять реестры платья и движимости каждаго воспитанника. Въ рапортахъ, представляемыхъ объ этихъ ученикахъ въ Главную Школу Ректоромъ или Проректоромъ, сверхъ общихъ всѣмъ ученикамъ свѣдѣній, должно быть показано, что ученики эти фундушевые, и съ какого

ochędóstwa i innych rzeczy, tak w szkołach jako i w Kościele, podług umiarkowania, z oszczędzeniem czasu na nauki, względnością na dobre ich urodzenie od Prefekta, podejmować; 5) Szczególniéj mieć staranie około rzeczy swoich, z oszczędnością zachowując je w całości i ochędóstwie, regestra onych trzymając; 6) Przy wyjściu z edukacyi funduszowéj, znowu zapisze lata, przez które ją odebrał, wiek, w którym ją kończy, i przyrzeczenie, jako odwdzięczając za publiczne na siebie nakłady, gdy w sposobności postawiony będzie, do podobnego się funduszu, choć doczesnego, na edukacyę jednego ubogiego szlachcica przyłoży. Co własnem imieniem podpisze, a podpis jego dwóch świadków podpisami stwierdzony być ma.

6. Rektor, lub Prefekt w szkołach wydziałowych, Prorektor lub najpierwszy w uczeniu w szkołach podwydziałowych najbliższy dozór nad uczniami funduszowymi mieć będą. Do nich należy opatrywać dyrektorów, stancye i stół najmować, odzież sprawować, i w innych potrzebach, a mianowicie w chorobie szczególną mieć pieczołowitość; często w domach ich nawiedzać, upatrując co się zdrowia, wygody, pilności około nich i dyrektorów tycze; od dyrektorów co tydzień odbierać uwiadomienia w rzeczonych punktach, a co miesiąc przeglądać regestra szat i sprzętów każdego. Rapporta o nich od Rektora lub Prorektora do Szkoły Głównéj przesyłane, prócz spólnych wszystkim uczniom punktów, zawierać będą doniesienie, że jest uczniem funduszowym, i od którego czasu na fundusz przyjęty. Jeżeliby który z funduszowych, po kilkakrotnem napomnieniu i ukaraniu, niesposobnym lub niepoprawnym co do nauki i obyczajów pokazał się, Rektor lub Prorek-

именно времени приняты на фундушевое содержаніе. Еслибы кто либо изъ фундушевыхъ воспитанниковъ, послѣ неоднократныхъ напоминаній и наказаній, оказался неспособнымъ или неисправимымъ въ отношеніи нравственности, то Ректоръ или Проректоръ, увѣдомивъ о томъ родителей или опекуновъ, доносятъ обо всемъ Коммисіи и, по полученіи отъ нея распоряженія, отсылаютъ неисправимаго къ родителямъ или опекунамъ. Число учениковъ, помѣщаемыхъ на одной квартирѣ, соразмѣряется, по усмотрѣнію начальниковъ, съ обширностью и удобствомъ помѣщенія и никогда не должно быть болѣе шести и менѣе четырехъ на одной квартирѣ. Тѣ же начальники должны вести особые счеты расходамъ на содержаніе воспитанниковъ, представлять таковые Визитаторамъ и за тѣмъ отсылать въ общую кассу.

7. Если кто либо изъ помѣщиковъ сдѣлаетъ пожертвованіе въ пользу фундуша на воспитаніе бѣдныхъ дворянъ, то Ректоръ или Проректоръ должны донести о томъ Коммисіи и исходатайствовать письмо къ нему, съ изъявленіемъ публичной благодарности, объявить о томъ во всеобщее свѣдѣніе посредствомъ газетъ, и записать имя благотворителя училища, завѣщая оное благодарной памяти и молитвамъ учениковъ, и, наконецъ, объявить о семъ благотвореніи при актѣ открытія училища.

ГЛАВА XX.

О домашнихъ наставникахъ.

Не подлежитъ никакому сомнѣнію, что въ публичномъ воспитаніи многое зависитъ отъ домашнихъ наставниковъ или надзирателей за дѣтьми. Задача ихъ и призваніе такія же, какъ и всѣхъ вообще принимающихъ участіе въ дѣлѣ воспитанія, а именно: развивать во ввѣренномъ имъ юношествѣ добрую нравственность, просвѣщать молодые умы наукою, забо-

tor, uwiadomiwszy rodziców, lub tych, którzy go oddali, doniesie o wszystkiem Kommissyi; a gdy od niéj takowy rozkaz zajdzie, odesle niepoprawnego do rodziców lub nim się opiekujących. Liczbę, w któréj umieszczeni być mają uczniowie w jednéj stancyi, miarkować przełożeni będą obszernością i wygodą mieszkania, nigdy ani więcéj nad sześciu, ani mniéj nad czterech w jednéj gospodzie nie stawiąc. Ciż przełożeni osobne wydatków na taką młodzież regestra trzymać powinni. Wizytatorom one pokazywać i do kassy ogólnéj przesyłać.

7. Któryby się z obywatelów do takowego na edukacyę ubogiéj szlachty funduszu przyłożył, Rektor lub Prorektor Kommissyę o tém uwiadomi i list do niego z oświadczeniem publicznéj wdzięczności wyjedna, rzecz do wiadomości powszechnéj drogą gazet poda, pamięć dobrze czyniącego Szkołom dla wdzięczności i pobożności uczniów zapisze, a oraz przy akcie otwarcia szkół ogłoszenie zaleci.

ROZDZIAŁ XX.

Dyrektorowie.

Wątpić nie można, że przy publicznéj edukacyi wiele na dyrektorach, domowych dzieci dozorcach, zależy. Zamierzenie i cel usługi ich tenże sam jest, który i wszystkich innych do edukacyi powołanych; wprawiać młódź sobie poruczoną w dobre obyczaje, oświecać przez naukę, mieć o niéj staranie co do zdrowia i innych potrzeb. Te są powinności dyrektorów, którzy lubo nie

титься о его здоровьи и другихъ нуждахъ. Таковы общія обязанности домашнихъ наставниковъ, которые принимаютъ хотя и не главное, но ближайшее участіе въ воспитаніи учениковъ, поступившихъ въ училище. Они должны исполнять все то, что предписано правилами, въ отношеніи воспитанія нравственнаго, образованія ума и развитія физическихъ силъ.

I. Нравственное воспитаніе, то есть приспособленіе юноши къ добродѣтели и къ служенію на пользу общественную, основывается болѣе на постепенномъ развитіи добрыхъ нравственныхъ побужденій и на дѣйствительномъ направленіи къ этой цѣли, нежели на напоминаніяхъ, увѣщаніяхъ и нравоучительныхъ наставленіяхъ. Эту истину должны ясно и глубоко сознавать домашніе надзиратели благороднаго юношества и ею руководствоваться въ обращеніи съ учениками, примѣняясь въ томъ къ указаніямъ, даннымъ Учителю нравственности, а именно исполняя слѣдующія правила: 1) Убѣдившись на опытѣ, что дѣти болѣе всего увлекаются хорошимъ и худымъ примѣромъ, что они въ рѣчахъ и дѣйствіяхъ своихъ подражаютъ рѣчамъ и поступкамъ старшихъ, домашніе наставники должны поставить себѣ существеннѣйшимъ долгомъ совѣсти не подавать ученикамъ ни словомъ, ни дѣломъ малѣйшаго соблазна; напротивъ того, примѣромъ своимъ и разговорами вести учениковъ къ благочестію, вселять въ нихъ любовь къ родителямъ и родственникамъ, уваженіе къ начальникамъ, любовь къ истинѣ, правила честности, справедливости, благотворительности, приличнаго со всѣми обращенія и акуратности. 2) Наставникъ долженъ благоразумно пользоваться всякимъ благопріятнымъ случаемъ и побужденіемъ, чтобы ученики могли сами исполнять на дѣлѣ вышеупомянутыя добродѣтели и обязанности, хвалить хорошія дѣянія и порицать проступки другихъ; и, напротивъ того, онъ обязанъ заблаговременно устранять отъ нихъ случаи къ предосудительнымъ дѣйствіямъ и къ пріобрѣтенію дурныхъ привычекъ. Поэтому домашніе наставники должны имѣть бдительный надзоръ за тѣмъ,

pierwsze, najbliższe jednak w edukowaniu uczniów do szkół oddanych uczestnictwo mają. Cokolwiek się w obowiązkach edukacyi moralnéj, w instrukcyi, edukacyi fizycznéj zawiera, idąc dyrektorowie za przepisami dla nich wydawanemi wykonywać mają.

I. Edukacya moralna, to jest przysposobienie młodego, aby się stał cnotliwym i pożytecznym dla społeczności, więcéj na wprawie i rzeczywistem prowadzeniu ku dobrym obyczajom zależy, niż na upominaniach, przestrogach, i namowach moralnych. Tę prawdę znać i przenikać domowi dozorcy młodzieży obywatelskiéj powinni, i nią się w postępowaniu z dziećmi rządzić mają, stosując się do przepisów nauczycielowi moralnéj nauki podanych, a mianowicie wykonywając następujące prawidła: 1) Przekonani o tem, iż dzieci najwięcéj przykładami, bądź w dobrem, bądź w złem powodują się, zwyczajnie tak mówią i tak czynią, jak słyszą mówiących i widzą czyniących starszych; za najistotniejszy sumienia obowiązek poczytywać dyrektorowie będą, najmniejszego nigdy słowem lub uczynkiem zgorszenia im nie dawać, owszem przykładem i rozmowami swemi do pobożności ku Bogu, do miłości rodziców i krewnych, do uszanowania zwierzchności, do zamiłowania prawdy i rzetelności, do sprawiedliwości, dobroczynności, obyczajnego z każdym obcowania, do zachowania punktualności, co do czasu wyznaczonego, prowadzić. 2) Na wszystkie okoliczności czuwać i sami takowe rostropnie nastręczać będą, w którychby dzieci pomienione cnoty i powinności wykonywali, przez innych wykonywane pochwalali, a ganili przestąpione; przeciwnym zaś sposobem odwodzić zawczasu i oddalać od uczniów swoich mają okazye i łatwości złych uczynków i nałogów. Przeto oko pilne mieć będą, z jakiemi rówiennikami ucznie ich przestają;

съ кѣмъ изъ сверстниковъ имѣютъ сношенія ввѣренные ихъ попеченію ученики, какія знакомства заводятъ они со старшими, и, входя въ соглашеніе съ родителями и Префектомъ, они должны радѣть о соотвѣтственномъ выборѣ служителей. 3) При напоминаніяхъ и увѣщаніяхъ они должны избѣгать грубостей и нахальства, стараясь наставлять учениковъ съ кротостью и дѣйствовать на нихъ путемъ твердаго и разумнаго убѣжденія; никогда не употреблять ругательныхъ словъ, никогда не увлекаться вспыльчивостью. Противоположный способъ обращенія не исправляетъ, а производитъ дурное впечатлѣніе, ожесточаетъ и раздражаетъ юношу и даже лишаетъ силы самые спасительные совѣты; въ наставникѣ же служитъ доказательствомъ небрежнаго воспитанія и грубыхъ нравовъ. 4) Наставникъ долженъ преимущественно внушать ученикамъ правила честности и похвальнаго честолюбія, желаніе не заслужить никогда порицанія, и внутреннее сознаніе стыда при всякомъ неприличномъ поступкѣ. Онъ долженъ также избѣгать того, чтобы не приводить своего воспитанника въ стыдъ въ присутствіи другихъ учениковъ; если же ученикъ скажетъ или сдѣлаетъ что нибудь неприличное, дать ему знакъ лицомъ или жестомъ, и потомъ уже напомнить ему о неприличномъ поступкѣ, объявивъ, что онъ не хотѣлъ пристыдить его, дабы явнымъ пониженіемъ не искажать благородства чувствованій и не лишать его доброй славы и честнаго имени. Восхваляя же благоразумно хорошее поведеніе ученика, наставникъ успѣетъ оживить въ немъ чувство похвальнаго честолюбія и стремленіе обрѣсти общее уваженіе. 5) Благоразумный наставникъ долженъ дать почувствовать юношѣ вредныя послѣдствія проступковъ въ отношеніи къ нему самому, такъ напр.: ученику, обличенному во лжи и обѣщающему прилежно заниматься науками и исправить свои упущенія, чтобы такимъ образомъ получить позволеніе поиграть или развлечься другимъ образомъ, наставникъ долженъ сказать: „могу ли я вѣ„рить обѣщаніямъ и словамъ твоимъ, если ты не разъ уже

w jakie i ze starszemi znajomości wchodzą; a znosząc się z rodzicami i Prefektem, baczni być powinni około dobierania służących. 3) Napominania i przestrogi nie fukliwym i grubiańskim sposobem, ale łagodnym a do przekonania mocnym podawać na rozum powinni; nigdy słów zelżywych nie używać, nigdy się zapalczywością nie unosić. Przeciwny postępowania sposób gorszy, nie naprawia, rozjątrza i gniewa młodego, a i najlepszym nawet radom moc skutkowania odejmuje; w dozorcy zaś okazuje mniéj dobre wychowanie i nieobyczajność. 4) Najwięcéj wpajać w dzieci należy uczciwość i miłość honoru, chęć niezasłużenia nigdy na naganę, i wszelkiéj nieprzyzwoitości wstyd z własnego rozumu i przekonania. Będzie się także wystrzegał zawstydzać przy drugich uczniach swego, ale gdy co nieprzyzwoitego wymówi lub uczyni, da mu postrzedz przez znak jaki twarzą lub gęstem, a potem nieprzyzwoitości wytknie i oświadczy, że go zawstydzać nie chciał, aby jawném poniżeniem nie przytłumił szlachetności umysłu, a w zaniedbanie dobréj sławy i w podłość nie wprawił. Przyzwoicie zaś z rozsądkiem dobre ucznia sprawienie się pochwalając, miłość czci i chęć zasługiwania na nią ożywi i zagrzeje. 5) Roztropny dyrektor będzie dawał poczuwać młodemu w skutkach wynikających z przestępstwa, jak ono jemu samemu szkodliwe jest, tak np. postrzeżonemu w kłamstwie, a obiecującemu dla otrzymania rozrywki lub innéj korzyści większą ochotę w naukach, poprawę w błędach, mówić będzie: „mamże wierzyć „obietnicom i słowom twoim, kiedyś się tyle razy domyślił mnie „oszukać? zarób sobie wprzód na wiarę, a przyrzeczeniom two„im wierzyć będą. Jakoś sam chciał, tak z tobą ludzie postępo-

„успѣлъ обмануть меня? сначала ты старайся снискать довѣ-„ріе, и тогда повѣрять твоимъ обѣщаніямъ. Люди вынужде-„ны поступать съ тобою, какъ ты самъ того желалъ; ложь „твоя сдѣлала меня недовѣрчивымъ, и я долженъ быть съ то-„бою остороженъ, хотя это тебѣ и непріятно. Знай, что, на-„нося другимъ обиду, ты обижаешь и самаго себя.“ Такимъ же образомъ наставникъ долженъ говорить и о другихъ пороках. Въ свою очередь онъ долженъ также стараться, чтобы ученики могли радоваться пріятнымъ послѣдствіямъ своего благонравія и хорошихъ поступковъ. 6) Въ случаѣ какихъ либо споровъ между учениками, если они не помирятся сами, къ чему они должны быть пріучаемы, въ предотвращеніе ссоръ и сплетней, наставникъ долженъ дать время, чтобы дѣтская горячность миновала; потомъ онъ хладнокровно приступаетъ къ разбирательству спора, соблюдая строжайшую справедливость, и, опредѣливъ вину или невинность, долженъ сдѣлать замѣчаніе виновному. 7) Если ученикъ заслужитъ наказанія, то, указавъ ему сначала его проступокъ и послѣдствія онаго, наставникъ долженъ пристыдить его, никогда не наказывая при первой вспышкѣ. Тѣлесному наказанію и лишенію пищи онъ можетъ подвергать только съ разрѣшенія Префекта. 8) Къ средствамъ нравственнаго воспитанія относится пріученіе дѣтей къ присмотру за своими вещами, платьемъ, мебелью, книгами и т. п.; они должны знать ихъ цѣнность, дорожить ими и, потерявъ или испортивъ что либо по собственной винѣ, почувствовать недостатокъ и необходимость потеряннаго предмета. Наставникъ долженъ вести ихъ на прогулку туда, гдѣ совершаются земледѣльческія или садовническія работы, гдѣ приготовляются разныя рукодѣлья,— въ лавки, на базары, чтобы они могли убѣдиться, какихъ усилій и трудовъ стоитъ людямъ, равнымъ имъ по рожденію, приготовленіе вещей, необходимыхъ и полезныхъ для нихъ. Ученики должны узнавать цѣнность этихъ вещей, убѣждаться нагляднымъ образомъ, какъ необходимо люди нуждаются другъ въ другѣ, сколь достой-

„wać muszą: kłamstwa twoje przywiodły mnie do nieufności, a do „większéj i przykréj dla ciebie ostrożności. Widzisz tedy, że „krzywdę innym czyniąc, sam ją na sobie ponosić musisz.“ Podobnie mówiąc o innych wadach. Przeciwnym sposobem starać się będą, aby uczniowie doznawali miłych dla siebie skutków z dobrych obyczajów i uczynków. 6) Gdy jakie między uczniami zajdą kłótnie, jeżeli się sami nie pogodzą, w co ich wprawiać potrzeba, zabiegając swarom i plotkom; tedy dyrektor, dawszy czas ostygnieniu żwawości dziecinnéj, wnijdzie spokojnie w poznanie rzeczy, a najściślejszą zachowując sprawiedliwość, winę lub niewinność przyznawać będzie, winnego upomni. 7) Kiedy uczeń zasłuży na karę, opowie mu naprzód winę, przełoży jéj skutki, zawstydzi, nigdy w zapalczywości karać nie będzie. Ukaranie na ciele i ujęcie pokarmu, za dołożeniem się tylko Prefekta, zadawać może. 8) Do tegoż samego celu edukacyi moralnéj służy, wprawiać dzieci w dozór rzeczy swoich, szat, sprzętów, książek i tym podobnych, aby wiedzieli ich szacunek, umieli je szanować, i gdy przez własną ich winę co podobnego utracą lub zepsują, poczuli niedostatek i potrzebę aż do przykrości; prowadzić ich na miejsca robót rolniczych, ogrodniczych, różnych rękodzieł, do kramów, na targowiska, aby poznawali wiele pracy i roboty kosztują ludzi, z przyrodzenia im równych, rzeczy potrzebne i wygodne dla nich; aby znali cenę i szacunek onych, aby się uczyli, jak jedni ludzie drugim potrzebni są, jako wszelkie stany i kondycye szanować należy, i że sama praca warta jest zarobku i pożytków. Do czego wszystkiego wieść młodych powinny rozsądne w takowych okolicznościach uwagi dyrektora.

ны уваженія всѣ сословія и званія, и какимъ образомъ одинъ только трудъ составляетъ уже самъ собою цѣнность, измѣряемую заработкомъ и прибылью. Къ такимъ заключеніямъ должны въ такихъ случаяхъ приводить учениковъ назидательныя замѣчанія наставника. 9) Для поощренія учениковъ къ благотворительности, наставникъ водитъ ихъ иногда (съ соблюденіемъ однако необходимой предосторожности и съ разрѣшенія Префекта) въ больницы для неимущихъ и къ больнымъ сотоварищамъ, доставляя имъ случай оказывать утѣшеніе и услугу скорбящимъ и, по мѣрѣ возможности, помощь и пособіе. Для пріобрѣтенія навыка въ приличномъ обращеніи, ученики въ свободное отъ уроковъ время навѣщаютъ родственниковъ, знакомыхъ и друзей; при чемъ слѣдуетъ постоянно имѣть въ виду предупрежденіе соблазна и дурнаго общества. 10) Чтобы домашніе наставники сдѣлались способны къ такому образованію юношества, они обязаны пріобрѣтать необходимыя познанія и усвоить себѣ разные способы воспитанія, часто размышляя о томъ, обращаясь за совѣтами къ Учителямъ и Префекту, и читая указанныя ими книги педагогическаго содержанія. 11) По порученіи имъ начальствомъ надзора за учениками, они должны узнать наклонности каждаго изъ учениковъ, ихъ качества и природныя дарованія, дабы поставить себя въ возможность руководить ими съ бо́льшею увѣренностью и пользою. 12) Неотступный надзоръ за учениками составляетъ прямую и существенную обязанность наставника. Онъ отлучается изъ квартиры только въ случаѣ крайней необходимости, и то весьма рѣдко, назначивъ ученикамъ какое либо занятіе или развлеченіе, сообразно съ общимъ распредѣленіемъ времени. Онъ долженъ водить учениковъ въ училище, церковь, на прогулку и тамъ находиться при нихъ; учениковъ же, которые, будучи подчинены косвенному его надзору, не проживаютъ въ одномъ съ нимъ домѣ, онъ долженъ посѣщать по временамъ. 13) Дабы заботы наставника о надлежащемъ воспитаніи ввѣренныхъ его попеченію учениковъ

9) Dla zaprawienia dzieci do uczynków miłosiernych, prowadzić je czasem dyrektor będzie (ale zawsze przez wzgląd potrzebnéj ostrożności i za wiedzą Prefekta) do szpitalów ubogich i chorych, do chorujących współuczniów, dając im okazyę świadczenia pociechy, posługi, i podług sposobności ratunku i opatrzenia. Dla przyzwoitéj zaś obyczajności wprawiać dzieci będą, wolnych od nauki czasów, w nawiedziny krewnych, znajomych, przyjaciół, mając zawsze wzgląd by nie było żadnego niebezpieczeństwa zgorszenia i złéj społeczności. 10) Ażeby się dyrektorowie do takowéj uczniów edukacyi zdolnemi stawali, nieochybny mają obowiązek nabierać wiadomości potrzebnych i sposobów edukowania, rozmyślając często o tem, naradzając się i znosząc z nauczycielami i Prefektem, czytając książki w téj materyi, za poradą tychże. 11) Skoro odbiorą w dozór swój poruczone od zwierzchności ucznie, starać się najusilniéj będą poznać każdego z nich skłonności, przymioty, sposobność przyrodzoną; aby z większą pewnością i pożytkiem rządzić się w swoim z nimi postępowaniu mogli. 12) Straż nieodstępna dzieci istotną jest dyrektora powinnością. Odchodzić z domu nie będzie, chyba z koniecznéj potrzeby, i to bardzo rzadko, naznaczywszy uczniom albo robotę, albo rozrywkę jaką, stosując się do ogólnego rozłożenia czasu. Odprowadzać ich do szkoły, do Kościoła, na przechadzki, i tam być z nimi powinien; tych zaś uczniów, którzy przyłączeni tylko do innych, nie w jednymże z nim domu mieszkają, nawiedzać czasami będzie. 13) Do otrzymania skutku starań swoich około dobrego wychowania uczniów, dyrektor zjednać sobie u nich szacunek, powagę i miłość powinien. Szacować go będą, kiedy

увѣнчались успѣхомъ, онъ долженъ стараться снискать себѣ ихъ уваженіе, почтеніе и любовь. Ученики же будутъ уважать наставника, когда убѣдятся въ его честности, правотѣ, благоразуміи и разсудительности; когда замѣтятъ, что онъ снискалъ уваженіе лицъ старшихъ и почтенныхъ; а наблюдательность учениковъ въ этомъ отношеніи бываетъ быстрѣе и вѣрнѣе, чѣмъ слѣдовало бы полагать. Онъ будетъ пользоваться почтеніемъ, если словомъ и дѣломъ докажетъ, что онъ чуждъ всякой низости, лести, гордости, раздражительности, необузданнаго корыстолюбія, смѣшнаго чванства чужими достоинствами и заслугами, и тому подобныхъ недостатковъ, если онъ окажется непоколебимымъ въ исполненіи своихъ обязанностей и въ требованіи того же отъ учениковъ, не измѣняя разъ постановленныхъ правилъ ради какой либо слабости или стороннихъ видовъ, развѣ по весьма уважительнымъ причинамъ. Онъ обрѣтетъ себѣ любовь учениковъ, показывая не одними словами, а на дѣлѣ привязанность къ нимъ, заботливость о ихъ благѣ, дружеское къ нимъ расположеніе, утѣшая въ непріятностяхъ, подавая имъ хорошіе совѣты, ухаживая и присматривая за ними въ болѣзни, заступая мѣсто родителей ученикамъ, отдаленнымъ отъ родительскаго крова и какъ бы осиротѣлымъ.

II. Вторую обязанность домашнихъ наставниковъ составляютъ упражненіе учениковъ въ наукахъ и образованіе ихъ ума. Къ достиженію этой цѣли предлагаются имъ слѣдующія средства: 1) Они должны прилежно заниматься съ учениками повтореніемъ училищныхъ уроковъ и не пропускать этого повторенія ни въ какомъ случаѣ по возвращеніи учениковъ изъ классовъ. Это должно составлять первое ихъ занятіе, коль скоро ученики вернутся изъ классовъ и нѣсколько отдохнутъ; затѣмъ уже слѣдуютъ другія занятія или развлеченія, сообразно съ общимъ распредѣленіемъ времени, установленнымъ Префектомъ по соглашенію съ наставниками. Равнымъ образомъ они должны повторять уроки съ учениками, подчиненными косвенному ихъ надзору и только приходящими къ нимъ. 2) При такомъ

w nim poczciwość, rzetelność, roztropność i rozum uznają; kiedy postrzegą, iż sobie u starszych, u ludzi zacnych na szacunek zarobił; a uważanie w téj mierze dzieci, bystrzejsze i pewniejsze nad mniemanie bywa. Utrzyma powagę, kiedy wszystkie jego kroki, wszystkie mowy okazywać będą, iż jest od podłości, pochlebstwa, dumy, porywczości, nieporządnéj chęci zysku, od śmiesznego przywłaszczania sobie, co mu nie należy, i podobnych przywar daleki; kiedy stałym się pokaże zawsze i w pełnieniu obowiązków swoich, i w wyciąganiu powinności od uczniów, nieodmieniając raz uczynionych ustaw przez żadną słabość lub poboczne względy, chybaby z sprawiedliwych bardzo przyczyn. Ujmie sobie miłość uczniów nie w słowach tylko, ale rzeczywistem okazywaniem przywiązania ku nim, troskliwości o ich dobro, przyjacielskiego serca, pocieszając w przykrościach, dając rady, opatrując i służąc w chorobie, jako zastępujący miejsce rodziców względem oddalonych od domu i niby osierociałych dzieci.

II. Drugi obowiązek dyrektorów jest instrukcya, to jest ćwiczenie młodzi w naukach i oświecenie ich rozumu. Do osiągnienia tego celu takowe się im środki przepisują: 1) Powinni jako najpilniéj powtarzać z dziećmi lekcye szkolne, i nigdy tego powtarzania po każdéj szkole nie opuszczą. To najpierwsze będzie, gdy uczniowie ze szkół powrócą i trochę odpoczną, zabawa z nimi, toż dopiero inne roboty lub rozrywka nastąpi, podług ogólnego rozporządzenia czasu, jakie Prefekt z dyrektorami uczyni. To powtarzanie lekcyj równie czynić mają z uczniami przyłączonymi, którzy tylko do nich dochodzą. 2) W takim lekcyj

повторенiи уроковъ, они придерживаются предписанной методы обученiя, дѣйствуя болѣе на разумъ и соображенiе учениковъ, предлагая имъ соотвѣтственные и удачные вопросы о всемъ томъ, что они слушали въ классѣ, что читали или чему учились, прiучая ихъ знакомиться съ однимъ и тѣмъ же предметомъ, съ одною истиною съ различныхъ точекъ зрѣнiя. По тѣмъ же предметамъ они часто должны предлагать ученикамъ соотвѣтственные вопросы, вызвавъ ихъ на откровенную бесѣду. 3) Наставники не только не должны возбуждать отвращенiя къ наукѣ, браня, насильно принуждая и обременяя учениковъ, но напротивъ того, развивать въ нихъ страсть и наклонность къ оной, поощряя прилежнѣйшихъ одобрительными о нихъ отзывами, восхваляя ихъ предъ родителями и начальниками, дозволяя имъ болѣе развлеченiй, доказывая имъ пользу каждой науки и представляя имъ, какъ прекрасно и полезно во всю жизнь знанiе истины и расширенiе круга своихъ познанiй. При этомъ наставники могутъ весьма успѣшно дѣйствовать собственнымъ примѣромъ, занимаясь науками, чтенiемъ книгъ и точно исполняя лежащiя на нихъ по воспитанiю обязанности. 4) Хотя наставники не должны допускать, чтобы ввѣренные имъ ученики предавались лѣности, однако они обязаны обращать вниманiе и на то, чтобы не укрощать врожденной юному возрасту живости характера, не требовать отъ всѣхъ одинаковыхъ успѣховъ во всѣхъ наукахъ, а наблюдать, къ какой именно наукѣ ученики обнаруживаютъ болѣе способностей и наклонности, благоразумнымъ образомъ умѣряя излишнее рвенiе учениковъ и не дозволяя развиваться лѣни. 5) Дабы наставники могли вполнѣ отвѣчать всѣмъ этимъ условiямъ по воспитанiю юношества, они должны учиться сами и просвѣщать свой умъ; читать учебныя книги и другiя сочиненiя, относящiяся къ разнымъ наукамъ и педагогикѣ, и обращаться къ Префекту и Учителямъ за совѣтами и для разрѣшенiя встрѣченныхъ ими сомнѣнiй. 6) Равномѣрно наставники обязываются обращать вниманiе на усовершенствованiе почерка учениковъ, тѣмъ болѣе, что красота почерка необходима для удобнѣйшаго чтенiя на-

powtarzaniu, trzymając się sposobu uczenia przepisanego, mają z uczniami postępować na rozum i pojęcie wybadywania przyzwoite i zręczne czynić o tém wszystkiem, co słyszeli w szkole, co czytali, czego się uczyli, wprawując ich, aby jedną naukę, jedną prawdę z różnych stron widzieć i poznawać potrafili. Też same materye sposobem poufałéj rozmowy często a przyzwoicie przytaczać będą. 3) Nietylko od nauk odstręczać nagleniem, fukaniem i obciążaniem nie powinni, ale smak onych, ochotę i upodobanie w dzieciach wzbudzać będą pochwaleniem pilniejszych, zaleceniem ich przed rodzicami i przełożonemi, pozwoleniem więcéj rozrywek, okazywaniem pożyteczności każdéj nauki, przekładaniem, jak piękna i pełna korzyści na całe życie rzecz jest poznawać prawdę, nabywać wiadomości zaostrzać; pomoże do tego wiele dyrektorów przykład w pilności około nauk, w ochocie czytania i zadość czynienia powinnościom szkolnym. 4) Lubo nie powinni dozwalać dyrektorowie, aby się dzieci im poruczone w naukach opuszczały, mieć jednak baczność na to należy, aby nie przytłumiać żywości przyrodzonéj wiekowi, aby nie od wszystkich równy sobie postępek we wszystkich naukach obiecywać, ale uważać, którzy z nich do jakiéj większą zdolność i ochotę pokazują, miarkując roztropnie rzetelność w téj mierze z strony uczniów, i lenistwu zupełnie zagradzając. 5) Żeby się dyrektorowie zdolnemi stali do takowego dzieci w naukach ćwiczenia, sami się uczyć i oświecać powinni, przeto książki szkolne i inne do nauk i sposobu uczenia służące czytać i rozważać, rady Prefekta i nauczycielów, i rozwiązania wątpliwości swoich z poufałością zasięgać mają. 6) Mieć także dyrektorom należy jak najpilniejszą baczność na kształcenie charakteru w pisaniu; gdyż doświadczenie uczy, jako dobroć cha-

писаннаго и нерѣдко открываетъ путь къ высшимъ и выгоднѣйшимъ должностямъ, а также наблюдать затѣмъ, чтобы всѣ ученики умѣли чинить перья.

III. Что касается физическаго воспитанія, то наставники должны руководствоваться правилами, изложенными въ главѣ XXV „о физическомъ воспитаніи,“ а именно: они должны имѣть особенное стараніе о здоровьи ввѣренныхъ ихъ попеченію воспитанниковъ, наблюдая за качествомъ пищи, умѣреннымъ употребленіемъ оной, домашними удобствами и чистотою. При соблюденіи надлежащей бережливости, наставники никогда не должны допускать какого либо недостатка въ домашнихъ потребностяхъ, испорченной и нездоровой пищи и того, чтобы въ одеждѣ, хотя и скромной, обнаруживалась скупость и неряшество. Наставники должны наблюдать, чтобы ученики сами содержали свое бѣлье, постель, шкафы въ чистотѣ и исправности и не упускали изъ виду ничего, что относится къ собственной ихъ чистоплотности. Ежедневно они распоряжаются о провѣтриваніи комнатъ. Они благоразумно должны стремиться къ тому, чтобы, не вредя здоровью и не причиняя насилія возрасту, заблаговременно пріучать учениковъ къ образу жизни, приличному мужчинамъ, и къ перенесенію неудобствъ, вселять въ нихъ отвращеніе къ мягкости и женственной изнѣженности, поощрять ихъ къ тѣлеснымъ упражненіямъ, укрѣпляющимъ силы, а также смотрѣть, чтобы дѣти разогрѣвшись не пили холодной воды. Въ случаѣ болѣзни кого либо изъ учениковъ, наставникъ обязанъ немедленно увѣдомить о томъ Префекта и обращаться съ больными, согласно его наставленіямъ.

IV. Сверхъ того, на наставникѣ лежатъ еще обязанности въ отношеніи училищнаго начальства, Учителей и родителей своихъ учениковъ.

Домашніе наставники обязаны повиноваться Префекту въ исполненіи всѣхъ своихъ училищныхъ и наставническихъ обязанностей. Безъ его разрѣшенія, они не могутъ ни принимать на себя надзора за учениками, ни оставлять ихъ; они

rakteru i do wygodnego czytania potrzebna jest, i do wstępu w różne zyskowne posługi i urzędy wielce pomocna. Starać się także będą, aby wszyscy uczniowie pióra temperować umieli.

III. Co się tycze edukacyi fizycznéj, stosować się dyrektorowie będą do przepisów i rad podanych w rozdziale XXV-m „Edukacya fizyczna". Mianowicie szczególne staranie mieć będą około zdrowia dzieci sobie powierzonych, dając baczność na ich pokarm, wstrzemięźliwość, wygody i ochędóstwo. Przy zachowaniu należytéj oszczędności nigdy nie powinni dopuszczać, aby dzieciom potrzeb ich brakowało, aby żywności zepsute i niezdrowe były, aby w odzieniu chociaż mierżnym okazywać się miało skąpstwo i zaniedbanie. Dopilnują aby uczniowie sami bieliznę, łóżko, szaty w całości i ochędóstwie trzymali, i nic około siebie, co do ochędóstwa należy, nie opuszczali. Codziennie izby przewietrzać każą. Postępować będą roztropnie, w pomiarkowaniu, aby nie szkodząc zdrowiu i nie czyniąc gwałtu wiekowi, wprawiali uczniów zawczasu w życie męzkie, trwałość na niewygody, wstręt i wstyd miękkości i delikatności niewieściéj, w ćwiczenia hartujące siły; przestrzegać będą, żeby dzieci zagrzawszy się z nagłością nie piły. W przypadku zasłabienia którego z uczniów, donieść zaraz powinien dyrektor Prefektowi, i podług rady od niego danéj obchodzić się z chorym.

IV. Ma jeszcze dyrektor obowiązki względem przełożonych szkolnych, nauczycielów i rodziców uczniów swoich.

Prefektowi podlegli będą dyrektorowie we wszystkich szkolnych i dyrektorskich powinnościach. Bez niego, ani podejmować się domowego uczniów dozoru, ani odstępować od niego nie mogą; z nim się znosić, jego rady zasiągać, jego ułożeń co do wewnętrz-

должны сноситься съ нимъ и постоянно руководствоваться его совѣтами и распоряженіями въ отношеніи внутренняго домашняго порядка. Они представляютъ ему ежемѣсячно письменные отчеты объ успѣхахъ въ наукахъ, нравственномъ поведеніи и здоровьи своихъ учениковъ, съ означеніемъ ихъ классовъ и названій. Въ случаѣ несправедливости со стороны Префекта, наставникъ можетъ обратиться съ жалобою къ Ректору. Еслибы и сей послѣдній отказалъ ему въ удовлетвореніи, то онъ представляетъ свое дѣло Визитатору, который въ такомъ только случаѣ принимаетъ живое участіе въ наставникахъ, если они удостоились этого точнымъ исполненіемъ своихъ обязанностей и повиновеніемъ начальству.

Учителямъ наставники должны оказывать подобающее уваженіе и предупредительность, примѣняясь къ способамъ ихъ преподаванія и довѣрчиво обращаясь къ нимъ за совѣтами. Они должны почитать дѣломъ, недостойнымъ благороднаго человѣка, неблагоразумнымъ и даже подрывающимъ собственное ихъ вліяніе — порицаніе Учителей предъ учениками, униженіе ихъ, спореніе съ ними и тѣмъ болѣе наносъ имъ какого либо оскорбленія. Въ случаѣ разногласія убѣжденій, если они считаютъ мнѣніе свое основательнымъ, то обязаны переговорить о томъ или съ самими Учителями, или же обратиться къ Префекту, во всякомъ случаѣ не дѣлая шума и замѣшательства.

Имѣя дѣло съ родителями учениковъ, они обязаны обращаться съ ними снисходительно и вѣжливо, оказывая имъ свою заботливость о благѣ ихъ дѣтей, входить съ ними въ частныя сношенія касательно потребностей и расходовъ, поступая притомъ честно и добросовѣстно и заблаговременно предупреждая ихъ о всѣхъ нуждахъ. Если, по какому либо случаю, они пожелаютъ отказаться отъ ввѣреннаго имъ надзора, то объявляютъ о томъ со всевозможнымъ приличіемъ, стараясь, не навлекать на себя, грубымъ и невѣжливымъ обращеніемъ, недоброжелательства или укоровъ со стороны родителей или родственниковъ учениковъ.

nego w domu rządu, słuchać powinni. Co miesiąc oddawać mu sprawę na piśmie, wyrażając imiona, klassy, postępek w naukach, sprawowanie się co do obyczajów, stan zdrowia uczniów swoich. W przypadku pokrzywdzenia od Prefekta, może się dyrektor udać do Rektora. Gdyby tam sprawiedliwość zamkniętą była, wytoczy obżałowanie swoje przed Wizytatora, u którego inaczéj względów nie znajdą dyrektorowie, tylko przez dokładne pełnienie obowiązków swoich, i przez uznaną zwierzchności podległość.

Ku nauczycielom publicznym wszelkie uszanowanie zachowają, uprzedzać ich winném uszanowaniem, w sposobie uczenia do nich się stosować, i z nimi poufale naradzać się będą. Niech sobie poczytują za rzecz niegodną cnoty i roztropności, za rzecz nawet szkodliwą powadze swojéj, naganiać przed uczniami, poniżać nauczycielów, kłócić się z nimi, a dopieroż zniewagę jaką wyrządzić. W przypadłéj zaś różnicy zdania, którą za słuszną sądzić będą, powinni się albo z samemi nauczycielami rozmówić, albo do Prefekta udać, bez żadnego jednak rozruchu i zamięszania.

Mając do czynienia z rodzicami, ze wszelką ludzkością i grzecznością obchodzić się względem nich będą, okazując usilną gorliwość o dobro ich dzieci; często się z nimi znosić względem potrzeb i wydatków, jak najsumienniéj sobie postępować, wcześniéj ich ostrzegając. Kiedy z jakiéj przyczyny odstać się od dozoru sobie poruczonego zechcą, oświadczą to z należytą przystojnością a chronić się będą zaciągać przez jakie grubijaństwo i nieprzystojne postępowanie nieprzyjaźń i podobne z sobą obchodzenie się rodziców lub krewnych uczniów swoich.

V. Награды и наказанія, которымъ могутъ подвергаться наставники, указаны въ главѣ XXIV „о судѣ, наказаніяхъ и наградахъ."

VI. Если домашніе наставники сами обучаются въ публичныхъ учебныхъ заведеніяхъ, то они подчиняются всѣмъ правиламъ, какія предписаны для учениковъ; даже и тѣ изъ нихъ, кои, по окончаніи семилѣтняго курса, по опредѣленію училищнаго начальства, освобождены отъ посѣщенія нѣкоторыхъ уроковъ.

ГЛАВА XXI.

Время, свободное отъ ученія; открытіе учебнаго курса.

Отдыхъ послѣ ученія не только содѣйствуетъ къ оживленію любознательности и охоты къ наукамъ, но составляетъ существенное условіе воспитанія, такъ какъ онъ укрѣпляетъ физическія силы воспитанниковъ и, дѣлая ихъ тѣмъ самимъ способными къ исполненію своихъ обязанностей и къ надлежащему усвоенію всего того, что просвѣщаетъ умъ, подготовляетъ ихъ къ доблестному служенію на пользу общества. Замѣчанія о томъ, съ присовокупленіемъ соотвѣтственныхъ наставленій, будутъ подробнѣе изложены въ главѣ XXV „о физическомъ воспитаніи" Нынѣ же, относительно обыкновенныхъ дней отдыха и вакацій, постановляются слѣдующія правила:

1. Отдыхъ назначается два раза въ недѣлю, по вторникамъ и четвергамъ, въ послѣобѣденное время. Если въ теченіе недѣли случится какой либо праздникъ, то одинъ день отдыха исключается со счета.

2. Въ каждый день отдыха, домашніе наставники должны идти съ учениками на прогулку, не отговариваясь непогодою, развѣ если Префекту заблагоразсудится освободить ихъ отъ прогулки; впрочемъ онъ долженъ дѣлать это какъ можно рѣже.

V. Nagrody i kary, które się do dyrektorów ściągają ustanowione są w rozdziale XXIV-m „Sąd, kary, nagrody“.

VI. Dyrektorowie, ile są publicznych szkół uczniami, te wszystkie powinności mają, które w przepisach dla uczniów podane są; ci nawet, którzyby po zakończeniu siedmioletniego nauk biegu, za zdaniem zwierzchności szkolnéj, od chodzenia na niektóre lekcye uwolnieni byli.

ROZDZIAŁ XXI.

Czas wolny od nauk; szkół otwarcie.

Przerwa i pofolgowanie w naukach nietylko ożywieniem jest ochoty do większego w nich zasmakowania, ale też istotną edukacyi częścią; ile do wzmocnienia sił ciała służąc, sposobność w młodym sprawuje do wykonania powinności swoich, i do należytego przykładania się ku temu wszystkiemu, co go oświeconym i do obowiązków społeczności zdolnym czyni. Uwagi te dokładniéj wyłuszczone będą z przyzwoitemi radami w rozdziale XXV-m „Edukacya fizyczna“. Tu względem zwykłych rekreacyj i wakacyj takowe się podają przepisy:

1. Dwa razy w tydzień, to jest we Wtorek i we Czwartek po obiedzie, rekreacye będą. Kiedy święto jakie w tygodniu przypadnie, jeden się dzień rekreacyi wytrąci.

2. Każdego dnia rekreacyi dyrektorowie z uczniami wychodzić na przechadzkę powinni, bez wymówki niepogody; chybaby Prefektowi inaczéj się zdało; jak najrzadziéj jednak dyrektorów od tego uwalniać może.

3. Развлеченія, игры и упражненія физическихъ силъ, которыми ученики должны заниматься во время отдыха, будутъ описаны въ главѣ XXV „о физическомъ воспитаніи“, и выборъ оныхъ дѣлается по соглашенію съ учениками. Наиболѣе рекомендуются такія упражненія, которыя, подражая военнымъ оборотамъ, содѣйствуютъ развитію физическихъ силъ и ловкости, а равно твердости характера и понятій о чести.

4. Кромѣ дней отдыха, ежедневно необходимо назначить извѣстное время для развлеченія учениковъ дома или за городомъ; этимъ долженъ распоряжаться Префектъ совмѣстно съ домашними наставниками.

5. Вакаціи назначаются двухмѣсячныя и, начинаясь съ 29-го Іюля, оканчиваются 28-го Сентября. Вакаціонное время для всѣхъ безъ изъятія училищъ назначено довольно продолжительное, для того, чтобы разъ навсегда прекратить выѣзды на праздники. Уѣзжать на праздники воспрещается подъ страхомъ наказаній, опредѣленныхъ ст. 4 въ главѣ XXIV „о судѣ, наказаніяхъ и наградахъ.“ Опытъ доказалъ, что подобные промежутки во время ученія, хотя по большей части и незначительные, весьма вредятъ успѣхамъ въ наукахъ, разрываютъ связь и послѣдовательность уроковъ, и дѣлаютъ напрасными расходы родителей и труды учителей, такъ, что изъ семилѣтняго курса ученія въ дѣйствительности можно считать только двѣ трети всего времени употребленнымъ на ученіе.

6. Предъ праздниками Рождества Христова, уроки оканчиваются утромъ наканунѣ Рождества и возобновляются 27-го Декабря. Передъ Пасхою же, согласно правиламъ, изложеннымъ въ главѣ X „о Богослуженіи“, время, свободное отъ уроковъ, начинается съ Вербнаго Воскресенія и продолжается до Свѣтлаго Понедѣльника включительно. Однако въ эти свободные отъ ученія дни ученики должны заниматься дома, утромъ и послѣ обѣда, по одному часу, повтореніемъ уроковъ, совершенствованіемъ почерка и рисованіемъ, по ихъ собственному усмотрѣнію.

3) Rozrywki, gry, ćwiczenia sił, które na rekreacyach używane być mają, opiszą się w rozdziale XXV-m „Edukacya fizyczna", a wybieranie onych ma być spólnie z dziećmi czynione. Najwięcéj zaś zalecają się takowe ćwiczenia, które, naśladując żołnierskie obroty, ku zręczności a szykowności ciała, i ku zaprawieniu mocy a tęgości duszy, natchnieniu punktu honoru, na zawsze pomódz mogą.

4) Prócz dni rekreacyjnych codziennie powinien być czas jaki wyznaczony na rozrywkę dla dzieci lub w domach, lub w polu; około czego Prefekt z dyrektorami rozrządzenie czynić powinien.

5) Wakacye dwumiesięczne będą. Zaczną się dwudziestego dziewiątego Lipca, a skończą się dwudziestego ósmego Września. Dla tego zaś na wszystkie ogólnie szkoły przydłuższy czas wakacyi naznaczony jest, aby wyjeżdżaniu na święta raz na zawsze zagrodzić. Jako się w saméj rzeczy to wyjeżdżanie zakazuje pod karami w rozdziale XXIV-m „Sąd, kary, nagrody", w art. 4-m opisanemi. Doświadczenie uczy, iż takowe w biegu nauk, choć krótkie a częste przerwy, postępkowi w nich niezmiernie szkodzą, ciąg i osnowę lekcyj psują, koszta rodziców i pracę nauczycielów zawodzą, że z siedmioletniego rachowania szkolnego przeciągu, dwie części położonego w saméj rzeczy na uczenie się czasu liczyć nie można.

6) Przed świętami Bożego narodzenia szkoły w wigilją rano zakończą się, a dwudziestego siódmego Grudnia rozpoczną. Przed Wielkanocą zaś podług opisu w rozdziale X-m „Nabożeństwo", od kwietniéj niedzieli czas wolny od szkół zakończy się z poniedziałkiem świątecznym. W te atoli dnie wolne zabawiani być uczniowie w domach powinni, co godzina rano i tyleż po obiedzie powtarzaniem lekcyj szkolnych, kształceniem charakteru, rysunkiem etc. według własnego ich obrania.

7. Не слѣдуетъ сомнѣваться, что, въ вакаціонное время, заботливость родителей объ успѣхахъ дѣтей въ наукахъ и старанія наставниковъ, подкрѣпляемыя собственнымъ ихъ примѣромъ, будутъ клониться къ тому, чтобы ученикамъ, безъ всякаго впрочемъ принужденія, представляемы были случаи къ припоминанію пройденныхъ въ теченіе года предметовъ, въ формѣ обыкновенныхъ разговоровъ, въ особенности же къ практическимъ занятіямъ по части геометріи, физики и естественной исторіи. Подобные случаи встрѣчаются весьма часто въ деревнѣ при полевыхъ работахъ, при занятіяхъ въ саду, при устройствѣ прудовъ, мельницъ, рвовъ, и въ тому подобныхъ произведеніяхъ природы и человѣческаго труда.

8. Въ концѣ каникулъ, какъ ученики, такъ и учители должны безъ замедленія явиться въ училища по принадлежности, подъ страхомъ взысканій, опредѣленныхъ въ главѣ XXIV „о судѣ, наказаніяхъ и наградахъ".

Открытіе учебнаго курса.

Ежегодно, въ день двадцать девятаго Сентября, учебный курсъ открывается слѣдующимъ образомъ: 1) Ректоръ или Проректоръ приглашаютъ публику на это торжество и извѣщаютъ о томъ всѣхъ членовъ Собранія; 2) совершается обѣдня съ пѣніемъ гмина о Св. Духѣ; 3) въ залѣ, назначенномъ для торжественныхъ актовъ, Учитель словесности произноситъ соотвѣтственную рѣчь, одинъ годъ на латинскомъ, другой на польскомъ языкѣ, которую онъ предварительно обязанъ предъявить Ректору или Проректору; 4) вслѣдъ за симъ читается списокъ ученикамъ, переведеннымъ изъ низшихъ въ высшіе классы, и каждый изъ названныхъ учениковъ переходитъ между рядами посѣтителей, съ одной стороны на другую; при названіи фамилій учениковъ поясняется, кто именно изъ нихъ удостоенъ чрезвычайной награды, съ описаніемъ заслуги и рода награды; 5) наконецъ, съ приличною и краткою похвалою читаются имена тѣхъ гражданъ, кои въ теченіе минувшаго года оказали содѣйствіе на пользу просвѣщенія, съ указаніемъ

7) W czasie wakacyi nie można wątpić, że gorliwość rodziców o postępek w naukach dzieci swoich, i pilność dyrektorów około uczniów przykładem własnym wsparte, podawać młodym będzie bez przymusu i przykrości okazye, w którychby przypominali sobie dawane w ciągu roku nauki, mówili o nich ze smakiem i potocznych rozmów sposobem, niektórych zwłaszcza, geometryi, fizyki, historyi naturalnéj okazywania i ćwiczenia czynili, znajdując obfite do tego materye na wsi, w gospodarskich robotach, w ogrodach, około wód, młynów, rowów, i tym podobnych dzieł natury i ręki.

8) Na końcu wakacyi wszyscy uczniowie, jako i nauczyciele stawić się nieodwłocznie powinni do szkół swoich, pod karami wyznaczonemi w rozdziale XXIV-m „Sąd, kary, nagrody“.

Otwarcie Szkół.

Każdego roku dnia dwudziestego dziewiątego Września odprawić się ma otwarcie szkół w takowy sposób: 1) Rektor lub Prorektor sprosi gości na tę uroczystość, i wszystkie zgromadzenia osoby obwieści; 2) Odprawi się Msza śpiewana z wezwaniem Ducha Ś-go; 3) Na sali publicznym odprawom szkolnym wyznaczonéj, nauczyciel wymowy mieć będzie stosowną do okoliczności mowę, jednego roku łacińskim, drugiego polskim językiem, którą pierwej Rektorowi i Prorektorowi okaże; 4) Nastąpi czytanie uczniów do wyższych klass przeniesionych, a każdy z czytanych z jednéj strony na drugą po przed gości przechodzić będzie; przy wymienianiu wyraźnie się doda, który otrzymał nagrodę nadzwyczajną, wymieniając zasługę i nagrodę; 5) Nakoniec z przyzwoitą a krótką pochwałą przeczyta imiona tych obywatelów, którzy się do dobra edukacyi w ciągu przeszłego roku przyłożyli,

совершенныхъ ими благодѣяній или услугъ, о чемъ предварительно доводится до свѣдѣнія Коммисіи; 6) по окончаніи торжества, Префектъ ведетъ учениковъ въ классы и поручаетъ ихъ попеченію Учителей.

Примѣчаніе. XXII глава о начальныхъ училищахъ находится въ первомъ томѣ Сборника административныхъ постановленій по Вѣдомству Просвѣщенія (стр. 4—11).

ГЛАВА XXIII.

О жалованьи.

1. Жалованье, отпускаемое Коммисіею лицамъ учительскаго званія, или въ ихъ пользу, раздѣляется на два разряда, а именно: на обыкновенное и чрезвычайное. Обыкновенное жалованье состоитъ изъ столовыхъ денегъ и ручнаго жалованья, подраздѣляющагося на первоначальное, выслуженное, должностное и эмеритальное, на пособіе для одержимыхъ тяжкимъ недугомъ, на кандидатское жалованье и на долю, назначенную на содержаніе дома; всѣмъ этимъ подраздѣленіямъ присвоено названіе обыкновеннаго жалованья. Сумма на хозяйственное обзаведеніе вновь учреждаемаго, Окружнаго или Уѣзднаго Собранія, содержаніе, производимое заслуженнымъ или увѣчнымъ, желающимъ выступить изъ корпораціи и другія случайныя пособія отнесены къ разряду чрезвычайныхъ выдачъ.

2. На каждое лицо, состоящее въ академическомъ обществѣ, отпускается въ домашнюю кассу по шестисотъ пятидесяти злотыхъ, на общія надобности, и это жалованье называется столовымъ. О завѣдываніи издержками изъ этой кассы и назначеніи оной сказано подробно въ главѣ VI „объ Академическихъ Собраніяхъ".

3. Кандидатъ на званіе Профессора, состоящій при Главной Школѣ, получаетъ въ первомъ году триста злотыхъ, въ слѣдующемъ же трехлѣтіи по 400 злотыхъ годоваго жа-

z wytknięciem ich dobrodziejstwa lub przysługi; co z wiadomością Kommissyi czyniono być powinno; 6) To gdy się zakończy, Prefekt poodprowadza uczniów do klass swoich, i nauczycielom ich poruczy.

Uwaga. Rozdział XXII, traktujący o szkołach elementarnych, znajduje się w tomie 1-m Zbioru przepisów administracyjnych, dotyczących Wydziału Oświecenia (str. 4—11).

ROZDZIAŁ XXIII.

Płaca.

1. Płaca, którą Kommissya oddawać ma osobom stanu nauczycielskiego, albo na rzecz ich, dwojaka jest: zwyczajna i nadzwyczajna. Pierwsza składa się z stołowéj i ręcznéj, dzielącéj się na pierwiastkową, dorobkową, urzędową, zasłużoną, na płacę niedołężnego, płacę kandydata i kwotę na utrzymanie domu; te wszystkie zwyczajne się zowią. Zakład gospodarski na nowe zgromadzenie wydziałowe, lub podwydziałowe, opatrzenie zasłużonych lub kaleków, chcących oddalić się ze zgromadzenia, i inne przypadkowe, do nadzwyczajnych należą.

2. Na każdą osobę, w społeczności Akademickiéj będącą, wyznacza się do kassy domowéj złotych sześćset pięćdziesiąt na spólne potrzeby, i ta płaca jest stołowa. O zawiadywaniu wydatku téj kassy i użyciu onéj opisano jest w rozdziale VI-m „Zgromadzenia Akademickie".

3. Kandydat na Professora, przy Szkole Głównéj zostający, roku pierwszego brać będzie złotych 300, w następujących trzech leciech będzie mieć pensyi rocznéj 400 złotych, a gdy po-

лованья; если же возвратится въ Окружное Собранiе, то пользуется тамъ общимъ столомъ и получаетъ 400 злотыхъ жалованья въ годъ, до истеченiя шестилѣтняго срока обязательнаго обученiя, или въ званiи Профессора или же въ качествѣ заступающаго мѣсто преподавателей въ Академическомъ Собранiи. Когда же начнетъ обучать добровольно, тогда получаетъ 500 злотыхъ ручнаго жалованья; это жалованье именуется первоначальнымъ и производится не только Учителямъ, но и Ректорамъ, Проректорамъ, Префектамъ и Проповѣдникамъ.

4. Сверхъ этого первоначальнаго жалованья, Учителю, по прошествiи шести лѣтъ обязательнаго обученiя, отпускается добавочное содержанiе, съ ежегоднымъ приращенiемъ въ 50 злотыхъ, такъ, что во второмъ году добровольнаго обученiя онъ получитъ 50 злотыхъ, въ слѣдующемъ году 100, и далѣе въ такомъ же размѣрѣ, впредь до истеченiя 20-лѣтняго срока, который назначенъ для поступленiя въ званiе заслуженныхъ. Жалованье Префектамъ увеличивается свыше первоначальнаго, наравнѣ съ Профессорами. Таковое жалованье называется выслуженнымъ. Проповѣдникамъ же, къ первоначальному жалованью будетъ прибавляемо ежегодно по пятидесяти злотыхъ, безъ всякаго приращенiя.

5. Заслуженный Учитель, то есть тотъ, который съ самаго начала добровольнаго обученiя исполнялъ эту обязанность въ теченiе двадцати лѣтъ, получаетъ тысячу злотыхъ, сверхъ общаго стола, до тѣхъ поръ, пока Коммисiя не придумаетъ для его содержанiя другихъ средствъ, обезпечивающихъ ему такой же самый или высшiй доходъ. Въ случаѣ же выступленiя его изъ Собранiя съ этимъ жалованьемъ, онъ будетъ получать ежегодно одну только пенсiю въ 1,000 злотыхъ, представляя для этого въ свое Собранiе подлинное свидѣтельство Ректора или Проректора ближайшихъ училищъ, удостовѣряющее въ томъ, что онъ находится въ живыхъ, а также росписку за собственноручною своею подписью.

wróci do Zgromadzenia Wydziałowego, mieć będzie stół spólny tamże i pensyi rocznéj złotych 400 póty, póki sześciu lat uczenia z powinności nie odbędzie, bądź na profesorstwie, bądź na zastępowaniu innych w zgromadzeniu Akademickiem. Gdy zaś zacznie uczyć dobrowolnie, weźmie złotych 500 ręcznéj pensyi, i ta pensya jest pierwiastkowa, służąca nietylko nauczycielom, ale też Rektorom, Prorektorom, Prefektom i Kaznodziejom.

4. Przydatek do téj pierwiastkowéj płacy nauczycielowi, po sześciu leciech uczenia z powinności, corocznie po 50 złotych rosnący, dawany będzie, tak, iż dopiero w drugim roku dobrowolnego uczenia 50 złotych weźmie, w następującym 100 i tak daléj aż do lat 20-stu; który kres zasłużonym założony jest. Prefektom równie, jak Professorom płaca nad pierwiastkową pomnażać się ma. Takowa płaca dorobkowa jest. Kaznodziejom zaś do pierwiastkowéj pensyi corocznie po 50 złotych bez pomnożenia dodawać się będzie.

5. Płaca zasłużonego, to jest, który od początku dobrowolnego uczenia przez lat 20 tę posługę odprawił, będzie złotych 1000 prócz spólnego stołu, póki jakiego innego opatrzenia, z równą lub większą korzyścią, od Kommissyi nie dostąpi; a gdyby z tą płacą oddalił się od zgromadzenia, corocznie samą tylko pensyę złotych 1000 odbierać będzie, przesyłając autentyczne świadectwo bliższych szkół Rektora lub Prorektora, do swego zgromadzenia, jako przy życiu zostaje, i kwit własną ręką podpisany.

6. Жалованье, присвоенное какой либо должности, въ Собраніи, называется должностнымъ. Окружному Ректору назначается въ годъ тысяча восемьсотъ злотыхъ такого жалованья; Проректору—шестьсотъ злотыхъ въ годъ. Ректоры и Проректоры, во все время исправленія своей должности, не получаютъ выслуженнаго жалованья; если же, сложивъ съ себя эти должности, они опять поступаютъ въ прежнее званіе Префектовъ или Профессоровъ, то приращеніе выслуженнаго жалованья считается, начиная съ той суммы, на которой оно остановилось до вступленія ихъ въ должность. Лѣта, однакожъ, проведенныя ими въ вышеозначенныхъ должностяхъ, будутъ приняты въ счетъ двадцати лѣтъ, назначенныхъ для полученія эмеритальной пенсіи.

7. Изувѣченному, подвергшемуся увѣчью не по своей винѣ (согласно правиламъ, изложеннымъ въ главѣ VI), во время обученія, сверхъ общаго стола, будетъ отпускаемо ручное жалованье. Если кто либо изъ Учителей, въ первыя десять лѣтъ добровольнаго обученія, подвергнется увѣчью, лишающему его всякой способности къ служенію на этомъ поприщѣ, въ такомъ случаѣ онъ будетъ получать ежегодно четыреста злотыхъ; подвергшійся же такому же увѣчью во второмъ десятилѣтіи будетъ получать шестьсотъ злотыхъ. Если, по излеченіи увѣчья, онъ снова примется за обученіе, въ такомъ случаѣ онъ начнетъ получать такое ручное жалованье, какое производилось ему до его увѣчья.

8. На поддержку и ремонтъ зданія Коммисія назначитъ необходимую сумму, сообразуясь съ мѣстными потребностями и со свѣдѣніями, собранными по этому предмету Визитаторами.

9. Къ чрезвычайнымъ издержкамъ относятся слѣдующія: 1) на первоначальное учрежденіе Собранія и обзаведеніе его хозяйственными принадлежностями; на этотъ предметъ будетъ назначено Коммисіею столько, сколько нужно, по усмотрѣнію Визитатора; 2) на огнегасительные снаряды; 3) изувѣченному

6. Płaca, do urzędu jakiego w zgromadzeniu przywiązana, urzędową się nazywa. Takowa płaca Rektora wydziałowego jest złotych 1,800 na rok, Prorektora 600 na rok. Rektorowie i Prorektorowie przez czas urzędowania swego dorobkowéj pensyi odbierać nie będą; po skończonym zaś urzędowaniu, powracającym do Profektury lub Professoryi powiększenie dorobkowéj pensyi rachowane będzie od téj kwoty, na któréj stanęli przed zaczęciem urzędu; lata jednak strawione na urzędzie w liczbę lat 20-stu, do emerytury wyznaczonych, policzone będą.

7. Kalece, nie ze swojéj winy w kalectwo popadłemu (podług rozdziału VI-go) przez czas uczenia, oprócz spólnego stołu, będzie dawana płaca ręczna. Gdy który w pierwszych dziesięciu leciech dobrowolnego uczenia w kalectwo, niesposobnym go do téj usługi czyniące, popadł, odbierać ma co rok złotych 400; w drugich zaś dziesięciu leciech podobnemu kalectwu podpadający złotych sześćset brać będzie. Jeśli, z kalectwa wyszedłszy powróci się do uczenia, taką płacę ręczną brać zacznie, na jakiéj był przed kalectwem.

8. Na utrzymanie całości domu, wyznaczy Kommissya w proporcyi potrzeby miejscowéj, i zebranéj o niéj od Wizytatorów wiadomości.

9. Nadzwyczajne wydatki są: 1) Na pierwsze założenie zgromadzenia i opatrzenie w sprzęty gospodarskie wyznaczy Kommissya, podług potrzeby, którą uzna Wizytator; 2) Na porządki ogniowe; 3) Nauczyciel kaleka, chcący oddalić się od zgromadzenia, weźmie raz nazawsze płacę stołową, pierwiastkową i tę

Учителю, желающему выдти изъ Собранія, отпускаются одинъ разъ навсегда столовыя деньги, а также первоначальное и то выслуженное жалованье, которое онъ получалъ во все время своихъ занятій въ Собраніи; 4) издержки на переѣзды кандидатовъ будутъ удовлетворяемы изъ кассы Коммисіи.

10. Ректоръ или Проректоръ обязаны въ началѣ каждаго полугодія, т. е. 1 Октября и 1 Апрѣля, передать столовыя деньги, по числу лицъ, находящихся въ Собраніи, въ общую кассу и завѣдывать ею на основаніи правилъ, изложенныхъ въ главѣ VI „объ Академическихъ Собраніяхъ". Ручное же жалованье, а именно: первоначальное, выслуженное и должностное, онъ долженъ выдавать каждому Учителю подъ росписку, за полгода впередъ, 1 Октября и 15 Іюля (см. о томъ статью 12 въ главѣ X „о провинціальной кассѣ").

11. Въ началѣ учебнаго года, какъ о томъ было уже сказано въ главѣ VII „о совѣщаніяхъ", Ректоръ и каждое лицо, находящееся въ Собраніи, собственноручно записываютъ въ справочной книгѣ свои имена и фамиліи, мѣсто рожденія, лѣта отъ роду, лѣта, проведенныя въ Собраніи, и жалованье всякаго рода, получаемое каждымъ изъ нихъ. Такіе же перечневые списки, составленные въ двухъ экземплярахъ тѣми же самыми лицами, Ректоръ долженъ препроводить: одинъ въ Главную Школу, а другой въ Главную Кассу. Равнымъ образомъ Проректоры, составивъ такимъ же образомъ списки по справочной книгѣ своего Собранія, должны отослать оные къ Окружному Ректору, для препровожденія ихъ въ Главную Школу и въ Главную Кассу.

ГЛАВА XXIV.

О судѣ, наказаніяхъ и наградахъ.

Коммисія искренно желаетъ, чтобы всѣ подвѣдомственныя ей лица, руководствуясь самыми благородными побужденіями совѣсти, чести, справедливости и соревнованія въ стя-

dorobkową, którą odbierał w czasie, gdy w zgromadzeniu pracował; 4) Wydatek na przesyłanie kandydatów z kassy Kommissyi łożony będzie.

10. Rektor lub Prorektor obowiązany jest na początku każdego półrocza, to jest 1 Października i 1 Kwietnia stołową płacę, podług liczby osób zgromadzenia, do spólnéj kassy złożyć, i z nią się obchodzić, jak się opisało w rozdziale VI-m „Zgromadzenia Akademickie". Pensye zaś ręczne, jako to pierwiastkowe, dorobkowę i urzędowe oddawać będzie półrocznie, 1 Października i 15 Lipca, każdemu do rąk, za kwitem. Patrz do tego artykuł 12 w rozdziale X-m „Kassa prowincyonalna".

11. Na początku roku szkolnego w księgę porządku, o czém mówiło się w rozdziale VII-m „Obrady" Rektor i każda osoba zgromadzenia zapisze imie swoje własną ręką, z wyrażeniem ojczyzny, wieku lat w zgromadzeniu, i płacy wszelkiego gatunku, jaką która odbierze; takoweż zapisy, powtórzone przez też same osoby Rektor ma odesłać, jeden do Szkoły Główněj, drugi do Kassy generalnéj. Prorektorowie także, po uczynionych, podobnym sposobem, zapisach w księgę porządku swego zgromadzenia odeślą je do Rektora wydziału, dla przesłania do Szkoły Główněj i Kassy generalnéj.

ROZDZIAŁ XXIV.

Sąd, kary, nagrody.

Najżywszem jest Kommissyi życzeniem, aby wszyscy jéj zwierzchności podlegli, rządząc się jaknajpiękniejszemi sumienia, honoru, słuszności, ubiegania się do chwalebnych nagród pobud-

жаніи достопохвальныхъ наградъ, устраняли тѣмъ самимъ всякую необходимость и поводы къ судебной расправѣ и наказаніямъ. Однако, обезпечивая, въ могущихъ встрѣтиться случаяхъ, вѣрное и безотлагательное отправленіе правосудія, она постановляетъ, относительно судовъ и наказаній, слѣдующія правила.

1. Въ особенно важныхъ случяхъ, училищной судъ составляется изъ Ректора или Проректора, Префекта и Учителей. Не слѣдуетъ сомнѣваться, что тѣ, которые собственнымъ примѣромъ и наукою должны указывать благородному юношеству путь ко всякимъ добродѣтелямъ, главное основаніе которыхъ составляетъ справедливость, сами будутъ уважать и строго соблюдать оную, не уклоняясь отъ нея для какихъ либо стороннихъ видовъ.

2. Этотъ судъ, даже въ менѣе важныхъ случаяхъ, долженъ быть созываемъ столько разъ, сколько этого потребуютъ имѣющіе право суда, или же обвиненные и обвинители, съ тѣмъ, чтобы время, назначенное для уроковъ, не потерпѣло отъ этого никакого ущерба. Но это не ограничиваетъ нисколько власти Учителя въ наложеніи на своихъ учениковъ умѣренныхъ взысканій въ училищѣ, за проступки, совершенные ими въ классахъ и подробно исчисленные въ статьѣ 5, въ главѣ XIV „объ Учителяхъ".

3. Порядокъ суда долженъ быть сколь можно проще и примѣняться къ правиламъ, установленнымъ ниже для судебнаго разбирательства объ удаленіи учениковъ изъ публичныхъ учебныхъ заведеній, съ тою только разницею, что въ семъ послѣднемъ случаѣ, свѣдѣніе о томъ должно быть сообщаемо въ Главную Школу, въ другихъ же случаяхъ судъ постановляетъ окончательное рѣшеніе.

4. Въ отношеніи обыкновенныхъ школьныхъ проступковъ, Учителямъ, Префектамъ и Ректорамъ предоставляется власть суда и наказанія учениковъ въ слѣдующихъ предѣлахъ: 1) Каждый изъ нихъ, къ которому сначала дѣло поступитъ на

kami, wszelką potrzebę i przyczynę sądów i kar oddalali. Atoli opatrując na przypadające okoliczności pewną i nieodwłoczną sprawiedliwość, te względem sądów i kar prawidła stanowi:

1. Sąd Szkolny w rzeczach ważniejszych składać się będzie z Rektora lub Prorektora, Prefekta i Nauczycielów. Nie można wątpić, iż ci, którzy przykładem i nauką młodzież obywatelską do wszelakich cnót, których fundamentem jest sprawiedliwość, prowadzić mają, sami jaknajściślej sprawiedliwość szanować i zachowywać będą, nigdy jéj dla żadnych względów nieodstępując.

2. Ten sąd tylekroć, nawet w rzeczach mniejszych, składany być ma, ile razy tego, lub kto z mających władzę sądzenia, lub obwiniony, albo oskarżający żądać będzie, bez uszczerbku szkolnego czasu. Nic się jednak nie ujmie przez to władzy nauczyciela, zadawania kar umiarkowanych uczniom swoim, w szkole za przestępstwa tamże popełnione, jakie są wyrażone w artykule 5 w rozdziale XIV-m „Nauczyciele".

3. Sposób sądzenia prosty być ma i do tego kształtu, który się sądowi o rugowaniu ze szkół publicznych niżéj przepisuje, stosowany; wyjąwszy, iż tam podanie tylko wiadomości do Szkoły Głównéj nakazane jest, w innych zaś okolicznościach ten sąd stanowić może.

4. W potocznych przewinieniach szkolnych, Nauczyciele, Prefektowie, Rektorowie sądzenia uczniów i karania władzę mieć będą w tych obrębach: 1) Iż każdy z nich zarówno ten sąd spra-

разсмотрѣніе, можетъ наравнѣ съ другими производить судъ и назначать менѣе строгія взысканія, какъ о томъ будетъ упомянуто ниже. 2) Ученикъ, замѣченный въ нерадѣніи, въ незнаніи урока или въ неявкѣ въ училище, въ недостаткѣ прилежанія къ слушанію уроковъ, въ легкомысліи, въ причиненіи маловажной обиды другому и въ тому подобныхъ проступкахъ, долженъ на первый разъ получить строгій выговоръ, частнымъ образомъ; замѣченному вторично въ этихъ проступкахъ дѣлается выговоръ публично, въ его классѣ; въ третій же разъ ему будетъ данъ болѣе гласный выговоръ въ присутствіи учениковъ другихъ классовъ; за исключеніемъ только, если первый проступокъ совершенъ былъ съ бо́льшею огласкою, въ какомъ случаѣ и самый выговоръ долженъ быть сдѣланъ публично. Въ каждомъ училищѣ должна быть заведена книга лѣнивыхъ учениковъ, въ которую, по приказанію Учителя, вносятся фамиліи учениковъ, получившихъ вторично выговоръ за школьныя упущенія. Въ такихъ случаяхъ можетъ быть употребляемо въ видѣ наказанія стояніе въ классѣ на колѣняхъ, извиненіе предъ обиженнымъ и тому подобныя. 3) Если кто либо изъ учениковъ, будучи подвергнутъ менѣе строгимъ взысканіямъ, окажется неисправимымъ въ своихъ обязанностяхъ въ отношеніи благочестія, нравственности, наукъ и должнаго начальству повиновенія, но не совершилъ еще никакого болѣе тяжкаго проступка, соблазнительнаго для другихъ, въ такомъ случаѣ Ректоръ или Проректоръ и Профессоры приглашаютъ обвиненнаго и, сдѣлавъ ему строгій выговоръ, подвергаютъ его публичному устыдительному наказанію въ училищномъ корридорѣ; это наказаніе состоитъ въ держаніи въ рукахъ ярлыка, съ слѣдующею надписью: „нерадивый въ наукахъ, задорливый, непослушный" и т. п. 4) За упорное повтореніе тѣхъ же самыхъ проступковъ, виновный долженъ быть наказанъ тѣлесными ударами. 5) Въ случаѣ дальнѣйшей неисправимости, Ректоръ или Проректоръ извѣщаютъ о томъ родителей и опекуновъ и отсылаютъ къ нимъ неисправимаго

wować, i mniejsze, jak się niżéj wymieni, kary naznaczać może, do którego się pierwéj sprawa wytoczy. 2) Pierwszy raz niedbalstwem, opuszczeniem lekcyi lub szkoły, niepilnością w słuchaniu, lekkomyślnością, małą obrazą drugiego, i tym podobnemi występkami wykraczający, napomniany i strofowany ma być prywatnie za powtórnem wykroczeniem publicznie w swojéj klassie; za trzeciem zaś publiczniéj w obecności klass innych; chybaby pierwsze przestępstwo publiczniejsze było, tedy strofowanie w tejże publiczności ma być czynione. W każdéj szkole regestr leniwych trzymany będzie, w który, przy powtórnem w szkolnych przewinieniach napomnieniu, wpisywać nauczyciel każe. W tychże przypadkach kara klęczenia w szkole, przepraszanie urażonego, i tym podobne używane będą. 3) Gdy się który z uczniów, po mniejszych karach, w powinnościach swoich względem pobożności, obyczajów, nauk i winnego zwierzchności posłuszeństwa niepoprawnym ukaże, a jeszcze nic cięższego z zgorszeniem złączonego w szczególności nie popełni, naówczas Rektor lub Prorektor i Professorowie przyzwą obwinionego i zgromiwszy go, karę publiczną zawstydzenia na korytarzu szkolnym odbyć mu przykażą; kara ta zależéć będzie na trzymaniu w ręku karty z napisem, *np.* niedbały w naukach, kłótliwy, nieposłuszny, etc. 4) Dalsze w tychże przestępstwach trwanie plagami skarane być ma. 5) Po

ученика безъ малѣйшей огласки, потому что, относительно наказаній, состоящихъ въ удаленіи или исключеніи изъ училища, будутъ изложены ниже особыя правила. 6) Если кто либо отлучится на праздники, въ противность правиламъ, изложеннымъ въ главѣ XXI „о времени, свободномъ отъ ученія", то будетъ отправленъ въ низшій классъ, безъ права обратнаго поступленія, въ томъ же году, въ высшій; послѣ вторичной же самовольной отлучки, онъ теряетъ мѣсто въ училищѣ. За преждевременный выѣздъ на каникулы, или за неявку въ срокъ послѣ вакацій, ученикъ оставляется въ прежнемъ классѣ на извѣстное время, соразмѣрно просрочкѣ, и не переводится въ высшій классъ до тѣхъ поръ, пока не подвергнется экзамену съ пропущенныхъ въ томъ же высшемъ классѣ уроковъ, которые онъ долженъ пройти, прилежно занимаясь оными частнымъ образомъ.

5. По проступкамъ, выходящимъ уже за предѣлы школьныхъ обязанностей, или же не столь маловажнымъ, какъ изложенные въ предыдущей статьѣ, право суда и наказанія предоставляется Префекту, въ случаѣ же апелляціи переходитъ къ Ректору, хотя въ случаяхъ особенной важности, Ректоръ и безъ того можетъ тотчасъ приступить къ изслѣдованію дѣла, если это, по общему мнѣнію Префекта и Учителей, будетъ признано необходимымъ.

6. Училищное начальство должно всего болѣе заботиться о томъ, чтобы вселять въ ученикахъ, путемъ убѣжденія, самое сильное отвращеніе къ ссорамъ, мстительности и гнѣву, и внушать имъ необходимость скораго прощенія обидъ, въ особенности, если онѣ были причинены вспыльчивостію. Пусть ученики, не будучи въ состояніи примириться сами, изберутъ изъ среды себя посредниковъ и примирителей, рѣшеніемъ которыхъ, состоявшимся большинствомъ голосовъ, они должны непремѣнно довольствоваться; если же они не захотятъ покончить такимъ образомъ между собою, въ такомъ случаѣ дѣло восходитъ на разбирательство къ Учителю нравственности.

dalszéj niepoprawie, Rektor lub Prorektor rodziców albo opiekunów uwiadomi, i niepoprawnego ucznia odeśle bez żadnego ogłoszenia; gdyż o karze rugowania ze szkół, czyli exkluzyi, niżéj dadzą się przepisy. 6) Ktoby na święta wyjechał przeciwko zakazom w rozdziale XXI-m „Czas wolny od nauk", ten odesłany do niższéj klassy będzie, bez powrotu w tym roku do wyższéj; za powtórnem zaś wyjechaniem miejsce w szkołach utraci. Za wczesny na wakacye wyjazd, lub opóźniony powrót, zostanie się w dawnéj klassie przez czas, w proporcyi opóźnienia, i póty do wyższéj przypuszczony nie będzie, póki examinu z opóźnionych w tejże wyższéj klassie lekcyj, a prywatną pilnością nadgrodzonych nie odprawi.

5. W przestępstwach niestosujących się do szkolnych jedynie obowiązków, albo nie tak małéj wagi, jak są w przeszłym artykule wyrażone, władza sądu i kary przy Prefekcie, a przez odwołanie się od tego, przy Rektorze będzie; lubo w większych przypadkach Rektor zaraz w rozsądzenie wchodzić może, gdy, za spólnem Prefekta i nauczycielów zdaniem, potrzeba wyniknie.

6. Przełożeni szkolni jaknajbardziéj około tego czuwać powinni, aby wmawiać w uczniów jak największy wstręt kłótni, zawziętości, gniewu; wprawiać ich w łatwe przebaczanie wzajemnych uraz, zwłaszcza z prędkości popełnionych. Niechaj uczniowie, nie mogąc się sami pojednać, obierają sobie rozjemców i pojednaczów z pomiędzy spółuczniów swoich, na których postanowieniu, większością zdań uczynioném, przestawać koniecznie mają; a gdy tego między sobą nie uczynią, rzecz się do nauczyciela moralnéj nauki wytoczy. Ten trzech sędziów z pomiędzy uczniów miano-

Сей послѣдній избираетъ изъ среды учениковъ трехъ судей; если бы же ихъ рѣшеніе показалось спорящимъ сторонамъ неудовлетворительнымъ, въ такомъ случаѣ самъ Учитель нравственности вникаетъ въ сущность дѣла и, сообразно обстоятельствамъ, исправляетъ ошибку со стороны третейскихъ судей или подвергаетъ ихъ взысканію за нарушеніе обязанностей, или же заставляетъ спорящихъ удовольствоваться справедливымъ рѣшеніемъ, сдѣлавъ имъ выговоръ за излишнее сутяжничество.

7. Вообще, каждый изъ подчиненныхъ, чувствуя себя притѣсненнымъ въ судѣ низшей инстанціи, можетъ, въ порядкѣ подчиненности, приносить жалобу высшимъ властямъ, восходя отъ Учителя къ Префекту, отъ Префекта къ Ректору, а отъ сего послѣдняго къ Визитатору и Ректору Главной Школы. Если бы же кто нибудь прибѣгнулъ къ апелляціи, безъ всякой причины, лишь по безпокойству и упорству своего характера, въ такомъ случаѣ онъ подвергается взысканію вдвое или втрое больше противъ того, которое было опредѣлено съ него въ первой или второй инстанціи.

8. Лицамъ, на которыхъ возлагается отправленіе судейскихъ обязанностей, надлежитъ руководствоваться, въ назначеніи наказаній за проступки, слѣдующими правилами:

Если кто обидитъ своего товарища или постороннее лицо поносительными словами, то долженъ просить у него наединѣ извиненія, и получаетъ потомъ, въ присутствіи обиженнаго, строгій выговоръ отъ Префекта или Учителя.

Ученикъ, оклеветавшій кого либо, долженъ взять назадъ свою клевету при свидѣтеляхъ и подвергается тѣлесному наказанію, сообразно язвительности самой клеветы и достоинству оклеветаннаго лица. Къ этому преступленію, въ высшей степени оскорбительному для невинныхъ, необходимо внушать юношеству самое сильное отвращеніе, равно какъ и ко лжи, которая ведетъ къ клеветѣ и другимъ предосудительнымъ поступкамъ, и даже къ злодѣйству, и влечетъ за собою нравственное извращеніе характера и потерю добраго имени.

wać będzie; a gdyby na ich zdaniu strony uspokoić się nie chciały, sam nauczyciel moralnéj nauki w rozeznanie rzeczy wnijdzie, i podług okoliczności, albo w sądzących błąd lub przestępstwo sprostuje lub zgromi, albo spornych do przestania na dobrym sądzie przymusi, i za niepotrzebne wywoływanie postrofuje.

7. Ogólnie każdy z podległych zwierzchności, czując się być uciemiężonym w niższym sądzie, może wytoczyć sprawę do wyższéj; po stopniach władzy, jako to, od Nauczyciela do Prefekta od Prefekta do Rektora, od tego do Wizytatora i Rektora Szkoły Głównéj: ale kiedyby się kto bez przyczyny, przez samą niespokojność i krnąbrność wywołującym pokazał, taki poddanym być ma podwójnéj, lub potrójnéj karze, która mu w pierwszym, lub drugim sądzie naznaczona była.

8. Szczególniej ci, którzy sądzić będą, takim się kar do występku wymiarem rządzić mają:

Ktoby spółucznia albo obcego zelżył, prywatnie go przeprosi, a w przytomności obrażonego od Prefekta lub Nauczyciela zgromiony będzie.

Za potwarz rzuconą, odwoła potwarz przy świadkach i plagi odbierze, podług miary ciężkości potwarzy i godności spotwarzonéj osoby. A do tego występku, jako nieźmiernie niewinność krzywdzącego, najwięcej wstręt wpajać w umysł młodzi należy, równie jak i do kłamstwa, które i do potwarzania i do innych przestępstw, do zbrodni nawet, do upodlenia duszy i utraty sławy prowadzi.

Нападеніе, бросаніе камнями нанесеніе ударовъ и тому подобные проступки наказываются публичнымъ пристыженіемъ и, смотря по обстоятельствамъ, тѣлесными ударами. Осмѣлившійся нанести раны подвергается строгому тѣлесному наказанію и присуждается къ возмѣщенію издержекъ на излеченіе ранъ.

За малое воровство, совершенное дома или въ училищѣ, ученикъ, сверхъ возврата похищенной вещи и вознагражденія убытковъ, подвергается еще тѣлесному наказанію. За кражу у постороннихъ виновный предается суду и, смотря по гласности преступленія, присуждается къ чтенію надъ нимъ приговора, къ болѣе публичному пристыженію; за вторичнымъ же воровствомъ у постороннихъ слѣдуетъ исключеніе изъ учебнаго заведенія, согласно правиламъ, изложеннымъ ниже о релегаціи. Если бы же и первоначальное воровство было совершено съ огласкою и на значительную сумму, въ такомъ случаѣ слѣдуетъ немедленно приступить къ удаленію виновнаго изъ училища. Начальство должно неуклонно наблюдать за тѣмъ, чтобы, какъ самое преступленіе, если оно совершено скрытно такъ и наказаніе, сохранились по возможности въ тайнѣ.

Случайное пьянство должно быть, на первый разъ, наказано строгимъ выговоромъ, вторичное—отнятіемъ пищи, чаще же случающееся—тѣлесными ударами. Если же пьянство станетъ вкоренившеюся привычкою и будетъ сопровождаться соблазномъ, нападеніемъ или буйствомъ, въ такомъ случаѣ ученикъ исключается изъ училища, домашній же наставникъ лишается своего мѣста и также удаляется изъ заведенія. Публичное исключеніе изъ училища, ежели оно вытекаетъ необходимо изъ обстоятельствъ, сопровождавшихъ преступленіе, должно совершаться порядкомъ, указаннымъ въ нижеслѣдующей статьѣ.

За явное неповиновеніе начальству, за обруганіе Учителей, въ особенности со стороны домашняго наставника, виновные, по созванному для этого суду, приговариваются, сверхъ

Napastowanie, rzucanie kamieńmi, uderzenie i tym podobne przestępstwa, publicznem zawstydzeniem i podług okoliczności, plagami karane będzie. Ktoby ważył się ranić, ten znaczną karę na ciele odbierze i za leczenie rany zapłaci.

Za kradzież mniejszą domową lub w szkole, prócz wrócenia rzeczy, nadgrodzenia szkody, plagom podpadnie. Za kradzież obcą, sąd, podług jawności występku, czytanie dekretu, kara publiczniejsza zawstydzenia i plag; za powtórzoną kradzież obcą, wyrzucenie ze szkół, podług warunków, niżéj o rugowaniu opisanych, chybaby i pierwsza kradzież znaczna i z ogłoszeniem była; wtenczas bowiem do oddalenia ze szkół zaraz przystąpić należy. Przełożeni mieć będą na to baczność jaknajwiększą, aby, ile można, sekret o takowym występku, kiedy skryty jest, i o ukaraniu był zachowany.

Pijaństwo przypadkowe pierwszy raz zgromieniem, powtórzone ujęciem pokarmu, częściéj trafiające się plagami być ma ukarane; a gdyby się postrzegł nałóg, zwłaszcza z zgorszeniem, napastowaniem i kłóceniem się, uczeń ze szkoły oddalonym będzie, dyrektorowi zaś kondycya odebrana, i toż oddalenie nakazane. Rugowanie publiczne ze szkół, gdyby okoliczności występku na nie zarabiały, ma się, podług opisu w niższym artykule, wykonywać.

Jawne nieposłuszeństwo zwierzchności, zelżenie nauczycielów, mianowicie od dyrektora, sąd na to złożony, jawnym upokorzeniem przy publicznem zwierzchności obrażonéj przeproszeniu,

публичнаго извиненія предъ обиженнымъ начальствомъ, къ публичному смиренію и къ стоянію на колѣняхъ въ болѣе видномъ мѣстѣ въ училищѣ, младшіе же ученики—къ тѣлесному наказанію. Если же кто либо осмѣлится подстрекать къ безпорядкамъ и возмущенію противъ начальства, то, по рѣшенію суда, установляемаго для релегаціи изъ учебнаго заведенія, виновный исключается изъ училища. Въ случаѣ же, еслибы промедленіе, вслѣдствіе сношеній съ высшимъ начальствомъ касательно наказанія посредствомъ релегаціи изъ училища, осмѣливало бунтовщиковъ къ дальнѣйшимъ проискамъ,—Ректоръ или Проректоръ, вмѣстѣ съ Префектомъ и Учителями, должны принять энергическія и благоразумныя мѣры для того, чтобы или удалить зачинщиковъ изъ училища, или же подвергнуть ихъ аресту.

Обвиненный въ развратѣ, потаенномъ и безъ соблазна, подвергается втайнѣ тѣлесному наказанію; если же этотъ проступокъ будетъ совершенъ явнымъ образомъ и съ соблазномъ, въ такомъ случаѣ виновный подвергается публично строгому выговору и тѣлесному наказанію. Провинившійся въ этомъ отношеніи въ третій разъ удаляется частнымъ образомъ изъ училища и отправляется на родину. Домашній наставникъ, за первый такой соблазнительный поступокъ, лишается своего мѣста, за вторичный же удаляется частнымъ образомъ изъ училища, или же изгоняется изъ него публично, смотря по обстоятельствамъ, сопровождавшимъ проступокъ и по приговору созваннаго для этой цѣли суда.

Домашній наставникъ, сплошно исполняющій свой долгъ въ отношеніи ко ввѣреннымъ его попеченію ученикамъ, подвергается денежнымъ взысканіямъ, какъ нарушившій возложенныя на него, по соглашенію съ родителями или заступающими ихъ мѣсто, обязанности, съ которыми совмѣщается право на вознагражденіе лишь тогда только, когда онѣ выполняются на дѣлѣ. Это условіе должно быть прямо объявлено Префектомъ домашнему наставнику, при предоставленіи ему

klęczeniem na jawniejszem między szkołami miejscu, a młodszych plagami ukarze; gdyby zaś odważył się który przeciw zwierzchności rozruchy i bunty wszczynać, taki na sądzie, jaki się o rugowaniu ze szkół przepisuje, z nich wyrzucony zostanie. A kiedyby zwłoka udawania się do wyższéj zwierzchności, o te rugowania ze szkół karę, ośmielała buntowników, tak, iżby nie przestawali rozruchów, Rektor lub Prorektor, wraz z Prefektem i Nauczycielami weźmie przedsię mocne a roztropne środki, aby hersztowie buntów albo oddaleni, alko zamknięci zostali.

Obwiniony o rozpustę prywatną i bez gorszenia, prywatnie plagi odbierze; kiedy ta wina publiczniejsza i ze zgorszeniem będzie, publicznie surowe zgromienie i publiczne plagi nastąpią. Ktoby jeszcze w nią popadł, ze szkół prywatnym odesłaniem oddalony zostanie; dyrektor zaś w pierwszem takowem zgorszeniu, kondycyę utraci, za powtórnem, ze szkół prywatnie oddalony, albo publicznie rugowany będzie, podług okoliczności występku i wyroku złożonego na to sądu.

Dyrektor opuszczający powinności swoje, względem poruczonych sobie dzieci, pieniężnym karom podpadać ma, jako nie czyniący zadosyć umówionym między sobą a rodzicami, lub ich namiestnikami obowiązkom, których samo tylko wykonanie płacić się powinno. A ten warunek Prefekt, przy dawaniu kondycyi, dyrektorom wyraźnie opowie, oraz z każdym z osobna, w przy-

мѣста. Префектъ также, въ присутствіи одного по крайней мѣрѣ Учителя и одного свидѣтеля со стороны домашняго наставника, налагаетъ на наставниковъ денежныя взысканія, за малѣйшія упущенія въ обязанностяхъ, благоразумно соразмѣряя оныя съ годичнымъ содержаніемъ. Такъ напр. за вторичное несопровожденіе учениковъ въ училище, въ церковь, на прогулку, съ домашняго наставника слѣдуетъ взыскать столько-то. Здѣсь упоминается о вторичномъ упущеніи потому, что первое можетъ быть прощено и сопровождаться только выговоромъ. За упущеніе въ домашней репетиціи уроковъ, за непредставленіе Префекту мѣсячнаго рапорта, взыскивается съ него столько-то.

Эти денежные штрафы взыскиваются Префектомъ въ присутствіи двухъ членовъ Собранія, а по внесеніи ихъ въ особый реестръ, должны быть обращаемы на пособія бѣднымъ, преимущественно же больнымъ ученикамъ, съ тѣмъ, чтобы отчетъ о томъ былъ представляемъ Визитатору. Если же домашній наставникъ не захочетъ подчиниться денежному взысканію, въ такомъ случаѣ онъ будетъ наказанъ, соотвѣтственно своей винѣ, или публичнымъ пристыженіемъ, или же удаленіемъ отъ наставничества.

За жестокое обращеніе съ учениками, домашній наставникъ лишается своего мѣста, а еслибы, послѣ исправленія, онъ получилъ потомъ другое мѣсто и замѣченъ былъ въ такомъ же самомъ проступкѣ въ отношеніи новыхъ воспитанниковъ, въ такомъ случаѣ онъ признается вовсе неспособнымъ къ домашнему надзору въ училищахъ.

9. Въ видахъ огражденія обвиненныхъ отъ слишкомъ опрометчиваго исключенія изъ училищъ, составляющаго послѣднюю степень наказанія, и вмѣстѣ съ тѣмъ, желая придать этому наказанію болѣе силы и слѣдовательно сдѣлать его менѣе частымъ, Коммисія установляетъ слѣдующій порядокъ, на случай обвиненія, которое можетъ повлечь за собою исключеніе изъ училища. Если который либо ученикъ будетъ обви-

tomności jednego przynajmniéj nauczyciela, i jednego ze strony dyrektora świadka uczyni wymiar winy pieniężnéj za opuszczenie każdéj powinności, w proporcyi rostropnie wziętéj do całorocznéj płacy. Tak *np.* za powtórne nieodprowadzenie dzieci do szkoły, do kościoła, na rekreacyą, dyrektor zapłaci tyle.... Rzekło się za powtórne opuszczenie, bo pierwsze przebaczone być może, przestając na upomnieniu. Za opuszczenie domowego lekcyj szkolnych powtórzenia, za opuszczenie oddania Prefektowi rapportu miesięcznego zapłaci tyle....

Te pieniężne winy odbierać będzie Prefekt przy dwóch ze zgromadzenia osobach, w regestr ich zapisywać i na ubogich uczniów a mianowicie chorych, obracać ma, sprawę zaś z tego Wizytatorowi zdawać; a kiedy się karze pieniężnéj dyrektor poddać nie zechce, wtenczas publiczną zawstydzenia, lub oddalenia od dyrekcyi, w proporcyi winy, karę odniesie.

Dyrektor za srogie z uczniami obchodzenie się utraci dyrektorstwo, na którem zostaje, a gdyby po poprawie, otrzymawszy potem inną dyrekcyą, tenże sam występek względem powtórnych uczniów popełnił, do wszelkiego na potem dozoru domowego w szkołach niesposobnym się stanie.

9. Żądając Kommissya zabiedz łatwości rugowania obwinionych ze szkół, jako ostatniéj kary, a to ukaranie mocniejsze, a zatem rzadsze uczynić, taki porządek w przypadku obwinienia, któreby się na exkluzyą zarabiać zdawało, stanowi. Gdy który z uczniów o występek jakowy większy obżałowany zostanie, Rek-

ненъ въ какомъ нибудь важнѣйшемъ преступленіи, то Ректоръ обще съ Префектомъ и Учителями, Проректоръ же обще съ Учителями, собираются для совѣщаній. Въ совѣтѣ, обвинитель излагаетъ свое обвиненіе во всеуслышаніе, или же, еслибы того требовали обстоятельства, въ письменномъ донесеніи, за своею подписью, которое онъ долженъ вручить секретно Ректору или Проректору. Обвиненный, будучи извѣщенъ о содержаніи взведеннаго на него обвиненія, допрашивается въ общемъ засѣданіи, въ присутствіи Ректора или Проректора, Префекта и Учителей. Если онъ будетъ уличенъ, то присутствующіе въ засѣданіи должны объявить, каждый порознь, свое мнѣніе, заслуживаетъ ли виновный изгнанія изъ училища; если большинство голосовъ будетъ противъ обвиненнаго, въ такомъ случаѣ Ректоръ или Проректоръ увѣдомляютъ обо всемъ случившемся Визитатора или Ректора Главной Школы, подробно и по совѣсти излагая всѣ обстоятельства, касающіяся виновнаго и вины, а именно: его происхожденія, возраста, прежняго поведенія, полученныхъ имъ прежде выговоровъ, или наказаній, соблазна, гласности и сообщничества въ преступленіи, и тому подобныхъ. Этотъ рапортъ долженъ быть подписанъ всѣми присутствовавшими въ совѣщаніи, а Ректоръ или Проректоръ обязаны впослѣдствіи исполнить лишь то только, что будетъ постановлено Визитаторомъ или Ректоромъ Главной Школы совмѣстно съ Совѣтомъ. Приговоренный одинъ разъ къ исключенію тѣмъ самимъ уже, нигдѣ и ни подъ какимъ предлогомъ, въ публичныя учебныя заведенія не принимается.

10. Что касается охраненія благочинія въ отношеніи лицъ, принадлежащихъ къ Академическому Собранію, то для этого установляются слѣдующія правила: 1) За исключеніемъ случаевъ большаго соблазна и особенно важнаго преступленія, прежде чѣмъ приступить къ суду и наказанію, слѣдуетъ всегда прибѣгать къ увѣщаніямъ. Ректоръ или Проректоръ должны двукратно частнымъ образомъ дѣлать увѣщанія ли-

tor z Prefektem i Nauczycielami, a Prorektor z Nauczycielami złoży radę. Na niéj oskarżający doniesienie swoje jawnie, lub jeśliby okoliczność wyciągała, tajemnie poda na piśmie Rektorowi lub Prorektorowi, z podpisem swoim. Obwiniony, za daną sobie o skardze wiadomością, na posiedzeniu Rektora lub Prorektora, Prefekta i Nauczycielów słuchany będzie. Jeżeli przekonany zostanie, tedy zasiadający każdy z osobna zdanie swoje poda, czy sądzi winowajcę być godnym wyrugowania ze szkół; kiedy większość głosów przeciw oskarżonemu będzie, wtedy Rektor lub Prorektor poda uwiadomienie o całéj rzeczy Wizytatorowi, albo Szkoły Głównéj Rektorowi, dostatecznie wykładając, podług sumienia, wszystkie okoliczności dotyczące się winowajcy i winy, jako to: urodzenia jego, lat, przeszłego sprawowania się, dawnych napomnień, lub kar, zgorszenia, jawności i społeczeństwa w przestępstwie, i tym podobnych. Doniesienie to wszyscy, którzy zasiadali podpiszą, toż dopiero, co Wizytator lub Rektor Szkoły Głównéj z swoją radą postanowi, Rektor lub Prorektor wykonać winien będzie. Gdy kto raz podpadnie exkluzyi, tém samém nigdzie, pod żadnym pozorem, nie będzie przyjęty do szkół publicznych.

10. Co do karności osób zgromadzenia Akademickiego, te się przepisy stanowią: 1) Wyjąwszy przypadki wielkiego zgorszenia i niezwyczajnego przestępstwa, zawsze nim do sądu i kary przyjdzie, napomnienie poprzedzać powinno. Rektor lub Prorektor napominać ma dwa razy prywatnie osoby swego domu za wy-

цамъ своего заведенія, за проступки или упущенія въ обязанностяхъ; Ректора же или Проректора увѣщеваетъ самый старшій изъ заслуженыхъ, или въ его отсутствіе, старшій изъ Учителей. И потому, если кто либо замѣтитъ начальниковъ въ предосудительныхъ поступкахъ, требующихъ увѣщанія, то доводитъ о томъ до свѣдѣнія самаго старшаго изъ заслуженыхъ, или изъ Учителей, и можетъ быть увѣренъ, что тайна его будетъ сохранена во всей строгости. 2) Въ случаѣ неисправленія, виновному будетъ сдѣланъ публичный выговоръ въ засѣданіи Собранія. Выговоръ этотъ дѣлается тѣми же самыми лицами, которыя были поименованы выше, и которымъ также предоставляется право созывать засѣданіе. 3) Въ случаѣ, если и публичный выговоръ останется безъ послѣдствій, долженъ быть созванъ домашній судъ. Если обвиненный имѣетъ право *vocis passivae*, въ такомъ случаѣ въ немъ должны засѣдать лица, имѣющія соотвѣтственный голосъ; если же обвиненному присвоено только право *vocis activae*, то въ судебномъ засѣданіи приступствуютъ члены, пользующіеся правомъ, какъ *vocis passivae*, такъ и *vocis activae*. Въ засѣданіи Ректоръ, или тотъ, который имѣетъ право дѣлать выговоръ Ректору, изложитъ сущность обвиненія, при отсутствіи обвиняемаго; послѣ чего для своего оправданія приглашается тотъ, на котораго взведено обвиненіе. По выслушаніи обѣихъ сторонъ и послѣ ухода обвиняемаго, будетъ приступлено къ секретной балотировкѣ, въ которой большинство голосовъ опредѣляетъ мѣру наказанія. Власть рѣшенія, при равенствѣ голосовъ, присвоена Предсѣдательствующему. Въ случаѣ, если судъ созывается не съ единственною цѣлью представленія только рапорта въ Главную Школу (какъ о томъ будетъ сказано ниже), но съ цѣлью наказанія виновнаго,— обвинитель, буде онъ начальникъ, или который либо изъ Учителей, не можетъ ни предсѣдательствовать, ни подавать голоса.

11. Сообразно обстоятельствамъ вины, судъ можетъ съ зрѣлою обдуманностью опредѣлять слѣдующія наказанія:

kroczenia lub opuszczenia powinności; Rektora zaś i Prorektora najdawniejszy z zasłużonych, lub w niebytności jego najdawniéjszy z nauczycielów. Zaczem, ktoby w przełożonych winę wyciągającą napomnienia postrzegł, o tym najdawniejszego z zasłużonych, lub nauczycielów uwiadomi, a sekret jego najściśléj ma być zachowany; 2) W przypadku niepoprawy, nastąpi napominanie publiczne na posiedzeniu zgromadzenia. Napominanie to czynić będą też same, które się w zwyż wymieniły, osoby, oraz i posiedzenie zwoływać prawo mają; 3) Kiedy, ani publiczne napomnienie skutku nie weźmie, sąd domowy złożony być ma. Jeżeli obwiniona osoba jest vocis passivae, zasiadać będą ci, którzy passivam vocem mają; jeżeli zaś obwiniony jest tylko vocis activae, zarównie tamci jako i vocem activam mający, na sąd zasiędą. Wtedy Rektor lub ten, który napomnienia Rektora ma prawo, w nieprzytomności obwinionéj osoby przełoży oskarżenie; wezwany potem ten, który był oskarżony, usprawiedliwiać się będzie. Po wysłuchaniu stron i ustąpieniu obwinionego, sekretne kreski pójdą, których większość karę stanowić będzie. Moc rozwiązania równości przy Prezydującym zostanie. W tych przypadkach, w których nie o doniesienie tylko Szkole Głównéj (jako się niżéj rzeknie) sąd złożony będzie, ale o ukaranie winnego, ten który oskarża, bądź przełożony, bądź który z nauczycielów, ani prezydować ani kreski dawać nie może.

11. Kary, które podług okoliczności winy, sąd stanowić może, a miarkować powinien, będą te

О Ректорѣ и Проректорѣ долженъ быть въ упомянутомъ судѣ составленъ рапортъ, за подписью всѣхъ присутствовавшихъ въ ономъ членовъ, и таковой долженъ быть отосланъ въ Главную Школу или къ Визитатору. Этотъ рапортъ долженъ быть прежде три раза прочитанъ въ засѣданіи, и коль скоро будетъ принятъ большинствомъ секретно подаваемыхъ голосовъ, долженъ быть подписанъ всѣми безъ малѣйшихъ отговорокъ.

Другимъ членамъ Собранія можно, въ видѣ наказанія, запретить на нѣкоторое время выходить изъ дому, или изъ собственной комнаты, исходатайствовать въ Коммисіи публичный выговоръ и прочитать оный въ домашнихъ совѣщаніяхъ, отнять право *vocis activae* или *passivae* на одинъ годъ. Сіе послѣднее наказаніе должно быть назначаемо преимущественно за открытіе тайны судебныхъ совѣщаній.

12. Денежныя взысканія, принимая въ соображеніе, что дѣйствительная болѣзнь признается всегда основательною причиною упущенія въ исполненіи обязанностей, установляются въ слѣдующемъ размѣрѣ:

Ректору, за отлучку изъ заведенія, свыше шести дней въ мѣсяцъ, не вслѣдствіе лежащихъ на немъ обязанностей, или безъ разрѣшенія Главной Школы, Проректору же за отлучку свыше четырехъ дней, вычитается изъ всего годоваго жалованья вдвое противъ того, сколько, по соразмѣрному дѣленію, причтется онаго на каждый день учебнаго года.

Проректоръ и Префектъ, за отсутствіе на экзаменахъ, или за непосѣщеніе въ который либо день классовъ, лишаются, въ такой же соразмѣрности, части дневнаго ручнаго жалованья.

Равнымъ образомъ Проповѣдникъ, за упущеніе въ исполненіи своихъ обязанностей, подвергается такому же самому денежному взысканію.

Учителямъ, за опозданіе на уроки полъ часа, вычитается изъ годоваго жалованья половинная доля дневнаго, за опозданіе на одинъ часъ— цѣлая доля дневнаго жалованья.

Na Rektora i Prorektora w rzeczonym sądzie uczyniony ma być rapport, od wszystkich sądzących osób podpisany, do Szkoły Głównéj, albo do Wizytarora posłany; to doniesienie ma być trzy razy wprzód na posiedzeniu czytane, a skoro większością sekretnych kresek przyjęte zostanie, od wszystkich bez wymówki podpisane być powinno.

Na insze osoby zgromadzenia zakaz wychodzenia na jaki czas z domu, albo i z własnéj izby; wyrobienie od Kommissyi publicznego napomnienia, i czytanie onego na obradach domowych; odjęcie vocis activae lub passivae na rok. Kara ta mianowicie naznaczona być ma za wyjawienie sekretu na posiedzeniach sądowych.

12. Kary pieniężne, uznając zawsze rzetelną chorobę za sprawiedliwą niewykonanéj powinności przyczynę, stanowią się te:

Rektorowi za oddalenie się od domu, nie z powodu powinności swoich, lub bez pozwolenia Szkoły Głównéj nad sześć dni w miesiącu, Prorektorowi zaś nad dni cztery, wytrącono być ma z całéj płacy rocznéj tyle dwa razy, ile z niéj równym podziałem na jeden dzień roku szkolnego przypada.

Prorektor i Prefekt za niebytność na examinach, lub którego dnia między szkołami, w równym wymiarze część płacy ręcznéj dziennéj tracić bedą.

Kaznodzieja podobnie, za opuszczenie powinności swoich, takowéj pieniężnéj karze podpadnie.

Если кто либо изъ Учителей или другихъ лицъ притворится больнымъ, въ такомъ случаѣ онъ изобличается, къ своему стыду, въ этомъ притворствѣ, въ домашнемъ засѣданіи, и получитъ строгій словесный выговоръ.

Эти денежные штрафы, послѣ уличенія въ проступкѣ, должны быть внесены при полугодовомъ отпускѣ жалованья, выдаваемаго членамъ Собранія на руки, исчисленныя же выше упущенія въ исполненіи обязанностей будутъ записываемы, въ отношеніи Ректора или Проректора, самымъ старшимъ изъ заслуженныхъ или изъ Учителей, въ отношеніи Префекта—самымъ старшимъ изъ Учителей; въ отношеніи Учителей—Префектомъ; въ отношеніи Проповѣдника—Ректоромъ или Проректоромъ. Всякій разъ, когда послѣдуетъ подобная отмѣтка, тотъ, который внесъ ее въ книгу, доноситъ о томъ Ректору или Проректору (а въ отношеніи Ректора или Проректора двумъ членамъ съ правомъ *vocis passivae*), а сіи послѣдніе должны о таковомъ донесеніи увѣдомить того, который отмѣченъ въ книгѣ. Суммою, образовавшеюся изъ этихъ денежныхъ взысканій, Собраніе должно распорядиться, въ концѣ учебнаго года, слѣдующимъ образомъ: чтобы, во первыхъ, соразмѣрно дневной долѣ, уплачено было жалованье тѣмъ, которые, по оплошности другихъ, заступали ихъ мѣсто въ исполненіи обязанностей, и во вторыхъ, чтобы оставшійся отъ этого излишекъ раздѣленъ былъ между прилежнѣйшими Учителями, которые не были замѣчены ни въ какомъ упущеніи по исполненію своихъ обязанностей.

Если кто либо, не подавъ апелляціи высшему начальству, послѣ состоявшагося въ домашнемъ судѣ приговора, не захочетъ подчиниться оному, то о томъ должно быть послано донесеніе въ Главную Школу, за подписью лицъ, засѣдавшихъ въ судѣ.

13. Суду Главной Школы предоставляется опредѣлять слѣдующія наказанія: лишеніе должностнаго жалованья, лишеніе увеличивающагося ежегодно, добавочнаго жалованья,

Nauczycielom, za opóźnienie na lekcye półgodziną, część półdzienna płacy rocznéj, za uchybienie godziny — całodzienna część takowa wytrącona być powinna.

Gdyby zaś który z nauczycielów lub innych chorobę zmyślał, zmyślenie to na domowem posiedzeniu wyjawione ku zawstydzeniu jego, i na oczy wyrzucone mu będzie. Te pieniężne kary, za dowiedzionem przestępstwem, uiszczone być mają przy półrocznem oddawaniu płacy, którą osoby Zgromadzenia do rąk biorą; a opuszczenia powinności zwyż wyrażone, zapisywane będą, względem Rektora lub Prorektora, od najdawniejszego z zasłużonych lub z nauczycielów, względem Prefekta — od najdawniejszego z nauczycielów, względem nauczycielów — od Prefekta; względem Kaznodziei — od Rektora lub Prorektora. Ilekroć to zapisanie nastąpi, ten, który zapisał, Rektorowi lub Prorektorowi doniesie, (a względem Rektora lub Prorektora, dwom osobom vocis passivae) ci zaś o tem doniesieniu uwiadomić mają tego, który zapisany jest. Co się z takowych win pieniężnych zbierze, około tego Zgromadzenie na końcu szkolnego roku w ten sposób rozrządzenie uczyni: aby naprzód, podług wymiaru dziennéj kwoty, tym płaca oddana była, którzy drugiego w opuszczonéj powinności zastąpili, potem, co nadto zbędzie, między nauczycielów pilniejszych, którzy obowiązków swoich nie uchybiali, podzielone było.

Ktoby, nieodwoławszy się do wyższéj zwierzchności, po wydanym przez sąd domowy wyroku, wykonać go nie chciał, doniesiony być ma Szkole Głównéj, z podpisem osób zasiadających na sądzie.

13. Kary sądowi Szkoły Głównéj zachowane są te: utrata płacy urzędowéj, utrata powiększającéj się rokiem płacy; utrata

лишеніе *vocis passivae* на три года и болѣе, удаленіе отъ должности, или временное отрѣшеніе отъ нея, исключеніе изъ Академическаго званія.

14. По поводу пропуска уроковъ въ Главной Школѣ, опредѣляются точно такія же денежныя взысканія, какія налагаются на Учителей въ окружныхъ и уѣздныхъ училищахъ; правило это относится и къ обязанностямъ должностныхъ лицъ въ Главныхъ Школахъ.

Награды.

На сколько Коммисія съ отвращеніемъ и противъ своей воли принялась за составленіе положенія о наказаніяхъ для виновныхъ и на сколько она желаетъ, чтобы наказаніе могло всегда ограничиваться только самою угрозою; на столько она исполнена душевной радости, указывая награды заслугамъ и льститъ себя надеждою, что побужденія чести и другихъ выгодъ не останутся тщетными.

1. Награды обыкновенныя для лицъ Академическаго званія, примѣнительно къ различнымъ родамъ и продолжительности жалованья, установлены въ главѣ XXIII „о жалованьи."

2. Награды чрезвычайныя для тѣхъ же лицъ состоятъ въ слѣдующемъ: въ прибавленіи одного года къ числу лѣтъ, положенныхъ для занятій, а также для полученія должности Ректора, Проректора и Префекта; въ назначеніи выслуженаго жалованья годомъ раньше; въ единовременномъ денежномъ пособіи; въ зачтеніи одного года за два, въ теченіе двадцатилѣтняго срока, назначеннаго для поступленія въ разрядъ заслуженыхъ и для пользованія присвоенными имъ выгодами; въ высылкѣ за границу, съ выдачею денежнаго пособія для усовершенствованія въ наукахъ и для преуспѣянія на пользу общественную; въ раздачѣ прелатуръ, каноній и приходовъ подлежащихъ ктиторству Коммисіи. Наградъ этихъ можно удостоиться только вслѣдствіе особенныхъ заслугъ, къ которымъ относятся: написаніе хорошаго сочиненія, по извѣстной отрасли знаній и наукъ; полезное открытіе или изобрѣтеніе

vocis passivae na lat trzy lub więcéj, odebranie urzędu, albo doczesne od niego zawieszenie, oddalenie od stanu Akademickiego.

14. Kary pieniężne z przyczyny opuszczenia lekcyj w Szkole Główném też same postanawiają się, które w tym rozdziale przepisane są na nauczycielów wydziałowych i podwydziałowych, co się ma rozumieć i o powinnościach osób urzędy sprawujących w Szkołach Głównych.

Nagrody.

Ile wstrętu i przymusu okazuje Kommissya w stanowieniu kar na przewiniających, ile sobie życzy, aby na samem pogrożeniu kaźń zawsze przestawać mogła; tyle czuje ukontentowania, wystawując zasługom nagrody, tyle ma nadziei, iż pobudki honoru i innych korzyści bezskuteczne nie będą.

1. Nagrody zwyczajne dla osób stanu Akademickiego, różnicą i trwałością płacy wymierzone, wyznaczyły się w rozdziale XXIII-m „Płaca".

2. Nagrody nadzwyczajne dla tychże osób być mają: przydanie roku do liczby lat pracy przepisanéj do otrzymania urzędu Rektora, Prorektora i Prefekta; przyśpieszenie rokiem płacy dorobkowéj; dar w pieniądzach na jeden raz; policzenie jednego roku za dwa w przeciągu lat 20-stu wyznaczonych do poczytania między zasłużonymi i do korzyści z onychże; wysyłania do cudzych krajów z pomocą funduszu, ku wydoskonaleniu się wysłanego i ku pospolitemu dobru; oddanie prelatur, kanonii, beneficiów należących do kollacyi Kommissyi. Te nagrody nie mogą być otrzymane, tylko przez osobliwsze zasługi, jakowe są: napisanie dobrego dzieła w któréj umiejętności lub nauce; wynalazek pożyteczny w umiejętnościach i kunsztach; znaczny postępek uczniów

въ области наукъ искусствъ; значительные успѣхи въ большемъ числѣ учениковъ, нежели это обыкновенно случается, такъ какъ это обстоятельство служило бы явнымъ доказательствомъ особеннаго рвенія и опытности Учителя въ способѣ обученія. Опредѣленіе размѣра чрезвычайныхъ наградъ зависитъ отъ усмотрѣнія домашняго суда, въ порядкѣ, установленномъ относительно наказаній, для передачи дѣла на разсмотрѣніе Визитатора. Что касается заслуги въ отличномъ преуспѣяніи учениковъ, то, какъ было сказано выше, опредѣленіе оной зависитъ отъ двухъ Визитаторовъ, кои представляютъ о томъ отчетъ и, вникнувъ ближе въ сущность этой заслуги, увѣдомляютъ о положеніи дѣла Главную Школу, которая доводитъ о томъ до свѣдѣнія Коммисіи. Коммисія же будетъ назначать награды.

Если какое нибудь лицо изъ академическаго званія удостоится чрезвычайной награды, въ такомъ случаѣ Ректоръ Главной Школы сообщаетъ о томъ всѣмъ Собраніямъ и въ редакціи газетъ, съ обозначеніемъ фамиліи того лица, рода заслуги и награды.

3. Обыкновенныя награды учениковъ состоятъ въ слѣдующемъ: въ похвальномъ отзывѣ, въ рапортахъ, посылаемыхъ въ Главную Школу, а чрезъ ея посредство въ Коммисію, относительно нравственности и успѣховъ въ наукахъ; въ донесеніи о томъ же со стороны Префекта родителямъ или родственникамъ; въ публичномъ объявленіи о переводѣ въ высшій классъ, при открытіи училища, согласно указаніямъ, помѣщеннымъ въ главѣ XXI „объ открытіи учебнаго курса;“ въ предоставленіи отличившимся на экзаменахъ мѣстъ домашнихъ наставниковъ; въ избраніи въ классные декуріоны и въ высшія званія; въ предоставленіи имъ права избранія игоръ и увеселеній во время отдыха и т. п. Особенно отличившіеся на ежемѣсячныхъ испытаніяхъ и признанные, по единодушному мнѣнію экзаминаторовъ, достойными награды получаютъ право носить при фуражкѣ или шляпѣ голубую кокарду; сверхъ того, имена ихъ выставляются на доскѣ, какъ въ самомъ классѣ, такъ ина

w więszéj onychże liczbie, niż zwyczajnie bywa, który postępek jawnieby dowodził z strony nauczyciela osobliwszą pilność i biegłość w sposobie uczenia. Uznanie wartości tych nadzwyczajnych nagród należéć będzie do sądu domowego tym kształtem, jaki względem kar przepisany jest do rozeznania Wizytatora. Co do zasługi znakomitszego uczniów postępku, jako się wyżéj rzekło, sprawę dać i tę zasługę rozeznawać dwaj następnie Wizytatorowie powinni, a jak się rzecz ma, Szkołę Główną, i przez jéj rapport Kommissyę uwiadamiać; Kommissya zaś nagrody wyznaczać będzie.

Kiedy kto z osób stanu Akademickiego nadzwyczajną nagrodę odbierze, Rektor Szkoły Głównéj wszystkim zgromadzeniom doniesie, i do publicznych gazet poda, z wyrażeniem osoby, zasługi i nagrody.

3. Dla uczniów zwyczajne nagrody będą: pochwalenie w rapportach do Szkoły Głównej, a przez nią do Kommissyi z obyczajów i z postępku w naukach; doniesienie o tymże rodzicom lub krewnym przez Prefekta uczynione; przy otwarciu szkół ogłoszenie przejścia do wyższéj klassy, podług opisu w rozdziale XXI-m pod tytułem „otwarcie szkół"; dawanie dyrekcyi lepiéj popisujących się na egzaminach; obieranie w klassach na dekurionów i wyższe miejsca; obieranie przez nich gry i zabawek na rekreacyach i tym podobne. Po każdomiesięcznym examinie, ci którzy znakomiciéj się popiszą, i od examinatorów jednostajnie osądzeni będą za godnych nagrody, pozwolenie otrzymują noszenia u czapki lub kapelusza kokardy błękitnéj; nadto na tablicy tak w klassie swojéj jako i na korytarzu szkół, imiona się ich wyrażą a te nagrody od

школьномъ корридорѣ, и отличія эти продолжаются отъ одного экзамена до другаго. Если же кто либо изъ учениковъ удостоится такой награды за годичный экзаменъ, то въ продолженіе всего наступающаго года онъ будетъ носить алую кокарду. Сверхъ того, послѣ экзамена, Префектъ вмѣстѣ съ Учителями могутъ, по единодушному соглашенію, назначать и другія награды, соотвѣтственно успѣхамъ въ наукахъ и нравственности каждаго ученика.

4. При назначеніи ученикамъ чрезвычайныхъ наградъ, надлежитъ придерживаться слѣдующаго порядка. Послѣ годичнаго экзамена и публичныхъ испытаній, въ окружныхъ училищахъ Префектъ, въ уѣздныхъ же —самый старшій изъ Учителей, основываясь на аттестаціяхъ Профессоровъ, представляютъ Ректору или Проректору списокъ преуспѣвающихъ учениковъ. Ректоръ или Проректоръ созываютъ училищное совѣщаніе, въ которомъ должны быть сопоставлены и сравнены между собою балы, отмѣченные послѣ каждаго экзамена, объ ученикѣ, желающемъ получить награду, а также должны быть представлены его сочиненія и письменныя упражненія. Если, по разсмотрѣніи всѣхъ упомянутыхъ баловъ, окажется, что ученикъ отличался постояннымъ прилежаніемъ во все продолженіе обученія, и, по мнѣнію экзаменаторовъ, успѣхи его признавались всегда выше посредственныхъ, въ такомъ случаѣ Ректоръ, обще съ преподавателемъ подлежащаго предмета, назначаетъ ему тему для сочиненія, или же поставляетъ вопросы такимъ образомъ, чтобы изъ отвѣтовъ можно было узнать, что ученикъ понимаетъ всю сущность и духъ науки; онъ можетъ даже позволить, чтобы ученикъ, не стѣсняясь ничѣмъ, сдѣлалъ изустно обзоръ основныхъ ея началъ, системы и связи, существующей между отдѣльными ея частями. Префектъ долженъ принять надлежащія мѣры предосторожности касательно пробнаго сочиненія на заданную тему. Когда испытаніе большинствомъ голосовъ будетъ признано удовлетворительнымъ, съ подробнымъ означеніемъ рода награды, то Ректоръ или

jednego do drugiego examinu twrać mają; kiedy zaś który z uczniów za całoroczny examin taką nagrodę otrzyma, przez cały następujący rok używać będzie ponsowéj. Prócz tego za jednomyślną po examinach zgodą, Prefekt z Professorami rozrządzać mogą inne nagródy, stosownie do postępków w naukach i obyczajach każdego.

4. Około nagród nadzwyczajnych dla uczniów, takie się purozrządzenie czyni. Po examinach całorocznych i popisach publicznych, Prefekt w szkołach wydziałowych, w podwydziałowych zaś najdawniejszy z nauczycielów, za daniem świadectw od Professorów, poda Rektorowi lub Prorektorowi tych uczniów, którzyby się nadzwyczajnym postępkiem popisali. Rektor lub Prorektor złoży obradę szkolną, na któréj zniesione i porównane być mają zdania, po każdym examinie o uczniu żądającym nagrody dawane, oraz kompozycye i ćwiczenia. Jeżeli ze wszystkich rzeczonych zdań okaże się, iż statecznie w biegu nauk był pilnym, i zawsze sąd examinatorów przyznał mu postępek daleko większy nad mierność, wtedy przystąpi Rektor spólnie z Professorem nauki, o którą idzie, do naznaczenia mu materyi do pisania w rodzaju onejże, albo w taki sposób ułoży pytania, żeby z odpowiedzi znać było, jako uczeń obejmuje całą osnowę, całego ducha nauki; może nawet dozwolić, aby podług upodobania swego dał ustnie sprawę z tejże osnowy, porządku i związku nauki. Prefekt przyzwoite ostrożności względem pisania naznaczonéj próby opatrzyć powinien. Gdy popis uznany będzie większością głosów za godny przyjęcia, z wymienieniem w szczególności gatunku nagrody, wtenczas Rektor lub Prorektor doniesie Szkole Głównéj i Kom-

Проректоръ доводятъ о томъ до свѣдѣнія Главной Школы и Коммисіи, по состоявшемся же въ сей послѣдней рѣшеніи, награда вручается торжественно преуспѣвающему ученику, на публичномъ испытаніи, находящимся тамъ въ то время знатнѣйшимъ лицомъ духовнаго или свѣтскаго званія. Для присужденія чрезвычайныхъ наградъ, назначаются болѣе строгія условія, съ тою именно цѣлью, чтобы и самый судъ былъ сколько возможно чуждъ всякихъ постороннихъ побужденій, и самая награда сдѣлалась рѣже и тѣмъ самимъ почетнѣе. Награды этого рода состоятъ: въ подаркѣ какого нибудь важнаго ученаго сочиненія, а также физическихъ или математическихъ инструментовъ; въ письмѣ отъ имени Коммисіи къ родителямъ или родственникамъ, съ изъявленіемъ удовольствія; въ зачисленіи преуспѣвающаго, въ свое время, въ Канцелярію Коммисіи; въ похвальномъ представленіи объ немъ Его Королевскому Величеству и Непремѣнному Совѣту; для бѣдныхъ учениковъ — въ принятіи ихъ въ число фундушевыхъ воспитанниковъ, въ оповѣщеніи о томъ по всѣмъ училищамъ въ краѣ, а также въ припечатаніи въ газетахъ, съ означеніемъ фамиліи и заслуги преуспѣвшихъ и полученной ими награды.

ГЛАВА XXV.

О воспитаніи физическомъ.

Непрерывный рядъ попеченій о дитяти, отъ начала его жизни, заботъ о сохраненіи его здоровья, бодрости и силы, измѣняющихся соотвѣтственно возрасту созрѣвающаго питомца и имѣющихъ всегда цѣлью сдѣлать человѣка счастливымъ и способнымъ къ исполненію своихъ обязанностей, такой рядъ попеченій и заботъ составляетъ воспитаніе физическое. Неразрывная связь и самое тѣсное соединеніе души съ тѣломъ указываютъ на существенную необходимость, равно какъ и на тѣсную связь воспитанія физическаго съ воспитаніемъ нравственнымъ. Невозможно быть счастливымъ, невозможно у-

missyi, a za téj wyrokiem nagroda na publicznym popisie przez najdostojniejszą duchownego lub świeckiego stanu osobę, natenczas znajdującą się, uroczyście zasłużonemu oddaną będzie. Przeto zaś w przysądzaniu nagród nadzwyczajnych przepisują się ściślejsze warunki, aby i sąd ten od wszelkich pobocznych względów był jaknajdalszy, i nagroda sama rzadszą a tem samem chwalebniejszą stawała się. Takowe nagrody będą: darowanie znacznego jakiego dzieła uczonego, narzędzi fizycznych lub matematycznych, list od Kommissyi do rodziców lub krewnych z oświadczeniem ukontentowania; umieszczenie w czasie w kancellaryi Kommissyi; zalecenie J. K. Mości i Radzie Nieustającéj; względem uboższych, przyjęcie między ucznie funduszowe; o tem wszystkiem obwieszczenie po szkołach krajowych, oraz doniesienie w publicznych gazetach, z wyrażeniem osoby, zasługi i nagrody.

ROZDZIAŁ XXV.

Edukacya fizyczna.

Nieprzerwana osnowa starań około dziecięcia od pierwszych jego życia początków, około zdrowia, czerstwości i sił jego, starań stosownych do pomnażającego się wieku, a zawsze za cel mających uczynić człowieka szczęśliwym i do wykonania powinności zdolnym; takowa osnowa starań jest edukacyą fizyczną. Związek i zjednoczenie najściślejsze duszy z ciałem gruntuje istotną potrzebę i okazuje równie ścisły związek edukacyi fizycznéj z edukacyą moralną. Nie można być szczęśliwym, nie można nabierać

спѣть въ просвѣщеніи ума, въ развитіи душевной энергіи, въ дѣльномъ употребленіи умственныхъ дарованій, способностей и опытности, въ исполненіи обязанностей своего званія, безъ здоровья, безъ крѣпкаго и прочнаго тѣлосложенія. Здоровье же, бодрость, сила ощущеній и полное развитіе физическихъ силъ зависятъ безусловно отъ первоначальнаго воспитанія въ младенчествѣ и отъ образа жизни въ юношескомъ возрастѣ. Пища, неусыпная заботливость, умѣренное укрѣпленіе силъ, или же мягкое и женственное обращеніе съ дитятею, имѣютъ сильнѣйшее, чѣмъ обыкновенно думаютъ, вліяніе на качества ума и сердца и на характеръ человѣка вообще. Вслѣдъ за первыми впечатлѣніями рождается обыкновеніе, навыкъ и постоянная привычка, а сія послѣдняя составляетъ по большей части натуру.

1. Начальники и всѣ посвящающіе свои услуги и труды на пользу воспитанія своихъ согражданъ, глубоко сознавая эти истины, должны, какъ сами руководствоваться ими въ исполненіи своего долга, такъ и направлять родителей, благоразумными побужденіями, совѣтами и наставленіями къ одной и той же цѣли. Эти совѣты и наставленія удобно сводятся къ слѣдующимъ пунктамъ: 1) Что первоначальное воспитаніе младенца составляетъ непремѣнную обязанность родителей; что дальнѣйшее его воспитаніе безусловно зависитъ отъ этого первоначальнаго воспитанія; что искорененіе и исправленіе первоначальныхъ ошибокъ и проистекающихъ отсюда недостатковъ, помощью примѣняемыхъ впослѣдствіи педагогическихъ мѣръ, науки, выговоровъ и наказаній, составляютъ всегда въ высшей степени трудную, а чаще всего невозможную задачу; что родители сами должны исподоволь приспособляться къ достиженію этой цѣли, воздержною жизнью и высокою нравственностью. 2) Слабое здоровье и недостатокъ жизненныхъ силъ въ человѣкѣ не только ставятъ ему самому жизнь въ тягость, лишаютъ его всѣхъ выгодъ человѣческаго общества и пользованія дарами Провидѣнія, но и причиняютъ еще неиз-

oświecenia umysłu, dzielności duszy, łatwości w używaniu jéj władz, zdolności i zręczności w wykonaniu obowiązków swego stanu, bez zdrowia, bez mocnego i trwałego złożenia ciała; zdrowie zaś, czerstwość, moc zmysłów i sił od pierwszego wychowania w niemowlęctwie, od sposobu życia w młodzieńskim wieku, nieochybnie zawisły. Pokarm, pielęgnowanie, hartowanie z pomiarkowaniem, lub miękkie i zniewieściałe obchodzenie się z dziecięciem, więcéj niż się pospolicie rozumie, wpływają w przymioty umysłu i serca, w charakter duszy człowieka. Za pierwszemi wrażeniami idzie przyzwyczajenie się, wprawa i nałóg, a ten jest powiększéj części naturą.

1. Temi prawdami przekonani przełożeni i wszyscy edukacyi spółobywatelów poświęcający posługi i prace swoje, tak sami w wykonaniu tego obowiązku rządzić się niemi mają, jako też trzymać się powodu rostropności rodziców radami i oświeceniem ku jednemuż celowi prowadzić. Rady te i przestrogi ściągnąć przyzwoicie można do tych punktów: 1) Iż pierwsze niemowlęcia wychowanie istotnym jest rodzicielskim obowiązkiem; iż dalsza jego edukacya od téj pierwiastkowéj koniecznie zawisła; iż pierwszych błędów i wynikających ztąd przywar przez późniejsze ćwiczenia, nauki, strofowania, kary, zgładzić i poprawić zawsze niewymownie trudno, a częściéj niepodobna jest; iż rodzice sami zdaleka przysposabiać się do tego celu powinni przez wstrzemięźliwość życia i cnotliwe obyczaje. 2) Słabość i niedołężność człowieka, nietylko jemu samemu życie czyni ciężarem, pozbawia go korzyści towarzystwa ludzkiego, użycia darów opatrzności, ale też szkodę niezmierną narodowi całemu i obywatelstwu przynosi, gdyż moc i obrona krajowa, z siły i mocy ludzi w szczególności

мѣримый ущербъ всему народу и согражданамъ, потому что могущество и защита края составляется и состоитъ изъ силы и крѣпости людей взятыхъ порознь и при одинаковыхъ всѣхъ прочихъ выгодахъ и условіяхъ, а весьма часто и безъ этого сходства; могущественнѣе долженъ быть, наконецъ, тотъ край, который силою и жизненностью каждаго гражданина порознь, превосходитъ другіе народы. Опытъ доказываетъ, сколь значительно слабѣе своихъ дѣдовъ нынѣшнее поколѣніе; это явленіе, которое слѣдуетъ приписать небрежному воспитанію, переходя въ грядущія поколѣнія, приметъ громадные размѣры, къ большему ущербу общества, если мужескимъ воспитаніемъ не будетъ положено этому никакой преграды. 3) Родители должны болѣе всего обращать вниманіе на то, чтобы выборъ лицъ, которымъ они намѣрены поручить вскормленіе и воспитаніе дѣтей, сдѣланъ былъ сколь можно удачнѣе, какъ въ отношеніи тѣлеснаго здоровья, такъ и относительно душевныхъ качествъ и нравственности. Весьма достойны сожалѣнія, вмѣстѣ съ своими дѣтьми, были бы родители, нуждающіеся въ истолкованіи этого предостереженія и въ убѣжденіи въ этой истинѣ. Веселость или угрюмость, злость или кротость, смѣлость и храбрость, или робость и малодушіе, не оставляющія человѣка во всю жизнь, ведутъ по большей части свое начало отъ обращенія съ дѣтьми тѣхъ, попеченію которыхъ они были ввѣрены въ первые дни своей жизни. Посему родители должны неусыпно наблюдать за малѣйшими подробностями первоначальнаго воспитанія своихъ сыновей и дочерей, считая для себя это занятіе однимъ изъ важнѣйшихъ и соотвѣтственнѣйшихъ своему званію, и не полагаясь въ этомъ вовсе на постороннихъ лицъ, менѣе заботящихся о чужомъ благѣ и часто исполненныхъ недостатковъ и дурныхъ привычекъ. 4) Осторожность и тщательное обсужденіе со стороны родителей всего, что относится къ воспитанію дѣтей, должны руководить всѣми ихъ дѣйствіями, съ тѣмъ, чтобы въ обращеніи съ дѣтьми они старались соблюдать благоразумную умѣренность и избѣ-

wziętych składa się i stanowi, bo przy równości innych korzyści i kondycyj, a częstokroć i bez téj równości, ten nakoniec kraj potężniejszym być musi, który siłą i czerstwością każdego z osobna obywatela drugi naród przewyższa. Doświadczenie uczy, jak daleko słabsze jest dzisiejsze pokolenie od dziadów swoich; ten skutek, który się zaniedbaniu edukacyi winien, w późniejszą potomność przesłany z większą jeszcze powszechności szkodą pomnoży się, jeśli temu wychowanie męzkie nie zabieży. 3) Największą rodziców baczność zabawiać powinno, aby jaknajlepszy wybór osób mających karmić i piastować dzieci czynili, tak co do zdrowia ciała, jako co do przymiotów duszy i obyczajów. Bardzoby trzeba żałować tych rodziców z dziećmi ich razem, którzyby potrzebowali wyłuszczenia téj przestrogi i przekonania o téj prawdzie. Wesołość lub posępność, złość lub dobroć, odwaga i męztwo, albo gnuśność, lękliwość na całe życie człowieka zostające, najczęściéj początek mają w obchodzeniu się z dziećmi tych, którym pierwiastki dni onych poruczone były. Nieustannie zatem rodzice na najdrobniejsze w pielęgnowaniu synów i córek swoich okoliczności czuwać mają, zabawę tę poczytując, równie za najpoważniejszą, jako i najgodniejszą stanu swego, a niespuszczać się na osoby mniéj o cudze dobro dbające, a często pełne błędów i złych nałogów. 4) Uwaga rodziców i troskliwe roztrząsanie wszystkiego, co się do edukacyi dzieci stosuje, kierować ich postępowaniem będzie, aby rostropne pomiarkowanie i środek zachowywali w obchodzeniu się względem dzieci, co do ciepła, zimna, kąpieli, pokarmu, odzienia, hartowania sił, i tym podobnych rzeczy, według okoliczności zdrowia, składu ciała, pory czasu, etc. zawsze jednak pewni u siebie być mają, iż gorąco, powietrze zam-

гать крайностей, въ отношеніи степени теплоты, холода ку-панья, пищи, одежды, укрѣпленія силъ и тому подобныхъ предметовъ, сообразно состоянію здоровья, тѣлосложенію, времени года и т. д. Во всякомъ однако случаѣ, они должны быть увѣрены, что излишняя теплота, замкнутый воздухъ, недостатокъ въ свободномъ движеніи, продолжительное лежаніе, мягкая постель, излишнее закутываніе въ одежду— обезсиливаютъ и дѣлаютъ вялымъ и изнѣженнымъ только что начинающаго жить человѣка. 5) Чѣмъ старше и взрослѣе становится дитя, тѣмъ болѣе слѣдуетъ въ немъ развивать рѣзвость, ловкость и силы, предоставляя ему свободу бѣгать и прыгать, пріучая его, безъ излишняго напряженія, къ оказыванію и развитію физическихъ силъ, помощью болѣе трудныхъ игоръ, гонокъ, верховой ѣзды для мужчинъ, метанія копьемъ и другихъ тому подобныхъ упражненій: къ чему относится помѣщенное ниже описаніе игоръ и увеселеній во время отдыха (*). 6) Излишнее употребленіе бранныхъ словъ, постоянное напоминаніе, опрометчивое и безразборчивое наказаніе, подавляютъ и заглушаютъ въ дитяти всякую живость, какъ ума, такъ и тѣла. 7) Коль скоро настанетъ время первоначальному обученію, съ которымъ не слѣдуетъ ни слишкомъ спѣшить, ни опаздывать, сообразно слабому или сильному здоровью, сметливости или тупоумію дитяти и тому подобнымъ обстоятельствамъ,— родители должны неотступно слѣдить за тѣмъ, чтобы юный умъ не былъ излишне обременяемъ науками, потому что впослѣдствіи, съ болѣе зрѣлымъ разумомъ мальчикъ успѣетъ больше въ одинъ день, чѣмъ запуганное и непонятливое дитя во все время продолжительнаго преподаванія уроковъ. Необходимо внушать юношамъ охоту къ ученію, съ тѣмъ, чтобы, считая для себя эти занятія развлеченіемъ, они питали любовь

(*) Во времена Римской Республики, желая упрекнуть кого нибудь въ дурномъ воспитаніи, говорили обыкновенно „*Nec litteras novit, nec natare*", т. е. не умѣетъ ни читать, ни писать, ни плавать.

knięte, krępowanie, gnuśne leżenie, miękka pościel, zbytnie wszaty otulenie, osłabia, wątli i zniewieściałym czyni żyć zaczynającego człowieka. 5) Za wzmagającym się wiekiem i wzrostem dziecięcia, pomnażać w nim należy rześkość, szykowność i siłę, dając mu wolność biegania i skakania, wprawując go, bez zbytniego silenia, w okazywanie i nabywanie mocy, przez gry trudniejsze, gonitwy, jeżdżenie na koniu mężczyzn, ugadzanie pociskami, i innem tego rodzaju ćwiczeniem: do czego stosuje się niżéj podane na szkoły opisanie gry i zabaw w czasach rekreacyi (*). 6) Zbytnie fukanie, strofowanie, prędkość i łatwość karania, uciska w dziecięciu i głuszy równie żywość umysłu jako i ciała. 7) Gdy przyjdzie do początków nauk, z czem się ani śpieszyć ani opóźniać należy, miarkując się okolicznościami słabego lub dobrego zdrowia dziecięcia, otwartości lub tępości dowcipu i tem podobnemi; wtedy nieodstępnie tego rodzice przestrzegać powinni, aby nagle nieobciążać młodocianego umysłu naukami, gdyż w dalszym czasie dojrzalszego rozumu, więcéj dzień jeden sprawi, niż długi przeciąg lekcyi w zahukanem a nierozumiejącem niemowlęciu. Smak młodym sprawić należy w uczeniu się, aby tę zabawę mieli za rozrywkę, aby nauki i uczących kochali. Niemniéj nie przystoi rodzicom, jako uwodzić się ową

(*) W Rzeczypospolitéj Rzymskiéj, kiedy kogo o złą edukacyę zawstydzić chciano, zwyczaj był mówić: nec litteras novit, nec natare; ani czyać, ani pisać, ani pływać nie umie.

къ наукѣ и къ учащимъ. Родителямъ менѣе всего прилично увлекаться пустымъ и столь же смѣшнымъ, сколько и вреднымъ желаніемъ, чтобы ихъ дѣти хвастали остроуміемъ и науками, обременяющими лишь одну только память. Всѣ ихъ усилія должны быть съ самаго начала преимущественно направлены къ развитію въ дѣтяхъ разсудка (извѣстная доля котораго присуща всякому возрасту) и раннихъ наклонностей къ добру любви къ истинѣ и честности. Все это они пріобрѣтутъ, безъ напоминаній и выговоровъ, коль скоро увидятъ, что родители, и окружающія ихъ лица говорятъ разсудительно и поступаютъ честно.

2. Коль скоро родители отдадутъ дѣтей въ публичныя училища, Ректоры, Префекты и Учители должны поставить себѣ непремѣнною обязанностью соединять, въ неразрывной между собою связи, нравственное воспитаніе съ воспитаніемъ физическимъ, и въ этомъ отношеніи должны руководствоваться слѣдующими правилами: 1) При обученіи, необходимо прежде всего пристрастить учениковъ къ постоянному расширенію круга знаній, такъ, чтобы они сами полюбили науку и охотно, радостно и прилежно занимались ею; при преподаваніи отдѣльныхъ частей науки и при изложеніи ихъ сущности, не слѣдуетъ обременять ума, а преимущественно памяти юноши, разсчитывая болѣе на соображеніе и размышленіе, содѣйствующее къ самому основательному изощренію памяти, нежели на сухое затверживаніе предметовъ или словъ. 2) Удерживая учениковъ въ предѣлахъ повиновенія, уваженія къ старшимъ и благонравія, приличнаго ихъ возрасту, слѣдуетъ имъ предоставить соотвѣтственную свободу рѣчи и поступковъ, не подавлять въ нихъ врожденной рѣзвости и живости, но ловко воспользоваться ею и дать ей направленіе, обѣщающее хорошіе результаты въ будущемъ, и потому избѣгать безпрестанныхъ упрековъ и брани, разсудительно указывая на послѣдствія ихъ заблужденій и пороковъ, дѣйствуя на нихъ путемъ разумнаго убѣжденія и тѣмъ сохраняя за необходимыми напоминаніями надлежащую силу. 3) Начальники дол-

próżną a równie śmieszną, jak szkodliwą chęcią, żeby się dzieci z dowcipem i obciążającemi samą pamięć naukami popisywały. Najpierwsze i najdostojniejsze staranie być powinno, żeby nabywały rozsądku, (którego miara jest każdemu wiekowi przyzwoita) i wczesnych skłonności ku dobremu, zamiłowaniu prawdy i rzetelności; czego wszystkiego, bez namów moralnych, bez napominania i strofowania nabiorą, kiedy widzieć będą rodziców i tych, którzy je otaczają, rozsądnie mówiących i poczciwie czyniących.

2. Kiedy już rodzice do szkół publicznych dzieci oddadzą, Rektorowie, Prefekci, Nauczyciele, za jedną z istotnych powinności mieć sobie będą, nieprzerwanie z edukacyą moralną łączyć edukacyę fizyczną, i w téj mierze rządzić się mają temi prawidłami: 1) W dawaniu nauk starać się należy, aby dać uczniom poczuwać smak z powiększania wiadomości, iżby sami lubili naukę, z ochotą i wesołością się do niéj przykładali; aby nie obciążać umysłu, a zwłaszcza pamięci młodego, więcéj na uwagę i rozmysł, który najgruntowniejszą czyni pamięć, aniżeli na oschłe wzmiankowane rzeczy, albo słów, części nauk i osnowę ich podając; 2) Utrzymując młódź w granicach powolności, uszanowania ku starszym, i obyczajności wiekowi temu przyzwoitéj, dawać jéj przystojną wolność mówienia i czynienia, nie tłumić w nim rześkości i żywości przyrodzonéj, ale umieć ją obrócić dobrze i ku dalszym korzyściom kierować; wystrzegać się zatem ustawicznego strofowania i fukania, potrzebnym napomnieniom moc i dzielność dając, przez rozsądne okazywanie skutków z ich błędów lub przywar, i przekonanie na rozum; 3) Doglądać przełożeni powinni, aby mieszkania dzieci jak

жны наблюдать, чтобы квартиры учениковъ имѣли по возможности всѣ гигіеническія условія, чтобы комнаты были сколь можно чаще провѣтриваемы и охраняемы отъ излишней жары, и чтобы ученики привыкали къ самой изысканной опрятности, какъ около себя самихъ, такъ и въ своихъ вещахъ. Ученикамъ слѣдуетъ внушать отвращеніе ко всякой изнѣженности и женственной изысканности въ постели и одеждѣ, и къ уклоненію отъ усиленнаго труда, а также къ робости и трусости, которыя, вредя здоровью, подрываютъ душевную энергію и служатъ обыкновенно предметомъ смѣха и презрѣнія. 4) Ректоръ и Проректоръ, совмѣстно съ Префектомъ и Учителями, составляютъ росписаніе, которое сообщается домашнимъ наставникамъ, на тотъ конецъ, чтобы во всякій школьный день назначено было мальчикамъ время для отдохновенія, преимущественно же послѣ обѣда и вечеромъ. Оно должно заключать въ себѣ точныя указанія, чтобы мальчики играли, по возможности, всякій день, на открытомъ воздухѣ, въ случаѣ же если этого не позволяетъ состояніе погоды, чтобы они предавались различнымъ гимнастическимъ упражненіямъ и играмъ у себя на квартирахъ; о каковомъ постановленіи ученики должны быть поставлены въ извѣстность чрезъ посредство Учителя или Префекта. 5) Въ рекреаціонное и вакаціонное время, гимнастическія упражненія, игры и развлеченія должны поглощать все время, при чемъ слѣдуетъ соблюдать благоразумную умѣренность, сообразно условіямъ возраста, равному или неравному развитію физическихъ силъ мальчиковъ, состоянію здоровья, прежнему ихъ воспитанію и т. п. 6) Изъ числа гимнастическихъ упражненій и игръ, способствующихъ развитію силы, изящества въ манерахъ, ловкости и быстроты въ движеніяхъ, а также мужества и отваги, приличнѣе всѣхъ кажутся слѣдующія: игра въ мячъ, съ бѣганіемъ и внезапными поворотами; игра въ шаръ или въ большой мячъ; ловкое метаніе камней на воду; ристаніе къ извѣстной метѣ; бѣганіе въ запуски по холмамъ и оврагамъ; фехтованіе на па-

najzdrowsze były, aby jak najczęściéj izby przewietrzane i od zbytniego gorąca chronione, aby się młodź wprawiała w jak największe około siebie, i około rzeczy swoich ochędóstwo. Wmawiać w dzieci wstręt wszelkiéj miękkości i zniewieściałéj delikatności w pościeli, odzieniu, unikaniu trudów, lękliwości i bojaźni, które i zdrowiu szkodzą, duszę osłabiają, i pogardę a pośmiech ściągać zwykły; 4) Rektor, Prorektor z Prefektem i nauczycielami uczyni ułożenie, które dyrektorom podane będzie, aby każdego dnia szkolnego, czasy wyznaczone były na rozrywkę dla dzieci, a zwłaszcza po obiedzie i wieczorem, wyraźnie stanowiąc, aby codzień, ile możności, na wolnem powietrzu zabawiały się, a kiedy tego pora nie dozwoli, różne ćwiczenia i rozrywki odbywały w domach; i takowe ułożenie wiadome przez Professora lub Prefekta być powinno uczniom; 5) Podczas rekreacyi i wakacyi, ćwiczenia sił, gry, rozrywki, cały czas zabierać powinny, miarkując wszystko rostropnością, przez wzgląd okoliczności wieku, równych lub nierównych sił dzieci, zdrowia, przeszłego wychowania etc.; 6) Takowe zaś ćwiczenia i gry, do mocy, szykowności, zręczności i szybkości ciała, do męztwa i odwagi pomagające, najprzyzwoitsze zdają się te: gra w piłkę z ubieganiem się i żywem obracaniem; palon, czyli gra w dużą piłkę, ciskanie zręczne kamieni na wodę, gonitwy do pewnego kresu, wyprzedzanie się na wzgórki i przykre miejsca, potykanie się w palcaty, jeżdżenie konno, rozmierzanie ogrodów, pól, miejsc

лицы; верховая ѣзда; межеванiе садовъ, полей и болѣе недоступныхъ мѣстностей, и тому подобныя. 7) Въ особенности достойными дворянскаго юношества должны считаться гимнастическiя упражненiя, подражающiя военнымъ оборотамъ, въ походѣ, боевомъ порядкѣ, взятiи приступомъ и защитѣ какой либо мѣстности; ничто болѣе не способствуетъ къ одушевленiю мужествомъ, къ развитiю твердости характера, благороднаго великодушiя и древняго рыцарскаго духа, какъ подобныя упражненiя юношества. Благоразумно руководимые ученики будутъ имѣть въ нихъ возможность различать опрометчивую наглость отъ истиннаго мужества и храбрости и, заранѣе приготовляясь къ ея осуществленiю на дѣлѣ, они убѣдятся въ той истинѣ, что всякiй гражданинъ, во всѣхъ государствахъ, а преимущественно въ республикѣ, долженъ быть воиномъ, то есть, защитникомъ своего отечества, не обращающимъ вовсе вниманiя на плату, но подвизающимся на пути справедливости и чести. И какъ, съ одной стороны, начальники и надзиратели по воспитанiю не должны въ вышеупомянутыхъ упражненiяхъ и играхъ допускать никакой измѣны, хитрости, нечаянныхъ нападенiй, преобладанiя сильныхъ надъ слабыми, наглости и дерзости, строго наказывая замѣченныхъ въ томъ, такъ съ другой стороны, весьма желательно было бы, чтобы они отдавали, публично, нетрусливымъ, неизнѣженнымъ, отважнѣйшимъ воспитанникамъ и побѣдителямъ въ играхъ и упражненiяхъ должную похвалу, безъ всякаго униженiя другихъ, чтобы украшали ихъ вѣточками и вѣнками, ставили ихъ во главѣ товарищей въ подобныхъ играхъ и поощряли другихъ къ прославленiю въ стихахъ побѣды сотоварища. Дѣйствуя такимъ образомъ, въ неразрывной между собою связи, воспитанiе нравственное и воспитанiе физическое будутъ въ состоянiи образовать на пользу общества добродѣтельнаго человѣка и дать отечеству хорошаго гражданина.

do przystępu trudniejszych i tym podobne; 7) Za godne szlacheckiéj młodzi poczytać się powinny ćwiczenia takowe, które obrotów żołnierskich, w ciągnieniu, szykowaniu, dobywaniu i bronieniu jakiego miejsca naśladują; nic bardziéj do wpojenia męstwa, mocy duszy, szlachtnéj wielkomyślności i ducha starodawnego rycerstwa nie pomoże, jako takowa młodzi zaprawa. W niéj rostropnie kierowani nauczą się rozeznawać bezrozumne junactwo od prawdziwego męstwa i waleczności; zawczasu przekonani zostaną o téj prawdzie, i do uiszczenia jéj przygotują się: iż każdy obywatel, we wszystkich krajach, ale osobliwie w Rzeczypospolitéj, żołnierzem, to jest obrońcą ojczyzny swojéj być powinien, nie oglądającym się na płacę, lecz idącym torem sprawiedliwości i honoru. A jako przełożeni i dozorce nad edukacyą, w zwyż wymienionych ćwiczeniach i rozrywkach, bronić jaknajpilniéj mają wszelkich zdrad, podstępów, napastowania, przewodzenia mocniejszych nad słabszymi, okazywania junactwa i zuchwalstwa, gdy się zaś co takowego przytrafi, surowo karać; tak z drugiéj strony wielce pomoże, kiedy nielękliwych, niedelikatnych, odważniejszych i zwycięzców w grach i ćwiczeniach, jawnie, bez poniżenia nikogo, pochwalać, gałązki lub wieńce im ofiarować, na czele innych w podobnych rozrywkach stawiać, drugich do sławienia wierszem wygranéj spółucznia zachęcać będą. Tak nierozdzielnym idąc związkiem edukacya moralna z edukacyą fizyczną, będą zdolne dać społeczności cnotliwego człowieka, ojczyźnie dobrego obywatela.

№ 2.

Внутреннее устройство департаментскихъ училищъ.

(17 Февраля 1812 г.)

Введенiе.

Назначенiе департаментскихъ училищъ.

§ 1.

Назначенiе каждаго департаментскаго училища состоитъ преимущественно въ томъ, чтобы преподать своимъ ученикамъ основательныя свѣдѣнiя по всѣмъ отраслямъ наукъ и знанiй, образовывающихъ разумъ и вселяющихъ въ сердце благородныя чувства, въ такомъ объемѣ, чтобы, съ одной стороны, юноша, окончивъ съ успѣхомъ курсъ наукъ, былъ приготовленъ къ слушанiю въ Главной Школѣ той науки, въ которой онъ пожелаетъ усовершенствоваться, съ тѣмъ, чтобы примѣнить ее впослѣдствiи, какъ свою специальность, на высшемъ поприщѣ государственной службы, и чтобы, съ другой стороны, воспитанникъ, ограничивающiйся прiобрѣтенными въ томъ же училищѣ познанiями, былъ въ состоянiи читать и понимать ученыя сочиненiя, и, какъ просвѣщенный гражданинъ, могъ не только самъ вести себя благоразумно, но и пособлять совѣтами своимъ согражданамъ и отправлять съ общею народною пользою должности, требующiя общихъ только понятiй о всѣхъ родахъ наукъ и полезныхъ знанiй.

I. Науки, число классовъ, собранiе Учителей.

§ 2.

Въ департаментскихъ училищахъ будутъ преподаваемы слѣдующiе предметы: Законъ Божiй и наука нравственности.

N° 2.

Wewnętrzne urządzenie szkół departamentowych.

(dnia 17 Lutego 1812 roku.)

Wstęp.

Cel szkół departamentowych.

§ 1.

Właściwym każdéj szkoły departamentowéj celem jest, dać uczniom swoim tak gruntowne zasady wszystkich nauk i umiejętności, kształcących rozum i napawających serce szlachetnemi uczuciami, ażeby młodzieniec ukończywszy chwalebnie wszystkie téj szkoły klassy, był usposobiony do słuchania w Szkole Głównéj téj umiejętności, w któréj się szczególniéj wydoskonalić zechce, końcem użycia jéj za główny przedmiot dalszego przeznaczenia swojego do ważniejszych kraju posług; przestający zaś na edukacyi w tejże szkole wziętéj, aby mógł z pożytkiem dzieła uczone czytać i one rozumieć, a jako światły obywatel i sam się dobrze rządzić, i radami swemi współobywateli wspierać, i urzędy ogólnego tylko obeznania się ze wszystkiemi gatunkami nauk i umiejętności użytecznych potrzebujące, z dobrem narodu sprawować.

I. Nauki, liczba klass, zgromadzenie nauczycieli.

§ 2.

Nauki następujące dawane będą w tych szkołach: Nauka Religii i moralności.

Языки: Польскій, Французскій, Нѣмецкій, Латинскій, Греческій, а гдѣ это возможно— Русскій или Литовскій вмѣстѣ съ ихъ словестностью; Исторія и Географія.

Математика (до коническихъ сѣченій включительно), Физика и Химія, Естественная Исторія, Философическія науки, какъ-то:

Логика, Естественное Право, Политическое и международное Право, Политическая Экономія, Искусства чистописанія и рисованія.

Что касается обученія Греческому, Русскому или Литовскому языкамъ, то оно предоставляется собственной волѣ и охотѣ учащихся. Начинающій же учиться Греческому языку долженъ приступать къ этому съ основательнымъ знаніемъ Латинскаго языка, потому что отъ изученія этого языка, равно какъ и отъ всѣхъ другихъ предметовъ не можетъ быть освобожденъ никакой ученикъ.

§ 3.

Какимъ способомъ должны быть преподаваемы эти науки, въ какомъ объемѣ въ каждомъ классѣ, по какимъ руководствамъ и сколько часовъ въ недѣлю, все это объяснено въ особой программѣ, разосланный прежде по училищамъ.

§ 4.

Въ каждомъ департаментскомъ училищѣ полагается шесть главныхъ и столько параллельныхъ классовъ, сколько понадобится соразмѣрно числу учениковъ (см. § 13).

§ 5.

Собраніе Учителей каждаго департаментскаго училища состоитъ: изъ Ректора, изъ шести Профессоровъ, изъ четырехъ Учителей, изъ такого числа Преподавателей, какое окажется нужнымъ; изъ Законоучителя или Законоучителей, если учащіеся принадлежатъ къ нѣсколькимъ христіянскимъ исповѣданіямъ и изъ домашнихъ наставниковъ.

Języki wraz z ich literaturą: Polski, Francuzki, Niemiecki, Łaciński, Grecki, a gdzie będzie można i Rossyjski lub Litewski, Historya z Jeografią.

Matematyka (aż do sekcyj konicznych inclusive), Fizyka z Chemią, Historya Naturalna, Nauki Filozoficzne jako to:

Logika, Prawo Natury, Polityczne, Narodów, Historya Filozofii, Ekonomia polityczna, Kunszta kaligrafii i rysunków.

Uczenie się języków: Greckiego, Rossyjskiego lub Litewskiego zostawuje się dobréj woli i własnéj ochocie uczniów. Zaczynający się zaś uczyć po Grecku, powinien być znacznie ugruntowany w języku Łacińskim, bo od Łaciny tak, jak od żadnego innego przedmiotu, żaden uczeń uwolnionym być nie może.

§ 3.

Te nauki jakim sposobem mają być dawane, do jakiego stopnia w każdéj klassie, z jakich książek, i ile godzin na tydzień, opisano jest w osobnym planie dawniéj na szkoły rozesłanym.

§ 4.

Każda szkoła departamentowa mieć będzie sześć klass głównych, a tyle pobocznych, ile ich potrzebować będzie liczba uczniów (obacz § 13).

§ 5.

Zgromadzenie nauczycielskie każdéj szkoły departamentowéj składa się: z Rektora, z sześciu Professorów, z czterech Nauczycielów, z kollaboratorów, ile ich potrzeba wymagać będzie, z Nauczyciela lub Nauczycielów Religii, gdzie młodzież chrześcijańska kilku różnych jest wyznań, z korrepetytorów.

II. *Обязанности Ректора.*

§ 6.

Ректоръ управляетъ непосредственно ввѣреннымъ ему училищемъ и всѣми принадлежащими къ нему лицами, и вмѣстѣ съ тѣмъ состоитъ первымъ Профессоромъ; по этой причинѣ онъ не можетъ отлучиться изъ училища на продолжительный срокъ, не испросивъ разрѣшенія подлежащаго начальства. Къ обязанностямъ Ректора относятся:

a) пріемъ учениковъ, вновь поступающихъ въ училище;
b) составленіе росписанія уроковъ по часамъ, днямъ и классамъ и распредѣленіе ихъ между Учителями, согласно предписанной программѣ преподаванія;
c) надзоръ за Учителями и учениками и частое посѣщеніе классовъ;
d) назначеніе засѣданій, для совѣщаній съ Учителями;
e) управленіе переводами учениковъ изъ класса въ классъ;
f) приготовленіе къ публичнымъ испытаніямъ;
g) экзамены и выдача аттестатовъ ученикамъ, выбывающимъ изъ училища;
h) завѣдываніе суммами училища и всѣмъ его имуществомъ;
i) сношенія и переписка съ властями.

A) Пріемъ учениковъ.

§ 7.

Пріемъ учениковъ производится два раза въ годъ, до открытія полугодичнаго учебнаго курса. Отъ точнаго соблюденія этого правила зависитъ порядокъ и однообразная послѣдовательность въ преподаваніи уроковъ, и потому никакое отступленіе отъ онаго, безъ уважительныхъ причинъ, не можетъ быть терпимо.

II. *Obowiązki Rektora.*

§ 6.

Rektor jest bezpośrednim rządcą powierzonéj sobie szkoły i wszystkich do niéj należących osób, oraz pierwszym Professorem; dla tego nie może się oddalać od szkoły na czas przydłuższy, bez pozwolenia magistratury przyzwoitéj.

Do Rektora należy:

a) przyjmowanie nowo przychodzących do szkoły jego uczniów;

b) kierowanie rozkładem przepisanych w osobnym planie nauk, na godziny, dnie, klassy i Nauczycielów;

c) dozór nad Nauczycielami, uczniami i częste klass odwiedzanie;

d) składanie konferencyj z Nauczycielami;

e) kierowanie promocyami uczniów;

f) przygotowanie publicznego popisu;

g) examen i patentowanie odchodzących ze szkoły uczniów;

h) dozór nad funduszami szkoły i wszelką jéj własnością;

i) utrzymywanie przepisanych stosunków z magistraturami.

A) Przyjmowanie uczniów.

§ 7.

Dwa razy na rok przy otwarciu półrocza szkolnego, przyjmowanie uczniów miejsce mieć powinno, bo od tego zawisł porządek lekcyj i jednostajne w nich postępowanie, przeto bez ważnych bardzo przyczyn od tego prawidła odstąpić nie wolno.

§ 8.

Поступающій въ департаментское училище долженъ умѣть: читать, четко и правильно писать подъ диктовку, четыре ариѳметическія дѣйствія, и выдержать со всего этого экзаменъ передъ Ректоромъ.

§ 9.

Вновь поступающіе ученики, которые получили первоначальное воспитаніе въ какомъ нибудь училищѣ или частномъ заведеніи, должны представить свидѣтельства завѣдывающихъ тѣми же заведеніями о своихъ успѣхахъ въ наукахъ и поведеніи. Ректоръ, пріобщивъ эти свидѣтельства къ дѣлу, обязанъ, независимо отъ сего, подвергнуть кандидата испытанію, чтобы убѣдиться, можетъ ли онъ быть принятъ въ училище, и чтобы назначить ему классъ соотвѣтственно его познаніямъ по каждому предмету; если же впослѣдствіи окажется, что вновь поступившій ученикъ не въ состояніи по какому нибудь предмету слѣдовать за курсомъ класснаго преподаванія, въ такомъ случаѣ Профессоры доносятъ о томъ Ректору.

§ 10.

Коль скоро подвергшійся экзамену воспитанникъ удостоится принятія въ училище, то родители или опекуны, помѣщающіе его въ училище, должны: представить Ректору метрическое свидѣтельство о его крещеніи и медицинское свидѣтельство о привитіи оспы, объявить избранную для него квартиру, а также свое имя, фамилію и мѣсто жительства, для записки всего этого Ректоромъ въ дѣлахъ училища, поручиться за свего сына или питомца въ томъ, что онъ будетъ приходить въ училище прилично одѣтый, что будетъ снабженъ всѣми руководствами и необходимыми письменными и рисовальными принадлежностями, и что на квартирѣ будетъ учрежденъ за нимъ надлежащій надзоръ, и, наконецъ, внести за ученіе установленную плату, которую Ректоръ тотчасъ въ ихъ

§ 8.

Przychodzący do szkoły departamentowéj powinien umieć: czytać, pisać czytelnie i z dobrą ortografią za dyktującym, cztery proste działania arytmetyczne, i z tego zdać sprawę przed Rektorem.

§ 9.

Ci którzy w szkole jakiéj lub prywatnym instytucie brali początkową edukacyę, złożą zaświadczenie przełożonego tegoż instytutu o postępku swoim w naukach i obyczajach. Zaświadczenie to Rektor do akt szkolnych przyłączy, a pomimo tego kandydata examinuje, w celu przekonania się, czy może być przyjętym, i wyznaczenia mu klassy, usposobieniu jego w każdéj nauce odpowiadającéj; gdyby się zaś potém pokazało, że nowo przybyły uczeń, w jakiéj nauce, co do klassy nie jest na swojem miejscu, Professorowie ostrzegą Rektora.

§ 10.

Skoro wyexaminowany uznany będzie za zdatnego do przyjęcia, rodzice lub opiekunowie oddający go do szkoły, złożą jego metrykę w ręce Rektora, i zaświadczenie z odbytéj ospy, oznajmią, gdzie go umieszczają na stancyi, opowiedzą imie, przezwisko i mieszkanie swoje; co wszystko Rektor w aktach szkolnych zapisze; zaręczą za swego syna lub pupilla, że będzie posyłany do szkoły przyzwoicie ubrany, opatrzony w książki i rzeczy potrzebne do pisania i rysunków, tudzież że w domu nie będzie mu zbywało na potrzebnym dozorze; złożą za niego przepisaną opłatę szkolną, którą Rektor zaraz przy nich w księgę na to przeznaczo-

присутствіи записываетъ въ заведенную для сего книгу и выдаетъ въ полученіи оной квитанцію. Эту квитанцію ученикъ, приходящій въ первый разъ въ училище обязанъ предъявить Учителю, потому что безъ квитанціи онъ не можетъ быть допущенъ къ слушанію уроковъ.

§ 11.

Родители, которые не въ состояніи платить за ученіе, обязаны подать о томъ прошеніе въ училищный дозоръ и доказать въ немъ свою несостоятельность, получивъ же разрѣшеніе дозора, представить оное Ректору, который пріобщаетъ его къ дѣлу.

§ 12.

По исполненіи всѣхъ вышеизложенныхъ формальностей, Ректоръ долженъ прочитать вновь поступившему въ число учениковъ воспитаннику, въ присутствіи лица, записавшаго его въ училище, или же дать ему для прочтенія книжку, заключающую въ себѣ всѣ постановленія и правила, по учебной части, приказывая ему строго соблюдать оныя; за симъ онъ вручаетъ ему списокъ необходимыхъ для него книгъ и пособій, которыми онъ обязанъ тотчасъ запастись, и вводитъ его въ классъ.

В) Составленіе росписанія уроковъ.

§ 13.

Въ трехъ низшихъ классахъ число учениковъ не должно значительно превышать пятидесяти; еслибы же ихъ было болѣе, то Ректоръ раздѣляетъ классъ на два, а если нужно — и на болѣе отдѣленій, и поэтому, составляя росписаніе уроковъ между Учителями и по классамъ, онъ долженъ обратить на это вниманіе.

§ 14.

Во всѣхъ классахъ и отдѣленіяхъ, лѣтомъ уроки начинаются обыкновенно въ семь часовъ, а оканчиваются въ одиннад-

ną wpisze, i na odebrane pieniądze kwit wyda. Kwit ten ma być pokazanym Professorowi przez ucznia pierwszy raz do szkoły przychodzącego; bo bez kwitu uczeń nie może być przyjętym.

§ 11.

Rodzice, którychby nie stało na opłatę, powinni się z prośbą udać do dozoru szkolnego, tam wywieść swą niemożność, a zyskawszy od niego rezolucyę, złożyć ją Rektorowi, którą ten do akt szkolnych przyłączy.

§ 12.

Kiedy już powyższe wszystkie przepisy dopełnione zostaną, Rektor przyjętemu i w rejestr uczniów szkoły wpisanemu, w przytomności osoby, która go przyprowadziła, przeczyta, lub da do prywatnego przeczytania książeczkę praw i przepisów szkolnych dla uczniów, z zaleceniem najściślejszego onych zachowywania; poda mu rejestrzyk książek i narzędzi, których potrzebuje, aby one natychmiast nabył, i zaprowadzi go do klassy.

B) Kierowanie rozkładem nauk.

§ 13.

W trzech niższych klassach liczba uczniów w każdéj nie ma znacznie przechodzić pięćdziesiąt uczniów, gdzieby większa być miała, podzieli Rektor klassę na dwa lub więcéj, kiedy trzeba będzie, oddziały; dla czego robiąc rozkład lekcyi na nauczycielów i klassy, wzgląd na to mieć powinien.

§ 14.

Wszystkie klassy i ich oddziały zaczynają lekcye zwyczajne w lecie o godzinie siódméj, a kończą o godzinie jedenastéj; w zi-

цать, зимою же начинаются въ 8, а оканчиваются въ 12 часовъ; пополудни лѣтомъ, занятія продолжаются отъ 3-хъ до 5-и, а зимою отъ 2-хъ до 4-хъ часовъ.

§ 15.

Для параллельныхъ классовъ Греческаго языка, а гдѣ окажется нужнымъ Русскаго и Литовскаго языковъ, слѣдуетъ назначать время, свободное отъ другихъ уроковъ.

§ 16.

Ректоръ департаментскаго училища долженъ заниматься преподаваніемъ по крайней мѣрѣ шесть часовъ, каждый же изъ Профессоровъ и Учителей—не болѣе двадцати часовъ въ недѣлю.

§ 17.

Примѣняясь къ учебной программѣ, а равно къ предыдущимъ и послѣдующимъ правиламъ, Ректоръ вмѣстѣ съ Учителями долженъ, въ концѣ каждаго учебнаго полугодія, заблаговременно составить росписаніе уроковъ по часамъ и предметамъ преподаванія, такъ, чтобы каждый Учитель могъ получить отъ Ректора это росписаніе предъ начатіемъ полугодичнаго курса. При составленіи росписанія необходимо обращать особенное вниманіе, во первыхъ, на то, чтобы науки положительныя сколь возможно преподавались утромъ и во вторыхъ: имѣя въ виду учениковъ, которые, не оказывая одинаковыхъ успѣховъ по всѣмъ предметамъ, должны слушать одинъ предметъ въ высшемъ, другой же въ низшемъ классѣ, чтобы одинъ и тотъ же предметъ, напр. Французскій, Латинскій языкъ, Математика, были преподаваемы въ одни и тѣ же часы въ нѣсколькихъ классахъ. Копію сего росписанія, за подписью своею, Ректоръ прикажетъ выставить, при открытіи курса, на видномъ для всѣхъ учениковъ мѣстѣ.

mie zaczynają o godzinie ósméj, a kończą o godzinie dwunastéj z rana; po południu latem odbywają się lekcye od godziny trzeciéj do piątéj, a zimą od drugiéj do czwartéj.

§ 15.

Na klassy poboczne jako to: języka Greckiego, a gdzie potrzeba wskaże Rossyjskiego lub Litewskiego, czas innemi lekcyami nie objęty ma być przeznaczony.

§ 16.

Rektor szkoły departamentowéj daje lekcyj najmniéj godzin sześć na tydzień, każdy zaś Professor i Nauczyciel po godzin najwięcéj dwadzieścia.

§ 17.

Stosownie do planu nauk, jako téż do poprzedzających i następnych prawideł, Rektor przy końcu półrocza szkolnego, wspólnie z Professorami zawczasu zrobi rozkład przedmiotów uczenia na osoby i godziny tak, żeby każdy Nauczyciel przed rozpoczęciem półrocza mógł ten rozkład od Rektora odebrać. Przy tym rozkładzie szczególniéj trzeba dawać baczność naprzód: aby nauki dokładne, ile możności, dawane były z rana, powtóre, aby przez wzgląd na uczniów, którzy dla nierównego we wszystkich naukach postępu, jednéj nauki w klassie wyższéj, drugiéj w klassie niższéj słuchać muszą, jedna nauka, naprzykład języka Francuzkiego, Łacińskiego, Matematyki, w kilku razem klassach o jednéj godzinie dawana była. Ułożonego tego rozkładu kopią, Rektor każe zawiesić przy rozpoczęciu nowego kursu nauk, z podpisem swoim na widoczném dla wszystkich uczniów miejscu między szkołami.

C) Надзоръ за Учителями и учениками и частое посѣщеніе классовъ.

§ 18.

Ректоръ обязанъ преимущественно имѣть постоянное наблюденіе за тѣмъ, чтобы всѣ лица, принадлежащія къ составу заведенія, въ точности исполняли возложенныя на нихъ обязанности.

§ 19.

Поэтому онъ долженъ часто, а по крайней мѣрѣ два раза въ недѣлю, посѣщать каждый классъ, стараясь по возможности попасть всякій разъ на различные въ каждомъ классѣ предметы; но чаще всего онъ долженъ посѣщать низшіе классы въ то время, когда въ нихъ преподаются уроки младшими Учителями и ихъ помощниками, и въ каждомъ классѣ обязанъ обращать вниманіе, исполняются ли въ нихъ, относительно распредѣленія предметовъ по часамъ и способа ихъ преподаванія, предписанныя правила, а болѣе всего сохраняется ли между ними необходимая связь и постепенность по классамъ. Съ этою цѣлью онъ въ правѣ подвергать учениковъ испытанію во время уроковъ, чтобы удостовѣриться о сдѣланныхъ ими успѣхахъ по каждому предмету; однако при этомъ испытаніи, онъ долженъ обращать вниманіе на то, чтобы не занимать слишкомъ много времени, назначеннаго учителю для преподаванія урока.

§ 20.

При этомъ Ректоръ долженъ наблюдать за удобствомъ и опрятностью въ классахъ, за цѣлостью училищныхъ строеній и мебели, приказывая училищнымъ служителямъ и предлагая Учителямъ смотрѣть за этимъ, а въ случаѣ какого либо поврежденія—принуждать виновныхъ къ починкѣ.

C) Dozór nad nauczycielami, uczniami, i częste odwiedzanie klass.

§ 18.

Głównym Rektora obowiązkiem będzie, mieć nieustanną baczność, aby wszystkie osoby, do instytutu należące, obowiązków swoich jak najściśléj dopełniały.

§ 19.

Na ten koniec odwiedzać będzie często, a najmniéj dwa razy w tydzień każdą klassę, trafiając, ile się to da zrobić, na inny w każdéj przedmiot; najczęściéj zaś zwiedzać ma niższe klassy wtenczas, gdy tam lekcye przez niższych Nauczycielów i kollaboratorów dawane bywają; uważać w każdéj klassie, czyli tak co do godzin, jak co do nauk i sposobu ich dawania dopełniają się przepisy; a nadewszystko, czyli się zachowuje przyzwoity pomiędzy naukami związek i stopniowanie ich przez klassy. Dla tego mocen jest examinować podczas lekcyj uczniów, doświadczając jak daleko, i z jakim pożytkiem w każdéj nauce postąpili; przy tych jednak examinach na to wzgląd mieć powinien, aby przeznaczonego nauczycielowi na jego przedmiot czasu znacznie nie skracał.

§ 20.

Przytém uważać także Rektor będzie na wygodę i ochędóstwo w klassach, na całość budowli i sprzętów szkolnych, nakazując sługom szkolnym, a Nauczycielom zalecając, aby na wszystko dawali baczność, a czyniących szkodę do naprawy zniewalali.

§ 21.

Ректоръ долженъ вмѣнить въ обязанность одному или всѣмъ Учителямъ—наблюдать по очереди за тишиною и порядкомъ между учениками, приходящими преждевременно въ классы, поставивъ сверхъ того правиломъ, чтобы, въ продолженіе уроковъ, Учитель не выходилъ изъ класса до тѣхъ поръ, пока онъ не будетъ смѣненъ другимъ, если же Учители должны взаимно смѣнить себя въ двухъ классахъ, въ такомъ случаѣ дозволяется одному изъ нихъ отлучиться на весьма короткое время изъ того класса, который менѣе нуждается въ надзорѣ. Всѣ Учители должны наблюдать, чтобы ученики выходили изъ классовъ въ порядкѣ, безъ шуму и толчковъ, и потому преподаватель обязанъ выходить изъ класса послѣдній.

§ 22.

Въ случаѣ, если кто либо изъ Учителей, по болѣзни или по другой уважительной причинѣ, не въ состояніи исполнить нѣкоторое время своихъ обязанностей, Ректоръ сносится съ Учителями относительно замѣщенія его уроковъ, ибо соединеніе двухъ классовъ въ одинъ, какъ вредно дѣйствующее на успѣхи учениковъ, не должно быть вовсе допускаемо, въ особенности въ низшихъ классахъ.

§ 23.

Что касается учениковъ въ особенности, то Ректоръ обязанъ оказывать и имѣть о нихъ отеческое попеченіе, слѣдить за ихъ нравственностью и успѣхами въ наукахъ, и для этого, какъ выше было сказано, долженъ сколь можно чаще посѣщать классы, часто пересматривать классные журналы и книгу отмѣтокъ, о которыхъ будетъ упомянуто ниже, или разспрашивать о нихъ Учителей и домашнихъ наставниковъ, пересматривать ихъ тетради и т. п.; учениковъ, удостоившихся лестныхъ отзывовъ, поощрять похвалою, нерадивыхъ увѣщевать, чтобы поправились, либо призвавъ ихъ частнымъ обра-

§ 21.

Zobowiąże jednego z Nauczycielów, albo i wszystkich do kolejnego pilnowania i utrzymywania w cichości i porządku uczniów, przed czasem do klass przychodzących. W ciągu zaś godzin, żeby Nauczyciel klassy nie opuścił, dopóki od drugiego zmienionym nie będzie; a gdy dwie klassy wzajemnie mają być zmienione co do Nauczycieli, tedy ta klassa może na jaknajkrótszy czas być opuszczoną, która mniéj dozoru potrzebuje. Aby zaś bez hałasu i ciśnienia się, porządnie uczniowie z klass wychodzili, wszyscy Nauczyciele pilnować tego powinni, dla tego Nauczyciel ostatni z klassy ma wychodzić.

§ 22.

W przypadku, gdyby który Nauczyciel dla choroby lub innéj ważnéj przyczyny nie mógł przez czas niejaki odbywać powinności swojéj, Rektor zniesie się z Nauczycielami względem zastąpienia jego lekcyj, łączenie bowiem dwóch klass w jedną, jako bardzo opóźniające uczniom postępek w naukach, miejsca mieć nie powinno, w klassach zwłaszcza niższych.

§ 23.

Co do uczniów szkoły w szczególności, Rektor ojcowską im okazywać i mieć nad nimi powinien opiekę, wglądać w ich obyczaje i postępek w naukach, już to, jak się wyżéj powiedziało, odwiedzając ich często w klassach, już przeglądając często dzienniki szkolne i książkę cenzury, o których niżéj, już wypytując się o nich Nauczycielów szkolnych i korrepetytorów domowych, przeglądając ich sexterna i t. d. Dobre zewsząd odbierających zalety pochwalać, opuszczających się napominać i do poprawy zachęcać, już to prywatnie ich do siebie wezwawszy, już publicznie w szko-

зомъ къ себѣ, либо увѣщевая ихъ публично въ училищѣ, или предъ совѣтомъ Учителей, или же въ присутствіи цѣлаго училищнаго Собранія; однимъ словомъ—Ректоръ долженъ наблюдать за точнымъ исполненіемъ постановленій о наградахъ и наказаніяхъ или положеній училищнаго Устава, о чемъ онъ получитъ въ свое время отдѣльную и подробную инструкцію.

§ 24.

Заботливости Ректора предоставляется также наблюдать, содержится ли на квартирѣ ученика все въ порядкѣ относительно его здоровья, поведенія, надзора и учебныхъ пособій.

D) Назначеніе совѣщаній.

§ 25.

Въ послѣднюю субботу каждаго мѣсяца, а по мѣрѣ надобности и чаще, Ректоръ приглашаетъ въ засѣданіе всѣхъ Учителей для взаимныхъ совѣщаній и обсужденія вопросовъ, касающихся внутренняго управленія училищемъ, дисциплины, наукъ, способа ихъ преподаванія, постепенно увеличивающихся или уменьшающихся успѣховъ учениковъ въ наукахъ, способовъ устраненія встрѣтившихся препятствій и т. п. Мнѣнія всѣхъ присутствовавшихъ въ этомъ совѣщаніи, отобранныя Ректоромъ по званію Предсѣдателя онаго, записываются въ протоколъ старшимъ Профессоромъ Польскаго языка; на Ректорѣ же лежитъ обязанность озаботиться объ ихъ исполненіи. Преподавателямъ присвоено также право представлять въ эти совѣщанія свои мнѣнія, основанныя на опытѣ, относительно программы наукъ, учебныхъ руководствъ и самаго устройства училищъ, для совмѣстнаго ихъ обсужденія и представленія на разсмотрѣніе высшей власти.

§ 26.

Порядокъ увѣщеванія въ засѣданіи Совѣта лицъ, оставшихся неисправимыми, не взирая на неоднократныя частныя увѣщеванія, изложенъ въ главѣ о наградахъ и наказаніяхъ.

le, już przed konferencyą Nauczycieli, już przed całém szkolném zgromadzeniem; słowem przestrzegać jak najściślejszego dopełniania przepisów o nagrodach i karach, czyli kodexu szkolnego, o czém dana będzie Rektorowi oddzielna obszerniejsza instrukcya.

§ 24.

Staraniu Rektora porucza się także, czy w pomieszkaniu ucznia zachowuje się wszystko, co się ściąga do jego zdrowia, obyczajów, dozoru i pomocy w naukach.

D) Składanie konferencyj.

§ 25.

W ostatnią sobotę każdego miesiąca, a w potrzebie i częściéj, Rektor zgromadzi wszystkich Nauczycielów, końcem porozumienia się z nimi, udzielania sobie nawzajem uwag nad tém wszystkiem, co się ściąga do wewnętrznego szkoły rządu, karności, nauk i sposobu ich dawania; nad coraz sporszym lub opieszalszym uczniów postępem, nad sposobami uprzątnienia zachodzących przeszkód i t. d. Wnioski, wynikające z téj wspólnéj obrady od Rektora, jako prezydującego, zebrane, pierwszy Professor języka Polskiego w protokół zapisze, a Rektor dołoży starania, aby uskutecznione zostały. Na tych także konferencyach podawać mają Nauczyciele doświadczeniem stwierdzone uwagi swoje nad planem nauk, książkami elementarnemi, nad samém szkół urządzeniem, końcem wspólnego ich roztrząśnienia i przełożenia ich wyżéj.

§ 26.

Sposób napominania w czasie konferencyj tych osób, których prywatne przestrogi, kilkakrotnie powtarzane, nie poprawiły, opisany jest pod tytułem o nagrodach i karach.

Е) Управленіе экзаменами.

§ 27.

Въ теченіе учебнаго курса производятся испытанія двоякаго рода: одно частное въ концѣ перваго полугодія, другое публичное въ концѣ года.

§ 28.

Условившись прежде относительно обоихъ испытаній съ преподавателями, Ректоръ производитъ частный экзаменъ въ присутствіи членовъ мѣстнаго Управленія Народнаго Просвѣщенія, а на публичный экзаменъ приглашаетъ Управленіе Народнаго Просвѣщенія и постороннихъ лицъ, программою, составленною или самимъ Ректоромъ, или подъ его руководствомъ однимъ изъ Учителей и напечатанною, гдѣ это окажется возможнымъ, на счетъ училищныхъ суммъ.

§ 29.

Программа должна въ себѣ заключать: во 1-хъ, отчетъ о состояніи училища; если же онъ былъ помѣщенъ въ предыдущей программѣ и въ продолженіе того времени не послѣдовало никакихъ перемѣнъ, въ такомъ случаѣ помѣщается заслуживающее вниманія педагогическое изслѣдованіе или разсужденіе о какомъ нибудь языкѣ или предметѣ, положенномъ по расписанію, съ примѣненіемъ онаго къ потребностямъ края, не всегда написанное Ректоромъ, но иногда по очереди однимъ изъ Профессоровъ; во 2-хъ, порядокъ, въ какомъ будетъ производиться публичное испытаніе, въ который день и въ какихъ предметахъ будутъ испытываемы ученики, потому что испытанія въ департаментскомъ училищѣ, состоящемъ изъ шести главныхъ классовъ, должны производиться три, а по крайней мѣрѣ два дня сряду, сообразно съ мѣстными обстоятельствами, начинаясь съ языковъ и переходя къ соотвѣтственнымъ наукамъ, при чемъ, въ доказательство успѣховъ, представляются письменныя упражненія учениковъ и работы ихъ по части искусствъ.

E) Kierowanie popisami.

§ 27.

Dwojaki w roku szkolnym odbywać się będzie popis, jeden prywatny przy końcu pierwszego półrocza, drugi publiczny przy końcu roku.

§ 28.

Względem obu umówiwszy się wprzód Rektor z Nauczycielami, pierwszy odprawi w przytomności Członków Magistratury miejscowéj Wydziału Edukacyjnego, na drugi zaprosi Magistraturę Wydziału Edukacyjnego i całą publiczność, programmatem od siebie, lub pod dyrekcyą swoją od jednego z Nauczycielów ułożonym, i gdzie będzie można, kosztem funduszu szkolnego wydrukowanym.

§ 29.

Przedmiotem programmatu będzie: 1) opis stanu szkoły, albo, jeżeli ten już był dany w poprzedzającym programmacie, a późniéj nic nowego nie zaszło, interessujące jakie badanie pedagogiczne, lub rozprawa jaka tycząca się języków lub nauk w planie przepisanych, nadewszystko do kraju zastosowana, nie zawsze przez Rektora tylko, ale też czasem kolejno przez jednego z Professorów wyrabiana. Powtóre porządek, którym się popis odbywać będzie, i z czém którego dnia uczniowie popisywać się mają, popis albowiem szkoły departamentowéj, wszystkie sześć klass głównych już mającéj, trwać będzie dni trzy, a najmniéj dwa, podług okoliczności miejscowych, zaczynając od języków, od tych przechodząc do właściwych umiejętności, przy których téż dowody postępku w prywatnych na piśmie robotach i kunsztach okazywane będą.

§ 30.

Испытаніе по каждому языку и по каждой наукѣ начинается съ низшаго класса, переходя постепенно къ самому высшему, дабы постороннія лица могли убѣдиться о познаніяхъ и успѣхахъ каждаго класса по каждому предмету порознь.

§ 31.

Учители сами экзаминуютъ своихъ учениковъ, однакожъ дозволяется каждому члену Управленія Народнаго Просвѣщенія предлагать вопросы, чтобы убѣдиться всѣ ли предметы, предписанные учебною программою, пройдены Учителями и усвоены учениками.

§ 32.

Ректоръ провозглашаетъ предметъ, въ которомъ ученики должны выдержать испытаніе, за тѣмъ призываетъ классъ и Учителя. Преподаватель въ краткихъ словахъ представитъ слушателямъ, какъ далеко и съ какимъ успѣхомъ подвинулось преподаваніе его предмета въ этомъ классѣ; приступая же къ экзамену, онъ вручаетъ лицу, назначенному отъ Управленія Народнаго Просвѣщенія или отъ училищнаго дозора для присутствованія при испытаніяхъ, списокъ своимъ ученикамъ съ отличными, посредственными и плохими успѣхами; а депутатъ вызываетъ тѣхъ, которыхъ Учитель долженъ испытывать, наблюдая при томъ, чтобы ученики отвѣчали по одиночкѣ.

§ 33.

Для того, чтобы Учители не отнимали другъ у друга времени при экзаменахъ, Ректоръ, за два или за три дня до испытаній, раздѣляетъ между ними время по часамъ и четвертямъ, соображаясь съ обширностію и важностію преподаваемыхъ ими предметовъ, и наблюдаетъ потомъ, чтобы никто изъ нихъ не экзаминовалъ долѣе назначеннаго времени.

§ 30.

Z każdego języka i z każdéj umiejętności popis zaczynać się będzie od klassy najniższéj, postępując ciągle do najwyższéj, ażeby publiczność poznać mogła, jak daleko i z jakim pożytkiem w szczególnych przedmiotach każda klassa doprowadzoną została.

§ 31.

Sami Nauczyciele examinują uczniów swoich, wolno jednak każdemu z Magistratury Edukacyjnéj doświadczać, czyli Nauczyciele wszystko wydali, a uczniowie pojęli co plan nauk przepisuje.

§ 32.

Rektor mianuje przedmiot, z którego uczniowie sprawę zdawać mają, wzywa do niego klassę i Nauczyciela. Nauczyciel krótko opowiada słuchaczowi, jak daleko i z jakim skutkiem naukę swoją posunął w téj klassie; zaczynając zaś examinować, osobie od Magistratury Edukacyjnéj, lub z dozoru szkolnego na examen zesłanéj, podaje listę uczniów swoich postępku największego, miernego i najmniejszego, a ten wymienia tych, których Nauczyciel examinować ma, przestrzegając, aby uczniowie pojedynczo odpowiadali.

§ 33.

Aby zaś jeden Nauczyciel nie zabierał drugiemu czasu popisu, na dwa lub trzy dni przed tymże, Rektor podzieli między nich czas rzeczony na godziny i kwadranse, stosownie do obszerności i ważności każdego przedmiotu, i uważać będzie, aby nikt więcéj czasu nad wydzielony sobie nie zabierał.

§ 34.

Въ промежуткахъ экзаменовъ ученики декламируютъ на тѣхъ языкахъ, которымъ учились, разные отрывки, которые заимствуются по большей части изъ сочиненій авторовъ уже умершихъ, и кои должны не только соотвѣтствовать умственному развитію молодыхъ воспитанниковъ, но и служить имъ образцомъ основательныхъ и особенно нравственныхъ изреченій, высокихъ мыслей, чистаго и правильнаго слога. Описанія, мысли и выраженія, которыя могли бы, даже по слабымъ намекамъ, возбуждать страсти, достойныя порицанія, должны быть пропускаемы.

§ 35.

Въ послѣдній день испытаній Ректоръ читаетъ въ каждомъ классѣ списокъ учениковъ, удостоившихся перевода, списокъ же учениковъ, удостоившихся публичной похвалы, представляется для прочтенія одному изъ высшихъ чиновниковъ, присутствующихъ на экзаменѣ, который и раздаетъ награды преуспѣвшимъ ученикамъ. Ректоръ оканчиваетъ испытанія публичнымъ прощаніемъ съ тѣми учениками, которые, окончивъ съ успѣхомъ полный курсъ наукъ, оставляютъ училище.

F) Управленіе переводами учениковъ въ высшій классъ.

§ 36.

За три или четыре недѣли до публичныхъ испытаній, каждый Учитель представляетъ Ректору списокъ ученикамъ, которыхъ онъ признаетъ по своему предмету, достойными перевода въ высшій классъ.

§ 37.

Когда эти списки будутъ представлены всѣми Учителями, то Ректоръ, разсмотрѣвъ и сравнивъ ихъ съ тѣми мнѣніями,

§ 34.

Popis przegradzać będą deklamacye w językach, w których się uczyli, rzeczy zaś do deklamowania najwięcéj z autorów nieżyjących czerpane być mają, nietylko stosowne do pojęcia młodych umysłów, ale oraz takie, aby im nadal służyć mogły za wzór gruntownych zdań, zwłaszcza moralnych, wysokich myśli i czystego a poprawnego stylu. Opisy myśli i wyrazy, któreby choć zdaleka mogły pobudzać namiętności naganne, mają być pomijane.

§ 35.

Przy końcu dnia ostatniego Rektor przeczyta imiona uczniów, na promocyą zasługujących w każdéj klassie; imiona zaś uczniów zasługujących na publiczne zalety, przez najznakomitszego z urzędników przytomnych czytane i przez tegoż zasłużonym nagrody rozdawane będą. Zakończy popis Rektor publiczném pożegnaniem tych, którzy ukończywszy już zupełnie i chwalebnie cały kurs nauk, szkołę opuszczają.

F) Kierowanie promocyami uczniów.

§ 36.

Na trzy lub cztery tygodnie przed popisem publicznym, każdy Nauczyciel poda Rektorowi rejestr uczniów, których sądzi być godnymi promocyi do klassy wyższéj swego przedmiotu.

§ 37.

Gdy wszyscy Nauczyciele takowe oddadzą rejestra, Rektor rozważywszy je i porównawszy z temi wyobrażeniami, ktorych

какія онъ успѣлъ составить себѣ о каждомъ ученикѣ, либо часто посѣщая классы и тамъ испытывая ихъ, либо совѣщаясь объ нихъ въ засѣданіяхъ и изготовляя рапорты въ различныя управленія, или же просматривая классные журналы и книгу отмѣтокъ, составляетъ общій переводный списокъ и, пригласивъ Учителей, разсматриваетъ его съ ними вторично, и если имъ сдѣланы какія нибудь измѣненія въ частныхъ спискахъ, объявляетъ имъ побудительныя къ тому причины.

§ 38.

Если съ мнѣніемъ Ректора относительно перевода или оставленія въ томъ же классѣ ученика не соглашается по крайней мѣрѣ половина Учителей, то Ректоръ предлагаетъ тѣмъ изъ Учителей, въ которыхъ классъ ученикъ долженъ быть переведенъ или куда переводъ его задержанъ, подвергнуть ученика испытанію въ его присутствіи. Послѣ такого испытанія, Ректоръ окончательно опредѣляетъ, достоинъ ли онъ перевода, или нѣтъ.

§ 39.

Такъ какъ для юноши, на его учебномъ поприщѣ, нѣтъ ничего важнѣе перевода изъ одного класса въ другой, такъ какъ съ одной стороны ученикъ, не вполнѣ приготовленный и слишкомъ скоро переведенный, не въ состояніи пріобрѣсть основательныхъ познаній въ наукахъ и привыкаетъ къ неясному пониманію вещей, и такъ какъ, съ другой стороны, ученикъ, задержанный лишній годъ въ томъ же классѣ, съ ущербомъ дорогаго для него времени, не только бываетъ этому классу въ тягость, но очень часто становится совершенно нерадивымъ; то отсюда можно заключить, съ какимъ вниманіемъ и осмотрительностью слѣдуетъ составлять переводные списки. Поэтому, чтобы облегчить Ректору и преподавателямъ эту задачу, а вмѣстѣ съ тѣмъ удостовѣрить родителей, иногда очень нетерпѣливыхъ и взыскательныхъ, что въ этомъ отношеніи никакое пристра-

nabył o każdym w szczególności uczniu, już to często odwiedzając klassy i w nich examinując, już z konferencyj i układanych rapportów do Magistratur krajowych, już z dzienników szkolnych i książki cenzury, ułoży rejestr jeneralny promocyj, i zgromadziwszy Nauczycielów powtórnie go z niemi roztrząsać będzie, przekładając im powody swoje do odmian, jeżeli jakie w szczególnych rejestrach poczynił.

§ 38.

W przypadku gdyby na jakiego ucznia od Rektora do promocyi podanego, lub od niéj odsuniONego, połowa przynajmniéj Nauczycielów nie zgodziła się, Rektor zaleci tym Nauczycielom, do których klassy ma być posuniony, lub od któréj ma być wstrzymany uczeń, aby go w przytomności swojéj wyexaminowali. Po takowém examinie Rektor ostatecznie stanowi o zdatności lub niezdatności ucznia do promocyi.

§ 39.

Gdy dla młodego człowieka nie ma nic ważniejszego w zawodzie jego szkolnym, jak promocya roczna, gdy zbyt prędko i bez dojrzałości promowany w naukach ugruntować się nie może, i nabiera nałogu przestawania na niedokładnem rzeczy objęciu; gdy z drugiéj strony niepotrzebnie zatrzymany przez rok w klassie, któréj uczeń nietylko z uszczerbkiem drogiego czasu swojego bywa przykrym tejże klassy ciężarem, ale też częstokroć zupełnie się opuszcza; wnieść ztąd należy, jak wielkiéj układ promocyj potrzebuje uwagi; dla ułatwienia więc Rektorom i nauczycielom trudności, a razem dla zapewnienia rodziców bardzo czasem niecierpliwych i niewyrozumiałych, że w téj mierze żadne stronnictwo miejsca mieć nie może, wyszczególniają się tu najważniejsze nauk

стіе не можетъ имѣть мѣста, исчисляются здѣсь подробно главные предметы и предѣлы ихъ преподаванія въ каждомъ классѣ, на которые слѣдуетъ болѣе всего обращать вниманіе при переводѣ изъ одного класса въ другой. Такъ, ученикъ, поступающій въ I-й классъ, долженъ умѣть: свободно читать по польски, писать, четыре ариѳметическія дѣйствія съ цѣлыми простыми числами; во II-ой классъ: изъ Польскаго языка—грамматическій разборъ частей рѣчи, изъ Латинскаго—правильныя склоненія и спряженія, изъ Французскаго и Нѣмецкаго языковъ—читать, произносить, а равно спрягать вспомогательные глаголы, четыре дѣйствія съ дробными числами; въ III-й классъ: изъ Латинскаго языка—неправильныя склоненія и спряженія, изъ Французскаго и Нѣмецкаго языковъ—спряженія правильныхъ глаголовъ, тройное правило съ примѣрами, изъ Геометріи: о равенствѣ треугольниковъ и о параллельныхъ линіяхъ; въ IV-й классъ: изъ Польскаго языка—писать подъ диктовку безъ ошибокъ, сочинять письма легкаго содержанія, изъ Латинскаго языка—расположеніе словъ, изъ Французскаго и Нѣмецкаго языковъ—спряженія неправильныхъ глаголовъ, общій очеркъ перваго курса Географіи и Всеобщей Исторіи, всю Ариѳметику, изъ Алгебры—четыре ариѳметическія дѣйствія съ помощью общихъ знаковъ, теорію ариѳметическихъ и геометрическихъ пропорцій, извлеченіе квадратныхъ корней, изъ Геометріи—теорію круга и подобіе многоугольниковъ; въ V-й классъ: изъ Латинскаго языка—правила ударенія, польскую и латинскую пiитику, разсказывать прочитанное или слышанное плавно и связно, своими словами, изъ Французскаго и Нѣмецкаго языковъ —всѣ правила расположенія словъ, общій очеркъ Географіи и Всеобщей Исторіи втораго курса, общія основанія Естественной Исторіи и Физики, изъ Алгебры—теорію уравненій 1-й и 2-й степени, теорію логариѳмовъ, изъ Геометріи—прямолинейную тригонометрію; въ VI-й классъ: свободно переводить съ иностранныхъ языковъ на Польскій, свободно писать по польски прозою, а также изустно переводить лег-

przedmioty i ich w każdéj klassie granice, na które przy układaniu promocyj najwięcéj zważać potrzeba. I tak umieć powinien uczeń przychodzący: do klassy I-éj: czytać z łatwością po Polsku, pisać, cztery działania arytmetyczne liczb pojedynczych całkowitych; do klassy II-éj: rozbiór mowy na części w Polskim języku, deklinacye i koniugacye foremne Łacińskie, czytać, wymawiać, tudzież czasowanie słów posiłkowych w języku Francuzkim i Niemieckim, cztery działania ułamkowe; do klassy III-éj: deklinacye i koniugacye Łacińskie nieforemne, Francuzkie i Niemieckie foremne, regułę trzech z przystosowaniami, z Jeometryi przystanie trójkątów, i o liniach równo odległych; do klassy IV-éj: bezbłędnie pisać po Polsku za dyktującym, układać listy w materyach łatwiejszych, konstrukcyę Łacińską, deklinacye i koniugacye Francuzkie i Niemieckie nieforemne, ogólny rys Jeografii i Historyi powszechnéj pierwszego kursu, Arytmetykę całkowitą, z Algiebry cztery działania arytmetyczne za pomocą znaków ogólnych, teoryą proporcyj arytmetycznych i jeometrycznych, wyciąganie pierwiastków kwadratowych, z Jeometryi własności koła, podobieństwo wielokątów; do klassy V-éj: o iloczasie Łacińskim, zewnętrzną poezyę Polską i Łacińską, łatwo i porządnie opowiadać swemi słowami rzeczy słyszane lub czytane, konstrukcyą całkowitą Niemiecką i Francuzką, ogólny rys Jeografii, Historyi drugiego kursu, Historyi naturalnéj i Fizyki, z Algiebry teoryę równań 1-go i 2-go stopnia, teoryę logarytmów, z Jeometryi trygonometryę prostokreślną; do klassy VI-éj: łatwo tłómaczyć z języków obcych na Polski, łatwo pisać po Polsku prozą, powinien mieć wprawę w tłómaczeniu ustnem autorów łatwiejszych, w językach

кихъ писателей на иностранныхъ языкахъ, изъ Алгебры—извлеченіе кубичныхъ корней и уравненія высшихъ степеней, изъ Геометріи—сферическую тригонометрію, стереометрію, а также Естественную Исторію, Физику, Исторію и Географію, соотвѣтственно программѣ. Если же изъ числа означенныхъ здѣсь и рѣзко ограниченныхъ предметовъ ученикъ оказалъ по нѣкоторымъ довольно значительные, по другимъ же весьма слабые успѣхи, въ такомъ случаѣ онъ не долженъ быть переводимъ, ибо гораздо полезнѣе для него быть хорошимъ ученикомъ въ низшемъ классѣ, нежели однимъ изъ послѣднихъ въ высшемъ. Пусть тамъ онъ усвоитъ себѣ вполнѣ основательныя познанія, и такое образованіе принесетъ ему существенную пользу. Опытъ доказалъ, что кто въ низшихъ классахъ довольствовался поверхностнымъ изученіемъ предмета, тотъ не только въ высшихъ классахъ ничему основательно не научился, но и въ продолженіе всей своей жизни не въ состояніи вникать въ сущность предметовъ и выработать въ себѣ ясный взглядъ на вещи.

G) Экзаменъ и выдача аттестатовъ ученикамъ, выбывающимъ изъ училища.

§ 40.

Если ученикъ пожелаетъ оставить училище, не окончивъ полнаго курса наукъ, положенныхъ по росписанію для департаментскаго училища, въ такомъ случаѣ Ректоръ выдаетъ ему свидѣтельство, объясняющее: сколько лѣтъ находился въ училищѣ, изъ какого выпущенъ класса, какіе въ каждомъ классѣ оказалъ успѣхи и какого поведенія. Свидѣтельство это выдается на гербовой бумагѣ, за подписью одного только Ректора и съ приложеніемъ къ нему училищной печати, ученикамъ же, выходящимъ изъ училища по окончаніи всѣхъ классовъ и полнаго учебнаго курса, но не намѣревающимся поступить въ Университетъ и держать экзаменъ для полученія свидѣтель-

obcych, z Algiebry pierwiastek sześcienny i równania stopni wyższych, z Jeometryi trygonometryę sferyczną i stereometryę, tudzież Historyę naturalną, Fizykę, Historyę, Jeografię podług planu. Gdyby zaś i z wymienionych tu ták ściśle ograniczonych przedmiotów w niektórych tylko zdawał się być dość mocnym, a w innych bardzo słabym, promowanym być nie powinien, bo lepiéj, ażeby był dobrym uczniem klassy niższéj, niż jednym z najgorszych klassy wyższéj. Niech tam nabierze ducha gruntowności i dokładności, a z edukacyi swojéj rzetelny odniesie pożytek. Doświadczenie albowiem uczy, że kto w niższych klassach przestawał na niedokładném rzeczy objęciu, nietylko w wyższych klassach niczego się gruntownie nie nauczył, ale też w całem życiu swojém zgłębiać rzeczy i dobrze o nich sądzić nie umiał.

G) Examen i patentowanie odchodzących ze szkoły uczniów.

§ 40.

Gdyby który uczeń nie ukończywszy całego biegu nauk, na szkołę departamentową przepisanego, tęż szkołę opuszczał, Rektor wyda mu zaświadczenie wyrażające: ile lat w szkole bawił, którą w niéj ukończył klassę, jaki w któréj klassie uczynił postępek, i jak się sprawował. Zaświadczenie to na stemplowym papierze sam tylko Rektor podpisze, i na niem pieczęć szkolną wyciśnie.

Dla wychodzących zaś ze szkoły po zupełném w niéj wszystkich klass i całego nauk kursu ukończeniu, a nie myślących udać się do Uniwersytetu, ani odbyć examinu końcem uzyskania za-

ства о своей зрѣлости *(maturitatis)*, выдаются, на представленномъ ими листѣ гербовой бумаги, Ректоромъ и старшими Профессорами по каждому предмету аттестаты, съ поясненіемъ всѣхъ вышеупомянутыхъ обстоятельствъ, и скрѣпляются собственноручными ихъ подписями, съ приложеніемъ училищной печати.

§ 41.

Никто не можетъ быть принятъ въ Университетъ, если не окончитъ полнаго курса наукъ въ департаментскомъ училищѣ, не выдержитъ по ниже указанной программѣ экзамена передъ мѣстнымъ высшимъ Управленіемъ Народнаго Просвѣщенія и не получитъ аттестата или свидѣтельства о зрѣлости *(maturitatis)*, подписаннаго членами того же Управленія, Ректоромъ и экзаминующими Профессорами.

§ 42.

Для лучшаго приготовленія учениковъ втораго курса высшаго класса въ Университетъ, въ послѣднемъ полугодіи каждаго учебнаго года назначается особый часъ, въ продолженіе котораго ученики должны давать отчетъ передъ однимъ изъ преподавателей по прочитанному имъ частнымъ образомъ, краткому очерку всѣхъ наукъ и знаній, съ изложеніемъ ихъ цѣли и сущности, существующей между ними связи и тѣхъ условій и качествъ, какихъ каждая наука требуетъ въ лицѣ того, кто желаетъ посвятить ей себя исключительно. При такомъ поверхностномъ обзорѣ всѣхъ наукъ, Учитель не преминетъ слегка намекать ученикамъ о томъ, какъ они должны вести себя въ Университетѣ, не только въ научномъ, но въ нравственномъ и экономическомъ отношеніяхъ, давать имъ основательные совѣты, касательно приготовленія, слушанія и повторенія лекцій по программѣ, предписанной для избраннаго ими факультета, представляя имъ превосходство и пользу философическихъ и филологическихъ наукъ

świadczenia *maturitatis*, Rektor wraz z pierwszemi w każdéj umiejętności Professorami, na przyniesionym przez niego arkuszu stemplowanego papieru, zaświadczenie z opisem okoliczności wyżéj wyrażonych ułożą, podpisami je swemi i pieczęcią szkolną stwierdzą.

§ 41.

Nikt do Uniwersytetu przyjętym nie będzie, kto całego kursu nauk w szkole departamentowéj nie ukończy, niżéj opisanego examinu przed najwyższą Magistraturą Edukacyjną miejscową nie odprawi, i nie otrzyma patentu czyli zaświadczenia *maturitatis*, od tejże Magistratury, od Rektora i Professorów examinujących podpisanego.

§ 42.

Końcem lepszego przygotowania uczniów klassy najwyższéj drugoletnich do Uniwersytetu, w ostatniem każdego roku szkolnego półroczu wyznaczana będzie uboczna godzina, w którą uczniowie zdawać będą sprawę przed jednym z Nauczycielów z czytanego prywatnie krótkiego rysu wszystkich nauk i umiejętności, okazującego każdéj w szczególności treść i zamiar, zachodzący między niemi związek, i czego każda wyciąga po tym, który się jéj szczególniéj poświęcić pragnie. Przy takowém wszystkich umiejętności przebieganiu, nie zaniedba Nauczyciel zręcznie napomykać uczniom, jak się mają w Uniwersytecie sprawować, nietylko co do naukowych, ale téż co do moralnych i ekonomicznych stosunków, dawać im gruntowne rady, względem gotowania się, słuchania i powtarzania wyznaczonych sobie kollegiów; wystawiać im będzie zacność i użyteczność nauk filozoficznych i filologicznych, a zatém zachęcać, aby przy jakimkolwiek innym od siebie obranym głów-

и при томъ поощряя, чтобы независимо отъ избраннаго ими спеціальнаго предмета не переставали заниматься ими. Онъ также долженъ обращать вниманіе учениковъ на будущее ихъ призваніе и совѣтовать имъ зрѣло обдумать, къ какой отрасли дѣятельности на пользу общества они имѣютъ особенную охоту и способности. Между прочимъ онъ представитъ имъ также превосходство и заслуги учительскаго званія, увѣряя ихъ, что чувствующимъ въ себѣ призваніе и дѣйствительно способнымъ Управленіе Народнаго Просвѣщенія будетъ давать пособія на счетъ общественныхъ суммъ.

§ 43.

Ученики, желающіе поступить въ Университетъ, должны письменно заявить о томъ Ректору училища, за четыре, а по крайней мѣрѣ за три недѣли до публичнаго испытанія, съ поименованіемъ науки, которую каждый изъ нихъ избираетъ, какъ главный предметъ своего научнаго поприща.

§ 44.

Ректоръ, получивъ такое заявленіе, приглашаетъ къ себѣ Профессоровъ, преподававшихъ въ продолженіе послѣднихъ двухъ лѣтъ въ шестомъ классѣ, и вмѣстѣ съ ними составляетъ темы, которыя должны быть заданы выходящимъ изъ училища для письменной обработки. Сочиненія эти пишутся въ одинъ назначенный для сего день въ присутствіи Ректора, который разрѣшаетъ выдать пишущимъ необходимыя пособія изъ библіотеки.

§ 45.

Темы должны быть заимствованы изъ главнаго предмета, которому выпускной ученикъ желаетъ посвятить себя. Такъ, для желающаго быть законовѣдомъ слѣдуетъ взять тему изъ естественнаго политическаго и международнаго Права и т. д., для камералиста— изъ Естественной Исторіи, Физики, Камеральной Химіи, Политической Экономіи; для медика— изъ Ботаники, Химіи и т. д.

nym przedmiocie, przykładać się do nich nie zaniedbali. Zwracać będzie uwagę uczniów na przyszły ich stan życia i radzić, aby dobrze rozważali do jakiéj posługi krajowéj szczególniejszą mają ochotę i zdatność. Między innemi przedstawiać im także będzie zacność i zasługę stanu nauczycielskiego i zapewniać, iż czujących w sobie do tego stanu powołanie i prawdziwie zdatnych, Dyrekcya Edukacyjna kosztem publicznym wspierać będzie.

§ 43.

Uczniowie chcący się udać do Uniwersytetu, oświadczyć na piśmie tę chęć swoją powinni Rektorowi szkoły, na cztery, a najmniéj trzy tygodnie przed popisem publicznym, z wyrażeniem umiejętności, którą sobie każdy z nich za główny przedmiot uczonego swego zawodu obiera.

§ 44.

Odebrawszy Rektor to oświadczenie, wzywa do siebie Professorów, którzy ostatnie dwa lata w klassie szóstéj lekcye dawali, i z nimi układa temata, które odchodzący na piśmie wypracować mają. Wypracowanie to odbędzie się w przeznaczonym do tego dniu jednym pod okiem Rektora, który potrzebnych pomocy piszącym z biblioteki dostarczy.

§ 45.

Temata ściągać się powinny nadewszystko do głównego każdego odchodzącego przedmiotu, tak aby dla zabierającego się na prawnika tema wzięte było z Prawa natury, politycznego, narodów etc.; na kameralistę—z Historyi naturalnéj, Fizyki, Kameralnéj Chemii, Ekonomii politycznéj; na medyka—z Botaniki, Chemii i t. d.

§ 46.

Послѣ того заданы будутъ темы изъ языковъ, а прежде всего изъ Латинскаго, на которомъ каждый изъ оканчивающихъ курсъ составитъ свое жизнеописаніе, далѣе напишетъ краткое разсужденіе по предмету древностей слогомъ болѣе дидактическимъ нежели историческимъ, наконецъ, переведетъ на Польскій языкъ одинъ прозаическій, а другой поэтическій отрывокъ и объяснитъ по латыни мѣста, которыя того потребуютъ свѣдѣніями, почерпнутыми изъ Исторіи, Географіи и Древностей. Для объясненія болѣе трудныхъ мѣстъ изъ Виргилія, Горація и Тацита, можно дозволить экзаминуемому справляться съ комментаріемъ, дабы убѣдиться, умѣетъ ли онъ обходиться съ нимъ. На отечественномъ языкѣ онъ можетъ написать сочиненіе по предмету Философіи, Естественнаго Права, Политической Экономіи и т. д. Для доказательства своихъ познаній во Французскомъ и Нѣмецкомъ языкахъ, ученикъ долженъ написать на заданную тему сочиненіе въ видѣ историческаго разсказа или письма, при чемъ объясненія поэтовъ должны быть написаны на природномъ языкѣ автора.

§ 47.

Желающій посвятить себя изученію Филологіи долженъ хорошо понимать Греческій языкъ и быть въ состояніи, при помощи словаря, перевести отрывки изъ греческихъ поэтовъ и прозаиковъ на Латинскій языкъ. Затѣмъ будутъ предлагаемы вопросы изъ Математики и Физики на отечественномъ языкѣ, а изъ Исторіи—на Французскомъ и Нѣмецкомъ языкахъ.

§ 48.

Ректоръ вмѣстѣ съ вышеупомянутыми Профессорами просматриваютъ написанныя учениками на заданныя темы сочиненія и подчеркиваютъ въ нихъ важнѣйшія ошибки.

§ 46.

Po tych nastąpią zadania z języków, a naprzód w języku Łacińskim opisze każdy odchodzący bieg życia swojego, potém ułoży dyssertacyę krótką w przedmiocie starożytnym i w stylu bardziéj dydaktycznym, niż historycznym, nakoniec przełoży na język Polski jeden wyimek prozaiczny, drugi poetyczny, a miejsca które potrzebować tego będą, objaśni po Łacinie wiadomościami z Historyi, Jeografii i z Starożytności wyczerpanemi. Do objaśnienia miejsc zawilszych Wirgiliusza, Horacego, Tacyta, można mu pozwolić komentarza dla doświadczenia, jak go użyć umie. Językiem ojczystym napisać może w przedmiocie cale filozoficznym z Prawa natury, Ekonomii politycznéj, Historyi, Filozofii i t. p. Dla okazania biegłości w językach Francuzkim i Niemieckim zada się tema w stylu listowym i historycznym, a objaśnienia poetów językiem autora napisane być powinny.

§ 47.

Chcący się szczególniéj Filologii poświęcić, powinien Grecki język dobrze rozumieć, i być w stanie przełożenia wyjątku jakiego z poety i prozaika Greckiego na język Łaciński, za pomocą słownika. Daléj pójdą zadania z Matematyki i Fizyki w języku ojczystym, z Historyi w języku Francuzkim lub Niemieckim.

§ 48.

Wygotowane temata przezierają Rektor z wyżéj wzmiankowanymi Professorami, i znaczniéjsze w nich błędy podkreślają.

§ 49.

Въ день, назначенный для изустнаго экзамена, на которомъ дозволяется присутствовать постороннимъ лицамъ, а въ особенности ученикамъ высшихъ классовъ, мѣстное Управленіе Народнаго Просвѣщенія прежде всего разсматриваетъ написанныя выпускными учениками сочиненія, и подчеркнутыя ошибочныя мѣста предлагаетъ исправить или самимъ авторамъ, или ихъ товарищамъ. Послѣ чего члены Управленія экзаменуютъ ихъ изъ философическихъ наукъ, естественнаго, политическаго и международнаго Права, Политической Экономіи, Логики, Исторіи, Философіи, Физики, Химіи. Потомъ слѣдуетъ экзаменъ изъ Древнихъ Языковъ и Словесности, по которымъ выпускной ученикъ долженъ доказать, что онъ не только въ состояніи понимать безъ помощи словаря прозу и стихи каждаго болѣе доступнаго латинскаго автора, свободно и плавно переводить оные на Польскій языкъ, но можетъ даже болѣе трудныя мѣста, также какъ и по польски, объяснять по латынѣ, по французски или по нѣмецки; не менѣе того онъ долженъ быть способенъ свободно изложить свои мысли изустно, или безъ всякаго приготовленія, письменно, если не на образцовомъ Латинскомъ языкѣ, то по крайней мѣрѣ безъ грамматическихъ ошибокъ. При переводѣ легкаго отрывка изъ греческаго автора, будущій филологъ не долженъ затрудняться, хотябы у него подъ рукою не было словаря. Онъ также долженъ знать теорію прозы и стопосложеніе стиховъ, какъ латинскихъ такъ и греческихъ. Сверхъ того, оканчивающій курсъ долженъ свободно переводить на отечественный языкъ каждаго французскаго или нѣмецкаго автора, разрѣшать математическія задачи до сферической тригонометріи и до коническихъ сѣченій включительно, основательно отвѣчать на всѣ вопросы изъ Всеобщей Исторіи, Естественной Исторіи и т. п.

§ 49.

W dzień examinu ustnego, na który każdemu, a szczególniéj uczniom klass wyższych przystęp będzie wolny, Magistratura Edukacyjna miejscowa przegląda naprzód napisane przez odchodzących roboty, i podkréślone w nich miejsca błędne każe albo autorom ich albo innym poprawiać. Daléj examinuje z nauk filozoficznych, Prawa natury, politycznego, narodów, Ekonomii politycznéj, Logiki, Historyi, Filozofii, Fizyki, Chemii, potém z języków Starożytnych i Literatury. Tu odchodzący powinien okazać, że może każdego łatwiejszego autora Łacińskiego bądź prozą, bądź wierszem nietylko bez pomocy słownika zrozumieć, łatwo i płynnie na Polskie przekładać, ale téż trudniejsze miejsca równie językiem Łacińskim, Francuzkim, Niemieckim jak Polskim objaśniać; podobnie zdatnym być powinien myśli, choć nie wyborną Łaciną, tedy przynajmniéj bez błędów grammatycznych, już ustnie, już bez przygotowania na piśmie z łatwością wykładać. Łatwy wyimek z autora Greckiego przyszłemu filologowi do przełożenia dany nie powinien go także zatrudniać, chociażby nie było pod ręką słownika. Prozodyę i mechaniczny skład wierszy tak Łacińskich, jak Greckich znać także powinien. Z niemniejszą łatwością powinien jeszcze odchodzący każdego autora Francuzkiego i Niemieckiego na język ojczysty przekładać, zadania matematyczne aż do trygonometryi sferycznéj i sekcyj konicznych włącznie rozwiązywać, na wszystkie zapytania z Historyi dziejów ludzkich, z Historyi naturalnéj i t. p. dokładnie odpowiadać.

§ 50.

По окончаніи этого экзамена и послѣ выхода, какъ учениковъ, такъ и постороннихъ лицъ, члены Управленія Народнаго Просвѣщенія, вмѣстѣ съ Ректоромъ и приглашенными Профессорами, рѣшаютъ о степени умственнаго развитія каждаго выпускнаго ученика и дѣлаютъ объ немъ заключеніе съ похвальнымъ отзывомъ или безъ онаго *(sine vel cum admonitione)*. Наконецъ, ученикамъ, обладающимъ достаточными познаніями, выдаются аттестаты за подписями всѣхъ экзаменаторовъ и печатями Управленія Народнаго Просвѣщенія и училища.

§ 51.

Весьма желательно было бы, чтобы настоящія и другія тому подобныя правила относительно выпускныхъ экзаменовъ были читаемы въ началѣ каждаго полугодичнаго курса ученикамъ по крайней мѣрѣ трехъ высшихъ классовъ.

Н) Завѣдываніе имуществомъ и общими суммами училища.

§ 52.

Подъ имуществомъ и суммами училища должно понимать всѣ вообще принадлежащія къ нему строенія, съ находящеюся въ нихъ для удобства училища мебелью, и плату, взимаемую съ учениковъ.

§ 53.

Что касается строеній и мебели, служащей для физическаго удобства заведенія, то за цѣлостію ихъ долженъ наблюдать Ректоръ, при помощи Смотрителя зданія и училищнаго сторожа, повѣряя всякій разъ состояніе имущества съ инвентарною описью, которая должна храниться въ архивѣ. Если встрѣтится надобность въ какой нибудь починкѣ или въ покупкѣ какой нибудь новой мебели, бумаги, перьевъ, чернилъ и т.

§ 50.

Po skończonym takowym examinie i oddaleniu się tak examinowanych, jak publiczności, Magistratura Edukacyjna wraz z Rektorem i przybranemi Professorami sądzą o dojrzałości każdego odchodzącego, i wydają względem niego wyrok *sine vel cum admonitione.* Nakoniec uznanym za dojrzałych dają dyplomata podpisami wszystkich examinujących osób, i pieczęciami tak Magistratury Edukacyjnéj, jak szkolną stwierdzone.

§ 51.

Nie bez pożytku byłoby, aby te lub tym podobne względem examinu odchodzących przepisy, w początku każdego półrocza szkolnego czytywane były uczniom trzech przynajmniéj klass wyższych.

H) Baczność na własności i fundusze wspólne szkoły.

§ 52.

Przez własności i fundusze szkoły rozumieją się ich wszystkie w powszechności budynki i w nich sprzęty do użytku szkoły przeznaczone i opłata od uczniów.

§ 53.

Co do budynków i sprzętów w nich do wygody fizycznéj Instytutu służących, Rektor całości ich przestrzegać będzie, za pośrednictwem murgrabiego i stróża szkolnego, oraz inwentarza, który w archiwum ma się znajdować. Gdy zajdzie potrzeba naprawienia czego, lub sprawienia jakiego nowego sprzętu, papieru,

п., то Ректоръ покрываетъ эти издержки изъ оставленной въ его распоряженіе, на экстраординарные расходы, части сбора за ученіе, въ чемъ онъ обязанъ представить въ свое время отчетъ, удостовѣряя оный надлежащими росписками, выдачи которыхъ онъ долженъ требовать при всякой покупкѣ.

§ 54.

Ректоръ долженъ заботиться о пополненіи библіотеки и кабинета необходыми для училища сочиненіями и инструментами и наблюдать за цѣлостію оныхъ, поручая непосредственный надзоръ за ними одному изъ Учителей. Объ устройствѣ и употребленіи библіотеки, о пользованіи періодическими изданіями, архивомъ, музеемъ и лабораторіею смотри ниже.

I) О сношеніяхъ съ властями.

§ 55.

Ректоръ долженъ стараться, чтобы, согласно изданнымъ Главнымъ Управленіемъ Народнаго Просвѣщенія правиламъ, всѣ рапорты и отчеты были представляемы въ назначенный срокъ, и, кромѣ того, чтобы во всѣхъ сношеніяхъ между училищемъ и Управленіемъ въ точности былъ соблюдаемъ установленный порядокъ. Полугодичные рапорты объ ученикахъ должны быть подписаны Ректоромъ и Профессорами. Въ рапортѣ о Профессорахъ и Учителяхъ Ректоръ долженъ въ особой вѣдомости давать свое мнѣніе о прилежаніи, нравственности и способностяхъ каждаго изъ нихъ, а равно означать, сколько каждый изъ нихъ пропустилъ уроковъ въ теченіе полугодія.

III. Обязанности Профессоровъ, Учителей, содержащихъ пансіоны, и домашнихъ наставниковъ.

§ 56.

Никто не можетъ быть Профессоромъ въ департаментскомъ училищѣ, не окончивъ полнаго курса наукъ въ Универ-

piór, atramentu i t. p. Rektor to obmyśli, odbierając za kupione rzeczy należyte kwity, z części opłaty uczniów (salvo calculo) i cum ad extraordinaria zostawionéj.

§ 54.

Rektor stara się o pomnożenie biblioteki i gabinetu potrzebnemi szkole dziełami i machinami, i czuwa nad całością tychże, bezpośredni zaś ich nadzór poleca jednemu z Nauczycielów. O urządzeniu i użyciu biblioteki, pism peryodycznych, archiwum, muzeum i laboratorium obacz niżéj.

I) Utrzymywanie związków z Magistraturami.

§ 55.

Rektor starać się będzie, żeby podług wydanych od Magistratury nad edukacyą przełożonéj przepisów, przez niego w naznaczonym czasie oddawane były rapporta, rachunki, i nadto we wszystkiem jak najdokładniéj wszelkie stosunki między szkołą i Magistraturą zachodzące były zachowane. Rapporta półroczne o uczniach mają być podpisane przez Rektora i Professorów. W rapporcie o Professorach i Nauczycielach ma Rektor w osobnym szemacie dawać zdanie o pilności, moralności i zdolności każdego z nich, tudzież wyrażać, wiele który opuścił lekcyj w półroczu.

III. Obowiązki Professorów, Nauczycielów utrzymujących pensye, i korrepetytorów.

§ 56

Przy szkole departamentowéj nikt być Professorem nie może, kto całkowitego nauk kursu w Uniwersytecie, lub umyślnie na to

ситетѣ или въ специальной Семинаріи, учрежденной Дирекціею Народнаго Просвѣщенія. Однако изъ этого правила допускаются Дирекціею исключенія, смотря по обстоятельствамъ времени и званію кандидатовъ.

§ 57.

Кандидатъ на должность Профессора, окончившій курсъ наукъ въ Университетѣ, или въ Семинаріи, гдѣ онъ воспитывался на счетъ эдукаціонныхъ суммъ, долженъ состоять по крайней мѣрѣ одинъ годъ Преподавателемъ при такомъ департаментскомъ училищѣ, которое нуждается въ преподавателяхъ, или Учителемъ при такомъ училищѣ, въ которомъ преподавателей не полагается.

§ 58.

Преподаватель, отличающійся способностями и прилежаніемъ, поступаетъ въ Учители, Учитель же въ Профессоры шестаго, пятаго, четвертаго, третьяго, втораго и перваго разряда. Первенство между Профессорами не зависитъ ни отъ класса, ни отъ предмета преподаванія, но отъ личныхъ достоинствъ, которыя опредѣляются Дирекціею Народнаго Просвѣщенія.

§ 59.

Старшій Профессоръ, кромѣ того, заступаетъ мѣсто Ректора, въ случаѣ его отсутствія, продолжительной болѣзни или смерти.

§ 60.

Профессора каждаго предмета въ самомъ высшемъ классѣ совѣщаются по крайней мѣрѣ одинъ разъ въ мѣсяцъ съ Учителями и Преподавателями соотвѣтственныхъ предметовъ въ низшихъ классахъ, относительно сохраненія надлежащей связи и послѣдовательности въ наукахъ во всѣхъ классахъ, а равно для приготовленія замѣчаній въ общее совѣщаніе, подъ предсѣдательствомъ Ректора.

od Dyrekcyi Edukacyjnéj urządzoném Seminaryum nie odbędzie. Od tego atoli przepisu Dyrekcya czyni wyjątki stosownie do okoliczności, czasu i osób.

§ 57.

Kandydat na Professora prosto z Uniwersytetu lub Seminaryum, gdzie się kosztem funduszu edukacyjnego doskonalił, wychodzący, przy szkole departamentowéj, kollaboratorów potrzebującéj, rok przynajmniéj kollaboratorem, przy szkole zaś kollaboratorów nie mającéj, Nauczycielem być musi.

§ 58.

Kollaborator, zalecający się zdatnością i pilnością, postępuje na Nauczyciela, Nauczyciel na Professora szóstego, piątego, czwartego, trzeciego, drugiego i pierwszego. Pierwszeństwo między Professorami nie jest przywiązane do żadnéj klassy, do żadnéj nauki, ale do osobistéj wartości, o któréj Dyrekcya Edukacyjna stanowi.

§ 59.

Pierwszy Professor jest oraz zastępcą Rektora, w przypadku jego oddalenia się, dłuższéj słabości lub śmierci.

§ 60.

Professorowie każdego szczególnego przedmiotu w klassie najwyższéj składać będą przynajmniéj raz co miesiąc konferencye naukowe z Nauczycielami i kollaboratorami klass niższych swego względnie przedmiotu, w celu utrzymania należytego związku i stopniowania nauk przez klassy, oraz przygotowania uwag na konferencyę ogólną u Rektora.

§ 61.

Каждый Профессоръ, Учитель или Преподаватель, сознавая всю важность и священныя обязанности своего званія, долженъ руководствоваться въ своихъ дѣйствіяхъ слѣдующими правилами:

a) приходить на каждый урокъ хорошо приготовленнымъ;

b) начинать и оканчивать всѣ уроки въ свое время;

c) заниматься во время уроковъ исключительно своимъ предметомъ, избѣгая въ разговорѣ съ учениками, какъ въ училищѣ, такъ и внѣ онаго, всякихъ выраженій и сужденій, порицающихъ прямо или косвенно которое либо изъ терпимыхъ въ краѣ исповѣданій, а въ особенности господствующую религію; обращать также вниманіе на то, чтобы ученики въ своихъ сочиненіяхъ не предавались вовсе сужденіямъ этого рода;

d) отбирать, просматривать и исправлять задаваемыя ученикамъ домашнія упражненія;

e) какъ въ училищѣ, такъ и внѣ онаго подавать ученикамъ хорошій примѣръ своею нравственностью и трудолюбіемъ;

f) наблюдать, чтобы ученики сохраняли въ классѣ должный порядокъ и слѣдили за уроками съ напряженнымъ вниманіемъ, въ чемъ должны имъ всего болѣе способствовать классные журналы и книги отмѣтокъ, о которыхъ будетъ сказано ниже. Другія же средства къ достиженію этой цѣли подробно изложены въ особой инструкціи.

Однимъ словомъ — они должны заботиться всѣми мѣрами о существенной пользѣ и преуспѣяніи училища и о поддержаніи тѣсной связи между Учителями и оказывать всегда подобающее уваженіе своимъ начальникамъ.

§ 61.

Każdy już Professor, już Kollaborator i Nauczyciel, przejęty ważnością urzędu i świętością powinności swoich, następujące przepisy za prawidła swego postępowania mieć będzie:

a) na każdą lekcyę dobrze przygotowanym przychodzić;

b) lekcyę wszystkie o swoim czasie zaczynać i kończyć;

c) w czasie lekcyj przepisanemi trudnić się przedmiotami, wystrzegając się tak w szkole, jak za szkołą w rozmowie z uczniami wszelkich wyrazów i twierdzeń, któreby bądź prosto, bądź ubocznie jedno z przyjętych w kraju wyznań, a szczególniéj religię stanu obrażało; da także baczność, aby w wypracowanych przez uczniów robotach nic takiego się nie wcisnęło;

d) zadawane uczniom do wypracowania domowe ćwiczenia do siebie odbierać, przeglądać i poprawiać;

e) jak w szkole, tak i za szkołą być dla uczniów wzorem dobrych obyczajów i pracowitości;

f) uczniów swoich w klassie w porządku i uwadze utrzymywać, do czego wielką mu będą pomocą dzienniki szkolne i cenzury, o których niżéj. Inne zaś środki znajdzie obszerniéj wyłożone w osobnéj na to instrukcyi.

Jednem słowem przykładać wszelkiego starania do pomnożenia użyteczności i kwitnienia szkoły, do utrzymania ścisłego związku między Nauczycielami i przyzwoitéj względem zwierzchników swoich powinności.

Учитель, не будучи въ состоянiи явиться на урокъ, обязанъ увѣдомить о томъ Ректора.

Если кто либо изъ Профессоровъ или Преподавателей, по уважительнымъ причинамъ или въ нетерпящихъ отлагательства случаяхъ, которые должны быть признаны такими Ректоромъ, пожелаетъ получить отпускъ, то Ректоръ имѣетъ право дозволить имъ отлучиться только одинъ разъ въ годъ и не болѣе, какъ на двѣ недѣли, и обязанъ донести о томъ высшему начальству. Желающiй отлучиться на болѣе продолжительный срокъ долженъ испросить на то чрезъ посредство Ректора разрѣшенiе Дирекцiи Народнаго Просвѣщенiя.

§ 62.

Законоучители, кромѣ общихъ со всѣми Профессорами и Учителями обязанностей, должны въ особенности, ограничиваясь въ своемъ преподаванiи основательнымъ изложенiемъ правилъ вѣры по руководствамъ, назначеннымъ для столь важнаго предмета, приготовлять учащееся юношество, сообразно съ ихъ возрастомъ, посредствомъ самыхъ священныхъ и сильныхъ религiозныхъ побужденiй, почерпнутыхъ изъ Священнаго Писанiя, сказанiй Св. Отцовъ и лучшихъ проповѣдниковъ, къ воспрiятiю всѣхъ добродѣтелей человѣка и гражданина, совершать вмѣстѣ съ учениками религiозные обряды и молитвы, посѣщать и утѣшать больныхъ, укрѣплять въ равнодушныхъ ослабѣвающiй религiозный духъ, поступающихъ же вопреки нравственности и упорствующихъ въ зломъ обращать съ подобающимъ достоинствомъ, кротостью и умиленiемъ на истинный путь, однимъ словомъ — быть руководителями и духовными отцами учениковъ. По праздникамъ и воскресенiямъ ученики всѣхъ исповѣданiй отправляются въ свои церкви, для слушанiя богослуженiя и проповѣди. Они должны исповѣдываться по крайней мѣрѣ два раза въ годъ, наблюденiе же за исполненiемъ этого возлагается преимущественно на обязанность Законоучителей.

Nie mogący przyjść na lekcyę winien o tém uwiadomić Rektora.

Gdyby Professor lub kollaborator z ważnych przyczyn i dla nagłéj potrzeby, które przez Rektora uznane za takie być mają, przymuszony był oddalić się, Rektor najwięcéj na dwa tygodnie raz w całym roku pozwolenie dać będzie mógł, o czém wyższéj władzy donieść powinien. Na dłuższy zaś czas pozwolenia potrzebujący do Dyrekcyi Edukacyjnéj przez Rektora udać się ma.

§ 62.

Nauczyciele Religii, oprócz wspólnych wszystkim Professorom i Nauczycielom obowiązków, ten jeszcze mają szczególny: w naukach swoich przestając na gruntownym wykładzie prawd religii, podług książek do tego ważnego przedmiotu wyznaczonych, przysposabiać młodzież szkolną do wszystkich cnót człowieka i obywatela, przez najpotężniejsze i najświętsze, do wieku uczniów stosowane, Religii pobudki, czerpane z Biblii, Ojców Świętych i najlepszych słowa Bożego opowiadaczów; ćwiczenia i obrzędy religijne z młodzieżą odbywać, chorych uczniów odwiedzać i cieszyć, stygnących w duchu religijnym, wykraczających przeciw moralności i w złém upartych z przyzwoitą powagą, przenikającą ducha gorącością i słodyczą, do dobrego zwracać, słowem, być przewodnikami i rządcami sumienia szkolnéj młodzieży. Co niedziela i święto uczniowie każdego wyznania prowadzeni będą na nabożeństwo i naukę do swoich respective kościołów. Spowiedź najmniéj dwa razy na rok odbywać mają, czego dopilnowanie i uskutecznienie szczególniéj do Nauczycielów Religii należy.

§ 63.

Тамъ, гдѣ училища имѣютъ свои собственныя церкви, непосредственный надъ ними надзоръ поручается Законоучителямъ.

§ 64.

Домашніе наставники или воспитатели, будутъ ли это Профессоры *или* Учители училища, содержащіе учениковъ у себя на квартирѣ, или Преподаватели, коимъ въ частныхъ домахъ ввѣренъ надзоръ за помѣщичьими сыновьями, приходящими въ училище, либо ученики высшихъ классовъ, назначенные для домашняго надзора за учениками низшихъ классовъ, непосредственно заступаютъ мѣсто родителей. Къ главнѣйшимъ ихъ обязанностямъ относится: 1) быть неотлучными блюстителями и товарищами ввѣренныхъ ихъ попеченію учениковъ, собственнымъ своимъ примѣромъ и во время даваемыми совѣтами вселять въ нихъ истинное благочестіе, любовь къ родителямъ, родственникамъ и отечеству, уваженіе къ начальству, любовь къ правдѣ и къ честности, развивать въ нихъ чувство справедливости, человѣколюбія и благотворительности, пріучать ихъ къ приличному со всѣми обращенію и къ трудолюбію, а также охранять ихъ отъ всякаго соблазна; 2) содѣйствовать имъ къ успѣхамъ въ наукахъ, повторяя съ ними заданные въ училищѣ уроки, облегчая имъ приготовленіе къ нимъ и руководя ими въ выборѣ полезныхъ книгъ для чтенія; 3) имѣть тщательное попеченіе объ ихъ здоровьи, пріучать ихъ къ чистоплотности и къ опрятности въ квартирѣ, къ присмотру за своими вещами и къ исправному ихъ содержанію, вселять въ нихъ отвращеніе ко всякой изнѣженности и женственной изысканности въ постели, одеждѣ, къ уклоненію отъ усиленнаго труда къ робости и трусости; въ свободное отъ занятій время укрѣплять ихъ тѣло продолжительными прогулками, развлеченіями и играми, развивающими физическія силы, ловкость, ьгибкост и быстроту въ движеніяхъ, отвагу и мужество.

§ 63.

Gdzie szkoły mają swój kościół, bezpośredni nad nim dozór Nauczycielowi Religii jest poruczony.

§ 64.

Korrepetytorowie albo dyrektorowie domowi młodzieży, (czyli nimi będą Professorowie i Nauczyciele szkoły, utrzymujący u siebie na pensyi młodzież szkolną, czyli Nauczycielowie i kollaboratorowie w domach prywatnych, synów obywatelskich, do szkoły chodzących, doglądający, czyli uczniowie klass wyższych, przydani do dozoru domowego uczniów klass początkowych), są bezpośrednimi zastępcami rodziców. Treścią głównych ich obowiązków jest: 1) być nieodstępnymi stróżami i towarzyszami powierzonych im dzieci, i prowadzić ich własnym przykładem i zręcznie udzielanemi radami do pobożności ku Bogu, miłości rodziców, krewnych i ojczyzny, do szanowania zwierzchności, do zamiłowania prawdy i rzetelności, do sprawiedliwości, politowania i dobroczynności, do obyczajnego z każdym obcowania, i do pracowitości; chronić ich od wszelkiego zgorszenia; 2) dopomagać im do postępu w naukach, powtarzając z niemi lekcye szkolne, i ułatwiając im gotowanie się na nie, wprawiając ich w użyteczne książek czytanie; 3) troskliwie czuwać nad ich zdrowiem, przyzwyczajać ich do ochędóstwa koło siebie i pomieszkania, do dozoru i porządnego utrzymywania rzeczy swoich, wmawiać w nich wstręt do wszelkiéj miękkości, zniewieściałéj delikatności w pościeli, odzieniu, unikaniu trudów, lękliwości i bojaźni; w czasy od prac wolne hartować ich ciało przechadzkami przydłuższemi, rozrywkami i grami, pomagającemi do nabrania siły, szykowności, zręczności, szybkości, odwagi i męztwa.

§ 65.

Домашніе наставники, во всѣхъ своихъ обязанностяхъ, въ учебномъ и воспитательномъ отношеніи, подчинены Ректору и безъ вѣдома его не въ правѣ ни принимать, ни передавать другимъ домашняго надзора за учениками. Они должны сноситься съ Ректоромъ, слушаться его совѣтовъ, исполнять изданныя имъ правила относительно домашняго обращенія съ учениками и, сверхъ того, ежемѣсячно представлять ему рапорты о домашнемъ поведеніи и состояніи здоровья своихъ воспитанниковъ.

§ 66.

Что касается содержателей пансіоновъ и хозяевъ, не принадлежащихъ къ училищному вѣдомству и содержащихъ у себя на квартирѣ со столомъ учениковъ, безъ домашняго наставника, то Ректоръ обязанъ тщательно наблюдать, не подвергаются ли живущіе тамъ ученики опасности потерять здоровье и испорченности нравовъ, или не встрѣчаютъ ли они большихъ препятствій въ приготовленіи уроковъ и въ исполненіи другихъ училищныхъ обязанностей; въ случаѣ если что нибудь подобное будетъ имъ замѣчено, онъ долженъ увѣдомить о томъ родителей или училищный дозоръ, для принятія надлежащихъ мѣръ къ предотвращенію зла.

IV. Классные журналы и книги отмѣтокъ.

§ 67.

Для того, чтобы доставить Ректору возможность слѣдить за преподаваніемъ Учителей въ каждомъ классѣ, по днямъ и по часамъ, за ихъ успѣхами по каждому предмету, за поведеніемъ каждаго ученика въ особенности, за образомъ мыслей каждаго класса вообще и за ихъ успѣхами въ наукахъ и нравственности, во всѣхъ классахъ департаментскаго училища должны быть заведены журналы или книги, въ которыхъ каждый

§ 65.

Korrepetytorowie podlegli są Rektorowi we wszystkich szkolnych i dyrektorskich powinnościach, bez jego wiedzy ani podejmować się domowego uczniów szkoły dozoru, ani go odstępować nie mogą; znosić się z Rektorem, słuchać jego rady, przepisy jego tyczące się domowego z uczniami obchodzenia się wykonywać powinni; nadto co miesiąc podawać mu na piśmie rapport o domowém sprawowaniu się uczniów i stanie ich zdrowia.

§ 66.

Co się tycze utrzymujących pensye i gospodarzów, całe do szkoły nie należących, uczniów tylko szkoły bez dyrektora szkolnego na stancyi i stole utrzymujących, Rektora powinnością będzie dawać baczność, czyli umieszczona u nich młodzież nie jest wystawiona na niebezpieczeństwo utraty zdrowia i zepsucia obyczajów, albo czyli wielkich nie doznaje przeszkód w gotowaniu się na lekcye i inne powinności szkolne; kiedyby co podobnego postrzegł, przestrzeże rodziców lub dozór szkolny, aby złemu wcześnie zapobieżono.

IV. Dzienniki szkolne i książki cenzury.

§ 67.

Aby Rektor mógł wiedzieć, co który Nauczyciel w któréj klassie każdego dnia, każdéj godziny dawał, jak daleko w swoim zaszedł przedmiocie, jak się sprawuje każdy w szczególności uczeń, jakim się każda w ogóle klassa duchem powoduje, i jaki czyni postęp w moralności i naukach, wprowadzone będą do wszystkich klass szkoły departamentowéj dzienniki czyli książki, w których każdy Nauczyciel po skończonéj godzinie lekcyi swojéj

Учитель, тотчасъ по окончаніи своего урока, записываетъ въ краткихъ словахъ всѣ эти обстоятельства въ слѣдующихъ графахъ: мѣсяцъ и число, часъ, содержаніе урока, имена и фамиліи отсутствующихъ и опоздавшихъ, и важнѣйшія приключенія относительно поведенія учениковъ.

§ 68.

Эти журналы просматриваетъ ежедневно Профессоръ, назначенный для сего Ректоромъ, и по крайней мѣрѣ два раза въ недѣлю самъ Ректоръ, и, сообразно съ отмѣтками, одобряютъ поступки учениковъ, или даютъ имъ выговоръ или наставленіе, смотря по тому, что окажется необходимымъ.

§ 69.

Дабы никто изъ учениковъ не отговаривался тѣмъ, что онъ забылъ, какія ему назначены Учителемъ домашнія занятія и къ какому дню, кромѣ вышеупомянутаго журнала, полагается другой для записки домашнихъ занятій, который долженъ вести первый по списку ученикъ въ каждомъ классѣ. Онъ долженъ записывать въ немъ всѣ задаваемые уроки и упражненія, съ означеніемъ: какимъ Учителемъ, изъ какой книги, на какой страницѣ, отъ какой до какой строки и что именно задано прочитать и послѣ разсказать своими словами, что приготовить къ изустному переводу, что перевести письменно и что выучить наизусть или какое написать сочиненіе на заданную тему, на который день и часъ.

§ 70.

Всѣ Учители должны соображаться съ этимъ журналомъ при назначеніи каждому классу домашнихъ занятій, въ особенности же Учители, читающіе послѣдній урокъ послѣ обѣда, обязаны прочесть вслухъ въ каждомъ классѣ списокъ заданныхъ всѣми Учителями на слѣдующій день уроковъ и, замѣтивъ, что классъ или слишкомъ обремененъ уроками, или имѣетъ слишкомъ мало занятій, устраняютъ эти крайности, на о-

zaraz w klassie to wszystko w krótkości notować będzie pod rubrykami następującemi: dzień miesiąca, godzina, przedmiot lekcyi, imiona nieprzytomnych lub spóźniających się i najgłówniejsze zdarzenia w sprawowaniu się uczniów.

§ 68.

Dzienniki te Professor od Rektora wyznaczony codzień, Rektor przynajmniéj dwa razy w tydzień przeglądają, podług nich pochwalają, naganiają, prostują, co pochwały, nagany, albo sprostowania potrzebuje.

§ 69.

Ażeby zaś żaden z uczniów nie zapomniał, jaką od każdego Nauczyciela, i na który dzień ma zadaną robotę domową, oprócz wyżéj opisanego dziennika i drugi dziennik roboty domowéj utrzymywany będzie przez ucznia w liście każdéj klassy pierwszego. Ten zapisywać w nim będzie wszystkie zadawane lekcye i okupacye z wyszczególnieniem od którego Nauczyciela, z jakiéj książki, na któréj karcie, od którego i do którego wiersza, czyli do odczytania tylko i opowiedzenia swemi słowy, czy do przygotowania się na tłómaczenie ustne, czy do przełożenia na piśmie, lub nauczenia się na pamięć, czy do wypracowania zadanego tematu z głowy, na który dzień, i na którą każdego dnia godzinę.

§ 70.

Podług tych dzienników wszyscy Nauczyciele regulować się będą w naznaczeniu każdéj klassie robót domowych, a w szczególności Nauczyciel, dawający ostatnią godzinę lekcyi w każdéj klassie po południu odczyta głośno zadane tejże klassie przez wszystkich do niéj należących Nauczycielów na dzień następujący lekcye, a dostrzegłszy, że klassa albo wielu razem robotami jest

сновaнiи правилъ, установленныхъ въ учительскихъ совѣщанiяхъ.

§ 71.

Самымъ лучшимъ средствомъ для образованiя нравственнаго характера учениковъ и содержанiя ихъ въ порядкѣ почитаются отмѣтки.

§ 72.

Передъ окончанiемъ полугодичнаго курса, каждый Учитель порознь записываетъ въ книгѣ, заведенной для каждаго класса, въ которой означены номеръ класса, имена и фамилiи учениковъ, сперва свое мнѣнiе о цѣломъ классѣ вообще, потомъ о каждомъ ученикѣ въ особенности, въ слѣдующихъ графахъ: темпераментъ, мыслительныя способности, посѣщенiе уроковъ, вниманiе, прилежанiе дома, поведенiе и успѣхи въ наукахъ.

§ 73.

Такъ какъ эти отмѣтки должны быть показываемы не только каждому ученику, но даже родителямъ или опекунамъ и лицамъ, случайно посѣщающимъ училище, и должны способствовать къ поощренiю или исправленiю ученика, то въ записываніи ихъ слѣдуетъ соблюдать строгое безпристрастiе, соединенное съ человѣколюбiемъ и снисходительностiю. Внимательный и опытный Учитель не станетъ довольствоваться общими въ каждой графѣ выраженiями: прилежный, хорошiй, плохой и т. п., но объяснитъ, въ какомъ отношенiи онъ считается хорошимъ или плохимъ ученикомъ, и укажетъ ему средства къ усовершенствованiю въ наукахъ или къ исправленiю; по этому Учитель долженъ составлять мнѣнiе о каждомъ ученикѣ не въ то время, когда онъ возьметъ книгу отмѣтокъ въ руки, но заранѣе собирать и записывать для сего свои замѣчанiя и наблюденiя, къ чему весьма много могутъ способствовать ему классные журналы.

przeładowana, lub ich też ma za mało, zaradzi obu tym ostatecznościom w sposób na konferencyach naukowych umówiony.

§ 71.

Jednym z najskuteczniejszych środków układania moralnego młodzieży charakteru i utrzymania jéj w porządku, są cenzury.

§ 72.

Przed końcem każdego półrocza szkolnego, każdy z osobna Nauczyciel w książce na to każdéj klassie przeznaczonéj, zawierającéj numer klassy, nazwisko i imiona wszystkich szkoły uczniów, zapisuje zdanie swoje naprzód o całéj w ogólności klassie, potem o każdym w szczególności uczniu, pod rubrykami następującemi: temperament, władze duszy, uczęszczanie do szkoły, uwaga, pilność w domu, obyczaje, postępek.

§ 73.

Ponieważ takowa cenzura ma być pokazywana każdemu względnie uczniowi, nawet rodzicom lub opiekunom i gościom, do szkoły się zdarzającym, i służy do jego zachęcenia lub poprawy, jak najściślejszą bezstronność z ludzkością i oszczędzeniem łączyć powinna. Uważny i doświadczony Nauczyciel nie przestanie na ogólnych pod każdą rubryką wyrazach: pilny, dobry, zły, i t. d. ale wyrazi w jakim sposobie zły lub dobry, i wskaże mu środki doskonalenia się lub poprawy, dla tego nie wtedy, kiedy książkę cenzury weźmie w rękę, namyślać się będzie, co o uczniu napisać, ale wcześnie do tego zbierać będzie uwagi i spostrzeżenia i one notować, w czem mu dzienniki szkolne wielką będą pomocą.

§ 74.

Книги отмѣтокъ, по запискѣ въ нихъ всѣми Учителями своихъ мнѣній, передаются Ректору, который поступаетъ съ ними вышеуказаннымъ порядкомъ.

V. Устройство библіотеки и архива училища.

§ 75.

Училищная библіотека должна по большей части состоять изъ ученыхъ сочиненій и служить собственно для пользы Преподавателей и учениковъ высшихъ классовъ. Однако она сдѣлается тѣмъ полезнѣе для края, если будетъ такъ устроена, чтобы ею могла пользоваться и просвѣщенная публика.

§ 76.

Профессоръ, взявшій книгу изъ библіотеки, долженъ взамѣнъ того выдать библіотекарю росписку за собственноручною подписью.

§ 77.

На каждое сочиненіе выдается особая росписка; еслибы однако на нѣсколько книгъ была выдана одна росписка, въ такомъ случаѣ всѣ книги вмѣстѣ должны быть возвращены въ библіотеку, потому что библіотекарь не въ правѣ ничего вычеркивать въ роспискахъ.

§ 78.

Росписки, по истеченіи двухъ недѣль, должны быть возобновляемы. Отъ лицъ, не исполняющихъ этого правила, библіотекарь имѣетъ право отобрать всѣ выданныя имъ книги и затруднять дальнѣйшую ихъ выдачу.

§ 79.

Профессоръ, взявшій книгу изъ библіотеки, не имѣетъ права передавать ее другому лицу, но долженъ лично возвратить библіотекарю взятое отъ него сочиненіе.

§ 74.

Książki cenzur od wszystkich Nauczycielów zapisane, oddane będą Rektorowi, a ten ich użyje jak wyżéj.

V. Urządzenie biblioteki i archiwum szkoły.

§ 75.

Biblioteka szkolna składać się w większéj części powinna z książek uczonych, i służyć właściwie do użytku Nauczycielów szkoły i uczniów klass wyższych. Tem atoli użyteczniejsza dla kraju będzie, kiedy tak urządzona zostanie, żeby z niéj i uczona publiczność korzystać mogła.

§ 76.

Professor pożyczający książkę, rewers na nią własną ręką podpisany bibliotekarzowi wyda.

§ 77.

Na każde dzieło rewers osobny ma być dany, gdyby zaś jeden tylko rewers na kilka książek był wydany, wszystkie te książki razem do biblioteki oddane być muszą, bo bibliotekaryusz nic z rewersów wymazać nie może.

§ 78.

Rewersa co dwa tygodnie odnawiane będą. Zaniedbującemu tego, ma prawo bibliotekaryusz odebrać wszystkie dotąd pożyczone książki, i trudnić pożyczania ich nadal.

§ 79.

Pożyczający Professor z biblioteki książkę, nie jest mocen pożyczać jéj drugiemu, ale sam winien oddać bibliotekaryuszowi ziedła od niego wzięte.

§ 80.

Кто запачкаетъ, повредитъ, а тѣмъ болѣе потеряетъ книгу изъ библіотеки, тотъ долженъ за нее заплатить, а также кто испортитъ, испачкаетъ, или потеряетъ часть сочиненія, долженъ заплатить за цѣлое сочиненіе, а испорченное можетъ оставить у себя.

§ 81.

Если библіотекарь потребуетъ возвращенія какой нибудь книги, или потому, что взявшій ее долго задержалъ ее у себя, или же потому, что въ ней нуждается кто нибудь другой, то имѣющій книгу обязанъ возвратить ее тотчасъ. Еслибы кто либо, не смотря на троекратное требованіе, этого не исполнилъ, въ такомъ случаѣ библіотекарь поступаетъ съ нимъ согласно § 80, т. е. потребуетъ отъ него уплаты стоимости, такъ какъ она считается потерянною для библіотеки.

§ 82.

Обширныя сочиненія, въ которыхъ кто либо нуждается для ученыхъ изслѣдованій перевода или для самостоятельнаго труда въ этомъ родѣ, могутъ быть выданы изъ библіотеки на болѣе продолжительное время, то есть на два или на три мѣсяца, Профессорамъ же — на неограниченное время, съ тѣмъ условіемъ, что таковыя будутъ возвращены по востребованію библіотекаря.

§ 83.

Преподаватели могутъ получать книги изъ библіотеки только съ разрѣшенія Ректора, и то не болѣе, какъ на двѣ или на четыре недѣли. Однако за четыре недѣли до окончанія полугодичнаго курса они обязаны возвратить ихъ въ библіотеку.

§ 84.

Ученикамъ двухъ высшихъ классовъ, если они представятъ свидѣтельства двухъ Профессоровъ, могутъ быть выдаваемы

§ 80.

Kto książkę biblioteczną splami, zepsuje, a tem bardziéj kto ją zgubi, zapłacić ją musi; kto część dzieła splami, zepsuje lub straci, całe dzieło zapłaci, a uszkodzone sobie zatrzyma.

§ 81.

Jeżeli bibliotekaryusz żądać będzie zwrotu książki jakiéj, albo dla tego, że ją od dawnego czasu pożyczający u siebie trzymał, albo że jéj kto inny pilno potrzebuje, mający książkę, powinien ją natychmiast oddać. Jeżeliby kto tego po trzykrotnem upomnieniu nie uczynił, bibliotekaryusz postąpi sobie podług § 80-go, to jest pociągnie nieoddającego do zapłacenia książki, jako zgubionéj dla biblioteki.

§ 82.

Obszerniejsze dzieła, którychby kto chciał użyć do uczonego jakiego odkrycia, do przetłómaczenia lub napisania co podobnego, pozwolone być mogą na czas dłuższy, to jest na dwa lub trzy miesiące, Professorom zaś na czas nieograniczony, z tym jednak warunkiem, aby je na żądanie bibliotekaryusza zwrócili.

§ 83.

Kollaboratorowie za wyraźném tylko Rektora pozwoleniem mogą pożyczać z biblioteki książek, i to nie na dłużéj, jak na dwa lub cztery tygodnie. Czterema atoli niedzielami przed końcem półrocza szkolnego oddać je do biblioteki powinni.

§ 84.

Uczniom dwóch klass najwyższych pożyczane będą książki z biblioteki, za okazaniem świadectwa dwóch Professorów na ty-

книги на четыре недѣли, необходимыя же для занятія учебныя руководства и на болѣе продолжительное время. Но сіи послѣднія должны быть возвращены за четыре недѣли до окончанія полугодичнаго курса. Ученики, находящіеся въ пансіонахъ, представляютъ поручительство содержателей пансіона или денежные залоги въ размѣрѣ, установленномъ библіотекаремъ.

§ 85.

Для учениковъ низшихъ классовъ должна быть устроена особая небольшая библіотека, состоящая изъ польскихъ, французскихъ и нѣмецкихъ сочиненій, нарочно написанныхъ для юношества, примѣнительно къ ихъ понятіямъ, и способныхъ просвѣтить ихъ разумъ; но тѣ только ученики могутъ получать по одной книгѣ въ недѣлю или по одной части цѣлаго сочиненія, которые представятъ свидѣтельства всѣхъ Учителей своего класса, удостовѣряющія о ихъ прилежаніи и хорошемъ поведеніи, и кои внесутъ залогъ, опредѣленный въ § 84. За четыре недѣли до окончанія полугодичнаго курса, всѣ книги должны быть возвращены въ библіотеку.

§ 86.

Для того, чтобы убѣдиться, какую пользу извлекаютъ ученики изъ чтенія книгъ, взятыхъ ими изъ библіотеки, каждый старшій Учитель назначаетъ по своему предмету одинъ или не болѣе двухъ часовъ въ мѣсяцъ, въ продолженіе которыхъ ученики должны давать отчетъ въ томъ, что они прочитали, разсказывая своими словами содержаніе прочитанныхъ ими книгъ или представляя сдѣланныя изъ нихъ выписки.

§ 87.

Лица, не принадлежащія къ училищу, могутъ получать книги только на имя и по поручительству Ректора или одного изъ Профессоровъ, и обязаны подчиниться условіямъ, означеннымъ въ §§ 77—82 включительно, и представить залогъ, соотвѣтственный стоимости сочиненія.

godni cztery, a potrzebne do prac szkolnych i na czas dłuższy. Te jednak na cztery tygodnie przed końcem półrocza szkolnego oddać muszą. Zostający na pensyach uczniowie złożą za siebie zaręczenie na piśmie utrzymującego pensyą; insi zakład w pieniądzach, jaki bibliotekaryusz ustanowi.

§ 85.

Dla uczniów klass niższych powinna być osobna mała biblioteka, składająca się z książek umyślnie dla młodzieży pisanych, do jéj pojęcia stosownych i rozum ich oświecających, polskich, francuzkich, niemieckich, ale z nich ci tylko po książce na tydzień, albo po jednéj dzieła części brać mogą, którzy okażą zaświadczenia wszystkich klassy swojéj Nauczycielów, że są pilni, że się dobrze sprawują, i którzy złożą zastaw jak w § 84-m. Na cztery tygodnie przed końcem półrocza szkolnego wszystkie książki do biblioteki zwrócone być muszą.

§ 86.

Dla przekonania się, że uczniowie pożyczone z biblioteki książki z pożytkiem czytają, każdy pierwszy w swoim względnie przedmiocie Nauczyciel przeznaczy jedną a najwięcéj dwie co miesiąc godziny, w których uczniowie zdawać mu będą sprawę z tego, co czytali, już ustnie opowiadając treść książek przeczytanych, już okazując porobione z nich wypisy.

§ 87.

Osoby nie należące do szkoły, nie mogą pożyczać książek z jéj biblioteki, tylko na imie i zaręczenie Rektora lub jednego z Professorów, powinni się poddać warunkom w §§ 77—82 włącznie wyrażonym, i złożyć zastaw do wartości dzieła stosowny.

§ 88.

Цѣнныя и весьма рѣдкія сочиненія, которымъ долженъ быть составленъ особый списокъ, не должны быть выдаваемы за предѣлы училища.

§ 89.

Сочиненія, весьма часто требуемыя для справокъ и заключающія въ себѣ многосторонныя свѣдѣнія, какъ-то: всеобщіе словари, энциклопедическіе сборники и т. п., если они не слишкомъ дорого стоятъ, должны находиться въ библіотекѣ въ двухъ экземплярахъ.

§ 90.

Библіотекарь обязанъ постоянно содержать книги въ шкафахъ, подъ тѣми знаками и надписями и въ такомъ порядкѣ, какой будетъ заведенъ съ согласія Ректора.

§ 91.

Два раза въ недѣлю библіотека должна быть открыта для публики въ продолженіе нѣсколькихъ часовъ, и библіотекарь обязанъ присутствовать въ ней для сообщенія необходимыхъ справокъ всѣмъ тѣмъ, кои пожелали бы отыскать что либо въ книгахъ или сдѣлать изъ нихъ выписки.

§ 92.

Настоящія правила должны быть выставлены въ библіотекѣ въ видномъ мѣстѣ для всеобщаго свѣдѣнія, и всякій желающій пользоваться книгами изъ оной не можетъ отговариваться ихъ незнаніемъ и долженъ имъ подчиняться безпрекословно.

Повременныя изданія.

§ 93.

Въ училищѣ, въ которомъ существуетъ подписка на повременныя изданія и которое получаетъ ихъ для себя, всѣ за-

§. 88.

Kosztowne i bardzo rzadkie dzieła, które na osobnéj liście być powinny spisane, za obwód murów szkolnych wydane nie będą.

§ 89.

Bardzo zaś poszukiwane i wiele obejmujące dzieła, jakiemi są Dykcyonarze powszechne, Encyklopedye i t. p. jeżeli nie są zbyt kosztowne, we dwóch exemplarzach biblioteka mieć będzie.

§ 90.

Bibliotekaryusza jest obowiązkiem książki w bibliotece i jéj szafach pod takiemi znakami lub napisami, i w takim porządku zawsze utrzymywać, jaki za wiadomością Rektora wprowadzonym będzie.

§ 91.

Dwa razy na tydzień biblioteka będzie przez kilka godzin otwarta, i bibliotekaryusz w niéj przytomny, dla wygody wszystkich, którzy czego w książkach szukać lub z nich wypisywać zechcą.

§ 92.

Przepisy te zawieszone będą na widoczném miejscu w bibliotece dla wiadomości każdego, i ktokolwiek téj biblioteki używać zechce, uważany będzie za świadomego tychże przepisów i im się poddającego.

Pisma peryodyczne.

§ 93.

Która szkoła abonuje dla siebie i utrzymuje pisma peryodyczne, w téj interessujące naukowe dzienniki i gazety uczone

нимательные ученые журналы и газеты могутъ быть выдаваемы Профессорамъ по очереди и по частямъ, какъ можно меньше въ одинъ разъ, для ускоренія очереди.

§ 94.

На обверткѣ или переплетѣ повременнаго изданія библіотекарь означаетъ срокъ, въ продолженіе котораго соучастникъ въ подпискѣ можетъ задержать у себя выданные ему выпуски или номера. Кто отъ своего предшественника въ чтеніи не получитъ ихъ въ назначенный срокъ, тотъ долженъ самъ потребовать возврата ихъ, или увѣдомить объ этой неисправности библіотекаря. Еслибы Профессоръ былъ не въ состояніи въ столь короткое время воспользоваться повременнымъ изданіемъ, касающимся его предмета, въ такомъ случаѣ онъ проситъ библіотекаря о вторичной выдачѣ онаго послѣ окончанія очереди на болѣе продолжительный срокъ.

§ 95.

Смотритель зданія разноситъ въ извѣстные дни вновь полученныя повременныя изданія, отбирая назадъ прежнія. Поэтому каждый читатель долженъ распорядиться такъ, чтобы разнощикъ, въ случаѣ еслибы не засталъ его дома, могъ получить назадъ прежнія періодическія изданія и оставить у него новыя со всею безопасностью.

§ 96.

Наконецъ, правила и условія, изложенныя въ §§ 80 и 81, сохраняютъ и въ отношеніи газетъ и журналовъ обязательную силу.

Архивъ.

§ 97.

Всѣ инвентарныя описи училищнаго имущества, реестры, книги и всѣ училищныя дѣла должны находиться на храненіи въ квартирѣ Ректора или въ сосѣдней комнатѣ, подъ непосредственнымъ его надзоромъ.

Professorom kolejno pożyczane będą w częściach, na raz jak tylko można najmniejszych, dla przyspieszenia kolei.

§ 94.

Na owinięciu lub okładce pożyczonego pisma bibliotekaryusz przepisze czas, przez który współczłonek pakiecik sobie użyczony zatrzymać może. Kto od swego w czytaniu poprzednika w czasie przepisanym nie odbierze, upomni się u niego, albo też bibliotekaryusza o téj nieregularności uwiadomi. Jeżeliby Professor z pism, w jego przedmiot wpadających, przez tak krótki czas korzystać nie mógł, zamówi sobie, u bibliotekaryusza, aby mu ich po obejściu kolei na czas dłuższy pozwolił.

§ 95.

Murgrabia roznosi w dni pewne nowo przybyłe pisma peryodyczne, a dawniejsze odbiera. Dla tego każdy interessowany tak się ułożyć powinien, aby w przypadku, gdyby go roznosiciel w domu nie zastał, dawniejsze pisma peryodyczne mógł od niego odebrać, a nowe bezpiecznie mu zostawić.

§ 96.

Wreszcie przepisy i warunki w§§ 80 i 81-m wyrażone tu także służą, i są obowiązującemi.

Archivum.

§ 97.

Skład inwentarza szkolnego, rejestrów, ksiąg i wszelkich akt szkolnych znajdować się będzie w samém pomieszkaniu, lub w bliskiéj pomieszkania Rektorskiego izbie, i pod bezpośrednim jego dozorem.

§ 98.

Инвентарныя описи, реестры, книги, дѣла и всѣ бумаги, которые Ректоръ долженъ хранить въ архивѣ, суть слѣдующіе: 1) Книга для записыванія учениковъ, поступающихъ въ каждомъ полугодіи, въ томъ порядкѣ, въ какомъ они явились къ пріему, соотвѣтственно графамъ, означеннымъ выше въ §§ 10 и 11; въ этой же книгѣ записывается возлѣ каждаго ученика плата за ученіе, напр. № 36 N N ученикъ 3-го класса 12 злотыхъ, или если ученикъ вновь поступилъ въ училище: № 37 N N уроженецъ Калишскаго департамента, отецъ N помѣщикъ, отъ роду 10 лѣтъ, исповѣданія католическаго, оспа привита, воспитывался у Г. N, живетъ на квартирѣ у родителей, на N улицѣ, заплатилъ 15 злотыхъ. 2) Собраніе именъ и фамилій учениковъ въ алфавитномъ порядкѣ, съ означеніемъ въ немъ предъ фамиліею каждаго ученика номера, подъ которымъ онъ записанъ въ первомъ протоколѣ, а равно времени, съ котораго внесенъ въ списокъ и въ которомъ классѣ; въ каждомъ полугодіи, когда производится пріемъ учениковъ, слѣдуетъ прибавить тотъ номеръ, подъ которымъ онъ будетъ вновь записанъ въ книгѣ, напр. № 72 N N записанъ со дня Св. Михаила 1809— во II-мъ классѣ; продолжалъ въ немъ ученіе:

a) отъ Пасхи 1810 № 102,

b) со дня Св. Михаила 1810 № 23 и т. д.

Въ этомъ же собраніи, подъ фамиліею каждаго ученика должны храниться всѣ представленныя имъ бумаги, какъ-то: метрика, прежнія училищныя свидѣтельства и т. д. Здѣсь также записывается годъ, мѣсяцъ и число, въ которомъ ученикъ оставилъ училище и какое получилъ свидѣтельство. 3) Протоколъ годичныхъ переводовъ, а также публичныхъ похвалъ и наградъ, подписанный всѣми Профессорами; въ этой же книгѣ Визитаторъ можетъ записывать свое посѣщеніе. 4 и 5) Инвентарныя описи библіотеки и музея. 6) Книга ученыхъ совѣщаній. 7) Книги полугодичныхъ отмѣтокъ. 8) Классные журналы,

§ 98.

Inwentarze, rejestra, księgi akt i wszelkie papiery, które Rektor w archiwum mieć będzie, są następujące:

1) Księga do zapisu półrocznego uczniów porządkiem, jak się kto do niego stawi, podług rubryk wyżéj w §§ 10 i 11-m wzmiankowanych, w którym to protokóle zapisuje się przy każdym uczniu opłata *np.* N. 36, NN. z klassy 3-éj zł. 12, — lub kiedy nowy: N. 37, NN. rodem z Kaliskiego, ojciec N. obywatel, lat ma 10, religii katolickiéj, ospę odbył, uczył się u P. N, zostaje u rodziców na ulicy N, zapłacił zł. 15.

2) Zbiór imion tychże uczniów ułożony porządkiem abecadła, w którym, przed imieniem każdego, liczba pierwszego zapisu w pierwszym protokóle, wyrażona będzie, również od którego czasu jest zapisany i do któréj klassy; przy każdem półroczu, w którem na nowo bywa wciągnionym, przydać należy numer, pod którym się w każdém respective półroczu znajdzie, *np.* N. 72, NN. zapisany od Ś-go Michała 1809 klassy II kontynuował:

a) od Wielkiejnocy 1810 N. 102.

b) od Ś-go Michała 1810 N. 23 etc.

W tym zbiorze pod każdym uczniem zachowane być mają papiery, które z sobą przynosi, jako to: metryka, zaświadczenia z dawniejszych szkół i t. d. Tu także zapisuje się data, kiedy szkoły pożegnał, i jakie dostał zaświadczenie.

3) Protokół rocznych promocyj, podpisany ręką wszystkich Professorów, tudzież pochwał i nagród publicznych; w tę książkę Wizytator zapisywać może bytność swoją.

4 i 5) Inwentarze biblioteki i muzeum.

6) Książka konferencyj naukowych.

7) Księgi półroczne cenzury.

8) Dzienniki klassowe, plany lekcyj i programmata.

росписанія уроковъ и программы. 9) Приведенныя въ надлежащій порядокъ бумаги, получаемыя отъ Правительства, и копіи отправленныхъ къ нему рапортовъ, отчетовъ, и всякія другія бумаги, касающіяся училища.

VI. Музеи, кабинеты и химическія лабораторіи.

§ 99.

Надзоръ за инструментами и машинами, находящимися въ особыхъ кабинетахъ, и за коллекціями по части математики, физики, химіи и естественной исторіи, если онѣ помѣщаются отдѣльно, Ректоръ поручаетъ Учителямъ этихъ предметовъ; если же онѣ помѣщаются подъ однимъ замкомъ, въ такомъ случаѣ онъ поручаетъ надзоръ за ними одному Учителю. Минералогическіе кабинеты должны быть уложены по одной системѣ Вернера, подробно изложенной въ сочиненіи P. Brochant, которое и должно быть принято для этого въ руководство.

§ 100.

Изъ этихъ кабинетовъ ничто не должно быть выдаваемо за предѣлы училища; однимъ только Профессорамъ, завѣдывающимъ кабинетами, дозволяется приносить въ классы небольшія вещи, для показанія ученикамъ или для сдѣланія съ ними небольшихъ опытовъ.

§ 101.

Число инструментовъ зависитъ отъ обширности зала, въ которомъ они должны быть расположены. Музей не долженъ помѣщаться въ нижнемъ этажѣ, потому что машины могли бы испортиться отъ сырости, но во второмъ этажѣ слѣдуетъ выбрать залъ вблизи библіотеки, стараясь чтобы, окна въ немъ выходили на востокъ, западъ или югъ. Для содержанія же инструментовъ въ чистотѣ, шкафы должны быть устроены высотою въ три и болѣе локтей, съ подвижными полками, соотвѣтственно величинѣ инструментовъ и со стек-

9) Porządnie ułożone wszelkie pisma odbierane od Rządu, i kopie odesłanych do niego rapportów, rachunków, i wszystkie inne pisma, do szkół się ściągające.

VI. Muzeum, gabinety, laboratoria chemiczne

§ 99.

Gabinety instrumentów, machin i zbiorów matematycznych, fizycznych, chemicznych, historyi naturalnéj i t. p. gdzie są oddzielnie, tam Rektor zaleca dozór oddzielnym tych przedmiotów Nauczycielom; gdzie wszystkie w jednéj sali, albo pod jedném mieszczą się zamknięciem, tam powłerza je dozorowi jednego Nauczyciela. Gabinety mineralogii ułożone być mają pod jednym systematem, a to Wernera, idąc za dziełem P. Brochant.

§ 100.

Z tych gabinetów, nic za obwód murów szkolnych wydawane być nie powinno i nie może; samym tylko Professorom pozwala przełożony nad gabinetem brać z niego rzeczy drobniejsze do klass, końcem pokazania ich uczniom, lub robienia tam z niemi mniejszych doświadczeń.

§ 101.

Ilość instrumentów oznaczy wielkość sali, w któréj one mają być złożone. Muzeum nie ma być na dole, aby od wilgoci machiny się nie psuły, lecz na pierwszem piętrze wybrać trzeba salę w pobliskości biblioteki, starając się o to, aby okna w stronę wschodnią, zachodnią lub południową obrócone były. Aby zaś instrumenta czysto były utrzymywane, szafy powinny być na trzy lub więcéj łokci wysokie z półkami podnoszącemi się, stosownie do wielkości instrumentów, drzwi do szaf mają być

ляными дверями, запираемыми на ключъ, вслѣдствіе чего пыль не будетъ садиться на машинахъ, и всѣ инструменты удобно будетъ обнять однимъ взглядомъ.

§ 102.

Большіе приборы, какъ-то: воздушный насосъ и т. п., могутъ быть поставлены на полу, если они имѣтъ подставки; въ противномъ случаѣ можно ихъ размѣстить на столахъ, и только принадлежащіе къ нимъ апараты слѣдуетъ хранить въ шкафахъ. Тоже самое слѣдуетъ разумѣть и о глобусахъ, астрономической сферѣ, землемѣрческомъ столикѣ, угломѣрѣ и другихъ математическихъ инструментахъ. Впрочемъ, если залъ, назначенный подъ помѣщеніе музея, не обширенъ, то глобусы и всѣ математическіе инструменты можно поставить въ библіотекѣ.

§ 103.

Чтобы инструменты, стоящіе въ музеѣ на полу, не покрывались пылью, должны быть на нихъ сдѣланы чахлы изъ густой клеенки, особенно же слѣдуетъ тщательно прикрывать драгоцѣнные инструменты и тѣ, съ которыхъ неудобно сметать пыль.

§ 104.

Одинъ шкафъ слѣдуетъ назначить на складъ предметовъ, относящихся къ минералогіи и ботаникѣ, обращая вниманіе на то, чтобы летучія и ядовитыя вещества, какъ напр. мышьякъ, мышьяковый кабальтъ и другія, летучія частицы которыхъ могли бы вредно дѣйствовать не только на здоровье, но и на металлическіе инструменты, были хранимы въ стеклянныхъ плотно закупоренныхъ банкахъ.

§ 105.

Въ музеѣ долженъ находиться одинъ только столикъ, для производства на немъ опытовъ съ какимъ нибудь инструментомъ самимъ Профессоромъ, и одинъ стулъ.

szklanne i zamykane, przez co pył na machiny padać nie będzie, a wszystkie jednym rzutem oka widziane być mogą.

§ 102.

Większe instrumenta, jako to: machina pueumatyczna i t. p. na podłodze, jeśli mają postumenta, jeśli nie, na stołach stać mogą, apparaty tylko do nich w szafach zachowane być mają. Toż rozumieć trzeba o globach, sferze armilarnéj, stoliku jeometrycznym, kątomierzu, i innych narzędziach matematycznych; wreszcie jeśli sala na muzeum przeznaczona jest nie wielka, w takim razie globy i wszystkie matematyczne narzędzia mogą być w bibliotece ustawione.

§ 103.

Aby zaś instrumenta w muzeum na podłodze stojące, nie zakurzały się, powinny być na nie pokrowce z gęstego płótna lakierowanego zrobione. Zwłaszcza takie narzędzia przykryte być mają, które są kosztowniejsze, i z których trudno pył obmiatać.

§ 104.

Jedna z szaf przeznaczona być ma na skład rzeczy do mineralogii i botaniki należących, mając wzgląd na to, aby istoty lotne i gryzące, jako to arszenik, kobalt arszeniczny, i tém podobne ciała, których ulotne cząstki mogłyby szkodzić tak zdrowiu, jako też narzędziom z metalu zrobionym, były chowane w słoikach szklannych dobrze zatkanych.

§ 105.

Jeden tylko stolik dla doświadczenia na nim od samego tylko Professora jakiego instrumentu, i jedno krzesełko być ma w muzeum.

§ 106.

Какъ бы ни былъ обширенъ залъ музея, Профессоръ не долженъ показывать въ немъ ученикамъ опытовъ, во первыхъ по тому, что отъ этого могли бы повредиться или сдвинуться съ своихъ мѣстъ какіе нибудь инструменты, во вторыхъ потому, что ученики развлекались бы, имѣя предъ собою множество аппаратовъ и не обращали бы вниманія на особенный какой нибудь инструментъ, теорію котораго Профессоръ намѣренъ объяснить помощью опытовъ.

§ 107.

Дозволяется впрочемъ приводить иногда учениковъ въ музей, но только послѣ окончанія курса физическихъ и химическихъ наукъ, для того, чтобы они, обнявъ однимъ взглядомъ всѣ машины, припомнили себѣ произведенные съ ними опыты и лучше утвердили въ памяти изложенную теорію различныхъ явленій и всю систему физики и химіи.

§ 108.

Затѣмъ, чтобы въ продолженіе курса ученики извлекали изъ опытовъ въ скоромъ времени самую большую пользу, необходимо для ихъ производства сколь можно обширное помѣщеніе. И потому, смотря по обширности зала, предназначеннаго на химическую лабораторію, можно производить въ немъ и физическіе опыты, тѣмъ болѣе, что бо́льшая часть химическихъ приборовъ можетъ быть поставлена въ музеѣ.

§ 109.

Для сего слѣдуетъ избрать просторный залъ рядомъ съ музеемъ; входъ въ него долженъ быть устроенъ изъ корридора, а не изъ музея, дабы, въ случаѣ неудавшагося химическаго опыта, ѣдкія испаренія не проникнули въ музей и не испортили металлическихъ инструментовъ.

§ 106.

Chociażby najobszerniejsze było muzeum, nie powinien w niem jednak Professor okazywać uczniom doświadczeń, raz dla tego, iż mogłyby jakie instrumenta być nadwerężone, lub z porządku swego usunięte; powtóre iż uczniowie wiele narzędzi mając przed sobą, tu i owdzie rzucaliby oczyma, nie zwracając pilnéj uwagi na szczególne jakie narzędzie, którego teoryę wykładać i doświadczenia z niem Professor wykonywać przedsiębierze.

§ 107.

Można wprawdzie uczniów wprowadzić czasem do muzeum, ale po ukończonym biegu nauk fizycznych i chemicznych, aby obaczywszy jednym prawie rzutem oka machiny i narzędzia, przypomnieli sobie doświadczenia z niemi czynione, teorye różnych skutków wykładane i systema całkowite fizyki i chemii lepiéj w pamięć wbijali.

§ 108.

W ciągu zatém nauk, aby doświadczenia pożyteczniejszy i prędszy skutek w uczniach sprawiły, potrzeba na czynienie ich miejsca, ile być może obszernego. Mając wzgląd na lokalność, można tę salę, w któréj ma być laboratorium chemiczne, obrócić razem na miejsce czynienia doświadczeń fizycznych, zwłaszcza, iż większa część narzędzi chemicznych złożona być może w muzeum.

§ 109.

A zatém obrać trzeba salę sporą obok muzeum, drzwi do niéj mają być z korytarza, nie zaś z muzeum, ażeby w przypadku uchybionego doświadczenia chemicznego, wapory gryzące nie dostały się do narzędzi metalowych i onych nie popsuły.

§ 110.

Этотъ залъ слѣдуетъ устроить такимъ образомъ: поставить двѣ скамейки или стулья для учениковъ, одно кресло для Профессора, посерединѣ продолговато-круглый или прямоугольный столъ для производства на немъ физическихъ и химическихъ опытовъ. Каменная химическая печка должна быть такъ устроена, чтобы можно было производить перегонку на огнѣ или въ пескѣ; надъ печкою долженъ простираться жестяный колпакъ, на одну третью часть ширины зала и почти во всю его длину, дабы острые и ѣдкіе газы и дымъ, поднимаясь подъ колпакомъ, выходили трубою на дворъ. Вся же часть пола подъ колпакомъ должна имѣть настилку изъ кирпича, на которой ставятся обыкновенно желѣзныя печки, жаровки, уголь въ корзинкахъ, а равно наполненная водою химическая ванна, необходимая при добываніи различныхъ газовъ, и, наконецъ, всѣ другіе снаряды, составляющіе принадлежность химической печки. На карнизахъ же колпака, которые должны быть горизонтальны, разставляются плавильные горшки, реторты, колбы (пріемники), сифоны, а также различнымъ образомъ загнутыя трубки, далѣе аппаратъ Вольфа и другіе меньшіе стекляные сосуды, съ которыхъ легко сметать пыль; наконецъ, гдѣ нибудь въ сторонѣ, у стѣны, шкафъ со стеклянными дверями, въ которомъ должны находиться химическіе препараты, какъ-то: реагенты, кислоты въ баночкахъ, закупоренныхъ стеклянными пробками, соли въ банкахъ, ступки и т. д. Затѣмъ вся середина зала, будучи свободною, можетъ пригодиться, какъ на химическую, такъ и на физическую аудиторію. Профессоръ долженъ постоянно имѣть въ виду, чтобы не оставлять въ этомъ залѣ, на продолжительное время, металлическихъ инструментовъ, въ особенности если не задолго предъ тѣмъ производились въ немъ какія нибудь химическія работы, дабы отъ случайно оставшихся тамъ ѣдкихъ газовъ они не потерпѣли поврежденія; поэтому онъ долженъ тотчасъ

§ 110.

W téj sali następujące urządzenie być ma: dwie ławki lub stołki dla uczniów, jedno krzesełko dla Professora, w pośrodku stół owalny lub prostokątny, dla pokazywania na nim doświadczeń fizycznych i chemicznych. Stać potem powinien piec chemiczny murowany do dystyllacyi gołym ogniem i w piasku, nad tym piecem wznosić się ma kapa blaszana w takiéj wielkości, jak trzecia część sali, i prawie przez całą jéj długość iść ma, aby ostre i gryzące wapory, a czasem i dym wznosił się pod nią, i na dwór kominem wychodził. Cała zaś część podłogi, nad którą wznosi się kapa, cegłą założona być ma, i na takim pokładzie stawiają się piecyki żelazne, fajerki, węgle w koszach, jakoteż wanienka chemiczna napełniona wodą, służąca do robienia różnych gazów, wreszcie inne narzędzia do pieca potrzebne. Na wybrzeżach zaś kapy, które być powinny horyzontalne, ustawiają się tygielki, retorty, kolby, syfony, tudzież rurki w różny kształt zakrzywione, wreszcie apparat Wolfa i inne drobniejsze narzędzia szklanne, z których kurz łatwo obmieść można, nakoniec na boku, gdzie przy ścianie szafa być powinna ze szklannemi drzwiami, w niéj stać mają preparatoria chemiczne, jako to: różne reagentia, kwasy we flaszkach, zatkane czopkami szklannemi, sole w słoikach, moździerzyki i t. p. Cały zatem środek sali będąc wolny, może się przydać na Auditorium, nie tylko chemiczne ale i fizyczne. Na to tylko pamiętać ma Professor, aby żadnego metalicznego narzędzia nie zostawiał na długi czas w téj sali, zwłaszcza po poprzedniczych jakich robotach chemicznych, ażeby od pozostałych przypadkiem waporów gryzących nie były uszkodzone; przeto

отнести ихъ на свое мѣсто въ музей. Гдѣ находится устроенная такимъ образомъ лабораторія, въ ней исключительно слѣдуетъ показывать ученикамъ химическіе опыты, и производство ихъ нигдѣ болѣе не должно имѣть мѣста.

§ 111.

Что касается оптическихъ опытовъ, то они могутъ быть производимы въ какомъ нибудь залѣ съ окнами, выходящими на югъ, которыя стоитъ только плотно запереть ставнями и вставить въ нихъ доску изъ латуни съ дырочками, для пропусканія лучей свѣта чрезъ призмы или для отраженія ихъ въ зеркалахъ; наконецъ, въ эти же ставни можно вставить солнечный микроскопъ для объясненія его дѣйствія.

§ 112.

Профессоръ физики обязанъ содержать въ порядкѣ физическіе и химическіе приборы, и составить самую подробную опись всѣхъ инструментовъ, напр. подъ № Воздушный насосъ, онъ долженъ объяснить, простой ли онъ или сложный, какой величины, въ какой оправѣ, какой объемъ самаго насоса, какимъ образомъ устроены: крючекъ, поршень, рукоятка и другія составныя части, наконецъ, кѣмъ именно построенъ, что стоитъ и въ какомъ состояніи находится. Такимъ же образомъ должны быть описаны принадлежности воздушнаго насоса, какъ-то: объемъ каждаго колокола, сколько кубическихъ дюймовъ воздуха содержитъ въ себѣ каждый изъ нихъ, какой формы и для какого рода опытовъ преимущественно назначены. Точно такимъ же образомъ слѣдуетъ описать всѣ машины, инструменты и принадлежащіе къ нимъ приборы. Такая опись въ особенности полезна тѣмъ, что Профессоръ химіи и физики, вновь поступившій для преподаванія этихъ предметовъ, прочитавъ ее, весьма скоро можетъ ознакомиться со всѣмъ музеемъ.

zaraz je na swe miejsce do muzeum odnieść ma. Gdzie tak urządzone znajduje się laboratorium, w niem jedynie, a nigdzie więcéj, nie mają być pokazywane doświadczenia chemiczne.

§ 111.

Co się tycze doświadczeń optycznych, wykonane być mogą w jakiejkolwiek sali mającéj okna na południe obrócone, które dobrze okiennicami zamknąwszy, można w nie wstawiać tablicę mosiężną z dziureczkami dla przepuszczania promieni światła przez pryzmata lub ich odbijanie od zwierciadeł, nakoniec w też okiennice można wstawiać mikroskop słoneczny, dla okazania jego skutków.

§ 112.

Obowiązkiem Professora fizyki będzie utrzymywać w porządku narzędzia chemiczne i fizyczne, mieć spisany rejestr dokładny i z największem wyszczególnieniem, wszelkich instrumentów *np.* pod № Machina pneumatyczna, wyrazić powinien jaka jest, czy pojedyncza, czy składana; jaka jest jéj wielkość, jaka osada, jaka objętość pompy, jakim sposobem kruczek, stępel, korba i tym podobne części są urządzone, nakoniec jakiego autora jest dziełem, co kosztuje, i w jakim jest stanie. Podobnie wyszczególniony być ma apparat do machiny pneumatycznéj, jako to: *np.* wielkość każdego dzwona, ile calów sześciennych trzyma powietrza, jakiego jest kształtu, i do jakiego szczególniéj doświadczenia przeznaczony. Podobnym sposobem wszystkie machiny, narzędzia i do nich apparaty opisane być mają. Takie wyszczególnienie, z tego względu jest użyteczne, iż nowo przybyły jaki Professor fizyki i chemii, do dawania tych umiejętności, wprędce obezna się z całem muzeum po przeczytaniu rejestru.

§ 113.

Кромѣ этой описи, должна быть заведена книга, въ которую Профессоръ обязанъ записывать всѣ издержки на приготовленіе къ опытамъ, а равно всѣ произведенные имъ опыты, и ежемѣсячно представлять эту книгу Ректору для подписи; росписки же по произведеннымъ издержкамъ, по засвидѣтельствованіи ихъ Ректоромъ, онъ долженъ передавать въ кассу.

§ 114.

При производствѣ опытовъ, надобно по возможности стараться подражать природѣ, употребляющей въ дѣло весьма простыя средства, для достиженія громадныхъ цѣлей, и потому Профессоръ долженъ выбирать такіе опыты, которые дѣлаются очень просто, но вмѣстѣ съ тѣмъ объясняютъ самыя важныя явленія.

§ 115.

Такъ какъ всѣ опыты имѣютъ цѣлью науку, а не развлеченіе, то изъ нихъ не должно выбирать что полюбопытнѣе, но слѣдуетъ производить ихъ по очереди и въ порядкѣ, указанномъ авторомъ руководства, по которому преподается наука.

§ 116.

Опыты не долго продолжающіеся могутъ производиться во время уроковъ, другіе же болѣе сложные — послѣ обѣда, въ дни, назначенные для отдыха. Опыты дѣлаетъ сперва Профессоръ, а потомъ уже ученики.

§ 117.

Хотя во время публичныхъ испытаній могутъ стоять въ залѣ нѣкоторые инструменты, однако ученики разскажутъ только произведенные съ помощію ихъ опыты, и такимъ образомъ достаточно докажутъ публикѣ, что они хорошо поняли теорію физики и химіи.

§ 113.

Prócz tego rejestru ma być książka, w któréj zapisywać będzie Professor wydatek na przygotowania do doświadczeń, jako téż które doświadczenia były robione, i co miesiąc książkę tę dawać Rektorowi do podpisania, kwity zaś zrobionéj expensy, z zaświadczeniem Rektora, do kassy podawać będzie.

§ 114.

W czynieniu doświadczeń naśladować trzeba, ile możności, naturę, wykonywającą wielkie dzieła bardzo prostemi sposobami, a zatem Professor uczynić powinien wybór doświadczeń, to jest: takie szczególniéj okazywać, które są najprostsze, i razem tłumaczą najważniejsze skutki.

§ 115.

Wszelkie doświadczenia, jako mające za cel naukę, nie zabawę, nie mają być wybierane co ciekawsze, lecz kolejno i podług porządku autora, z jakiego daje się nauka, powinny być czynione.

§ 116.

Doświadczenia krótko trwające, mogą być czynione w czasie szkoły, przydłuższe zaś w dnie rekreacyjne po południu. Naprzód doświadczenie robi Professor, potem uczniowie.

§ 117.

W czasie publicznego popisu mogą wprawdzie być niektóre instrumenta, lecz uczniowie opowiedzą tylko czynione na nich doświadczenia, tym bowiem sposobem dostatecznie przekonają publiczność, iż dobrze teoryę fizyki i chemii objęli.

VII. *Вакаціи.*

§ 118.

Кромѣ вакацій въ Августѣ мѣсяцѣ, которыя начинаются съ понедѣльника на той недѣлѣ, въ которой приходится 11 число Августа, и продолжаются четыре недѣли, ученики освобождаются еще отъ ученія въ слѣдующіе дни: отъ сочельника предъ Рождествомъ Христовымъ по 2 Января, три дня масляницы, отъ вербнаго воскресенья до середы послѣ Свѣтлаго Воскресенья, а въ случаѣ необходимости назначить какую нибудь чрезвычайную вакацію, напримѣръ, вслѣдствіе какихъ либо политическихъ событій, Ректоръ входитъ о томъ съ представленіемъ въ мѣстный дозоръ.

VIII. *Служители.*

§ 119.

Для смотрителя зданія и сторожа, которые должны находиться при каждомъ департаментскомъ училищѣ, Ректоръ каждаго училища составитъ проектъ инструкціи, сообразно съ мѣстными обстоятельствами и обыкновенными потребностями училища, и представитъ этотъ проектъ на утвержденіе мѣстнаго начальства.

IX. *Физическое воспитаніе.*

§ 120.

Что касается физическаго воспитанія, то, такъ какъ департаментскія училища суть болѣе учебныя, нежели собственно воспитательныя заведенія, достаточно упомянуть здѣсь только, что Учители при всякомъ удобномъ случаѣ должны обращать вниманіе на все то, что можетъ имѣть вліяніе на здоровье учениковъ.

VII. *Ferye.*

§ 118.

Czas wolny od szkół, oprócz wakacyj Sierpniowych, które się zaczną od poniedziałku w tym tygodniu, w którym przypada 11 Sierpnia, i trwają cztery tygodnie, będzie jeszcze od wigilii Bożego Narodzenia do 2 Stycznia; trzy dni ostatków; od niedzieli Kwietniéj do środy po Wielkanocy, w przypadku zaś potrzeby jakiéj nadzwyczajnéj wakacyi, *np.* politycznego jakiego zdarzenia, uda się Rektor do miejscowego dozoru.

VIII. *Służący.*

§ 119.

Dla murgrabiego i stróża, którzy się mają przy każdéj szkole departamentowéj znajdować, Rektor każdéj szkoły ułoży projekt instrukcyi, stosownie do miejscowych okoliczności i zwyczajnych potrzeb szkolnych, który poda do potwierdzenia miejscowéj magistraturze.

IX. *Edukacya fizyczna.*

§ 120.

Co do fizycznéj edukacyi, gdy szkoły departamentowe bardziéj są instytutami naukowemi niż właściwie edukacyjnemi, tyle tu tylko się wspomina, żeby wszyscy Nauczyciele przy każdéj zdarzonéj okoliczności na baczności mieli wszystko, co wpływać może na zdrowie uczniów.

§ 121.

Кромѣ того, военное ученіе, гдѣ оно будетъ заведено, а равно прогулки для ботанизировки, геометрическія съемки, игры, прогулки подъ надзоромъ Профессоровъ и Учителей, содержащихъ пансіоны, и домашнихъ наставниковъ, должны быть направлены къ упражненію и укрѣпленію физическихъ силъ.

Настоящее устройство должно быть прочитано сплошь одинъ разъ въ годъ, въ чрезвычайномъ засѣданіи департаментскаго дозора, въ присутствіи всѣхъ Профессоровъ и Учителей, и отдѣльными параграфами въ Ректорскихъ засѣданіяхъ, если Ректоръ найдетъ нужнымъ, при разрѣшеніи какого нибудь вопроса, сослаться на это устройство.

Одобрено въ засѣданіи Дирекціи Народнаго Просвѣщенія, 17 Февраля 1812 года.

(подписано) *Станиславъ Потоцкій* Д. Е. Н

§ 121.

Oprócz tego mustry, gdzie będą zaprowadzone, tudzież exkursye botaniczne, rozmiary jeometryczne, zabawy, spacery pod okiem Professorów i Nauczycielów utrzymujących pensye, korrepetytorów, dążyć mają do zahartowania i wzmocnienia sił fizycznych.

Urządzenie to raz na rok na nadzwyczajném posiedzeniu dozoru departamentowego, w przytomności wszystkich Nauczycielów i uczycielów czytane będzie w całości, w pojedyńczych zaś artykułach, na posiedzeniach Rektorskich, ile razy Rektor widzieć będzie potrzebę odwoływania się w jakiéj materyi do tego urządzenia.

Przyjęto na sessyi Dyrekcyi Edukacyjnéj, dnia 17 Lutego 1812 roku.

(podpisano) *Stanisław Potocki*, D. E. N.

Приложеніе къ № 2-му.

ДЕПАРТАМЕНТСКІЯ УЧИЛИЩА,

а въ нихъ росписаніе еженедѣльныхъ уроковъ по классамъ и по часамъ.

Предметы	Классы					
	I	II	III	IV	V	VI
Польскій языкъ и словесность .	4	3	2	2	2	2
Французскій языкъ	5	4	4	5	5	5
Нѣмецкій языкъ	3	3	3	3	—	1
Латинскій языкъ	4	4	5	6	9	9
Греческій языкъ и Рисованье, кромѣ другихъ языковъ или предметовъ						
Всеобщая Исторія	2	2	2	2	2	2
Польская Исторія	—	1	1	1	1	2
Географія	1	2	2	1	—	—
Ариѳметика	3	2	2	2	2	2
Геометрія	1	2	2	2	2	2
Естественная Исторія	2	2	2	2	2	1
Физика и Химія	—	1	2	2	3	2
Законовѣдѣніе	—	—	—	—	—	1
Логика	—	—	—	—	1	—
Чистописаніе	4	3	2	1	—	—
Рисованіе	2	2	2	2	2	2
	31	31	31	31	31	31
Законъ Божій	1	1	1	1	1	1

Annex do Nr. 2-go.

SZKOŁY DEPARTAMENTOWE,

a w nich rozkład nauk na klassy i godziny tygodniowe.

Nauki.	w Klassach					
	I	II	III	IV	V	VI
Język Polski i Literatura godzin	4	3	2	2	2	2
,, Francuzki	5	4	4	5	5	5
,, Niemiecki	3	3	3	3	—	1
,, Łaciński	4	4	5	6	9	9
,, Grecki i Rysunki obok innych języków lub nauk						
Historya Powszechna	2	2	2	2	2	2
,, Polska	—	1	1	1	1	2
Jeografia	1	2	2	1	—	—
Arytmetyka	3	2	2	2	2	2
Geometrya	1	2	2	2	2	2
Historya Naturalna	2	2	2	2	2	1
Fizyka i Chemia	—	1	2	2	3	2
Prawo	—	—	—	—	—	1
Logika	—	—	—	—	1	—
Kalligrafia	4	3	2	1	—	—
Rysunki.	2	2	2	2	2	2
	31	31	31	31	31	31
Nauka Religii	1	1	1	1	1	1

Изъ этого росписанія видно, что науки должны преподаваться утромъ по 4 часа въ продолженіе 6 дней, что составляетъ . . . . 24 часа,
по полудни по 2 часа, въ 4 дня . . . . 8 часовъ,

Итого . . . 32 часа,
въ шести классахъ . . 6

Итого всѣхъ учебныхъ часовъ . . . 192.

Раздѣливъ эти 192 часа между семью Профессорами и четырмя Учителями языковъ и рисованія и однимъ Законоучителемъ, получимъ, что первому Профессору или Ректору придется читать . . . . 6 часовъ,
каждому изъ шести Профессоровъ и четырехъ Учителей по 18 часовъ X 10 . . . . 180 часовъ,
Законоучителю . . . . 6 часовъ,

Итого . . . 192 часа.

№ 3.

Внутреннее устройство окружныхъ училищъ.

(1812 года.)

Введеніе.

Цѣль окружныхъ училищъ.

§ 1.

Окружное училище имѣетъ цѣлью дать юношеству основательныя понятія о сущности всѣхъ тѣхъ наукъ и искусствъ,

Z tego rozkładu okazuje się, że nauki dawane być powinny

przed południem po godzin 4, dni 6, godzin	24
po południu po godzin 2, dni 4, godzin	8
Summa . . .	32
w klassach . .	6
Summa summarum godzin . .	192.

Te godzin 192 rozdzieliwszy między siedmiu Professorów, czterech Nauczycielów języka i rysunków, jednego Nauczyciela Religii, przypadnie na pierwszego Professora, czyli Rektora

szkoły, godzin	6
na każdego z sześciu innych Professorów i czterech Nauczycielów po godzin 18 X 10	180
na Nauczyciela Religii godzin	6
Summa godzin . . .	192.

N° 3.

Wewnętrzne urządzenie Szkół Wydziałowych.

(1812 r.)

Wstęp.

Cel tych Szkół.

§ 1.

Celem jest Szkoły Wydziałowéj dać dobrze poznać młodzieży treść wszystkich tych nauk i umiejętności, które wykształ-

которыя образуютъ нравственность и просвѣщаютъ умъ необходимыми и общеполезными свѣдѣніями, и, поощряя въ особенности промышленность, указываютъ ей обильные источники, какъ частнаго благосостоянія, такъ и народнаго богатства и вѣрныя практическія средства къ пріобрѣтенію и умноженію того и другаго. И потому хорошо устроенное окружное училище будетъ соотвѣтствовать своему назначенію и достойно исполнять возложенную на него задачу, если каждый ученикъ, окончившій въ немъ съ успѣхомъ полный курсъ наукъ, пріобрѣтетъ основательныя начала по всѣмъ отраслямъ знаній, наукъ и искусствъ, посредствомъ которыхъ земледѣліе, промышленность, торговля и изящныя искусства въ иностранныхъ государствахъ достигли, какъ извѣстно, столь высокой степени совершенства, и если, кромѣ того, ученикъ, недовольствующійся пріобрѣтенными въ этомъ училищѣ познаніями, будетъ достаточно приготовленъ къ успѣшному и скорому понятію болѣе обширной теоріи наукъ и искусствъ въ высшихъ классахъ департаментскихъ училищъ.

I. *Предметы обученія, число классовъ, педагогическое собраніе.*

§ 2.

Въ окружномъ училищѣ будутъ преподаваемы слѣдующіе предметы:

Польскій языкъ,
Французскій языкъ,
Нѣмецкій языкъ,
Латинскій языкъ,
Всеобщая исторія,
Географія,
Ариѳметика,
Геометрія,
Естественная исторія,
Физика,

cają obyczaje, i oświecają rozum powszechnie potrzebnemi i użytecznemi wiadomościami, zaostrzają szczególniéj przemysł i wskazują mu obfite źródła tak prywatnéj zamożności, jak bogactw krajowych, i podają niezawodnie praktyczne sposoby nabycia i pomnożenia obojga. Cechą więc, zasługą i zaletą będzie dobrze urządzonéj Szkoły Wydziałowéj, kiedy każdy uczeń, który wszystkie jéj klassy chwalebnie ukończy, mieć będzie gruntowne zasady wszystkich tych wiadomości, umiejętności i talentów, za pomocą których rolnictwo, rękodzieła, handel i piękne kunszta do tak wysokiego, jak widzimy, doskonałości stopnia w krajach obcych doszły, a nieprzestający na edukacyi w téj szkole ukończonéj, zdolnym prócz tego będzie do łatwego i prędkiego objęcia dokładniejszéj teoryi nauk i umiejętności w wyższych klassach Szkół Departamentowych.

I. Nauki, liczba klass, Zgromadzenie Nauczycielskie.

§ 2.

Nauki w téj szkole dawane będą następujące:

Język Polski,
,, Francuzki,
,, Łaciński,
,, Niemiecki,
Historya Powszechna i Polska,
Jeografia,
Arytmetyka,
Jeometrya,
Historya naturalna,
Fizyka,

Технологія,
Государственные законы,
Чистописаніе,
Черченіе и Рисованіе.

§ 3.

Педагогическое собраніе окружнаго училища состоитъ:
изъ старшаго Профессора, который вмѣстѣ съ тѣмъ исправляетъ должность Ректора;
изъ двухъ прочихъ Профессоровъ;
изъ двухъ Учителей;
изъ Учителя первоначальнаго класса;
изъ Преподавателей, гдѣ окажется въ нихъ надобность;
изъ Законоучителей для учениковъ разныхъ исповѣданій;
изъ домашнихъ наставниковъ.

§ 4.

Въ каждомъ окружномъ училищѣ полагается 3 главныхъ класса, кромѣ первоначальнаго, паралельныхъ же отдѣленій столько, сколько потребуется, смотря по числу учениковъ и денежнымъ средствамъ.

§ 5.

Прилагаемая при семъ программа учебнаго курса въ окружныхъ училищахъ опредѣляетъ порядокъ преподаванія поименованныхъ выше предметовъ, объемъ ихъ преподаванія въ каждомъ классѣ и учебныя руководства.

II. Обязанности Ректора.

§ 6.

Ректоръ есть непосредственный начальникъ ввѣреннаго ему училища и всѣхъ состоящихъ при немъ лицъ и вмѣстѣ съ тѣмъ старшій Профессоръ; и потому, желая отлучаться изъ училища болѣе какъ на 3 дня, онъ долженъ просить разрѣшенія подлежащаго начальства.

Technologia,
Konstytucya krajowa,
Kalligrafia,
Rysunki.

§ 3.

Zgromadzenie Nauczycielskie Szkoły Wydziałowéj składa się:
z pierwszego Professora, który jest razem i Rektorem,
z dwóch innych Professorów,
z dwóch Nauczycieli,
z Uczyciela klassy Elementarnéj,
z Kollaboratorów, gdzie ich będzie potrzeba,
z Nauczyciela lub Nauczycielów Religii dla młodzieży różnych wyznań,
z Korrepetytorów.

§ 4.

Każda Szkoła Wydziałowa mieć będzie głównych klass 3, oprócz Elementarnéj, a tyle pobocznych, ile ich potrzebować będzie liczba uczniów, i fundusz pozwoli.

§ 5.

Plan nauk na Szkoły Wydziałowe, do tego urządzenia przyłączony, opisuje, jakim sposobem wyżéj wymienione nauki mają być dawane, do jakiego kresu w każdéj klassie, i z jakich książek.

II. Obowiązki Rektora.

§ 6.

Rektor jest bezpośrednim rządcą powierzonéj sobie Szkoły i wszystkich do niéj należących osób, oraz pierwszym Professorem; dla tego nie może się oddalać od szkoły na czas dłuższy nad dni trzy, bez pozwolenia Magistratury przyzwoitéj.

Къ обязанностямъ Ректора относятся:

a) пріемъ вновь поступающихъ въ заведеніе учениковъ;
b) распоряженія по распредѣленію предметовъ преподаванія, означенныхъ въ особомъ росписаніи, по часамъ, днямъ, классамъ и между Учителями;
c) надзоръ за Учителями, учениками и частое посѣщеніе классовъ;
d) назначеніе педагогическихъ конференцій;
e) распоряженія относительно перевода учениковъ въ высшій классъ;
f) приготовленія къ производству публичныхъ испытаній;
g) выдача аттестатовъ выпускаемымъ изъ заведенія ученикамъ;
h) завѣдываніе суммами и всякимъ имуществомъ заведенія;
i) сношенія и переписка съ правительственными мѣстами.

А) Пріемъ учениковъ.

§ 7.

Пріемъ учениковъ производится только два раза въ годъ, въ началѣ каждаго учебнаго полугодія. Такъ какъ отъ этого зависятъ порядокъ обученія и однообразная послѣдовательность въ урокахъ, то всякое отступленіе отъ этого правила допускается только по весьма важнымъ причинамъ и съ разрѣшенія дозора.

§ 8.

Получившіе первоначальное образованіе въ какомъ либо казенномъ, или частномъ учебномъ заведеніи представляютъ свидѣтельство начальника того заведенія объ успѣхамъ ихъ въ наукахъ и нравственности. Ректоръ, пріобщивъ это свидѣтельство къ дѣламъ училища, подвергаетъ кандидата испыта-

Do Rektora należy:

a) przyjmowanie nowo przychodzących do szkoły jego uczniów;

b) kierowanie rozkładem przepisanych w osobnym planie nauk, na godziny, dnie, klassy i Nauczycieli;

c) dozór nad Nauczycielami, uczniami i częste klass odwiedzanie;

d) składanie konferencyj z Nauczycielami;

e) kierowanie promocyami uczniów;

f) przygotowanie publicznego popisu;

g) patentowanie odchodzących ze szkoły uczniów;

h) dozór nad funduszami szkoły i wszelką jéj własnością;

i) utrzymanie stosunków potrzebnych z Magistraturami.

A) Przyjmowanie uczniów.

§ 7.

Dwa razy na rok przy otwarciu półrocza szkolnego, przyjmowanie uczniów miejsce mieć powinno; bo od tego zawisł porządek lekcyj, i jednostajne w nich postępowanie; przeto od tego prawidła odstąpić nie można tylko dla bardzo ważnych przyczyn i za pozwoleniem Dozoru.

§ 8.

Ci którzy w szkole jakiéj lub prywatnym instytucie brali początkową edukacyą, złożą zaświadczenie przełożonego tegoż instytutu o postępku swoim w naukach i obyczajach. Zaświadczenie to Rektor do akt szkolnych przyłączy, a pomimo tego kandydata examinuje, w celu wyznaczenia mu klassy usposobieniu jego

нію, для опредѣленія класса, въ который онъ можетъ поступить, соотвѣтственно степени своихъ познаній по каждому предмету; если же впослѣдствіи окажется, что вновь поступившій ученикъ не имѣетъ соотвѣтственныхъ классу познаній по какому либо предмету, то Учители предупреждаютъ о томъ Ректора.

§ 9.

Если выдержавшій испытаніе признанъ будетъ достойнымъ принятія въ училище, то родители или опекуны, помѣщающіе его въ заведеніи, представляютъ Ректору метрическое свидѣтельство о его рожденіи и о привитіи оспы, и объявляютъ, гдѣ онъ помѣщенъ ими на квартирѣ, а также свое имя, фамилію и мѣсто жительства. Всѣ эти свѣдѣнія записываются Ректоромъ въ дѣлахъ училища. Сверхъ того, они обязаны поручиться за своего сына или воспитанника въ томъ, что онъ будетъ исправно посѣщать училище, прилично одѣтъ и снабженъ книгами, письменными и рисовальными принадлежностями, а равно, что дома будетъ учрежденъ за нимъ надлежащій надзоръ; при чемъ вносятъ за него установленную плату за ученье, которую Ректоръ записываетъ тотчасъ, въ ихъ присутствіи, въ предназначенную для сего книгу, и въ полученіи денегъ выдаетъ квитанцію. Квитанція эта предъявляется ученикомъ, при первой его явкѣ въ классъ, Учителю, и безъ этого онъ не можетъ быть допущенъ къ слушанію уроковъ.

§ 10.

Родители, кои не въ состояніи вносить плату за ученіе, обращаются въ училищный дозоръ съ прошеніемъ, удостовѣряющимъ о ихъ несостоятельности, и полученное отъ него разрѣшеніе представляютъ Ректору, который пріобщаетъ оное къ дѣламъ заведенія.

w każdéj nauce odpowiadającéj; gdyby się zaś potem pokazało, że nowo przybyły uczeń, w jakiéj nauce co do klassy nie jest na swojém miejscu, Professorowie ostrzegą Rektora.

§ 9.

Skoro wyexaminowany uznany będzie za zdatnego do przyjęcia, rodzice lub opiekunowie oddający go do szkoły, złożą jego metrykę i zaświadczenie z odbytéj ospy w ręce Rektora, oznajmią, gdzie go umieszczają na stancyi, opowiedzą imię, przezwisko i mieszkanie swoje, co wszystko Rektor w aktach szkolnych zapisze, zaręczą za swego syna lub pupilla, że będzie regularnie posyłany do szkoły, przyzwoicie ubrany, opatrzony w książki i rzeczy potrzebne do pisania i rysunków, tudzież że w domu nie będzie mu zbywało na potrzebnym dozorze; złożą za niego przepisaną opłatę szkolną, którą Rektor zaraz przy nich w księgę na to przeznaczoną wpisze, i na odebrane pieniądze kwit wyda; kwit ten ma być pokazany przez ucznia pierwszy raz do szkoły przychodzącego Professorowi, bo bez kwitu uczeń nie może być przyjętym.

§ 10.

Rodzice, którychby niestało na opłatę, powinni się z prośbą udać do dozoru szkolnego, tam wywieść swoję niemożność, a uzyskawszy od niego rezolucyę, złożyć ją Rektorowi, którą ten do akt szkolnych przyłączy.

§ 11.

По исполненіи всѣхъ вышеизложенныхъ правилъ, Ректоръ читаетъ или даетъ для прочтенія воспитаннику, внесенному въ списокъ учениковъ заведенія, въ присутствіи приведшаго его лица, книжку, заключающую въ себѣ училищный уставъ и правила для учениковъ, внушая ему строго соблюдать ихъ, при чемъ, вручивъ ему списокъ необходимымъ для него книгамъ и инструментамъ, предлагаетъ пріобрѣсти таковыя немедленно и вводитъ его въ классъ.

В) Распоряженія по распредѣленію наукъ.

§ 12.

Число учениковъ въ каждомъ классѣ не должно значительно превышать 60; если же гдѣ либо оно окажется гораздо выше этой цифры, то Ректоръ, соображаясь съ денежными средствами заведенія, раздѣляетъ классъ на два паралельныя отдѣленія; и потому онъ долженъ имѣть это въ виду при распредѣленіи уроковъ между Учителями и по классамъ.

§ 13.

Во всѣхъ классахъ и ихъ отдѣленіяхъ уроки начинаются обыкновенно: лѣтомъ въ 7 часовъ и оканчиваются въ 11 часовъ; зимою же начинаются въ 8 часовъ, а оканчиваются въ 12 часовъ утра; по полудни лѣтомъ уроки продолжаются съ 3 до 5, а зимою съ 2 до 4 часовъ.

§ 14.

Ректоръ училища занимается преподаваніемъ не менѣе 7 часовъ въ недѣлю; прочіе же Профессоры и Учители не болѣе 20 часовъ въ недѣлю.

§ 11.

Kiedy już powyższe wszystkie przepisy dopełnione zostaną, Rektor przyjętemu, i w rejestr uczniów szkoły wpisanemu, w przytomności osoby, która go przyprowadziła, przeczyta, lub da do przeczytania książeczkę praw i przepisów szkolnych dla uczniów, z zaleceniem najściślejszego onych zachowania, poda mu rejestrzyk książeki narzędzi, których potrzebuje, aby one natychmiast nabył i zaprowadzi go do klassy.

B) Kierowanie rozkładem nauk.

§ 12.

Liczba uczniów każdéj klassy nie ma znacznie przechodzić 60 uczniów; gdzieby znacznie większą być miała, podzieli Rektor klassę, jeżeli fundusz mu tego pozwoli na dwa działy; dla czego robiąc rozkład lekcyj na Nauczycielów i klassy, wzgląd mieć na to powinien.

§ 13.

Wszystkie klassy i ich oddziały zaczynają lekcye zwyczajne w lecie o godzinie 7-éj a kończą o godzinie 11-téj, w zimie, o godzinie 8-éj a kończą o 12-téj z rana; po południu, latem odbywają się lekcye od godziny 3-ciéj do 5-tej, a zimą, od 2-giéj do 4-téj.

§ 14.

Rektor téj szkoły daje lekcyj na tydzień najmniéj 7, a inni Professorowie i Nauczyciele najwięcéj po godzin 20.

§ 15.

Примѣняясь къ предначертанной программѣ и къ настоящимъ правиламъ, Ректоръ, вмѣстѣ съ Профессорами, обязанъ, до окончанія каждаго учебнаго полугодія, составить заранѣе распредѣленіе предметовъ между преподавателями и по часамъ, такъ, чтобы каждый Учитель могъ получить это росписаніе отъ Ректора предъ наступленіемъ слѣдующаго полугодія. При составленіи его должно въ особенности имѣть въ виду: 1) чтобы положительныя науки по возможности преподавались по утрамъ; 2) чтобы въ угодность ученикамъ, которые по причинѣ неодинаковыхъ по всѣмъ предметамъ успѣховъ принуждены слѣдовать одному курсу въ высшемъ, другому въ низшемъ классѣ, преподаваніе одного предмета, напр. нѣмецкаго языка, математики, производилось въ одни и тѣ же часы въ нѣсколькихъ классахъ. Засвидѣтельствованную копію съ составленнаго такимъ образомъ росписанія Ректоръ распорядится выставить при открытіи новаго учебнаго курса, въ видномъ для всѣхъ учениковъ мѣстѣ, между классами.

С) Надзоръ за Учителями и учениками и частое посѣщеніе классовъ.

§ 16.

Главная обязанность Ректора состоитъ въ постоянномъ надзорѣ за точнымъ исполненіемъ всѣми должностными лицами заведенія лежащихъ на нихъ обязанностей.

§ 17.

Съ этою цѣлью, онъ долженъ часто и не менѣе трехъ разъ въ недѣлю посѣщать каждый классъ, разсчитывая время такимъ образомъ, чтобы по возможности попадать въ каждомъ классѣ на иной предметъ. При этомъ онъ долженъ замѣчать: исполняются ли предписанныя правила, какъ въ отношеніи наукъ и порядка ихъ преподаванія, въ особенности же: соблю-

§ 15.

Stosownie do planu, jako też do poprzedzających i następnych prawideł, Rektor przy końcu półrocza szkolnego, wspólnie z Professorami, zawczasu zrobi rozkład przedmiotów uczenia na osoby i godziny, tak żeby każdy Nauczyciel przed rozpoczęciem półrocza mógł ten rozkład od Rektora odebrać. Przy tym rozkładzie szczególniéj trzeba dawać baczność: 1) aby nauki dokładne, ile możności dawane były z rana; 2) aby przez wzgląd na uczniów, którzy dla nierównego we wszystkich naukach postępu, jednéj nauki w klassie wyższéj, drugiéj w klassie niższéj słuchać muszą, jedna nauka *np*: języka niemieckiego, matematyki, w kilku razem klassach o jednéj godzinie była dawana. Ułożonego tego rozkładu kopiję Rektor każe zawiesić, przy rozpoczęciu nowego kursu nauk, z podpisem swoim, na widoczném dla wszystkich uczniów miejscu między szkołami.

C) Dozór nad Nauczycielami, uczniami i częste klass odwiedzanie.

§ 16.

Głównym Rektora obowiązkiem będzie mieć nieustanną baczność, aby wszystkie osoby do Instytutu należące, obowiązków swoich jak najściśléj dopełniały.

§ 17.

Na ten koniec odwiedzać będzie często, a najmniéj trzy razy w tydzień każdą klassę, trafiając ile się to da zrobić na inny w każdéj przedmiot, uważać w każdéj klassie, czyli tak co do godzin, jak co do nauk i sposobu ich dawania, dopełniają się przepisy, a nadewszystko, czyli się zachowuje przyzwoity między

дается ли между предметами надлежащая связь и послѣдовательность въ ихъ преподаваніи по классамъ. Поэтому онъ въ правѣ подвергать учениковъ испытанію во время уроковъ, для того, чтобы удостовѣриться, въ какой степени и съ какою пользою они успѣли по каждому предмету; при этихъ испытаніяхъ, онъ долженъ однако избѣгать излишней траты времени, назначеннаго Учителю для его урока.

§ 18.

Сверхъ того, Ректоръ наблюдаетъ за удобствомъ помѣщенія и чистотою въ классахъ, за цѣлостію строеній и училищной мебели, приказывая служителямъ заведенія и предлагая Учителямъ наблюдать за ихъ сохраненіемъ, а причинившихъ повреждение понуждать къ починкѣ.

§ 19.

Ректоръ поручаетъ одному изъ Учителей, или всѣмъ поочередно, смотрѣть за сохраненіемъ тишины и порядка между учениками, преждевременно являющимися въ классы. Во все продолженіе уроковъ Учитель не долженъ оставлять класса, пока не будетъ смѣненъ другимъ; если же въ двухъ классахъ, Учители смѣняютъ другъ друга, то оставляется Учителемъ на самое короткое время тотъ классъ, который менѣе другихъ нуждается въ надзорѣ. Всѣ вообще Учители должны смотрѣть, чтобы ученики не тѣснились и не дѣлали шума при выходѣ изъ классовъ, и потому Учитель долженъ выходить изъ класса послѣднимъ.

§ 20.

Если кто либо изъ Учителей, по болѣзни или по другой уважительной причинѣ, не въ состояніи отправлять свои обязанности въ продолженіе нѣкотораго времени, въ такомъ случаѣ Ректоръ входитъ въ соглашеніе съ Учителями о замѣщеніи его другимъ, такъ какъ соединеніе двухъ классовъ въ одинъ, какъ сильно препятствующее успѣхамъ учениковъ въ наукахъ, не должно быть допускаемо.

naukami związek i stopniowanie ich przez klassy. Dla tego mocen jest examinować uczniów podczas lekcyj, doświadczając jak daleko i z jakim pożytkiem w każdéj nauce postąpili; przy tych jednak examinach na to wzgląd mieć powinien, aby przeznaczonego Nauczycielowi na jego przedmiot czasu znacznie nie skracał.

§ 18.

Przytém uważać także Rektor będzie na wygodę i ochędóstwo w klassach, na całość budowli i sprzętów szkolnych, nakazując sługom szkolnym, a Nauczycielom zalecając, aby na wszystko dawali baczność, a czyniących szkodę do naprawy zniewalali.

§ 19.

Zobowiąże jednego z Nauczycieli albo i wszystkich do kolejnego pilnowania i utrzymywania w cichości i porządku uczniów, przed czasem do klass przychodzących. W ciągu zaś godzin, żeby Nauczyciel klassy nie opuścił dopóki, od drugiego zmienionym nie będzie; a gdy dwie klassy co do Nauczycieli wzajemnie mają być zmieniane, tedy ta klassa może na jaknajkrótszy czas być opuszczoną, która mniéj dozoru potrzebuje. Aby zaś bez hałasu i ciśnienia się, uczniowie porządnie z klass swych wychodzili, wszyscy Nauczyciele pilnować tego będą; dla tego też Nauczyciel z klassy ma ostatni wychodzić.

§ 20.

W przypadku gdyby który Nauczyciel dla choroby lub innéj ważnéj przyczyny nie mógł przez czas niejaki odbywać powinności swojéj, Rektor zniesie się z Nauczycielami względem zastąpienia jego lekcyj; łączenie bowiem dwóch klass w jedną, jako bardzo opóźniające uczniom postępek w naukach, miejsca mieć niepowinno.

§ 21.

Что касается учениковъ, то Ректоръ обязанъ оказывать имъ и имѣть объ нихъ отеческое попеченіе, слѣдить за ихъ нравственностію и успѣхами въ наукахъ или, часто посѣщая ихъ въ классахъ, какъ сказано выше, или пересматривая почаще классные журналы и книги отмѣтокъ, о коихъ говорится ниже, или, наконецъ, разспрашивая объ нихъ Учителей и домашнихъ наставниковъ и пересматрывая ихъ тетради, и т. д. Учениковъ, удостоившихся одобрительныхъ отзывовъ, онъ похваляетъ, нерадивымъ дѣлаетъ замѣчанія и поощряетъ ихъ къ исправленію посредствомъ внушеній и увѣщаній, дѣлаемыхъ имъ сначала наединѣ, у себя на квартирѣ, а потомъ публично въ училищѣ, или въ присутствіи учительской конференціи, или же въ полномъ педагогическомъ собраніи; однимъ словомъ — онъ наблюдаетъ за неупустительнымъ исполненіемъ правилъ о наградахъ и взысканіяхъ, изложенныхъ въ училищномъ уставѣ о чемъ дана будетъ Ректору особая подробная инструкція.

§ 22.

Ректоръ долженъ заботиться также, чтобъ въ квартирахъ учениковъ соблюдаемы были всѣ условія относительно охраненія ихъ здоровья и нравственности, надзора и пособія въ наукахъ.

D) Назначеніе конференцій.

§ 23.

Въ послѣднюю субботу каждаго мѣсяца, а въ случаѣ надобности и чаще, Ректоръ созываетъ всѣхъ Учителей для совѣщаній съ ними и взаимнаго обмѣна замѣчаній и наблюденій о всемъ томъ, что относится до внутренняго управленія заведеніемъ, дисциплины, наукъ и способа ихъ преподаванія, бóльшихъ или меньшихъ успѣховъ, дѣлаемыхъ учениками, способовъ устраненія встрѣчаемыхъ препятствій и т. п. Заключе-

§ 21.

Co do uczniów, Rektor ojcowską im okazywać i mieć nad nimi powinien opiekę, wglądać w ich obyczaje i postępek w naukach, już to, jako się wyżéj powiedziało, odwiedzając ich często w klassach, już przeglądając często dzienniki szkolne i książki cenzury, o których niżéj, już wypytując się o nich Nauczycielów szkolnych i korrepetytorów domowych, przeglądając ich sexterna i t. d. Dobre zewsząd odbierających zalety pochwalać, opuszczających się napominać, i do poprawy nakłaniać, już to prywatnie do siebie ich wezwawszy, już publicznie w szkole, już przed konferencyą Nauczycieli, już przed całem szkolnem zgromadzeniem; słowem przestrzegać jak najściślejszego dopełnienia przepisów o nagrodach i karach czyli Kodexu szkolnego, o czem dana będzie Rektorowi oddzielna obszerniejsza instrukcya.

§ 22.

Staraniu Rektora porucza się także, aby w pomieszkaniu ucznia zachowywało się wszystko co się ściąga do jego zdrowia, obyczajów, dozoru i pomocy w naukach.

D) Składanie konferencyj.

§ 23.

W ostatnią sobotę każdego miesiąca, a w potrzebie i częściéj, Rektor zgromadzi wszystkich Nauczycieli, końcem porozumienia się z nimi, udzielenia sobie nawzajem uwag nad tém wszystkiém co się ściąga do wewnętrznego szkoły rządu, karności, nauk i sposobu ich dawania, nad coraz sporszym lub opieszalszym uczniów

нія, постановленныя въ этомъ общемъ совѣщаніи, по отобраніи особыхъ мнѣній Ректоромъ, въ качествѣ предсѣдательствующаго, записываются Учителемъ польскаго языка въ протоколъ и приводятся Ректоромъ въ исполненіе. На этихъ конференціяхъ Учители заявляютъ также свои замѣчанія, подтвержденныя педагогическимъ опытомъ, относительно принятой программы преподаванія, учебныхъ руководствъ и самаго даже устройства училища, для совмѣстнаго ихъ обсужденія и представленія на усмотрѣніе высшаго начальства.

§ 24.

Порядокъ увѣщеванія, въ учительской конференціи, тѣхъ лицъ, кои, послѣ повторяемыхъ неоднократно частныхъ напоминаній, не исправились, опредѣленъ въ особой главѣ о наградахъ и взысканіяхъ, или въ училищномъ уставѣ.

Е) Производство публичныхъ испытаній.

§ 25.

Два раза въ продолженіе учебнаго года производятся испытанія, а именно: частный экзаменъ при окончаніи перваго полугодія и публичное испытаніе въ концѣ учебнаго года.

§ 26.

Частный экзаменъ производится Ректоромъ, по соглашенію съ Учителями, въ присутствіи членовъ мѣстнаго Управленія Народнаго Просвѣщенія, на публичныя же испытанія, кромѣ членовъ того управленія, приглашается вся публика посредствомъ составленной Ректоромъ, или, подъ его руководствомъ, по очереди, однимъ изъ Учителей, программы, которая, по возможности, печатается на счетъ суммъ училища.

postępem, nad sposobami uprzątnienia zachodzących przeszkód i t. p. Wnioski wynikające z téj spólnéj obrady od Rektora, jako Prezydującego, zebrane, Professor języka Polskiego w protokół zapisze, a Rektor dołoży starania, aby uskutecznione zostały. Na tych także konferencych podawać mają Nauczyciele, doświadczeniem stwierdzone, uwagi swoje, nad planem nauk, książkami elementarnemi, nad samém szkół urządzeniem, końcem wspólnego ich roztrząśnienia i przełożenia wyższéj władzy.

§ 24.

Sposób napominania w czasie konferencyj tych osób, których prywatne przestrogi kilkakrotnie powtarzane nie poprawiły, opisany jest pod tytułem o nagrodach i karach czyli w Kodexie szkolnym.

E) Kierowanie popisami.

§ 25.

Dwojaki w roku szkolnym odbywać się będzie popis, jeden prywatny przy końcu pierwszego półrocza, drugi publiczny przy końcu roku.

§ 26.

Względem obu umówiwszy się wprzód Rektor z Nauczycielami, pierwszy odprawi w przytomności członków Magistratury miejscowéj Wydziału Edukacyjnego, na drugi zaprosi Magistraturę Wydziału Edukacyjnego i całą publiczność, programmatem od siebie lub pod dyrekcyą swoją kolejno od jednego z Nauczycielów ułożonym i gdzie będzie można kosztem funduszu szkolnego wydrukowanym.

§ 27.

Въ составъ программы входятъ: 1) отчетъ о состояніи учебнаго заведенія, и если таковой помѣщенъ былъ уже въ прежней программѣ и затѣмъ не послѣдовало никакихъ перемѣнъ, то вмѣсто его какое либо интересное педагогическое изслѣдованіе или разсужденіе по отрасли языкознанія или по другимъ предметамъ учебнаго курса, съ примѣненіемъ къ мѣстнымъ условіямъ училища и страны; 2) извѣщеніе, въ какомъ порядкѣ имѣютъ производиться публичныя испытанія, а въ случаѣ еслибы они продолжались болѣе одного дня, поименованіе предметовъ, по которымъ предположено испытывать учениковъ каждый день.

§ 28.

Испытаніе по каждому языку и по каждой наукѣ начинается съ самаго низшаго и постепенно восходитъ до самаго высшаго класса, дабы публика могла удостовѣриться, въ какой степени и съ какимъ успѣхомъ производится обученіе въ каждомъ классѣ.

§ 29.

Учители сами испытываютъ своихъ учениковъ; дозволяется однакожъ каждому изъ членовъ Управленія Народнаго Просвѣщенія предлагать вопросы, чтобы убѣдиться въ томъ, преподано ли Учителями и усвоено учениками все, что было предписано учебною программою.

§ 30.

Ректоръ провозглашаетъ предметъ, въ которомъ ученики должны быть испытываемы, вызывая при томъ классъ и преподавателя. Учитель вкратцѣ излагаетъ публикѣ, въ какомъ объемѣ и съ какимъ успѣхомъ преподаваемъ былъ имъ предметъ въ этомъ классѣ; приступая же къ испытанію, онъ вручаетъ чиновнику, командированному Управленіемъ Народнаго Просвѣ-

§ 27.

Przedmiotem programmatu będzie: 1) Opis stanu szkoły, albo jeżeli ten już był dany w poprzedzającym programmacie, a później nic nowego nie zaszło, interessujące jakie badanie pedagogiczne lub rozprawa jaka tycząca się języka albo nauk w planie przepisanych, do okoliczności szkoły i kraju zastosowana; 2) Porządek, którym się popis odbywać będzie, a jeżeliby ten trwać miał dłużéj nad dzień jeden, wyszczególnienie z czem którego dnia uczniowie popisywać się mają.

§ 28.

Z każdego języka i każdéj umiejętności popis zaczynać się będzie od klassy najniższéj, postępując ciągle do najwyższéj, ażeby publiczność poznać mogła, jak daleko i z jakim pożytkiem w szczególnych przedmiotach każda klassa doprowadzoną została.

§ 29.

Sami Nauczyciele examinują uczniów swoich, wolno jednak każdemu z Magistratury Edukacyjnéj doświadczać, czyli Nauczyciele wszystko wydali, a uczniowie pojęli, co plan nauk przepisuje.

§ 30.

Rektor mianuje przedmiot z którego uczniowie sprawę zdawać mają, wzywa do niego klassę i Nauczyciela. Nauczyciel krótko opowiada słuchaczowi, jak daleko i z jakim skutkiem naukę swoją posunął w téj klassie; zaczynając zaś examinować, osobie od Magistratury Edukacyjnéj, lub z dozoru szkolnego na examen zesłanéj, podaje liczbę uczniów swoich postępku naj-

щенія или училищнымъ дозоромъ для присутствованія при экзаменѣ, списокъ учениковъ, оказавшихъ отличные, посредственные и слабые успѣхи, а сей послѣдній называетъ тѣхъ, коихъ Учитель долженъ испытывать, наблюдая, чтобы ученики отвѣчали поодиночкѣ.

§ 31.

Чтобы Учители не отнимали другъ у друга назначеннаго для испытанія времени, Ректоръ, за два или три дня до начатія публичныхъ испытаній, распредѣляетъ между преподавателями время по часамъ и по четвертямъ, соразмѣрно объему и важности каждаго предмета, и наблюдаетъ, чтобъ никто изъ нихъ не экзаминовалъ болѣе опредѣленнаго времени.

§ 32.

Въ промежуткахъ испытанія ученики декламируютъ на языкахъ, коимъ обучались; отрывки же для декламировки, почерпаемые по большей части изъ умершихъ авторовъ,не только должны быть примѣнены къ понятіямъ неразвитыхъ еще учениковъ, но вмѣстѣ съ тѣмъ, по своему содержанію и формѣ, должны имъ служить впредь образцомъ основательныхъ нравоучительныхъ мнѣній, возвышенныхъ мыслей, чистаго и правильнаго слога. Мысли и слова, заключающія въ себѣ малѣйшій соблазнительный намекъ, въ нравственномъ отношеніи, должны быть пропускаемы.

§ 33.

При окончаніи публичныхъ испытаній, Ректоръ объявляетъ имена учениковъ, удостоившихся перевода въ высшій классъ; списокъ же учениковъ, удостоенныхъ публичнаго одобренія, читаетъ старшій изъ присутствующихъ чиновниковъ, который вмѣстѣ съ тѣмъ раздаетъ и награды преуспѣвающимъ. Ректоръ заканчиваетъ публичныя испытанія прощальною рѣчью къ тѣмъ, кои, окончивъ съ успѣхомъ полный курсъ наукъ, оставляютъ учебное заведеніе

większego, miernego i najmniejszego, a ta wymienia tych, których Nauczyciel examinować ma, przestrzegając aby uczniowie pojedynczo odpowiadali.

§ 31.

Aby zaś jeden Nauczyciel drugiemu nie zabierał czasu popisu, na dwa lub trzy dni przed tymże, Rektor podzieli między nich czas rzeczony na godziny i kwadranse, stosownie do obszerności każdego przedmiotu, i uważać będzie, aby nikt więcéj czasu nad wydzielony sobie nie zabierał.

§ 32.

Popis przegradzać będą deklamacye w językach, których się uczono, rzeczy zaś do deklamowania najwięcéj z autorów nieżyjących czerpane, nietylko mają być stosowne do pojęcia młodych umysłów, ale oraz takie, aby im nadal służyć mogły za wzór gruntowny zdań moralnych, wysokich myśli, i czystego a poprawnego stylu. Opisy myśli i wyrazy choć z daleka do rozwolnienia obyczajów dążące, mają być pomijane.

§ 33.

Przy końcu popisu, Rektor przeczyta imiona uczniów na promocyą zasługujących w każdéj klassie; imiona zaś uczniów zasługujących na publiczne zalety przez najznakomitszego z urzędników przytomnych czytane, i przez tegoż zasłużonym nagrody rozdawane będą. Zakończy popis Rektor publiczném pożegnaniem tych, którzy ukończywszy już zupełnie i chwalebnie cały kurs nauk, szkołę opuszczają.

F) Распоряженія по переводу учениковъ въ высшій классъ.

§ 34.

За три или четыре недѣли до публичныхъ испытаній, каждый Учитель представляетъ Ректору списокъ ученикамъ, которые, по его мнѣнію, достойны перевода въ высшій классъ по его предмету.

§ 35.

По полученіи таковыхъ списковъ отъ всѣхъ Учителей, Ректоръ разсматриваетъ ихъ подробно и, соображаясь съ личнымъ мнѣніемъ, какое онъ успѣлъ составить о каждомъ въ особенности ученикѣ, при частомъ посѣщеніи классовъ и производимыхъ тамъ испытаніяхъ, а равно на конференціяхъ, при составленіи рапортовъ, посылаемыхъ въ разныя правительственныя мѣста, и при пересмотрѣ классныхъ журналовъ и книги отмѣтокъ, составляетъ общій списокъ удостоиваемымъ перевода ученикамъ и, созвавъ Учителей, разсматриваетъ оный вмѣстѣ съ ними вторично, объявляя причины измѣненій, сдѣланныхъ имъ въ частныхъ спискахъ.

§ 36.

Если по крайней мѣрѣ половина Учителей не согласится съ мнѣніемъ Ректора касательно перевода какого либо ученика въ высшій классъ или оставленія его въ низшемъ, въ такомъ случаѣ Ректоръ поручаетъ Учителямъ того класса, въ который ученикъ долженъ быть переведенъ, или въ который переводъ его оспаривается, подвергнуть его въ присутствіи своемъ испытанію. Послѣ чего Ректоръ окончательно объявляетъ его достойнымъ перевода въ высшій классъ.

F) Kierowanie promocyami uczniów.

§ 34.

Na trzy lub cztery tygodnie przed popisem publicznym, każdy Nauczyciel poda Rektorowi rejestr uczniów, których sądzi być godnemi promocyi do klassy wyższéj ze swego przedmiotu.

§ 35.

Gdy wszyscy Nauczyciele takowe oddadzą rejestra, Rektor rozważywszy je i porównawszy z temi wyobrażeniami, których nabył o każdym w szczególności uczniu, już to często odwiedzając klassy i w nich examinując, już z konferencyj i układanych rapportów do magistratur krajowych, już z dzienników szkolnych i książki cenzury; ułoży rejestr jeneralny promocyj i zgromadziwszy Nauczycielów, powtórnie go z niemi roztrząsać będzie, przekładając im powody swoje do odmian, jeżeli jakie w szczególnych rejestrach poczynił.

§ 36.

W przypadku gdyby na jakiego ucznia, od Rektora do promocyi podanego lub od niéj usuniętego, połowa przynajmniéj Nauczycielów nie zgodziła się, Rektor zaleci tym Nauczycielom, do których klassy ma być posunięty, lub od któréj ma być wstrzymany uczeń, aby go w przytomności swojéj examinowali. Po takowym examinie, Rektor ostatecznie osądzi o zdolności lub niezdolności ucznia do promocyi.

G) Испытанiе и выдача аттестатовъ выпускаемымъ изъ заведенiя ученикамъ.

§ 37.

Если ученикъ, не окончивъ полнаго курса наукъ въ этомъ заведенiи, пожелаетъ оставить оное, то Ректоръ выдаетъ ему свидѣтельство, удостовѣряющее, сколько лѣтъ онъ пробылъ въ заведенiи, въ которомъ классѣ кончилъ учебный курсъ, съ какимъ успѣхомъ по каждому предмету и какого поведенiя. Свидѣтельство это выдается на гербовой бумагѣ, за подписью одного только Ректора и съ приложенiемъ училищной печати.

Для выпускаемыхъ же изъ училища по окончанiи въ немъ полнаго курса наукъ во всѣхъ классахъ, Ректоръ обще съ Учителями изготовляетъ на представленномъ листѣ гербовой бумаги свидѣтельство, съ изложенiемъ упомянутыхъ выше обстоятельствъ, которое утверждается подписью Ректора и всѣхъ Учителей, съ приложенiемъ печати заведенiя.

H) Завѣдыванiе имуществомъ и суммами заведенiя.

§ 38.

Подъ названiемъ имущества и суммъ заведенiя разумѣются всѣ вообще училищныя строенiя вмѣстѣ съ находящеюся въ нихъ движимостью, предоставленною въ пользованiе училища, а также взимаемая съ учениковъ плата за ученье.

§ 39.

Ректоръ наблюдаетъ за цѣлостью строенiй и движимости, употребляемой въ заведенiи, посредствомъ училищнаго служителя, на основанiи описи, которая хранится въ архивѣ заведенiя.

Въ случаѣ встрѣченной надобности въ починкѣ или въ постройкѣ какой либо мебели, или въ покупкѣ бумаги, перьевъ, чернилъ и т. п., Ректоръ заготовляетъ все это на счетъ экстра-

G) Examen i patentowanie odchodzących ze szkoły uczniów.

§ 37.

Gdyby który uczeń nieukończywszy całego biegu nauk na tę szkołę przepisanego, chciał ją opuścić, Rektor wyda mu zaświadczenie wyrażające, ile lat w szkole bawił, którą w niéj ukończył klassę, jaki w któréj nauce uczynił postępek, i jak się sprawował. Zaświadczenie to na stemplowym papierze, sam tylko podpisze Rektor, i na niem pieczęć szkolną wyciśnie.

Dla wychodzących zaś ze szkoły, po zupełném w niéj wszystkich klass i całego nauk kursu ukończeniu, Rektor z Professorami na przyniesionym przez niego arkuszu stemplowanego papieru, zaświadczenie z opisem okoliczności wyżéj wyrażonych ułożą, podpisami je swojemi i pieczęcią szkolną stwierdzą.

H) Baczność na własności i fundusze wspólne szkoły.

§ 38.

Przez własności i fundusze szkoły rozumieją się wszystkie w powszechności budynki i w nich sprzęty do użytku szkoły przeznaczone, i opłata od uczniów.

§ 39.

Co do budynków i sprzętów w nich do wygody fizycznéj instytutu służących, Rektor całości ich przestrzegać będzie, za pomocą służącego szkolnego, podług inwentarza, który w archiwum ma się znajdować.

Gdy zajdzie potrzeba naprawienia czego lub sprawienia jakiego nowego sprzętu, papieru, piór, atramentu i t. p., Rektor

ординарной суммы, предоставляемой въ его распоряженіе, изъ капитала платы за ученье, при отчетѣ же представляетъ росписки получателей денегъ.

§ 40.

Ректоръ заботится о пріобрѣтеніи для библіотеки и кабинета заведенія необходимыхъ книгъ, физическихъ инструментовъ и другихъ учебныхъ пособій, и наблюдаетъ за ихъ цѣлостію, возлагая непосредственное завѣдываніе ими на одного изъ Учителей. И потому, при каждомъ отчетѣ, онъ представляетъ въ Управленіе Народнаго Просвѣщенія, въ видѣ предположенія, реестръ предметамъ, которые онъ намѣренъ пріобрѣсти въ слѣдующемъ году.

I) Порядокъ сношеній съ правительственными мѣстами.

§ 41.

Ректоръ заботится о своевременномъ представленіи срочныхъ рапортовъ и отчетовъ, по правиламъ, изданнымъ Управленіемъ Народнаго Просвѣщенія, а также о поддержаніи существующихъ между управленіемъ и училищемъ отношеній. Полугодичныя свѣдѣнія объ ученикахъ представляются за подписью Ректора и Профессоровъ. Въ рапортѣ о преподавателяхъ, Ректоръ, въ особой графѣ, собственноручно аттестуетъ каждаго изъ нихъ въ отношеніи способностей, усердія и нравственности, присовокупляя: сколько кто пропустилъ уроковъ въ теченіе полугодія.

III. Обязанности Профессоровъ, Учителей и содержащихъ пансіоны домашнихъ наставниковъ.

§ 42.

Профессоры по каждому предмету въ высшемъ классѣ собираются по крайней мѣрѣ одинъ разъ въ мѣсяцъ въ учеб-

to obmyśli, z części opłaty uczniów, salvo calculo jemu ad extraordinaria zostawionéj, składając kwity na każdą rzecz kupioną.

§ 40.

Rektor stara się o pomnożenie biblioteki i gabinetu potrzebnemi szkole dziełami, machinami i zbiorami, czuwa nad całością tychże, bezpośredni zaś ich nadzór poleca jednemu z Nauczycieli. Dla tego przy każdym rapporcie prześle projective Dyrekcyi rejestr rzeczy, które w następnym roku myśli przysposobić.

J) Utrzymanie związków z Magistraturami.

§ 41.

Rektor starać się będzie, aby podług wydanych od Magistratury nad wychowaniem przełożonéj przepisów, przez niego w naznaczonym czasie oddawane były rapporta, rachunki, i nadto, aby we wszystkiem jak najdokładniéj wszelkie stosunki, między Szkołą i Magistraturą zachodzące, zachowane były. Rapporta półroczne o uczniach, mają być podpisane przez Rektora i Professorów. W rapporcie o Professorach, Nauczycielach ma Rektor w osobnym szemacie dodawać zdanie o pilności, moralności, zdatności każdego z nich, tudzież wyrażać, wiele który opuścił lekcyj w półroczu.

III. Obowiązki Professorów, Nauczycielów i utzymujących pensye korrepetytorów.

§ 42.

Professorowie każdego szczególnego przedmiotu w klassie najwyższéj, składać będą przynajmniéj raz w miesiąc konferen-

ныя конференціи, вмѣстѣ съ Учителями и Преподавателями соотвѣтствующихъ предметовъ въ низшихъ классахъ, для совѣщаній о сохраненіи надлежащей связи и постепенности въ преподаваніи предметовъ по классамъ и для приготовленія замѣчаній на общую конференцію у Ректора.

§ 43.

Каждый Профессоръ, Учитель и Преподаватель, сознавая всю важность своей должности и святость своихъ обязанностей, долженъ руководствоваться въ своихъ поступкахъ слѣдующими правилами:

a) приходить на каждый урокъ вполнѣ приготовленнымъ;

b) начинать и оканчивать всѣ уроки въ опредѣленное время;

c) во время урока заниматься исключительно предметомъ преподаванія;

d) предложенныя ученикамъ и изготовленныя ими на дому письменныя упражненія принимать, разсматривать и исправлять;

e) какъ въ заведеніи, такъ и внѣ онаго подавать собою примѣръ хорошей нравственности и трудолюбія;

f) наблюдать за порядкомъ въ классѣ между учениками и поощрять ихъ къ внимательному слушанію уроковъ; къ достиженію этой цѣли весьма много могутъ содѣйствовать ему классные журналы и аттестаціи, о коихъ сказано ниже. Другія средства изложены подробно въ особой инструкціи.

Однимъ словомъ—всѣми мѣрами содѣйствовать къ преуспѣянію и процвѣтанію заведенія, къ сохраненію тѣсной связи между преподавателями и подобающаго начальству повиновенія.

cye naukowe z kollaboratorami, i Nauczycielami klass niższych swego względnie przedmiotu, w celu utrzymania należytego związku i stopniowania nauk przez klassy, oraz przygotowania uwag na konferencyę ogólną u Rektora.

§ 43.

Każdy już Rektor, już Nauczyciel, już kollaborator, przejęty ważnością urzędu i świętością powinności swoich, następujące przepisy za prawidła swego postępowania mieć będzie:

a) na każdą lekcyę dobrze przygotowanym przychodzić;

b) lekcye wszystkie o swoim czasie zaczynać i kończyć;

c) w czasie lekcyj, przepisanemi jedynie trudnić się przedmiotami;

d) zadane uczniom do wypracowania na piśmie domowe roboty do siebie odbierać, przeglądać, poprawiać;

e) jak w szkole, tak za szkołą być dla uczniów wzorem dobrych obyczajów i pracowitości;

f) uczniów swoich w klassie, w porządku i uwadze utrzymywać, do czego wielką mu będą pomocą dzienniki szkolne i cenzury, o których niżéj. Inne zaś środki znajdzie obszerniéj wyłożone w osobnéj na to instrukcyi.

Jednem słowem przykładać wszelkiego starania do pomnożenia użyteczności i kwitnienia szkoły, do utrzymania ścisłego związku między nauczycielami, i przyzwoitéj względem zwierzchników swoich powolności.

§ 44.

Если Учитель не можетъ явиться въ классъ, то обязанъ увѣдомить о томъ Ректора. Если же пожелаетъ отлучиться изъ заведенія на два, на три дня или не свыше одной недѣли и ни въ какомъ случаѣ не болѣе одного раза въ продолженіе учебнаго года, то испрашиваетъ позволенія Ректора, на болѣе же продолжительный срокъ—разрѣшенія Управленія Народнаго Просвѣщенія.

§ 45.

Независимо отъ обязанностей, общихъ всѣмъ Профессорамъ и Учителямъ, на Законоучителей возлагаются еще въ особенности слѣдующія. Ограничиваясь въ своемъ преподаваніи основательнымъ изложеніемъ религіозныхъ истинъ, по предписаннымъ для сего важнаго предмета руководствамъ, пріуготовлять учащееся юношество къ воспріятію всѣхъ добродѣтелей, свойственныхъ человѣку и гражданину, посредствомъ самыхъ сильныхъ и священнѣйшихъ религіозныхъ побужденій, почерпаемыхъ, примѣнительно къ возрасту учениковъ, изъ Св. Писанія, Святыхъ Отцовъ и лучшихъ проповѣдниковъ Слова Божія, созывать учениковъ для духовныхъ размышленій и совершать религіозные обряды, навѣщать и утѣшать больныхъ учениковъ, охладѣвающихъ въ религіозныхъ чувствахъ, провинившихся противъ добронравія и упорствующихъ въ порокахъ, увѣщевать съ приличною важностію, умиленіемъ и направлять ихъ на путь добродѣтели; однимъ словомъ—быть руководителями и духовными пастырями учащагося юношества.

§ 46.

По воскреснымъ и праздничнымъ днямъ, Учители и Преподаватели поочередно провожаютъ учениковъ, каждаго вѣроисповѣданія особо, въ свойственную имъ церковь для слушанія богослуженія; на Законоучителей же возлагается имѣть особенное наблюденіе и настояніе, чтобы ученики исповѣдывались по крайней мѣрѣ два раза въ годъ.

§ 44.

Nie mogący przyjść na lekcyę winien o tém uwiadomić Rektora. Chcący się oddalić od szkoły na dni dwa lub trzy, najwięcéj na tydzień, i to tylko raz jeden w całym roku szkolnym, ma wziąść pozwolenie od Rektora, na dłuższy zaś czas, od Magistratury nad edukacyą przełożonéj.

§ 45.

Nauczyciele Religii, oprócz wspólnych wszystkim Professoromi Nauczycielom obowiązków, ten jeszcze mają szczególny w naukach swoich, przestając na gruntownym wykładzie prawd Religii podług książek do tego ważnego przedmiotu wyznaczonych, przy sposabiać młodzież szkolną do wszystkich cnót człowieka i obywatela przez najpotężniejsze i najświętsze do wieku uczniów stosowane Religii pobudki, czerpane z biblii, Ojców świętych i najlepszych słowa Bożego opowiadaczów, ćwiczenia, obrzędy religijne z młodzieżą odbywać, chorych uczniów odwiedzać i cieszyć, stygnących w duchu religijnym, wykraczających przeciw moralności, i w złem upartych, z przyzwoitą powagą, przenikającą ducha gorącością i słodyczą, do dobrego zwracać, słowem być przewodnikami i rządcami sumienia szkolnéj młodzieży.

§ 46.

Co niedziela i święto uczniów każdego wyznania prowadzić będą na nabożeństwo do swoich respective kościołów kolejno każdy z Professorów i kollaboratorów, aby zaś najmniéj dwa razy na rok uczniowie spowiedź odbyli, dopilnowanie i uskutecznienie tego szczególniéj do Nauczycielów Religii należy.

§ 47.

Гдѣ существуютъ особыя церкви, принадлежащія учебнымъ заведеніямъ, тамъ непосредственный за ними надзоръ ввѣряется Законоучителямъ.

§ 48.

Домашніе наставники юношества, будутъ ли это Профессоры и Учители заведенія, содержащіе у себя пансіонеровъ, или Учители и Преподаватели, коимъ по частнымъ домамъ порученъ присмотръ за обучающимися въ заведеніи сыновьями помѣщиковъ, или же, наконецъ, ученики высшихъ классовъ, назначенные для надзора въ квартирахъ за учениками первоначалныхъ классовъ, почитаются непосредственными представителями родителей.

§ 49.

По званію своему они обязаны: во 1-хъ) быть неотступными блюстителями и товарищами ввѣренныхъ ихъ попеченію воспитанниковъ, внушать имъ собственнымъ примѣромъ и благоразумными совѣтами благоговѣніе къ Богу, любовь къ родителямъ, родственникамъ и отечеству, уваженіе къ начальникамъ, развивать въ нихъ чувство справедливости, человѣколюбія и благотворительности, пріучать ихъ къ приличному со всѣми обращенію и трудолюбію, и охранять ихъ отъ всякаго соблазна; во 2-хъ) содѣйствовать имъ къ успѣхамъ въ наукахъ, повторяя съ ними классные уроки, объясняя имъ непонятныя мѣста и пріучая ихъ къ полезному чтенію книгъ; въ 3-хъ) имѣть неослабное попеченіе объ ихъ здоровьи, пріучать ихъ къ опрятности и порядку въ квартирѣ, къ чистоплотности и къ сбереженію собственныхъ вещей, вселять въ нихъ отвращеніе къ изнѣженности и женственной изысканности въ постели, одеждѣ, пріучать ихъ къ перенесенію лишеній и неудобствъ, искоренять въ нихъ рабость и трусость, въ свободное отъ занятій время укрѣплять ихъ тѣло продолжительными прогулками,

§ 47.

Gdzie szkoły swój mają kościół, bezpośredni nad nim nadzór do Nauczyciela Religii należy.

§ 48.

Korrepetytorowie albo dyrektorowie domowi młodzieży, czyli nimi będą Professorowie i Nauczyciele szkoły, utrzymujący u siebie na pensyi młodzież szkolną, czyli Nauczyciele i kollaboratorowie w domach prywatnych synów obywatelskich do szkoły chodzących doglądający, czyli uczniowie klass wyższych, przydani do dozoru domowego uczniom klass początkowych, są bezpośrednimi zastępcami rodziców.

§ 49.

Treścią główną ich obowiązków jest: 1) być nieodstępnemi stróżami i towarzyszami powierzonych im dzieci, prowadzić ich własnym przykładem i zręcznie udzielanemi radami do pobożności ku Bogu, miłości rodziców, krewnych i ojczyzny, do szanowania zwierzchności, do sprawiedliwości, politowania i dobroczynności, do obyczajnego z każdym obcowania i do pracowitości, chronić ich od wszelkiego zgorszenia; 2) dopomagać im do postępku w naukach, powtarzając z niemi lekcye szkolne i ułatwiając im gotowanie się na nie, wprawiając ich w użyteczne książek czytanie; 3) troskliwie czuwać nad ich zdrowiem, przyzwyczajać ich do ochędóstwa około siebie i pomieszkania, do dozoru i rządnego utrzymywania rzeczy swoich, wmawiać w nich wstręt od wszelkiéj miękkości i zniewieściałéj delikatności, w pościeli, odzieniu, unikaniu trudów, lękliwości i bojaźni; w czasie od prac wolnym hartować ich ciało

упражненіями и играми, способствующими къ развитію физическихъ силъ, поворотливости, ловкости, быстроты въ движеніяхъ, отваги и мужества.

§ 50.

Домашніе наставники, по всѣмъ своимъ учебнымъ и домашнимъ обязанностямъ, подчиняются Ректору; безъ вѣдома его, они не могутъ ни принимать на себя домашняго надзора за воспитанниками заведенія, ни отказываться отъ него. Они обязаны сноситься съ Ректоромъ, слѣдовать его совѣтамъ и исполнять предписанныя имъ правила относительно домашняго обращенія съ учениками, и, сверхъ того, представлять ему ежемѣсячные письменные рапорты о поведеніи учениковъ и состояніи ихъ здоровья.

§ 51.

Что касается содержателей пансіоновъ и домохозяевъ, вовсе не принадлежащихъ къ заведенію, а только содержащихъ у себя учениковъ на квартирѣ со столомъ, безъ надзирателя со стороны училища, то Ректоръ обязанъ наблюдать: не подвергаются ли помѣщенные у нихъ воспитанники опасности разстройства здоровья и развращенія нравовъ, и не встрѣчаютъ ли важныхъ препятствій въ приготовленіи къ урокамъ и въ другихъ учебныхъ занятіяхъ. Если же онъ замѣтитъ подобныя неудобства, то долженъ предупредить о томъ родителей или училищный дозоръ, для заблаговременнаго отвращенія вредныхъ послѣдствій.

IV. Классные журналы и аттестаціонныя книги.

§ 52.

Для того, чтобы Ректоръ могъ имѣть свѣдѣніе о преподаваемыхъ ежедневно въ каждомъ классѣ каждымъ Учителемъ урокахъ и притомъ слѣдить за ходомъ обученія по каждому предмету, за поведеніемъ каждаго ученика порознь, за нрав-

przechadzkami przydłuższemi, rozrywkami i grami pomagającemi do nabierania siły, szykowności, zręczności, szybkości, odwagi i męztwa.

§ 50.

Korrepetytorowie podlegli są Rektorowi we wszystkich szkolnych i dyrektorskich powinnościach; bez jego wiedzy ani podejmować się domowego uczniów szkoły dozoru, ani go odstępować nie mogą. Znosić się z Rektorem, słuchać jego rady, przepisy jego tyczące się domowego z uczniami obchodzenia się wykonywać powinni, nadto co miesiąc podawać mu na piśmie rapport o domowém sprawowaniu się uczniów i stanie ich zdrowia.

§ 51.

Co się tycze utrzymujących pensye i gospodarzów, wcale do szkoły nie należących, uczniów tylko szkoły bez dyrektora szkolnego na stancyi i stole u siebie utrzymujących, Rektora powinnością będzie dawać baczność, czyli umieszczona u nich młodzież nie jest wystawiona na niebezpieczeństwo utraty zdrowia i zepsucia obyczajów, albo czyli wielkich doznaje przeszkód do gotowania się na lekcye i inne powinności szkolne. Kiedyby co podobnego postrzegł, przestrzeże rodziców lub dozór szkolny, aby złemu wcześnie zapobieżono.

IV. Dzienniki szkolne i książki cenzury.

§ 52.

Aby Rektor mógł wiedzieć, co który Nauczyciel w której klassie każdego dnia, każdéj godziny dawał, jak daleko w swoim zaszedł przedmiocie, jak się sprawuje każdy w szczególności uczeń, jakim się każda w ogóle klassa duchem powoduje i jaki

ственнымъ направленіемъ каждаго класса и успѣхами его въ наукахъ, ведутся во всѣхъ классахъ журналы или книги, въ коихъ каждый Учитель, тотчасъ по окончаніи своего урока, записываетъ вкратцѣ свои замѣчанія въ слѣдующихъ графахъ: мѣсяцъ, число и часъ, фамилія Учителя, предметъ урока, имена учениковъ, неявившихся или опоздавшихъ, важнѣйшія происшествія въ отношеніи поведенія учениковъ.

§ 53.

Журналы эти пересматриваются назначеннымъ отъ Ректора Профессоромъ ежедневно, а самимъ Ректоромъ — по крайней мѣрѣ каждые два дня, и по найденнымъ въ нихъ отмѣткамъ Ректоръ и Профессоръ изъявляютъ кому слѣдуетъ свое одобреніе или дѣлаютъ замѣчаніе и исправляютъ то, что требуетъ исправленія.

§ 54.

Чтобы никто изъ учениковъ не забывалъ назначаемыхъ ежедневно каждымъ Учителемъ домашнихъ занятій, кромѣ вышеупомянутаго журнала ведется еще въ каждомъ классѣ первымъ ученикомъ особый дневникъ этихъ занятій, въ коемъ записываются имъ всѣ заданные уроки съ означеніемъ: какимъ именно Учителемъ, по какому руководству, на какой страницѣ, съ которой и по которую строку они заданы; заданъ ли урокъ только для прочтенія и разсказа собственными словами, для приготовленія къ изустному или письменному переводу, для вытверженія наизусть или для письменной обработки предложеннаго вопроса, къ которому именно дню и часу.

§ 55.

Съ этими дневниками соображаются всѣ Учители при назначеніи каждому классу домашнихъ занятій; въ особенности же Учитель, имѣющій послѣдній урокъ въ классѣ, обязанъ прочесть вслухъ списокъ уроковъ, заданныхъ всѣми Учителями этого класса къ слѣдующему дню, и если найдетъ, что уче-

czyni postępek w moralności i naukach, wprowadzone będą bo wszystkich klass dzienniki czyli książki, w których każdy Nauczyciel, po skończonéj godzinie lekcyi swojéj, zaraz w klassie to wszystko w krótkości notować będzie pod rubrykami następującemi: dzień miesiąca, godzina, Nauczyciel, przedmiot lekcyi, imiona nieprzytomnych lub spóźniających się i najgłówniejsze zdarzenia w sprawowaniu się uczniów.

§ 53.

Dzienniki te Professor od Rektora wyznaczony codzień, Rektor przynajmniéj co drugi dzień przeglądają i podług nich pochwalają, naganiają, prostują, co pochwały, nagany, albo sprostowania potrzebuje.

§ 54.

Ażeby zaś żaden z uczniów nie zapomniał, jaką od każdego Nauczyciela, na który dzień, ma zadaną robotę domową, oprócz wyżéj opisanego dziennika, drugi jeszcze dziennik roboty domowéj utrzymywany będzie w liście każdéj klassy pierwszego. Ten zapisywać winien będzie wszystkie zadane lekcye z wyszczególnieniem od którego Nauczyciela, z jakiéj książki, na któréj karcie od którego do którego wiersza, czyli do odczytania tylko i opowiadania swemi słowy, czy do przygotowania się na tłumaczenie ustne, czy do przełożenia na piśmie lub nauczenia się na pamięć czy do wypracowania zadanego tematu z głowy, na który dzień i na którą każdego dnia godzinę.

§ 55.

Podług tych dzienników wszyscy Nauczyciele, regulować się będą w naznaczaniu każdéj klassie robót domowych, a w szczególności Nauczyciel dawający ostatnią godzinę lekcyi w każdéj klassie, odczyta głośno zadane tejże klassie, przez wszystkich do niéj należących Nauczycieli, na dzień następujący lekcye, a do-

ники или крайне обременены многосторонними занятіями, или же имѣютъ ихъ слишкомъ мало, то устраняетъ обѣ эти крайности, порядкомъ, принятымъ съ общаго согласія на конференціяхъ.

§ 56.

Самымъ вѣрнымъ средствомъ къ нравственному образованію юношества и сохраненію между учениками порядка почитаются аттестаціи.

§ 57.

Предъ окончаніемъ каждаго учебнаго полугодія, всѣ Учители записываютъ поочередно въ заведенную для сего въ каждомъ классѣ книгу, заключающую въ себѣ имена и фамиліи всѣхъ учениковъ, свои аттестаціи сперва о цѣломъ классѣ вообще, а потомъ о каждомъ ученикѣ въ особенности, въ нижеслѣдующихъ графахъ: характеръ, умственныя способности, посѣщеніе класса, вниманіе, прилежаніе къ домашнимъ занятіямъ, нравственность, успѣхи.

§ 58.

Такъ какъ книга эта предъявляется каждому ученику въ особенности и даже родителямъ или опекунамъ и вообще посѣтителямъ заведенія и должна служить къ поощренію и исправленію учениковъ, то въ отмѣткахъ по ней слѣдуетъ наблюдать строжайшее безпристрастіе, соединенное съ человѣколюбіемъ и снисходительностью. Внимательный и опытный Учитель не ограничивается общими въ каждой графѣ отмѣтками: прилежный, хорошій, плохой и т. д., но излагаетъ подробно, въ чемъ именно состоятъ хорошія или дурныя качества ученика, указывая ему путь къ усовершенствованію или къ исправленію своихъ недостатковъ; по этой причинѣ онъ не долженъ приступать къ запискѣ аттестацій объ ученикахъ съ нерѣшимостію, но заранѣе собирать о каждомъ изъ нихъ свѣдѣнія и письменныя замѣчанія, соображаясь при томъ и съ классными журналами.

strzegłszy, że klassa, albo wielu razem robotami jest przeładowana, lub ich też ma za mało, zaradzi obu tym ostatecznościom, w sposób na konferencyach naukowych umówiony.

§ 56.

Jeden z najskuteczniejszych środków układania moralnego młodzieży charakteru i utrzymania jéj w porządku, są cenzury.

§ 57.

Przed końcem każdego półrocza szkolnego, każdy z osobna Nauczyciel, w księdze na to w każdéj klassie przeznaczonéj, zawierającéj numer klassy, nazwiska i imiona wszystkich szkoły uczniów, zapisuje zdanie swoje naprzód o całéj w ogólności klassie, potém o każdym w szczególności uczniu, pod rubrykami następującemi: temperament, władze duszy, uczęszczanie do szkoły, uwaga, pilność w domu, obyczaje, postępek.

§ 58.

Ponieważ takowa cenzura ma być okazywana każdemu względnie uczniowi, nawet rodzicom lub opiekunom i gościom, do szkoły się zdarzającym, i służyć do zachęcenia lub poprawy, jak najściślejszą bezstronność z ludzkością i oszczędzeniem łączyć powinna. Uważny i doświadczony Nauczyciel nie przestanie na ogólnych pod każdą rubryką wyrazach: pilny, dobry, zły i t. d., lecz wyrazi, w jakim sposobie zły lub dobry, wskaże mu środki doskonalenia się lub poprawy; dla tego nie wtedy dopiero, kiedy książkę cenzury weźmie w rękę, namyślać się będzie, co o uczniu każdym napisać, ale wcześnie do tego zbierać będzie uwagi i postrzeżenia i one notować, w czém mu dzienniki szkolne wielką będą pomocą.

§ 59.

Аттестаціонныя книги съ отмѣтками всѣхъ Учителей передаются Ректору, который дѣлаетъ изъ нихъ употребленіе вышеизложеннымъ порядкомъ.

V. Устройство библіотеки и архива заведенія.

§ 60.

Училищною библіотекою должны исключительно пользоваться Учители заведенія и ученики высшаго класса.

§ 61.

Учитель, получающій изъ нея книгу, выдаетъ въ томъ библіотекарю росписку за собственноручною подписью.

§ 62.

На каждое сочиненіе выдается особая росписка, если же въ полученіи нѣсколькихъ сочиненій выдана одна только росписка, то всѣ эти сочиненія должны быть возвращены въ библіотеку за одинъ разъ, такъ какъ библіотекарь не можетъ ничего вычеркивать изъ росписки.

§ 63.

Росписки возобновляются чрезъ каждыя двѣ недѣли. Въ случаѣ несоблюденія этого правила, библіотекарь имѣетъ право отобрать отъ неисправнаго читателя всѣ взятыя имъ изъ библіотеки книги и затруднить впредь ихъ выдачу.

§ 64.

Профессоръ или Утитель, взявшій изъ библіотеки книгу, не имѣетъ права передавать ее другому, но самъ долженъ возвратить библіотекарю взятое имъ сочиненіе.

§ 65.

Кто замараетъ, испортитъ, а тѣмъ паче потеряетъ книгу, принадлежащую библіотекѣ, тотъ обязанъ заплатить за нее;

§ 59.

Książki cenzury, od wszystkich Nauczycielów zapisane, oddane będą Rektorowi, a ten ich użyje jako wyżéj.

V. Urządzenie Biblioteki i Archivum szkoły.

§ 60.

Biblioteka téj szkoły służyć właściwie powinna dla Nauczycielów szkoły i uczniów klassy najwyższéj.

§ 61.

Professor pożyczający książkę, rewers na nią własną ręką podpisany bibliotekaryuszowi wyda.

§ 62.

Na każde dzieło osobny rewers ma być dany, gdyby zaś jeden tylko rewers na kilka książek był wydany, wszystkie te książki razem do biblioteki oddane być muszą, bo bibliotekaryusz nic z rejestru wymazać nie może.

§ 63.

Rewersa co dwa tygodnie odnawiane będą. Zaniedbującemu tego, ma prawo bibliotekaryusz, odebrać wszystkie dotąd pożyczone książki i trudnić pożyczania mu ich nadal.

§ 64.

Pożyczający Professor lub Nauczyciel z biblioteki książkę, nie jest mocen pożyczać jéj drugiemu, ale sam winien oddać bibliotekaryuszowi dzieło od niego wzięte.

§ 65.

Kto książkę biblioteczną splami, zepsuje, a tym bardziéj kto

если же кто либо замараетъ, испортитъ или потеряетъ часть сочиненія, то долженъ заплатить за полное сочиненіе, оставляя у себя поврежденный экземпляръ.

§ 66.

Когда библіотекарь потребуетъ возвращенія занятой книги, потому ли, что она оставалась у читателя слишкомъ долго, или потому, что въ ней крайне нуждается кто либо другой, то имѣющій у себя книгу обязанъ возвратить ее немедленно. Въ случаѣ неисполненія сего, послѣ троекратнаго понужденія, библіотекарь взыскиваетъ съ виновнаго стоимость книги, такъ какъ она считается потерянною для библіотеки.

§ 67.

Преподаватели могутъ получать изъ библіотеки книги не иначе, какъ съ особаго разрѣшенія Ректора, и не должны держать ихъ у себя болѣе четырехъ недѣль. Во всякомъ случаѣ однако они должны возвращать ихъ въ библіотеку за четыре недѣли до окончанія учебнаго полугодія.

§ 68.

Ученикамъ высшаго класса выдаются изъ библіотеки книги по предъявленію свидѣтельства двухъ Профессоровъ, на время до четырехъ недѣль, нужныя же для учебныхъ занятій и на болѣе продолжительный срокъ. Возвращать однакожъ эти книги они должны за четыре недѣли до окончанія учебнаго полугодія. Пансіонеры представляютъ за себя письменное поручительство содержателя пансіона, прочіе же — денежный залогъ, установленный библіотекаремъ.

§ 69.

Изъ низшихъ классовъ могутъ получать изъ библіотеки по одной книжкѣ или по одной части сочиненія въ недѣлю тѣ только ученики, кои представятъ свидѣтельство всѣхъ Учителей своего класса о своемъ прилежаніи и хорошемъ поведе-

ją zgubi, zapłacić ją musi, kto część dzieł splami, zepsuje lub straci, całe dzieło zapłaci, a uszkodzone sobie zatrzyma.

§ 66.

Jeżeli bibliotekaryusz żądać będzie zwrotu książki jakiéj, albo dla tego, że ją już od dawnego czasu pożyczający u siebie zatrzymał, albo że jéj kto inny pilno potrzebuje, mający książkę powinien ją natychmiast oddać. Jeżeliby kto tego po trzykrotnem napomnieniu nie uczynił, bibliotekaryusz pociągnie nieoddającego do zapłacenia książki, jako zgubionéj dla biblioteki.

§ 67.

Kollaboratorowie za wyraźném tylko Rektora pozwoleniem mogą pożyczać z biblioteki książek, i to nie na dłużéj, jak na cztery tygodnie. Czterema atoli niedzielami przed końcem półrocza szkolnego oddać je do biblioteki powinni.

§ 68.

Uczniom z klassy najwyższéj pożyczane będą książki z biblioteki za okazaniem świadectwa dwóch Professorów, na tygodni cztery, a potrzebne do prac szkolnych i na czas dłuższy. Te jednak na cztery tygodnie przed końcem półrocza szkolnego oddać muszą. Zostający na pensych uczniowie złożą za siebie zaręczenie na piśmie utrzymującego pensyą, insi zakład w pieniądzach, jaki bibliotekaryusz ustanowi.

§ 69.

Uczniowie klass niższych ci tylko po książce na tydzień lub po jednéj dzieła części brać mogą, którzy okażą zaświadczenia wszystkich klassy swojéj Nauczycielów, że są pilni, i że się dobrze sprawują, i którzy złożą zastaw, jak w § 68-m. Na cztery

нiи и, сверхъ того, внесутъ залогъ, опредѣленный въ § 68. За четыре недѣли до окончанiя учебнаго полугодiя, всѣ книги должны быть ими возвращены въ библiотеку.

§ 70.

Чтобы удостовѣриться, съ пользою ли читаютъ ученики получаемыя изъ библiотеки книги, каждый старшiй по своему предмету Учитель назначаетъ одинъ и не болѣе двухъ часовъ въ мѣсяцъ, въ кои ученики даютъ ему отчетъ въ томъ, что ими прочтено, или разсказывая содержанiе прочтенныхъ книгъ, или же представляя сдѣланныя изъ нихъ выдержки.

§ 71.

На обязанности библiотекаря лежитъ хранение книгъ въ библiотекѣ и размѣщенiе ихъ по шкафамъ съ такими знаками, подписями и въ такомъ порядкѣ, какой заведенъ по распоряженiю Ректора.

§ 72.

Библiотека открывается два раза въ недѣлю на нѣсколько часовъ, въ продолженiе которыхъ библiотекарь долженъ находиться въ ней лично, для удобства желающихъ отыскать что либо въ книгахъ или сдѣлать изъ нихъ выписки.

§ 73.

Правила эти должны быть выставлены на видномъ мѣстѣ въ библiотекѣ, для всеобщаго свѣдѣнiя, а каждый, желающiй воспользоваться книгами, не можетъ отговариваться ихъ незнанiемъ и долженъ имъ подчиняться безусловно.

§ 74.

Выписываемыя учебнымъ заведенiемъ перiодическiя сочиненiя, въ особенности же ученые журналы и газеты, передаются поочередно Профессорамъ для прочтенiя, въ сколь можно меньшемъ количествѣ въ одинъ разъ, для ускоренiя очереди.

ygodnie przed końcem półrocza szkolnego wszystkie książki do biblioteki zwrócone być muszą.

§ 70.

Dla przekonania się, że uczniowie pożyczane z biblioteki książki z pożytkiem czytają, każdy pierwszy w swoim względnie przedmiocie Nauczyciel, przeznaczy jedną a najwięcéj dwie w miesiąc godziny, w których uczniowie zdawać mu będą sprawę z tego, co czytali, już ustnie opowiadając treść książek przeczytanych, już okazując porobione z nich wypisy.

§ 71.

Bibliotekaryusza jest obowiązkiem książki w bibliotece i jéj szafach, pod takiemi znakami lub napisami, i w takim porządku zawsze utrzymywać, jaki za wiadomością Rektora wprowadzonym będzie.

§ 72.

Dwa razy na tydzień biblioteka będzie przez kilka godzin otwarta, i bibliotekaryusz w niéj przytomny, dla wygody wszystkich, którzy czego w książkach szukać lub z nich wypisywać zechcą.

§ 73.

Przepisy te zawieszone będą na widocznem miejscu w bibliotece, dla wiadomości każdego, i ktokolwiek téj biblioteki używać zechce, uważany będzie za świadomego tychże przepisów i im się poddającego.

§ 74.

Która szkoła abonuje dla siebie pisma peryodyczne, w téj interessujące naukowe dzienniki i gazety uczone, Professorom kolejno pożyczane będą, w częściach na raz jak tylko można najmniejszych, dla przyśpieszenia kolei.

§ 75.

На кувертѣ или оберткѣ посылаемаго журнала библіотекарь надписываетъ время, въ продолженіе коего пакетъ можетъ оставаться у получателя. Не получившій журналовъ въ положенное время отъ своего товарища напоминаетъ ему о томъ, или извѣщаетъ о его неисправности библіотекаря. Еслибы Профессоръ не могъ въ столь краткое время воспользоваться журналомъ, касающимся его предмета, то онъ условится съ библіотекаремъ о присылкѣ ему таковаго на болѣе продолжительное время по прочтеніи его всѣми Учителями.

§ 76.

Смотритель училищнаго зданія разноситъ по квартирамъ въ положенные дни вновь полученныя періодическія сочиненія и отбираетъ прежнія. Почему каждый пользующійся ими долженъ распорядиться такимъ образомъ, чтобы, въ случаѣ его отсутствія, разнощикъ могъ получить у него на квартирѣ прежніе и оставить новые журналы.

§ 77.

Правила и условія, изложенныя въ § 63, признаются обязательными и по настоящему предмету.

Архивъ.

§ 78.

Архивъ, въ которомъ хранятся описи имущества заведенія, реестры, книги и всякаго рода училищныя дѣла, долженъ помѣщаться или въ самой квартирѣ Ректора, или въ ближайшей къ ней комнатѣ, и подъ непосредственнымъ его надзоромъ.

§ 79.

Къ числу инвентарныхъ описей, реестровъ, книгъ и бумагъ, хранимыхъ Ректоромъ въ архивѣ, относятся слѣдующія:

§ 75.

Na obwinięciu lub okładce pożyczonego pisma, bibliotekaryusz przepisze czas, przez który współczłonek pakiecik sobie użyczony zatrzymać może. Kto od swego w czytaniu poprzednika w czasie przepisanym nie odbierze, upomni się u niego, albo też bibliotekaryusza o téj nieregularności uwiadomi. Jeżeliby Professor z pism w jego przedmiot wpadających, przez tak krótki czas korzystać nie mógł, zamówi sobie u bibliotekaryusza, aby mu ich po obejściu kolei na czas dłuższy pozwolił.

§ 76.

Burgrabia roznosi w dni pewne nowo przybyłe pisma peryodyczne, a dawniejsze odbiera. Dla tego każdy interessowany, tak się ułożyć powinien, aby w przypadku gdyby go roznosiciel w domu nie zastał, dawniejsze pisma peryodyczne mógł od niego odebrać, a nowe bezpiecznie mu zostawić.

§ 77.

Wreszcie przepisy i warunki w § 63-m wyrażone, tu także służą i są obowiązującemi.

Archiwum.

§ 78.

Skład inwentarza szkolnego, rejestrów, ksiąg i wszelkich aktów szkolnych, znajdować się będzie w samém pomieszkaniu lub w blizkiéj pomieszkania Rektorskiego izbie i pod bezpośrednim jego dozorem.

§ 79.

Inwentarze, rejestra, księgi aktów i papiery, które Rektor w archiwum mieć będzie, są następujące:

1) Книга для записки учениковъ, принятыхъ въ заведеніе въ каждомъ учебномъ полугодіи, въ томъ порядкѣ, въ какомъ они являются. Книга эта ведется по графамъ, указаннымъ въ § 9 и 10; въ ней записывается также вносимая ученикомъ плата за ученье.

2) Алфавитный списокъ учащихся въ заведеніи, въ коемъ предъ именемъ и фамиліею каждаго ученика выставляется соотвѣтствующій нумеръ по книгѣ первоначальнаго пріема, съ показаніемъ, съ какого времени принятъ и въ который классъ; въ каждомъ полугодіи прибавляется нумеръ, подъ коимъ ученикъ записанъ вновь по пріемной книгѣ. При этомъ спискѣ хранятся представленные каждымъ ученикомъ документы, какъ-то: свидѣтельства изъ другихъ учебныхъ заведеній, метрическія выписи о рожденіи и т. д.; здѣсь также отмѣчается число, когда ученикъ окончательно выпущенъ изъ заведенія, и какое получилъ свидѣтельство.

3) Протоколъ ежегоднаго перевода учениковъ въ высшіе классы, за подписью всѣхъ Профессоровъ, съ поименованіемъ учениковъ, удостоившихся похвальныхъ листовъ и публичныхъ наградъ. Въ эту книгу Визитаторы записываютъ свои посѣщенія.

4 и 5) Описи имуществу библіотеки и музея.

6) Протоколы педагогическихъ конференцій.

7) Полугодичныя аттестаціонныя книги.

8) Классные журналы, учебныя программы, описанія публичныхъ актовъ и, наконецъ,

9) Входящія бумаги, поступившія отъ Правительства и отпуски представленныхъ ему отъ заведенія рапортовъ, отчетовъ и т. д., однимъ словомъ — всякая переписка, относящаяся до училища, приведенная въ систематическій порядокъ.

1) Księga do zapisu półrocznego uczniów porządkiem, jak się kto do niego stawi, podług rubryk wyżéj w § 9 i 10-m wzmiankowanych, w którym to protokóle zapisuje się przy każdym uczniu opłata.

2) Zbiór imion tychże uczniów ułożony porządkiem abecadła, w którym przed imieniem każdego, liczba pierwszego zapisu w 1-m protokóle wyrażona będzie; również od którego czasu jest zapisany, i do któréj klassy; przy każdem półroczu, w którem na nowo bywa wciągnionym, przydać należy numer, pod którym się w każdem respective półroczu w 1-éj księdze znajduje. W tymże zbiorze pod każdym uczniem zachowane być mają papiery, które z sobą przynosi, jako to: zaświadczenia z dawniejszych szkół, metryka i t. d., tu także zapisuje się data, kiedy szkoły pożegnał i jakie dostał zaświadczenie.

3) Protokół rocznych promocyj, podpisany ręką wszystkich Professorów, tudzież pochwał i nagród publicznych. W tę książkę Wizytator zapisywać może bytność swoją.

4 i 5) Inwentarze biblioteki i muzeum.

6) Książki konferencyj naukowych.

7) Księgi półroczne cenzury.

8) Dzienniki klassowe, plany lekcyj i programmata; nakoniec;

9) Porządnie ułożone wszelkie pisma odebrane od Rządu, i kopie odesłanych do niego rapportów, rachunków i t. d., słowem wszelkie pisma ściągające się do szkół.

VI. *Музей, Кабинеты, Лабораторіи.*

§ 80.

Въ тѣхъ заведеніяхъ, гдѣ кабинеты математическихъ и физическихъ инструментовъ и химическихъ апаратовъ и коллекціи по части естественной исторіи помѣщаются отдѣльно, Ректоръ поручаетъ надзоръ за ними особымъ по каждому предмету Учителямъ; гдѣ же таковыя находятся въ одномъ залѣ, или подъ однимъ замкомъ, надзоръ за ними возлагается на одного Учителя.

§ 81.

Никакой предметъ не можетъ быть вынесенъ изъ кабинетовъ за предѣлы училищнаго зданія; одни только Учители могутъ, съ дозволенія завѣдывающаго кабинетомъ, брать изъ него мелкіе предметы для показанія ихъ въ классахъ учащимся или для производства съ ними менѣе значительныхъ опытовъ.

§ 82.

Величина зала для помѣщенія инструментовъ соразмѣряется съ количествомъ сихъ послѣднихъ. Музей долженъ помѣщаться на первомъ этажѣ, такъ какъ отъ сырости въ нижнемъ этажѣ машины могли бы подвергнуться порчѣ. Залъ для этой цѣли слѣдуетъ избрать вблизи библіотеки, съ тѣмъ условіемъ, чтобы окнами онъ былъ обращенъ на востокъ, югъ или западъ. Для того, чтобы инструменты сохранились въ чистотѣ, шкафы должны имѣть въ вышину три или болѣе локтей и вмѣщать подвижныя полки, поднимающіяся сообразно съ величиною инструментовъ; шкафныя дверцы должны быть стекляныя и съ замкомъ, чтобы машины не покрывались пылью и чтобы ихъ можно было обнять однимъ взглядомъ.

VI. Muzeum, Gabinety, Laboratoria.

§ 80.

Gabinety instytutów, machin i zbiorów matematycznych, fizycznych, chemicznych, historyi naturalnéj i t. p., gdzie są oddzielne, tam Rektor zleca dozór oddzielnym tych przedmiotów Nauczycielom; gdzie wszystkie w jednéj sali albo pod jedném mieszczą się zamknięciem, tam poruczą je dozorowi jednego Nauczyciela.

§ 81.

Z tych gabinetów nic za obwód murów szkolnych wydawane być niepowinno i nie może; samym tylko Professorom pozwala przełożony nad gabinetem brać z niego rzeczy drobniejsze do klass, końcem pokazania ich uczniom lub robienia tam z niemi mniejszych doświadczeń.

§ 82.

Ilość instrumentów oznaczy wielkość sali, w któréj one mają być złożone. Muzeum nie ma być na dole, aby od wilgoci machiny nie popsuły się, ale na pierwszem piętrze. Wybrać trzeba salę w pobliskości biblioteki, starając się o to, aby okna w stronę wschodnią, zachodnią, lub południową obrócone były. Aby instrumenta czysto były utrzymywane, szafy powinny być na trzy, lub więcéj łokci wysokie, z półkami podnoszącemi się, stosownie do wielkości instrumentéw, drzwi do szaf mają być szklanne i zamykane, przez to pył na machiny padać nie będzie, a wszystkie jednym rzutem oka widziane być mogą.

§ 83.

Модели машинъ, глобусы, небесный кругъ, геометрическій столикъ, угломѣръ и другіе математическіе инструменты могутъ быть размѣщены на полу или на столахъ. Впрочемъ, въ случаѣ тѣсноты помѣщенія для музея, глобусы и всѣ математическіе инструменты могутъ храниться въ библіотекѣ.

§ 84.

Для охраненія поставленныхъ на полу инструментовъ отъ пыли, они должны быть покрыты чехлами изъ клеенки. Въ особенности слѣдуетъ покрывать цѣнные снаряды и вообще такіе, съ коихъ неудобно сметать пыль.

§ 85.

Въ одномъ изъ шкафовъ должны помѣщаться предметы, относящіеся до минералогіи и ботаники, причемъ слѣдуетъ имѣть въ виду, чтобы соляныя и ѣдкія вещества, какъ-то: мышьякъ, мышьяковой кобальтъ и т. п., летучія частицы которыхъ могли бы причинить вредъ здоровью или портить металлическіе инструменты, хранились въ стеклянныхъ банкахъ, плотно закупоренныхъ.

§ 86.

Въ музеѣ долженъ находиться одинъ только столикъ и стулъ для Учителя, на случай опытовъ, производимыхъ имъ съ какимъ либо инструментомъ.

§ 87.

Опыты не должны быть показываемы ученикамъ, даже въ самомъ обширнѣйшемъ залѣ музея, во первыхъ потому, что при этихъ опытахъ легко могли бы быть повреждены или тронуты съ мѣста какіе либо инструменты, а во вторыхъ, что ученики, видя предъ собою выставку многихъ инструментовъ,

§ 83.

Modele machin, globy, sfera armillarna, stolik jeometryczny, kątomiar i inne narzędzia matematyczne na podłodze lub stolikach stać mogą. Wreszcie jeśli sala na muzeum przeznaczona jest niewielka, w takim razie globy i wszystkie matematyczne narzędzia mogą być w bibliotece ustawione.

§ 84.

Aby zaś instrumenta, w muzeum na podłodze stojące, nie zakurzały się, powinny być na nie pokrowce, z gęstego płótna lakierowanego zrobione. Zwłaszcza takie narzędzia przykryte być mają, które są kosztowniejsze i z których trudno pył obmiatać.

§ 85.

Jedna z szaf przeznaczona być ma na skład rzeczy, do mineralogii i botaniki należących, mając wzgląd na to, aby istoty solne i gryzące, jako to: arszenik, kobalt arszeniczny i t. p. ciała, których ulotne cząstki mógłyby szkodzić tak zdrowiu, jako też narzędziom z metalu zrobionym, były chowane w słoikach szklannych, dobrze zatkanych.

§ 86.

Jeden tylko stolik, dla doświadczenia na nim od samego tylko Professora jakiego instrumentu, i jedno krzesło ma być w muzeum.

§ 87.

Chociażby najobszerniejsze było muzeum, niepowinien w niem jednak Professor okazywać uczniom doświadczeń, dla tego, iż mogłyby jakie instrumenta być nadwerężone, lub z porządku swego usunięte, powtóre, iż uczniowie wiele narzędzi mając przed sobą, tu i owdzie rzucaliby oczyma, nie zwracając pilnéj

присматривались бы имъ, вмѣсто того, чтобы обращать сосредоточенное вниманіе на предметъ, преподаваемый Учителемъ, и на дѣлаемые имъ опыты.

§ 88.

Не воспрещается впрочемъ приводить иногда учениковъ въ музей, но не иначе, какъ по окончаніи курса физическихъ и химическихъ наукъ, чтобы они бѣглымъ взглядомъ на машины и инструменты могли привести себѣ въ память дѣлаемые съ ними опыты и изложенныя имъ при томъ теоріи разныхъ явленій, и удобнѣе поняли всю систему физики и химіи.

§ 89.

Дабы учащіеся могли скорѣе и вѣрнѣе воспользоваться дѣлаемыми въ теченіи учебнаго курса опытами, сіи послѣдніе производятся по возможности въ обширномъ залѣ. Смотря по мѣстнымъ условіямъ, залъ, въ которомъ устраивается химическая лабораторія, можетъ вмѣстѣ съ тѣмъ служить и для физическихъ опытовъ, тѣмъ болѣе, что химическіе приборы и инструменты могутъ большею частію храниться въ музеѣ.

§ 90.

Для этой цѣли слѣдуетъ избрать пространный залъ вблизи музея, съ особымъ входомъ изъ корридора, а отнюдь не изъ музея, чтобы, въ случаѣ неудачнаго опыта, ѣдкія испаренія не проникали туда и не портили металлическихъ инструментовъ.

§ 91.

Въ залѣ этомъ должны находиться: двѣ скамейки или соотвѣтственное число стульевъ для учениковъ и одно кресло для Учителя, посрединѣ столъ овальный или четвероугольный, для физическихъ и химическихъ опытовъ. Сверхъ того должна быть тамъ устроена химическая каменная печь для перегонки на огнѣ и чрезъ песокъ. Сверху печи устраива-

uwagi na szczególne jakie narzędzie, którégo teoryą wykładać i doświadczenia z niem wykonywać przedsiebierzę.

§ 88.

Można wprawdzie uczniów wprowadzić czasem do muzeum, ale aż po ukończonym biegu nauk fizycznych i chemicznych, aby obaczywszy jednym prawie rzutem oka machiny i narzędzia, przypomnieli sobie doświadczenia z niemi czynione, teorye różnych skutków wykładane i systema całkowite fizyki i chemii lepiéj w pamięć wbijali.

§ 89.

W ciągu zatém nauk, aby doświadczenia pożyteczniejszy i prędszy skutek w uczniach sprawiły, potrzeba na czynienie ich miejsca, ile być może obszernego. Mając wzgląd na lokalność, można tę salę w któréj ma być laboratorium chemiczne, obrócić razem na miejsce czynienia doświadczeń fizycznych, zwłaszcza iż większa część narzędzi chemicznych złożona być może w muzeum.

§ 90.

A zatém obrać trzeba salę sporą obok muzeum; drzwi do niéj mają być z korytarza nie zaś z muzeum, ażeby w przypadku uchybionego doświadczenia chemicznego, wapory gryzące nie dostały się do narzędzi metalowych i onych nie popsuły.

§ 91.

W téj sali następujące urządzenie być ma: dwie ławek lub stołki dla uczniów, jedno krzesełko dla Professora, w pośrodku stół owalny lub prostokątny, dla pokazywania na nim doświadczeń fizycznych i chemicznych. Stać nadto powinien piec chemiczny murowany do dystylacyi gołym ogniem i w piasku. Nad tym piecem unosić się ma kapa, takiéj wielkości jak $1/3$ część

ется колпакъ, занимающій $^{1}/_{3}$ всей ширины зала и продолжающійся почти во всю его длину, чтобъ ѣдкія испаренія, а иногда и дымъ, могли свободно проходить въ трубу, а оттуда наружу. Часть же пола, надъ которою устроенъ колпакъ, настилается кирпичомъ, а на ней становятся желѣзныя печки, жаровни, угли въ коробкахъ, химическая кадочка, наполненная водою для собиранія газовъ и другіе снаряды, нужные для печи. На выдающихся горизонтально краяхъ колпака размѣщаются плавильные горшки, реторты, колбы, сифоны, трубки различной формы, аппаратъ Вольфа и другіе мелкіе стекляные сосуды, легко очищаемые отъ пыли. Наконецъ, у боковой стѣны долженъ стоять шкафъ со стекляными дверцами, для храненія химическихъ веществъ, какъ-то: разныхъ реагенцій, кислотъ въ бутылкахъ, закупоренныхъ стекляными пробками, солей въ банкахъ, ступокъ и т. п. Затѣмъ вся незанятая средина зала можетъ быть обращена въ аудиторію, не только химическую, но даже и физическую. Однако Учитель долженъ обращать вниманіе на то, чтобы никакой металлическій инструментъ не оставался долгое время въ лабораторіи, въ особенности же послѣ какихъ либо химическихъ опытовъ, во избѣжаніе поврежденія отъ случайно оставшихся тамъ ѣдкихъ испареній; почему онъ обязанъ тотчасъ переносить инструменты на свои мѣста въ музей. Гдѣ находится устроенная такимъ образомъ лабораторія, тамъ всѣ химическіе опыты должны быть показываемы исключительно въ ней, а не въ какомъ либо другомъ мѣстѣ.

§ 92.

Оптическіе опыты могутъ быть дѣлаемы во всякомъ залѣ, имѣющемъ окна, выходящія на югъ, которыя затворивъ плотно ставнями, можно въ нихъ вставлять мѣдную доску со скважинами, для пропуска лучей свѣта сквозь призму или отраженія ихъ въ зеркалахъ; наконецъ, въ тѣ же ставни можно вставлять солнечный микроскопъ для обнаруженія его дѣйствія.

szerokości sali, i prawie przez całą jéj długość iść ma, aby ostre i gryzące wapory a czasem i dym, wznosiły się pod nią i na dwór kominem wychodziły. Cała zaś część podłogi, nad którą unosi się kapa, cegłą założona być ma, i na takim pokładzie stawiają się piecyki żelazne, fajerki, węgle w koszach, jako też wanienka chemiczna napełniona wodą, służąca do robienia różnych gazów, i inne narzędzia do pieca potrzebne. Na zagiętych zaś brzegach kapy, które być powinny horyzontalne, ustawiają się tygielki, retorty, kolby, syfony, tudzież rurki w różny kształt zakrzywione, apparat Wolfa i inne drobniejsze narzędzia szklanne, z których kurz łatwo obmieść można. Nakoniec na boku gdzie przy ścianie, szafa być powinna ze szklannemi drzwiami, w niéj stać mają preparatorya chemiczne, jako to różne reagentia, kwasy we flaszkach zatkane czopkami sklannemi, sole w słoikach, moździerzyki i t. p. Cały zatem środek sali, będąc wolny, może się przydać na audytorium nietylko chemiczne ale nawet i fizyczne. Na to tylko pamiętać ma Professor, aby żadnego matematycznego narzędzia nie zostawił na długi czas w téj sali, zwłaszcza po poprzedniczych jakich robotach chemicznych, ażeby od pozostałych przypadkiem waporów gryzących nie były uszkodzone; przeto zaraz je na swe miejsce do muzeum odnieść ma. Gdzie tak urządzone znajduje się laboratorium, w niem jedynie a nigdzie więcéj nie mają być pokazywane doświadczenia chemiczne.

§ 92.

Co się tycze doświadczeń optycznych, wykonane być mogą w jakiejkolwiek sali, mającéj okna na południe obrócone, które dobrze okiennicami zamknąwszy, można w nie wstawiać tablicę mosiężną z dziureczkami, dla przepuszczania promieni światła przez prysmata lub ich odbijania od zwierciadeł, nakoniec w też okiennice można wstawiać mikroskop słoneczny, dla okazania jego skutków

§ 93.

На обязанность Учителя физики возлагается содержать въ исправности физическіе и химическіе инструменты и составить имъ самую вѣрную и подробную опись. Подробность въ этомъ случаѣ полезна въ особенности потому, что вновь поступившій Учитель физики и химіи, прочитавъ опись, можетъ въ скоромъ времени ознакомиться съ цѣлымъ музеемъ.

§ 94.

Кромѣ описи, ведется еще особая книга, въ которую Учитель записываетъ денежные расходы на приготовленія къ опытамъ, съ поясненіемъ, какіе именно опыты были сдѣланы. Книга эта представляется ежемѣсячно Ректору для подписи; росписки же получателей денегъ, засвидѣтельствованныя Ректоромъ, передаются въ кассу.

§ 95.

Въ опытахъ, слѣдуетъ по возможности подражать природѣ, въ которой громадныя цѣли достигаются весьма простыми средствами; поэтому Учитель долженъ избрать изъ числа опытовъ и показывать изъ нихъ учащимся такіе, кои отличаются своею простотою и способны вмѣстѣ съ тѣмъ объяснить важнѣйшія явленія.

§ 96.

Всякіе опыты имѣютъ цѣлью обученіе, а не развлеченіе; слѣдовательно изъ нихъ не слѣдуетъ избирать только самые занимательные, но представлять ихъ поочередно въ той послѣдовательности, какая принята авторомъ, служащимъ преподавателю руководствомъ.

§ 97.

Непродолжительные опыты могутъ быть показываемы во время уроковъ, болѣе продолжительные дѣлаются въ свободное время, сперва Учителемъ, а потомъ учениками.

§ 93.

Obowiązkiem Nauczyciela fizyki będzie utrzymywać w porządku narzędzia fizyczne i chemiczne, mieć opisany rejestr dokładny i z największem wyszczególnieniem wszelkich instrumentów. Takie wyszczególnienie z tego względu jest użyteczne, iż nowo przyjęty jaki Professor fizyki i chemii, do dawania tych umiejętności, w prędce obezna się z całem muzeum po przeczytaniu rejestru.

§ 94.

Prócz tego rejestru ma być książka w której zapisywać będzie Professor, wydatek na przygotowania do doświadczeń, jakoteż które doświadczenia były robione, i co miesiąc książkę tę dawać Rektorowi do podpisania, kwity zaś zrobionéj expensy z zaświadczeniem Rektora do kassy podawać będzie.

§ 95.

W czynieniu doświadczeń naśladować trzeba ile możności naturę, wykonywającą wielkie dzieła bardzo prostemi sposobami, a zatém Professor uczynić powinień wybór doświadczeń, to jest takie szczególniéj okazywać, które są najprostsze, i razem tłómaczą najważniejsze skutki.

§ 96.

Wszelkie doświadczenia mają mieć za cel naukę, nie zabawkę; nie mają zatém być wybierane co ciekawsze, lecz kolejno i podług porządku autora, z jakiego daje się nauka, powinny być czynione.

§ 97.

Doświadczenia krótko trwające mogą być czynione w czasie szkoły, przydłuższe zaś w dnie rekreacyjne po południu; naprzód doświadczenie robi Professor, potém uczniowie.

§ 98.

На публичныхъ испытаніяхъ могутъ быть выставляемы нѣкоторые инструменты, но учащіеся должны разсказывать только дѣлаемые съ ними опыты, для убѣжденія публики въ достаточномъ усвоеніи ими теоріи физики и химіи.

VII. Вакаціи.

§ 99.

Кромѣ лѣтнихъ вакацій, начинающихся съ понедѣльника на той недѣлѣ, въ которой приходится 1-е число Августа, и продолжающихся четыре недѣли, ученики свободны еще отъ ученья: съ кануна Рождества по 2-е Января; три дня масляницы; съ Вербнаго Воскресенья до середы послѣ Пасхи, а равно во всѣ другіе праздничные дни, утвержденные Правительствомъ. Въ случаѣ же если представится надобность назначить какую либо чрезвычайную вакацію, напр. вслѣдствіе политическихъ событій, Ректоръ обращается къ мѣстному дозору.

VIII. Служители.

§ 100.

Для служителя, который долженъ находиться при каждомъ училищѣ, Ректоръ составляетъ проектъ наставленія, сообразный съ мѣстными обстоятельствами и постоянными потребностями заведенія, и представляетъ таковой на утвержденіе мѣстнаго начальства.

IX. Физическое воспитаніе.

§ 101.

Въ отношеніи физическаго воспитанія юношества, Учители должны постоянно обращать вниманіе на все то, что можетъ имѣть вліяніе на здоровье учениковъ.

§ 98.

W czasie publicznego popisu, mogą wprawdzie stać niektóre instrumenta, lecz uczniowie opowiedzą tylko czynione na nich doświadczenia, tym bowiem sposobem dostatecznie przekonają publiczność, iż dobrze teoryą fizyki i chemii objęli.

VII. Ferye.

§ 99.

Czas wolny od szkół, prócz wakacyj Sierpniowych, które się zaczynają od poniedziałku tygodnia, w którym przypada 1-szy Sierpnia i trwają cztery tygodnie, będzie jeszcze od wigilii Bożego Narodzenia do 2-go Stycznia; trzy dni ostatków; od niedzieli Kwietniéj do środy po Wielkiejnocy, i we wszystkie inne święta uroczyste, od Rządu upoważnione. W przypadku zaś potrzeby jakiéj nadzwyczajnéj wakacyi, *np.* politycznego jakiego zdarzenia, uda się Rektor do miejscowego dozoru.

VIII. Służący.

§ 100.

Dla służącego, który się ma przy téj szkole znajdować, Rektor każdéj szkoły ułoży projekt instrukcyi, stosownie do miejscowych okoliczności i zwyczajnych potrzeb szkolnych, który poda do potwierdzenia miejscowéj magistraturze.

IX. Edukacya fizyczna.

§ 101.

Co do fizycznéj edukacyi wszyscy Nauczyciele, przy każdéj zdarzonéj okoliczności, baczność dadzą na wszystko, co wpływać może na zdrowie uczniów.

§ 102.

Сверхъ того, гимнастическія упражненія, геометрическія съемки, ботаническія экскурсіи, увеселенія, игры и прогулки подъ надзоромъ Учителей, содержателей пансіоновъ, домашнихъ наставниковъ должны быть направлены къ укрѣпленію физическихъ силъ и ихъ развитію.

Настоящія правила читаются ежегодно, въ полномъ ихъ объемѣ, въ чрезвычайномъ засѣданіи уѣзднаго дозора, въ присутствіи всѣхъ Преподавателей и Учителей, отдѣльныя же статьи ихъ прочитываются въ Ректорскихъ засѣданіяхъ, на сколько Ректоръ признаетъ нужнымъ сослаться на нихъ по какому либо предмету.

Одобрено въ засѣданіи Эдукаціонной Дирекціи 6 Октября 1812 года.

(подписано) *Станиславъ Потоцкій.*

§ 102.

Oprócz tego mustry, tudzież rozmiary jeometryczne, exkursye botaniczne, zabawy i przechadzki pod okiem Professorów, Nauczycielów utrzymujących pensye, korrepetytorów, dążyć mają do wzmocnienia i zahartowania sił fizycznych.

Urządzenie to co rok, na nadzwyczajnem posiedzeniu dozoru powiatowego, w przytomności wszystkich Nauczycielów i uczycielów czytane będzie w całości; w pojedynczych zaś artykułach, na posiedzeniach Rektorskich, ile Rektor widzieć będzie potrzebę odwołania się w jakiéj materyi do tego urządzenia.

Przyjęto na sessyi Dyrekcyi Edukacyjnéj, dnia 6 Października 1812 roku.

(podpisano) *Stanisław Potocki.*

Приложеніе къ № 3-му.

РОСПИСАНІЕ УРОКОВЪ

въ окружныхъ училищахъ.

	Въ классахъ			
	первоначальномъ	I	II	III
	Часовъ			
Польскій языкъ	5	4	2	2
Французскій языкъ	—	2	2	2
Нѣмецкій языкъ	—	2	2	2
Латинскій языкъ	—	3	3	3
Всеобщая Исторія	—	2	2	2
Польская Исторія	—	—	1	1
Географія	—	1	2	2
Ариѳметика	6	3	2	2
Геометрія	—	1	2	2
Естественная Исторія	—	2	2	2
Физика	—	—	1	2
Технологія	—	—	1	2
Конституціонный Уставъ Герцогства Варшавскаго	—	—	—	1
Чистописаніе	6	5	3	—
Черченіе и Рисованіе	—	2	2	2
Законъ Божій	3	1	1	1
Итого часовъ	20	28	28	28

Annex do Nr. 3-go.

ROZKŁAD NAUK

w szkołach wydziałowych na godziny.

	w Klassach			
	Elem.	I	II	III
	Godziny			
Język Polski	5	4	2	2
„ Francuzki	—	2	2	2
„ Niemiecki	—	2	2	2
„ Łaciński	—	3	3	3
Historya Powszechna	—	2	2	2
„ Polska	—	—	1	1
Jeografia	—	1	2	2
Arytmetyka	6	3	2	2
Jeometrya	—	1	2	2
Historya Naturalna	—	2	2	2
Fizyka	—	—	1	2
Technologia	—	—	1	2
Konstytucya Księztwa Warszawskiego .	—	—	—	1
Kalligrafia	6	5	3	—
Rysunki	—	2	2	2
Nauka Religii	3	1	1	1
Summa godzin	20	28	28	28

По этому росписанію, учебными предметами, за исключеніемъ Закона Божія, занимаются еженедѣльно ученики всѣхъ четырехъ классовъ сего заведенія всего 98 часовъ.

Изъ нихъ приходится для Ректора 7 часовъ, для прочихъ пяти Учителей — отъ 18 до 20 часовъ на каждаго.

Примѣчаніе 1. Такъ какъ особаго Учителя рисованія по штату не положено, а между тѣмъ это искусство необходимо въ заведеніяхъ этого рода, то желательно, чтобы преподаватели другихъ предметовъ, а именно Учители чистописанія и математики, знали и преподавали техническое и геометрическое черченіе въ высшихъ классахъ.

2. Сверхъ преподаваемыхъ въ каждомъ классѣ уроковъ Закона Божія и нравственности, читается по воскресеньямъ, во время Богослуженія проповѣдь для учениковъ всѣхъ вообще классовъ.

Одобрено въ засѣданіи Эдукаціонной Дирекціи 6 Октября 1812 года.

(подписано) *С. Потоцкій.*

№ 4.

Внутреннее устройство уѣздныхъ училищъ.

(1812 года.)

Цѣль уѣздныхъ училищъ.

§ 1.

Уѣздныя училища имѣютъ цѣлью доставить юношеству возможность пріобрѣсти точныя познанія по тѣмъ наукамъ и искусствамъ, которыя, совершенствуя нравы и просвѣщая

Podług tego rozkładu, nauki, prócz Religii, w czterech klassach téj szkoły zabierają na tydzień godzin, wszystkim uczniom wspólnych, 98.

Z tych przypadnie na Rektora godzin 7. Na pięciu innych Nauczycieli po godzin 18 do 20.

Adnotacye. 1) Gdy do rysunków, tak bardzo potrzebnych tym Szkołom, niemasz na etacie osobnego Nauczyciela, jeden z Nauczycieli do innych objektów, a szczególniéj do kalligrafii i matematyki, powinienby umieć i dawać rysunki technologiczne i jeometryczne w wyższych klassach.

2) Prócz godziny nauki Religii i moralnéj, w każdéj z osobna klassie dawanéj, dawana będzie nauka w Niedziele, przy nabożeństwie studenckiém, dla uczniów wszystkich razem klass.

Przyjęto na sessyi Dyrekcyi Edukacyjnéj, dnia 6 Października 1812 r.

(podpisano) *S. Potocki.*

N° 4.

Wewnętrzne Urządzenie Szkół Podwydziałowych.

(z roku 1812.)

CEL TYCH SZKÓŁ.

§ 1.

Celem jest Szkoły Podwydziałowéj dać dobrze poznać młodzieży, treść wszystkich tych nauk i umiejętności, które wykształcając obyczaje, i oświecając rozum powszechnie potrzebne-

умъ общеполезными и необходимыми свѣдѣніями, въ особенности поощряютъ промышленность и, указывая для нея обильные источники, какъ частнаго благосостоянія, такъ и народнаго богатства, даютъ несомнѣнныя практическія средства къ пріобрѣтенію и увеличенію того и другаго.

А потому хорошо устроенное уѣздное училище будетъ вполнѣ соотвѣтствовать своему назначенію и можетъ быть названо образцовымъ въ такомъ случаѣ, если каждый ученикъ, окончившій съ успѣхомъ всѣ классы, пріобрѣтетъ основательныя свѣдѣнія по всѣмъ тѣмъ отраслямъ знаній наукъ и искусствъ, съ помощію которыхъ земледѣліе, промышленность, торговля и искусства достигли столь высокой степени совершенства въ другихъ государствахъ, и если, не довольствуясь полученнымъ въ этомъ заведеніи образованіемъ, онъ, кромѣ того, будетъ въ состояніи легко и скоро понять болѣе подробную теорію наукъ и знаній, преподаваемыхъ въ высшихъ училищахъ.

I. Науки, число классовъ, составъ Учителей.

§ 2.

Въ уѣздномъ училищѣ преподаются слѣдующія науки:

Законъ Божій и Наука Нравственности,
Польскій языкъ,
Нѣмецкій языкъ,
Латинскій языкъ,
Всеобщая и Польская Исторія,
Географія,
Ариѳметика,
Геометрія,
Естественная Исторія,
Технологія,
Государственные Законы,
Чистописаніе,
Рисованіе.

mi i użytecznemi wiadomościami, szczególnie zaostrzają przemysł, wskazując mu obfite źródła tak prywatnéj zamożności jak bogactw krajowych, podają niezawodne praktyczne sposoby nabycia i pomnożenia obojga. Cechą więc, zasługą i zaletą będzie dobrze urządzonéj i utrzymywanéj Szkoły Podwydziałowéj kiedy każdy uczeń, który wszystkie jéj klassy chwalebnie ukończy, mieć będzie gruntowne zasady wszystkich tych wiadomości, umiejętności i talentów, za pomocą których rolnictwo i rękodzieła, handel i kunszta do tak wysokiego, jak widzimy, doskonałości stopnia w krajach obcych doszły; a nieprzestający na edukacyi w téj szkole ukończonéj, zdatnym prócz tego będzie do łatwego i prędkiego objęcia dokładniejszéj teoryi nauk i umiejętności w wyższych szkołach.

I. *Nauki, liczba klass, Zgromadzenie Nauczycielskie.*

§ 2.

Nauki dają się w téj szkole następujące:

Nauka Religii i moralności,
Język Polski,
„ Niemiecki,
„ Łaciński,
Historya Powszechna i Polska,
Jeografia,
Arytmetyka,
Jeometrya,
Historya Naturalna,
Technologia,
Konstytucya krajowa,
Kalligrafia,
Rysunki,

§ 3.

Составъ Учителей въ уѣздныхъ училищахъ слѣдующій:

первый Профессоръ, исправляющій вмѣстѣ съ тѣмъ должность Ректора;

два другіе Профессора;

два Учителя, включая въ то число и Первоначальнаго;

Преподаватель, если училище будетъ въ немъ нуждаться;

Учитель или Учители Закона Божія.

§ 4.

Каждое уѣздное училище состоитъ изъ двухъ главныхъ классовъ, кромѣ приготовительнаго, и столькихъ параллельныхъ классовъ, сколько окажется нужнымъ, смотря по числу учениковъ и по денежнымъ средствамъ заведенія.

§ 5.

Приложенная къ настоящему положенію программа преподаванія въ уѣздномъ училищѣ описываетъ способъ преподаванія вышеисчисленныхъ наукъ въ каждомъ классѣ особо.

Примѣчаніе. Дальнѣйшее устройство, съ § 6 до конца, изложено въ Положеніи объ устройствѣ окружныхъ училищъ.

§ 3.

Nauczyciele Szkoły Podwydziałowéj są:

Professor pierwszy razem i Rektor;
Dwóch innych Professorów;
Dwóch Nauczycieli wraz z Elementarnym;
Kollaborator, jeżeli go szkoła potrzebować będzie;
Nauczyciel lub Nauczyciele Religii.

§ 4.

Każda Szkoła Podwydziałowa mieć będzie klass dwie, prócz elementarnéj, głównych, a tyle pobocznych, ile ich potrzebować będzie liczba uczniów a fundusz pozwoli.

§ 5.

Przyłączony do tego urządzenia plan na Szkoły Podwydziałowe, opisuje sposób dawania wyżéj wymienionych nauk w każdéj z osobna klassie.

Uwaga. Dalsze urządzenie od § 6-go aż do końca, obacz w urządzeniu Szkół Wydziałowych.

Приложеніе къ № 4-му.

РОСПИСАНІЕ УРОКОВЪ

по часамъ въ уѣздныхъ училищахъ.

	Классы		
	Первоначальный	I	II
	Часы		
Польскій языкъ	5	4	3
Нѣмецкій языкъ	—	2	2
Латинскій языкъ	—	2	2
Географія	—	1	2
Всеобщая и Польская Исторія	—	2	2
Конституціонный Уставъ Герцогства Варшавскаго	—	—	1
Геометрія	—	1	2
Ариѳметика	5	3	2
Естественная Исторія	—	3	2
Физика	—	—	1
Технологія	—	1	1
Чистописаніе	6	4	3
Рисованіе	—	2	2
Законъ Божій	4	1	1
Общее число часовъ	20	26	26

Annex do N-ru 4-go.

ROZKŁAD NAUK

na godziny w szkołach podwydziałowych.

	Klassy		
	Elem.	I	II
	Godziny		
Język Polski	5	4	3
„ Niemiecki	—	2	2
„ Łaciński	—	2	2
Jeografia	—	1	2
Historya Powszechna i Polska	—	2	2
Konstytucya Księztwa Warszawskiego . .	—	—	1
Jeometrya	—	1	2
Arytmetyka	5	3	2
Historya naturalna	—	3	2
Fizyka	—	—	1
Technologia	—	1	1
Kalligrafia	6	4	3
Rysunki	—	2	2
Nauka Religii	4	1	1
Summa godzin	20	26	26

Въ трехъ классахъ этого училища всѣ вообще ученики занимаются науками, кромѣ Закона Божія въ недѣлю по . . . . 66 часовъ.
Изъ этого числа для перваго Профессора придется 9 часовъ,
для трехъ другихъ . . . . 19 часовъ.

Одобрено въ засѣданіи Эдукаціонной Дирекціи, 6 Октября 1812 года.

(подписано) *С. Потоцкій.*

№ 5.

Инструкція Учителямъ относительно дисциплины въ училищахъ.

(1812 года)

I. О средствахъ къ предупрежденію проступковъ между учениками.

Имѣя въ виду, что несравненно пріятнѣе и болѣе согласно съ законами человѣчества, а часто даже и легче, не дозволять ученику провиняться, нежели строго наказывать его за совершенные проступки, невозможно не заявить здѣсь завѣтныхъ нашихъ желаній, чтобы училищное начальство имѣло такое попеченіе и надзоръ за ввѣренными ему учениками, чтобы въ училищахъ нашихъ не представлялось совершенно надобности прибѣгать по крайней мѣрѣ къ болѣе тяжкимъ наказаніямъ.

Принимая однако во вниманіе, что въ публичномъ воспитаніи приходится имѣть дѣло не съ однимъ, но съ нѣсколькими

W trzech klassach téj szkoły, nauki, prócz Religii, zabierają w tydzień godzin wspólnych wszystkim uczniom każdéj klassy . . . . 66.
Z tych na pierwszego Professora przypadnie godzin 9.
Na trzech innych po godzin . . . . 19.

Przyjęto na sessyi Dyrekcyi Edukacyjnéj, dnia 6 Października 1812 roku.

(podpisano) *S. Potocki.*

N° 5.

Instrukcya dla Nauczycieli co do karności szkolnéj.

(z roku 1812).

I. *Środki zapobiegające przestępstwom uczniów.*

Jako jest rzeczą nierównie przyjemniejszą, z prawami ludzkości zgodniejszą, a często nawet łatwiejszą, nie dozwolić uczniowi wykraczać, niżeli go za wykroczenia przyzwoicie karać; tak byłoby największém życzeniem naszém, aby zwierzchność szkolna z taką troskliwością zajmowała się dozorem powierzanych sobie uczniów, iżby w szkołach naszych, kary przynajmniéj cięższe nie miały wcale miejsca.

Zważywszy jednak, że w edukacyi publicznéj nie z jednym lecz z kilkuset uczniami jest do czynienia, że uczniowie ci przy-

отнями учениковъ, что ученики эти рпибываютъ изъ разныхъ мѣстъ, съ разными наклонностями и дурными привычками, искорененіе которыхъ составляетъ одну изъ существеннѣйшихъ задачъ воспитанія, такъ какъ въ противномъ случаѣ онѣ сдѣлались бы препятствіемъ къ успѣхамъ въ наукахъ, или же повлекли бы за собою самыя опасныя послѣдствія въ дальнѣйшей жизни,— мы, съ крайнимъ прискорбіемъ, принуждены обратить вниманіе и на это обстоятельство, поставляя себѣ задачею исправить худаго ученика и предотвратить соблазнъ, могущій произойти отъ его нерадѣнія или злости. Прежде однако, чѣмъ приступить къ исчисленію училищныхъ наказаній, необходимо указать средства къ предупрежденію проступковъ между учениками. Училищное начальство должно придти къ тому твердому убѣжденію, что содержаніе учащагося юношества въ приличномъ порядкѣ и повиновеніи зависитъ не отъ правилъ, излагающихъ обязанности учениковъ и всевозможные роды проступковъ и опредѣляющихъ соразмѣрныя имъ наказанія, но отъ его собственной распорядительности, усовершенствованной продолжительнымъ опытомъ или чтеніемъ педагогическихъ книгъ и размышленіемъ, отъ его неусыпнаго надзора за ввѣреннымъ ему юношествомъ, отъ назидательныхъ съ его стороны примѣровъ и постоянныхъ между собою сношеній лицъ, управляющихъ заведеніемъ. Если Ректоръ и Учители, слѣдуя внушеніямъ собственнаго своего разума и сердца, а отчасти и указаніямъ внутренняго устройства, будутъ строго исполнять свои обязанности, то тѣмъ самимъ они скорѣе всего поощрятъ учениковъ къ хорошему поведенію и точному исполненію обязанностей, а вмѣстѣ съ тѣмъ предупредятъ проступки, заслуживающіе унизительныхъ и рабскихъ наказаній. Къ достиженію этой цѣли весьма много могутъ содѣйствовать слѣдующія средства:

1. Такъ какъ праздность есть источникъ всѣхъ почти пороковъ, то постоянныя занятія будутъ всегда самымъ лучшимъ средствомъ для того, чтобы отвлечь его отъ проступковъ. А потому Учители, въ особенности же домашніе надзиратели, должны

chodzą z różnych miejsc, z różnemi skłonnościami i nałogami, których wykorzenienie jest jednym z istotnych celów edukacyi, a które zaniedbane, albo do postępku w naukach byłyby na przeszkodzie, albo w dalszém życiu pociągnęłyby za sobą najniebezpieczniejsze skutki; z tych powodów przymuszeni jesteśmy i na tę okoliczność, acz nie miłą sercu naszemu, zwrócić uwagę, jakby ucznia złego poprawić i zgorszeniom, z jego niedbalstwa lub złości wyniknąć mogącym, zapobieżyć można. Nim jednak przystąpiemy do wyliczenia kar szkolnych, podamy pierwéj środki ściągające się do zapobieżenia zdrożnościom między uczniami. Zwierzchność szkolna jak najmocniéj o tém przekonać się powinna, że utrzymanie młodzieży, edukacyę biorącéj, w przyzwoitym porządku i karności, nie od praw obejmujących wszystkie powinności uczniów i wszystkie zdarzyć się mogące przewinienia, tudzież przepisujących stosowne do nich kary, ale od jéj rostropności, długiem doświadczeniem, lub czytaniem książek pedagogicznych i rozmyślaniem wydoskonalonéj, od jéj nieprzerwanéj nad powierzoną sobie młodzieżą baczności i od jéj dobrego przykładu i ciągłego osób jéj między sobą porozumienia się zależy. Jeżeli Rektor i Nauczyciele dopełniać będą dokładnie obowiązków, jakie im własny ich rozsądek i serce wskaże, a wewnętrzne urządzenie w części wymienia, pociągną tém samém najskuteczniéj uczniów do przyzwoitego sprawowania się i wiernego dopełniania powinności, a zarazem zapobiegną zdrożnościom, zasługującym na kary upadlające i niewolnicze. Do tegoż zamiaru i następujące środki wiele posłużyć mogą:

1. Jako próżnowanie jest źródłem wszelkich prawie występków, tak utrzymywanie młodzieży w ciągłém zawsze zatrudnieniu, będzie najlepszym stróżem, odwracającym ją od wykroczeń. Nauczyciele więc, a nadewszystko dozorcy domowi starać się o to bę-

стараться, чтобы ученики постоянно были заняты, и чтобы даже во время, назначенное на развлеченіе и игры, они не оставались въ бездѣйствіи.

2. Самую важную эпоху въ жизни ученика составляютъ первый годъ поступленія его въ училище и первый годъ науки, потому что, если юноша въ продолженіе цѣлаго года будетъ точно исполнять училищныя обязанности, то уже тѣмъ самимъ онъ пріучится къ безукоризненному поведенію, такъ, что въ слѣдующихъ годахъ остается только имѣть стараніе, чтобы этотъ хорошій навыкъ не извратился. А потому первый классъ, какъ относительно науки, такъ и относительно поведенія въ училищѣ и внѣ его, требуетъ самаго неусыпнаго надзора. Поэтому, при запискѣ учениковъ, Ректоръ вручаетъ вновь поступившимъ воспитанникамъ по одному экземпляру правилъ о обязанностяхъ учениковъ, съ тѣмъ, чтобы они прочли ихъ съ полнымъ вниманіемъ дома, и, объяснивъ вкратцѣ ихъ содержаніе, вмѣнитъ имъ въ обязанность точное ихъ исполненіе. Но мѣра эта была бы безполезна, еслибы вновь принятый ученикъ, послѣ прибытія въ классъ, нашелъ училищный уставъ, хотябы въ малѣйшей бездѣлицѣ, безнаказанно нарушеннымъ.

3. Ректоръ долженъ узнать отъ родителей, попечителей или другихъ лицъ, знавшихъ прежде новаго ученика, о его порокахъ, наклонностяхъ, дурныхъ или хорошихъ привычкахъ, и обо всемъ этомъ сообщить Учителямъ, которые съ своей стороны прилагаютъ всевозможное стараніе, дабы удостовѣриться въ нихъ лично и совѣщаются съ Ректоромъ, какъ надлежитъ поступать со вновь принятымъ ученикомъ.

4. Ректоръ не долженъ ни въ какомъ случаѣ дозволять, чтобы ученики, въ особенности низшихъ классовъ, оставались безъ надзора внѣ училища; поэтому онъ назначаетъ ученику тотчасъ же домашняго надзирателя, развѣ родители примутъ эту обязанность на себя, или выберутъ для него надзирателя сами, по собственному усмотрѣнію.

dą, aby młodzież ciągle zatrudniać, i aby w czasie nawet przeznaczonym na rozrywkę i zabawy, uczniowie nie byli bezczynni.

2. Najważniejszym dla ucznia jest czasem pierwsze jego do szkoły przybycie i pierwszy rok nauki; bo jeżeli młodzieniec przez cały rok wiernie dopełniać będzie obowiązków szkolnych, już tém samém nabędzie nałogu nienagannego sprawowania się; w dalszych latach ta jedynie staranność pozostanie, aby ten dobry nałóg w przeciwny się nie zamienił. Pierwsza zatém klassa tak pod względem nauki, jako téż pod względem dobrego sprawowania się, w szkole i za szkołą wymaga największéj baczności. Przeto przy zapisywaniu uczniów, da Rektor nowo przybyłym, po exemplarzu przepisów o powinnościach uczniów, z zaleceniem, aby je z wszelką rozwagą w domu przeczytali, i treść ich krótko im przełożywszy, do ścisłego ich zachowania zobowiąże. Lecz na nicby się ta ostrożność nie przydała, gdyby nowo przyjęty uczeń za przybyciem swojém do klassy, znalazł ustawy szkolne, choćby też w najmniejszym punkcie, bezkarnie przestępowane.

3. Rektor zasięgnie od rodziców, opiekunów lub innych osób dawniéj znających nowego ucznia, wiadomości o jego wadach, skłonnościach, nałogach tak złych jak dobrych, i one opowie Nauczycielom, którzy ze swojéj strony przyłożą wszelkiego starania, aby się o nich sami przekonali, spólnie z Rektorem naradzili się, jak z nowo przyjętym uczniem postępować mają.

4. Nigdy nie pozwoli na to, aby uczeń zwłaszcza klass niższych, zostawał bez dozoru za szkołą; na ten koniec wyznaczy mu natychmiast dozorcę domowego, chyba że rodzice biorą ten obowiązek sami na siebie lub dają z ramienia swego dozorcę.

5. Онъ долженъ стараться по возможности убѣдить ученика, что поступки его и тогда даже не безызвѣстны училищному начальству, когда онъ не находится у него на глазахъ. Съ этою цѣлью онъ собираетъ самъ или посредствомъ котораго нибудь изъ Учителей, отъ надзирателей, домохозяевъ и отъ лицъ, окружающихъ ученика внѣ училища, свѣдѣнія о его поступкахъ, и если найдетъ что либо достойнымъ порицанія, то высказываетъ ему прямо все, наединѣ или въ классѣ, или же намекаетъ только о томъ, не называя никого, но такъ, чтобы ученикъ понялъ, что рѣчь идетъ о немъ.

6. Въ свободные отъ занятій дни, когда ученики отправляются въ поле для общаго развлеченія, съ ними всегда должны находиться домашніе ихъ надзиратели и по крайней мѣрѣ два Профессора.

7. Въ малыхъ городахъ, самъ Ректоръ, или назначенный имъ Профессоръ посѣщаетъ по крайней мѣрѣ разъ въ мѣсяцъ всѣ дома, въ которыхъ живутъ ученики, разспрашивая хозяевъ объ ихъ поведеніи и внушая ученикамъ соблюденіе опрятности и порядка въ принадлежащихъ имъ бумагахъ и вещахъ.

8. Часто одна только перемѣна квартиры, или домашняго надзирателя, и даже самаго мѣста въ классѣ, можетъ исправить задорливаго, упрямаго и разсѣяннаго ученика.

9. Скамейки для учениковъ въ классѣ должны быть по возможности устроены такимъ образомъ, чтобы ученики не закрывали другъ друга, и чтобы лица ихъ могъ видѣть Учитель, который не долженъ спускать глазъ съ учениковъ.

10. Когда Профессоръ является въ классъ, особенно въ первый разъ, тогда на него обращаются глаза всѣхъ учениковъ, которые пристально слѣдятъ за каждымъ его словомъ, за малѣйшимъ его движеніемъ. Пусть тогда онъ хорошо помнитъ о томъ, о чемъ никогда не долженъ забывать, а именно пусть ведетъ себя такъ, чтобы ни въ чемъ не подорвать должнаго къ нему уваженія.

11. Слишкомъ дружеское обращеніе и излишняя строгость съ учениками одинаково вредны: первое ослабило бы уваже-

5. Powinien starać się ile możności przekonać ucznia, że postępki jego i wtenczas nawet nie są zwierzchności szkolnéj tajne, kiedy się nie znajduje pod ich okiem. Na ten koniec będzie zasięgał sam przez siebie lub przez którego z Nauczycieli, wiadomości, od dozorców, gospodarza, i osób otaczających ucznia za szkołą o jego postępkach, á co nagannego, wymówi w oczy, prywatnie lub w klassie, albo tylko ogólnie opowie, nie wymieniając nikogo, lecz w taki sposób, aby uczeń zrozumiał, że o nim jest mowa.

6. W dni od nauk wolne, kiedy klassy dla zabawy spólnéj wychodzą w pole, zawsze z niemi dozorcy ich domowi i dwóch przynajmniéj Professorów znajdować się powinno.

7. W miastach pomniejszych Rektor sam, lub wyznaczony od niego Professor przynajmniéj raz w miesiąc obejdzie wszystkie domy, w których uczniowie stoją, wypytując się gospodarza o ich sprawowaniu się, zalecając ochędóstwo i porządek w papierach i sprzętach do uczniów należących.

8. Sama częstokróć odmiana stancyi, albo dozorcy domowego, a nawet tylko i miejsca w klassie, poprawić może ucznia kłótliwego, upartego i roztargnionego.

9. Miejsca dla uczniów w klassie tak mają być ile możności urządzone, aby jeden drugiego nie zasłaniał, i aby wszystkich twarze mógł widzieć Nauczyciel, który nigdy uczniów z oka spuszczać nie powinien.

10. Kiedy Professor pierwszy raz zwłaszcza okazuje się w klassie, wszystkich uczniów oczy są na niego wtenczas szczególniéj zwrócone, każde jego słowo, każde poruszenie jest pilnie postrzegane. Niechże wtenczas najbardziéj pamięta o tém, o czém nigdy zapominać nie powinien, aby się tak zachował, iżby w niczém powadze swojéj nie ubliżył.

11. Zbyteczna poufałość i zbyteczna surowość w obchodzeniu się z uczniami zarówno są szkodliwe, tamta bowiem byłaby

ніе къ нему, а второе возбудило бы противъ него всеобщую ненависть. Кромѣ того, хотя слишкомъ строгое обращеніе и способно удержать въ спокойствіи учениковъ во время урока, однако постоянный опытъ доказываетъ, что оно отнимаетъ у нихъ всякую охоту къ наукамъ и препятствуетъ развитію умственныхъ способностей.

12. Многихъ мелочныхъ упущеній учениковъ во время урока Профессоръ долженъ притвориться будто бы не замѣчаетъ, но долженъ хорошо объ нихъ помнить, чтобы, въ случаѣ болѣе важнаго проступка, онъ могъ ихъ высказать со всѣми подробностями. Такимъ образомъ онъ сбережетъ себѣ не мало времени для обученія, избѣгнетъ необходимости дѣлать ученикамъ замѣчанія за малѣйшую безделицу, убѣдитъ ихъ въ своей терпѣливости, въ своей внимательности ко всему и въ совершенномъ самопожертвованіи для ихъ пользы.

13. Ничто такъ сильно не огорчаетъ учениковъ, какъ причиненная имъ несправедливость со стороны тѣхъ лицъ, которымъ ввѣрено ихъ образованіе. Нетрудно будетъ Учителю избѣжать этого упрека, если онъ не будетъ имѣть между учениками такъ называемыхъ любимцевъ. Пусть любитъ всѣхъ одинаково и будетъ снисходителенъ къ тѣмъ только, которые, какъ прилежаніемъ къ наукамъ, такъ и нравственностью въ поступкахъ, отличаются передъ другими. Пусть заблаговременно онъ дастъ почувствовать ученикамъ, что тѣ только изъ нихъ въ правѣ пользоваться его снисходительностью, которые дѣйствительно заслуживаютъ этого. Такимъ образомъ онъ не только избѣжитъ упрековъ въ несправедливости, но даже поощритъ менѣе прилежныхъ къ постоянной внимательности и къ тому, чтобы они почаще сами вызывались съ уроками.

14. Чтобы цѣлый классъ, или по крайней мѣрѣ большинство учениковъ извлекали пользу изъ преподаваемыхъ уроковъ, Учитель долженъ стараться о томъ, дабы самые слабые или посредственные изъ нихъ, сколь можно болѣе успѣвали, такъ какъ другіе вѣроятно не позволятъ опередить себя въ наукахъ.

ujmą jego powagi, ta zjednałaby mu powszechną nienawiść. Prócz tego ton nazbyt surowy, choćby utrzymał w spokojności uczniów w czasie lekcyi, lecz, jak ciągłe doświadczenie uczy, przytłumia w nich chęć do nauk i przeszkadza rozwijaniu się władz umysłowych.

12. Wiele drobnych uchybień ucznia w czasie lekcyi powinien Professor udać, jakby wcale nie uważał; lecz ma o nich pamiętać, aby czasem z okoliczności większego jakiego wykroczenia, mógł je wymówić wszystkie, ze wszystkiemi szczegółami. Tym sposobem i oszczędzi sobie nie mało czasu dla nauki, i nie oswoi uczniów z ustawiczném o lada co strofowaniem, i przekona ich o swojéj cierpliwości, baczności na wszystko, i całkiem poświęceniu się ich pożytkowi.

13. Nic bardziéj młodych umysłów nie oburza, jak niesprawiedliwość im wyrządzona ze strony tych, którym ich edukacya jest powierzoną. Nie trudno będzie ustrzedz się Nauczycielowi tego zarzutu, jeżeli nie będzie miał żadnych między tak zwanych faworytów; niech wszystkich zarówno kocha, a tym tylko okazuje względy, którzy tak co do pilności w naukach, jako téż co do uczciwego i moralnego postępowania innych celują. Niech wcześnie da poznać uczniom, że tym najwięcéj pozwala popisywać się, którzy na to zasługują. Tym sposobem nietylko uniknie zarzutów niesprawiedliwości, ale nawet zachęci mniéj pilnych do ciągłéj uwagi i częstego odzywania się.

14. Ażeby cała klassa, albo przynajmniéj część jéj większa, z dawanych lekcyj korzystała, Nauczyciel powinien o to się starać, aby, albo najsłabsi, albo mierni, najwięcéj postępowali; drudzy zapewne nie dadzą się im wyprzedzić; a Nauczyciel sam będzie się starał wyszukiwać jak najjaśniejszych sposobów tłumaczenia się,

Такимъ образомъ Учитель будетъ вынужденъ пріискивать болѣе ясные способы изложенія, что могло бы показаться ему излишнимъ, еслибы во время урока онъ занимался съ тѣми только, которые превышаютъ другихъ быстротою ума и сметливостью.

15. Наконецъ, если Учитель на каждый урокъ придетъ какъ слѣдуетъ приготовленнымъ, если съумѣетъ ясно, легко и отчетливо объясняться, если успѣетъ заинтересовать и нѣкоторымъ образомъ пристрастить учениковъ къ преподаваемой имъ наукѣ, то не найдется у него учениковъ, заслуживающихъ наказанія.

Заканчиваемъ наши правила, совѣтомъ римскаго учителя, заключающимъ въ себѣ всѣ выше изложенныя наставленія.

„Sumat praeceptor parentis erga discipulos suos animum, atque existimet succedere se in locum eorum, a quibus sibi liberi traduntur. Ipse nec habeat vitia, nec ferat. Non austeritas ejus tristis sit, non dissoluta comitas, ne inde odium, hinc contemptus oriatur. Plurimus ei de honesto et bono sit sermo; nam quo saepius monuerit, hoc rarius castigabit. Minime iracundus sit, nec tamen eorum quae emendanda erunt, dissimulator." *Quintilianus.*

II. Объ училищныхъ взысканіяхъ, налагаемыхъ на учениковъ за проступки.

Если, не взирая на всѣ мѣры предосторожности, найдутся ученики, на столько невнимательные къ собственной своей пользѣ, къ доставленію утѣшенія родителямъ и къ будущему благу отечества, что училищное начальство принуждено будетъ прибѣгнуть относительно ихъ къ болѣе строгимъ мѣрамъ, то для обузданія такихъ учениковъ достаточно будетъ употребить слѣдующія средства, благоразумно примѣняя ихъ къ различнымъ характерамъ дѣтей, и вмѣстѣ съ тѣмъ прибѣгая къ нимъ съ большою предусмотрительностью, для того, чтобы они не сдѣлались обыкновенными.

czegoby nie widział potrzeby, gdyby się w czasie lekcyi tymi tylko zatrudniał, którzy innych dowcipem i łatwością pojęcia przewyższają.

15. Wreszcie, jeżeli na każdą lekcyą przyjdzie należycie przygotowany, jeżeli potrafi jasno, łatwo i dobitnie tłumaczyć się, jeżeli tego dokaże, aby mógł zainteressować i niejako zapalić uczniów do téj nauki, którą wykłada, nie będzie miał uczniów zasługujących na karę.

Kończemy przepisy nasze radą Rzymskiego Nauczyciela, wszystkie powyższe przestrogi obejmującą.

„Sumat praeceptor parentis erga discipulos suos animum, atque existimet succedere se in locum eorum, a quibus sibi liberi traduntur. Ipse nec habeat vitia, nec ferat. Non austeritas ejus tristis sit, non dissoluta comitas, ne inde odium, hinc contemptus oriatur. Plurimus ei de honesto et bono sit sermo; nam quo saepius monuerit, hoc rarius castigabit. Minime iracundus sit, nec tamen eorum, quae emendanda erunt, dissimulator." *Quintilianus.*

II. Kary szkolne na wykraczających uczniów.

Jeżeli pomimo wszelkiéj ostrożności znajdą się uczniowie, tak zapamiętali i tak nieczuli na własny pożytek, na pociechę swoich rodziców i na przyszłą pomyślność ojczyzny, że zwierzchność szkolna będzie się widziała przymuszoną użyć względem nich ostrzejszych środków; na powściągnienie takich, następujące sposoby użyte, z przyzwoitém do różnych charakterów dzieci zastosowaniem, a razem wielką oszczędnością, aby nie spowszedniały, będą dostateczne:

1. Оказать провинившемуся неудовольствіе лицомъ, или короткимъ укоромъ.

2. Запретить ему на урокѣ говорить, читать, переводить.

3. Похвалить тѣхъ, которые въ точности исполнили то, въ чемъ провинившимся сдѣлано упущеніе.

4. Сдѣлать провинившемуся болѣе строгое увѣщаніе, представляя ему кратко, но ясно, дурныя послѣдствія проступка, въ особенности же повтореннаго.

5. Лишить его на нѣкоторое время права на пользованіе училищною библіотекою, на собираніе растеній и на производство межеваній.

6 Постращать запискою его имени въ училищномъ журналѣ.

7. Приказать ему прочесть изъ правилъ, изданныхъ для учениковъ, статью, противъ которой онъ провинился.

8. Вмѣсто декламировки, которою онъ могъ бы отличиться на экзаменѣ или передъ Ректоромъ, назначить другую какую либо работу.

9. Перемѣстить съ высшаго мѣста на низшее. Отдѣлить провинившагося отъ прочихъ; приказать ему стоять возлѣ печки, или при дверяхъ, а иногда и за дверьми.

10. Записать его вину въ журналъ.

11. Назначить неприготовляющемуся къ урокамъ одного изъ прилежнѣйшихъ учениковъ, который бы экзаминовалъ его до прихода Учителя, и докладывалъ ему о его приготовленіи или нѣтъ.

12. Ректоръ, или заступающій его мѣсто, посѣщая классы и пересматривая журналъ, увѣщеваетъ получившаго худую отмѣтку.

13. Неисправляющагося ученика Ректоръ требуетъ къ себѣ, дѣлаетъ болѣе строгій выговоръ и угрожаетъ ему арестомъ.

14. Арестъ на квартирѣ училищнаго служителя въ свободное отъ уроковъ время.

1. Okazać twarzą, lub krótką przyganą uchybiającemu, nieukontentowanie.

2. Nie kazać mu na lekcyi nic mówić, czytać, tłumaczyć.

3. Pochwalić tych, którzy wiernie dopełnili tego, w czém przewiniający uchybił.

4. Zgromić tonem mocniejszym wykraczającego, wystawując mu krótko, ale dobitnie, złe skutki przewinienia, zwłaszcza powtórzonego.

5. Odmówić mu na niejaki czas prawa do biblioteki szkolnéj, do experymentów, herboryzacyi, rozmiarów.

6. Pogrozić zapisaniem jego imienia w dzienniku szkolnym.

7. Kazać mu odczytać z praw studentskich punkt, przeciwko któremu zgrzeszył.

8. Za deklamacyą, z którąby się mógł na examinie lub przed Rektorem popisać, naznaczyć inszą jaką robotę.

9. Przesadzić z wyższego miejsca na niższe Odłączyć przewiniającego od innych; kazać mu stać pod piecem, lub przy drzwiach, a czasem i za drzwiami.

10. Zapisać jego winę w dzienniku.

11. Nie gotującemu się do szkoły wyznaczyć jednego z pilniejszych, któryby go przed przyjściem Professora examinował, i o jego przygotowaniu się, lub nie, Professorowi zdawał sprawę.

12. Niech Rektor, lub jego zastępca zwiedzający klassy i przeglądający dzienniki skarci źle zapisanego.

13. Nie poprawiającego się Rektor wzywa do siebie, i tam go jeszcze mocniéj strofuje i zagraża mu aresztem.

14. Areszt u służącego szkolnego w czasie wolnym od lekcyi.

15. Приглашеніе провинившагося на конференцію, передъ полный составъ Учителей, гдѣ онъ получаетъ строгій выговоръ съ тѣмъ, что будетъ подвергнутъ болѣе продолжительному аресту, и о томъ увѣдомлены будутъ родители или опекуны его, и имя его будетъ записано въ черную книгу.

16. Полудневный арестъ на хлѣбъ и воду, которые доставляются ему съ его квартиры. Арестуя ученика на болѣе продолжительное время, необходимо всегда придумать для него занятіе, чтобы бездѣйствіе не внушало ему дурныхъ мыслей, а также стараться, чтобы онъ никогда не оставался совершенно уединеннымъ. Арестъ, по мѣрѣ вины и раздражительности ученика, можетъ быть назначенъ болѣе тяжелый или болѣе сносный, ни въ какомъ однако случаѣ не долженъ быть доведенъ до строгости, или до того, чтобы могъ угрожать здоровью.

17. Ученики, достойные перевода изъ низшаго въ высшій классъ въ отношеніи успѣховъ въ наукахъ, но незаслуживающіе поведеніемъ публичной похвалы, не должны быть помѣщаемы вмѣстѣ съ прочими въ спискѣ для прочтенія ихъ фамилій на публичномъ испытаніи, а только частнымъ образомъ переводятся изъ низшаго въ высшій классъ.

18. Прочтеніе нерадивому ученику его отмѣтокъ съ начала партикулярно, неисправляющемуся же — въ присутствіи всего класса.

Предвареніе о прочтеніи отмѣтокъ публично на частномъ экзаменѣ, наконецъ, и на публичномъ испытаніи, что однако не можетъ быть допущено безъ особаго разрѣшенія самой Дирекціи.

19. Увѣдомленіе чрезъ Ректора родителей или опекуновъ о худомъ поведеніи сына или питомца, съ пересылкою имъ его отмѣтокъ или замѣчаній объ немъ въ училищномъ журналѣ.

20. Учениковъ 1, 2 и 3 классовъ, на которыхъ не подѣйствуютъ вышеизложенныя и тому подобныя средства, слѣдуетъ стращать тѣлеснымъ наказаніемъ, сперва представивъ имъ въ самыхъ яркихъ чертахъ всю его постыдность.

15. Wezwanie przewiniającego przed całe Zgromadzenie Nauczycieli na konferencyą i tam zgromienie go i pogrożenie aresztem przydłuższym, doniesieniem jego rodzicom, lub opiekunom, zapisaniem imienia jego w księgę czarną.

16. Areszt przez południe o chlebie i wodzie, przyniesionych mu ze stancyi jego. Osadzając na czas przydłuższy do aresztu, potrzeba zawsze obmyślić uczniowi zatrudnienie, aby bezczynność nie podawała mu złych myśli, tudzież starać się o to należy, aby nigdy nie był zupełnie samotnym. W miarę wykroczenia i czułości ucznia, areszt może być różnemi sposobami martwiącemi przykrzejszym, lub znośniejszym czyniony, nigdy jednak do srogości posuwanym, lub zdrowiu zagrażającym.

17. Uczniowie dojrzali do promocyi ze względu nauk, a ze względu sprawowania się nie zasługujący na pochwałę publiczną, nie będą podani na popisie wraz z drugiemi do czytania ich imion, ale tylko prywatnie z klassy niższéj do wyższéj przeprowadzonymi zostaną.

18. Czytanie naprzód prywatne, a niepoprawującemu się w jego klassie złéj jego cenzury.

Zagrożenie czytaniem jéj publicznie na examinie prywatnym, a nareszcie i na popisie, co jednak uskutecznioném być nie może bez wyraźnego zezwolenia saméj Dyrekcyi.

19. Doniesienie przez Rektora rodzicom lub opiekunom o złem sprawowaniu się syna lub pupilla, z przesłaniem im jego cenzury albo opisu w dzienniku szkolnym.

20. Dzieciom klassy I, II i III, na którychby powyższe lub tym podobne sposoby nie skutkowały, zagrożenie karą cielesną, wystawiwszy wprzód jak najżywszemi kolorami jéj haniebność.

21. Наказаніе розгами посредствомъ перваго училищнаго служителя.

22. Учениковъ старшихъ лѣтами и высшихъ классовъ слѣдуетъ стращать исключеніемъ изъ училища.

23. Предостереженіе родителей или опекуновъ отъ лица Ректора о сдѣланномъ ихъ сыну или питомцу предложеніи объ исключеніи его изъ училища, съ пересылкою его отмѣтокъ или выписки изъ училищнаго журнала о его дурныхъ поступкахъ.

24. Исключеніе изъ училища послѣ предварительнаго совѣщанія Ректора съ старшими Учителями и на основаніи состоявшагося большинствомъ голосовъ приговора, который препровождается родителямъ или опекунамъ провинившагося ученика.

25. Если же родители или опекуны будутъ просить Ректора объ отмѣнѣ постановленнаго приговора и чтобы, не исключая виновнаго изъ училища, онъ попробовалъ исправить его тѣлеснымъ наказаніемъ, въ такомъ только случаѣ дозволяется употребить это наказаніе лишь одинъ разъ; иначе же, не взирая ни на какія ходатайства и просьбы, ученикъ долженъ быть исключенъ изъ училища.

26. Тѣлесному наказанію должны предшествовать два выговора, одинъ частный, второй публичный, а также судъ собранныхъ Учителей, подъ предсѣдательствомъ Ректора или назначеннаго имъ Учителя. Учитель, обиженный ученикомъ, не имѣетъ рѣшительнаго голоса. О таковомъ засѣданіи долженъ быть составленъ протоколъ, и, сверхъ того, особо изготовляется рѣшеніе, въ коемъ излагаются всѣ подробности, то есть: проступокъ ученика, за который онъ подвергается тѣлесному наказанію, его прежніе проступки, двойной выговоръ, а равно всѣ употребленныя до сихъ поръ средства и второстепенныя взысканія къ предупрежденію проступковъ. Рѣшеніе это, подписанное Ректоромъ и всѣми Учителями, съ приложеніемъ училищной печати, Ректоръ, въ присутствіи по крайней мѣрѣ двухъ Профессоровъ, прочитываетъ обвиненному и спрашиваетъ его,

21. Dopełnienie téj kary przez pierwszego sługę szkolnego.

22. Co do starszych i klass wyższych uczniów zagrożenie oddalenia ze szkół.

23. Przestrzeżenie przez Rektora rodziców lub opiekunów, o uczynionem zapewnieniu ich synowi lub pupillowi oddalenia go ze szkół, z przesłaniem im jego cenzury lub wypisu o jego złych postępkach z dziennika szkolnego.

24. Oddalenie ze szkół, za poprzedniczem Rektora ze starszemi Nauczycielami naradzeniem się i formowanym większością głosów wyrokiem, który rodzicom lub opiekunom winowajcy przesłany być powinien.

25. Gdyby zaś ciż rodzice lub opiekunowie nalegali na Rektora, aby dekret swój zwolnił i, zamiast oddalenia ze szkoły niepoprawującego się, sprobował sposobu poprawienia go karą cielesną, naówczas dopiero można do niéj przystąpić raz tylko jeden; bo inaczéj bez względu na wszelkie instancye i prośby ze szkół oddalonym być powinien.

26. Karę cielesną, poprzedzić powinny dwa upomnienia, jedno prywatne, drugie publiczne, tudzież sąd zgromadzonych Nauczycieli pod prezydencyą Rektora lub wyznaczonego Nauczyciela. Professor od ucznia skrzywdzony nie ma głosu stanowczego. Sessya ma być zapisana w protokół, a osobno napisany dekret, wszystkie szczegóły obejmujący, to jest przewinienie ucznia, za które ściągnął na się karę cielesną, jego dawniejsze przewinienia, podwójne upomnienie i użycie wszystkich sposobów i wszystkich kar pomniejszych dla zapobieżenia wykroczeniom. Dekret ten podpisany przez Rektora i wszystkich Nauczycieli i pieczęcią szkolną przyciśniony, Rektor w przytomności dwóch przynajmniéj Professorów przeczyta obwinionemu i zapyta go, czy ma co powiedzieć na swoją obronę? Po odpowiedzi ucznia i po uwagach

имѣетъ ли онъ что нибудь сказать въ свое оправданіе. По выслушаніи отвѣта ученика и замѣчаній, сдѣланныхъ по этому случаю Ректоромъ, послѣдуетъ исполненіе рѣшенія слѣдующимъ порядкомъ: училищный служитель выводитъ обвиненнаго въ особую комнату и въ присутствіи Профессоровъ исполняетъ рѣшеніе. Затѣмъ Ректоръ объявляетъ наказанному, что если онъ не исправится, то, вмѣсто вторичнаго тѣлеснаго наказанія, будетъ исключенъ изъ училища безъ свидѣтельства. Если бы кто изъ сотоварищей насмѣхался надъ наказаннымъ, получитъ отъ Ректора публичный выговоръ и, какъ несострадательный къ несчастію ближняго, будетъ записанъ въ черную книгу.

27. Черная книга назначается для записыванія съ поясненіемъ всѣхъ подробностей, именъ всѣхъ тѣхъ учениковъ, которые, по случаю безнравственныхъ поступковъ, или добровольнаго упущенія въ наукахъ, получили публичный выговоръ, подверглись тѣлесному наказанію, или удалены изъ училища безъ аттестата, и, наконецъ, всѣхъ тѣхъ, которые навлекли безчестіе на цѣлое заведеніе или на цѣлый классъ, или же лично только на себя самихъ. Изъ этой книги могутъ быть вычеркнуты только исправившіеся ученики.

28. Стояніе на колѣняхъ, битье по ладонямъ и по плечамъ, толчки, таскапіе за волосы и за уши, употребленіе оскорбительныхъ и поносныхъ словъ и тому подобные способы обхожденія, унижающіе Учителя въ глазахъ учениковъ и доказывающіе, что самъ Учитель не получилъ хорошаго воспитанія, что не владѣетъ собою въ первомъ порывѣ гнѣва, и что не съумѣетъ побранить разумно и убѣдительно, сторожайше воспрещаются въ нашихъ училищахъ. Равно воспрещаемъ назначать въ наказаніе заучивать что либо наизусть, потому что желаемъ, чтобы ученики въ нашихъ училищахъ были руководимы Учителями такимъ образомъ, чтобы почитали ученіе не наказаніемъ, но величайшимъ для себя счастіемъ.

Вышеисчисленныя наказанія, употребленныя разсудительно и прилично, будутъ достаточны для пресѣченія всѣхъ про-

nad nią Rektora, nastąpi exekucya w taki sposób: sługa szkolny wyprowadza obwinionego do osobnéj izby i w przytomności Professorów, uskuteczni dekret. Ukaranemu Rektor oświadczy, że jeżeli się nie poprawi, zamiast powtórnéj kary cielesnéj, będzie ze szkół bez zaświadczenia oddalony. Ktoby ze współuczniów natrząsał się z ukaranego, taki publicznie od Rektora zgromiony i jako nieczuły na nieszczęście bliźniego w czarną księgę zapisany będzie.

27. Księga czarna przeznaczona będzie do zapisywania, z wymienieniem wszystkich okoliczności przestępstwa, imion tych wszystkich uczniów, którzy dla niemoralnych postępków, lub dobrowolnego opuszczania się w naukach, odebrali upomnienie publiczne, ściągnęli na się karę cielesną, którzy zostali oddaleni ze szkół bez patentu, nakoniec ci wszyscy, którzy ściągnęli hańbę na cały instytut szkolny, albo na swoją klassę, albo na własną tylko osobę. Z téj księgici tylko mogą być wymazanemi którzy poprawę okażą.

28. Klęczenie, bicie w dłoń lub po plecach, szturchanie, ciągnienie za włosy lub uszy, używanie wyrazów obelżywych i grubijańskich i tym podobne sposoby postępowania, upadlające Nauczyciela w oczach uczniów, i będące dowodem, że sam nie ma dobréj edukacyi, że nie jest panem siebie samego w pierwszym gniewie, że go niestać na połajanie rozumne i przekonywające, są jak najsurowiéj w szkołach naszych zakazane. Równie także zakazujemy naznaczać na karę uczyć się czego na pamięć; chcemy albowiem, aby uczniowie w szkołach naszych, tak byli od Nauczycielów prowadzeni, iżby uczenie się nie za karę, lecz za największe dla siebie szczęście poczytywali.

Kary powyżéj wyliczone, roztropnie i przyzwoicie użyte, będą dostateczne do powściągnienia wszystkich zdrożności między

ступковъ между учениками. Выборъ и употребленіе ихъ предоставляется благоразумію и совѣсти лицъ, составляющихъ училищное начальство, съ тѣмъ однако предостереженіемъ, что наказаніе не достигаетъ предположенной цѣли, если оно не соотвѣтственно по отошенію степени вины лицу или обстоятельствамъ. За одни и тѣ же проступки, когда они совершены двумя учениками, очень часто иначе долженъ быть наказываемъ каждый изъ нихъ. Ребенокъ напр., воспитанный въ честномъ домѣ и благоразумно руководимый съ колыбели, будучи побраненъ слегка, огорчится сильнѣе и скорѣе исправится, нежели разсѣянный и запуганный дома мальчикъ, хотябы онъ былъ наказанъ самымъ строгимъ образомъ.

А потому пусть Учители никогда не забываютъ слѣдующихъ изреченій Квинтиліана, Сенеки и Цицерона.

Docendi peritus tradito sibi puero, ingenium ejus naturamque perspiciat, ut quomodo tractandus sit discentis animus, intelligat. Sunt enim quidam, nisi institeris remissi, quidam imperia despicantur, quosdam continet metus, quosdam debilitat; ab aliis continuus labor aliquid extundit, in aliis plus animi impetus facit. *Quintilianus.*

Nullum animal morosius est, nullum majore arte tractandum. quam homo, nulli magis parcendum. Ille, cui aliorum tradita salus, et cura est, cum corum vitiis luctetur et resistat. Quibusdam morbum suum exprobret, quosdam mollius curet: ad graviora remedia, ubi tantum necessi fuerit, confugiat. *Seneca.*

Diligentissime videndum est, qui instituunt alios atque erudiunt, quo sua quemque natura maxime ferre videatur: est enim ad cujusque natura accomodanda, quantum licet, doctoris institutio. *Cicero.*

Наказаніе за упущенія, пороки и проступки, совершенные внѣ училища, принадлежатъ большею частью къ домашней власти.

Такъ какъ настоящія правила о наказаніяхъ, а равно о средствахъ, уменьшающихъ и отклоняющихъ необходимость

uczniami. Wybór i użycie ich za każde przewinienie, zdajemy na rozsądek i sumienie osób, zwierzchność szkolną składających, z tą jedynie przestrogą, że kara chybia zupełnie zamierzonego celu, jeżeli nie jest stosowna do przewinienia, do osoby i do okoliczności. Te same zdrożności od dwóch uczniów popełnione, w każdym częstokroć inaczéj ukarane być powinny. Dziecię np. w uczciwym domu wychowane i rozumnie od kolebki prowadzone, lekko połajane, większe uczuje zmartwienie i prędzéj się poprawi, niż chłopiec roztargniony, w domu zahukany, choćby był najsurowiéj ukaranym.

Niech więc Nauczyciele nigdy nie zapominają następujących przestróg Kwintyliana, Seneki i Cycerona:

Docendi peritus tradito sibi puero, ingenium ejus naturamque perspiciat, ut, quomodo tractandus sit discentis animus, intelligat. Sunt enim quidam, nisi institeris remissi, quidam imperia despicantur, quosdam continet metus, quosdam debilitat; ab aliis continuus labor aliquid extundit, in aliis plus animi impetus facit. *Quintilianus.*

Nullum animal morosius est, nullum majore arte tractandum, quam homo, nulli magis parcendum. Ille, cui aliorum tradita salus et cura est, cum eorum vitiis luctetur et resistat. Quibusdam morbum suum exprobret, quosdam mollius curet: ad graviora remedia, ubi tantum necesse fuerit, confugiat. *Seneca.*

Diligentissime videndum est, qui instituunt alios atque erudiunt, quo sua quemque natura maxime ferre videatur: est enim ad cujusque naturam accomodanda, quantum licet, doctoris institutio. *Cicero.*

Karanie uchybień, zdrożności i występków popełnionych za szkołą, należy po większéj części do zwierzchności domowéj. Kary te, równie jak środki zmniejszające i odwracające potrzebę karania, jako saméj tylko zwierzchności szkolnéj do wiadomości po-

наказанія, нужны одному только училищному начальству для свѣдѣнія, то они не должны быть никогда читаемы ученикамъ, ни сообщаемы имъ какимъ нибудь другимъ способомъ, такъ какъ свѣдѣніе это могло бы принести инымъ болѣе вреда, чѣмъ пользы. Мы желаемъ, чтобы учащееся юношество, не зная о предѣлахъ власти поставленнаго надъ нимъ начальства, уважало, любило и боялось своихъ Учителей, которые заступаютъ мѣсто ихъ родителей и высшей государственной власти.

Одобрено въ засѣданіи Эдукаціонной Дирекціи 6 Октября 1812 года.

(подписано) *Станиславъ Потоцкій*, Д. Е. Н.

№ 6.

Инструкція о взиманіи платы за ученіе.

(1812 года.)

Дирекція Народнаго Просвѣщенія, принимая во вниманіе, что плата за ученіе, взимаемая съ учениковъ еще во время бывшей Эдукаціонной Коммисіи и назначенная на удовлетвореніе потребности учебныхъ заведеній, какъ-то: на отопленіе, на содержаніе сторожа, на освѣщеніе и т. д., оказывается нынѣ излишнею, такъ какъ всѣ эти издержки покрываются на основаніи штатовъ изъ казенныхъ училищныхъ суммъ, и имѣя притомъ въ виду, что обученіе иностраннымъ языкамъ и рисованію, производимое прежде въ счетъ особой платы, вносимой учениками, производится нынѣ также на счетъ обще-

trzebne, nie będą nigdy uczniom czytane ani w jakikolwiek bądź sposób udzielane. Wiadomość albowiem ta, więcéjby mogła być dla niektórych szkodliwą, niż pożyteczną. Chcemy, aby młodzież szkolna, nie wiedząc o granicach władzy nad sobą, szanowała, kochała i obawiała się swoich Nauczycieli, tak, jako namiestników swoich rodziców i najwyższéj zwierzchności krajowéj.

Przyjęto na sessyi Dyrekcyi Edukacyjnéj, dnia 6 Października 1812 roku.

(podpisano) *Stanisław Potocki*, D. E. N.

N° 6.

Instrukcya względem opłat od uczniów.

(z r. 1812.)

Dyrekcya Edukacyi Publicznéj bacząc, iż opłaty szkolne od uczniów, za czasów jeszcze dawnéj Kommissyi Edukacyjnéj zwyczajnéj, przeznaczone na potrzeby szkolne, jako to: na opał, na kalafaktora czyli stróża, na światło i t. d., nie są już potrzebnemi; gdyż te wszystkie koszta znajdują się na etatach szkolnym funduszem rządowym opatrywane; gdy prócz tego nauka języków zagranicznych i rysunków dawniéj osobno od uczniów opłacana, teraz równie kosztem publicznym jest dawana,—osądziła za potrze-

ственныхъ суммъ,—признала нужнымъ, не отмѣняя этихъ издержекъ и платежей, дать имъ другое назначеніе и обратить ихъ на удовлетвореніе другихъ не менѣе существенныхъ нуждъ учебныхъ заведеній.

Съ этою цѣлью, распространяя дѣйствіе устава, введеннаго бывшимъ Правительствомъ въ нѣкоторыхъ только училищахъ, на всѣ учебныя заведенія въ краѣ, и назначая взиманіе незначительной платы съ болѣе зажиточныхъ учениковъ на содержаніе Преподавателей, или помощниковъ Учителей, на увеличеніе библіотеки, инструментовъ и коллекцій по части естественной исторіи, безъ которыхъ наука дѣлается безполезною, постановляетъ слѣдующія правила.

§ 1.

Въ первоначальныхъ училищахъ, а также въ состоящихъ при высшихъ училищахъ первоначальныхъ классахъ, если они содержатся изъ складки училищнаго общества, не взимается особой платы съ учениковъ, а только въ тѣхъ мѣстахъ, гдѣ общественный сборъ еще не введенъ.

§ 2.

Въ уѣздныхъ училищахъ ученики (см. § 1) платятъ въ годъ 18 злотыхъ польскихъ въ два срока, впередъ по 9 польскихъ злотыхъ.

§ 3.

Въ окружныхъ училищахъ ученики (см. § 1) платятъ въ годъ 18 злотыхъ польскихъ, въ два срока, впередъ по 9 злотыхъ польскихъ.

§ 4.

Въ департаментскихъ училищахъ каждый ученикъ платитъ въ годъ 24 польскихъ злотыхъ въ два срока, по 12 польскихъ злотыхъ.

bę nie znosić tych kosztów i opłat, ale je na inne równie konieczne szkół potrzeby obrócić i zamienić.

W tym celu rozciągając ustawę przeszłego Rządu do niektórych szkół zaprowadzoną, na wszystkie w kraju szkoły, i naznaczając szczupłe od uczniów możniejszych opłaty na utrzymanie kollaboratorów, czyli pomocników Nauczycielom, na wzrost bibliotek, machin i zbiorów historyi naturalnéj, bez których nauka niepożyteczną się staje, stanowi co następuje.

§ 1.

Szkoły elementarne, tudzież przy wyższych szkołach klassy elementarne, gdy się ze składki towarzystwa szkolnego utrzymują, nie pobierają opłaty od pojedynczych uczniów, tylko tam, gdzie składka towarzystwa nie jest jeszcze zaprowadzona.

§ 2.

W szkołach podwydziałowych uczniowie (obacz § 1) płacić będą na rok złp. 12, to jest dwiema ratami z góry, po złp. 6.

§ 3.

W szkołach wydziałowych uczniowie (obacz § 1) płacić będą rocznie po złp. 18, dwiema ratami z góry po złp. 9.

§ 4.

W szkołach departamentowych każdy uczeń płaci rocznie złp. 24, dwiema ratami, po złp. 12.

§ 5.

Въ первоначальныхъ училищахъ и классахъ, содержащихся изъ складокъ училищнаго общества, ученикъ, родители котораго не принадлежатъ къ обществу того училища, въ которомъ онъ обучается, долженъ платить въ годъ, въ два срока впередъ, по 6 польскихъ злотыхъ.

§ 6.

Передъ началомъ каждаго учебнаго полугодія, ученики, желающіе поступить въ училище, должны быть представлены Ректору, для экзамена и записи, своими родителями, опекунами, или заступающими ихъ мѣсто; при чемъ они вносятъ причитающуюся съ нихъ плату и получаютъ въ томъ квитанцію, которая должна быть представлена ученикомъ, приходящимъ первый разъ въ училище, въ каждомъ полугодіи Учителю, потому что безъ таковой квитанціи онъ не можетъ быть принятъ въ училище.

§ 7.

Отъ этой платы могутъ быть освобождаемы сыновья очень бѣдныхъ родителей, явившіе несомнѣнныя доказательства отличныхъ способностей и любви къ наукамъ, такъ что съ увѣренностью ожидать можно, что изъ нихъ выйдутъ образованные люди, и что они своею дѣятельностью на пользу общества, преимущественно же на пользу учебныхъ заведеній, возблагодарятъ за оказанное имъ благодѣяніе.

§ 8.

Родители, желающіе исходатайствовать такое освобожденіе отъ платы, должны обратиться съ прошеніемъ къ мѣстному дозору. Къ этому прошенію они прилагаютъ:

a) формальное свидѣтельство о своей бѣдности;

b) документы и свидѣтельство о степени познаній кандидата въ наукахъ, если онъ уже гдѣ либо обучался, и о его поведеніи.

§ 5.

W szkołach i klassach elementarnych, ze składki towarzystwa szkolnego utrzymujących się, uczeń którego rodzice nie należą do towarzystwa szkoły, w którćj się uczy, powinien płacić rocznie, dwiema ratami z góry, złp. 6.

§ 6.

Przed zaczęciem każdego półrocza szkolnego, uczniowie, mający chodzić do szkoły, prezentowani będą Rektorowi przez swoich rodziców, opiekunów lub ich zastępców do examinu i zapisu; przyczem zaraz stosowną kwotę złożą i na nią kwit odbiorą, który przez ucznia pierwszy raz do szkoły w każdem półroczu przychodzącego, ma być okazanym Professorowi, bo bez takowego kwitu uczeń do szkoły przyjętym być nie może.

§ 7.

Od opłaty téj mogą być uwolnieni synowie bardzo ubogich rodziców, dający niewątpliwe dowody znakomitéj zdatności i wielkiéj ochoty do nauk tak, iż się po nich z pewnością spodziewać można, że wyjdą na ludzi światłych, i użytecznością dla kraju, a mianowicie dla szkół, wywięzywać się będą z doznanego dobrodziejstwa.

§ 8.

Chcący zyskać takowe uwolnienie od opłaty rodzice udadzą się z prośbą do dozoru właściwego. Do téj prośby przyłączą;

a) zaświadczenie urzędowe swego ubóstwa,

b) dowody i zaświadczenie odbytéj dotąd nauki, jeżeli już jaką brali i sprawowania się.

Дозоръ, испросивъ мнѣнія Ректора того училища, въ которомъ родители желаютъ помѣстить своего сына, если оно будетъ говорить въ пользу ученика, освобождаетъ его отъ платы на текущее полугодіе. Если же Ректоръ не изъявитъ на то своего согласія, то долженъ подробно объяснить дозору побудительныя къ тому причины.

§ 9.

Освобожденіе отъ платы должно быть возобновляемо каждое полугодіе, и потому родители или опекуны должны заблаговременно, передъ открытіемъ полугодичнаго курса, подать дозору новое прошеніе, съ приложеніемъ мнѣнія Ректора.

§ 10.

Свидѣтельства объ освобожденіи отъ платы служатъ Ректору, при годичномъ разсчетѣ, доказательствомъ для повѣрки взноса училищной платы.

§ 11.

Поступившіе и внесенные въ записную книгу платежи остаются въ распоряженіи Ректора, который обязанъ представлять въ нихъ отчетъ и обращать ихъ на удовлетвореніе слѣдующихъ нуждъ заведенія:

a) на жалованье экстраординарнымъ Учителямъ, или Преподавателямъ;

b) на прибавки къ жалованью Учителямъ иностранныхъ языковъ и искусствъ, еслибы ихъ не нашлось за жалованье, положенное по штату;

c) на текущіе мелкіе училищные расходы, какъ-то: на покупку мѣла, губокъ, циркулей и т. п.;

d) на увеличеніе математическаго, физическаго и химическаго кабинетовъ, а также коллекцій ботанической и по части естественной исторіи.

Dozór zasiągnąwszy opinii Rektora téj szkoły, do któréj się wpraszają, jeżeli ta okaże się za uczniem, wyda temuż uwolnienie od opłaty na idące półrocze. Jeżeliby zaś Rektor dał opiniją przeciwną, powinien ją przed dozorem należycie usprawiedliwić.

§ 9.

Uwalniania co pół roku mają być odnawiane, a zatém wcześnie, przed zaczęciem nowego półrocza, rodzice lub opiekunowie nową prośbę do dozoru podać powinni, z przyłączeniem opinii Rektora.

§ 10.

Uwalniania od opłaty służyć będą Rektorowi przy obrachunku rocznym, na udowodnienie ilości wybranéj opłaty szkolnéj.

§ 11.

Zebrane i w protokół zapisu wciągnione opłaty, zostają w ręku Rektora salvo calculo na opędzenie potrzeb szkolnych następujących:

a) na opłacenie Nauczycielom nadzwyczajnym, czyli kollaboratorom;
b) na dopłatę Nauczycielom języków obcych i kunsztów, jeżeliby ich za pensyą etatową dostać nie można było;
c) na potoczne drobne wydatki szkolne, jako to: kredę, gąbkę, cyrkle etc;
d) na pomnożenie zbioru matematycznego, fizycznego, chemicznego, naturalnego i botanicznego.

§ 12.

Одинъ разъ въ годъ, а именно въ Августѣ мѣсяцѣ, Ректоръ представляетъ полный разсчетъ этой платѣ училищному дозору, прилагая слѣдующіе документы:

a) именный списокъ ученикамъ, посвидѣтельствованный подписью его и штатныхъ Учителей;

b) свидѣтельство объ освобожденіи учениковъ отъ платы;

c) росписки по произведеннымъ имъ издержкамъ, по тремъ главнымъ статьямъ: 1) на содержаніе Преподавателей и на прибавки къ жалованью Учителей; 2) на текущіе расходы, и 3) на содержаніе кабинетовъ.

Дозоръ, разсмотрѣвъ эти счеты и представленныя Ректоромъ объясненія, въ случаѣ возникшихъ сомнѣній, препровождаетъ ихъ къ Префекту департамента, который представляетъ таковыя вмѣстѣ съ своими замѣчаніями въ Эдукаціонную Дирекцію.

§ 13.

Въ училищахъ, въ которыхъ положена и доселѣ взимается за ученіе высшая плата, она должна быть взимаема на будущее время въ такомъ же размѣрѣ.

Дана въ г. Варшавѣ, 29 Января 1812 года.

(подписано) *С. Потоцкій.*

§ 12.

Raz w rok, a to w miesiącu Sierpniu, Rektor cały obrachunek téj opłaty złoży swemu dozorowi, w sposobie następującym:

a) listę imienną uczniów, podpisem swoim i etatowych Professorów zaświadczoną;

b) uwolnienia od opłaty;

c) kwity uczynionych przez siebie wydatków w trojakim głównym podziale: 1) na kollaboratorów i dopłatę Nauczycielom, 2) potoczne, i 3) zbiory.

Dozór rachunki te roztrząsnąwszy, po ułatwionych jego przez Rektora monitach i wątpliwościach, z podpisem swoim prześle Prefektowi departamentu, który je z swojemi ewentualnemi uwagami odeśle do Dyrekcyi Edukacyjnéj.

§ 13.

W szkołach, w których dotąd wyższa od pomienionéj opłaty jest ustanowiona, ma być i nadal w sposobie jak dotąd pobierana.

Dan w Warszawie, dnia 29 Stycznia 1812 roku.

(podpisano) *S. Potocki.*

№ 7.

Внутреннее устройство воеводскихъ училищъ.

(1819 года.)

Введеніе.

Цѣль воеводскихъ училищъ.

§ 1.

Воеводское училище имѣетъ цѣлью доставить воспитывающимся въ немъ ученикамъ точныя основанія наукъ и знаній, которыя наиболѣе способствуютъ образованію ума и вселяютъ въ сердце благородныя чувства, съ тѣмъ, чтобы, съ одной стороны, юноша, окончившій съ успѣхомъ курсъ наукъ, былъ приготовленъ для поступленія въ Главную Школу или Университетъ, и чтобы, съ другой стороны, тотъ, который довольствуется пріобрѣтенными въ томъ же училищѣ познаніями, могъ съ пользою читать ученыя сочиненія и понимать ихъ, и, какъ просвѣщенный гражданинъ, могъ и самъ вести себя благоразумно и помогать совѣтами своимъ согражданамъ.

I. Науки, число классовъ, собраніе Учителей.

§ 2.

Въ этихъ училищахъ будутъ преподаваемы слѣдующіе предметы:

Законъ Божій и нравоученіе.

Языки: Польскій, Латинскій, Греческій, Французскій, Нѣмецкій, вмѣстѣ съ ихъ словесностью.

Всеобщая и Отечественная Исторія, Географія, Математика, Физика съ Химіею, Естественная Исторія, Чистописаніе, Черченіе и Рисованіе.

N° 7.

Wewnętrzne urządzenie szkół wojewódzkich.

(z roku 1819.)

W s t ę p.

Cel szkół wojewódzkich.

§ 1.

Szkoły wojewódzkiéj celem jest dać uczniom swoim gruntowne zasady nauk i umiejętności, które najwięcéj przyczyniają się do ukształcenia rozumu i napawają serce szlachetnemi uczuciami tak, ażeby młodzieniec ukończywszy chwalebnie wszystkie téj szkoły klassy, był usposobiony do Szkoły Głównéj czyli Uniwersytetu; przestający zaś na edukacyi, w tejże szkole powziętéj, aby mógł z pożytkiem dzieła uczone czytać i one rozumieć, a jako światły obywatel i sam się dobrze rządzić i radami swemi współobywateli wspierać.

I. Nauki, liczba klass, Zgromadzenie Nauczycielskie.

§ 2.

Nauki następujące dawane będą w tych szkołach:

Nauka Religii i moralności;

Języki wraz z ich literaturą: Polski, Łaciński, Grecki, Francuzki, Niemiecki;

Historya Powszechna i Ojczysta, Jeografia, Matematyka, Fizyka z Chemią, Historya Naturalna, Kaligrafia i Rysunki.

§ 3.

Способъ и объемъ преподаванія этихъ наукъ въ каждомъ классѣ, учебныя руководства и число уроковъ въ недѣлю опредѣлены въ особой программѣ.

Преподаваніе ихъ, кромѣ доставленія ученикамъ нужныхъ свѣдѣній, должно имѣть главною цѣлью упражненіе разсудка, пріученіе къ логическому сужденію и развитіе всѣхъ умственныхъ способностей.

§ 4.

Всякое воеводское училище будетъ имѣть шесть главныхъ классовъ и столько параллельныхъ, сколько въ нихъ окажется надобность.

§ 5.

Собраніе Учителей воеводскаго училища состоитъ: изъ Ректора, шести Профессоровъ, четырехъ Учителей, изъ нужнаго числа Преподавателей и изъ Учителя, или Учителей Закона Божія тамъ, гдѣ находится христіанское юношество разныхъ вѣроисповѣданій.

II. *Обязанности Ректора.*

§ 6.

Ректоръ есть непосредственный начальникъ ввѣреннаго ему училища и всѣхъ принадлежащихъ къ нему лицъ, и вмѣстѣ съ тѣмъ первый Профессоръ, и потому онъ не можетъ отлучаться изъ училища на продолжительное время, безъ разрѣшенія подлежащаго начальства.

Ректору предоставляется:

a) принимать вновь поступающихъ въ училище учениковъ;

b) составлять, на основаніи особой программы, росписаніе наукъ по часамъ, днямъ, классамъ и между Учителями;

§ 3.

Te nauki jakim sposobem mają być dawane, do jakiego stopnia w każdéj klassie, z jakich książek, i ile godzin w tydzień, opisano jest w osobnym planie.

Wykład ich, oprócz nadania uczniom potrzebnych wiadomości, powinien mieć nadto za cel główny, ćwiczenie rozsądku, wprawę w loiczne rozumowanie i rozwijanie wszelkich władz umysłowych.

§ 4.

Każda szkoła wojewódzka będzie miała sześć klass głównych, a tyle pobocznych, ile ich potrzebować będzie.

§ 5.

Zgromadzenie Nauczycielskie szkoły wojewódzkiéj składa się: z Rektora, z sześciu Professorów, z czterech Nauczycieli, z kollaboratorów, ile ich potrzeba wymagać będzie, z Nauczyciela lub Nauczycielów Religii, gdzie młodzież chrześcijańska kilku różnych jest wyznań.

II. *Obowiązki Rektora.*

§ 6.

Rektor jest bezpośrednim rządcą powierzonéj sobie szkoły i wszystkich do niéj należących osób, oraz pierwszym Professorem; dla tego nie może się oddalać od szkoły na czas przydłuższy, bez pozwolenia magistratury przyzwoitéj.

Do Rektora należy:

a) przyjmowanie nowo przychodzących do szkoły jego uczniów;

b) kierowanie rozkładem przepisanych w osobnym planie nauk na godziny, dnie, klassy i Nauczycielów;

c) имѣть надзоръ за Учителями и учениками и часто посѣщать классы;
d) назначать совѣщанія съ Учителями;
e) управлять публичными испытаніями;
f) управлять переводомъ учениковъ въ высшіе классы;
g) испытывать и выдавать аттестаты оставляющимъ училище ученикамъ;
h) завѣдывать имуществомъ и суммами училища;
i) вести съ властями установленную переписку.

A) Пріемъ учениковъ.

§ 7.

Пріемъ учениковъ долженъ происходить два раза въ годъ при открытіи учебнаго полугодичнаго курса, такъ какъ отъ этого зависитъ порядокъ и постепенная послѣдовательность уроковъ, и потому лишь по особенно уважительнымъ причинамъ дозволяется отступить отъ этого правила.

§ 8.

Поступающій въ воеводское училище долженъ умѣть читать по польски, четко писать, считать, знать четыре ариѳметическія дѣйствія съ простыми числами и выдержать изъ всего этого испытаніе передъ Ректоромъ.

§ 9.

Получившіе первоначальное воспитаніе въ какомъ нибудь училищѣ или частномъ заведеніи должны представить свидѣтельство начальника этихъ заведеній о своихъ успѣхахъ въ наукахъ и поведеніи. Свидѣтельство это Ректоръ пріобщаетъ къ дѣламъ училища и, не стѣсняясь имъ, подвергаетъ кандидата испытанію, для того, чтобы удостовѣриться, можетъ ли онъ быть принятъ въ училище, и чтобы назначить ему классъ, соотвѣтственный его познаніямъ. Если же въ послѣдствіи времени окажется, что вновь поступившій ученикъ не приго-

c) dozór nad Nauczycielami, uczniami i częste klass odwiedzanie;
d) składanie konferencyj z Nauczycielami;
e) kierowanie popisami;
f) kierowanie promocyami uczniów;
g) examen i patentowanie odchodzących ze szkoły uczniów;

h) baczność na własności i fundusze spólne szkoły;
i) utrzymanie przepisanych związków z magistraturami.

A) Przyjmowanie uczniów.

§ 7.

Dwa razy na rok przy otwarciu półrocza szkolnego, przyjmowanie uczniów miejsce mieć powinno, bo od tego zawisł porządek lekcyj i jednostajne w nich postępowanie, przeto chyba dla ważnych bardzo przyczyn od tego prawidła odstąpić można.

§ 8.

Przychodzący do szkoły wojewódzkiéj powinien umieć: czytać po polsku, pisać czytelnie, liczyć, znać cztery działania arytmetyczne z liczbami pojedyńczemi i z tego zdać sprawę przed Rektorem.

§ 9.

Ci którzy w szkole jakiéj lub prywatnym instytucie brali początkową edukacyę, złożą zaświadczenie przełożonego tegoż instytutu o postępku swoim w naukach i obyczajach. Zaświadczenie to Rektor do akt szkolnych przyłączy, a pomimo to kandydata wyexaminuje, w celu przekonania się, czy może być przyjętym, i wyznaczenia mu klassy, usposobieniu jego odpowiadającéj. Gdyby się zaś potém pokazało, że nowo przybyły uczeń, w jakiéj nauce,

товленъ какъ слѣдуетъ для слушанія какой нибудь науки, преподаваемой въ этомъ классѣ, то Учители донесутъ о томъ Ректору.

§ 10.

Коль скоро выдержавшій испытаніе удостоится пріема въ училище, то помѣщающіе его въ заведеніи родители или опекуны представляютъ Ректору метрическое свидѣтельство о его крещеніи и свидѣтельство о привитіи оспы, объявляютъ, гдѣ помѣстили его на квартирѣ и подъ чьимъ надзоромъ, а также свои имена, фамиліи и мѣсто своего жительства, каковыя свѣдѣнія Ректоръ записываетъ въ дѣлахъ училища; при этомъ они должны поручиться за своего сына или питомца, что онъ будетъ приходить въ училище прилично одѣтъ и снабженъ необходимыми книгами и письменными и рисовальными принадлежностями, а также, что дома онъ всегда будетъ находиться подъ надлежащимъ присмотромъ. Ректоръ, съ своей стороны, объявитъ имъ, что за всякій проступокъ ученика, совершенный внѣ училища, отвѣчаютъ или сами родители, или назначенный ими надзиратель.

Полугодичную плату за ученіе Ректоръ записываетъ въ назначенную для этого книгу и выдаетъ квитанцію въ полученіи денегъ. Эту квитанцію ученикъ, приходящій въ классъ первый разъ въ каждомъ полугодіи, обязанъ представить Учителю, потому что безъ квитанціи онъ не можетъ быть допущенъ къ слушанію уроковъ.

§ 11.

При пріемѣ, Ректоръ объявляетъ всякій разъ воспитанникамъ, что учащемуся юношеству запрещено ходить въ театръ, развѣ только съ разрѣшенія учебнаго начальства, и лишь на такія пьесы, которыя признаны имъ будутъ приличными, и не иначе, какъ въ сопровожденіи своего домашняго надзирателя. Посѣщеніе же маскерадовъ и тому подобныхъ публичныхъ увеселеній въ ночное время вовсе ученикамъ воспрещается.

co do klassy nie jest na swojem miejscu, Professorowie ostrzegą Rektora.

§ 10.

Skoro wyexaminowany uznany będzie za zdatnego do przyjęcia, rodzice lub opiekunowie oddający go do szkoły, złożą jego metrykę w ręce Rektora, zaświadczenie z odbytéj ospy, oznajmią, gdzie go umieszczają i pod czyim dozorem, opowiedzą imię, przezwisko i mieszkanie swoje; co wszystko Rektor w aktach swoich szkolnych zapisze; zaręczą za swego syna lub pupilla, że będzie posyłany do szkoły przyzwoicie ubrany, opatrzony w książki i rzeczy potrzebne do pisania i rysunków, tudzież że w domu nie będzie mu nigdy zbywało na potrzebnym dozorze. Rektor im oświadczy, iż za każde wykroczenie ucznia za szkołą, rodzice sami lub z ich ramienia wyznaczony dozorca, jest odpowiedzialnym.

Opłatę półroczną szkolną wpisze Rektor w księgę na to przeznaczoną i na odebrane pieniądze kwit wyda. Kwit ten ma być pokazanym Professorowi przez ucznia, pierwszy raz w każdym półroczu do szkoły przychodzącego, bo bez kwitu uczeń nie może być przyjętym.

§ 11.

Przy każdym zapisie oznajmi Rektor, iż nie wolno jest młodzieży szkolnéj uczęszczać na teatr, chyba za pozwoleniem zwierzchności szkolnéj, i to na sztuki, które ta za przyzwoite osądzi, i w towarzystwie swego dozorcy domowego. Reduty zaś i wszelkie podobne zabawy nocne publiczne, uczniom są zakazane.

§ 12.

Родители, которые не въ состояніи внести установленную за ученіе плату, обязаны представить официальное свидѣтельство о своей бѣдности Ректору, который, пріобщивъ его къ дѣламъ училища, вноситъ ихъ сына въ списокъ учениковъ, пользующихся безплатнымъ ученіемъ.

§ 13.

По исполненіи всѣхъ вышеупомянутыхъ формальностей, Ректоръ прочтетъ принятому и первый разъ внесенному въ списокъ учениковъ воспитаннику, въ присутствіи сопровождающаго его лица, или же дастъ ему для прочтенія книжку, заключающую въ себѣ училищный уставъ и правила для учениковъ, внушивъ ему строгое исполненіе ихъ, при чемъ сообщаетъ ему списокъ необходимыхъ для него книгъ и инструментовъ, съ тѣмъ, чтобы таковые были имъ немедленно куплены, и указываетъ ему классъ, въ который онъ назначенъ.

При каждомъ пріемѣ Ректоръ не долженъ принимать ученика въ заведеніе до тѣхъ поръ, пока не удостовѣрится, что онъ не будетъ оставаться дома безъ надлежащаго надзора. Не дозволяется никому учреждать пансіоны для учениковъ, кто не имѣетъ на сіе разрѣшенія Ректора.

В) Составленіе расписанія наукамъ.

§ 14.

Число учениковъ въ каждомъ классѣ не должно значительно превышать шестидесяти. Если гдѣ либо окажется большее число, то Ректоръ раздѣляетъ классъ на два параллельныя отдѣленія, или болѣе, по мѣрѣ надобности. Составляя росписаніе уроковъ между Учителями и по классамъ, онъ обязанъ обращать вниманіе на то, чтобы каждая наука въ отдѣ-

§ 12.

Rodzice, którychby nie stało na opłatę, powinni świadectwami urzędowemi wywieść swą niemożność przed Rektorem, który takowe świadectwo do akt szkolnych przyłączy, a ucznia wpisze w rejestr jako bezpłatnego.

§ 13.

Kiedy już powyższe wszystkie przepisy dopełnione zostaną, Rektor przyjętemu i pierwszy raz w rejestr uczniów szkoły wpisanemu, w przytomności osoby, która go przyprowadziła, przeczyta, lub da do przeczytania książeczkę praw i przepisów szkolnych dla uczniów, z zaleceniem najściślejszego onych zachowywania; poda mu rejestr książek i narzędzi, których potrzebuje, aby one natychmiast nabył, i wskaże klassę do któréj przeznaczonym został.

Przy każdym zapisie szkolnym, Rektor nie przyjmie do szkoły młodzieńca, póki się nie przekona, że uczeń w domu bez potrzebnego dozoru nie zostaje. Nikomu niewolno dla uczniów szkolnych zakładać pensyi, kto nie jest do tego upoważnionym od Rektora.

B) Kierowanie rozkładem nauk.

§ 14.

Liczba uczniów w każdéj klassie nie ma znacznie przechodzić sześćdziesiąt osób, gdzieby większa być miała, podzieli Rektor klassy na dwa lub więcéj, kiedy trzeba będzie, oddziały. Robiąc rozkład lekcyj na Nauczycielów i klassy, wzgląd na to mieć

ленiяхъ одного класса была по возможности преподаваема однимъ Учителемъ.

§ 15.

Во всѣхъ классахъ и параллельныхъ отдѣленiяхъ обыкновенные уроки начинаются въ восемь часовъ утра, а оканчиваются въ 12 часовъ. Послѣ обѣда, лѣтомъ, уроки продолжаются съ трехъ до пяти, а зимою — съ двухъ до четырехъ часовъ.

§ 16.

Для предметовъ, предоставленныхъ доброй волѣ учениковъ, должно быть назначено время, свободное отъ другихъ уроковъ.

§ 17.

Ректоръ воеводскаго училища долженъ заниматься преподаванiемъ по крайней мѣрѣ шесть часовъ въ недѣлю, всякiй же Профессоръ и Учитель — не болѣе двадцати часовъ.

§ 18.

Согласно учебной программѣ, а равно предыдущимъ и послѣдующимъ правиламъ, Ректоръ, въ концѣ учебнаго полугодiя, составляетъ заблаговременно вмѣстѣ съ Профессорами расписанiе предметовъ между Учителями и по часамъ, такъ, чтобы всякiй Учитель могъ получить его отъ Ректора до начала новаго полугодiя. При этомъ расписанiи надобно обращать вниманiе на то, чтобы точныя науки сколько возможно были преподаваемы утромъ, и чтобы, изъ уваженiя къ второгодичнымъ ученикамъ VI класса, каждые два года преподавались различные предметы, а въ особенности языки съ ихъ словесностью. Копiю этого расписанiя, за своею подписью, Ректоръ прикажетъ выставить при начатiи новаго учебнаго курса, на видномъ для всѣхъ учениковъ мѣстѣ.

powinien, aby każda nauka w oddziałach jednéj klassy ile być może przez jednego Nauczyciela dawaną była.

§ 15.

Wszystkie klassy i ich oddziały zaczynają lekcye zwyczajne rano o godzinie ósméj, a kończą o godzinie dwunastéj. Po południu latem odbywają się lekcye od godziny trzeciéj do piątéj, a zimą od drugiéj do czwartéj.

§ 16.

Na przedmioty dobréj woli uczniów zostawione, czas innemi lekcyami nie objęty ma być przeznaczony.

§ 17.

Rektor szkoły wojewódzkiéj daje lekcyj najmniéj godzin sześć na tydzień, każdy zaś Professor i Nauczyciel po godzin najwięcéj dwadzieścia.

§ 18.

Stosownie do planu nauk, jako téż do poprzedzających i następnych prawideł, Rektor przy końcu półrocza szkolnego, wspólnie z Professorami zawczasu zrobi rozkład przedmiotów uczenia na osoby i godziny tak, żeby każdy Nauczyciel przed rozpoczęciem półrocza mógł ten rozkład od Rektora odebrać. Przy tym rozkładzie trzeba dawać baczność, aby nauki dokładne, ile możności, dawane były z rana, aby przez wzgląd na drugoletnich uczniów klassy VI, przedmioty, a zwłaszcza językowe i ich literatury, co drugi rok odmienne bywały dawane. Ułożonego tego rozkładu kopią Rektor każe zawiesić przy rozpoczęciu nowego kursu nauk, z podpisem swoim, na widocznem dla wszystkich uczniów miejscu.

C) Надзоръ за Учителями и учениками и частое посѣщеніе классовъ.

§ 19.

Главная обязанность Ректора состоитъ въ безпрестанномъ наблюденіи за тѣмъ, чтобы всѣ принадлежащія къ заведенію лица со всею точностію исполняли возложенныя на нихъ обязанности.

§ 20.

Съ этою цѣлью онъ долженъ часто посѣщать классы, преимущественно же тогда, когда въ нихъ преподаются уроки младшими Учителями и Преподавателями; наблюдать въ каждомъ классѣ за тѣмъ, исполняются ли правила, какъ относительно часовъ, такъ и относительно наукъ и способа ихъ преподаванія, а всего болѣе, соблюдается ли между науками надлежащая связь и постепенность ихъ по классамъ.

Для этого онъ имѣетъ право экзаминовать учениковъ во время уроковъ, чтобы удостовѣриться о сдѣланныхъ ими въ каждой наукѣ успѣхахъ; однако же при этихъ испытаніяхъ онъ долженъ обращать вниманіе на то, чтобы не сокращать излишне времени, назначеннаго Учителю для его предмета.

§ 21.

Кромѣ того, Ректоръ наблюдаетъ также за удобствомъ и чистотою въ классахъ, за цѣлостью училищныхъ строеній и мебели, приказывая школьнымъ служителямъ и поручая Учителямъ на все это обращать вниманіе, а причинившихъ какое либо поврежденіе принуждать къ починкѣ.

§ 22.

Какъ Ректоръ, такъ и Учители обязаны поочереди смотрѣть за учениками, приходящими преждевременно въ классъ и чтобы ими соблюдалась тишина и порядокъ.

C) Dozór nad Nauczycielami, uczniami, i częste klass odwiedzanie.

§ 19.

Głównym Rektora obowiązkiem będzie mieć nieustanną baczność, aby wszystkie osoby, do instytutu należące, obowiązków swoich jak najściśléj dopełniały.

§ 20.

Na ten koniec odwiedzać będzie często klassy, a mianowicie wtenczas kiedy tam lekcye przez młodszych Nauczycieli i kollaboratorów dawane bywają; uważać w każdéj klassie, czyli tak co do godzin, jak co do nauk i sposobu ich dawania dopełniają się przepisy; a nadewszystko, czyli się zachowuje przyzwoity pomiędzy naukami związek i stopniowanie ich przez klassy. Dla tego mocen jest examinować podczas lekcyj uczniów, doświadczając jak daleko, i z jakim pożytkiem w każdéj nauce postąpili; przy tych jednak examinach na to wzgląd mieć powinien, aby przeznaczonego Nauczycielowi na jego przedmiot czasu, znacznie nie skracał.

§ 21.

Przytém uważać także Rektor będzie na wygodę i ochędóstwo w klassach, na całość budowli i sprzętów szkolnych, nakazując sługom szkolnym, a Nauczycielom zalecając, aby na wszystko dawali baczność, a czyniących szkodę do naprawy zniewalali.

§ 22.

Tak Rektor jak Nauczyciele obowiązani są do kolejnego pilnowania i utrzymywania w cichości i porządku uczniów, przed czasem do klass przychodzących.

§ 23.

Въ случаѣ, еслибы какой либо Учитель, по болѣзни или по другимъ уважительнымъ причинамъ, не могъ нѣкоторое время исполнять своихъ обязанностей, Ректоръ снесется съ Учителями относительно заступленія его мѣста. Соединеніе двухъ классовъ въ одинъ, какъ замедляющее успѣхи учениковъ въ наукахъ, не должно быть допускаемо.

§ 24.

Что касается учениковъ, то Ректоръ въ особенности обязанъ оказывать имъ и имѣть о нихъ отеческое попеченіе, вникать въ ихъ нравственность и успѣхи въ наукахъ, не только, какъ было сказано выше, посѣщая ихъ часто въ классахъ, а иногда и въ ихъ квартирахъ, но также просматривая часто классные журналы и книги отмѣтокъ, о которыхъ говорится ниже, разспрашивая объ нихъ Учителей, наставниковъ и домашнихъ надзирателей, разсматривая письменныя ихъ упражненія и т. д. Учениковъ, получившихъ во всѣхъ отношеніяхъ хорошія аттестаціи, онъ долженъ похвалять, лѣнивыхъ увѣщевать и поощрять къ исправленію, или частнымъ образомъ, призвавъ ихъ къ себѣ на квартиру, или публично въ училищѣ, или въ совѣщаніи Учителей, или же въ присутствіи всего учебнаго состава, однимъ словомъ—наблюдать за неуклоннымъ исполненіемъ правилъ о наградахъ и наказаніяхъ, или училищнаго Устава, о чемъ издана будетъ особая, болѣе подробная инструкція.

§ 25.

Вмѣняется также Ректору въ обязанность имѣть надзоръ за тѣмъ, соблюдается ли въ квартирѣ ученика все то, что относится къ его здоровью, нравственности, надзору и учебнымъ пособіямъ.

§ 23.

W przypadku, gdyby który Nauczyciel dla choroby lub innéj ważnéj przyczyny nie mógł przez czas niejaki odbywać powinności swojéj, Rektor zniesie się z Nauczycielami względem zastąpienia jego lekcyj. Łączenie dwóch klass w jedną, jako bardzo opóźniające uczniom postęp w naukach, miejsca mieć nie powinno.

§ 24.

Co do uczniów, w szczególności Rektor ojcowską im okazywać i mieć nad nimi powinien opiekę, wglądać w ich obyczaje i postęp w naukach, już to, jak się wyżéj powiedziało, odwiedzając ich często w klassach, a niekiedy w ich mieszkaniach, już przeglądając często dzienniki szkolne i książki cenzury, o których niżéj, już wypytując się o nich Nauczycieli szkolnych, korrepetytorów i dozorców domowych, przeglądając ich pisma i t. d. Dobre zewsząd odbierających zalety pochwalać, opuszczających się napominać i do poprawy zachęcać, już to prywatnie ich do siebie wezwawszy, już publicznie w szkole, już przed konferencyą Nauczycieli, już przed całém szkolném zgromadzeniem; słowem przestrzegać jak najściślejszego dopełniania przepisów o nagrodach i karach, czyli Kodexu szkolnego, o czém dana będzie oddzielna obszerniejsza instrukcya.

§ 25.

Rektorowi porucza się także baczność czy w pomieszkaniu ucznia zachowuje się wszystko, co się ściąga do jego zdrowia, obyczajów, dozoru i pomocy w naukach.

D) Назначеніе совѣщаній.

§ 26.

Въ послѣднюю субботу каждаго мѣсяца, а въ случаѣ надобности и чаще, Ректоръ созываетъ всѣхъ Учителей для совѣщаній съ ними и взаимнаго обмѣна мнѣній обо всемъ томъ, что касается внутренняго управленія училищемъ, дисциплины, наукъ и способа ихъ преподаванія, а также быстрыхъ или медленныхъ успѣховъ учениковъ въ наукахъ, и мѣръ, принятыхъ для устраненія встрѣченныхъ препятствій, и т. д. Заключенія, истекающія изъ этихъ совокупныхъ совѣщаній, отбираются Ректоромъ по званію Предсѣдательствующаго и записываются Профессоромъ Польскаго языка въ протоколъ, послѣ чего Ректоръ долженъ озаботиться о приведеніи ихъ въ исполненіе. Въ этихъ совѣщаніяхъ Учители должны также сообщать подтвержденныя опытомъ замѣчанія свои, касающіяся учебной программы, учебныхъ книгъ и самаго устройства училищъ, для совмѣстнаго обсужденія и представленія ихъ на усмотрѣніе высшаго начальства.

§ 27.

Порядокъ увѣщаванія во время совѣщаній лицъ, не исправившихся не смотря на повторенныя нѣсколько разъ замѣчанія, указанъ въ главѣ: „о наградахъ и наказаніяхъ".

E) Управленіе испытаніями.

§ 28.

Въ теченіе учебнаго года производятся двоякія испытанія: одно частное, въ концѣ перваго полугодія, другое публичное, въ концѣ года.

§ 29.

Ректоръ, условившись предварительно съ Учителями, производитъ частный экзаменъ въ присутствіи членовъ мѣстной Эдукаціонной Дирекціи; на публичныя же испытанія

D) Składanie konferencyj.

§ 26.

W ostatnią sobotę każdego miesiąca, a w potrzebie i częściéj, Rektor zgromadzi wszystkich Nauczycieli, końcem porozumienia się z nimi, udzielania sobie nawzajem uwag nad tém wszystkiem, co się ściąga do wewnętrznego szkoły rządu, karności, nauk i sposobu ich dawania; nad coraz sporszym lub opieszalszym uczniów postępem, nad sposobami uprzątnienia zachodzących przeszkód i t. d. Wnioski, wynikające z téj wspólnéj obrady od Rektora, jako prezydującego, zebrane, Professor języka Polskiego w protokół zapisze, a Rektor dołoży starania, aby uskutecznione zostały. Na tych także konferencyach podawać mają Nauczyciele doświadczeniem stwierdzone uwagi swoje nad planem nauk, książkami elementarnemi, nad samém szkół urządzeniem, końcem wspólnego ich roztrząśnienia i przełożenia ich wyżéj.

§ 27.

Sposób napominania w czasie konferencyj tych osób, których prywatne przestrogi, kilkakrotnie powtarzane, nie poprawiły, opisany jest pod tytułem o nagrodach i karach.

E) Kierowanie popisami.

§ 28.

Dwojaki w roku szkolnym odbywać się będzie popis: jeden prywatny przy końcu pierwszego półrocza, drugi publiczny przy końcu roku.

§ 29.

Względem obu umówiwszy się wprzód Rektor z Nauczycielami, pierwszy odprawi w przytomności Członków Magistratury miejscowéj Wydziału Edukacyjnego, na drugi zaprosi osoby, mające

приглашаетъ лицъ, имѣющихъ надзоръ за Народнымъ Просвѣщеніемъ, и всю публику, программою, составленною имъ самимъ или однимъ изъ Учителей и напечатанною, гдѣ это окажется возможнымъ, на счетъ училищныхъ суммъ.

§ 30.

Программа должна заключать въ себѣ: во 1-хъ) описаніе состоянія училища, или, если оно было уже напечатано въ предыдущей программѣ и послѣ того не произошло никакихъ перемѣнъ, какое нибудь интересное педагогическое изслѣдованіе, или разсужденіе по части языковъ или наукъ, преподаваемыхъ въ заведеніи, съ особеннымъ примѣненіемъ къ мѣстнымъ условіямъ, не всегда написанное самимъ Ректоромъ, но по очереди однимъ изъ Профессоровъ; во 2-хъ) порядокъ въ которомъ будутъ производиться публичныя испытанія и въ какихъ предметахъ будутъ каждый день испытываемы ученики. Испытанія эти въ воеводскомъ училищѣ, состоящемъ изъ всѣхъ шести главныхъ классовъ, должны продолжаться три, а по крайней мѣрѣ два дня, смотря по мѣстнымъ обстоятельствамъ, начиная съ языковъ и переходя отъ нихъ къ собственнымъ знаніямъ, по которымъ ученики, въ доказательство своихъ успѣховъ, представляютъ также свои частныя письменныя сочиненія.

§ 31.

По каждому языку и по каждой наукѣ испытаніе начинается съ самаго низшаго класса, переходя постепенно къ высшимъ, для того чтобы публика могла удостовѣриться о степени познаній и объ успѣхахъ всякаго класса по каждому предмету.

§ 32.

Учители сами экзаминуютъ своихъ учениковъ, но дозволяется членамъ училищнаго дозора предлагать вопросы, чтобы убѣдиться, преподано ли Учителями и усвоено ли учениками все то, что опредѣлено учебною программою.

dozór nad Edukacyą Publiczną i całą publiczność, programmatem od siebie, lub pod dyrekcyą swoją od jednego z Nauczycielów ułożonym, i gdzie będzie można, kosztem funduszu szkolnego wydrukowanym.

§ 30.

Przedmiotem programmatu będzie: naprzód opis stanu szkoły, albo, jeżeli ten już był dany w poprzedzającym programmacie, a późniéj nic nowego nie zaszło, interessujące jakie badanie pedagogiczne, lub rozprawa jaka tycząca się języków lub nauk w planie przepisanych, a nadewszystko do kraju zastosowana, nie zawsze przez Rektora tylko, ale też kolejno przez jednego z Professorów wyrabiana; powtóre porządek, którym się popis odbywać będzie, i z czém którego dnia uczniowie popisywać się mają. Popis albowiem szkoły wojewódzkiéj, wszystkie sześć klass głównych już mającéj, trwać będzie dni trzy, a najmniéj dwa, podług okoliczności miejscowych, zaczynając od języków, od tych przechodząc do właściwych umiejętności, przy których też dowody postępku w prywatnych na piśmie robotach okazywać będą.

§ 31.

Z każdego języka i z każdéj umiejętności popis zaczynać się będzie od klassy najniższéj, postępując do wyższéj, ażeby publiczność poznać mogła, jak daleko i z jakim pożytkiem w szczególnych przedmiotach każda klassa doprowadzoną została.

§ 32.

Sami Nauczyciele examinują uczniów swoich, wolno jednak mającym dozór nad edukacyą publiczną, doświadczać czyli Nauczyciele wszystko wydali, a uczniowie pojęli, co plan nauk przepisuje.

§ 33.

Ректоръ называетъ предметъ, изъ котораго ученики должны выдержать испытаніе, и приглашаетъ для сего классъ и Учителя, который представляетъ членамъ училищнаго дозора краткій письменный очеркъ годичнаго курса своей науки и списокъ ученикамъ, раздѣляя ихъ, въ отношеніи способностей, на три разряда. Профессоры должны воздерживаться отъ безпрестаннаго подсказыванія отвѣтовъ ученикамъ.

§ 34.

Для того, чтобы Учители не отнимали другъ у друга времени при испытаніи, за два или три дня до начатія его Ректоръ распредѣлитъ между ними время, назначенное для испытаній, по часамъ и четвертямъ, смотря по обширности и важности каждаго предмета, и наблюдаетъ за тѣмъ, чтобы никто изъ нихъ не экзаминовалъ долѣе того времени, какое ему указано въ распредѣленіи.

§ 35.

Въ промежуткахъ испытаній ученики декламируютъ на тѣхъ языкахъ, которымъ учились, отрывки же для декламировки должны быть избираемы не только примѣнительно къ понятіямъ молодаго возраста, но кромѣ того такіе, которые послужили бы ученикамъ на будущее время образцомъ основательныхъ мнѣній, преимущественно нравственнаго содержанія, высокихъ мыслей, чистаго и правильнаго слога. Описанія, мысли и выраженія, способныя возбуждать страсти, достойныя порицанія, должны быть пропущены.

§ 36.

Въ концѣ послѣдняго дня, Ректоръ читаетъ именный списокъ учениковъ, удостоенныхъ перевода въ высшіе классы, списокъ же учениковъ, заслуживающихъ публичной похвалы, будетъ прочитанъ знатнѣйшимъ изъ присутствующихъ чинов-

§ 33.

Rektor mianuje przedmiot, z którego uczniowie sprawę zdawać mają, wzywa do niego klassę i Nauczyciela. Nauczyciel składa na piśmie dozór mającym nad edukacyą krótkie wyszczególnienie całoroczněj swojěj nauki i listę uczniów, dzieląc ich na 3 stopnie zdatności. Professorowie mają się wstrzymywać od ciągłego poddawania uczniom odpowiedzi.

§ 34.

Aby zaś jeden Nauczyciel drugiemu nie zabierał czasu popisu, na dwa lub trzy dni przed tymże, Rektor podzieli między nich czas rzeczony na godziny i kwadranse, stosownie do obszerności i ważności każdego przedmiotu, i uważać będzie, aby nikt więcéj czasu nad wydzielony sobie nie zabierał.

§ 35.

Popis przegradzać będą deklamacye w językach, których się uczono, rzeczy zaś do deklamowania obierane być mają, nietylko stosowne do pojęcia młodych umysłów, ale oraz takie, aby im nadal służyć mogły za wzór gruntownych zdań, zwłaszcza moralnych, wysokich myśli i czystego a poprawnego stylu. Opisy, myśli i wyrazy, któreby choć zdaleka mogły obudzać namiętności naganne, mają być pomijane.

§ 36.

Przy końcu dnia ostatniego Rektor przeczyta imiona uczniów, na promocyą zasługujących; imiona zaś uczniów na publiczne zalety zasługujących przez najznakomitszego z urzędników przy-

никовъ, который вмѣстѣ съ тѣмъ раздаетъ награды преуспѣвающимъ.

F) Управленіе переводами учениковъ въ высшіе классы.

§ 37.

За три недѣли до публичныхъ испытаній, каждый Учитель представляетъ Ректору списокъ ученикамъ, заслуживающимъ по его предмету перевода въ высшій классъ.

§ 38.

Когда эти списки будутъ представлены всѣми Учителями, то Ректоръ, разсмотрѣвъ ихъ и сравнивъ съ тѣми мнѣніями, какія онъ успѣлъ составить о каждомъ въ особенности ученикѣ, или часто посѣщая классы и испытывая въ нихъ учениковъ, или изъ совѣщаній съ Учителями, или же изъ классныхъ журналовъ и книги отмѣтокъ, составитъ общій переводный списокъ и, собравъ Учителей, разсматриваетъ его вмѣстѣ съ ними вторично, представляя имъ свои замѣчанія и предоставляя каждому изъ нихъ право свободно высказать свое мнѣніе.

§ 39.

Въ случаѣ, еслибы по крайней мѣрѣ половина Учителей не согласилась на какого нибудь ученика, представленнаго къ переводу Ректоромъ, или къ оставленію въ томъ же классѣ, Ректоръ предлагаетъ Учителямъ того класса, въ который ученикъ долженъ быть переведенъ, или въ которомъ онъ долженъ быть оставленъ, переэкзаминовать его въ его присутствіи. Послѣ такого испытанія, Ректоръ окончательно рѣшаетъ, достоинъ ли ученикъ перевода въ высшій классъ, или нѣтъ.

§ 40.

Такъ какъ для молодаго человѣка на учебномъ его поприщѣ нѣтъ ничего важнѣе годоваго перевода, такъ какъ переводимый слишкомъ скоро и безъ надлежащей подготовки не можетъ

tomnych czytane i przez tegoż zasłużonym nagrody rozdawane będą.

F). Kierowanie promocyami uczniów.

§ 37.

Na trzy tygodnie przed popisem publicznym, każdy Nauczyciel poda Rektorowi rejestr uczniów, których sądzi być godnymi promocyi do klassy wyższéj swego przedmiotu.

§ 38.

Gdy wszyscy Nauczyciele takowe oddadzą rejestra, Rektor rozważywszy je i porównawszy z temi wyobrażeniami, których nabył o każdym w szczególności uczniu, już to często odwiedzając klassy i w nich examinując, już z konferencyj, już z dzienników szkolnych i książki cenzury, ułoży rejestr jeneralny promocyj, i zgromadziwszy Nauczycielów, powtórnie go z nimi roztrząsać będzie, przekładając im uwagi i dając wolność każdemu czynienia ich sobie nawzajem.

§ 39.

W przypadku gdyby na jakiego ucznia od Rektora do promocyi podanego, lub od niéj odsunionego, połowa przynajmniéj Nauczycielów nie zgodziła się, Rektor zaleci tym Nauczycielom, do których klassy ma być posuniony, lub od któréj ma być wstrzymany uczeń, aby go w przytomności swojéj wyexaminowali. Po takowém examinie Rektor ostatecznie stanowi o zdatności lub niezdatności ucznia do promocyi.

§ 40.

Gdy dla młodego człowieka nie ma nic ważniejszego w zawodzie jego szkolnym, jak promocya roczna, gdy zbyt prędko i bez dojrzałości promowany w naukach ugruntować się nie może i na-

основательно усвоить себѣ науки и привыкаетъ довольствоваться поверхностными познаніями, и какъ, съ другой стороны, ученикъ, задержанный лишній годъ въ которомъ либо классѣ, независимо отъ потери дорогаго времени, не только становится тому же классу въ невыносимую тягость, но часто дѣлается совершенно оплошнымъ; то слѣдуетъ изъ этого заключить, сколь внимательнаго обсужденія требуютъ переводы учениковъ. И потому, для устраненія встрѣчаемыхъ Ректорами и Учителями затрудненій и вмѣстѣ съ тѣмъ для увѣренія родителей, иногда очень нетерпѣливыхъ и взыскательныхъ, что въ этомъ отношеніи не можетъ имѣть мѣста никакое пристрастіе, исчисляются здѣсь самые важные предметы и предѣлы ихъ преподаванія въ каждомъ классѣ, на которые, при составленіи переводовъ, наиболѣе слѣдуетъ обращать вниманіе.

Итакъ ученикъ, желающій поступить въ первый классъ, долженъ умѣть плавно читать и писать по польски, знать четыре ариѳметическія дѣйствія съ простыми числами; во второй классъ: разборъ частей рѣчи въ польскомъ языкѣ, латинскія склоненія и спряженія правильныхъ глаголовъ, четыре ариѳметическія дѣйствія съ простыми и именованными числами; въ третій классъ: латинскія склоненія и спряженія неправильныхъ глаголовъ и основныя правила латинскаго словосочиненія, чтеніе, а также спряженіе вспомогательныхъ глаголовъ на французскомъ и нѣмецкомъ языкахъ, ариѳметическія дѣйствія съ дробями, изъ геометріи о равенствѣ треугольниковъ и о параллельныхъ линіяхъ; въ четвертый классъ: писать безошибочно по польски подъ диктовку, сочинять письма легкаго содержанія, знать латинское словосочиненіе, склоненія и спряженія французскихъ и нѣмецкихъ правильныхъ глаголовъ, всю ариѳметику и четыре ариѳметическія дѣйствія съ общими знаками, изъ геометріи свойство круга; въ пятый классъ: разсказывать слышанное на отечественномъ языкѣ правильно и связно, правила Латинскаго словоударенія, правила польской и латинской піитики, изъ греческаго языка склоненія и спряженія правильныхъ

biera nałogu przestawania na niedokładnem rzeczy objęciu; gdy z drugiéj strony niepotrzebnie zatrzymany przez rok w klassie któréj uczeń, nietylko z uszczerbkiem drogiego czasu swojego bywa przykrym tejże klassy ciężarem, ale też częstokroć zupełnie się opuszcza; wnieść ztąd należy, jak wielkiéj układ promocyj potrzebuje uwagi; — dla ułatwienia więc Rektorom i Nauczycielom trudności, a razem dla zapewnienia rodziców bardzo czasem niecierpliwych i niewyrozumiałych, że w téj mierze żadne stronnictwo miejsca mieć nie może, wyszczególniają się tu najważniejsze nauk przedmioty i ich w każdéj klassie granice, na które przy układaniu promocyj najwięcéj zważać potrzeba. I tak umieć powinien uczeń przychodzący do klassy I-éj: czytać z łatwością po Polsku i pisać, znać cztery działania arytmetyczne z liczbami pojedynczemi; do klassy II-éj: rozbiór mowy na części w Polskim języku, deklinacye i koniugacye foremne Łacińskie, cztery działania arytmetyczne z liczbami pojedynczemi i wielorakiemi; do klassy III-éj deklinacye i koniugacye Łacińskie nieforemne i pierwsze zasady składni łacińskiéj; czytać, tudzież czasować słowa posiłkowe w języku Francuzkim, Niemieckim, działania arytmetyczne z ułamkami; z Jeometryi o przystawaniu trójkątów, i o liniach równoodległych; do klassy IV-téj bezbłędnie pisać po Polsku za dyktującym, układać listy w materyach łatwiejszych, konstrukcyę Łacińską, deklinacye i koniugacye Francuzkie i Niemieckie foremne, całą Arytmetykę i cztery działania arytmetyczne ze znakami ogólnemi, z Jeometryi własności koła; do klassy V-téj rzeczy słyszane opowiadać w języku ojczystym porządnie i zwięźle, o iloczasie Łacińskim, zewnętrzną poezyę Polską i Łacińską, deklinacye i konjugacye foremne Greckie, o proporcyach

глаголовъ, ариѳметическія и геометрическія пропорціи, извлеченіе квадратныхъ корней и уравненія первой степени, изъ геометріи о подобіи многоугольниковъ и соразмѣрности ихъ боковъ; въ шестой классъ: писать по польски логически и хорошо, понимать безъ большаго затрудненія латинскихъ авторовъ; изъ греческаго языка склоненія и спряженія неправильныхъ глаголовъ, а также основанія греческаго словосочиненія, полное словосочиненіе французскаго и нѣмецкаго языковъ, всеобщую географію и исторію согласно программѣ, общія свѣдѣнія изъ естественной исторіи и физики, теорію уравненій второй степени и теорію логариѳмовъ, изъ геометріи—приблизительное отношеніе окружности круга къ діаметру, прямолинейную тригонометрію.

Если же изъ числа поименованныхъ здѣсь съ такою точностію предметовъ, ученикъ окажетъ въ нѣкоторыхъ только хорошія, а въ другихъ очень слабыя познанія, то онъ не долженъ быть переводимъ въ высшій классъ, потому что лучше, чтобы онъ былъ хорошимъ ученикомъ въ низшемъ, нежели однимъ изъ самыхъ плохихъ въ высшемъ классѣ. Пусть пріобрѣтаетъ тамъ навыкъ къ основательности и точности, и тогда изъ воспитанія своего онъ извлечетъ дѣйствительную пользу; ибо опытъ доказываетъ, что тотъ, кто въ низшихъ классахъ довольствовался поверхностнымъ пониманіемъ предмета, не только въ высшихъ классахъ ничему основательно не научился, но и въ дальнѣйшей жизни своей не отличался глубокомысліемъ и не умѣлъ правильно судить о вещахъ.

G) Испытаніе и выдача аттестатовъ ученикамъ, оставляющимъ училище.

§ 41.

Если ученикъ пожелаетъ оставить воеводское училище, не окончивъ въ немъ опредѣленнаго полнаго курса наукъ, то Ректоръ выдаетъ ему свидѣтельство, означая въ немъ: время

arytmetycznych i jeometrycznych, o wyciąganiu pierwiastków kwadratowych i równaniach stopnia pierwszego, z Jeometryi o podobieństwie wielokątów i proporcyonalności ich boków; do klassy VI-téj pisać po Polsku loicznie i gładko, bez trudności wielkiéj rozumieć autorów łacińskich, deklinacye i konjugacye Greckie nieforemne, tudzież zasady składni języka Greckiego, konstrukcyę całkowitą Francuzkiego i Niemieckiego języka, Jeografią i Historyą powszechną podług planu, ogólny rys Historyi naturalnéj i Fizyki, teoryę równań stopnia drugiego i teoryę logarytmów, z Jeometryi przybliżony stosunek okręgu do średnicy; Trygonometryę prostokreślną.

Gdyby zaś z wymienionych tu tak ściśle ograniczonych przedmiotów, w niektórych tylko uczeń zdawał się być dość mocnym, a w innych bardzo słabym, promowanym być nie powinien, bo lepiéj, ażeby był dobrym uczniem klassy niższéj, niż jednym z najgorszych klassy wyższéj. Niech tam nabierze ducha gruntowności i dokładności, a z edukacyi swojéj rzetelny odniesie pożytek. Doświadczenie albowiem uczy, że kto w niższych klassach przestawał na niedokładném rzeczy objęciu, nietylko w wyższych klassach niczego się gruntownie nie nauczył, ale też w całem życiu swojém zgłębiać rzeczy i dobrze o nich sądzić nie umiał.

G) Examen i patentowanie odchodzących ze szkoły uczniów.

§ 41.

Gdyby który uczeń nie ukończywszy całego biegu nauk, na szkołę wojewódzką przepisanego, też szkołę opuszczał, Rektor wyda mu zaświadczenie wyrażające: ile lat bawił w szkole, którą

пребыванія его въ училищѣ, классъ изъ котораго выпущенъ, его успѣхи въ наукахъ и поведеніе. Это свидѣтельство выдается на гербовой бумагѣ, за подписью одного только Ректора и съ приложеніемъ къ нему училищной печати.

§ 42.

Выходящимъ же изъ училища послѣ совершеннаго окончанія въ немъ всѣхъ классовъ и полнаго курса наукъ, и не намѣревающимся поступить въ университетъ, или выдержать экзаменъ для полученія свидѣтельства о своей зрѣлости *(maturitatis)*, Ректоръ, вмѣстѣ съ первыми по всякому предмету Профессорами, выдаетъ на представленномъ ученикомъ листѣ гербовой бумаги свидѣтельство, съ означеніемъ въ немъ вышеприведенныхъ подробностей, за общею подписью и съ приложеніемъ училищной печати.

§ 43.

Никто не будетъ принятъ въ университетъ, кто не выдержитъ описаннаго ниже экзамена зрѣлости и не получитъ въ томъ свидѣтельства, подписаннаго Ректоромъ и экзаминовавшими Професорами.

§ 44.

Для лучшаго приготовленія учениковъ VI класса въ Главную Школу, читается имъ съ надлежащими объясненіями краткій обзоръ всѣхъ наукъ и знаній, съ изложеніемъ сущности и цѣли каждой науки въ особенности, взаимной между ними связи и тѣхъ качествъ, которыя долженъ вмѣщать въ себѣ тотъ, кто желаетъ посвятить себя исключительно извѣстной наукѣ. При такомъ бѣгломъ обзорѣ всѣхъ знаній, Учитель долженъ намекать ученикамъ, какъ они обязаны вести себя въ университетѣ, не только въ учебномъ, но также въ нравственномъ и экономическомъ отношеніяхъ, давать имъ основательные совѣты касательно приготовленія, слушанія и повторенія назначенныхъ имъ лекцій; представлять имъ достоинство

w niéj ukończył klassę, jaki uczynił postęp, i jak się sprawował. Zaświadczenie to, na stemplowym papierze sam tylko Rektor podpisze, i na niem pieczęć szkolną wyciśnie.

§ 42.

Dla wychodzących zaś ze szkoły, po zupełném w niéj wszystkich klass i całego nauk kursu ukończeniu, a nie myślących udać się do Uniwersytetu, ani odbyć examinu końcem uzyskania zaświadczenia *maturitatis*, Rektor wraz z pierwszemi w każdéj umiejętności Professorami, na przyniesionym przez niego arkuszu stemplowego papieru, zaświadczenie z opisem okoliczności wyżéj wyrażonych ułożą, podpisami je swemi i pieczęcią szkolną stwierdzą.

§ 43.

Nikt do Uniwersytetu przyjętym nie będzie, kto nie złoży niżéj opisanego examinu dojrzałości i nie otrzyma zaświadczenia *maturitatis*, od Rektora i Professorów examinujących podpisanego.

§ 44.

Końcem lepszego przygotowania uczniów klassy VI do Szkoły Głównéj, czytany im będzie i objaśniony krótki rys wszystkich nauk i umiejętności, okazujący każdéj w szczególności treść i zamiar, zachodzący między niemi związek, i czego każda wyciąga po tym, który się jéj szczególnie poświęcić pragnie. Przy takowém wszystkich umiejętności przebieganiu, nie zaniedba Nauczyciel zręcznie napomykać uczniom, jak się mają w Uniwersytecie sprawować, nietylko co do naukowych, ale téż co do moralnych i ekonomicznych stosunków, dawać im gruntowne rady, względèm gotowania się, słuchania i powtarzania wyznaczonych sobie kollegiów; wystawiać im będzie zacność i użyteczność nauk filozoficznych i filologicznych, a zatém zachęcać, aby przy jakimkolwiek

и пользу философическихъ и филологическихъ наукъ, заохочивая ихъ постоянно, чтобы, независимо отъ избраннаго ими главнаго предмета, не переставали прилежно заниматься ими. При этомъ онъ долженъ обращать вниманіе учениковъ на будущее ихъ призваніе и внушать имъ, чтобы зрѣло обдумали, къ какой отрасли государственной службы они чувствуютъ особенную наклонность и способность. Между прочимъ, онъ будетъ также представлять имъ достоинство и высокое назначеніе учительскаго званія, и увѣрять, что кандидаты, чувствующіе въ себѣ призваніе и дѣйствительно способные къ этому званію, могутъ разсчитывать на полученіе отъ Коммисіи Просвѣщенія пособія, на счетъ казенныхъ суммъ.

§ 45.

Второгодичные ученики VI класса воеводскаго училища, желающіе поступить въ университетъ, должны объявить о томъ письменно Ректору училища, по крайней мѣрѣ за четыре недѣли до публичныхъ испытаній, съ поименованіемъ избраннаго ими академическаго факультета.

§ 46.

Получивъ это объявленіе, Ректоръ приглашаетъ къ себѣ Профессоровъ, преподававшихъ уроки выбывающимъ изъ училища ученикамъ, и совмѣстно съ ними составляетъ темы, которыя сіи послѣдніе должны обработать на письмѣ. Сочиненія на заданныя темы должны быть написаны въ опредѣленное для этого время, подъ надзоромъ училищнаго начальства.

§ 47.

Темы для польскихъ сочиненій должны быть избираемы такимъ образомъ, чтобы отходящіе ученики могли доказать свои успѣхи въ наукахъ и знаніяхъ, имѣющихъ самую тѣсную связь съ тѣми предметами, въ которыхъ они намѣрены совершенствоваться. Сочиненія эти должны быть написаны въ видѣ разсужденія, кратко, сжато и, сколько это позволяетъ

innym od siebie obranym głównym przedmiocie, przykładać się do nich nie zaniedbywali. Zwracać będzie uwagę uczniów na przyszły ich stan życia i radzić, aby dobrze rozważali do jakiéj posługi krajowéj szczególniejszą mają ochotę i zdatność. Między innemi przedstawiać im także będzie zacność i zasługę stanu nauczycielskiego i zapewniać, iż czujących w sobie do tego stanu powołanie i prawdziwie zdatnych, Kommissya Oświecenia, kosztem, publicznym, wspierać będzie.

§ 45.

Uczniowie klassy VI wojewódzkiéj drugoletni, chcący się udać do Uniwersytetu, oświadczyć powinni na piśmie chęć swoją Rektorowi szkoły, na cztery przynajmniéj tygodnie przed popisem publicznym, z wyrażeniem wydziału akademickiego, który sobie obierają.

§ 46.

Odebrawszy Rektor to oświadczenie, wzywa do siebie Professorów, którzy mającym odchodzić uczniom lekcye dawali, i z nimi układa temata, które odchodzący wypracować mają na piśmie. Wypracowanie każdego tematu odbędzie się w przeznaczonym do tego czasie, pod okiem zwierzchności szkolnéj.

§ 47.

Temata polskie ściągać się powinny do okazania postępu w naukach i umiejętnościach, największy związek mających z przedmiotami, w których doskonalić się uczniowie odchodzący zamyślają. Roboty te powinny być w sposobie rozpraw krótko i zwięźle, a ile rzecz pozwoli i ozdobnie ułożone. Nie żąda się po nich

предметъ, изящно. Они не должны заключать въ себѣ свѣдѣній выше тѣхъ, которыя требуются учебною программою; тѣмъ не менѣе, это сдѣлаетъ честь сочинителямъ, если они докажутъ болѣе обширныя познанія, пріобрѣтенныя ими частнымъ образомъ чтеніемъ книгъ.

§ 48.

Послѣ того задана будетъ тема для показанія успѣха въ латинскомъ языкѣ, на которомъ предлагается ученикамъ сочинить письмо, разсказъ, или историческое описаніе.

§ 49.

Кромѣ того, ученики должны переводить на польскій языкъ указанные имъ отрывки прозою или стихами, изъ латинскихъ, греческихъ, французскихъ и нѣмецкихъ авторовъ. Кромѣ того, переводя извлеченія изъ латинскихъ и греческихъ авторовъ, ученики будутъ объяснять ихъ, гдѣ это окажется необходимымъ, свѣдѣніями, почерпнутыми изъ исторіи, географіи и древностей. Для объясненія однако болѣе темныхъ мѣстъ, можно имъ дозволить пользоваться словарями или коментаріями, чтобы удостовѣриться, умѣютъ ли они употреблять ихъ.

§ 50.

Обработанныя темы разсматриваютъ Ректоръ и Профессоры, подчеркивая важнѣйшія въ нихъ ошибки и отмѣчая на нихъ краткое мнѣніе о цѣломъ сочиненіи.

§ 51.

Въ день, назначенный для словеснаго экзамена, на который дозволенъ доступъ ученикамъ высшихъ классовъ, Профессоры, каждый по своему предмету, указываютъ ученикамъ подчеркнутыя въ ихъ сочиненіяхъ ошибочныя мѣста, послѣ чего экзаминуютъ ихъ изъ математики, физики, естественной исторіи, всеобщей и польской исторіи, мѣстнаго права, изъ языковъ

wyższych wiadomości nad te, które są planem nauk objęte, wszakże zaletą będzie dla piszących, jeżeli okażą wiadomości z prywatnego czytania książek nabyte.

§ 48.

Po tych nastąpi tema na okazanie postępu w języku Łacińskim przez pisanie listu, powieści lub opisu historycznego.

§ 49.

Nadto przekładać uczniowie będą na język Polski miejsca wskazane sobie z mowy wolnéj, lub wiązanéj Łacińskiéj, Greckiéj, Francuzkiéj i Niemieckiéj. Wzory wyjęte z autorów Łacińskich i Greckich, oprócz tłumaczenia, objaśniać będą gdzie tego wymaga potrzeba, wiadomościami z Historyi, Jeografii i Starożytności czerpanemi. Dla objaśnienia jednak miejsc zawilszych, można im pozwolić dykcyonarzów lub komentarzów, dla doświadczenia czy ich użyć umieją.

§ 50.

Wygotowane temata rozstrząsają Rektor i Professorowie, znaczniéjsze w nich błędy podkreślają i krótkie zdanie o całéj robocie wypisują.

§ 51.

W dzień examinu ustnego, na który uczniom klass wyższych przystęp dozwolony będzie, Professorowie, każdy w swym przedmiocie, podkreślane przez siebie miejsca błędne w robotach uczniów wytykają, potem examinują tychże uczniów z Matematyki, Fizyki, Historyi naturalnéj, Historyi Powszechnéj i Polskiéj, Konstytucyi krajowéj, języków i ich literatury. Tak z robót na piśmie jak

и ихъ словесности. Какъ письменными сочиненіями, такъ равно и словесными отвѣтами, каждый выходящій ученикъ долженъ доказать, что онъ въ состояніи понимать легкихъ латинскихъ, греческихъ, французскихъ и нѣмецкихъ авторовъ, и безъ затрудненія переводить ихъ на Польскій языкъ, а также можетъ, на заданную тему, излагать словесно или письменно свои мысли, если не образцовою латынью, то по крайней мѣрѣ безъ грамматическихъ ошибокъ, и разрѣшать важнѣйшія задачи изъ математики, естественныхъ наукъ, исторіи и географіи.

§ 52.

По окончаніи этого испытанія и удаленіи, какъ переэкзаминованныхъ, такъ и учениковъ высшихъ классовъ, Ректоръ и Профессоры рѣшаютъ о зрѣлости каждаго выпускнаго ученика и, наконецъ, признаннымъ зрѣлыми выдаютъ свидѣтельства, съ означеніемъ въ нихъ не только степени общаго приготовленія ученика въ университетъ, но даже его успѣховъ въ каждомъ предметѣ. Форма этого свидѣтельства приложена въ концѣ настоящаго распоряженія.

§ 53.

Для соблюденія надлежащаго порядка въ училищахъ, экзаменъ зрѣлости долженъ производиться вслѣдъ по окончаніи общихъ экзаменовъ или публичныхъ испытаній, въ которыхъ, въ числѣ прочихъ, участвовали и ученики, желающіе выдержать экзаменъ зрѣлости.

§ 54.

Хотя, согласно 44 параграфу, къ экзамену зрѣлости должны быть допускаемы только ученики, окончившіе двухгодичный курсъ наукъ въ VI классѣ, по уваженію однакожъ къ тѣмъ, кои отличаются особеннымъ прилежаніемъ, способностями и примѣрнымъ поведеніемъ, и намѣрены поступить въ Главную Школу, дозволяется допускать ихъ, въ видѣ исключенія,

i z ustnych odpowiedzi, każdy odchodzący powinien okazać, że może każdego łatwiejszego Łacińskiego, Greckiego, Francuzkiego, Niemieckiego autora zrozumieć i bez trudności na polskie przekładać, tudzież podane myśli choć niewyborną Łaciną, tedy przynajmniéj bez błędów grammatycznych, już ustnie już na piśmie wykładać, główniejsze zadania z Matematyki, Nauk przyrodzonych, Historyi, Jeografii rozwiązywać.

§ 52.

Po skończonym takowym examinie i oddaleniu się tak examinowanych, jak i uczniów klass wyższych, Rektor i Professorowie sądzą o dojrzałości każdego odchodzącego. Nakoniec uznanym za dojrzałych dają świadectwo, wyrażające nietylko ogólne ucznia usposobienie do Uniwersytetu, lecz nawet stopień w każdym przedmiocie. Wzór takowego świadectwa, jest przy końcu tego urządzenia.

§ 53.

Dla zachowania właściwego porządku w szkołach, examin dojrzałości odbywać się będzie wkrótce po ukończonych ogólnych examinach, czyli popisach publicznych, do których mający odbywać examin dojrzałości należą.

§ 54.

Lubo podług paragrafu 44-go ci tylko uczniowie do examinu dojrzałości przypuszczeni być powinni, którzy dwuletni kurs nauk w klassie VI już odbyli; przez wzgląd jednak na celujących szczególniejszą pilnością i zdatnością i przykładném sprawowaniem się, a mających zamiar kończyć nauki w Szkole Głównéj, czyni się dla nich wyjątek i pozwala, ażeby po jednym roku skończonym po-

по окончаніи одного года въ VI классѣ, къ упомянутому экзамену зрѣлости.

§ 55.

Ученики, желающіе воспользоваться такою исключительною льготою, обязаны по крайней мѣрѣ за два мѣсяца до окончанія учебнаго года объявить Ректору свое желаніе и указать ему науки, которыя они избираютъ себѣ на будущее время главнымъ предметомъ. Ректоръ, истребовавъ объ нихъ мнѣніе отъ собранія Учителей и удостовѣрившись о ихъ достоинствахъ, составляетъ соотвѣтственный протоколъ и, подписавъ его вмѣстѣ съ Профессорами, представляетъ его въ Коммисію Духовныхъ Дѣлъ и Просвѣщенія на разсмотрѣніе и рѣшеніе.

§ 56.

Правила, относящіяся къ экзамену зрѣлости, читаются въ началѣ каждаго учебнаго полугодія ученикамъ трехъ высшихъ классовъ.

H) Завѣдываніе имуществомъ и суммами училища.

§ 57.

Подъ имуществомъ и суммами училища слѣдуетъ понимать всѣ вообще строенія, съ находящеюся въ нихъ мебелью и учебными пособіями, назначенными для употребленія училища, а также плату за ученіе.

§ 58.

Что касается строеній и находящейся въ нихъ мебели, служащей для удобства заведенія, то Ректоръ, посредствомъ Смотрителя зданія и училищнаго сторожа, наблюдаетъ за цѣлостію оныхъ по описи, которая должна храниться въ архивѣ. Что же касается какой нибудь починки или заготовленія новой мебели, покупки бумаги, перьевъ, чернилъ и т. д., то Ректоръ удовлетворяетъ эти потребности на законномъ основаніи.

bytu swego w klassie szóstéj, przypuszczeni byli do wspomnionego examinu dojrzałości.

§ 55.

Uczniowie chcący korzystać z takowego zwolnienia ustawy, powinni, przynajmniéj na dwa miesiące przed końcem roku szkolnego, oświadczyć Rektorowi swoje żądanie i wskazać mu nauki, które sobie nadal za główny przedmiot obierają. Rektor po zasiągnieniu od zgromadzenia Nauczycielskiego względem nich zdania, przekonawszy się o ich zaletach, sporządzi stosowny wywód słówny i podpisawszy go wraz z Professorami, prześle Kommissyi Wyznań Religijnych i Oświecenia pod rozwagę i decyzyę.

§ 56.

Przepisy względem examinu dojrzałości na początku każdego półrocza szkólnego czytywane będą uczniom trzech klass wyższych.

H) Baczność na własności i fundusze wspólne szkoły.

§ 57.

Przez własności i fundusze szkoły rozumieją się ich wszystkie w powszechności budynki i w nich sprzęty i zbiory, do użytku szkoły przeznaczone, i opłata od uczniów.

§ 58.

Co do budynków i sprzętów w nich do wygody fizycznéj Instytutu służących, Rektor za pośrednictwem murgrabiego i stróża szkolnego, przestrzegać będzie ich całości podług inwentarza, który w archiwum ma się znajdować. Co się tyczy naprawienia czego, lub sprawienia jakiego nowego sprzętu, zakupienia papieru piór, atramentu i t. p. Rektor podług przepisów postępując, zaradzi potrzebie.

§ 59.

Ректоръ заботится объ умноженіи библіотеки и кабинета нужными для учебнаго заведенія сочиненіями, машинами и наблюдаетъ за цѣлостію ихъ, непосредственный же надъ ними надзоръ онъ поручаетъ одному изъ Учителей.

Объ устройствѣ и употребленіи библіотеки, періодическихъ сочиненій, архива, музея и лабораторіи смотри ниже.

Г) Веденіе офиціальной переписки.

§ 60.

Ректоръ долженъ заботиться о томъ, чтобы, согласно правиламъ, изданнымъ Управленіемъ Народнаго Просвѣщенія, всѣ рапорты и отчеты отъ лица его были представляемы въ опредѣленный срокъ, а также, чтобы установленныя между училищемъ и начальствомъ сношенія производились со всею точностію.

§ 61.

Тотчасъ по окончаніи перваго учебнаго полугодія, Ректоръ представляетъ въ Воеводскую Коммиссію, при рапортѣ о состояніи училища и наукъ, въ двухъ экземплярахъ, на особомъ листѣ, перечневую вѣдомость находящимся въ каждомъ классѣ ученикамъ, съ мнѣніемъ своимъ о каждомъ классѣ. При рапортѣ же за второе полугодіе онъ представляетъ именный списокъ ученикамъ V и VI классовъ, съ мнѣніемъ о каждомъ изъ нихъ порознь, которое записывается въ обыкновенныхъ графахъ, по прилагаемой формѣ.

§ 62.

Къ рапортамъ, представляемымъ въ концѣ учебнаго года прилагаются на особыхъ листахъ подробныя вѣдомости предметамъ, прибывшимъ въ теченіе учебнаго года, какъ въ библіотекѣ, такъ и въ музеѣ.

§ 59.

Rektor stara się o pomnożenie biblioteki i gabinetu potrzebnemi szkole dziełami i machinami, i czuwa nad całością tychże, bezpośredni zaś ich nadzór poleca jednemu z Nauczycielów. O urządzeniu i użyciu biblioteki, pism peryodycznych, archiwum, muzeum i laboratorium obacz niżéj.

I) Utrzymywanie związków z Magistraturami.

§ 60.

Rektor starać się będzie, żeby podług wydanych przepisów od Magistratury, nad edukacyą przełożonéj, w naznaczonym czasie oddawane były przez niego rapporta i rachunki; nadto aby we wszystkiem jak najdokładniéj wszelkie stosunki, między szkołą i Magistraturą zachodzące, były zachowane.

§ 61.

Zaraz po ukończoném pierwszém półroczu szkolném, Rektor prześle do Kommissyi Wojewódzkiéj we dwóch exemplarzach, przy rapporcie o szkole i naukach, na osobnym arkuszu, wykaz ogólny znajdujących się w każdéj klassie uczniów, z załączeniem o każdéj klassie opinii. Przy rapporcie zaś drugiego półrocza, poda listę imienną uczniów klass V i VI, ze zdaniem o każdym z osobna pod artykułami zwyczajnemi, według załączonego wzoru zapisanem.

§ 62.

Do rapportów w końcu roku szkolnego zdających się, dołączane będą na osobnych arkuszach dokładne wykazy rzeczy przybyłych w ciągu roku szkolnego tak do biblioteki, jako też do muzeum.

§ 63.

Представляя рапорты о состояніи училища и о преподаваемыхъ въ немъ наукахъ, Ректоръ, кромѣ росписанія наукъ по часамъ, прилагаетъ также перечнѣвое росписаніе часовъ, назначенныхъ для каждаго предмета и для каждаго Учителя, по прилагаемымъ у сего формамъ.

§ 64.

Годовый разсчетъ платы за ученіе, представляется Ректоромъ въ Воеводскую Коммисію въ двухъ экземплярахъ, по установленный формѣ, не позже 15 Августа каждаго года.

§ 65.

Рапорты объ ученикахъ и счеты должны быть подписаны Ректоромъ и Профессорами.

§ 66.

Въ случаѣ, если представится надобность замѣстить какую нибудь учительскую вакансію, Ректоръ входитъ по сему предмету заранѣе съ представленіемъ въ Коммисію Народнаго Просвѣщенія, въ Іюлѣ мѣсяцѣ и не позже какъ въ началѣ вакацiи.

§ 67.

Ректоръ долженъ вмѣнить Профессорамъ въ обязанность записывать всѣ наблюденія, изобрѣтенія и событія въ историческомъ, физическомъ, хозяйственномъ, статистическомъ и т. п. отношеніяхъ, по тѣмъ учебнымъ предметамъ, которыми каждый изъ нихъ въ особенности занимается. Записки эти, составленныя въ извѣстномъ систематическомъ порядкѣ, на листѣ бумаги въ четверку, Ректоръ, снабдивъ собственноручною подписью, представляетъ въ концѣ каждаго года вмѣстѣ съ рапортомъ объ Учителяхъ.

§ 63.

Rektor przesyłając rapporta o szkole i naukach, oprócz tabellarycznego rozkładu nauk na godziny, dołączy także tabellę godzin na każdą naukę i każdego Nauczyciela przeznaczonych, według załączonych wzorów.

§ 64.

Rachunek roczny z opłaty od uczniów; podług wzorów przepisanych, prześle najdaléj do dnia 15 Sierpnia każdego roku Kommissyi Wojewódzkiéj, w dwóch exemplarzach.

§ 65.

Rapporta o uczniach i obrachunki mają być podpisane przez Rektora i Professorów.

§ 66.

Ile razy Rektor przewidywać będzie potrzebę obsadzenia jakiego miejsca nauczycielskiego, uczyni w téj mierze jak najśpieszniéj przełożenie Kommissyi Oświecenia, w Czerwcu, a najpóźniéj na początku wakacyj.

§ 67.

Rektor zobowiąże Professorów do zapisywania wszelkich postrzeżeń, wynalazków i zdarzeń we względach historycznym, fizycznym, gospodarskim, statystycznym i t. p., każdego podług przedmiotu naukowego, którym się szczególniéj zatrudnia. Zapisy takowe, w pewnéj formie ułożone i na papierze in 4-to spisane i przez niego podpisane, przesyłać będzie Rektor w końcu każdego roku wraz z rapportem o Nauczycielach.

§ 68.

Въ Іюлѣ мѣсяцѣ каждаго года, Ректоръ пересылаетъ подъ адрессомъ: „въ собственныя руки Министра Просвѣщенія", рапорты о Профессорахъ и Учителяхъ, по установленной формѣ.

III. Обязанности Профессоровъ, Учителей, содержателей пансіоновъ, наставниковъ и всякаго рода домашнихъ надзирателей.

§ 69.

Никто не можетъ быть Профессоромъ въ воеводскомъ училищѣ, безъ различія, состоитъ ли оно въ завѣдываніи свѣтскихъ или духовныхъ лицъ, кто не окончилъ полнаго курса наукъ въ университетѣ, или въ особо учрежденной для этого Управленіемъ Народнаго Просвѣщенія семинаріи.

§ 70.

Каждый кандидатъ на Профессора, выпущенный прямо изъ университета или семинаріи, гдѣ онъ обучался на счетъ эдукаціонныхъ суммъ, назначается сперва въ воеводскомъ училищѣ Преподавателемъ или Учителемъ. Но изъ этого правила допускаются начальствомъ исключенія, смотря по обстоятельствамъ времени и личнымъ достоинствамъ.

§ 71.

Преподаватель, отличающійся прилежаніемъ и способностями производится въ Учители, Учитель же—въ званіе Профессора седьмаго, шестаго, пятаго, четвертаго, третьяго, втораго и перваго. Первенство между Профессорами не присвоено вовсе какому либо классу, какой либо наукѣ, но личнымъ заслугамъ и достоинству, о которыхъ рѣшаетъ высшее Управленіе Народнаго Просвѣщенія.

§ 68.

W miesiącu Lipcu każdego roku, Rektor przesyłać będzie pod adressem „do własnych rąk Ministra Oświecenia“ rapporta o Professorach i Nauczycielach, podług wydanego szematu.

III. Obowiązki Professorów, Nauczycieli, utrzymujących pensye, korrepetytorów i wszelkich dozorców domowych.

§ 69.

Przy szkole wojewódzkiéj, czyli świeckiéj czyli też zgromadzeniu duchownemu powierzonéj, nikt być Professorem nie może, kto całkowitego nauk kursu w Uniwersytecie, lub umyślnie na to od Najwyższéj Magistratury Edukacyjnéj urządzoném Seminaryum nie odbędzie.

§ 70.

Każdy kandydat na Professora prosto z Uniwersytetu lub Seminaryum, gdzie się kosztem funduszu edukacyjnego doskonalił, wychodzący, przy szkole wojewódzkiéj będzie naprzód kollaboratorem lub Nauczycielem. Od tego atoli przepisu Magistratura czyni wyjątki, stosownie do okoliczności, czasu i osób.

§ 71.

Kollaborator, zalecający się pilnością i zdatnością, postępuje na Nauczyciela, Nauczyciel na Professora siódmego, szóstego, piątego, czwartego, trzeciego, drugiego i pierwszego. Pierwszeństwo między Professorami nie jest przywiązane do żadnéj klassy, do żadnéj nauki, ale do osobistéj zasługi i wartości, o któréj Najwyższa Magistratura Edukacyjna stanowi.

§ 72.

Если Ректоръ не назначитъ заступающаго его мѣсто изъ числа старшихъ Профессоровъ, то, въ случаѣ отлучки изъ заведенія, продолжительной болѣзни или смерти Ректора, должность его исправляетъ первый Профессоръ, по порядку назначенія.

§ 73.

Такъ какъ цѣль важнаго учительскаго званія состоитъ преимущественно въ томъ, чтобы направлять юношество посредствомъ науки и назидательнаго примѣра на путь религіи и основанной на ней нравственности; такъ какъ примѣръ старшихъ, которому юношество охотно слѣдуетъ, дѣйствуетъ лучше всѣхъ другихъ средствъ, наука же и поощрительныя мѣры, не подкрѣпленныя примѣромъ, остаются обыкновенно безуспѣшны; то по этимъ причинамъ предписывается Профессорамъ и Учителямъ ходить вмѣстѣ съ учениками въ церковь, соотвѣтственную ихъ вѣроисповѣданію, для слушанія тамъ Богослуженія, установленнаго ниже слѣдующими правилами.

§ 74.

Профессоры, преподающіе спеціальные предметы въ самомъ высшемъ классѣ, совѣщаются по крайней мѣрѣ одинъ разъ въ мѣсяцъ въ учебныхъ конференціяхъ съ Учителями и Преподавателями низшихъ классовъ относительно своихъ предметовъ, для поддержанія надлежащей связи и постепенности въ наукахъ по классамъ, а также для обсужденія вопросовъ, вносимыхъ на общую конференцію у Ректора.

§ 75.

Каждый Профессоръ, Учитель и Преподаватель, сознавая важность своего званія и священныя свои обязанности, долженъ руководствоваться въ своихъ дѣйствіяхъ слѣдующими правилами:

§ 72.

Jeżeli Rektor ze starszych Professorów nie wyznaczy zastępcy, pierwszy Professor jest z porządku takim zastępcą w przypadku oddalenia się, w dłuższéj słabości lub śmierci Rektora.

§ 73.

Gdy ważnego powołania nauczycielskiego głównym jest celem prowadzić młodzież przez naukę i przykład drogą religii i zasadzonéj na niéj moralności; gdy przykład starszych, na których się młodzież chętnie zapatruje, jest nad wszystkie dzielniejszy sposoby, a nauka i zachęcanie nim niestwierdzone, zwyczajnie bez skutku pozostaje; z tych powodów zaleca się Professorom i Nauczycielom, aby razem z uczniami do kościoła właściwego wyznania, na nabożeństwo niżéj przepisane uczęszczali.

§ 74.

Professorowie każdego szczególnego przedmiotu w klassie najwyższéj składać będą, przynajmniéj raz co miesiąc, konferencye naukowe z Nauczycielami i kollaboratorami klass niższych swego względnie przedmiotu, w celu utrzymania należytego związku i stopniowania nauk przez klassy, oraz przygotowania uwag na konferencyę ogólną u Rektora.

§ 75.

Każdy Professor, Nauczyciel i kollaborator, przejęty ważnością urzędu i świętością powinności swoich, następujące przepisy za prawidła swego postępowania mieć będzie:

a) на каждый урокъ являться хорошо приготовленнымъ;
b) начинать и оканчивать всѣ уроки въ опредѣленное время;
c) во время урока заниматься только предметомъ преподаванія; въ разговорахъ съ учениками, какъ въ училищѣ, такъ и внѣ его, избѣгать всякаго рода словъ и мнѣній, оскорбительныхъ для религіи, нравственности или Правительства; обращать вниманіе и на то, чтобы не вкралось ничего подобнаго и въ сочиненія учениковъ;
d) назначенныя ученикамъ домашнія упражненія принимать, пересматривать и исправлять;
e) какъ въ училищѣ, такъ равно и внѣ его, подавать ученикамъ примѣръ доброю нравственностью и трудолюбіемъ;
f) содержать учениковъ своихъ въ классѣ въ порядкѣ и внимательности, къ чему весьма много могутъ ему содѣйствовать классные журналы и книги отмѣтокъ, о коихъ говорится ниже, другія же средства изложены обширнѣе въ особой по сему предмету инструкціи;
g) въ теченіе уроковъ, онъ не долженъ выходить изъ класса, пока не будетъ смѣненъ другимъ Учителемъ; если же въ двухъ классахъ Учители должны смѣнить другъ друга, въ такомъ случаѣ на самое короткое время можетъ быть оставленъ тотъ классъ, который наименѣе нуждается въ надзорѣ. По окончаніи уроковъ, наблюдать за тѣмъ, чтобы ученики выходили изъ классовъ въ порядкѣ, безъ шума и толчковъ, для чего онъ самъ долженъ выходить послѣдній. Однимъ словомъ—употреблять всевозможныя усилія къ умноженію пользы и благосостоянія училища, къ поддержанію тѣсной связи между Учителями и надлежащей относительно начальства подчиненности.

a) na każdą lekcyę dobrze przygotowanym przychodzić;

b) lekcye wszystkie o swoim czasie zaczynać i kończyć;

c) w czasie lekcyj przepisanemi trudnić się przedmiotami, wystrzegać się tak w szkole, jak za szkołą w rozmowie z uczniami wszelkich wyrażów i twierdzeń, któreby Religii, moralności lub Rządowi uwłaczały, da baczność, aby w wypracowanych przez uczniów robotach nic takiego się nie wcisnęło;

d) zadawane uczniom do wypracowania domowe ćwiczenia do siebie odbierać, przeglądać i poprawiać;

e) jak w szkole, tak i za szkołą być dla uczniów wzorem dobrych obyczajów i pracowitości;

f) uczniów swoich w klassie w porządku i w uwadze utrzymywać, do czego wielką mu będą pomocą dzienniki szkolne i cenzury, o których niżéj; inne zaś środki znajdzie obszerniéj wyłożone w osobnéj na to instrukcyi;

g) w ciągu godzin nie opuści klassy, dopóki od drugiego zmienionym nie będzie. A gdy dwie klassy mają być wzajemnie zmienione co do Nauczycieli, tedy ta klassa na jak najkrótszy czas może być opuszczoną, która mniej dozoru potrzebuje. Przy ukończeniu godzin przestrzegać będzie, aby uczniowie, bez hałasu i ciśnienia się, porządnie z klass wychodzili, tym końcem sam ostatni ma wychodzić. Jedném słowem, przykładać wszelkiego starania do pomnożenia użyteczności i kwitnienia szkoły, do utrzymania ścisłego związku między Nauczycielami i przyzwoitéj względem zwierzchników swoich powolności.

§ 76.

Учитель, который не въ состояніи явиться на урокъ, обязанъ заблаговременно увѣдомить о томъ Ректора.

§ 77.

Если Профессоръ, Учитель или Преподаватель, по уважительнымъ причинамъ и крайней надобности, которыя должны быть признаны такими Ректоромъ, вынуждены будутъ отлучиться, то Ректоръ можетъ разрѣшить имъ отпускъ одинъ разъ въ теченіи года, но не болѣе какъ на двѣ недѣли, и о томъ донесетъ мѣстному высшему начальству. Желающій же отлучиться на болѣе продолжительное время долженъ, посредствомъ Ректора, просить разрѣшенія Управленія Народнаго Просвѣщенія.

§ 78.

Законоучителямъ, кромѣ упомянутыхъ обязанностей, общихъ всѣмъ Профессорамъ и Учителямъ, вмѣняется еще въ особенности, не ограничиваясь въ своемъ преподаваніи основательнымъ изъясненіемъ религіозныхъ истинъ, по назначеннымъ для этого важнаго предмета руководствамъ, приготовлять учащееся юношество ко всѣмъ добродѣтелямъ человѣка и гражданина, посредствомъ самыхъ сильныхъ и священнѣйшихъ религіозныхъ побужденій, почерпнутыхъ примѣнительно къ возрасту учениковъ, изъ Священнаго Писанія, Святыхъ Отцовъ Церкви и самыхъ лучшихъ проповѣдниковъ Слова Божія. Кромѣ того, они должны совершать съ учениками размышленія и религіозные обряды, посѣщать и утѣшать больныхъ, ослабѣвающихъ въ религіозномъ духѣ, нарушающихъ правила нравственности и упорствующихъ въ зломъ исправлять съ подобающею важностію, кротостью и умиленіемъ, однимъ словомъ— руководить совѣстью и поступками учащагося юношества.

§ 76.

Niemogący przyjść na lekcyę winien o tém jak najwcześniéj uwiadomić Rektora.

§ 77.

Gdyby Professor, Nauczyciel lub kollaborator z ważnych przyczyn i dla nagłéj potrzeby, które przez Rektora za takie uznane być mają, przymuszony był oddalić się; Rektor najwięcéj na dwa tygodnie raz w całym roku będzie mógł dać pozwolenie, o czém doniesie miejscowéj wyższéj władzy. Na dłuższy zaś czas pozwolenia potrzebujący, do Najwyższéj Magistratury Edukacyjnéj przez Rektora udać się ma.

§ 78.

Nauczyciele Religii, oprócz wspomnionych wszystkim Professorom i Nauczycielom obowiązków, ten jeszcze mają szczególny. W naukach swoich nie przestając na gruntownym wykładzie prawd Religii, podług książek do tego ważnego przedmiotu wyznaczonych, przysposabiać młodzież szkolną do wszystkich cnót człowieka i obywatela, przez najpotężniejsze i najświętsze, do wieku uczniów stosowne, Religii pobudki, czerpane z Biblii, Ojców ŚS. i najlepszych słowa Bożego opowiadaczów,—ćwiczenia i obrzędy religijne z młodzieżą odbywać, chorych uczniów odwiedzać i cieszyć, stygnących w duchu religijnym, wykraczających przeciw moralności i w złem upartych, z przyzwoitą powagą, przenikającą ducha gorącością i słodyczą, do dobrego zwracać, słowem, być przewodnikami i rządcami sumienia szkolnéj młodzieży.

§ 79.

Ученики католическаго вѣроисповѣданія слушаютъ по возможности ежедневно литургію, ученики же всѣхъ другихъ христіанскихъ исповѣданій, по воскресеніямъ и праздникамъ, будутъ водимы на Богослуженіе и проповѣдь въ свои церкви.

§ 80.

Ученики католическаго исповѣданія должны два раза въ годъ приступать къ исповѣди и причащенію, сверхъ пасхальной исповѣди, къ которой они приготовляются особо Профессорами заведенія въ понедѣльникъ, вторникъ и середу страстной недѣли, повтореніемъ правилъ вѣры съ соотвѣтственными нравственно-религіозными ученіями, продолжающимися два часа утромъ и два часа послѣ обѣда. Наблюденіе за этимъ и самое исполненіе всего этого лежитъ преимущественно на обязанности Законоучителей.

§ 81.

Родители, опекуны, корепетиторы или домашніе наставники юношества, безъ различія, будутъ ли это Профессоры и Учители училища, содержащіе у себя пансіонеровъ изъ числа учениковъ, или Учители и наставники, занимающіеся преподаваніемъ въ частныхъ домахъ и имѣющіе надзоръ за приходящими въ училище помѣщичьими сыновьями, или же ученики высшихъ классовъ, назначенные для домашняго надзора за учениками первоначальныхъ классовъ, суть непосредственные представители и заступающіе мѣсто родителей.

Главная ихъ обязанность состоитъ въ слѣдующемъ:

1) быть неотлучными блюстителями и товарищами ввѣренныхъ ихъ попеченію воспитанниковъ, вселять въ нихъ собственнымъ примѣромъ и благоразумными совѣтами благочестіе и любовь къ родителямъ, родственникамъ, отечеству, уваженіе къ начальству, любовь къ истинѣ и честности, развивать въ нихъ чувство справедливости, состраданія и благотворитель-

§ 79.

Uczniowie wyznania katolickiego, codzień ile możności na Mszę Świętą, a uczniowie wszelkich innych wyznań chrześcijańskich, co niedziela i święta prowadzeni będą na nabożeństwo i naukę do swoich względnie kościołów.

§ 80.

Młodzież szkolna katolicka dwa razy na rok przystępować będzie do spowiedzi i Kommunii Ś-téj, oprócz Wielkanocnéj, do któréj szczególniéj przygotowaną będzie od swoich Professorów, przez Poniedziałek, Wtorek i Środę wielkiego tygodnia, powtarzaniem zasad religijnych z stosownemi naukami chrześcijańsko-moralnemi, po dwie godziny z rana, dwie godziny po południu dawanemi, czego dopilnowanie i uskutecznienie szczególniéj do Nauczycielów Religii należy.

§ 81.

Rodzice, opiekunowie, korrepetytorowie albo dyrektorowie domowi młodzieży, czyli nimi będą Professorowie i Nauczyciele szkoły, utrzymujący u siebie na pensyi młodzież szkolną, czyli Nauczyciele i kollaboratorowie w domach prywatnych, synów obywatelskich do szkoły chodzących doglądający, czyli uczniowie klass wyższych, przydani do dozoru domowego uczniów klass początkowych, są bezpośrednimi zastępcami rodziców.

Treścią głównych ich obowiązków jest:

1) być nieodstępnemi stróżami i towarzyszami powierzonych im dzieci, i prowadzić ich własnym przykładem i zręcznie udzielanemi radami do pobożności ku Bogu, miłości rodziców, krewnych, ojczyzny, do szanowania zwierzchności, do zamiłowania prawdy i rzetelności, do sprawiedliwości, politowania i dobroczynności, do

ности, пріучать ихъ къ вѣжливому съ каждымъ обращенію и трудолюбію, и ограждать ихъ отъ всякаго соблазна;

2) содѣйствовать имъ къ успѣху въ наукахъ, повторяя съ ними училищные уроки и облегчая имъ приготовленіе къ нимъ, а также пріучать ихъ къ полезному чтенію книгъ;

3) имѣть тщательное попеченіе о ихъ здоровьи, пріучать ихъ къ опрятности въ одеждѣ и въ квартирѣ, къ присмотру за своими вещами и къ исправному ихъ содержанію, внушать имъ отвращеніе ко всякой изнѣженности, къ женственной изысканности въ постели и одеждѣ, и къ бездѣйствію; искоренять въ нихъ робость и трусость; въ свободное отъ занятій время укрѣплять ихъ тѣло продолжительными прогулками и играми, способствующими развитію физическихъ силъ.

§ 82.

Домашніе наставники и всякаго рода комнатные надзиратели подчиняются Ректору, по исполненію всѣхъ учебныхъ и наставническихъ обязанностей; безъ его разрѣшенія, они не могутъ ни принимать на себя домашняго надзора за учениками заведенія, ни отказываться отъ него; они обязаны сноситься съ Ректоромъ, слѣдовать его совѣтамъ и исполнять его предписанія относительно домашняго надзора за учениками; кромѣ того, ежемѣсячно представлять ему письменные рапорты о домашнемъ поведеніи учениковъ и состояніи ихъ здоровья, по установленной Ректоромъ формѣ. Домашніе надзиратели отвѣчаютъ за совершенные ученикомъ внѣ училища проступки.

§ 83.

Что касается содержателей пансіоновъ и хозяевъ, имѣющихъ у себя учениковъ на квартирѣ и пропитаніи, то Ректоръ обязанъ обращать вниманіе на то, не подвергнуто ли находящееся у нихъ юношество опасности потери здоровья и испорченія нравовъ, и не встрѣчаетъ ли большихъ препятствій въ изученіи уроковъ и исполненіи другихъ училищныхъ обязан-

obyczajnego z każdym obcowania i pracowitości, bronić ich od wszelkiego zgorszenia.

2) Dopomagać im do postępu w naukach, powtarzając z niemi lekcye szkolne i ułatwiając im gotowanie się na nie, wprawiając ich w użyteczne książek czytanie.

3) Troskliwie czuwać nad ich zdrowiem, przyzwyczajać ich do ochędóstwa koło siebie i pomieszkania, do dozoru i porządnego utrzymania rzeczy swoich, wmawiać w nich wstręt do wszelkiéj miękkości, zniewieściałéj delikatności w pościeli, odzieniu, unikania trudów, lękliwości, bojaźni; w czasy od prac wolne, hartować ciało przechadzkami przydłuższemi, rozrywkami i grami pomagagającemi do nabrania siły.

§ 82.

Korrepetytorowie i wszelcy dozorcy domowi podlegli są Rektorowi, we wszystkich szkolnych i dyrektorskich powinnościach, bez jego wiedzy ani podejmować się domowego uczniów szkoły dozoru, ani go odstępować nie mogą; znosić się z Rektorem, słuchać jego rady, przepisy jego, tyczące się domowego z uczniami obchodzenia się, wykonywać powinni; nadto co miesiąc podawać mu na piśmie rapport o domowém sprawowaniu się uczniów, i stanie ich zdrowia, podług przepisanego im przez Rektora wzoru. Dozór domowy odpowiedzialny jest za przestępstwa ucznia za szkołą popełnione.

§ 83.

Co się tycze osób utrzymujących pensye i gospodarzów mających młodzież na stancyi i stole, Rektora powinnością będzie dawać baczność czyli umieszczona u nich młodź, nie jest wystawiona na niebezpieczeństwo utraty zdrowia i zepsucia obyczajów, albo czyli wielkich nie doznaje przeszkód w gotowaniu się na lek-

ностей. Если онъ замѣтитъ что нибудь подобное, то предупредитъ о томъ родителей или училищный дозоръ, дабы заблаговременно предотвратить зло.

IV. Классные журналы и книги отмѣтокъ.

§ 84.

Для того, чтобы Ректоръ могъ имѣть свѣдѣніе, что именно преподавалъ каждый Учитель въ каждомъ классѣ, каждаго дня и въ каждомъ часу, на сколько онъ успѣлъ въ своемъ предметѣ, каково поведеніе каждаго въ особенности ученика, какимъ проникнутъ духомъ каждый классъ вообще и какіе дѣлаетъ успѣхи въ нравственности и наукахъ, должны быть заведены во всѣхъ классахъ воеводскаго училища журналы или книги, въ которыхъ каждый Учитель, тотчасъ по окончаніи своего урока, не выходя изъ класса, отмѣчаетъ все это вкратцѣ, въ слѣдующихъ графахъ: мѣсяцъ и число, часъ, предметъ, преподаваемый въ этомъ часу, имена отсутствующихъ или опоздавшихъ и главнѣйшіе факты въ поведеніи учениковъ.

§ 85.

Ректоръ просматриваетъ журналы и, согласно сдѣланнымъ въ нихъ отмѣткамъ, похваляетъ, порицаетъ и исправляетъ, что требуетъ похвалы, порицанія или исправленія.

§ 86.

Дабы никто изъ учениковъ не забывалъ, какая и къ какому дню назначена ему каждымъ Учителемъ домашняя работа, кромѣ описаннаго выше журнала, первый по списку ученикъ каждаго класса долженъ содержать еще и другой журналъ домашней работы. Въ журналъ этотъ онъ записываетъ всѣ назначенные уроки и упражненія, подробно означая, которымъ Учителемъ они заданы, изъ какой книги, на которомъ листѣ, съ какой по какую строку, для прочтенія ли толь-

cye i inne powinności szkolne; kiedyby co podobnego postrzegł, przestrzeże rodziców lub dozór szkolny, aby złemu wcześnie zapobieżono.

IV. Dzienniki szkolne i książki cenzury.

§ 84.

Aby Rektor mógł wiedzieć, co który Nauczyciel w któréj klassie każdego dnia, każdéj godziny dawał, jak daleko w swoim zaszedł przedmiocie, jak się sprawuje każdy w szczególności uczeń, jakim się każda w ogóle klassa duchem powoduje, i jaki czyni postęp w moralności i naukach, utrzymywane będą we wszystkich klassach szkoły wojewódzkiéj dzienniki czyli książki, w których każdy Nauczyciel, po skończonéj godzinie lekcyi swojéj, zaraz w klassie to wszystko w krótkości notować będzie, pod rubrykami następującemi: dzień miesiąca, godzina, rzecz w téj godzinie wykładana, imiona nieprzytomnych lub spóźniających się i najgłówniejsze zdarzenia w sprawowaniu się uczniów.

§ 85.

Dzienniki Rektor przegląda, podług nich pochwala, nagania, prostuje co pochwały, nagany, albo sprostowania potrzebuje.

§ 86.

Ażeby zaś żaden z uczniów nie zapomniał, jaką od każdego Nauczyciela i na który dzień ma zadaną robotę domową, oprócz wyżéj opisanego dziennika, i drugi dziennik roboty domowéj utrzymywany będzie przez ucznia, w liście każdéj klassy pierwszego. Ten zapisywać w nim będzie wszystkie zadawane lekcye i okupacye z wyszczególnieniem od którego Nauczyciela, z jakiéj książki, na jakiéj karcie, od którego a do którego wiersza, czyli do odczytania tylko i opowiedzenia swemi słowy, czy do przygo-

ко и разсказа своими словами, или для приготовленія къ словесному переводу, для перевода ли письменнаго, или для изученія наизусть, или же для разработки назначенной темы, въ видѣ сочиненія, къ которому дню и на который часъ.

§ 87.

По этимъ журналамъ, каждый Учитель, преподающій послѣдній урокъ, прочитаетъ въ каждомъ классѣ вслухъ назначенные ему на слѣдующій день всѣми принадлежащими къ нему Учителями уроки и замѣтивъ, что ученики или слишкомъ обременены занятіями, или же имѣютъ ихъ весьма мало, отвратитъ оба эти неудобства, порядкомъ, установленнымъ въ учебныхъ конференціяхъ.

§ 88.

Однимъ изъ дѣятельнѣйшихъ средствъ къ нравственному образованію юношества и къ содержанію его въ порядкѣ, почитаются отмѣтки.

§ 89.

Предъ окончаніемъ учебнаго полугодія, въ назначенной для каждаго класса книгѣ, заключающей въ себѣ номеръ класса, а также имена и фамиліи всѣхъ учениковъ, каждый Учитель порознь записываетъ свое мнѣніе, сперва о каждомъ ученикѣ въ особенности, по прилагаемой у сего формѣ, а послѣ того, о цѣломъ классѣ вообще.

§ 90.

Такъ какъ таковыя отмѣтки должны быть показываемы каждому ученику, даже родителямъ, опекунамъ и постороннимъ лицамъ, посѣщающимъ училище, и служатъ для поощренія или исправленія ученика, то онѣ должны соединять въ себѣ строгое безпристрастіе съ человѣколюбіемъ и снисходительностью. Разсудительный и опытный Учитель, не ограничиваясь общими въ каждой графѣ выраженіями: прилежный,

towanią się na tłumaczenie ustne, czy do przełożenia na piśmie, lub nauczenia się na pamięć, czy do wypracowania zadanego tematu z głowy, na który dzień i na którą każdego dnia godzinę.

§ 87.

Podług tych dzienników każdy Nauczyciel, dawający ostatnią godzinę lekcyi w każdéj klassie, odczyta głośno zadane tejże klassie, przez wszystkich do niéj należących Nauczycielów, na dzień następujący lekcye, a dostrzegłszy, że klassa albo wielą robotami jest przeładowana, lub ich też ma za mało, zaradzi obu tym ostatecznościom w sposób na konferencyach umówiony.

§ 88.

Jednym z najskuteczniejszych środków układania moralnego młodzieży charakteru i utrzymania jéj w porządku, są cenzury.

§ 89.

Przed końcem każdego półrocza szkolnego, każdy z osobna Nauczyciel w książce na to każdéj klassie przeznaczonéj, zawierającéj numer klassy, nazwisko i imiona wszystkich szkoły uczniów, zapisuje zdanie swoje naprzód o każdym w szczególności uczniu, podług załączonego wzoru, a potem w ogólności o całéj klassie.

§ 90.

Ponieważ takowa cenzura ma być pokazywana każdemu względnie uczniowi, nawet rodzicom lub opiekunom i gościom, do szkoły się zdarzającym, i służy do jego zachęcenia lub poprawy, jak najściślejszą bezstronność z ludzkością i oszczędzeniem łączyć powinna. Uważny i doświadczony Nauczyciel nie przestanie na ogólnych pod każdą rubryką wyrazach: pilny, dobry, zły, i t. p.

хорошій, плохой и т. п., объяснитъ, въ какомъ отношеніи ученикъ признается плохимъ или хорошимъ, и укажетъ ему средства къ усовершенствованію или исправленію. И потому онъ долженъ составить себѣ заранѣе мнѣніе о каждомъ ученикѣ, а не въ то время, когда возьметъ въ руки книгу для того, чтобъ записать въ ней свои отмѣтки; для этого онъ долженъ заблаговременно собирать и записывать свои по сему предмету замѣчанія и наблюденія, къ чему могутъ ему весьма много способствовать классные журналы.

§ 91.

Аттестаціонныя книги, по внесеніи въ нихъ всѣми Учителями отмѣтокъ, передаются Ректору, для употребленія ихъ вышеуказаннымъ порядкомъ.

V. Устройство библіотеки и архива училища.

§ 92.

Библіотека училища должна состоятъ большею частію изъ ученыхъ сочиненій и служить собственно для употребленіа всѣхъ Учителей и учениковъ высшихъ классовъ. Но она будетъ тѣмъ полезнѣе для края, если будетъ устроена такимъ образомъ, чтобы ею могла пользоваться и просвѣщенная публика.

§ 93.

Профессоръ, взявшій книги изъ библіотеки, выдаетъ библіотекарю росписку за своею собственноручною подписью.

§ 94.

На каждое сочиненіе выдается особая росписка, если же на нѣсколько книгъ выдана одна только росписка, то всѣ эти книги должны быть вмѣстѣ возвращены въ библіотеку, потому что библіотекарь ничего не можетъ вычеркнуть изъ росписки.

§ 95.

Росписки возобновляются черезъ каждыя двѣ недѣли.

ale wyrazi w jakim sposobie zły lub dobry, i wskaże mu środki doskonalenia się lub poprawy; dla tego nie wtedy, kiedy książkę cenzury weźmie w rękę, namyślać się będzie, co o uczniu napisać, ale wcześnie do tego zbierać będzie uwagi i spostrzeżenia i one notować, w czem mu dzienniki szkolne wielką będą pomocą.

§ 91.

Książki cenzur od wszystkich Nauczycielów zapisane, oddane będą Rektorowi, a ten ich użyje jak wyżéj.

V. Urządzenie biblioteki i archiwum szkoły.

§ 92.

Biblioteka szkolna składać się w większéj części powinna z książek uczonych, i służyć właściwie do użytku wszystkich Nauczycielów i uczniów klass wyższych. Tem atoli użyteczniejsza dla kraju będzie, kiedy tak urządzoną zostanie, żeby z niéj i uczona publiczność korzystać mogła.

§ 93.

Professor pożyczający książkę, rewers na nią własną ręką podpisany bibliotekarzowi wyda.

§ 94.

Na każde dzieło rewers osobny ma być dany, gdyby zaś jeden tylko rewers na kilka książek był wydany, wszystkie te książki razem do biblioteki oddane być muszą, bo bibliotekaryusz nic z rewersów wymazać nie może.

§ 95.

Rewersa co dwa tygodnie odnawiane będą. Zaniedbującemu

Если кто либо не соблюдаетъ этого правила, то библіотекарь имѣетъ право взять обратно всѣ данныя ему книги и на будущее время затруднять ему выдачу ихъ.

§ 96.

Профессоръ, взявшій изъ библіотеки книгу, не имѣетъ права дать ее другому, но обязанъ самъ возвратить библіотекарю взятое у него сочиненіе.

§ 97.

Тотъ, кто замараетъ, испортитъ, а тѣмъ болѣе кто потеряетъ взятую изъ библіотеки книгу, обязанъ заплатить за нее; кто замараетъ, испортитъ, или потеряетъ часть сочиненія, долженъ заплатить за цѣлое сочиненіе, а поврежденное можетъ оставить за собою.

§ 98.

Если библіотекарь потребуетъ возвращенія какой нибудь книги, или по причинѣ продолжительнаго задержанія ея читателемъ, или же потому, что она весьма нужна кому нибудь другому, то имѣющій у себя эту книгу долженъ возвратить ее немедленно. Если, не смотря на троекратное требованіе, книга не будетъ возвращена, то библіотекарь поступаетъ согласно § 97, т. е. взыскиваетъ съ него стоимость книги, считая ее потерянною для библіотеки.

§ 99.

Обширныя сочиненія, въ случаѣ, если они требуются кѣмъ либо для ученаго открытія, перевода, или самостоятельнаго труда, могутъ быть выдаваемы на болѣе продолжительное время, то есть на два или три мѣсяца, Профессорамъ же—на неопредѣленное время, съ тѣмъ однако условіемъ, чтобы они были возвращены по требованію библіотекаря.

§ 100.

Учителямъ и Преподавателямъ могутъ быть выдаваемы

tego, ma prawo bibliotekaryusz odebrać wszystkie dotąd pożyczone książki, i trudnić pożyczania ich nadal.

§ 96.

Pożyczający Professor z biblioteki książkę, nie jest mocen pożyczać jéj drugiemu, ale sam winien oddać bibliotekaryuszowi dzieło od niego wzięte.

§ 97.

Kto książkę biblioteczną splami, zepsuje, a tem bardziéj kto ją zgubi, zapłacić ją musi; kto część dzieła splami, zepsuje lub straci, całe dzieło zapłaci, a uszkodzone sobie zatrzyma.

§ 98.

Jeżeli bibliotekaryusz żądać będzie zwrotu książki jakiéj, albo dla tego, że ją od dawnego czasu pożyczający u siebie trzymał, albo że jéj kto inny pilno potrzebuje, mający książkę powinien ją natychmiast oddać. Jeżeliby kto tego po trzykrotném upomnieniu nie uczynił, bibliotekaryusz postąpi sobie podług § 97-go, to jest pociągnie nieoddającego do zapłacenia książki, jako zgubionéj dla biblioteki.

§ 99.

Obszerniejsze dzieła, którychby kto chciał użyć do uczonego jakiego odkrycia, do przetłómaczenia lub napisania co podobnego, pozwolone być mogą na czas dłuższy, to jest na dwa lub trzy miesiące, Professorom zaś na czas nieograniczony, z tym jednak warunkiem, aby je na żądanie bibliotekaryusza zwrócili.

§ 100.

Nauczyciele i kollaboratorowie, za wyraźném tylko Rektora

изъ библіотеки книги только съ разрѣшенія Ректора, и то не болѣе, какъ на двѣ или четыре недѣли; но они обязаны возвратить ихъ въ библіотеку за четыре недѣли до окончанія учебнаго полугодія.

§ 101.

Ученикамъ двухъ высшихъ классовъ выдаются изъ библіотеки книги, по предъявленіи свидѣтельства и поручительства одного изъ Профессоровъ, на четыре недѣли, а нужныя имъ для учебныхъ занятій—на болѣе продолжительное время; но они обязаны возвратить оныя за четыре недѣли до окончанія учебнаго полугодія.

§ 102.

Для учениковъ низшихъ классовъ должна быть устроена особая малая библіотека, состоящая изъ книгъ, изданныхъ исключительно для юношества, на польскомъ, французскомъ и нѣмецкомъ языкахъ, написанныхъ примѣнительно къ ихъ понятіямъ и съ цѣлью просвѣтить ихъ разумъ; но изъ нихъ тѣ только могутъ получать по одной книгѣ въ недѣлю или по одной части какого нибудь сочиненія, которые предъявятъ свидѣтельство всѣхъ Учителей своего класса о своемъ прилежаніи, хорошемъ поведеніи и о томъ, что взятыя ими книги будутъ сохранены въ цѣлости. За четыре недѣли до окончанія учебнаго полугодія, всѣ книги должны быть возвращены въ библіотеку.

§ 103.

Для удостовѣренія въ томъ, что ученики читаютъ съ пользою взятыя изъ библіотеки книги, каждый первый по своему предмету Учитель долженъ при всякомъ удобномъ случаѣ заставлять учениковъ разсказывать прочитанное ими, чтобы убѣдиться въ томъ, дѣйствительно ли чтеніе это приноситъ имъ пользу.

pozwoleniem, mogą pożyczać z biblioteki książek, i to nie na dłużéj, jak na dwa lub cztery tygodnie. Czterema atoli tygodniami przed końcem półrocza szkolnego oddać je do biblioteki powinni.

§ 101.

Uczniom dwóch klass najwyższych pożyczane będą książki z biblioteki, za okazaniem świadectwa i zaręczenia jednego z Professorów, na tygodni cztery, a potrzebne do prac szkolnych i na czas dłuższy. Te jednak na cztery tygodnie przed końcem półrocza szkolnego oddać muszą.

§ 102.

Dla uczniów klass niższych powinna być osobna mała biblioteka, składająca się z książek umyślnie dla młodzieży pisanych, do jéj pojęcia stosownych i rozum ich oświecających, polskich, francuzkich, niemieckich, ale z nich ci tylko po książce na tydzień, albo po jednéj dzieła części brać mogą, którzy okażą zaświadczenia wszystkich klassy swojéj Nauczycielów, że są pilni, że się dobrze sprawują, i że im książki powierzyć można. Na cztery tygodnie przed końcem półrocza szkolnego wszystkie książki do biblioteki zwrócone być muszą.

§ 103.

Dla przekonania się, że uczniowie pożyczone z biblioteki książki z pożytkiem czytają, każdy pierwszy w swoim względnie przedmiocie Nauczyciel szukać będzie sposobności przekonania się, czy z czytania uczniowie odnoszą pożytek.

§ 104.

Не принадлежащія къ училищу лица могутъ брать изъ библіотеки книги не иначе, какъ только на имя и подъ поручительство одного изъ Профессоровъ, и должны подчиниться условіямъ, опредѣленнымъ въ §§ съ 94 по 98 включительно.

§ 105.

Драгоцѣнныя и весьма рѣдкія сочиненія, которымъ долженъ быть составленъ особый списокъ, не могутъ быть выдаваемы внѣ предѣловъ училища.

§ 106.

Сочиненія, необходимыя для частыхъ справокъ, какъ напримѣръ: общіе словари, энциклопедія и т. п. сборники, если они не слишкомъ дороги, должны находиться въ библіотекѣ въ двухъ экземплярахъ.

§ 107.

Библіотекарь обязанъ содержать всегда книги въ библіотекѣ, въ шкафахъ, подъ такими знаками или надписями и въ такомъ порядкѣ, какой будетъ заведенъ съ вѣдома Ректора.

§ 108.

Настоящія правила должны быть выставлены въ библіотекѣ въ видномъ мѣстѣ для всеобщаго свѣдѣнія, и всякій, кто пожелаетъ воспользоваться библіотекою, почитается знающимъ ихъ и подчиняющимся имъ безусловно.

Повременныя изданія.

§ 109.

Въ училищѣ, въ которомъ существуетъ подписка на повременныя изданія, интерессные ученые журналы и газеты будутъ выдаваемы Профессорамъ по очереди, по частямъ какъ можно меньшимъ, для ускоренія очереди.

§ 104.

Osoby nie należące do szkoły, nie mogą pożyczać książek z jéj biblioteki, tylko na imię i zaręczenie Rektora lub jednego z Professorów, i powinni się poddać warunkom §§ 94 do 98 włącznie.

§ 105.

Kosztowne i bardzo rzadkie dzieła, które na osobnéj liście być powinny spisane, za obwód murów szkolnych wydawane nie będą.

§ 106.

Dzieła do częstego użytku potrzebne, jakiemi są: Dykcyonarze powszechne, Encyklopedye i t. p. jeżeli nie są zbyt kosztowne, we dwóch exemplarzach biblioteka mieć będzie.

§ 107.

Bibliotekaryusz jest obowiązanym książki w bibliotece i jéj szafach pod takiemi znakami lub napisami, i w takim porządku zawsze utrzymywać, jaki za wiadomością Rektora wprowadzonym będzie.

§ 108.

Przepisy tę zawieszone będą na widoczném miejscu w bibliotece, dla wiadomości każdego, i ktokolwiek téj biblioteki używać zechce, uważany będzie za świadomego tychże przepisów i im się poddającego.

Pisma peryodyczne.

§ 109.

Która szkoła abonuje dla siebie i utrzymuje pisma peryodyczne, w téj interessujące naukowe dzienniki i gazety uczone Professorom kolejno pożyczane będą w częściach, na raz jak tylko można najmniejszych, dla przyspieszenia kolei.

§ 110.

На оберткѣ или на переплетѣ выданнаго сочиненія библіотекарь обозначаетъ время, въ продолженіе котораго подписчикъ можетъ задержать это сочиненіе у себя. Если кто либо не получитъ его въ опредѣленный срокъ отъ своего предшественника, то самъ требуетъ отъ него передачи этого сочиненія, но вмѣстѣ съ тѣмъ увѣдомляетъ библіотекаря о таковой неисправности. Еслибы Профессоръ не могъ въ продолженіе столь короткаго времени прочесть относящихся къ его предмету сочиненій, то проситъ библіотекаря о выдачѣ ихъ, послѣ оконченной очереди, на болѣе продолжительное время.

§ 111.

Впрочемъ правила и условія, изложенныя въ 98 и 199 параграфахъ, имѣютъ и въ этомъ отношеніи обязательную силу.

Архивъ.

§ 112.

Инвентарныя описи училищнаго имущества, книги, реестры и всѣ училищныя дѣла должны храниться или въ занимаемомъ самимъ Ректоромъ помѣщеніи, или же въ особой комнатѣ, вблизи его квартиры и подъ непосредственнымъ его надзоромъ.

§ 113.

Инвентари, реестры, книги, дѣла и бумаги, которые Ректоръ долженъ хранить въ архивѣ, суть слѣдующіе:

1) Книга для записки по полугодно пріема учениковъ, по порядку ихъ явки, согласно упомянутымъ выше графамъ, въ которую записывается также противъ каждаго ученика и внесенная имъ плата, напримѣръ: № 36 N N ученикъ 3-го класса, со дня Святаго Михаила 1819 года, подъ № 84, уплатилъ 12 злотыхъ, или когда это вновь поступившій ученикъ: № 37 N N родомъ изъ Калишскаго воеводства, отецъ N помѣщикъ, отъ

§ 110.

Na owinięciu lub okładce pożyczonego pisma, bibliotekaryusz przepisze czas, przez który współczłonek pakiecik sobie użyczony zatrzymać może. Kto go od swego w czytaniu poprzednika w czasie przepisanym nie odbierze, upomni się u niego, albo też bibliotekaryusza o téj nieregularności uwiadomi. Jeżeliby Professor z pism, w jego przedmiot wpadających, przez tak krótki czas korzystać nie mógł, zamówi sobie u bibliotekaryusza, aby mu ich, po obejściu kolei, na czas dłuższy pozwolił.

§ 111.

Wreszcie przepisy i warunki w §§ 98 i 99-m wyrażone, tu także służą i są obowiązującemi.

Archivum.

§ 112.

Skład inwentarza szkolnego, rejestrów, ksiąg i wszelkich akt szkolnych znajdować się powinien w samém pomieszkaniu, lub w bliskiéj pomieszkania Rektorskiego izbie, i pod bezpośrednim jego dozorem,

§ 113.

Inwentarze, rejestra, księgi akt i wszelkie papiery, które Rektor w archiwum mieć będzie, są następujące:

1) Księga do zapisu półrocznego uczniów porządkiem, jak się kto do niego stawi, podług rubryk wyżéj wzmiankowanych, w którym to protokóle zapisuje się przy każdym uczniu opłata, *np.* Nr. 36, NN. z klassy 3-éj od Ś-go Michała 1,819 r. Nr. 84, zapłacił złp. 12; lub kiedy nowy Nr. 37, NN. rodem z Kaliskiego,

роду ему 10 лѣтъ, католическаго вѣроисповѣданія, оспу имѣетъ привитую, учился у Г. N, находится при родителяхъ на N улицѣ, уплатилъ 12 злотыхъ.

2) Расположенное въ алфавитномъ порядкѣ собраніе именъ и фамилій учениковъ, въ которомъ передъ именемъ каждаго изъ нихъ выставляется номеръ перваго пріема по первому протоколу, а также означается, съ котораго времени онъ записанъ и въ который классъ; въ каждомъ полугодіи. въ которомъ каждый ученикъ записывается вновь, слѣдуетъ присовокупить номеръ, подъ которымъ онъ внесенъ въ книгу за каждое полугодіе, напримѣръ: № 72 N N записанъ со дня Св. Михаила 1819 года, продолжалъ II-й классъ:

a) отъ Пасхи 1820 года, подъ № 102;

b) со дня Св. Михаила 1820 года, подъ № 23 и проч.

Въ томъ же собраніи, подъ каждымъ ученикомъ должны хранится представленные имъ документы, какъ-то: метрическая выпись, свидѣтельство училища, въ которомъ онъ находился прежде, и т. д. Здѣсь также отмѣчается число, когда онъ оставилъ училище и какое получилъ свидѣтельство.

3) Подписанный всѣми Профессорами журналъ годичныхъ переводовъ въ высшіе классы, а также публичныхъ похвалъ и наградъ. Въ книгу эту записываются также Визитаторомъ его посѣщенія.

4 и 5) Инвентари библіотеки и музея.

6) Книга ученыхъ конференцій.

7) Книги полугодичныхъ отмѣтокъ.

8) Классные журналы, росписанія уроковъ и учебныя программы.

9) Приведенныя въ порядокъ бумаги, получаемыя отъ Правительства и копіи представленныхъ ему рапортовъ, предположеній, счетовъ и всякія другія, относящіяся къ училищу бумаги.

ojciec N. obywatel, lat ma 10, religii katolickiéj, ospę odbył, uczył się u P. N, zostaje u rodziców na ulicy N, zapłacił zł. 12.

2) Zbiór imion tychże uczniów, ułożony porządkiem abecadła, w którym, przed imieniem każdego, liczba pierwszego zapisu w pierwszym protokóle, wyrażona będzie, również od którego czasu jest zapisany i do któréj klassy; przy każdem półroczu, w którem na nowo bywa wciągnionym, przydać należy numer, pod którym się w każdém respective półroczu znajdzie, *np.* Nr. 72, NN. zapisany od Ś-go Michała 1819, klassę II kontynuował:

a) od Wielkiejnocy 1820, Nr. 102.

b) od Ś-go Michała 1820; Nr. 23 etc.

W tym zbiorze pod każdym uczniem zachowane być mają papiery, które z sobą przynosi, jako to: metryka, zaświadczenia z dawniejszych szkół i t. d. Tu także zapisuje się data, kiedy szkoły pożegnał, i jakie dostał zaświadczenie.

3) Protokół rocznych promocyj, podpisany ręką wszystkich Professorów, tudzież pochwał i nagród publicznych; w tę książkę Wizytator zapisywać może bytność swoją.

4 i 5) Inwentarze biblioteki i muzeum.

6) Książka konferencyj naukowych.

7) Księgi półroczne cenzury.

8) Dzienniki klassowe, plany lekcyj i programmata.

9) Porządnie ułożone wszelkie pisma odbierane od Rządu, kopie odesłanych do niego rapportów, przełożeń, rachunków i wszystkie inne pisma, do szkół się ściągające.

VI. *Музей физическихъ инструментовъ и кабинетъ Естественной Исторiи.*

§ 114.

Собранiе математическихъ и физическихъ инструментовъ, а также коллекцiя по части естественной исторiи, находятся подъ общимъ надзоромъ Ректора, а въ особенномъ завѣдываніи Профессора этихъ предметовъ.

§ 115.

Изъ этихъ собранiй ничто не можетъ быть выдано внѣ училища; однимъ только Профессоромъ дозволяется брать изъ нихъ предметы въ классы, для показанiя ихъ ученикамъ или для дѣланiя съ ними опытовъ.

§ 116.

Помѣщенiе для музея должно быть избрано соразмѣрно числу инструментовъ. Инструменты должны быть разставлены въ шкафахъ или на столахъ. Двойной списокъ ихъ долженъ находиться—одинъ у Ректора, другой у имѣющаго надзоръ за музеемъ Профессора.

§ 117.

При всякомъ училищѣ должна находиться особая лабораторiя для производства химическихъ опытовъ. Для физическо-оптическихъ опытовъ слѣдуетъ назначить залу съ окнами, обращенными на солнце.

§ 118.

При производствѣ опытовъ слѣдуетъ по возможности подражать природѣ, совершающей важнѣйшiя явленiя очень простыми средствами; а потому Профессоръ долженъ сдѣлать выборъ опытовъ, то есть производить въ особенности самые простые и вмѣстѣ съ тѣмъ объясняющiе самыя важныя явленiя.

VI. Muzeum narzędzi fizycznych, i gabinet historyi naturalnéj.

§ 114.

Zbiór instrumentów matematycznych i fizycznych, tudzież kollekcya historyi naturalnéj, zostaje pod ogólnym dozorem Rektora, a szczególnym Professora tych przedmiotów.

§ 115.

Z tych zbiorów nic za obwód murów szkolnych wydawane być nie może, sami tylko Professorowie brać mogą do klass, dla pokazania ich uczniom, lub robienia tam z nimi doświadczenia.

§ 116.

Miejsce na muzeum wybierane być powinno stosownie do ilości instrumentów. Narzędzia w szafach lub na stołach ustawione być powinny. Rejestr ich podwójny, jeden u Rektora, drugi u Professora, dozór nad muzeum mającego, zostawać będzie.

§ 117.

Każda szkoła osobne mieć będzie loboratorium do czynienia doświadczeń chemicznych, dla doświadczeń fizyczno-optycznych przeznaczyć potrzeba salę mającą okna na słońce wystawione.

§ 118.

W czynieniu doświadczeń, naśladować potrzeba, ile możności naturę, wykonywającą wielkie dzieła bardzo prostemi sposobami. A zatém Professor uczynić powinien wybór doświadczeń, to jest: takie szczególniéj okazywać, które są najprostsze, a zarazem tłumaczą najwyraźniejsze skutki.

§ 119.

Каждый Профессоръ, имѣющій подъ своимъ надзоромъ инструменты, долженъ содержать ихъ въ порядкѣ и составить имъ точный списокъ, съ нужнымъ объясненіемъ, напримѣръ: подъ № пневматическая машина, слѣдуетъ объяснить, какова она, простая ли, или сложная, какой величины, кѣмъ именно построена и въ какомъ находится состояніи. Такимъ же образомъ слѣдуетъ описать всѣ машины, инструменты и принадлежащіе къ нимъ снаряды.

VII. Вакаціи.

§ 120.

Кромѣ вакацій, продолжающихся съ 1 Августа по 15 Сентября и послѣобѣденныхъ отдыховъ по вторникамъ и четвергамъ, ученики свободны еще отъ ученія съ кануна Рождества Христова по 2 Января, три дня масляницы и отъ страстнаго четверга до середы послѣ Свѣтлаго Воскресенья; въ случаѣ же надобности назначить какую либо чрезвычайную вакацію, по причинѣ какого нибуть политическаго событія, Ректоръ отнесется къ мѣстному дозору.

VIII. Служители.

§ 121.

Для смотрителя зданія и сторожа, которые должны находиться при каждомъ воеводскомъ училищѣ, Ректоръ каждаго заведенія составитъ проектъ инструкціи сообразно мѣстнымъ обстоятельствамъ и обыкновеннымъ надобностямъ заведенія, который представляется на утвержденіе мѣстнаго начальства.

IX. Физическое воспитаніе.

§ 122.

Что касается физическаго воспитанія, то Учители при

§ 119.

Każdy Professor, mający zbiory narzędzi pod swoim dozorem, utrzymywać je będzie w porządku, mieć spisany ich rejestr dokładny, z potrzebnem wyszczególnieniem, np. pod Nr. machina pneumatyczna, wyrazić trzeba jaka jest, czy pojedyncza czy składana, jaka jéj wielkość, jakiego autora jest dziełem i w jakim jest stanie. Podobnym sposobem wszystkie machiny, narzędzia i do nich apparaty opisać należy.

VII. Ferye.

§ 120.

Czas wolny od szkół, oprócz wakacyj, trwających od 1 Sierpnia do 15 Września, i rekreacyj po południowych we Wtorki i Czwartki w tygodniu, będzie jeszcze: od wigilii Bożego Narodzenia do 2 Stycznia, trzy dni ostatków, i od Wielkiego Czwartku do Środy po Wielkiejnocy; w przypadku zaś potrzeby jakiéj nadzwyczajnéj wakacyi, *np.* politycznego jakiego zdarzenia, uda się Rektor do miejscowego dozoru.

VIII. Służący.

§ 121.

Dla murgrabiego i stróża, którzy się mają przy każdéj szkole wojewódzkiéj znajdować, Rektor każdéj szkoły ułoży projekt instrukcyi, stosownie do miejscowych okoliczności i zwyczajnych potrzeb szkolnych, który poda do potwierdzenia miejscowéj magistraturze.

IX. Edukacya fizyczna.

§ 122.

Co do fizycznéj edukacyi, wszyscy Nauczyciele przy każdéj

всякомъ удобномъ случаѣ должны обращать вниманіе на все то, что можетъ имѣть вліяніе на здоровье учениковъ, и потому ботаническія экскурсіи, геометрическія межеванія, разныя игры и прогулки, подъ наблюденіемъ Профессоровъ и Учителей, содержателей пансіоновъ и домашнихъ наставниковъ, должны стремиться къ сохраненію и укрѣпленію физическихъ силъ юношества.

X. *Заключеніе.*

§ 123.

Настоящее положеніе читается въ началѣ каждаго учебнаго полугодія, въ присутствіи всѣхъ Профессоровъ, Учителей, и Преподавателей въ Учительскомъ засѣданіи у Ректора, въ полномъ его объемѣ, отдѣльными же параграфами—всякій разъ, когда Ректоръ признаетъ необходимымъ сослаться по какому либо предмету на это положеніе.

Утверждено въ общемъ засѣданіи Правительственной Коммисіи Духовныхъ Дѣлъ и Народнаго Просвѣщенія.

Варшава, 8 Іюня 1819 года.

Предсѣдатель Сената, Министръ Просвѣщенія
(подписано) *Станиславъ Потоцкій.*

zdarzonéj okoliczności mieć będą zwróconą uwagę na to wszystko, co wpływać może na zdrowie uczniów, a zatém exkursye botaniczne, rozmiary jeometryczne, różne zabawy i przechadzki pod okiem Professorów i Nauczycielów, utrzymujących pensye, tudzież korrepetytorów, dążyć mają do zachowania i wzmocnienia sił fizycznych młodzieży.

X. *Zakończenie.*

§ 123.

Urządzenie to na początku każdego półrocza szkolnego, w przytomności wszystkich Professorów, Nauczycieli, kollaboratorów, czytane będzie w całéj obszerności na posiedzeniu Nauczycielskiem u Rektora, w pojedynczych zaś artykułach, ile razy Rektor widzieć będzie potrzebę odwoływania się w jakiéj materyi do tego urządzenia.

Zatwierdzone na sessyi ogólnéj Kommissyi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

w Warszawie, dnia 8 Czerwca 1819 r.

Prezes Senatu, Minister Oświecenia,

(podpisano) *Stanisław Potocki.*

Приложеніе 1-е къ № 7-му.

ФОРМА СВИДѢТЕЛЬСТВА ДЛЯ УЧЕНИКОВЪ, ВЫДЕРЖАВШИХЪ ЭКЗАМЕНЪ ЗРѢЛОСТИ (MATURITATIS).

Ректоръ и Профессоры

Л. Г.

Юноша NN поведенія отличнаго или похвальнаго, или довольно хорошаго, Полякъ, или Литовецъ, или . . ., имѣющій отъ роду . . . . лѣтъ, окончивъ курсъ наукъ въ нашемъ училищѣ, былъ подвергнутъ испытанію зрѣлости для слушанія наукъ въ университетѣ. Сперва онъ написалъ, въ нашемъ присутствіи и безъ чужой помощи сочиненія на заданныя нами темы на польскомъ, латинскомъ, французскомъ и нѣмецкомъ языкахъ, и таковыя представилъ на наше разсмотрѣніе. Послѣ того онъ былъ экзаминованъ въ присутствіи всѣхъ тѣхъ, къ которымъ это относилось, и оказалъ слѣдующіе успѣхи:

въ языкахъ: Польскомъ . . Латинскомъ . . Греческомъ .
,, Французскомъ . . Нѣмецкомъ . .
въ Математикѣ . . . Физикѣ . . . Исторіи . . .

И потому признаемъ этого юношу зрѣлымъ къ слушанію университетскаго курса наукъ и удостовѣряемъ въ томъ нашею подписью, умоляя Всевышняго, дабы и въ будущемъ времени споспѣшествовалъ ему въ наукахъ.

(Означеніе мѣста, годъ, мѣсяцъ и число.)

1-szy Annex do Nr. 7-go.

WZÓR ŚWIADECTWA DLA UCZNIÓW O EXAMINIE MATURITATIS.

Rector et Professores

S. L.

Juvenis . . . pietate in Deum et moribus egregie commendatus, (albo) commendatus, (albo) satis probatus, Polonus (albo) Lithuanus, (albo) . . . annum agens . . . studiorum cursu in Schola Nostra peracto, de Maturitate ad studia Academica explorandum se dedit. Ac primum quidem themata a Nobis proposita Lingua Polonica, Latina, Gallica atque Germanica, sub oculis Nostris, a nemine adjutus, elaboravit, eaque Nobis recognoscenda tradidit. Deinde omnibus, quorum intererat, audientibus, coram examinatus est. Unda patuit, eum fécisse progressus:

in Lingua Polonica Latina Graeca
,, Gallica Germanica —
in Mathematicis in Physicis in Historicis

Qua propter hunc Juvenem

Academicis Studiis Maturum

declaramus, idque fide nostra interposita testamur D. O. M. precantes, ut ejus studia porro secundet.

Datum . . . . . die . . . mensis . . . . . . anno . . .

ОБЪЯСНЕНІЕ ЭТОЙ ФОРМЫ.

1) Послѣ словъ „Ректоръ и Профессоры" слѣдуетъ написать во второй строкѣ: лицея или гимназіи N N.

2) Для аттестаціи о поведеніи, употребляется, смотря по заслугамъ ученика въ этомъ отношеніи, одна изъ трехъ слѣдующихъ отмѣтокъ: отличнаго, или похвальнаго, или довольно хорошаго поведенія.

3) Оставляется пробѣлъ для записки мѣста рожденія, напр. Полякъ, Литовецъ и т. п.

4) Успѣхи ученика въ разныхъ наукахъ и знаніяхъ опредѣляются тремя отмѣтками: или превосходные, или достаточные, или посредственные.

5) Если ученикъ изъ большаго числа предписанныхъ программою наукъ и знаній не получитъ по крайней мѣрѣ отмѣтокъ о достаточныхъ успѣхахъ, то свидѣтельство зрѣлости не будетъ ему выдано.

OBJAŚNIENIE DO TEGO WZORU.

1) Po wyrazach „Rector et Professores“ napisze się w drugim wierszu: Lycei albo Gymnasii N.

2) Co do świadectwa o obyczajach, jedno z trzech użyte będzie podług zasługi ucznia w tym względzie, to jest: albo egregie commendatus, commendatus, albo satis probatus.

3) Zostawi się pole próżne dla wpisania zkąd rodem, np. Polonus, Lithuanus etc.

4) Stopnie kwalifikacyi ucznia w różnych naukach i umiejętnościach trzy się naznaczają: eum fecisse progressus, albo egregios, albo sufficientes, albo mediocres.

5) Gdyby uczeń z większéj liczby planem przepisanych nauk lub umiejętności nie uzyskał zaświadczenia przynajmniéj progressu sufficientes, takowy uczeń Testimonium Maturitatis nie otrzyma.

Приложеніе 2-е къ N° 7-му.

ФОРМА

росписанія наукъ по классамъ и часамъ въ недѣлю, въ полугодіи N.

	Классы					
	I	II	III	IV	V	VI
Часы						
Законъ Божій						
Польскій языкъ и словесность .						
Латинскій языкъ						
Греческій языкъ						
Французскій языкъ						
Нѣмецкій языкъ						
Географія						
Всеобщая Исторія						
И такъ далѣе						
И того часовъ						

2-gi Annex do Nr. 7-go.

SCHEMA

rozkładu nauk na klassy i godziny w tygodniu, w półroczu N.

	Klassy					
	I	II	III	IV	V	VI
godziny . .						
Religia						
Język Polski i Literatura						
— Łaciński						
— Grecki						
— Francuzki						
— Niemiecki						
Jeografia						
Historya powszechna						
I tak daléj						
Summa godzin						

Приложеніе 3-е къ № 7-му.

РАСПРЕДѢЛЕНІЕ

часовъ въ недѣлю между Учителями въ полугодіи N.

		Классы					
		I	II	III	IV	V	VI
Часы							
Ректоръ N.	Законъ Божій . .						
	Латинскій языкъ .						
	Физика и т. д. . .						
Профессоръ N.	Ариѳметика . . .						
	Алгебра						
	Геометрія и т. д.						
Учитель N.	Естественная Исторія						
	Польскій языкъ .						
	и т. д.						
Преподаватель N.							
И того часовъ							

3-ci Annex do Nr. 7-go.

ROZKŁAD

godzin w tygodniu na Nauczycielów, w półroczu N.

		Klassy					
		I	II	III	IV	V	VI
	godziny . . .						
Rektor N.	Fizyki						
	Języka Łacińskiego						
	Religii						
Professor N.	Arytmetyki . .						
	Algebry						
	Jeometryi						
Nauczyciel N.	Historyi Naturalnéj						
	Języka Polskiego .						
	i t. d.						
Kollaborator N.							
	Summa godzin						

Приложеніе 4-е къ № 7-му.

ФОРМА ГОДОВЫХЪ РАПОРТОВЪ ОБЪ УЧЕНИКАХЪ V И VI КЛАССОВЪ.

№	Имя и фамилія	Мѣсто рожденія	Состояніе родителей	Вѣроисповѣданіе	Сколько лѣтъ отъ роду	Здоровье	Съ какого времени находится въ училищѣ	Нравы	Умственныя способности	Прилежаніе	Успѣхи вообще	Примѣчанія.

4-ty Annex do N. 7-go.

SCHEMA RAPPORTÓW ROCZNYCH O UCZNIACH KLASSY V I VI.

Numer ciągły	Imię i nazwisko	Ojczyzna	Stan rodziców	Religia	Wiek	Zdrowie	Jak dawno jest w szkole	Obyczaje	Władze duszy	Applikacya	Postęp w ogólności	Uwagi

Приложеніе 5-е къ № 7-му.

ФОРМА АТТЕСТАЦІИ ОБЪ УЧЕНИКАХЪ N УЧИЛИЩА ВЪ N ПОЛУГОДІИ.

Имя и фамилія	Характеръ	Умственныя силы и способности	Посѣщеніе училища	Домашнее прилежаніе	Нравы	Успѣхи въ наукахъ	Особенныя примѣчанія.

5-ty Annex do Nr. 7-go.

SCHEMA CENZURY O UCZNIACH SZKOŁY N, W PÓŁROCZU N.

Imię i nazwisko	Temperament	Władze umysłowe i zdolności	Uczęszczanie do szkoły	Pilność w domu	Obyczaje	Postęp w naukach	Uwagi szczególne

Приложеніе 6-е къ № 7-му.

ФОРМА ГОДОВЫХЪ РАПОРТОВЪ ОБЪ УЧИТЕЛЯХЪ.

Имя и фамилія	Мѣсто рожденія	Сколько лѣтъ отъ роду	Сколько лѣтъ Учителемъ	Вѣроисповѣданіе	Какая наука составляетъ главный предметъ каждаго	Мнѣніе о каждомъ Учителѣ	Примѣчанія

6-ty Annex do N. 7-go.

SCHEMA RAPPORTÓW ROCZNYCH O NAUCZYCIELACH.

Imię i nazwisko	Skąd rodem	Wiek	Lata Nauczycielstwa	Jaka Religia	Jaka nauka pryncypalnym każdego przedmiotem	Zdanie o każdym Nauczycielu	Uwagi.

№ 8.

Правила о взиманіи платы за ученіе.

(1819 года.)

Правительственная Коммисія Духовныхъ Дѣлъ и Народнаго Просвѣщенія,

желая упростить способъ взиманія установленной платы съ учениковъ публичныхъ заведеній, и облегчить представленіе о ней отчетовъ, и вмѣстѣ съ тѣмъ постановить правила о точномъ соблюденіи порядка,— признала нужнымъ изданныя по сему предмету 29 Января и 18 Ноября 1812 года инструкціи дополнить слѣдующимъ образомъ:

ГЛАВА I.

О платѣ за ученіе.

§ 1.

Въ начальныхъ улилищахъ, а также въ приготовительныхъ классахъ при высшихъ учебныхъ заведеніяхъ, если они содержатся на счетъ складокъ училищнаго общества, съ учениковъ не взимается никакой платы за ученіе. Тамъ же, гдѣ училищное общество не участвуетъ еще въ складкѣ или гдѣ сборъ на содержаніе приготовительнаго класса не установленъ особымъ распоряженіемъ, ученики обязаны вносить, каждый за себя, плату за ученіе.

§ 2.

Въ содержащихся на счетъ складокъ училищнаго общества начальныхъ училищахъ и приготовительныхъ классахъ, ученикъ, родители котораго не принадлежатъ къ обществу того училища, въ которомъ онъ обучается, долженъ платить

N° 8.

Przepisy względem opłaty od uczniów.

(z r. 1819.)

KOMMISSYA RZĄDOWA WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO.

Chcąc ułatwić postępowanie tak w pobieraniu przepisanéj opłaty od uczniów szkół publicznych, jako też w składaniu z niéj rachunków, a razem oznaczyć prawidła ścisłego zachowania porządku, uznała potrzebę, instrukcye z dnia 29 Stycznia i dnia 18 Listopada r. 1812 w téj mierze wydane, uzupełnić jak następuje:

TYTUŁ I.

O opłacie szkolnéj.

§ 1.

Szkoły elementarne, tudzież przy wyższych szkołach klassy elementarne, skoro się utrzymują ze składki towarzystwa szkolnego, nie pobierają opłaty od pojedynczych uczniów. Tam zaś gdzie składka towarzystwa szkolnego jeszcze nie jest zaprowadzona lub opłata na klassę elementarną osobném rozporządzeniem nie jest ustanowioną, uczniowie pojedynczo płacić powinni.

§ 2.

Uczeń w szkołach i klassach elementarnych, ze składki towarzystwa szkolnego utrzymujących się, którego rodzice nie należą do towarzystwa téj szkoły, w któréj się uczy, powinien pła-

ежегодно шесть злотыхъ, а именно въ два полугодичные срока, впередъ, по три польскихъ злотыхъ.

§ 3.

Въ начальномъ училищѣ и въ приготовительномъ классѣ при высшемъ учебномъ заведенiи, кои не содержатся на счетъ складокъ училищнаго общества, ученикъ долженъ платить ежегодно шесть злотыхъ, а именно въ два полугодичные срока впередъ по три злотыхъ, если для того начальнаго училища или приготовительнаго класса не установлена особымъ распоряженiемъ другая плата.

§ 4.

Въ уѣздныхъ училищахъ каждый ученикъ платитъ ежегодно двѣнадцать злотыхъ, то есть въ два полугодичные срока впередъ по шести злотыхъ.

§ 5.

Въ окружныхъ училищахъ ученикъ долженъ платить ежегодно восемнадцать злотыхъ, то есть въ два полугодичные срока, впередъ, по девяти злотыхъ.

§ 6.

Въ воеводскихъ училищахъ, если въ томъ мѣстѣ, кромѣ воеводскаго, не находится ни окружнаго, ни уѣзднаго училища, каждый ученикъ первыхъ трехъ классовъ платитъ ежегодно восемнадцать злотыхъ, въ два срока, впередъ, по девяти злотыхъ; въ послѣднихъ же трехъ классахъ, то есть IV, V и VI, двадцать четыре злотыхъ ежегодно, или въ два срока, впередъ, по двѣнадцати злотыхъ.

§ 7.

Въ тѣхъ мѣстахъ, гдѣ, кромѣ воеводскаго, находится еще окружное или уѣздное училище, каждый ученикъ воеводскаго училища, начиная съ I-го класса, будетъ платить во всѣхъ классахъ ежегодно двадцать четыре злотыхъ, или въ два срока, впередъ, по двѣнадцати злотыхъ.

cić rocznie złotych sześć, to jest dwiema ratami co pół roku z góry po złotych polskich trzy.

§ 3.

Uczeń w szkole elementarnéj, tudzież w klassie elementarnéj przy wyższéj szkole, ze składki towarzystwa szkolnego nie utrzymującéj się, płacić powinien rocznie złotych sześć, to jest dwiema ratami co pół roku z góry po złotych trzy, jeżeli dla téj szkoły lub klassy elementarnéj nie będzie osobnym reskryptem inna opłata ustanowiona.

§ 4.

W szkołach podwydziałowych, każdy uczeń płacić będzie na rok złp. dwanaście, to jest dwiema ratami co pół roku z góry po złotych sześć.

§ 5.

W szkołach wydziałowych, uczeń płacić będzie rocznie złotych ośmnaście dwiema ratami, to jest co pół roku z góry po złotych dziewięć.

§ 6.

W szkołach wojewódzkich, skoro w miejscu obok wojewódzkiéj, nie znajduje się szkoła wydziałowa lub podwydziałowa, każdy uczeń pierwszych klass trzech, płacić będzie rocznie złp. ośmnaście, dwiema ratami z góry po złotych dziewięć; w trzech zaś ostatnich klassach, to jest IV, V i VI rocznie złotych dwadzieścia cztery, czyli dwiema ratami z góry po złotych dwanaście.

§ 7.

W miejscach, gdzie obok szkoły wojewódzkiéj znajdują się wydziałowa lub podwydziałowa, każdy uczeń szkoły wojewódzkiéj zacząwszy od pierwszéj klassy, płacić będzie przez wszystkie klassy rocznie złotych dwadzieścia cztery, czyli dwiema ratami z góry po złotych dwanaście.

§ 8.

Въ училищахъ, въ которыхъ по настоящее время взимается высшая плата противъ назначенной въ этомъ распоряженіи, таковая должна быть взимаема въ томъ же размѣрѣ, впредь до дальнѣйшаго распоряженія.

§ 9.

Передъ началомъ каждаго учебнаго полугодія ученики, желающіе посѣщать училище, будутъ представлены мѣстному Ректору для испытанія и записки своими родителями, опекунами, или заступающими ихъ мѣсто, при чемъ они вносятъ полугодичную плату и получаютъ въ томъ квитанцію. Ученикъ, приходящій въ классъ первый разъ въ каждомъ полугодіи, долженъ предъявить эту квитанцію Профессору, который, за допущеніе ученика къ слушанію уроковъ безъ квитанціи, подвергается, въ случаѣ недоимки, взысканію одной третьей части невнесенной платы за ученіе.

ГЛАВА II.

Объ освобожденіи отъ платы за ученіе.

§ 10.

Отъ платы за ученіе могутъ быть освобождены въ высшихъ учебныхъ заведеніяхъ сыновья дѣйствительно бѣдныхъ родителей, явившіе несомнѣнныя доказательства отличныхъ способностей и охоты къ наукамъ, такъ, что можно надѣяться что трудами своими, на пользу края, а преимущественно на пользу учебныхъ заведеній, они вознаградятъ впослѣдствіи полученное благодѣяніе.

§ 11.

Родители, опекуны или заступающіе ихъ мѣсто, желающіе получить право на таковое освобожденіе ученика отъ платы, обязаны представить:

§ 8.

W szkołach, w których dotąd wyższa nad wymienione opłata jest ustanowiona, ta do dalszego rozporządzenia jak dotąd ma być pobierana.

§ 9.

Przed zaczęciem każdego półrocza szkolnego, uczniowie mający chodzić do szkoły, przedstawieni będą miejscowemu Rektorowi przez swoich rodziców, opiekunów, lub ich zastępców do examinu i zapisu, przyczém zaraz półroczną kwotę złożą, i na nią kwit odbiorą. Kwit takowy przez ucznia, pierwszy raz do szkoły w każdém półroczu przychodzącego, ma być okazany Professorowi, który jeśli bez kwitu ucznia do szkoły przyjmie, staje się, w przypadku niedoboru, za niego w jednéj trzeciéj części niezaspokojonéj opłaty szkolnéj odpowiedzialnym.

TYTUŁ II.

Uwolnienie od opłaty szkolnéj.

§ 10.

Od opłaty szkolnéj mogą być uwolnieni w szkołach wyższych synowie istotnie ubogich rodziców, dający niewątpliwe dowody znakomitéj zdatności i ochoty do nauk, tak iż się po nich można spodziewać, że użytecznością dla kraju, a mianowicie dla szkół, wywiązywać się będą z doznanego dobrodziejstwa.

§ 11.

Rodzice, opiekunowie lub ich zastępcy, chcący zyskać takowe uwolnienie ucznia od opłaty powinni uzyskać:

a) официальное и снабженное казенною печатью свидѣтельство о своей бѣдности, выданное въ городахъ Президентомъ или Бургомистромъ, а въ деревняхъ мѣстнымъ гминнымъ Войтомъ и удостовѣряющее въ томъ, что они не въ состояніи внести плату за ученіе. Эти свидѣтельства, согласно распоряженію Правительственной Коммисіи Внутреннихъ Дѣлъ и Полиціи отъ 20 Августа с. г., № $^{123}/_{232}$, должны быть выдаваемы безплатно и на простой бумагѣ;

b) документы и свидѣтельства, удостовѣряющіе о хорошемъ поведеніи ученика, а также о его успѣхахъ въ наукахъ, если онъ уже находился въ какомъ либо училищѣ.

§ 12.

Съ этими документами они должны обратиться въ подлежащій мѣстный училищный дозоръ, который, разсмотрѣвъ и признавъ ихъ достаточными, можетъ выдать ученику свидѣтельство объ освобожденіи его отъ платы за ученіе въ продолженіе всего учебнаго года, сдѣлавъ въ немъ оговорку, что упомянутые документы были ему предъявлены.

§ 13.

Таковыя освободительныя свидѣтельства пріобщаются къ годовымъ счетамъ, какъ оправдательные документы, и служатъ доказательствомъ взноса платы за ученіе.

§ 14.

Еслибы ученикъ, вслѣдствіе неприличнаго поведенія или оплошности въ наукахъ, оказался впослѣдствіи незаслуживающимъ освобожденія отъ платы, то Ректоръ заблаговременно передъ окончаніемъ учебнаго полугодія предупреждаетъ его о томъ и увѣдомляетъ его родителей или опекуновъ, что на слѣдующее полугодіе онъ не будетъ принятъ безплатно въ училище.

a) urzędowe i pieczęcią urzędową opatrzone zaświadczenie swego ubóstwa, w miastach od Prezydenta lub Burmistrza, po wsiach od Wójta gminy gdzie mieszkają, wyrażające, że nie są w stanie złożenia opłaty szkolnéj. Zaświadczenia takowe stosownie do rozporządzenia Kommissyi Rządowéj Spraw Wewnętrznych i Policyi z dnia Sierpnia r. b. Nr. $^{123}/_{232}$ mają być wydawane bezpłatnie, i na papierze nie stemplowym;

b) dowody i zaświadczenia dobrego prowadzenia się ucznia, jako też odbytéj przezeń nauki, jeżeli już był w szkole jakiéj.

§ 12.

Z takowemi zaświadczeniami udadzą się do właściwego miejscowego dozoru szkolnego, który rozpoznawszy je i uznawszy za dostateczne, będzie mógł wydać uwolnienie uczniowi od opłaty za cały rok szkolny, czyniąc wzmiankę w uwolnieniu, iż mu wspomnione wyżéj świadectwa były okazane.

§ 13.

Uwolnienia takowe służyć będą do usprawiedliwienia rachunków rocznych, i udowodnienia wybranéj opłaty szkolnéj.

§ 14.

Gdyby uczeń przez nieprzyzwoite sprawowanie się lub niedbalstwo w naukach, okazał się w ciągu nie zasługującym na uwolnienie od opłaty, Rektor wcześnie przed końcem półrocza szkolnego ostrzeże go o tém, i uwiadomi jego rodziców lub opiekunów, iż na następujące półrocze bez opłaty nie będzie przyjęty.

ГЛАВА III.

О кассѣ, въ которую поступаетъ плата за ученіе, о ревизіи ея и надзорѣ за нею.

§ 15.

Доходы съ платы за ученіе и другіе могущіе поступить въ ту же кассу чрезвычайные взносы хранятся или у Ректора, который ежегодно представляетъ въ нихъ отчетъ, или же въ кассѣ воеводскаго училища, если о томъ послѣдуетъ особое предписаніе Правительственной Коммисіи Духовныхъ Дѣлъ и Народнаго Просвѣщенія.

§ 16.

Ревизія всѣхъ кассъ, въ которыя поступаетъ плата, взимаемая съ учениковъ публичныхъ заведеній, начиная съ уѣздныхъ до воеводскихъ включительно, производится по крайней мѣрѣ одинъ разъ въ годъ Воеводскимъ Коммисаромъ вѣдомства Народнаго Просвѣщенія, во время же общаго осмотра училищъ—генеральнымъ Визитаторомъ.

§ 17.

Ревизія кассъ, въ которыя вносятся складки училищнаго общества на содержаніе Учителей начальнаго училища, а равно повѣрка и утвержденіе отчетовъ въ той же складкѣ, производятся ежегодно Обводовыми Коммисарами, или же отряженными ими депутатами, а о послѣдствіяхъ ревизіи представляется рапортъ въ Воеводскую Коммисію.

§ 18.

При ревизіи которой либо изъ упомянутыхъ кассъ, слѣдуетъ дѣлать повѣрку: поступила ли вся плата за ученіе согласно изданнымъ правиламъ, не израсходовано ли больше нежели разрѣшено къ выдачѣ, находятся ли въ кассѣ наличныя деньги, и не предстоитъ ли ко взысканію какихъ либо недоимокъ.

TYTUŁ III.

O kassie opłaty od uczniów, jéj rewizyi i dozorowaniu.

§ 15.

Dochody z opłaty od uczniów i inne extraordynaryjne, zdarzyć się mogące, wpływy do kassy tychże opłat, zostają albo przy Rektorze, który z nich corocznie zdaje rachunki, albo przy kassie szkolnéj wojewódzkiéj, skoro tak Kommissya Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego rozporządzi osobnym reskryptem.

§ 16.

Rewizya wszelkich kass z opłaty uczniów szkół publicznych, począwszy od podwydziałowych aż do wojewódzkich, odbywać się będzie najmniéj raz w roku przez Kommissarza Wojewódzkiego Wydziału Oświecenia, w czasie zaś ogólnéj wizyty szkół przez Wizytatora Jeneralnego.

§ 17.

Rewizya kass ze składki towarzystwa szkolnego na Nauczycieli szkoły elementarnéj, jako też sprawdzenie i zakwitowanie rachunków z téjże składki, odbywać się ma co rok przez Kommissarzy Obwodowych lub przez delegowanego od nich, a o skutku ma być zdany rapport Kommissyi Wojewódzkiéj.

§ 18.

Przy rewizyi którejkolwiek z kass wspomnionych, ma być czynione sprawdzenie: czyli opłata szkolna stosownie do wydanych przepisów wpłynęła, czyli nie więcéj wydano nad upoważnienie, czyli są w kassie zapasy pieniężne, czyli nie ma żadnych zaległości do ściągnienia.

§ 19.

Производящій ревизію обязанъ, кромѣ того, наблюдать: исправно ли ведутся приходные и расходные реестры, оправданы ли квитанціями расходы, при чемъ онъ долженъ осмотрѣть состояніе библіотеки, математическаго, физическаго, химическаго и естественнаго кабинетовъ, и всего движимаго имущества училища, и т. д.

§ 20.

Окончивъ ревизію, согласно вышеизложеннымъ правиламъ, производящій оную долженъ составить протоколъ своихъ дѣйствій, записать въ немъ замѣченныя упущенія и распорядиться о скоромъ исправленіи ихъ; послѣ того, подписавъ вмѣстѣ съ Ректоромъ таковый протоколъ, одинъ экземпляръ его онъ оставляетъ въ кассѣ для свѣдѣнія Ректора, другой же препровождаетъ въ Воеводскую Коммисію для дальнѣйшаго представленія его въ Правительственную Коммисію Духовныхъ Дѣлъ и Народнаго Просвѣщенія.

ГЛАВА IV.

Предназначеніе платы за ученіе.

§ 21.

Деньги, вырученныя изъ платы, взимаемой съ учениковъ публичныхъ заведеній, могутъ быть употребляемы единственно на слѣдующія надобности училища:

a) на жалованье экстраординарныхъ Учителей или наставниковъ, тамъ гдѣ ихъ назначеніе окажется необходимымъ;

b) на добавки къ штатному жалованью Учителей иностранныхъ языковъ или художествъ, если они не согласятся заниматься преподаваніемъ за одно штатное жалованье;

c) на покупку книгъ для библіотеки и подписку на періодическія сочиненія;

§ 19.

Rewidujący uważać ma przytém czyli rejestra przychodu i wydatku są porządnie utrzymywane, czyli wydatki kwitami są udowodnione, tudzież rozpozna stan biblioteki, zbioru matematycznego, fizycznego, chemicznego i naturalnego, inwentarza miejscowego szkoły i t. d.

§ 20.

Uskuteczniwszy to wszystko, co wyżéj względem rewizyi przepisano, powinien rewidujący protokół swojéj czynności spisać, uchybienia dostrzeżone zanotować, wczesne ich sprostowanie zalecić, a podpisawszy takowy protokół wspólnie z Rektorem, jeden exemplarz zostawić w kassie, dla wiadomości Rektora, drugi złożyć Kommissyi Wojewódzkiéj dla przedstawia onego Kommissyi Rządowéj Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

TYTUŁ IV.

Przeznaczénie opłaty szkolnéj.

§ 21.

Zebrane pieniądze z opłaty od uczniów szkół publicznych, jedynie obracane być mają na szkolne potrzeby następujące:

a) na opłacenie Nauczycieli nadzwyczajnych, czyli kollaboratorów, gdzie tych potrzeba będzie udowodniona;

b) na opłatę do pensyi etatowéj Nauczycielom języków obcych lub kunsztów, jeżeli takowi za pensyę samą etatową nie będą mogli być utrzymani;

c) na zakupienie książek do biblioteki i utrzymywanie pism peryodycznych;

d) на умноженіе кабинетовъ, математическаго и химическаго, и коллекцій естественной исторіи;

e) на разные текущіе расходы по училищу, какъ-то: на покупку губокъ, мѣла, цыркулей, линеекъ, классныхъ журналовъ, бумаги для офиціальной переписки Ректора по дѣламъ заведенія, на кадило, на метлы для выметанія классовъ и т. п.

§ 22.

Но такъ какъ всѣ эти расходы не могутъ быть производимы безъ предварительнаго разрѣшенія Правительственной Коммисіи Духовныхъ Дѣлъ и Народнаго Просвѣщенія, то Ректоръ, въ началѣ каждаго учебнаго полугодія, обязанъ представить чрезъ посредство Воеводской Коммисіи вѣдомость предстоящимъ надобностямъ и издержкамъ на поименованные въ предыдущемъ параграфѣ предметы.

§ 23.

Подробная вѣдомость нужнымъ расходамъ:

a) на ремонтъ училищнаго зданія;

b) на починку скамеекъ, оконъ, печей и т. д.

c) на отопленіе;

d) на чистку дымовыхъ трубъ;

e) на уплату податей.

Если эти статьи расхода не показаны по штату, въ 20 параграфѣ, то Ректоръ обязанъ въ концѣ учебнаго года представить ихъ чрезъ посредство Воеводской Коммисіи на утвержденіе Правительственной Коммисіи Просвѣщенія и ожидать указанія суммы на покрытіе этихъ издержекъ. Впрочемъ, въ случаѣ крайней надобности, онъ въ правѣ входить съ представленіями по сему предмету во всякое время.

§ 24.

Никакіе расходы, произведенные Ректоромъ или кѣмъ нибудь другимъ въ противность вышеизложеннымъ правиламъ

d) na pomnożenie zbioru matematycznego, chemicznego, do historyi naturalnéj;

e) na potoczne różne wydatki szkolne, jako to: gąbki, kredę, cyrkle, liniały, dzienniki szkolne i na papier do korrespondencyi urzędowéj Rektora w interessach szkolnych, na kadzidło i na miotły do zamiatania klass i t. p.

§ 22.

Gdy jednak wszystkie te wydatki nie mogą być czynione bez poprzedniego upoważnienia Kommissyi Rządowéj Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, przeto Rektor obowiązany jest na początku każdego półrocza szkolnego, podać przez Kommissyę Wojewódzką spis przewidzieć się mogących potrzeb i kosztów na przedmioty w paragrafie poprzedzającym wyszczególnione.

§ 23.

Podobny spis kosztów potrzebnych:

a) na reperacye domu szkolnego;

b) „ „ ławek, okien, pieców i t. d.

c) na drzewo opałowe;

d) na wycieranie kominów;

e) na opłacenie podatków,—

Jeżeli to etatem nie jest oznaczone w paragrafie 20-m, powinien Rektor w końcu roku szkolnego podać osobno, przez Kommissyę Wojewódzką, pod zatwierdzenie Kommissyi Rządowéj Wyznań i Oświecenia i czekać wskazania sobie funduszu. W nagłéj jednak potrzebie przełożenia takowe każdego czasu czynione być mogą.

§ 24.

Wszelkie wydatki przeciwko powyższym przepisom przez

и показанные въ годовыхъ отчетахъ о платѣ за ученіе, не будутъ признаны дѣйствительными.

ГЛАВА V.

О составленіи и представленіи годовыхъ отчетовъ о платѣ за ученіе.

§ 25.

Годовой отчетъ долженъ заключать въ себѣ общее мотивированное обозрѣніе прихода и расхода денегъ, собранныхъ изъ платы за ученіе. Онъ долженъ быть составленъ ясно и отчетливо въ томъ порядкѣ, въ какомъ статьи, указанныя въ формѣ подъ лит. A, слѣдуютъ одна за другою такъ, чтобы изъ него можно было легко видѣть и общій оборотъ суммъ и всѣ относящіяся къ нему подробности.

§ 26.

Составленный такимъ образомъ отчетъ долженъ имѣть обвертку, на которой слѣдуетъ написать:

a) изъ чего состоитъ отчетъ и что онъ составленъ за время съ 1 Сентября по послѣднее число Августа учебнаго года N, а также, кѣмъ онъ представляется и котораго числа представленъ на ревизію въ Воеводскую Коммисію;

b) онъ долженъ быть переномерованъ, съ перваго до послѣдняго листа, порядочно сшитъ въ видѣ книги и писанъ на однообразной бумагѣ;

c) къ отчету должны быть приложены оправдательные документы, какъ по приходнымъ, такъ и по расходнымъ статьямъ. Документы эти должны быть также сшиты въ одну связку и переномерованы по порядку согласно съ отчетомъ.

§ 27.

Для оправданія прихода и расхода, Ректоръ долженъ представить:

Rektorów lub kogokolwiek uskutecznione, w rachunkach rocznych z opłat od uczniów, przyjęte nie będą.

TYTUŁ V.

Układanie i zdawanie rachunków rocznych z opłaty od uczniów.

§ 25.

Rachunek roczny wystawiać ma obraz ogólny, okazujący i udowadniający wpływy i wydatki z zebranych pieniędzy z opłaty od uczniów, powinien być jasny, podług tytułów w porządnéj kolei po sobie następujących, jak wzór sub A. wskazuje, ułożony, tak ażeby się w nim z łatwością okazywał zarazem ogół i wszelkie szczegóły do niego należące.

§ 26.

Tak ułożony rachunek ma mieć okładkę, na któréj powinno być wypisane:

a) z czego rachunek się składa, i że się ciągnie od 1 Września do dnia ostatniego Sierpnia roku szkolnego N, kto go zdaje i którego dnia Kommissyi Wojewódzkiéj do rewizyi podany;

b) od pierwszéj karty aż do ostatniéj powinien być porządkową liczbą numerowany, w sposobie książki porządnie i na jednakim papierze pisany;

c) przy rachunku, powinny być złożone dowody do usprawiedliwienia szczegółów, tak przychodu, jako też wydatku w nim umieszczonego; dowody te równie powinny być w okładki zszyte, i kolejno zgodnie z rachunkiem numerowane.

§ 27.

Na udowodnienie dochodu i wydatków złożyć powinien Rektor:

a) именной списокъ ученикамъ, вносящимъ каждое полугодіе плату за ученіе, съ объясненіемъ, сколько ихъ было въ каждомъ классѣ и въ какомъ размѣрѣ была взимаема плата съ одного ученика. Списокъ этотъ долженъ быть засвидѣтельствованъ подписью Ректора и штатныхъ Профессоровъ;

b) списокъ учениковъ, не вносящихъ никакой платы, съ приложеніемъ официальнаго свидѣтельства объ освобожденіи ихъ отъ платежа;

c) росписки по произведеннымъ расходамъ.

§ 28.

Росписки, относящіяся къ статьямъ расхода, показаннымъ въ главѣ IV въ § 22 подъ лит. *a* и *b* должны быть собственноручно подписаны получателями, съ объясненіемъ, за какое время. Списокъ же Учителямъ и Преподавателямъ, составленный по формѣ, долженъ быть приложенъ къ отчету.

Расходы подъ лит. *c* и *d* должны быть оправданы росписками художниковъ, книгопродавцевъ или почтовыхъ конторъ; а расходы подъ лит. *e*—подписью продавцовъ; если же они неграмотны, въ такомъ случаѣ расходы эти должны быть посвидѣтельствованы однимъ изъ штатныхъ Профессоровъ.

§ 29.

На послѣднемъ листѣ отчета должно быть показано состояніе училищной мебели.

§ 30.

Годовой отчетъ въ платѣ за ученіе долженъ быть представленъ въ Воеводскую Коммисію не позже 15 Августа каждаго года, для того, чтобы она, повѣривъ его въ своемъ счетномъ отдѣленіи, могла представить его на окончательное утвержденіе Правительственной Коммисіи, непремѣнно къ 1 Ноября каждаго года.

Варшава, 27 Декабря 1819 года.

Министръ Предсѣдательствующій (подписано) *С. Потоцкій.*

a) listę imienną z każdego półrocza uczniów płacących, z wymienieniem wielu było w każdéj klassie i jaką ilość jeden uczeń opłacał, podpisem Rektora i etatowych Professorów zaświadczoną;

b) listę uczniów niepłacących, z dołączeniem ich uwolnienia urzędowego od opłaty;

c) kwity na czynione wydatki.

§ 28.

Kwity na wydatki tytułem IV-m § 21 lit. *a* i *b*, objęte, powinny być własnoręcznie przez pobierających, z wyrażeniem za który czas, podpisane. Dezygnacya zaś Nauczycieli, kollaboratorów, podług wzoru, ma być do rachunku dołączona.

Wydatki pod lit. *c* i *d*, powinny być pokwitowaną specyfikacyą przez artystów, księgarzy lub pocztamty udowodnione. Wydatki pod lit. *e*, podpisem sprzedających, a jeśli ci nie umieją pisać, przez którego z Professorów etatowych zaświadczone być mają.

§ 29.

Na ostatniéj karcie rachunku, powinien być wskazany stan sprzętów szkolnych.

§ 30.

Rachunek roczny z opłaty uczniów, powinien być podany najdaléj do dnia 15 Sierpnia każdego roku Kommissyi Wojewódzkiéj, ażeby ta uskuteczniwszy przez swoją kalkulaturę rewizyą, mogła go przesłać Kommissyi Rządowéj do pokwitowania, najdaléj na dzień 1 Listopada każdego roku.

Dan w Warszawie, d. 27 Grudnia 1819 r.

Minister Prezydujący (podpisano) *S. Potocki.*

Приложеніе 1-е къ № 8-му.

ОТЧЕТЪ

о платѣ за ученіе, взимаемой съ учениковъ N училища за время съ 1 Сентября 18 . . по послѣднее число Августа 18 . ., представленный въ N Воеводскую Коммисію N числа N мѣсяца N года Ректоромъ училища N.

Приходъ	Злот.	гр.
1. Осталось отъ прошедшаго года		
2. Внесено учениками за ученіе:		
a) за первое полугодіе съ 1 Сентября 18 . . до послѣдняго числа Февраля 18 . ., по прилагаемому при семъ именному списку учениковъ		
b) за второе полугодіе съ 1 Марта до конца Августа 18 . ., по прилагаемому при семъ именному списку учениковъ		
Итого въ теченіе года въ приходѣ .		

Расходъ	Злот.	гр.
1. На содержаніе преподавателей, согласно разрѣшенію Правительственной Коммисіи Народнаго Просвѣщенія и прилагаемому при семъ подъ лит. N списку Преподавателей .		
2. На добавочное жалованье штатнымъ Учителямъ иностранныхъ языковъ и черченія и рисованія, по роспискамъ подъ лит. N . . .		
3. На покупку книгъ и подписку на періодическія сочиненія, по роспискамъ подъ лит. N .		
4. На умноженіе математическаго, физическаго и химическаго кабинета и коллекцій по части естественной исторіи, по роспискамъ подъ лит. N		
5. На разные текущіе расходы; на мелъ, губки, метлы, классные журналы, бумагу для переписки по дѣламъ училища, на покупку наградныхъ книгъ для учениковъ, по роспискамъ подъ лит. N		
Итого въ теченіи года въ расходѣ .		
Балансъ		
Годовой доходъ составляетъ		
Расходы простирались до		
Въ остаткѣ		
Настоящій отчетъ составленъ вѣрно и показанный въ немъ остатокъ хранится въ кассѣ сборовъ за ученіе, наличными деньгами, въ томъ удостовѣряю.		
Годъ, мѣсяцъ и число.		
(подпись Ректора)		

1-szy Annex do Nr. 8-go.

RACHUNEK

z opłaty od uczniów szkoły N, za czas od 1 Września 18 . . do dnia ostatniego Sierpnia 18 . . roku, podany Kommissyi Województwa N, dnia . . . miesiąca . . . roku .... przez Rektora Szkoły N.

Dochód.	Złote	gr.
1. Remanent z roku zeszłego		
2. Z opłaty od uczniów		
a) Za pierwsze półrocze od d. 1 Września 18.. do końca Lutego 18 . . od uczniów, podług załączonéj listy imiennéj		
b) Za drugie półrocze od dnia 1 Marca do końca Sierpnia 18 . . od uczniów, podług załączonéj listy imiennéj		
Summa dochodu rocznego . . .		

Wydatki	Złote	gr.
I. Na opłacenie kollaboratorów, podług upoważnienia Kommissyi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia . . . . roku . . . i dezygnacyi załączonéj kollaboratorów pod lit. N.		
II. Na dopłatę Nauczycielom etatowym obcych języków i rysunków, podług kwitów pod lit. N.		
III. Na zakupienie książek i utrzymanie pism peryodycznych podług kwitów pod lit. N. . . .		
IV. Na pomnożenie zbioru matematycznego, naturalnego, podług kwitów pod lit. N.		
V. Na potoczne różne wydatki: kredę, gąbki, miotły, dzienniki szkolne, papier do korrespondencyi w interessach szkolnych, książki na nagrody dla uczniów, podług kwitów pod lit. N.		
Summa wydatków przez rok		
Billans		
Dochód roczny wynosi		
Wydatki		
Zostaje w remanencie		

Rzetelność powyższego rachunku i wykazany remanent, w kassie z opłat od uczniów w gotowiźnie znajdujący się, zaświadczam.

Data

(Podpis Rektora)

Приложенiе 2-е къ № 8-му.

ИМЕННОЙ СПИСОКЪ

Преподавателямъ въ N училищѣ, получающимъ жалованье изъ сбора за ученiе, въ учебномъ году съ 1 Сентября 18 . . до конца Iюля 18 . .

№	Фамилiя Учителя	Въ продолженiе какого время преподавалъ уроки въ настоящемъ году	Сколько часовъ въ мѣсяцъ	Вознагражденiе за время ученiя	
				Злот.	гр.
	N N	за N мѣсяцевъ, ежемѣсячно по N злотыхъ	N	N	
	Итого въ расходѣ въ теченiе года				

2-gi Annex do Nr. 8-go.

DEZYGNACYA

Kollaboratorów w szkole N, opłacanych z kassy opłat od uczniów w roku szkolnym od dnia 1 Września 18 . . do końca Lipca 18 . .

№	Nazwisko Nauczyciela	Przeciąg czasu dawania lekcyi w tym roku	Ilość godzin na miesiąc	Nagroda za czas uczenia	
				Złote	grosze
	N N	Za miesięcy N Za miesiąc po złp. N	N	N	
	Summa wydatku przez rok				

Приложеніе 3-е къ № 8-му.

Вѣдомость

о состояніи библіотеки и музея въ N училищѣ въ концѣ учебнаго года 18 . .

I. Библіотека	Въ концѣ учебнаго 18 . . года было книгъ	Въ теченіе учебнаго 18 . . года прибыло книгъ	Въ томъ же году убыло	Въ концѣ учебнаго года находится на лицо	Примѣчанія.
a) Книгъ *b*) Рукописей					
II. Музей *a*) Математическихъ инструментовъ . *b*) Физическихъ инструментовъ . . *c*) Коллекцій естественной исторіи .	штукъ	штукъ	штукъ	штукъ	

3-ci Annex do Nr. 8-go.

W Y K A Z

stanu Biblioteki i Muzeum w szkole N, przy końcu roku szkolnego N.

I. Biblioteka	Przy końcu roku szkolnego 18 . . . było książek	W roku szkolnym 18 . . przybyło książek	W tymże roku ubyło	Przy końcu roku szkolnego znajduje się	Uwagi
a) Książek *b)* Rękopismów					
II. Muzeum *a)* Narzędzi matematycznych . . . *b)* Narzędzi fizycznych . . . . . *c)* Zbioru Historyi Naturalnéj . . .	Sztuk	Sztuk	Sztuk	Sztuk	

№ 9.

Програма преподаванія наукъ въ воеводскихъ улищахъ.

(1820 года.)

Законъ Божій.

I классъ.

Законъ Божій въ этомъ классѣ преподается по руководству подъ заглавіемъ: „Христіанское и нравственное ученіе", и по 1-ой части малаго историческаго катихизиса, заключающей въ себѣ краткій очеркъ священной исторіи. Къ слушанію излагаемыхъ по этимъ книгамъ религіозныхъ истинъ и правилъ вѣры Учитель приготовляетъ учениковъ своихъ посредствомъ дружескихъ съ ними бѣсѣдъ и сократическихъ вопросовъ, въ которыхъ, обращая вниманіе дѣтей на окружающіе ихъ предметы, на ихъ начало и конецъ, возноситъ ихъ мысли къ первой причинѣ, то есть къ Богу. Для успѣшнаго преподаванія этой науки во всѣхъ классахъ, Учитель найдетъ отличныя правила въ книгѣ подъ заглавіемъ: „Начальныя основанія, воспитанія и образованія" часть I, глава II, §§ 64—66.

II классъ.

Для этого класса назначается 2-ая часть краткаго историческаго катихизиса, заключающая въ себѣ краткое изложеніе правилъ христіанской вѣры. Кромѣ того Учитель будетъ читать и повторять ученикамъ Священную исторію Ветхаго Завѣта по руководству, изданному ксендзомъ Бѣльскимъ.

III классъ.

Повтореніе 2-ой части краткаго историческаго катихизиса и 1-ая часть пространнаго катихизиса. Кромѣ того чтеніе и повтореніе руководства подъ заглавіемъ: „О нравахъ Израильтянъ".

N° 9.

Plan na szkoły wojewódzkie.

(z r. 1820.)

Nauka Religii.

Klassa I.

W téj klassie nauka religii dawana będzie podług książeczki pod tytułem: „Nauka Chrześcijańska i obyczajowa" i podług I-széj części katechizmu historycznego mniejszego, zawierającéj krótkie zebranie Historyi Świętéj. Do wykładania z tych książek prawd i prawideł religijnych przygotuje Nauczyciel uczniów swoich przez poufałe z nimi rozmowy i pytania sokratyczne, w których zastanawiając uwagę dziecinną nad rzeczami umysłowemi, nad ich początkiem i końcem, wzniesie ich myśli do pierwszéj przyczyny, to jest do Boga. Do dawania téj nauki z pożytkiem we wszystkich klassach, znajdzie Nauczyciel wyborne przepisy w książce: „Zasady edukacyi i instrukcyi" Część I, rozd. II, §§ 64—66.

Klassa II.

Na tę klassę przeznacza się druga część katechizmu historycznego mniejszego, zamykająca krótki zbiór Nauki Chrześcijańskiéj. Przy téj czytać i powtarzać będzie uczniom Nauczyciel Historyą Starego Testamentu, przez X. Bielskiego zebraną.

Klassa III.

Powtórzenie drugiéj części katechizmu historycznego mniejszego i część 1-sza katechizmu większego. Przy tych odczytanie i powtarzanie obyczajów Izraelitów.

IV класс.

Вторая часть пространнаго историческаго катихизиса и, кромѣ того, чтеніе и повтореніе Св. Исторіи Новаго Завѣта и обычаевъ древнихъ христіанъ по руководству, изданному ксендзомъ Бѣльскимъ.

V класс.

Повтореніе всего пространнаго историческаго катихизиса. Кромѣ того чтеніе съ учениками четырехъ Евангелистовъ и нѣкоторыхъ проповѣдей.

VI класс.

Чтеніе Апостольскихъ дѣяній и посланій, а также избранныхъ проповѣдей Скарги, Якубовскаго, Пржечитанскаго, Калинскаго, Карповича и другихъ.

При богослуженіи ученики должны употреблять молитвенники, одобренные Коммисіею Просвѣщенія.

Польскій языкъ.

I класс.

Ученики этого класса, умѣющіе уже читать и писать, будутъ упражняться въ болѣе правильномъ чтеніи и въ способности выражать, перемѣнами голоса, мысли и чувства, заключающіяся въ живой рѣчи. Для этого они должны читать басни и самые легкіе разсказы, содержащіе въ себѣ нравственный смыслъ и свойственныя ихъ возрасту свѣдѣнія, занимаясь ихъ разборомъ подъ руководствомъ Учителя, излагая ихъ другими словами, объясняя и разсказывая ихъ содержаніе, и притомъ затверживая наизусть и декламируя лучшіе изъ нихъ.

При чемъ необходимо во всѣхъ классахъ обращать вниманіе на то, чтобы, декламируя стихи, ученики не останавливали, не понижали и не повышали голоса, если того не требуетъ самый смыслъ, и избѣгали въ произношеніи однообразія. Разборъ отрывковъ, избранныхъ для декламированія, долженъ

Klassa IV.

Druga część katechizmu historycznego większego, przy tem czytanie i powtarzanie Nowego Testamentu i obyczajów dawnych chrześcian, przez X. Bielskiego zebranych.

Klassa V.

Powtórzenie całego katechizmu historycznego większego. Przy tém czytanie z uczniami czterech Ewangelistów i niektórych kazań.

Klassa VI.

Czytanie dziejów Apostolskich i listów, tudzież kazań wybranych Skargi, Jakubowskiego, Przeczytańskiego, Kalińskiego, Karpowicza i innych.

Do nabożeństwa używać będą uczniowie książki przyjętéj przez Kommissyę Oświecenia.

Język Polski.

Klassa I.

Uczniowie téj klassy, umiejący już czytać i pisać, wprawiani będą w dokładniejsze czytanie i urabianie głosu, stosownie do myśli i czucia w mowie zawartego. Tym końcem czytać będą bajki i powieści jak najłatwiejsze, zamykające naukę moralną i wiadomości ich wiekowi przyzwoite. Te, za pomocą Nauczyciela rozbierać, innemi słowy wyrażać, objaśniać i w treści opowiadać, a co piękniejszych do słowa na pamięć uczyć się i one deklamować będą. Przy czém ogólna na wszystkie klassy daje się przestroga, aby w deklamowaniu wierszy, uczniowie nie zawieszali i nie spu-

быть дѣлаемъ не только въ грамматическомъ, но и въ логическомъ, а гдѣ это возможно, и въ нравственномъ отношеніи, такъ, чтобы, упражняя память, ученики могли вмѣстѣ съ тѣмъ развивать свои мыслительныя способности и образовать сердце и эстетическій вкусъ. При разборѣ прочитанныхъ отрывковъ, Учитель при всякомъ удобномъ случаѣ долженъ объяснять труднѣйшія слова, а именно такія, объясненіе которыхъ можетъ содѣйствовать къ искорененію господствующихъ между простонародіемъ ложныхъ понятій, каковы напримѣръ: вампиръ, домовой, волшебство, уроки, суевѣріе и т. п.

Первая часть польско-латинской грамматики будетъ преподаваема съ прибавленіями.

Для домашнихъ упражненій, ученики должны сначала выписывать изъ книги прочитанныя и объясненныя мѣста, послѣ того писать формы склоненій и спряженій; затѣмъ, когда ознакомятся съ словосочиненіемъ, должны разбирать предложенія, придерживаясь простаго или грамматическаго размѣщенія словъ; когда же пріобрѣтутъ снаровку въ разсказѣ слышанныхъ, читанныхъ или видѣнныхъ предметовъ, то должны составлять о томъ сочиненія на письмѣ. При исправленіи этихъ упражненій, Учитель долженъ обращать вниманіе на полноту смысла и правописаніе.

II классъ.

Чтеніе, разборъ и декламированіе въ такомъ объемѣ, какъ въ I классѣ. Для этой цѣли Учитель долженъ предлагать ученикамъ басни Красицкаго, Трембецкаго, историческія пѣсни Нѣмцевича и т. д. Кромѣ того могутъ въ этомъ отношеніи служить руководствомъ обыкновенныя письма, какъ оригинальныя, такъ и переводныя, историческія повѣсти, а также другіе отрывки изъ польскихъ писателей, отличающихся легкимъ слогомъ.

Вторая часть польско-латинской грамматики будетъ преподаваема съ прибавленіями и съ возможно большимъ числомъ

szczali, ani podnosili głosu, kiedy sens tego nie wyciąga, i strzegli się monotonii. Rozbiór rzeczy obieranych na deklamacye, powinien być czyniony nietylko we względzie grammatycznym ale oraz loicznym, a gdzie być może i moralnym; tak, aby ćwiczenia pamięci były razem ćwiczeniem rozumu, kształceniem serca i nabywaniem gustu. Przy rozbiorze czytanych rzeczy, za zdarzoną sposobnością, nieomieszka Nauczyciel wykładu wyrazów trudniejszych, a mianowicie takich, których objaśnienie prostować może błędne opinije, między pospólstwem panujące, jak są np. upiór, strzyga, czary, urok, zabobon i t. d.

Polsko-Łacińskiéj grammatyki część I-sza dawana będzie z przypisami.

Na ćwiczenia prywatne: naprzód wypisywać będą z książki miejsca czytane i objaśnione; potem pisać formy przypadkowania i czasowania; daléj, gdy poznają składnią, rozbierać będą myśli podług szyku nieprzekładanego, czyli grammatycznego; gdy zaś nabędą wprawy w ustne opowiadanie rzeczy słyszanych, czytanych lub widzianych, na piśmie one układać będą; w poprawianiu tych ćwiczeń wzgląd mieć będzie Nauczyciel jedynie na zupełność sensu i ortografią.

Klassa II.

Czytanie, rozbiór i deklamówanie, podobnie jak w klassie I. Używać będzie do tego celu bajek Krasickiego, Trembeckiego, Niemcewicza i t. d., śpiewów narodowych; nadto, do tego celu służyć będą listy potoczne tak oryginalne, jak tłómaczone, powieści historyczne, tudzież inne wyimki z autorów polskich, w stylu łatwym.

Grammatyki Polsko-Łacińskiéj część druga dawana będzie z przypisami, z dobieraniem jak najwięcéj przykładów z wzorów

примѣровъ, выбранныхъ изъ выше приведенныхъ образцовъ. Для домашнихъ упражненій, кромѣ изложенія содержанія читанныхъ или слышанныхъ отрывковъ, ученики должны сочинять обыкновенныя письма и краткія прошенія на имя низшихъ правительственныхъ мѣстъ. При разсмотрѣніи и исправленіи этихъ упражненій, Учитель, не требуя еще изящества слога, долженъ указывать только на ошибки противу словосочиненія, ясности и полноты мыслей, а также противъ правописанія.

III классъ.

Здѣсь ученики начинаютъ знакомиться съ образцовыми произведеніями польской словесности, читая и декламируя изъ поэзіи: идилліи, элегіи и отрывки изъ разныхъ стихотвореній Красицкаго, Карпинскаго, Князнина; изъ прозы: письма, писанныя плавнымъ слогомъ, извлеченія изъ рѣчей, отличающихся легкимъ слогомъ, описанія мѣстностей, предметовъ и событій, почерпнутыя изъ польскихъ писателей, а также описаніе дружбы, благотворительности, благодарности, благородства души, мужества, храбрости и т. д.

Третья часть польско-латинской грамматики съ прибавленіями. Дома ученики будутъ заниматься переводами съ латинскаго языка и сочинять письма съ донесеніемъ, просьбою, поздравленіемъ, записки къ высшимъ властямъ съ жалобою и т. п —все среднимъ слогомъ. Исправляя эти работы, Учитель долженъ обращать вниманіе на ясность и порядокъ въ изложеніи предмета и на употребленіе свойственныхъ выраженій.

IV классъ.

Какъ образцы, будутъ читаемы и разбираемы сатиры, эпиграммы, пѣсни средняго рода. Изъ прозы: отрывки изъ рѣчей, писанныхъ простымъ и среднимъ слогомъ, оживленныя повѣсти и письма по важнѣйшимъ предметамъ, описанія сраженій изъ всеобщей, а преимущественно изъ отечественной ис-

wyżéj namienionych. Na prywatne zabawy, oprócz treści rzeczy czytanych, lub słyszanych, układać będą w potocznych materyach listy i podania do władz niższych krajowych, w prostym sposobie. W roztrząsaniu i poprawie tych robót, nie wyciągając jeszcze ozdób, wytykać będzie Nauczyciel błędy przeciwko składni, jasności i zupełności myśli, tudzież ortografii.

Klassa III.

Tu zaczynają uczniowie obeznawać się z wzorami literatury polskiéj, czytając i deklamując z poezyi: sielanki, elegie i wyimki z różnych wierszy Krasickiego, Karpińskiego, Kniaźnina; z prozy: listy gładszym stylem pisane, wyimki z mów łatwiejszego stylu, opisy miejsc, rzeczy i zdarzeń, z pisarzów polskich; tudzież wyobrażenie przyjaźni, dobroczynności, wdzięczności, szlachetności duszy, męztwa, heroizmu i t. d. Trzecia część grammatyki Polsko-Łacińskiéj z przypisami. Prywatnie tłumaczyć będą uczniowie z Łacińskiego, i pisać z własnéj głowy listy z doniesieniem, prośbą, powinszowaniem; memoryały do wyższych Magistratur z użaleniem i t. d., wszystko w stylu pośrednim. Poprawiając te roboty Nauczyciel przestrzegać będzie jasności, porządku rzeczy i właściwości wyrażeń.

Klassa IV.

Na wzory czytane i rozbierane będą satyry, epigrammata, pieśni średniego rodzaju. Z prozy: wyimki mów prostszego i średniego stylu, obrazy żywsze i listy w poważniejszych materyach, opisy bitew z różnych dziejów, a osobliwie narodowych, charaktery bohaterów, lub radą znakomitych mężów, z Plutarcha i innych.

торіи, характеры героевъ или знаменитыхъ государственныхъ мужей, по Плутарху и другимъ авторамъ. Обзоръ внѣшней польской поэзіи и родовъ ея, преподаваемыхъ въ III классѣ, а также сатиръ и эпиграммъ со свѣдѣніями объ ихъ сочинителяхъ и переводчикахъ, равно какъ и замѣчанія о письмахъ и родахъ оныхъ и о свойственномъ имъ слогѣ, должны быть дѣлаемы при разборѣ образцовъ. Частнымъ образомъ Учитель будетъ занимать учениковъ переводомъ отрывковъ, сильно дѣйствующихъ на чувство и воображеніе, подражаніемъ имъ, сочиненіемъ писемъ и описаній, по такимъ же предметамъ. Сочиненіе легкихъ стиховъ, или подлинныхъ или въ видѣ подражанія и перевода, предоставляется доброй волѣ учениковъ. Въ таковыхъ упражненіяхъ, кромѣ условій указанныхъ выше въ программѣ для низшихъ классовъ, Учитель долженъ требовать гладкаго слога, соотвѣтственныхъ выраженій и, сколько возможно, ясности въ изложеніи.

V классъ.

Образцами поэзіи для этого класса будутъ пѣсни высшаго разряда или оды, диѳирамбы, драмы средняго рода, полныя поэмы, какъ напримѣръ: Хотинская война, Мышеида и т. д.

Образцами прозы будутъ служить небольшія рѣчи, произнесенныя въ нечаянныхъ случаяхъ и движеніяхъ, какъ-то: воззванія къ войскамъ передъ сраженіемъ, посланія съ предложеніемъ мира и т. п., болѣе же обширныя и важнѣйшія рѣчи должны быть читаемы только въ отрывкахъ. Для декламированія, какъ и во всѣхъ классахъ, должны быть избираемы отрывки изъ читанныхъ образцовъ. Замѣчанія о краснорѣчіи должны быть выводимы изъ разбора отрывковъ, назначаемыхъ для декламаціи, и подкрѣплены авторитетомъ знаменитыхъ риторовъ, какъ-то: Лагарпа, Домэрона, Пирамовича, Конарскаго. Свѣдѣнія о польскихъ стихотворцахъ Учитель можетъ заимствовать изъ второй части поэтической хрестоматіи. Ученики этого класса, пріобрѣвъ достаточный навыкъ въ переводѣ на

Uwagi nad poezyą polską zewnętrzną, nad rodzajami poezyi, dawanemi w klassie III-éj, tudzież satyrami i epigrammatem, z wiadomością o ich autorach i tłumaczach, także uwagi nad listami i ich gatunkami, kształtem etykietalnym i właściwym stylu, czynione będą przy rozbiorze wzorów. Prywatnie Nauczyciel zatrudniać będzie uczniów tłumaczeniem wyimków, w których najwięcéj działa czucie i imaginacya, naśladowaniem tychże, pisaniem listów i opisów w podobnychże materyach. Robienie wierszy w niższych rodzajach, czy to oryginalnych, czy to w sposób naśladowania, lub tłumaczenia zostawuje się własnéj chęci uczniów. W ćwiczeniach takowych, wymagać będzie Nauczyciel, oprócz względów powyższych, pod klassami niższemi umieszczonych, gładkości stylu, trafności wyrażeń i ile być może precyzyi.

Klassa V.

Wzorami poezyi dla téj klassy będą: pieśni wyższego rzędu czyli ody, dytyramby, drammata średniego rodzaju, poemata całkowite, jak np. wojna Chocimska, Myszejda i t. d. Za wzory prozaiczne służyć będą: mowy pomniejsze w nagłych przypadkach i poruszeniach miewane, jak to: odezwy do wojska przed bitwą; proszące o pokój i t. d. Z mów zaś obszerniejszych i poważniejszych tylko wyimki. Deklamacye tak jak we wszystkich klassach z wzorów czytanych obierane będą. Uwagi nad wymową powinny być wnioskiem z rozbiorów dawanych rzeczy na deklamacyą, poparte powagą znakomitych Retorów, jako to: La Harpa, Domairona, Piramowicza, Konarskiego. Wiadomość o rymotwórcach polskich czerpać może Nauczyciel z drugiéj części wyboru poezyi. Nabywając tu uczniowie wprawy przez tłumacze-

польскій языкъ краткихъ описаній и рѣчей Саллюстія, Ливія и Тацита, должны, посредствомъ подражанія этимъ писателямъ, испытывать собственныя свои силы въ предметахъ, на какіе укажутъ Учителю собственное его благоразуміе и познанія учениковъ. Здѣсь также ученики будутъ испытывать способности свои къ поэзіи. Сочиненія ихъ должны постепенно отличаться большимъ изяществомъ, силою и всѣми оттѣнками слога, свойственными предмету.

VI классъ.

Въ этомъ классѣ, изъ поэзіи Учитель долженъ знакомить своихъ учениковъ въ одномъ году съ дидактическими произведеніями и трагедіями; во второмъ году, изъ произведеній съ высшимъ эпическимъ характеромъ читать нѣкоторыя полныя книги изъ Иліады и Энеиды, изъ Освобожденнаго Іерусалима Тасса, изъ Аріоста, изъ потеряннаго Рая и Генріады, по разнымъ переводамъ, сравнивая ихъ по возможности съ подлинниками. Изъ прозы: должны быть читаемы въ одномъ году похвальныя и судебныя рѣчи, при чемъ ученики должны посредствомъ переводовъ упражняться въ историческомъ слогѣ; во второмъ году, совѣщательныя и академическія рѣчи; въ обоихъ же курсахъ—рѣчи и разсужденія философическо-нравственнаго содержанія, а именно: о любви къ отечеству и обязанности защищать его, объ истинной храбрости, о обязанностяхъ хорошаго гражданина и солдата, о повиновеніи начальству, о точномъ исполненіи законовъ, о народныхъ торжествахъ, годовщинахъ, побѣдахъ, о великихъ мужахъ, о твердости духа и объ особенныхъ отрасляхъ наукъ и знаній. Наконецъ, ученики должны изучать подлинные образцы слога польскихъ историковъ; изъ читаемыхъ же и разбираемыхъ образцовъ, они сами будутъ избирать себѣ отрывки для декламированія.

Тамъ гдѣ особое преподаваніе краткаго очерка исторіи польской словесности окажется невозможнымъ, Учитель будетъ преподавать ее по частямъ, при разборѣ каждаго автора

nie na język polski opisów i mów krótszych Saslustyuza, Liwiusza i Tacyta, przez ich naśladowanie probować będą sił własnych w materyach, jakie rozsądek i znajomość uczniów wskaże Nauczycielowi. Tu także doświadczać będą uczniowie zdolności swojéj do poezyi. Roboty ich okazywać powinny coraz większą piękność, moc i stosowność stylu do materyi.

Klassa VI.

Tu z poezyi da Nauczyciel uczniom swoim poznać w jednym roku dzieła dydaktyczne i tragedye, a w drugim roku z dzieł wyższéj epopei czytać będzie w całości niektóre księgi z Iliady i Enejdy, z Jerozolimy wyzwolonéj Tassa, Aryosta, Raju utraconego i Henryady z różnych tłumaczeń, porównywać je ile być może z oryginałem. Z prozy, w jednym roku—mowy panegiryczne i sądowe, tudzież tłumaczenia w stylu historycznym, w drugim roku—mowy obradne, akademiczne, w obudwu,—mowy i uwagi filozoficzno-moralne, a mianowicie w materych o miłości ojczyzny, obowiązku bronienia kraju, o prawdziwém męztwie, o powinnościach dobrego obywatela, żołnierza, o posłuszeństwie zwierzchności, o ścisłem zachowaniu praw, o uroczystościach narodowych, rocznicach, zwycięztwach, o wielkich mężach, o słabości duszy, o naukach pojedynczych i umiejętnościach. Nakoniec wzory stylu oryginalne Historyków polskich. Miejsca z wzorów czytanych i rozbieranych, uczniowie sami na deklamacyą obierać będą. Gdzie nie można będzie dać osobno krótkiego rysu historyi Literatury polskiéj, tam Nauczyciel udzielać jéj będzie cząstkowo, przy każdym wziętym do ręki autorze. Uwagi nad Literaturą polską stosować będzie Nauczyciel do obieranych na przemian w każdym roku autorów i przedmiotów; i tak na-

порознь. Въ замѣчаніяхъ своихъ о польской словесности, Учитель долженъ сообразоваться съ избранными попеременно на каждый годъ авторами и предметами; такъ, бросивъ сперва взглядъ на дидактическую и драматическую поэзію въ особенности, онъ перейдетъ потомъ къ эпопеѣ. Что касается краснорѣчія, то въ одномъ году, смотря по образцамъ, онъ будетъ разсматривать условія изложенія и гармоніи языка, роды слога и т. д., въ другомъ же году онъ ознакомитъ учениковъ съ разными видами похвальнаго, судебнаго, парламентарнаго, академическаго, философическо-нравственнаго и историческаго краснорѣчія. Въ сужденіяхъ своихъ объ нихъ онъ долженъ опираться на авторитетъ Цицерона, Квинтиліана, Домерона, Батта, Лагарпа, Конарскаго, Пирамовича, Потоцкаго и другихъ. Для частныхъ упражненій ученики должны писать рѣчи о тѣхъ предметахъ, какіе поименованы въ программѣ, писать критическіе разборы прочитанныхъ статей, дѣлать логическіе разборы предметовъ, о которыхъ должны написать рѣчи, и упражняться въ переводѣ на отечественный языкъ образцовъ, преимущественно съ латинскаго языка. Сочиненія эти должны отличаться логическимъ расположеніемъ предметовъ, правильнымъ теченіемъ мыслей, изяществомъ выраженій, и отражать въ себѣ всѣ особенности языка и, сколько возможно, всю его красоту и гармонію. Ученики должны также пробовать свои силы въ поэзіи средняго рода, употребляя на это менѣе времени, нежели на прозаическія упражненія.

Латинскій языкъ.

I классъ.

Такъ какъ поступающіе въ этотъ классъ ученики должны уже умѣть читать по польски, а латинское чтеніе не много отличается отъ польскаго, то Учитель легко научитъ учениковъ латинскому чтенію, если только станетъ объяснять имъ разницу въ произношеніи нѣкоторыхъ буквъ въ польскомъ и латинскомъ языкахъ, слѣдуя 1-ой части польско-латинской грамма-

przód rzecz mieć będzie o wierszu dydaktycznym, o drammaturgii w szczególności, a potem o epopei. Co do wymowy, w jednym roku, stosownie do wzorów, zastanawiać się będzie nad wysłowieniem i harmonią języka, nad rodzajami stylu i t. d. Drugiego, nad rodzajem wymowy panegirycznéj, sądowéj, obradnéj, akademicznéj, filozoficzno-moralnéj i historycznéj. Uwagi te popierać będzie powagą Cycerona, Kwintyliana, Domairona, Batteaux, La Harpa, Konarskiego, Piramowicza, Potockiego i t. d. Na prywatne ćwiczenia pisać będą uczniowie mowy w materyach jakie pod wzorami są wymienione. Robić rozbiory i recenzye rzeczy czytanych, rozbiory loiczne materyi, w których mają pisać mowy, ćwiczyć się w przekładaniu na język ojczysty wzorów, nadewszystko łacińskiego języka. Ćwiczenia te okazywać powinny loiczny układ rzeczy, ciąg myśli porządny, dobór wyrażeń, właściwość języka, i ile być może jego ozdoby i harmonią. W poezyi także średniego rodzaju (mniej jednak na to, niż na roboty prozaiczne łożąc czasu) sił swoich doświadczać powinni.

Język Łaciński.

Klassa I.

Ponieważ przychodzący do téj klassy uczniowie powinni już umieć czytać po polsku, a czytanie łacińskie mało co się różni od polskiego; przeto Nauczyciel łatwo wprawi uczniów w czytanie łaciny, kiedy ich tylko ostrzeże o różnicy niektórych głosek w polskim i łacińskim języku, podług I-széj części grammatyki

тики. Для склоненій и спряженій, по всѣмъ формамъ, онъ долженъ предлагать какъ можно болѣе словъ, принадлежащихъ каждой изъ нихъ. Падежи могутъ быть означены, по свойству своему, вопросами: кто? что? какой? quis? quid? qualis? По мѣрѣ успѣховъ учениковъ, слѣдуетъ соединять имена прилагательныя съ существительными и даже со степенями сравненія во всѣхъ падежахъ. При переводѣ отрывочныхъ предложеній и басень изъ книги, одобренной для этого класса Коммисіею Народнаго Просвѣщенія, надобно стараться, чтобы ученики научились различать части рѣчи, времена, падежи, а по нимъ и формы склоненій и спряженій. Учитель долженъ посвящать этимъ упражненіямъ наиболѣе времени. Въ концѣ года можно учить учениковъ, помощью краткихъ примѣровъ, согласованію именъ прилагательныхъ съ существительными, ибо оно составляетъ основаніе дальнѣйшаго ихъ успѣха въ латинскомъ языкѣ. Частныя упражненія должны состоять въ письменномъ склоненіи и спряженіи, по различнымъ формамъ, латинскихъ словъ, съ тѣмъ однако, чтобы не назначать ихъ слишкомъ много на одинъ разъ, потому что ученики, соскучась этою работою, будутъ исполнять ее слишкомъ небрежно и терять для нея понапрасну слишкомъ много времени.

II классъ.

Въ этомъ классѣ преподаются: перемѣна именъ по родамъ и степенямъ, склоненія неправильныя и греческо-латинскія, спряженія возвратныхъ, взаимныхъ и неправильныхъ глаголовъ, при безпрестанномъ повтореніи правильныхъ склоненій и спряженій. Такъ какъ ученики изъ польско-латинской грамматики научились уже различать части рѣчи, падежи, роды, а также ознакомились и съ словосочиненіемъ, которое слѣдуетъ съ ними еще повторить, то здѣсь они могутъ уже практически упражняться въ размѣщеніи, управленіи и согласованіи словъ. Поэтому, при переводѣ заданныхъ предложеній, они должны размѣщать слова въ порядкѣ простомъ, согласно по-

polsko-łacińskiéj. Przy deklinacyach i konjugacyach jak najwięcéj pod każdą formą podawać będzie należących do każdéj wyrazów. Przypadki oznaczone być mogą podług własności swojéj, pytaniami: kto? co? jaki? quis? quid? qualis? Za postępem uczniów łączyć trzeba przymiotniki z rzeczownikami, a nawet stopniami przez wszystkie przypadki. Przy tłumaczeniu zdań urywkowych i bajek z książki od Kommissyi Oświecenia przyjętéj na tę klassę, starać się potrzeba, aby się uczyli rozeznawać części mowy, czasy, przypadki a z nich i formy. Najwięcéj czasu na te ćwiczenia łożyć powinien Nauczyciel. Przy końcu roku można uczniów na krótkich przykładach uczyć zgody przymiotników z rzeczownikami, bo one są zasadą dalszego w łacinie postępu. Ćwiczenia prywatne będą: pisanie i do form stosowanie wyrazów łacińskich, byleby zbyt wiele deklinacyj i konjugacyj nie naznaczać na jeden raz do pisania, bo to musiałoby stać się nudną, zbyt zatrudniającą, lada jaką, a zatém i daremną robotą.

Klassa II.

Do téj klassy należy odmiana imion przez rodzaje i stopnie, przypadkowanie nieforemnych i grecko-łacińskich, czasowanie słów czynnobiernych i nieforemnych, przy ciągłem powtarzaniu przypadkowania i czasowania foremnego. Ponieważ uczniowie z polsko-łacińskiéj grammatyki nauczyli się już rozeznawać części mowy, przypadki, rodzaje, a z tejże mają już i poznanie składni, któréj przypomnienie tu jest potrzebne, więc praktyczną wprawą w składnię szyku, rządu i zgody, tu można już uczniów zatrudnić. Dla tego przy tłumaczeniu takowych sensów układać powinni

слѣдовательности понятій въ мысли, указывая на главныя слова предложенія, переставляя имена прилагательныя ближе къ существительнымъ, частицы рѣчи къ частямъ рѣчи, вслѣдствіе чего они пріобрѣтутъ еще болѣе навыка различать части рѣчи, свойства падежей, наклоненій и временъ въ латинскомъ языкѣ. По одобренному Коммисіею Просвѣщенія для употребленія юношества руководству, Учитель будетъ переводить съ учениками нѣкоторые отрывки съ латинскаго языка на польскій. Для домашнихъ упражненій онъ назначаетъ имъ сперва разборъ какихъ нибудь краткихъ отрывковъ изъ предписанной для этого класса книги, относительно значенія словъ, порядка сочетанія, управленія и согласованія ихъ между собою; послѣ того онъ приступаетъ къ переводу съ польскаго языка на латинскій, переходя отъ простыхъ предложеній, состоящихъ изъ двухъ, трехъ или четырехъ словъ къ болѣе сложнымъ, и избирая при томъ такія, въ которыхъ ученики встрѣчали бы слова, знакомыя имъ изъ переведенныхъ прежде латинскихъ отрывковъ.

III классъ.

Въ этомъ классѣ преподается третья часть польско-латинской грамматики о латинскихъ идіотизмахъ въ сравненіи ихъ съ польскими и съ указаніемъ способовъ изложенія ихъ въ переводѣ. При этомъ необходимо излагать ученикамъ правила объ отыскиваніи корней въ производныхъ словахъ и о составленіи производныхъ изъ коренныхъ словъ, потому что это значительно облегчаетъ изслѣдованіе значенія производныхъ и сложныхъ словъ, и, поражая вниманіе учениковъ, ведетъ ихъ къ логическому сужденію. Одновременно съ этимъ, ученики обучаются словоударенію и занимаются дальнѣйшими упражненіями въ словосочиненіи. Для перевода и декламаціи должна быть употребляема предписанная для этого класса книга. Для домашнихъ упражненій можно назначать одинъ разъ разборъ латинскихъ отрывковъ, примѣнительно къ изло-

wyrazy w szyk nieprzekładany, podług następstwa wyobrażeń w myśli, wskazując główne wyrazy zdania, przymiotniki zbliżając do rzeczowników, części mowy nieodmienne do odmiennych, przez co tem więcéj nabiorą wprawy w rozeznawanie części mowy, natury przypadków, trybów i czasów łacińskich. Przekładać będzie Nauczyciel z uczniami z łacińskiego języka na polski z książki przez Kommissyę Oświecenia potwierdzonéj dla użytku młodzieży, niektóre wyimki. Na ćwiczenia prywatne naznaczać będzie naprzód wyrabianie małych jakich wyjątków z książki na tę klassę przeznaczonéj, co do znaczenia wyrazów, co do wskazania składni szyku, rządu, zgody; potem przystąpi do przekładania z polskiego na łacińskie, postępując od prostych zdań o dwóch, trzech, czterech wyrazach w jednym sensie, do coraz więcéj składanych, i dobierając takich, w którychby natrafiali na wyrazy już im znajome z poprzednicz tłumaczonego wyimka łacińskiego.

Klassa III.

Trzecia część grammatyki polsko-łacińskiéj o przenośniach łacińskich i porównaniu z polskiemi, ze względem na sposób ich wydawania w tłumaczeniu. Nauka także o dochodzeniu wyrazów pierwotnych z pochodnych i formowaniu pochodnych z pierwotnych bardzo jest potrzebną, bo ułatwia dochodzenie znaczenia wyrazów pochodnych i składanych, a uderzając uwagę uczniów, prowadzi ich do loicznego rozbierania; tudzież o iloczasie, następnie dalsza wprawa w składnią. Do tłumaczenia i deklamacyi użyje się książ-

женнымъ здѣсь грамматическимъ правиламъ, другой разъ переводъ съ польскаго на латинскій языкъ легкихъ историческихъ разсказовъ, продиктованныхъ по польски, сначала буквально, потомъ съ переложеніями, причемъ однакожъ слѣдуетъ постепенно предлагать ученикамъ незнакомые имъ латинскіе слова.

IV классъ.

Изъ грамматики преподается здѣсь высшее словосочиненіе со всѣми подробностями относительно употребленія наклоненій, временъ, дѣепричастій, о сокращеніи латинской рѣчи неопредѣленными и причастными выраженіями въ разныхъ видахъ, объ особенностяхъ, встрѣчающихся въ управленіи и согласованіи словъ. Затѣмъ слѣдуетъ повторять съ учениками правила о слогоудареніи, о мѣрахъ латинскихъ стиховъ и различныхъ ихъ видахъ. Для перевода и декламаціи будетъ употреблено назначенное для этого класса руководство. Миѳологія должна быть здѣсь преподаваема, какъ вспомогательная наука къ латыни, на латинскомъ языкѣ. Домашнія упражненія должны состоять въ переводахъ съ польскаго языка на латинскій, съ примѣненіемъ свойственныхъ исключительно латинскому языку образовъ выраженія per infinitivum, per verbum passivum, per gerundium, per ablativum absolutum, для чего должны быть выбираемы отрывки, заключающіе въ себѣ самыя трудныя латинскія слова. Наконецъ, слѣдуетъ указать правила открытія ударенія въ словахъ, образованія мѣръ стиховъ или скандированія и т. п.

V классъ.

Въ этомъ классѣ Учитель будетъ постоянно заниматься чтеніемъ классическихъ авторовъ, обращая вниманіе учениковъ на мысли и образъ ихъ изложенія и не забывая притомъ о грамматическихъ правилахъ. Здѣсь читаются полные авторы, какъ-то: Саллюстій, Юлій Цезарь и т. д. Письма высшаго

ki na tę klassę przepisanéj. Na ćwiczenia prywatne naznaczać można raz rozbiór wyimków łacińskich, stosownie do wyłożenia tu uwag grammatycznych; drugi raz tłumaczenia z polskiego na łaciński język wyimków łatwych historycznych, dyktowanych po polsku, z początku dosłownie, potém wolniéj, zawsze jednak z danemi uczniom nieznajomemi im wyrazami łacińskiemi.

Klassa IV.

Z grammatyki tu się wykłada składnia wyższa, co do wszystkich szczegółów o używaniu trybów, czasów, imiesłowów, o skróceniu mowy łacińskiéj, przez wyrażenia bezokoliczne, imiesłowowe w rozmaitym kształcie, o osobliwościach zachodzących w składni rządu i zgody, daléj powtórzyć o prozodyi, o miarach wierszów łacińskich i rozmaitości tych miar. Do tłumaczenia i deklamacyi użyje się książki na tę klassę przepisanéj. Nauka Mitologii tu ma być dawana jako posiłkowa do łaciny, w języku łacińskim. Ćwiczenia prywatne obejmować będą tłumaczenia z polskiego na łaciński język, ze względem na sposób mówienia łaciński per infinitivum, per verbum passivum, per gerundium, per ablativum absolutum, tylko najtrudniejszych wyrazów łacińskich. Nakoniec wyśledzenie iloczasu w wyrazach, dochodzenie miar wierszy czyli skandowanie i t. p

Klassa V.

W téj klassie zatrudni się Nauczyciel czytaniem ciągłem autorów klassycznych, zwracając uwagę uczniów na myśli i sposób ich wpajania. Nie zapomni jednak o grammatycznych uwagach. Tu użyci będą autorowie całkowici, jako Salustyusz, Juliusz Cezar i t. d. Listy w wyższym rodzaju Cycerona np. ad Quintum fratrem. Consolatoria Sulpicii ad Ciceronem. Odpis Cycerona,

рода Цицерона, напримѣръ: ad Quintum Fratrem, Consolatoria Sulpicii ad Ciceronem, отвѣтъ Цицерона. Изъ писемъ Плинія, напримѣръ: описаніе смерти дяди его при горѣ Везувіи и т. п. Цицерона трактаты de Senectute и de Amicitia. Изъ поэзіи нѣкоторые эклоги и георгики Виргилія, Метаморфозы Овидія, нѣкоторыя комедіи Теренція и Плавта. Важнѣйшие отрывки изъ этихъ авторовъ ученики должны заучивать наизусть и декламировать ихъ. На каждый урокъ они должны приготовиться и въ училищѣ разсказать по латыни прочитанное ими.

Сюда относится также наука о греческихъ и римскихъ древностяхъ, которая преподается на латинскомъ языкѣ. Независимо отъ этого преподаются ученикамъ свѣдѣнія о читанныхъ авторахъ, объ ихъ сочиненіяхъ, изданіяхъ оныхъ и переводахъ. Для домашнихъ упражненій можно назначать историческія описанія и подражанія замѣчательнѣйшимъ мѣстамъ или небольшимъ рѣчамъ, встрѣчаемымъ въ изучаемыхъ авторахъ. Переводы съ польскаго на латинскій языкъ не должны быть также упускаемы изъ виду.

VI классъ.

Предметомъ преподаванія въ этомъ классѣ будутъ слѣдующіе авторы: Ливій, Тацитъ, рѣчи Цицерона и разборъ ихъ, отрывки изъ риторическихъ его сочиненій и все сочиненіе de Officiis, похвальное посланіе Плинія къ Траяну. Изъ поэзіи: оды Горація, Сарбѣвскаго, Станислава Конарскаго, съ изученіемъ по нимъ правилъ стопосложенія, извлеченія изъ Фарсаліи Лукана; Энеида Виргилія, De arte poetica Горація. Въ чтеніи этихъ авторовъ слѣдуетъ обращать вниманіе на слогъ и разные оттѣнки въ изложеніи мыслей, въ которыхъ проявляется геній и характеръ каждаго изъ нихъ. Польскіе переводы, если они существуютъ, должны находиться передъ глазами учениковъ. Продолженіе науки о греческихъ и римскихъ древностяхъ.

z Pliniusza listów np. Opis śmierci stryja jego przy górze Wezuwiuszu i t. p. Cycerona traktaty de Senectute i de Amicitia. Z poezyi, niektóre Eklogi i Georgiki Wirgiliusza, Metamorphoses Owidyusza, niektóre komedye Terencyusza i Plauta. Celniejszych miejsc tych autorów uczyć się będą na pamięć i one deklamować; na każdą lekcyę przygotują się poprzedniczo, a następnie co czytali w szkole opowiedzą po łacinie.

Nauka o starożytnościach greckich i rzymskich, po łacinie traktować się mająca, tutaj należy. Wiadomości o autorach czytanych, ich dziełach, o edycyach onych i tłumaczeniach, tutaj potrzebne są uczniom. Na ćwiczenia prywatne naznaczać można opisy historyczne, naśladowanie miejsc celniejszych, lub mówek czytanych w autorach; tłumaczenia z polskiego na łacińskie nie powinny być zaniedbywane.

Klassa VI.

Téj klassy będą przedmiotem ci autorowie: Liwiusz, Tacyt, mowy Cycerona i ich rozbiór, wyimki z pism jego retorycznych, i całe dzieło de Officiis, panegiryk Pliniusza do Trajana. Z poezyi: ody Horacyusza, Sarbiewskiego, Stanisława Konarskiego, z nauką o rozmaitych w nich miarach, wyimki z Lukana Farsalii, Eneida Wirgiliusza, de arte poetica Horacyusza. W czytaniu tych autorów wzgląd mieć potrzeba na styl i sposób pisania każdego, okazujący jego gieniusz i charakter. Tłumaczenia polskie ile mieć możemy tych autorów, przed oczami uczniów być powinny. Dalszy ciąg nauki o starożytnościach greckich i rzymskich.

Внѣ училища, ученики должны упражняться въ сочиненіи писемъ, разговоровъ и разсказовъ на латинскомъ языкѣ, извлекать содержаніе изъ латинскихъ повѣствованій и писемъ, подвергая ихъ критическому разбору, и на заданное предложеніе или какое нибудь событіе письменно излагать свои мысли съ логическимъ выводомъ.

Къ практическимъ упражненіямъ въ латинскомъ языкѣ принадлежатъ словесные разговоры о предметахъ, почерпнутыхъ изъ прочитанныхъ авторовъ и о самыхъ авторахъ. Впрочемъ не излишнимъ считаемъ предупредить Учителей, что въ программѣ на одинъ высшій классъ исчислено столько авторовъ не съ тою цѣлью, чтобы всѣ они были пройдены съ учениками, въ полномъ ихъ объемѣ, но чтобы Учитель, примѣняясь къ способностямъ учениковъ, и руководствуясь собственнымъ опытомъ, могъ ввести въ свое преподаваніе болѣе разнообразія, для поощренія ихъ любознательности и образованія вкуса, и чтобы, знакомя такимъ образомъ своихъ учениковъ съ разными классиками, могъ достаточно подготовить ихъ къ точнѣйшему изученію и сравненію оныхъ между собою въ университетѣ. Приступая къ переводу котораго либо изъ упомянутыхъ авторовъ, Учитель долженъ сообщить ученикамъ краткое свѣдѣніе о немъ и главнѣйшихъ изданіяхъ его сочиненій.

Греческій языкъ.

IV классъ.

Преподаваніе греческаго языка на латинскомъ языкѣ начинается въ IV классѣ. Грамматика, указанная Коммисіею Просвѣщенія, будетъ служить руководствомъ къ ознакомленію учениковъ съ склоненіями именъ, съ спряженіями разныхъ глаголовъ и другими первоначальными основаніями. Отрывки изъ авторовъ будутъ переводимы на латинскій языкъ по руководству, предписанному для учебныхъ заведеній.

Na ćwiczenia prywatne wprawiać się uczniowie powinni w pisanie listów, rozmów i powieści po łacinie, opisywać treści i rozbiory tychże rzeczy, i z podanego zdania jakiego lub zdarzenia, napisać ciągłych myśli wywód loiczny.

Do praktycznych ćwiczeń w języku łacińskim należą rozmowy ustne, o rzeczach czytanych z autorów i o autorach samych. Zresztą ostrzedz należy Nauczycieli, że gdy tyle autorów kładzie się na jedną klassę wyższą, nie dla tego to się czyni, aby Nauczyciel wszystkich razem przeszedł całkowicie z uczniami, lecz aby stosownie do zdolności uczniów, dla zaostrzenia ich ciekawości i kształcenia gustu, podług rozsądku własnego rozmaite czyniąc przemiany, obeznawał ich z nimi i do zupełniejszego poznania ich i porównania w uniwersytecie przysposobił. Przed rozpoczęciem tłumaczenia każdego z wymienionych autorów dać powinien o nim i jego edycyach celniejszych krótką wiadomość.

Język Grecki.

Klassa IV.

Nauka języka greckiego, dawana w języku łacińskim, zaczyna się w klassie IV-téj, grammatyka, od Kommissyi Oświecenia wskazana, służyć będzie do obeznania uczniów z przypadkowaniem imion, czasowaniem słów rozmaitych i innemi zasadami początkowemi. Wyimki z autorów tłumaczone będą językiem łacińskim, z książki przepisanéj na szkoły.

V класс.

Продолженіе грамматическихъ правилъ. Переводъ съ греческаго на латинскій языкъ, по установленному руководству.

VI класс.

Повторивъ и окончивъ греческую грамматику, ученики должны ознакомляться съ авторами, помѣщенными въ хрестоматіи, предписанной для этого класса.

Французскій языкъ.

II класс.

Этотъ классъ относительно французскаго языка считается первоначальнымъ. Для упражненія въ чтеніи, Учитель начнетъ съ произношенія буквъ, выражая ими тотъ звукъ, какой онѣ имѣютъ по французски сами по себѣ и въ соединеніи съ другими, и показывая оные въ книгѣ или на доскѣ. Далѣе онъ будетъ учить составлять изъ нихъ слова и, наконецъ, гдѣ требуетъ того свойство языка, соединять между собою въ произношеніи цѣлыя слова, такъ, чтобы они изображали полную мысль звуками, свойственными французскому языку. Учитель долженъ стараться объяснить ученикамъ значеніе каждаго слова порознь или совокупно съ другими словами. На первоначальное упражненіе въ чтеніи и точномъ произношеніи словъ и цѣлыхъ предложеній полагается полгода; слѣдовательно во второмъ полугодіи можно перейти къ обученію учениковъ, по изданному для этого руководству, обыкновеннымъ разговорамъ и самымъ легкимъ предложеніямъ. При этомъ можно ихъ ознакомить по крайней мѣрѣ съ однимъ опредѣленнымъ членомъ, употребленіе котораго соотвѣтствуетъ польскимъ склоненіямъ по падежамъ. Кромѣ того ученики должны изучить спряженія двухъ вспомогательныхъ глаголовъ: avoir и être, такъ чтобы были въ состояніи написать каждое время и лицо, чѣмъ значительно облегчится имъ чтеніе и правописаніе.

Klassa V.

Dalszy ciąg prawideł grammatyki. Tłumaczenie z języka greckiego na łacinę, podług książki przepisanéj.

Klassa VI.

Powtórzywszy i ukończywszy grammatykę grecką, obeznawać się będą uczniowie z autorami umieszczonemi w książce na tę klassę przepisanéj.

Język Francuzki.

Klassa II.

Ta klassa w języku francuzkim uważa się jak początkowa. Dla wprawy w czytanie, Nauczyciel zacznie od wymawiania głosek jak brzmią po francuzku same w sobie i połączone z innemi, pokazując one w książce, lub na tablicy. Daléj uczyć będzie składać je w wyrazy, a nakoniec łączyć w wymawianiu, gdzie zwyczaj narodowy tak każe, całe wyrazy pomiędzy sobą, aby właściwem francuzczyznie brzmieniem, myśl całkowitą wydawały. Starać się będzie o to Nauczyciel, aby każdego wyrazu znaczenie, czy osobno czy wspólnie z drugim wziętego dał poznać uczniom, wprawa początkowa w czytanie i w wymawianie dokładne wyrazów i sensów półroku zabierze, w drugim zatém półroczu, podane będą uczniom najpotoczniejsze rozmowy, zdania najłatwiejsze z książki elementarnéj. Przytém obeznać ich można z jednym przynajmniéj artykułem pewnym, którego użycie odpowiada odmianon przypadków polskich. Wprawiać się także będą w czasowanie dwóch słów posiłkowych, avoir i être, tak żeby czas każdy i osobę wypisywać mogli, przez co czytanie i ortografią sobie ułatwią.

III классъ.

Въ этомъ классѣ ученики упражняются въ плавномъ чтеніи и въ вѣрнѣйшемъ произношеніи, при чемъ слѣдуетъ объяснять имъ значеніе словъ и непрерывныхъ предложеній. Кромѣ того они должны постоянно знакомиться съ употребленіемъ другихъ членовъ и частицъ, заступающихъ мѣсто падежей. Французскимъ спряженіямъ ученики должны обучаться съ присовокупленіемъ къ глаголу имени существительнаго, а также съ употребленіемъ вопросительной и отрицательной формъ, или обѣихъ вмѣстѣ. Сюда относится образованіе множественнаго числа, родовъ и степеней именъ прилагательныхъ. Послѣ того можно надѣяться, что во второмъ полугодіи ученики будутъ уже въ состояніи декламировать наизусть анекдоты, басенки, разговоры. Здѣсь также, смотря по предварительной подготовкѣ, ученики могутъ заниматься частными упражненіями, на которыя Учитель, для упражненія ихъ въ правописаніи, можетъ назначать имъ переписывать изъ книги указанныя мѣста, составлять предложенія изъ нѣсколькихъ словъ, или употреблять въ другомъ смыслѣ выраженія, извѣстныя имъ уже изъ заученныхъ наизусть отрывковъ, и тому подобныя.

IV классъ.

Здѣсь ученики обучаются спряженію глаголовъ неправильныхъ и возвратныхъ, различая глаголы спрягаемые съ вспомогательнымъ глаголомъ avoir и глаголомъ être, и знакомятся практически съ правилами употребленія временъ и мѣстоименій прилагательныхъ и существительныхъ. Правила эти лучше всего объясняются примѣрами, назначаемыми, какъ въ классѣ, такъ и для домашнихъ упражненій. Для перевода и декламаціи должны быть избираемы отрывки, писанные простымъ повѣствовательнымъ слогомъ. Весьма способствуетъ также изученію правописанія письмо по диктовкѣ легкихъ разсказовъ, разговоровъ, писемъ и басенъ, заимствованныхъ изъ

Klassa III.

W téj klassie ma miejsce wprawa w ciąglejsze czytanie, że względem na doskonalsze wymawianie, na znaczenie wyrazów i sensów ciągłych. Wprawiać się nadto mają w użycie innych rodzajów artykułów i przyimków, zastępujących miejsce przypadków. Form konjugacyj francuzkich uczyć się będą z przydanym rzeczownikiem do słowa, oraz z pytaniem, przeczeniem, pytaniem i przeczeniem razem. Tu należy formowanie liczby mnogiéj, rodzajowanie i stopniowanie przymiotników. Spodziewać się należy, że w drugiem półroczu już uczniowie zdolni będą uczyć się deklamować anegdoty, bajeczki, rozmowy. Tu już z przygotowniczych poprzednio materyałów, można naznaczyć miejsce ćwiczeniom prywatnym. Na te naznaczać może Nauczyciel, dla wprawy w ortografią, przepisywanie miejsc naznaczonych w książce, składanie sensów z kilku wyrazów złożonych, zastosowanie wyrażeń wiadomych z deklamacyi do innego użycia i tym podobne.

Klassa IV.

Tu ma miejsce czasowanie słów nieforemnych, zaimkowych, rozróżnienie słów posiłkujących się słowem avoir i słowem être, nauka praktyczna o używaniu czasów, o zaimkach złączonych i rozłączonych. Przykłady najwięcéj tutaj pomogą, naznaczane tak w szkole jako i na ćwiczenia prywatne. Na tłumaczenie i deklamacye, użyte będą wyimki potoczniejszym stylem pisane. Będzie także pomocne ortografii dyktowanie z różnych autorów, jak to: z Berquina,

разныхъ писателей, какъ-то: Беркэна, Кампе, Флоріана, Лафонтена. Желательно было бы, чтобы ученики дома письменно излагали содержаніе разсказываемыхъ въ классѣ учителемъ и ими повторенныхъ краткихъ и остроумныхъ сказокъ. Болѣе всего однако они должны изучать обороты рѣчи, свойственные французскому языку, посредствомъ перевода съ польскаго языка на французскій, на что Учитель, исправляя упражненія, долженъ обращать строгое вниманіе.

V классъ.

Правила размѣщенія, согласованія и управленія словъ во всей ихъ обширности. Преподаваніе этой части французской грамматики должно быть ввѣрено опытному и основательно знающему языкъ и его словесность Учителю, по причинѣ весьма часто встрѣчающихся въ этомъ отношеніи галлицизмовъ, плеоназмовъ, двусмысленныхъ и тому подобныхъ выраженій. Поэтому Учитель обязанъ имѣть подъ рукою множество примѣровъ, чтобы не только могъ приводить ихъ въ подкрѣпленіе знакомыхъ уже правилъ, но и извлекать изъ нихъ другія существенныя правила и притомъ знакомить учениковъ съ заключающимися въ рѣчи оттѣнками остроумія и мысли, а также съ народными пословицами. Для заучиванія наизусть слѣдуетъ избирать отрывки въ легкомъ повѣствовательномъ слогѣ, изъ комедій и драмъ Беркэна, Флоріана, Мерсье, изъ поэтическихъ произведеній тѣхъ же писателей, а также изъ Лафонтена, изъ историческихъ повѣстей Кампе, Сенъ-Реаля и т. п. Для упражненія въ сочиненіи писемъ, слѣдуетъ избирать отрывки, писанные легкимъ изящнымъ слогомъ. Для частныхъ занятій назначаются грамматическія упражненія, примѣнительно къ преподаннымъ правиламъ словосочиненія, переводы съ польскаго языка на французскій, съ подражаніемъ слогу подлинныхъ статей и заученныхъ наизусть отрывковъ, легкія описанія дѣйствій, мѣстностей и предметовъ; наконецъ, письма въ дружескомъ тонѣ о обыкновенныхъ предметахъ, въ кото-

Campe, Floryana, La Fontaine, powieści, rozmów, listów i bajek łatwiejszych. Życzyćby należało, aby uczniowie krótkie a dowcipne powieści przez Nauczyciela w szkole opowiadane, a przez nich samych powtórzone, w domu opisywali z myśli. Najwięcéj jednak przez tłumaczenie z polskiego języka wprawiać się powinni w właściwe sposoby mówienia francuzkie, na co w poprawie robót najwięcéj Nauczyciel dać powinien baczności.

Klassa V.

Składnia szyku, zgody i rządu w całéj swéj obszerności. Część ta francuzkiéj grammatyki wymaga zręcznego i gruntownie obeznanego, tak w języku jako i z jego literaturą Nauczyciela, a to z przyczyny najliczniéj w tym względzie zachodzących gallicyzmów, pleonazmów, dwuznacznych wyrażeń i t. d. Dla czego mnóstwo przykładów mieć na podoręczu Nauczyciel powinien, aby nietylko do reguł znanych one stosował, ale z nich prawdziwe prawidła wyciągał, z osobliwościami, z zwrotami dowcipu i myśli w wyrażeniach zamkniętemi, nakoniec z przysłowiami obeznał uczniów. Na deklamacye w stylu potocznym i lekkim dobierać należy wyimki z komedyek i drammatów Berquina, Floriana, Merciera, z poezyi tychże, i z Lafontaina, z powieści historycznych Campe, Saint-Reala i tym podobne. W materyach listowych dobierać należy wyimków, dowcipnym i łatwym sposobem pisanych.

Na roboty prywatne, ćwiczenia grammatyczne stosowne do uwag o składni, daléj tłumaczenia z polskiego na francuzki, rzeczy w stylu podobnym temu, w jakim deklamacye i tłumaczenia są dawane,— toż opisy łatwiejsze powieści, czynów, miejsc i rzeczy.

рыхъ ученики должны обращать вниманіе на данные имъ образцы относительно изящества выраженій и свойственныхъ этому языку остроумныхъ оборотовъ.

VI классъ.

Въ этомъ классѣ ученики должны быть совершенно приготовлены къ плавному и безошибочному чтенію и къ разбору съ Учителемъ разныхъ родовъ французской словесности, отличающейся обиліемъ прекраснѣйшихъ произведеній въ среднемъ и возвышенномъ слогѣ. Слѣдовательно сюда относятся изъ поэзіи: поэтическія посланія, главнѣйшія оды, трагедіи образцовыхъ французскихъ писателей съ примѣчаніями о нихъ, встрѣчаемыми во множествѣ въ сочиненіяхъ Лагарпа; отрывки изъ Вольтеровой Генріады и Делилевыхъ l'Homme des champs и Poême sur l'imagination. Относительно прозы: отрывки изъ Пелиссона, Бюфона, Ж. Ж. Руссо, Томаса, Лагарпа, Лабрюера, Босюэта, Масильона. Много такихъ отрывковъ найдетъ Учитель въ Ноэлѣ или Зифертѣ. Объясняя этихъ авторовъ, Учитель долженъ предварительно сообщить ученикамъ краткія историческія свѣдѣнія, какъ объ нихъ самихъ, такъ и объ ихъ сочиненіяхъ, а указывая въ нихъ на особенности языка и красоты слога, не будетъ касаться въ своемъ изложеніи общей теоріи словесности, потому что это относится къ Профессору польской литературы.

Для частныхъ упражненій Учитель будетъ назначать, сообразно съ способностями учениковъ, сочиненіе писемъ по даннымъ образцамъ, историческія описанія важнѣйшихъ событій, переводы съ польскаго и другихъ языковъ на французскій, разборы, содержанія и критическіе разборы статей, кромѣ того—разсужденія на заданную тему или на извѣстный случай. Желательно было бы также, чтобы ученики, имѣющіе наклонность къ чтенію, представляли Учителямъ написанное ими на французскомъ языкѣ содержаніе прочитанныхъ книгъ.

Nakoniec listy w poufałych i potocznych materyach, zwracając uwagę uczniów na wzory podane, co do delikatności wyrażeń i dowcipnych obrotów temu językowi właściwych.

Klassa VI.

W téj klassie uczniowie już usposobieni być powinni do ciąglejszego czytania i rozbierania z Nauczycielem różnych rodzajów literatury francuzkiéj, tak obfitéj w najpiękniejsze wzory, w średnim i wyższym gatunku stylu. Tu więc należą co do poezyi: listy poetyczne, ody celniejsze, tragedye wzorowych autorów francuzkich, z uwagami jakie w obfitości La Harpe podaje. Wyimki z Henryady Woltera i Delilla Homme de Champs, lub Poême sur l'imagination. Co do prozy: wyjątki z Pelisona, Buffona, JJ. Rousseau, z Tomasa, La Harpa, La Bruyere, Bossueta, Massylona. Wiele takich wyimków znajdzie Nauczyciel w Noelu lub Siefercie. Tłumacząc tych autorów, da o nich i o ich dziełach krótką wiadomość historyczną uczniom, a ukazując im w nich własności języka i wszelkie piękności, nie będzie się zapuszczał w ogólny teoretyczny wykład literatury, bo ten należy do Professora literatury polskiéj.

Na ćwiczenia prywatne naznączać będzie Nauczyciel, podług usposobienia uczniów, pisanie listów stosowne do podanych wzorów. Opisy historyczne czynów ważniejszych, tłumaczenia z polskiego i innych języków na francuzki, rozbiory, treści, recenzye rzeczy dawanych. Nadto pisanie ciągłych myśli, z podanego zdania jakiego lub zdarzonéj okoliczności. Dobrzeby także było, gdyby uczniowie, mający gust do czytania, treści książek przez siebie przeczytanych we francuzkim języku wypisywane Nauczycielowi podawali.

Нѣмецкій языкъ.

II классъ.

Свойственные этому языку начальныя правила чтенія и произношенія словъ. Послѣ того Учитель, знающій польскій и нѣмецкій языкъ, будетъ назначать ученикамъ для чтенія краткія предложенія и разсказы, помѣщенные въ книгѣ для чтенія. Потомъ онъ будетъ обучать ихъ склоненію членовъ и правильныхъ именъ, спряженіямъ вспомогательныхъ глаголовъ: werden, seyn, haben, а также стараться, чтобы дѣти обогащали память множествомъ нѣмецкихъ словъ съ польскимъ значеніемъ оныхъ. Затѣмъ онъ заставляетъ учениковъ переводить на польскій языкъ краткія предложенія и повторять оныя наизусть, для пріобрѣтенія навыка въ надлежащемъ произношеніи. Переписывая изъ нѣмецкой книги, ученики должны сначала писать польскими буквами, соблюдая только нѣмецкое правописаніе. Въ обученіи чистописанію и письму нѣмецкимъ шрифтомъ слѣдуетъ избѣгать въ этомъ классѣ всякой поспѣшности, ибо ученики не навыкли здѣсь еще писать хорошо по польски. Иногда Учитель будетъ заставлять ихъ писать подъ диктовку нѣмецкіе отрывки на доскѣ и исправлять ошибки въ правописаніи.

III классъ.

Ученики будутъ упражняться въ чтеніи и правописаніи, постоянно переписывая отрывки изъ нѣмецкихъ авторовъ. Изъ грамматики, повторивъ пройденное во второмъ классѣ, они основательно изучаютъ склоненія именъ существительныхъ съ прилагательными и мѣстоименій, правила образованія родовъ и степеней сравненія именъ прилагательныхъ и спряженія правильныхъ глаголовъ. Переводя изъ нѣмецкой хрестоматіи разные отрывки на польскій языкъ, они будутъ заучивать ихъ наизусть для декламированія. Чтобы легче усвоить себѣ разговорный языкъ, ученики должны также затвержи-

Język Niemiecki.

Klassa II.

Początki czytania i wymawiana językowi temu właściwe. Poczem Nauczyciel, umiejący po polsku i po niemiecku, podawać będzie uczniom do czytania zdania krótkie i powieści, jakie się w książce do czytania znajdują. Potem uczyć będzie przypadkowania przedimków i imion foremnych, czasowania słów posiłkowych: werden, seyn, haben, tudzież starać się, aby dzieci ubogaciły pamięć wielą wyrazami niemieckiemi, z ich znaczeniem polskiem. Późniéj myśli krótkie na język polski przekładać i te z pamięci powtarzać każe uczniom, dla nadania im akcentu mówienia przyzwoitego. Przepisując z niemieckiéj książki, z początku niech piszą polskiemi literami, ze względem tylko na ortografię niemiecką. W formowaniu liter i w pisaniu niemieckiem z wolna w téj klassie postępować należy, bo w niéj w polskie jeszcze pisanie nie są zupełnie wprawni uczniowie. Niekiedy Nauczyciel dyktować im będzie wyimki niemieckie i na tablicy napisane, co do ortografii poprawiać będzie.

Klassa III.

Wprawiać się będą uczniowie w czytanie ciągłe i pisownią, wyimki z autorów przepisując. Z grammatyki po powtórzeniu tego, czego się już w klassie II-éj uczyli, wprawiani będą w przypadkowanie rzeczowników z przymiotnikami i zaimków, w rodzajowanie imion i stopniowanie przymiotników, w czasowanie słów foremnych. Z wypisów niemieckich, przekładając na język polski, wyimków uczyć się będą napamięć do deklamowania. Dla na-

вать наизусть разные разговоры и повѣсти, повторять разсказываемыя Учителемъ коротенькія сказки и переводить краткія предложенія съ польскаго языка на нѣмецкій, или словесно или письменно.

IV классъ.

Повторивъ съ учениками первоначальныя грамматическія правила, слѣдуетъ послѣ того обучать учениковъ спряженіямъ неправильныхъ глаголовъ, объяснить имъ правила объ употребленіи членовъ, ознакомить ихъ съ различными формами склоненій именъ и съ свойствами глаголовъ, а именно, какіе изъ нихъ спрягаются со вспомагательнымъ глаголомъ haben, а которые съ глаголомъ seyn; пробѣжать съ ними правила о глаголахъ предложныхъ, возвратныхъ и безличныхъ, объ употребленіи неокончательнаго наклоненія, о порядкѣ, согласованіи и управленіи словъ и объ употребленіи предлоговъ. Учитель будетъ переводить назначенную для этого класса нѣмецкую хрестоматію, съ польскаго же языка на нѣмецкій болѣе обширныя предложенія нежели въ III классѣ. Для упражненія въ правописаніи можно диктовать ученикамъ отрывки изъ нѣмецкихъ авторовъ, которые потомъ они должны декламировать наизусть. Для упражненія въ слогѣ, Учитель заставляетъ учениковъ подражать читаннымъ или слышаннымъ въ классѣ предметамъ, или сочинять письма обыкновеннаго, хозяйственнаго и торговаго содержанія. Упражненія должны быть исправляемы самымъ тщательнымъ образомъ. Здѣсь также надобно пріучать учениковъ къ нѣмецкой скорописи.

V классъ.

Учитель излагаетъ здѣсь своимъ ученикамъ остальныя правила словосочиненія нѣмецкаго языка. Кромѣ того, будетъ переводить съ нѣмецкаго языка на польскій. Для перевода же съ польскаго на нѣмецкій языкъ можетъ ему служить руководствомъ которая либо изъ элементарныхъ польскихъ книгъ.

bycia łatwości w mówieniu, uczyć się także mają na pamięć różnych rozmów i powieści, opowiadane od Nauczyciela krótkie historyjki powtarzać, zdania krótkie z polskiego na niemieckie już ustnie już na piśmie przekładać.

Klassa IV

Powtórzywszy początkowe wiadomości grammatyki, następnie wprawiać uczniów należy w czasowanie słów nieforemnych, podać im prawidła o używaniu przedimków, pokazać które imiona, podług któréj formy się przypadkują, które słowa potrzebują słowa posiłkowego haben, które seyn. Przebiedz z nimi naukę o słowach złożonych, zaimkowych, nieosobistych i używaniu trybu bezokolicznego, o składni szyku, zgody, o rządzie i używaniu przyimków. Tłumaczyć będzie niemieckie wypisy, na tę klassę przeznaczone, a z polskiego na niemieckie zdania obszerniejsze niż w klassie trzeciéj, aby wprawili się w pisownią, dyktować im można z autorów wyimki, których na deklamacyą uczyć się będą. Dla wprawy w styl, naznaczać będzie Nauczyciel naśladowanie czytanych rzeczy lub opowiadanych w szkole, pisanie listów w materyach potocznych, gospodarskich i handlowych, które to ćwiczenia jak najtroskliwiéj uczniom poprawiać należy. Tu się także obeznać ma z pismem ręcznem niemieckiem.

Klassa V.

Tu Nauczyciel wyłoży uczniom swoim z grammatyki resztę prawideł składni mowy niemieckiéj. Przytem tłumaczyć będzie z niemieckiego na polskie. Do przekładania zaś z polskiego na niemieckie użyje książki polskiéj, jednéj z elementarnych.

Для домашнихъ упражненій въ слогѣ будутъ назначаемы имъ историческія описанія и письма въ важнѣйшихъ предметахъ.

VI классъ.

Въ этомъ классѣ Учитель будетъ читать и разбирать съ учениками отрывки изъ классическихъ нѣмецкихъ писателей, какъ поэтовъ, такъ и прозаиковъ, съ присовокупленіемъ о каждомъ изъ нихъ краткихъ свѣдѣній. Собраніе такихъ отрывковъ найдетъ Учитель въ книгѣ подъ заглавіемъ: „Beispielsammlung von Eschenburg" и „Praktisches Handbuch der Deutschen Classiker von Karl Pölitz". Однакожъ въ выборѣ изъ этихъ книгъ отрывковъ онъ обязанъ обращать особенное вниманіе на то, чтобы статьи, взятыя имъ для чтенія и разбора вмѣстѣ съ учениками, не заключали въ себѣ никакихъ противныхъ религіи сужденій. На нѣмецкій языкъ онъ будетъ переводить съ учениками отрывки изъ польскихъ, французскихъ и латинскихъ сочиненій, кои находятся въ рукахъ учениковъ и были имъ уже объясняемы на урокахъ этихъ языковъ.

Географія.

I классъ.

Изложивъ первоначальныя свѣдѣнія изъ географіи о видѣ земли, о раздѣленіи поверхности ея на сушу и море, на страны и государства, и объяснивъ способъ означенія этого раздѣленія на географическихъ картахъ, Учитель приступитъ къ краткому описанію Царства Польскаго относительно его границъ и раздѣленія на воеводства, съ исчисленіемъ рѣкъ и главныхъ городовъ, согласно нынѣшнему состоянію Польшы. Затѣмъ онъ представитъ краткій очеркъ сосѣдственныхъ и другихъ Европейскихъ государствъ въ отношеніи ихъ названій, границъ, горъ, рѣкъ, главныхъ городовъ и т. д., и потомъ перейдетъ къ общему раздѣленію другихъ частей свѣта.

Na ćwiczenia domowe w stylu, zadawane będą do wyrobienia opisy historyczne i listy w materyach ważniejszych.

Klassa VI.

W téj klassie Nauczyciel czytać będzie i rozbierać z uczniami wyimki z autorów klassycznych niemieckich, tak poetów jak prozaików, z przyłączeniem krótkiéj o każdym wiadomości. Zbiór takich wyimków znajdzie Nauczyciel w książkach pod tytułem „Beispiel-Sammlung von Eschenburg“ i „Praktisches Handbuch der Deutschen Klassiker von Karl Pölitz“. W dobieraniu atoli ztąd wyimków szczególniejszą na to dać baczność powinien, aby żadnych takich do czytania i rozbierania z młodzieżą szkolną nie brał, w których się znajdują zdania religii przeciwne. Na niemieckie z uczniami przekładać będzie wyimki z książek polskich, francuzkich, łacińskich, które się w ręku uczniów znajdują, i im na lekcyach tych języków już były tłumaczone.

Jeografia.

Klassa I.

Po wyłożeniu pierwszych zasad jeograficznych, o kształcie ziemi, podziale jéj powierzchni na lądy i wody, na kraje, okazawszy sposób oznaczania tego podziału na mappach, da Nauczyciel krótki opis Królestwa Polskiego, co do granic, podziału na województwa, rzek, miast głównych, podług stanu teraźniejszego, w którym się Polska znajduje. Daléj krótki rys krajów ościennych i innych w Europie będących, co do ich nazwisk, granic, gór, rzek, miast głównych i t. d. Podział ogólny innych części ziemi.

II класс.

Описавъ подробно обращеніе земнаго шара, Учитель объясняетъ зависящія отъ него времена года, климаты и перемѣну дня и ночи. Послѣ того онъ сообщитъ болѣе обширныя свѣдѣнія о нынѣшнемъ Царствѣ Польскомъ, съ раздѣленіемъ его на обводы и уѣзды, исчисляя меньшіе города и рѣки, разные плоды и произведенія и пользу ихъ въ мѣстномъ употребленіи, мануфактурахъ и торговлѣ. Затѣмъ онъ будетъ говорить объ имперіяхъ: Россійской и Австрійской, о королевствахъ: Прусскомъ и Саксонскомъ, съ исчисленіемъ всѣхъ принадлежащихъ къ нимъ владѣній.

III классъ.

Въ этомъ классѣ будутъ излагаться со всею подробностью свѣдѣнія о пространствѣ и раздѣленіи древней Польши, продолженіе географіи Европейскихъ государствъ, а именно: Швеціи съ Норвегіею, Даніи, Германіи съ находящимися въ ней королевствами и герцогствами; и Швейцаріи.

IV классъ.

Остальныя Европейскія державы, а именно: Англія, Франція, Италія, Испанія, Португалія, Сардинія, Турція съ принадлежащими къ ней Азіятскими и Африканскими владѣніями. Въ томъ же классѣ будетъ преподаваема географія древней Греціи, Италіи и Малой Азіи.

V классъ.

Свѣдѣнія о государствахъ и странахъ въ Азіи, Африкѣ и Америкѣ, а также о южномъ материкѣ, называемомъ Австраліею. Въ каждомъ классѣ, при описаніи каждой страны, излагаются, примѣнительно къ понятіямъ учениковъ, свѣдѣнія о ея климатѣ, о земныхъ плодахъ, о торговлѣ, военной силѣ и доходахъ.

Klassa II.

Wyłożywszy kuli ziemskiéj obrot, okaże Nauczyciel zależące od niego pory roku, klimata, przemiany dni i nocy. Potém da obszerniejszą wiadomość o teraźniejszem Królestwie Polskiem, co do podziałów jego na obwody i powiaty, wymieni pomniejsze miasta i rzeki, płody rozliczne i użytek ich w konsumcyi, i o rękodziełach i handlu. Daléj mówić będzie o Cesarstwach: Rossyjskiem, Austryackiem, Królestwie Pruskiem, Saskiem, z wymienieniem wszystkich krajów do nich należących.

Klassa III.

Dana będzie wiadomość o rozległości i podziale Polski, jak dawniéj była ze wszystkiemi szczegółami. Dalszy ciąg jeografii o królestwach Europy, a w szczególności Szwecyi z Norwegią, Danii, Niemczech z królestwami i księstwami w nich będącemi, o Szwajcaryi.

Klassa IV.

Reszta krajów Europy, a w szczególności o Anglii, Francyi, Włochach, o Hiszpanii, Portugalii, Sardynii, Turcyi z krajami w Azyi i Afryce do niéj należącemi. W tejże klassie dawana będzie jeografia dawna o Grecyi, Italii, Azyi mniejszéj.

Klassa V.

O krajach w Azyi, Afryce i Ameryce, tudzież o krajach południowych, Australia zwanych. W każdéj klassie, przy każdym kraju, udzielane będą stosowne do pojęcia uczniów wiadomości o klimacie jego, o płodach ziemskich, o handlu, sile wojskowéj i dochodach.

VI класс.

Астрономическая географія по сочиненію Снядецкаго, а въ особенности глава IX о географическихъ картахъ, или по французскому сочиненію подъ заглавіемъ: „Uranographie, ou Traité élémentaire d'astronomie".

Всеобщая и Польская Исторія.

I классъ.

Ученикамъ этото класса преподается Священная исторія Ветхаго Завѣта вмѣстѣ съ Закономъ Божіимъ.

II классъ.

Здѣсь начинается первый курсъ всеобщей исторіи. Учитель излагаетъ въ сокращеніи историческія событія отъ сотворенія міра до Рождества Христова, раздѣляя ихъ на шесть слѣдующихъ эпохъ: I отъ сотворенія міра до Ноя; II отъ Ноя до Моисея; III отъ Моисея до Ромула; IV отъ Ромула до Кира; V отъ Кира до Александра Великаго; VI отъ Александра Великаго до Рождества Христова.

Притомъ преподаются краткія свѣдѣнія о государствахъ: Ассирійскомъ, Мидійскомъ и Персидскомъ, а также о Финикіянахъ, Египтянахъ, Грекахъ и Римлянахъ, съ указаніемъ всякій разъ на картѣ странъ, подвластныхъ нѣкогда этимъ народамъ.

III классъ.

Въ этомъ классѣ преподаются краткія историческія свѣдѣнія о событіяхъ отъ Рождества Христова до нашихъ временъ. Весь этотъ періодъ времени раздѣляется на шесть эпохъ: I, отъ Рождества Христова до Ѳеодосія Великаго; II, отъ Ѳеодосія Великаго до Магомета; III, отъ Магомета до Карла Великаго; IV, отъ Карла Великаго до начала Крестовыхъ походовъ; V, отъ Крестовыхъ походовъ до открытія Америки; VI, отъ открытія Америки до новѣйшихъ временъ.

Klassa VI.

Jeografia astronomiczna podług dzieła Sniadeckiego, a szczególniéj rozdział IX o kartach jeograficznych, lub z dzieła francuzkiego pod tytułem „Uranographie, ou Traité élémentaire d' astronomie."

Historya Powszechna i Polska.

Klassa I.

Uczniowie téj klassy słuchać będą Historyi Starego Testamentu przy nauce Religii.

Klassa II.

Tu się zacznie kurs pierwszy historyi powszechnéj. Nauczyciel poda krótko wiadomości historyczne od stworzenia świata do narodzenia Chrystusa, dzieląc je na sześć epok następujących: I, od stworzenia Świata do Noego; II, od Noego do Mojżesza; III, od Mojżesza do Romula; IV, od Romula do Cyrusa; V, od Cyrusa do Alexandra Wielkiego; VI, od Alexandra W. do Narodzenia Chrystusa.

Udzielona będzie krótka wiadomość o Państwie Assyryjskiem, Medów, Perskiem, Fenickiem, Egiptskiem, o Grekach i Rzymianach, z okazaniem zawsze na mappie miejsc tych narodów.

Klassa III.

W téj klassie dana będzie krótka wiadomość historyczna od Narodzenia Chrystusa do dni naszych. Ten przeciąg czasu podzieli się na sześć epok: I, od Narodzenia Chrystusa do Teodozyusza Wielkiego; II, od Teodozyusza W. do Machometa; III, od Machometa do Karola Wielkiego; IV, od Karola W. do zaczęcia wojen krzyżowych; V, od wojen krzyżowych do odkrycia Ameryki; VI, od odkrycia Ameryki do naszych czasów.

Первый хронологическій курсъ Польской Исторіи преподается во II и III классѣ въ слѣдующемъ объемѣ: во II классѣ отъ начала историческаго существованія Польши до конца царствованія Сигизмунда Августа, а въ III классѣ—отъ смерти Сигизмунда Августа до настоящаго времени, по сокращенному руководству.

IV классъ.

Въ этомъ классѣ начинается курсъ всеобщей исторіи въ обширнѣйшемъ объемѣ и преподается начиная отъ сотворенія міра до Рождества Христова.

V классъ.

Отъ Рождества Христова до открытія Америки.

VI классъ.

Отъ открытія Америки до нашихъ временъ. Въ этомъ курсѣ Учители излагаютъ начало, процвѣтаніе и упадокъ народовъ, развитіе и степень ихъ образованности, какъ въ умственномъ, такъ и въ нравственномъ отношеніи. Исторія народовъ, которые не имѣли большаго вліянія на судьбы Европы, будетъ преподаваема только вообще.

Въ шестомъ классѣ назначается ученикамъ одинъ часъ въ недѣлю для разсказыванія содержанія прочитанныхъ ими сочиненій, какъ изъ всеобщей, такъ и изъ частной исторіи.

Второй курсъ польской исторіи въ трехъ высшихъ классахъ преподается обширно по слѣдующей программѣ.

IV классъ—отъ начала историческихъ временъ до Владислава Ягеллы.

V классъ—отъ Владислава Ягеллы до отреченія Яна Казимира отъ престола.

VI классъ—отъ отреченія Яна Казимира отъ престола до нашихъ временъ.

Kurs pierwszy chronologiczny historyi polskiéj dany będzie w klassie II i III, w takim podziale: w klassie II, od początku dziejów do końca panowania Zygmunta Augusta, a w klassie III, od zgonu Zygmunta Augusta do dni dzisiejszych, podług zbioru jak najkrótszego.

Klassa IV.

Tu się rozpoczyna kurs historyi powszechnéj, podług obszerniejszego wykładu, i dawany będzie w téj klassie od stworzenia Świata aż do Narodzenia Chrystusa.

Klassa V.

Od Narodzenia Chrystusa do odkrycia Ameryki.

Klassa VI.

Od odkrycia Ameryki aż do dni naszych. W tym kursie wyłożą Nauczyciele początek, kwitnienie i następnie upadanie narodów; wzrost i stopień kultury, tak co do nauk jako też co do obyczajów. Historya narodów, które nie tak wielki wpływ miały na stan Europy, tylko w ogóle dawać się będzie.

W klassie szóstéj przeznaczy się godzina jedna w tygodniu na zdawanie sprawy z czytanych autorów tak co do historyi powszechnéj jak i szczególnéj.

Kurs drugi historyi polskiéj w trzech najwyższych klassach traktowany będzie obszernie, podług następującego rozkładu:

Klassa IV, od początku dziejów, do Władysława Jagiełły;

Klassa V, od Władysława Jagiełły do złożenia korony przez Jana Kazimierza.

Klassa VI, od złożenia korony przez Jana Kazimierza aż do dni naszych.

Математика, Ариѳметика и Алгебра.

I класса.

1) Повтореніе четырехъ ариѳметическихъ дѣйствій съ простыми числами, съ присовокупленіемъ самыхъ легкихъ задачъ, тройнаго правила, правила товарищества и т. д.

2) Четыре ариѳметическія дѣйствія съ разнородными числами.

3) Свѣдѣнія о мѣстныхъ вѣсахъ, мѣрахъ и деньгахъ, а также о способахъ измѣренія поверхности прямоугольниковъ и квадратовъ, и объема параллелопипедовъ и кубовъ.

II классъ.

1) Повтореніе важнѣйшихъ свѣдѣній, пріобрѣтенныхъ въ первомъ классѣ.

2) Четыре ариѳметическія дѣйствія съ дробями, простыми и десятичными.

3) Объясненіе знаковъ, сокращающихъ сложеніе, вычитаніе, умноженіе и т. д., съ показаніемъ, въ чемъ эти знаки облегчаютъ разрѣшеніе ариѳметическихъ задачъ.

III классъ.

1) Повтореніе четырехъ ариѳметическихъ дѣйствій съ обыкновенными и десятичными дробями, съ присовокупленіемъ свѣдѣній о десятичныхъ вѣсахъ, мѣрахъ и деньгахъ.

2) Болѣе обширное изложеніе тройнаго правила, простаго и обратнаго, и правила товарищества, съ описаніемъ мѣръ, вѣсовъ и монетъ, употребляемыхъ въ важнѣйшихъ заграничныхъ городахъ.

3) Изъ Алгебры, четыре ариѳметическія дѣйствія съ общими знаками, съ примѣненіемъ къ разрѣшенію легкихъ задачъ.

IV классъ.

1) Повтореніе важнѣйшихъ ариѳметическихъ правилъ, изложенныхъ въ предыдущихъ классахъ.

Matematyka, Arytmetyka, Algiebra.

Klassa I.

1) Powtórzenie czterech działań arytmetycznych na liczbach pojedyńczych, z przydaniem najłatwiejszych zagadnień, reguły trzech, spółki i t. d.

2) Cztery działania arytmetyczne na liczbach wielorakich.

3) Wykład wag, miar, pieniędzy krajowych, tudzież sposobu dochodzenia powierzchni prostokątów i kwadratów, jako też objętości równoległościanów i sześcianów.

Klassa II.

1) Powtórzenie ważniejszych wiadomości w klassie pierwszéj nabytych.

2) Cztery działania arytmetyczne na ułomkach zwyczajnych i dziesiętnych.

3) Wykład skróconych znaków dodawania, odejmowania, mnożenia, i t. d. z okazaniem jak nauki te ułatwiają rozwiązywanie zagadnień arytmetycznych.

Klassa III.

1) Powtórzenie czterech działań arytmetycznych z ułamkami zwyczajnemi i dziesiętnemi, z przydaniem wykładu miar, wag i pieniędzy dziesiętnych.

2) Obszerniejszy wykład reguły trzech prostéj, odwrotnéj, i reguły spółki, z wyłożeniem miar, wag i pieniędzy w znaczniejszych miastach za granicą używanych.

3) Z Algiebry,—cztery działania arytmetyczne ze znakami ogólnemi i ich zastosowaniem do rozwiązywania łatwiejszych zagadnień.

Klassa IV.

1) Powtórzenie ważniejszych wiadomości poprzedniczo w arytmetyce wyłożonych.

2) Примѣненіе тройнаго правила къ переложенію денегъ, мѣръ и вѣсовъ.

3) О тройномъ правилѣ, сложномъ и цѣпномъ.

4) Сокращенія, употребляемыя въ обыкновенныхъ ариѳметическихъ дѣйствіяхъ.

5) О монетѣ и ея пробѣ, съ объясненіемъ таблицъ, приложенныхъ къ учебнику ариѳметики, изданному для здѣшнихъ учебныхъ заведеній.

Изъ Алгебры:

1) Теорія уравненій 1-ой степени.

2) Объ ариѳметической и геометрической пропорціи.

3) Объ извлеченіи квадратныхъ корней.

V классъ.

1) Теорія уравненій 2-ой степени.

2) Объ ариѳметическихъ и геометрическихъ прогрессіяхъ.

3) Теорія логариѳмовъ, съ обыкновенными примѣненіями.

4) Повтореніе самыхъ важныхъ свѣдѣній изъ обыкновенной ариѳметики.

VI классъ.

Обширное изложеніе алгебраическихъ дѣйствій и теоріи уравненій первой и второй степени.

Геометрія.

II классъ.

О прямыхъ линіяхъ и кругѣ вообще, о треугольникахъ и равенствѣ ихъ и о параллельныхъ линіяхъ.

III классъ.

О многоугольникахъ вообще. Особенныя свойства круга и пересѣкающихся съ нимъ или касательныхъ прямыхъ линій, съ разрѣшеніемъ, какъ на бумагѣ, такъ и на землѣ всѣхъ задачъ, кои могутъ быть рѣшены съ помощью преподаваемыхъ въ этихъ двухъ классахъ свѣдѣній изъ геометріи и ариѳметики,

2) Przystosowanie reguły trzech do zamiany pieniędzy, miar i wag.

3) O regule trzech składanéj i łańcuchowéj.

4) Skrócenia w zwyczajnych działaniach arytmetycznych używane.

5) O monecie i jéj stopie, z wyłożeniem tablic znajdujących się w dziele arytmetyki dla szkół krajowych przepisanem.

Z Algiebry:

1) Teorya równań stopnia 1-go.

2) O proporcyi arytmétycznéj i jeometrycznéj.

3) O wyciąganiu pierwiastków kwadratowych.

Klassa V.

1) Teorya równań stopnia 2-go.

2) O postępach arytmetycznych i jeometrycznych.

3) Teorya logarytmów, ze zwyczajnemi zastosowaniami.

4) Powtarzanie najważniejszych wiadomości z arytmetyki właściwéj.

Klassa VI.

Obszerniejszy wykład działań algiebraicznych i równań stopnia pierwszego i drugiego.

Jeometrya.

Klassa II.

O liniach prostych i o kole w ogólności, o trojkątach i ich przystawaniu, o liniach równoodległych.

Klassa III.

O wielokątach w ogólności. Znaczniejsze własności koła i linij prostych z niem przecinających się, lub stycznych, z rozwiązywaniem tak na papierze, jako też na gruncie wszelkich zagadnień, do których wiadomości z Jeometryi i Artymetyki w tych dwu klassach wykładane, mogą być dostateczne, jako to: o kréśle-

какъ напримѣръ: черченіе на бумагѣ и проведеніе на землѣ прямыхъ линій пересѣкающихся, параллельныхъ, и т. п.; раздѣленіе прямыхъ линій, окружности и угловъ на нѣсколько равныхъ частей; черченіе угловъ, треугольниковъ и другихъ многоугольниковъ равныхъ даннымъ; измѣреніе поля прямоугольнаго, квадратнаго, и т. д., съ описаніемъ употребляемыхъ при этихъ дѣйствіяхъ инструментовъ.

IV классъ.

О поверхности многоугольниковъ, о подобіи треугольниковъ и пропорціональности ихъ сторонъ. Практическая геометрія съ описаніемъ употребляемыхъ инструментовъ, какъ то: мензулы, угломѣра, пропорціональнаго циркуля (пантографа) и т. д.

V классъ.

О вписываніи въ кругъ правильныхъ многоугольниковъ, объ отношеніи окружности къ діаметру и о поверхности круга. Прямолинейная тригонометрія. О равновѣсіи.

VI классъ.

Вся стереометрія съ обыкновенными примѣненіями къ разрѣшенію задачъ, имѣющихъ цѣлью измѣреніе поверхности и объема многогранниковъ, цилиндровъ, конусовъ и шара.

Естественныя науки, Естественная Исторія.

I классъ.

Свѣдѣнія о самыхъ любопытныхъ и наиболѣе интересующихъ учениковъ предметахъ, какъ-то: о животныхъ, растеніяхъ и ископаемыхъ веществахъ, самыхъ замѣчательныхъ, полезныхъ или вредныхъ.

II классъ.

Свѣдѣнія о млекопитающихъ животныхъ. При этомъ должно быть преподано краткое описаніе родовъ и видовъ ихъ.

niu na papierze i wytykaniu na gruncie linij prostych, przecinających się, równoodległych i t. d.; o dzieleniu linij prostych, okręgu i kątów, na niektóre części równe; o kreśleniu kątów, trójkątów i innych wielokątów równych danym; o mierzeniu pola prostokątnego, kwadratowego i t. d. z opisaniem narzędzi do takowych działań używanych.

Klassa IV.

O powierzchni wielokątów, o podobieństwie trójkątów i proporcyonalności ich boków. Jeometrya praktyczna, z opisaniem narzędzi używanych, jako to: stolika mierniczego, kątomiaru, cyrkla proporcyonalnego, i t. d.

Klassa V.

O wpisywaniu w koło wielokątów foremnych, o stosunku okręgu do średnicy, o powierzchni koła. Trygonometrya prostokreślna. Równoważenie.

Klassa VI.

Cała Stereometrya z zastosowaniami zwyczajnemi do rozwiązywania zagadnień, mających za cel wyrachowanie powierzchni i objętości wielościanów, walców, ostrokręgów i kuli.

Nauki Przyrodzone, Historya Naturalna.

Klassa I.

Wyimki rzeczy najciekawszych i najwięcéj uczniów interessować mogących, jako to: o zwierzętach, roślinach i ciałach kopalnych najosobliwszych, najużyteczniéjszych i najszkodliwszych.

Klassa II.

Gromada zwierząt ssących. Powinien być dany krótki opis rodzajów i gatunków.

III класс.

Описаніе птицъ, пресмыкающихся животныхъ и рыбъ.

IV класс.

Описаніе насѣкомыхъ и червей.

V класс.

Ботаника.

VI класс.

Минералогія, краткій очеркъ системы Вернера, съ исчисленіемъ нѣкоторыхъ ископаемыхъ веществъ. Учитель сдѣлаетъ извлеченіе изъ изданныхъ на польскомъ языкѣ и имѣющихъ мѣстный интересъ сочиненій по части минералогіи и геологіи.

Физика.

II класс.

Учитель объясняетъ свойства тѣлъ, наиболѣе поражающія чувства, а именно: что каждое тѣло имѣетъ опредѣленную форму, которая измѣняется различными способами, напримѣръ: раздѣленіемъ тѣла на части, согрѣваніемъ, охлажденіемъ, растворенiемъ въ водѣ и другихъ жидкостяхъ. Затѣмъ онъ примѣнитъ эти свѣдѣнія къ искуству растягиванія золота, серебра, мѣди, желѣза, желтой мѣди, какъ въ тонкія проволоки, такъ и въ пластинки или листки, для приготовленія и выдѣлки разныхъ красокъ. Показавъ, что нѣкоторыя тѣла раздѣляются труднѣе, другія же легче, Учитель докажетъ ученикамъ, что связь частицъ или сцѣпленіе ихъ не во всѣхъ тѣлахъ бываютъ одинаковы. За симъ онъ объяснитъ дѣленіе тѣлъ на твердыя, жидкія и газообразныя, присовокупляя еще къ этому понятія объ измѣненіяхъ въ этихъ трехъ видахъ сцѣпленія и указывая для примѣра на нѣкоторыя тѣла твердыя, мягкія, гибкія, хрупкія, прилипчивыя и маркія. Отличая сцѣпленіе отъ прилипанія, онъ объяснитъ: что первое состоитъ въ притяженіи между

Klassa III.

Gromada ptaków, gadów, ryb.

Klassa IV.

Gromada owadów, robaków.

Klassa V.

Botanika.

Klassa VI.

Mineralogia, krótki rys układu Wernera, z wyszczególnieniem niektórych ciał kopalnych. Nauczyciel zrobi wyciąg z dzieł mineralogicznych i geologicznych, w polskim języku wydanych, kraj nasz interessujących.

Fizyka.

Klassa II.

Wyłoży Nauczyciel własności ciał, najbardziéj w zmysły uderzające, jako to: iż każde ciało ma pewną figurę, że się ta odmienia różnemi sposobami, np. podzieleniem ciała na części, rozgrzewaniem, ziębieniem, rozpuszczaniem w wodzie i innych cieczach. Zastosuje te wiadomości do sztuki ciągnienia złota, srebra, miedzi, żelaza, mosiądzu, tak na cienkie druciki, jako też blaszki czyli listki, do przygotowania i wyrabiania rozmaitych farb. Okazawszy, iż jedne ciała trudniéj, drugie łatwiéj dzielić się dają, przekona uczniów, iż niejednakowe jest trzymanie się cząstek w ciałach czyli skupienie. — Z tąd rozróżni ciała na stałe, ciekłe i płynne; może jeszcze nadmienić o odmianach tych trzech stanów skupienia, przytaczając niektóre ciała twarde, miękkie, gibkie, kruche, lepkie, mażące. Rozróżni skupienie od przylgnienia, i że

собою частицъ въ одномъ тѣлѣ, а послѣднее —въ притяженіи поверхности одного тѣла къ поверхности другаго. Основываясь на этихъ свойствахъ, онъ объяснитъ, въ чемъ состоитъ клееніе дерева, бумаги, паяніе металловъ, окраска масляными красками, живопись, выдѣлка стекляныхъ зеркалъ. Доказавъ простыми опытами непроницаемость трехъ родовъ тѣлъ, Учитель долженъ объяснить скважность ихъ, а именно: что свойство это безпрестанно перемѣняется вслѣдствіе большаго или меньшаго нагрѣванія тѣлъ, или смѣшенія однихъ съ другими. Затѣмъ онъ изложитъ, что такое плотность тѣлъ, ихъ масса или вязкость и вѣсъ. Изъ скважности тѣлъ Учитель выведетъ свойство прониканія жидкостей въ разныя тѣла и докажетъ, что оно не всегда одинаково, потому что зависитъ отъ различія между тѣлами, проникающими и проницаемыми. При этомъ онъ примѣнитъ свѣдѣнія по сему предмету къ выдѣлкѣ и содержанію разныхъ инструментовъ, такъ чтобы они не пухнули отъ сырости. Наконецъ, отъ скважности тѣлъ переходя последовательно къ ихъ прозрачности, онъ докажетъ простыми опытами, что прозрачность зависитъ отъ сближенія частицъ тѣла къ одинаковой плотности, что доказывается тусклымъ или покрытымъ водою стекломъ, мутностью жидкости, пока въ ней растворяется какое нибудь вещество, какъ напримѣръ: соль въ водѣ, непрозрачностью водяной пѣны, тучи, тумана водяныхъ паровъ и т. п. Разсуждая о сжимаемости тѣлъ, Учитель докажетъ, что одни изъ нихъ сохраняютъ такой видъ, какой пріобрѣли вслѣдствіе произведеннаго на нихъ давленія, другія же возвращаются къ первоначальной своей формѣ по прекращеніи дѣйствія сдавливающей силы. На этомъ основаніи, онъ раздѣлитъ тѣла на тягучія и упругія, указывая на способы примѣненія тягучести и упругости къ выдѣлкѣ разныхъ предметовъ изъ глины, металловъ и другихъ матеріаловъ, а также разныхъ орудій и машинъ.

pierwsze zależy na trzymaniu się cząstek w ciele, drugie na trzymaniu się powierzchni jednego ciała z powierzchnią drugiego. Ztąd wytłumaczy na czém zależy klejenie drzewa, papieru, lutowanie metalów, dawanie pokostów, malowanie, robota zwierciadeł szlannych. Okazawszy prostemi doświadczeniami nieprzenikliwość trojakiego gatunku ciał, wyłoży ich dziurkowatość; że własność ta ustawicznie się zmienia, przez większe lub mniejsze ciał rozgrzewanie, albo przez mięszanie się jednych z drugiemi. Ztąd da poznać, co jest gęstość ciał, co massa czyli miąższość, co waga. Z dziurkowatości ciał wyprowadzi wsiąkanie cieszy w różne ciała; okaże iż jest nie jednakowe, jako zależące od różnicy ciał wsiąkających i nasiąkłych. Przystosuje wiadomość w tym względzie do roboty i sposobu utrzymywania rozmaitych narzędzi, aby od wilgoci nie pęczniały. Wyprowadzi na koniec z dziurkowatości ciał, ich przezroczystość okaże prostemi doświadczeniami, że przezroczystość zależy na zbliżaniu się cząstek ciała do jednostajnéj gęstości, jak to okazuje szkło, mające polor starty, omoczone wodą, mętność cieszy póki się w niéj rzecz jaka rozpuszcza, jak np. sól w wodzie, nie przezroczystość piany z wody, chmury, mgły, wyziewów wodnistych i t. p. Zastanawiając się nad ściśliwością ciał, okaże, iż jedne ciała zachowują taką figurę, jakiéj przez ciśnienie nabyły, drugie wracają się do dawnéj figury, gdy siła cisnąca ustaje; z tąd podzieli ciała na ciągłe i sprężyste, użyje przystosowania ciągłości i elastyczności, do wyrabiania gliny, metalów i różnych materyałów, tudzież narzędzi i rozmaitych machin.

III классъ.

Свойства тѣлъ, разсматриваемыхъ въ особенности, какъ-то: 1) свойства теплорода, 2) свойства электричества, 3) свойства магнитисма, не входя въ подробное изъясненіе упомянутыхъ свойствъ, потому что теорія ихъ излагается во всей обширности въ шестомъ классѣ.

IV классъ.

1) Свойства воды, разсматриваемой въ трояковъ состояніи; 2) свойства атмосферическаго воздуха. Учитель объяснитъ устройство важнѣйшихъ инструментовъ, какъ-то: всасывающихъ насосовъ, барометровъ и т. п.

V классъ.

Механика. Она должна заключать въ себѣ: 1) Динамику, 2) Статику, 3) Гидростатику, 4) Гидравлику. Учитель изложитъ теорію простыхъ и сложныхъ машинъ, а также другихъ инструментовъ, какъ-то: аерометровъ, гидрометровъ и т. п.

VI классъ.

Относительный теплородъ, устройство термометра и историческія свѣдѣнія о произведенныхъ съ помощью его опытахъ. Теорія электричества Франклина и Куломба, теорія магнитизма, свойства свѣта, то есть: Оптика, Катоптрика и Діоптрика, Астрономическая Географія, Гномоника.

Химическая физика.

Разница между физическими и химическими свойствами. Разложеніе атмосферическаго воздуха. Разложеніе воды. Свойства газовъ. Образованіе кислотъ, связи ихъ съ соляными началами или о нѣкоторыхъ земныхъ, щелочныхъ и металлическихъ соляхъ. Теорія горѣнія тѣлъ, дыханія, животной теплоты, прозябанія растеній и броженія.

Klassa III.

Własności ciał uważanych w szczególności, jako to: 1) własności cieplika; 2) własności materyi elektrycznéj; 3) własności materyi magnesowéj, nie zapuszczając się w obszerne tłumaczenie wymienionych własności, bo obszerniejszy wykład ich teoryi zostawuje się do klassy szóstéj.

Klassa IV.

1) Własności wody w trojakim stanie uważanéj; 2) własności powietrza atmosferycznego.—Nauczyciel wytłumaczy skład narzędzi istotnych, jako to: pomp ssących, barometrów i t. p.

Klassa V.

Mechanika. Ta obejmować powinna: 1) Dynamikę; 2) Statykę; 3) Hidrostatykę; 4) Hidraulikę. Nauczyciel wyłoży teoryę machin, prostych i składanych, tudzież innych narzędzi, jako to: aerometrów, hidrometrów, i t. p.

Klassa VI.

Cieplik gatunkowy, skład kalorymetru i historya doświadczeń nim robionych. Teorya elektryczności Franklina i Culomba. Teorya materyi magnesowéj. Własności światła, to jest: Optyka, Katoptryka i Dyoptryka. Jeografia Astronomiczna, Gnomonika.

Fizyka Chemiczna.

Różnica własności fizycznych od chemicznych. Rozbiór powietrza atmosferycznego. Rozbiór wody. Własności gazów. Formowanie się kwasów, łączenie się ich z zasadami solnemi, czyli o niektórych solach ziemnych, alkalicznych i metalicznych. Teorya gorzenia ciał, oddychania, ciepła zwierząt, wegetacyi i fermentacyi.

Чистописаніе въ I, II, III и IV классахъ.

Обучая чистописанію, Учитель долженъ стараться, чтобы рука учащагося пріобрѣла надлежащій навыкъ въ начертаніи отдѣльныхъ линій и черть, изъ которыхъ состоятъ всѣ буквы азбуки. При этомъ слѣдуетъ съ самаго начала пріучать ученика къ соблюденію правильнаго положенія тѣла и руки. Учитель долженъ озаботиться о доставленіи ученикамъ самыхъ легкихъ образцовъ для письма и заставлять ихъ подражать онымъ, указывая и собственноручно исправляя ошибки противъ прописей. Коль скоро ученики выучатся писать отдѣльныя буквы, Учитель, для упражненія ихъ въ правописаніи, назначаетъ имъ для переписыванія соотвѣтственныя ихъ понятіямъ отрывки изъ книги для чтенія. Съ самаго начала онъ долженъ по возможности пріучать учениковъ къ начертанію буквъ безъ линій, чтобы впослѣдствіи они могли писать строки прямо и въ равномъ между собою разстояніи. По мѣрѣ успѣховъ учениковъ въ чистописаніи, Учитель долженъ стараться упражнять ихъ въ скоромъ и безошибочномъ письмѣ по диктовкѣ, сперва на польскомъ, а послѣ того на французскомъ, латинскомъ, или нѣмецкомъ языкѣ; однако онъ не въ правѣ принуждать никого писать непремѣнно нѣмецкими буквами; но, не смотря на то, ученики обязаны пріучаться къ чтенію нѣмецкой скорописи. Притомъ Учитель научитъ ихъ чинить перья и приготовлять хорошія чернила. Кромѣ того всѣ Учители должны во всѣхъ классахъ обращать вниманіе на то, чтобы ученики всѣ свои упражненія писали какъ можно лучше и чище.

Черченіе и рисованіе.

Обученіе черченію и рисованію можно начать одновременно съ ученіемъ письму.

1. Учитель долженъ упражнять учениковъ въ черченіи прямыхъ линій въ разныхъ направленіяхъ, а равно въ раздѣленіи данной линіи на нѣсколько равныхъ частей и составленіи

Kalligrafia w klassach I. II. III. IV.

Przy nauce kalligrafii baczność mieć będzie Nauczyciel, aby ręka uczącego się potrzebnéj wprawy nabierała w kreślenie pojedyńczych linij i rysów, z których się wszystkie litery alfabetu składają. Przyczem zaraz w początkach do przyzwoitego układu ciała i ręki młodego przyzwyczajać będzie. Postara się dla uczniów o jak najłatwiejsze wzory do pisania i one naśladować im zaleci, wytykając i poprawiając własną ręką błędy przeciw nim popełnione. Gdy wprawią się w kreślenie pojedyńczych liter, dla wprawy w ortografią naznaczać im będzie do przepisywania wyimki z książki do czytania, stosownie do ich pojęcia. Niech od początku zaraz, ile możności przyzwyczaja uczniów do kreślenia liter bez linii, aby późniéj prosto i w równéj od siebie odległości wiersze pisali. Gdy w kalligrafii postęp uczniowie uczynią, starać się będzie Nauczyciel, aby się w prędkie i bezbłędne pisanie za dyktującym wprawiali, naprzód po polsku, a potem po francuzku lub po łacinie albo po niemiecku; nikogo atoli nie ma przymuszać, aby koniecznie pisał niemieckiemi literami, powinni się jednak uczniowie wprawiać w czytanie pism niemieckich. Nauczy ich przy tem sposobu temperowania piór i robienia dobrego inkaustu. Prócz tego, każdy Nauczyciel po wszystkich klassach da baczność, aby uczniowie wszystkie roboty swoje jak najlepiéj i najczyściéj pisali.

R y s u n k i.

Naukę rysunków wraz z nauką pisania rozpocząć można.

1. Nauczyciel wprawiać będzie uczniów w kreślenie prostych linij w różnych kierunkach, jako też dzielenie linii danéj na różne

изъ нихъ разныхъ прямолинейныхъ фигуръ. Затѣмъ онъ приступитъ къ черченію круга въ квадратѣ, овалѣ и въ двухъ квадратахъ, восьмиугольника —, въ пяти крестообразно расположенныхъ квадратахъ, и т. п., и, наконецъ, перейдетъ къ черченію параллельныхъ линій на тѣхъ же самыхъ основаніяхъ.

2. Когда ученики пріобрѣтутъ уже достаточный навыкъ въ первоначальномъ черченіи, Учитель объясняетъ имъ черты отдѣльныхъ частей лица, по правиламъ, изложеннымъ въ сочиненіи Прейстера, рисуя оныя самъ на доскѣ и заставляя учениковъ подражать имъ до тѣхъ поръ, пока они не станутъ рисовать ихъ правильно.

3. Послѣ того, онъ объяснитъ ученикамъ раздѣленіе головы и способы рисованія ея въ разныхъ положеніяхъ, а также науку о рукахъ и ногахъ, по вышеприведенному руководству.

Эти правила преподаванія черченія и рисованія относятся къ ученикамъ I, II и III классовъ, — которымъ, согласно росписанію, эти предметы преподаются 32 часа въ недѣлю. Что касается учениковъ IV, V и VI классовъ, то въ часы, невошедшіе въ общее учебное росписаніе, Учитель будетъ заниматься съ ними топографическими рисунками, по части гражданской архитектуры, при чемъ онъ долженъ изложить имъ сущность пяти архитектурныхъ орденовъ, по сочиненію Виньола, объясняя, что такое планъ, фасадъ, цоколь и т. д.

części równe, i składanie z nich różnych figur prostokreślnych, daléj w kreślenie koła w kwadracie, owalu, w dwu kwadratach, ośmiokąta, w pięciu na krzyż położonych kwadratach i t. d. Po czem w kreślenie linij gęstych na tychże samych zasadach.

2. Gdy już uczniowie nabędą dosyć wprawy w tych początkowych rysunkach, zacznie im tłumaczyć oddzielne części twarzy, podług zasad dzieła Preystera, kreśląc je sam na tablicy i każąc uczniom póty naśladować, póki się należycie nie wprawią.

3. Daléj wyłoży uczniom zasady i podziały głowy w różnych położeniach, tudzież naukę rąk i nóg, podług wyżéj rzeczonego autora.

Te przepisy względem dawania rysunków służyć mają dla uczniów klassy I, II i III, którzy tę naukę brać będą, w ciągu 32 godzin na tydzień, planem przepisanych. Co do uczniów klassy IV, V i VI, tych w godzinach nienależących do ogólnego planu naukowego zatrudniać będzie Nauczyciel rysunkami topograficznemi z architektury cywilnéj, przy któréj wyłoży pięć porządków podług Vignola, tłumacząc im co to jest plan, elewacya, przecięcie i t. p.

Приложенiе къ № 9-му.

ЕЖЕНЕДѢЛЬНОЕ РАСПРЕДѢЛЕНIЕ НАУКЪ

по классамъ и часамъ.

Науки	Въ классахъ					
	I	II	III	IV	V	VI
Законъ Божiй	2	2	2	1	1	1
Польскiй языкъ и словесность	6	6	2	2	2	2
Латинскiй языкъ	8	5	5	8	9	9
Греческiй языкъ	—	—	—	2	2	2
Французскiй языкъ	—	4	4	4	4	4
Нѣмецкiй языкъ	—	2	3	3	2	2
Географiя	3	2	2	1	1	1
Всеобщая и Польская Исторiя	—	2	3	3	3	4
Ариѳметика, Алгебра, Геометрiя	4	4	4	4	4	4
Естественная Исторiя, Физика и Химiя	2	3	3	3	1	3
Чистописанiе	5	3	2	1	—	—
Черченiе и Рисованiе	2	2	2	въ свободные отъ уроковъ часы		
Итого часовъ	32	32	32	32	32	32

Annex do Nr. 9-go.

ROZKŁAD NAUK

na klassy i godziny tygodniowe.

Nauki	w Klassach					
	I	II	III	IV	V	VI
Religia	2	2	2	1	1	1
Język Polski i Literatura . . .	6	6	2	2	2	2
„ Łaciński	8	5	5	8	9	9
„ Grecki	—	—	—	2	2	2
„ Francuzki	—	4	4	4	4	4
„ Niemiecki	—	2	3	3	2	2
Jeografia	3	2	2	1	1	1
Historya Powszechna i Polska . .	—	2	3	3	3	4
Arytmetyka, Algiebra, Jeometrya	4	4	4	4	4	4
Historya Naturalna, Fizyka i Chemia	2	3	3	3	1	3
Kalligrafia	5	3	2	1	—	—
Rysunki.	2	2	2	w wolnych godzinach		
Summa godzin .	32	32	32	32	32	32

Изъ этого распредѣленія видно, что науки должны быть преподаваемы:

Передъ обѣдомъ по 4 часа, въ теченіе 6 дней .	24	часа,
Послѣ обѣда по 2 часа, въ теченіе 4 дней . .	8	часовъ,
Итого въ теченіе недѣли въ каждомъ классѣ	32	часа,
Что составитъ въ теченіе недѣли въ 6 классахъ	192	часа.

Раздѣливъ эти 192 часа между семью Профессорами, четырмя Учителями языковъ и рисованія и однимъ Законоучителемъ, приходится:

для перваго Профессора или Ректора училища	6	часовъ,
для трехъ Профессоровъ по 17 часовъ, . . .	51	часъ,
для трехъ Профессоровъ по 18 часовъ, . . .	54	часа,
для четырехъ Учителей по 18 часовъ, . . .	72	часа,
для Закона Божія	9	часовъ,
Итого . .	192	часа.

№ 10.

Списокъ книгамъ, которыя должны находиться въ библіотекахъ воеводскихъ училищъ.

I. По Закону Божію.

1) Пространный Катихизисъ Флери.
2) Исторія Израильскаго народа.
3) Жизнь Іисуса Христа и обычаи первыхъ Христіанъ.
4) Общая Исторія Святой Церкви.
5) Катихизисъ для Французскаго Государства.
6) Катихизисъ Тридентскаго Собора.

Z tego rozkładu okazuje się, że nauki dawane być mają:
przed południem po godzin 4, przez dni 6, godzin . . . 24,
po południu po godzin 2, przez dni 4, godzin 8,

Summa godzin na tydzień w jednéj klassie . . . . 32.
Summa godzin na tydzień w klassach VI . . . . 192.

Te godzin 192 rozdzieliwszy między siedmiu Professorów, czterech Nauczycieli języków i rysunków, jednego Nauczyciela Religii, przypadnie na pierwszego Professora, czyli Rektora szkoły, godzin 6,
Na trzech Professorów po godzin 17 51,
Na trzech Professorów po godzin 18 54,
Na czterech Nauczycieli po godzin 18 72,
Na naukę Religii godzin 9,

Summa godzin . . 192.

N° 10.

Rejestr książek, mających się znajdować w bibliotekach szkół wojewódzkich.

I. Do Religii.

1) Katechizm większy Fleurego.
2) Historya ludu Izraelskiego.
3) Życie Jezusa Chrystusa i Obyczaje Chrześcian.
4) Historya powszechna Kościoła Świętego.
5) Katechizm dla Państwa Francuzkiego.
6) Katechizm Konsylium Trydenckiego.

7) Проповѣди Скарги, Калинскаго, Карповича, Бальсама, Захаріяшевича, Ляховскаго и т. д.

8) Epitome Historiae Sacrae, Ломонда.

9) Библія.

II. По польскому языку.

1) Собраніе польскихъ авторовъ, изданіе Мостовскаго.

2) Сочиненія Красицкаго.

3) Иліада Гомера.

4) Энеида Виргилія.

5) Сатиры Горчичевскаго.

6) О краснорѣчіи и поэзіи, сочиненіе Голянскаго, изданное въ Вильнѣ.

7) Стихотворное искусство.

8) Словарь польскаго языка, Линде.

9) Начальныя основанія образованія и воспитанія Нимейера.

10) Замѣчанія о высшихъ нѣмецкихъ учебныхъ заведеніяхъ, Швейковскаго.

11) Страшный Судъ.

12) О краснорѣчіи и слогѣ, Станислава Потоцкаго.

13) Объ искуствѣ у древнихъ, или Польскій Винкельманъ.

14) Сочиненія Карпинскаго.

15) Басни Нѣмцевича.

16) Польская грамматика Копчинскаго, изд. 1818 г.

17) Историческія пѣсни Нѣмцевича.

18) Исторія царствованія Сигизмунда III, Нѣмцевича.

19) Записки Королевскаго Варшавскаго Общества Любителей Наукъ.

III. По латинскому и греческому языкамъ.

1) Gesneri Joh. Mat. Novus thesaurus linguae Latinae, IV tomi, fol.; Lipsiae Breitkopf 1747—48.

2) Sanctii Minerva cum notis Perizonii, edit. Bauer. Lips. 1796.

7) Kazania Skargi, Kalińskiego, Karpowicza, Balsama, Zacharyaszewicza, Lachowskiego i t. d.
8) Epitome Historiae Sacrae authore l' Homond.
9) Biblia.

II. Do języka Polskiego.

1) Wybór autorów polskich wydania Mostowskiego.
2) Dzieła Krasickiego.
3) Iliada Homera.
4) Eneida Wirgiliusza.
5) Satyry Gorczyczewskiego.
6) O wymowie i poezyi Golańskiego, edycya w Wilnie.
7) Sztuka rymotwórcza.
8) Słownik języka polskiego, przez Linde.
9) Zasady edukacyi i instrukcyi Niemeyera.
10) Uwagi nad szkołami wyższemi niemieckiemi, przez Szwejkowskiego.
11) Sąd ostateczny.
12) O wymowie i stylu przez Stanisława Potockiego.
13) O sztuce u dawnych, czyli Winkelman Polski.
14) Dzieła Karpińskiego.
15) Bajki Niemcewicza.
16) Grammatyka języka polskiego przez Kopczyńskiego 1818 r.
17) Śpiewy historyczne Niemcewicza.
18) Dzieje panowania Zygmunta III, przez Niemcewicza.
19) Roczniki Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk.

III. Do języka łacińskiego i greckiego.

1) Gesneri Joh. Mat. Novus thesaurus linguae Latinae, IV tomi, fol; Lipsiae Breitkopf 1747—48.
2) Sanctii Minerva cum notis Perizonii edit. Bauer. Lips. 1796.

3) Noltenii Lexicon L. L. Antibarbarum, Berol. 1780.

4) Stephani Henr. Thesaurus Graecae linguae cum Glossis, V tomi, in IV vol. fol. Parisiis 1572 cum Suplem.

5) Grammatica Graeca Jac. Welleri cum animadvers. Fischeri Lips. 1785.

6) Phaedri fabularum Aesopiarum libri V, cum Comment. perpetuo J. G. S. Schwabe, II vol. in 8-vo, Brunsvigae, 1806.

7) Cornelii Nepotis Vitae ex edit. van Stavenen Lugd. Bat. 1704 in 8-vo.

8) J. Caesaris Commentarii, e recens. Oudendorpii curavit Morus, post Morum curavit J. J. Oberlions, Lips. 1804, in 8-vo majori.

9) Sallustii Opera cum notis et recens. Cortii, in 4-to, 1724.

10) Ovidii Metamorph. cura Gierig. Lips. 1804 II vol. in 8-vo.

11) Taciti Opera, cura Ernesti, post. Ernestum curavit Oberlinus, Lips. 1798.

12) Livii Opera, curante A. Drakenborh, VII tom. in 4-to maj. Amstel. 1738—46.

13) Horatii Carmina, cura Mitscherlich, Goetingae, 1800.

14) Terentii Opera, cura Bentleii. Lipsiae, 1791, in 8-vo.

15) Ciceronis Opera, cura Ernesti Hal-Sax. 1776, VIII vol.

16) Virgilii Opera, cura Heynii. Goetingae, 1804, IV vol.

17) Hartesii Introductio in histor. litterat. Romanae, Norimbergae, 1781, II vol. in 8-vo.

18) Herodoti Opera, cura Schaefferi. Lips. 1807, II vol.

19) Thucydidis Opera, cura Baueri et Beckii. Lips. 1804, II vol. in 8-vo.

20) Histoire de Thucydide, trad. du Grec par Levesque, IV vol. in 8-vo maj. Paris, 1795.

21) Histoire d'Herodote, trad. du Grec par Larcher. Paris, 1786, VII vol. in 8-vo.

22) Homeri Opera, cura Wolfii, Lips. 1804, II vol. in 6-to.

23) Xenophontis Cyropedia et Anabasis, curante Schneidero. Lips. 1806, II vol. in 8-vo.

3) Noltenii Lexicon L. L. Antibarbarum, Berol. 1780.

4) Stephani Henr. Thesaurus Graecae linguae cum Glossis, V tomi, in IV vol. fol. Parisiis 1572 cum Suplem.

5) Grammatica Graeca Jac. Welleri cum animadvers. Fischeri Lips. 1785.

6) Phaedri fabularum Aesopiarum Libri V. cum Comment. perpetuo J. G. S. Schwabe II. vol. in 8-vo, Brunsvigae 1806.

7) Corneli Nepotis Vitae ex edit. van Stavenen Lugd. Bat. 1704 in 8-vo.

8) J. Caesaris Commentarii, e recens. Oudendorpii curavit Morus, post Morum curavit J. J. Oberlinus, Lips. 1804, in 8-vo majori.

9) Salustii Opera cum notis et recens. Cortii in 4-to 1724.

10) Ovidii Metamorph. cura Gierig. Lips. 1804, II vol. in 8-vo.

11) Taciti Opera, cura Ernesti, post. Ernestum curavit Oberlinus Lips. 1798.

12) Livii Opera, curante A. Drakenborh, VII tom. in 4-to maj. Amstel. 1738—46.

13) Horatii Carmina, cura Mitscherlich Goetingae 1800.

14) Terentii Opera, cura Bentleii. Lipsiae 1791, in 8-vo.

15) Ciceronis Opera, cura Ernesti Hal. Sax. 1776, VIII vol.

16) Virgilii Opera, cura Heynii. Goetingae 1804, IV vol.

17) Hartesii introductio in histor. litterat. Romanae, Norimbergae 1781, II vol. in 8-vo.

18) Herodoti Opera, cura Schaefferi. Lips. 1807, II vol.

19) Thucydidis Opera, cura Baueri et Beckii. Lips. 1804 II vol. in 8-vo.

20) Histoire de Thucydide, trad. du Grec par Levesque, IV vol. in 8-vo maj. Paris 1795.

21) Histoire d'Herodote, trad. du Grec par Larcher. Paris 1786, VII vol. in 8-vo.

22) Homeri Opera, cura Wolfii, Lips. 1804, II vol. in 6-to.

23) Xenophontis Cyropedia et Anabasis, curante Schneidero. Lips. 1806, II vol. in 8-vo.

24) Harlesii Introductio in historiam linguae Graecae, Altemburgi, 1792, II vol. in 8-vo.

25) Demosthenis Orationes selectae.

Что касается классическихъ авторовъ въ особенности, то вмѣняется библіотекарямъ въ обязанность сравнивать ихъ изданія съ варіантами.

IV. *По французскому языку.*

1) L'art de parler et d'écrire correctement la langne française, ou grammaire philosophique et littéraire de cette langne, à l'usage des François et des étrangers, qui désirent en connoitre à fond les principes, les beantés et le génie, par Mr. L'Abbé de Lévisac.

2) Des hamonymes françois, par Philipin La Madaleine.

3) Grammaire générale de Sacy.

4) Lycée ou cours de littérature ancienne et moderne, par J. F. La Harpe.

5) Dictionnaire de l'Académie françoise, nouvelle édition, augmentée de plus de vingt milles articles.

6) Dictionnaire critique de la langue françoise, par l'Abbé Ferand.

7) Nouveaux Synonymes François de Girard, Beauzée, Rouband et d'Alembert.

8) Cours de Littérature françoise extrait des meilleurs auteurs, par Mr. de Levisac.

9) Les trois siècles de la littérature françoise depuis François 1-er.

10) Mémoires pour servir à l'histoire de nôtre littérature depuis François 1-er jusqu'à nos jours, par Mr. Palissot.

11) Chefs d'oeuvres de P. et de Th. Corneille avec les commentaires de Voltaire.

12) Oeuvres de J. Racine 5 vol.

13) Chefs d'oeuvres dramatiques de Voltaire, 4 vol.

14) Oeuvres de Crébillon (Prosper Jolyot), 3 vol.

24) Harlesii Introductio in historiam linguae Graecae, Altemburgi, 1792, II vol. in 8-vo.

25) Demosthenis orationes Selectae,

Quod ad auctores classicos in genere pertinet, Bibliothecarii operam dabunt, ut editiones cum notis variorum comparent.

IV. Do języka Francuzkiego.

1) L'art de parler et d'écrire correctement la langue française, ou grammaire philosophique et littéraire de cette langue, à l'usage des François et des étrangers, qui désirent en connoitre à fond les principes, les beautés et le génie, par Mr. L'Abbé de Lévisac.

2) Des homonymes françois par Philippin La Madeleine.

3) Grammaire générale de Sacy.

4) Lycée ou cours de littérature ancienne et moderne par J. F. La Harpe.

5) Dictionnaire de l'Académie françoise, nouvelle édition, augmentée de plus de vingt milles articles.

6) Dictionnaire critique de la langue françoise, par l'Abbé Ferand.

7) Nouveaux Synonymes François de Girard, Beauzée, Rouband et d'Alembert.

8) Cours de Littérature françoise extrait des meilleurs auteurs. Par Mr. de Lévisac.

9) Les trois siècles de la littérature françoise depuis François 1-er.

10) Mémoires pour servir à l'histoire de notre littérature depuis François 1-er jusqu'à nos jours par Mr. Palissot.

11) Chefs d'oeuvres de P. et de Th. Corneille, avec les commentaires de Voltaire.

12) Oeuvres de J. Racine, 5 vol.

13) Chefs d'oeuvres drammatiques de Voltaire 4 vol.

14) Oeuvres de Crébillon (Prosper Jolyot) 3 vol.

15) Boileau, à l'usage des Lycées.

16) Morceaux choisis de Massillon.

17) Oraisons funèbres de Bossuet, avec notices, 2 vol.

18) Oraisons funèbres de Fléchier, avec notices, 2 vol.

19) Oraisons funèbres choisies de Bourdaloue, Mascarron, La Rue et Massillon, avec notices.

20) Télémaque suivi d'Aristonous, 2 vol.

21) Oeuvres de Baerquin, par Ant. Aug. Renonard, 20 vol.

22) Sandfort et Merton, et le petit Grandisson, 3 vol.

23) Robinson abrégé.

24) Le Plutarque de la Jeunesse, par Blanchard.

25) Le Voyageur de la jeunesse, par Blanchard, 6 vol.

26) Les Soirées d'hiver, par G. B. Depping.

27) Bibliothèque geographique et instructive des jeunes gens, trad. de l'Allemand et de l'Anglais J. B. J. Breton; ouvrage periodique.

28) Abrégé du Voyage d'Anacharsis.

29) Dialogues des morts anciens et modernes, par feu Mr. François de Solignac de la Motte de Fénélon.

30) Fables de Lafontaine, suivies d'Adonis poème, 2 tomes, édit. stereotype.

31) Les caractères de la Bruyère, 3 tomes.

32) Morceaux choisies des meilleurs poêtes françois etc.

33) Abrégé de la Mythologie, par Noël.

34) Mythologie comparée avec l'histoire, par l'Abbé de Tressan, 4 tomes.

V. *По нѣмецкому языку.*

1) Harris Hermes, übers. v. Everbek.

2) Sylvestre de Sacy, Principes de Grammaire générale. Paris, 1803, deutsch von J. Ser. Vater.

3) Klopstock, Grammatische Gespräche.

4) Adelung, Deutsche Sprachlehre.

5) Heynatz, Briefe über die deutsche Sprache.

15) Boileau, à l'usage des Lycées.

16) Morceaux choisis de Massillon.

17) Oraisons funèbres de Bossuet, avec notices 2 vol.

18) Oraisons funèbres de Fléchier, avec notices 2 vol.

19) Oraisons funèbres choisies de Bourdaloue, Mascarron, La Rue et Massillon, avec notices.

20) Télémaque suivi d'Aristonous 2 vol.

21) Oeuvres de Berquin par Ant. Aug. Renouard 20 vol.

22) Sandfort et Merton, et le petit Grandisson 3 vol.

23) Robinson abrégé.

24) Le Plutarque de la jeunesse, par Blanchard.

25) Le Voyageur de la jeunesse, par Blanchard 6 vol.

26) Les Soirées d'hiver, par G. B. Depping.

27) Bibliothèque géographique et instructive des jeunes gens, trad. de l'Allemand et de l'Anglais J. B. J. Breton; Ouvrage périodique.

28) Abrégé du Voyage d'Anacharsis.

29) Dialogues des morts anciens et modernes, par feu Mr. François de Solignac de la Motte de Fénélon.

30) Fables de Lafontaine, suivies d'Adonis poème 2 tomes, édit. stereotype.

31) Les caractères de la Bruyère 3 tomes.

32) Morceaux choisies des meilleurs poêtes françois etc.

33) Abrégé de la Mythologie, par Noël.

34) Mythologie comparée avec l'histoire, par l'Abbé de Tressan 4 tomes.

V. Do języka Niemieckiego.

1) Harris Hermes, übers. v. Everbek.

2) Sylvestre de Sacy, Principes de Grammaire générale. Paris 1803, deutsch von J. Ser. Vater.

3) Klopstock Grammatische Gespräche.

4) Adelung Deutsche Sprachlehre.

5) Heynatz Briefe über die deutsche sprache

6) Adelung, gramatisch-kritisches Wörterbuch der Kochteuschen Mundart.

7) J. L. Frisch, deutsch lateinisches Wörterbuch.

8) Voigtel, Versuch eines hochdeutschen Wörterbuchs.

9) Eberhard, Versuch einer allgemeinen deutschen Synonymik.

10) Klopstock, über Sprache und Dichtkunst.

11) Adelung, über den deutschen Styl. 2 Bände.

12) Moritz, Vorlesungen über den Styl.

13) Maas, Grundriss der reinen Rhetorik.

14) Eschenburg, Entwurf einer Theorie und Litteratur der schönen Redekünste.

15) Chr. Fürchtg, Gellert Sämmtliche Schriften.

16) Fr. v. Hagedorn, Werke v. Eschenburg.

17) Alb. v. Haller Gedichte.

18) Gott. Will. v. Rabener, Satyrische Schriften.

19) Rabener's Briefe, herausgegeben v. Weisse.

20) Fr. Got Klopstock, Werke.

21) Gotl. Ephr. Lessing, Laokoon.

22) Desselben Nathan der Weise.

23) Über die Erziehung des Menschengeschlechts.

24) Magn. Gotf. Lichtwehr, Aesopische Fabeln.

25) Joh. Pet. Utz. Werke.

26) Joh. Wit. Lud. Gleim, Halladat oder das rothe Buch.

27) Fabeln. Berlin, 1787.

28) Epigramme. Berlin, 1769.

29) Karls Wil. Ramler, poëtische Werke.

30) Horazens Oden übersetzt. Berlin, 1800, 2 Bände.

31) Joh. El. Schlegel, Werke, herausgg. v. Joh. H. Schlegel.

32) Chr. Ew. v. Kleist Werke, nach der Handschrift des Verfassers. Berlin, 1803, 2 Bände.

33) Joh. Er. Wil. v. Jerusalem, Betrachtungen über die vornehmsten Wahrheiten der Religion.

34) Joh. Jah. Spalding, die Bestimmung des Menschen.

6) Adelung gramatisch-kritisches Wörterbuch der Kochteuschen Mundart.

7) J. L. Frisch, deutsch lateinisches Wörterbuch.

8) Voigtel, Versuch eines hochdeutschen Wörterbuchs.

9) Eberhard, Versuch einer allgemeinen deutschen Synonymik.

10) Klopstock, über Sprache und Dichtkunst.

11) Adelung, über den deutschen Styl. 2 Bände.

12) Moritz, Vorlesungen über den Styl.

13) Maas Grundriss der reinen Rhetorik.

14) Eschenburg, Entwurf einer Theorie und Litteratur der schönen Redekünste.

15) Chr. Fürchtg. Gellert Sämmtliche Schriften.

16) Fr. v. Hagedorn Werke v. Eschenburg.

17) Alb. v Haller, Gedichte.

18) Gott. Will. v. Rabener, Satyrische Schriften.

19) Rabener's Briefe, herausgegeben v. Weisse.

20) Fr. Got. Klopstock Werke.

21) Gotl. Ephr. Lessing Laokoon.

22) Desselben Nathan der Weise.

23) Über die Erziehung des Menschengeschlechts.

24) Magn. Gotf. Lichtwehr, Aesopische Fabeln.

25) Joh. Pet. Utz. Werke.

26) Joh. Wil. Lud. Gleim, Halladat oder das rothe Buch.

27) Fabeln. Berlin 1787.

28) Epigramme. Berlin 1769.

29) Karls Wil. Ramler, poëtische Werke.

30) Horazens Oden übersetzt. Berlin 1800, 2 Bände.

31) Joh. El. Schlegel Werke, herausgg. v. Joh. H. Schlegel.

32) Chr. Ew. v. Kleist Werke, nach der Handschrift des Verfassers. Berlin 1803, 2 Bände.

33) Joh. Fr. Wil. v. Jerusalem, Betrachtungen über die vornehmsten Wahrheiten der Religion.

34) Joh. Jah. Spalding die Bestimmung des Menschen.

35) Vertraute Briefe Breslau, 1788.

36) Die Religion, eine Angelegenheit des Menschen. Leipzig, 1799.

37) Thom. Abbt., vom Tode für das Vaterland.

38) — vom Verdienste.

39) Hellfr. Pet. Sturz, Schriften.

40) Moses Mendelsohn, philosophische Schriften.

41) Phaedon 1776.

42) Joh. Aug. Eberhard, Neue Apologie des Sokrates.

43) Georg. Forster, Kleine Schriften.

44) Chr. Garve, Versuche über verschiedene Gegenstände aus der Moral, der Litteratur, und dem gesellschaftlichen Leben.

45) J. J. Engel, Schriften.

46) D. Mich. Feder Neue Fest und Fastenpredigten.

47) Z Al. Pat. Schneider (apostol. Vicarius u. Beichtrater des Königs v. Sachsen) der Christ in den verschiedenen Verhältnissen des Lebens, in 14. Fastenpredigten.

48) Enlog Schneider, Predigten für gebildete Menschen und denkende Christen.

49) Witschel, Morgen und Abendopfer.

50) Rosenmüller, Predigten.

51) Zollikofer, Andachts-übungen und Predigten.

52) Reinhard Predigten.

VI По Ариѳметикѣ, Алгебрѣ и Геометріи.

1) Cours des Mathématiques, par Bezout.

2) Cours des Mathématiques, par Lemoine.

3) Nouveau Cours de Mathématiques, par Belidor.

4) Cours des Mathématiques, par La-Croix.

5) Cours des Mathématiques pures, par Francoeur.

6) Cours des Mathématiques, par La-Caille.

7) Recréations Mathèmatiques, par Ozanam.

8) Algébre d'Euler.

9) Geometrie, par Legendre.

35) Vertraute Briefe. Breslau 1788.

36) Die Religion, eine Angelegenheit des Menschen. Leipzig 1799.

37) Thom. Abbt. vom Tode für das Vaterland.

38) — — vom Verdienste.

39) Hellfr. Pet. Sturz, Schriften.

40) Moses Mendelsohn philosophische Schriften.

41) Phaedon 1776.

42) Joh. Aug. Eberhard, Neue Apologie des Sokrates.

43) Georg. Forster Kleine Schriften.

44) Chr. Garve, Versuche über verschiedene Gegenstände aus der Moral, der Litteratur, und dem gesellschaftlichen Leben.

45) J. J. Engel Schriften.

46) D. Mich. Feder Neue Fest und Fastenpredigten.

47) Z. Al. Pat. Schneider (apostol. Vicarius u. Beichtvater des Königs v. Sachsen) der Christ in den verschiedenen Verhältnissen des Lebens, in 14. Fastenpredigten.

48) Eulog Schneider. Predigten für gebildete Menschen und denkende Christen.

49) Witschel Morgen und Abendopfer.

50) Rosenmüller Predigten.

51) Zollikofer Andachts-übungen und Predigten.

52) Reinhard Predigten.

VI. Do Arytmetyki, Algiebry i Jeometryi.

1) Cours des Mathématiques par Bezout.

2) Cours des Mathématiques par Lemoine.

3) Nouveau Cours de Mathématique par Belidor.

4) Cours des Mathématiques par La-Croix.

5) Cours des Mathématiques pures par Francoeur.

6) Cours des Mathématiques par La Caille.

7) Recréations Mathématiques par Ozanam.

8) Algébre d'Euler.

9) Geometrie par Legendre.

10) Nouveau traite géometrique de l'arpentage, par Lefevre.
11) Traité dc Géodésie, par Puissant.
12) Essay de l'Analyse Géometrique, par Biot.
13) Application de l'Analyse à la Geometrie, par Monge.
14) Cours de Mathématiques à l'usage des écoles impériales militaires.
15) Traité des sections coniques, par l'Hopital.
16) La Géométrie du Compas, par Macheroni.
17) Elemens de Géometrie, par Th. Simpson.
18) Arithmetica Universalis Newtoni.
19) Histoire de Mathém, par Bossut.
20) Cours des Mathém., par L'Huillier.
21) Euklides.
22) Metzburg.
23) Алгебра Снядецкаго.
24) Практическая Геометрія Заборовскаго.
25) Геометрія Сольскаго.
26) Алгебра Устржицкаго.
27) La Langue des calculs par Condillac.
28) Математическія сочиненія Фишера, Кестнера, Бирія, Клюгеля.

VII. По Физикѣ и Химіи.

1) Краткій очеркъ Физики Вольскаго.
2) Traité élémentaire de Physique, par Haüy.
3) Traité élémentaire de Physique, par Brisson.
4) Dictionnaire de Physique, par Brisson.
5) Dictionnaire de Physique, par Libes.
6) Physique Mécanique, par Fischer.
7) Hydrodynamique théorique et pratique, par Bossut
8) Химическая Философія Фуркроа.
9) Chimie de Chaptal.
10) Химія А. Ходкевича.
11) Dictionnaire de Chimie, par Cadet.

10) Nouveau traité géometrique de l'arpentage par Lefevre.
11) Traité de Géodésie par Puissant.
12) Essay de l'Analyse Géometrique par Biot.
13) Application de l'Analyse à la Géometrie par Monge.
14) Cours de Mathématiques à l'usage des écoles impériales militaires.
15) Traité des sections coniques par l'Hopital.
16) La Géométrie du Compas par Macheroni.
17) Elémens de Géometrie par Th. Simpson.
18) Arithmetica Universalis Newtoni.
19) Histoire de Mathém par Bossut.
20) Cours des Mathém. par L'Huillier.
21) Euklides.
22) Metzburg.
23) Algiebra Sniadeckiego.
24) Jeometrya praktyczna Zaborowskiego.
25) Jeometrya Solskiego.
26) Algiebra Ustrzyckiego.
27) La Langue des calculs par Condillac.
28) Dzieła Matematyczne Fiszera, Kästnera, Bürja, Klügel.

VII. Do Fizyki i Chemii.

1) Krótki zbiór Fizyki przez Wolskiego.
2) Traité élémentaire de Physique par Haüy.
3) Traité élémentaire de Physique par Brisson.
4) Dictionnaire de Physique par Brisson.
5) Dictionnaire de Physique par Libes.
6) Physique Mécanique par Fischer.
7) Hydrodynamique théorique et pratique par Bossut.
8) Filozofia Chemiczna Fourcroy.
9) Chimie de Chaptal.
10) Chemia A. Chodkiewicza.
11) Dictionnaire de Chimie par Cadet.

12) Systême des Connoissances chimiques, par Fourcroy.
13) Systême de Chimie, par Thomson.
14) Tableau chimique, par Fourcroy.
15) Tableau physique, par Barruel.
16) Сочиненія Бернулли.
17) Сочиненія Нютона.
18) Grawesand.
19) Statique, par Monge.
20) Traité de Mécanique, par Francoeur.
21) Leçons de Chimie, par Adet.
22) Statique chimique, par Bertollet.
23) Chimie appliquée aux arts, par Chaptal.
24) Traité élementaire d'Astronomie Physique, par Biot.
25) Физика Ксендза Осинскаго, изд. Кс. Быстржицкимъ, 2 тома.
26) Химія Снядецкаго.
27) Traité elem. de Physique, par Beudant.
28) Ouranographie ou Traité Elementaire d'Astronomie, par Francoeur.

VIII. По Естественной исторіи.

1) Les Elémens d'Histoire naturelle, par Dumeril.
2) Tableau élémentaire des animaux, par Cuvier.
3) Genera plantarum, par Jussieu.
4) La Minéralogie de Brognart.
5) La Minéralogie de Brochant.
6) Сочиненія Вернера.
7) Сочиненія Клюка.
8) Элементарная Зоологія.
9) Сочиненія Линнея.
10) Сочиненія Юндзилла.
11) Сочиненія Сеннебира.
12) Сочиненія Бюффона.
13) Сочиненія Гофмана.

12) Systême des Connoissances chimiques par Fourcroy.
13) Systême de Chimie par Thomson.
14) Tableau chimique par Fourcroy.
15) Tableau physique par Barruel.
16) Dzieła Bernouilli.
17) Dzieła Newtona.
18) Grawesand.
19) Statique par Monge.
20) Traité de Mécanique par Francoeur.
21) Leçons de Chimie par Adet.
22) Statique chimique par Bertollet.
23) Chimie appliquée aux arts par Chaptal.
24) Traité élémentaire d'Astronomie Physique par Biot.
25) Fizyka X. Osińskiego przez X. Bystrzyckiego, II tomy.
26) Chemia Sniadeckiego.
27) Traité élém. de Physique par Beudant.
28) Ouranographie ou Traité élémentaire d'Astronomie par Francoeur.

VIII. Do Historyi Naturalnéj.

1) Les Elémens d'Histoire naturelle par Dumeril.
2) Tableau élémentaire des animaux par Cuvier.
3) Genera plantarum par Jussieu.
4) La Minéralogie de Brognart.
5) La Minéralogie de Brochant.
6) Werner.
7) Kluk.
8) Zoologia Elementarna.
9) Linneusz.
10) Jundziłł.
11) Sennebier.
12) Buffon.
13) Hoffmann.

14) Сочиненія Дебомара.

15) Сочиненія Макбрида.

16) Сочиненіе Функе, съ гравированными картинами.

17) О земнородствѣ Карпатскихъ горъ, Сташица.

18) Первыя основанія минералогіи, Држевинскаго.

IX. По Географіи и Исторіи.

1) Сочиненіе Бюшинга.

2) Сочиненіе Менцеля.

3) Gaspari, Vollständiges Handbuch des Erdbeschreibung.

4) Normann, Handbuch der Länder-Staaten-und Völkerkunde.

5) Géographie moderne, par Nicolle de la Croix.

6) Географическія карты Гюссефельда, Соцмана, Гаспари, Karten zu alten Geographie, herausgg. von der Akademie d. Wissensch. zu Berlin.

7) Карта Царства Польскаго, Кольберга.

8) Geographia ad usum Scholarum Austriacarum.

9) Исторія Спиттлера.

10) Исторія Эйхгорна.

11) Исторія Рэмера.

12) Исторія Ивана Миллера.

13) Mangelsdorf, Algemeine Geschichte der Europäischen Staaten.

14) Galetti, Kleine Weltgeschichte.

15) Bredow, Tabellen.

16) Gatterer, Abriss der Chronologie.

17) Sondot, Tableau historique des Nations.

18) Goguet, l'Origine des lois etc.

19) Bossuet, Histoire universelle.

20) Roustan Elemens d'Histoire universelle.

21) Montesquieu, sur la Decadence des Romains.

22) L'Homonde, Abregé de l'Histoire des hommes illustres (только на латинскомъ языкѣ).

14) De Bomare.

15) Mackbrid.

16) Funke z kopersztychami.

17) O Ziemiorodztwie Karpatów przez Staszica.

18) Początki Mineralogii przez Drzewińskiego.

IX. Do Jeografii i Historyi.

1) Dzieło Bueschinga.

2) Dzieło Mentzela.

3) Gaspari Vollständiges Handbuch des Erdbeschreibung.

4) Normann Handbuch der Länder-Staaten und Völkerkunde.

5) Géographie moderne par Nicolle de la Croix.

6) Karty Jeograficzne przez Güssefeld, Sotzman, Gaspari, Karten zu alten Geographie herausgg. von der Akademie d. Wissensch. zu Berlin.

7) Mappa Królestwa Polskiego przez Kolberga.

8) Geographia ad usum Scholarum Austriacarum.

9) Historya Spittlera.

10) — Eichhorna.

11) — Roemera.

12) — Jana Müllera.

13) Mangelsdorf, Algemeine Geschichte der Europäischen Staaten.

14) Galetti Kleine Weltgeschichte.

15) Bredow Tabellen.

16) Gatterer, Abriss der Chronologie.

17) Sondot Tableau historique des Nations.

18) Goguet l'origine des lois etc.

19) Bossuet histoire universelle.

20) Roustan Elémens d'Histoire universelle.

21) Montesquieu sur la Décadence des Romains.

22) L'Homonde Abrégé de l'Histoire des hommes illustres (tylko po łacinie.)

23) Siret, Epitome Historiae Graecae (только на французскомъ языкѣ).

24) Histoire de Charles XII, par Voltaire.

25) Prevot d'Iray, Tableau comparatif de l'histoire ancienne.

26) Gueroult, Harangues choisies des historiens latins.

27) Serieys, Tablettes Chronologiques.

28) Beckers, Biographien.

29) Польскихъ лѣтописцевъ: Кромера, Бѣльскаго, Стрыйковскаго, Гвагнина.

30) Сочиненія Солиньяка.

31) Сочиненія Бандтке.

32) Coyer, Histoire de Jean Sobieski.

33) Histoire général, par Ségur

X. По Философіи.

1) Логика, Кондиляка.

2) Dégérando, des Signes.

3) Culture de l'Esprit, par J. Wats.

4) Сочиненія Локка.

5) Исторія философіи, Кондиляка и Дежеранда.

6) Логика, Ксендза Пржечитанскаго.

Предостережніе.

Хотя въ этомъ спискѣ книгъ, въ нѣкоторыхъ мѣстахъ означенъ годъ изданія ихъ, однако завѣдывающіе библіотеками обязаны заботиться о пріобрѣтеніи точнѣйшихъ, лучшихъ и новѣйшихъ изданій, если таковыя существуютъ и заслуживаютъ преимущества передъ вышепоименованными.

1820 года.

23) Siret Epitome Historiae Graecae (tylko po francuzku).
24) Histoire de Charles XII, par Voltaire.
25) Prevot d'Iray Tableau comparatif de l'histoire ancienne.
26) Gueroult, Harangues choisies des historiens latins.
27) Serieys Tablettes Chronologiques.
28) Beckers Biographien.
29) Kronikarzów Polskich, Kromera, Bielskiego, Stryjkowskiego, Gwagnina.
30) Solignac.
31) Bandtkie.
32) Coyer, histoire de Jean Sobieski.
33) Histoire générale par Ségur.

X. Do Filozofii.

1) Loika Kondyllaka.
2) Dégérando des signes.
3) Culture de l'Esprit, par J. Wats.
4) Dzieła Lokka.
5) Historya Filozofii Kondyllaka i Degeranda.
6) Loika X. Przeczytańskiego.

Ostrzeżenie.

Chociaż w tym spisie książek, gdzieniegdzie edycye ich z wyrażeniem roku wydania są wymienione; atoli zawiadujący bibliotekami powinni się starać o nabywanie najdokładniejszych, najlepszych, najswieższych edycyj, jeżeli takie są i na pierwszeństwo przed wymienionemi zasługują.

1820 roku.

№11.

Списокъ предметамъ, необходимымъ для Кабинетовъ Естественной исторіи, математическаго, физическаго и химическаго въ воеводскихъ училищахъ.

I. Естественная исторія.

1. Коллекція важнѣйшихъ растеній.

2. Собраніе разныхъ родовъ земли, камней, металловъ и другихъ туземныхъ и заграничныхъ ископаемыхъ веществъ.

3. Коллекція насѣкомыхъ за стекломъ, а также другихъ мелкихъ органическихъ существъ въ спиртѣ.

II. Математика.

1. Математическій приборъ съ пропорціональнымъ циркулемъ.

2. Мензула, и къ ней:
   - *a*) Діоптры,
   - *b*) Межевая цѣпь,
   - *c*) Уровень съ водою,
   - *d*) Магнитная стрѣлка.

3. Астролабія съ зрительною трубкою.

4. Компасъ.

5. Уровень для нивеллировки (ватерпасъ).

III. Физика.

Механика.

1. Простыя машины, какъ-то:

a) правильные вѣсы, имѣющіе коромысла, раздѣленныя на двѣ равныя части для изъясненія теоріи оныхъ, и вмѣстѣ съ тѣмъ могущія служить для исчисленія удѣль-

N° 11.

Rejestr rzeczy potrzebnych do Gabinetu Historyi Naturalnéj, Matematyki, Fizyki i Chemii w szkołach wojewódzkich.

I. *Historya Naturalna.*

1) Zbiór roślin najpotrzebniejszych.

2) Zbiór ziem, kamieni, metalów i innych rzeczy kopalnych krajowych i zagranicznych.

3) Zbiory insektów za szkłem, tudzież innych drobniejszych płodów organicznych w spirytusie.

II. *Matematyka.*

1) Sztuciec z cyrklem proporcyonalnym.
2) Stolik jeometryczny, do niego:
   a) Dyoptry,
   b) Łańcuch,
   c) Libella,
   d) Igła magnesowa.
3) Astrolabium z lunetą.
4) Bussola.
5) Libella do równoważenia gruntu.

III. *Fizyka.*

Mechanika:

1) Machiny pojedyńcze, jako to:
   a) waga doskonała, mająca podzielone ramiona na równe części dla okazania jéj teoryi, i mogąca razem służyć do

наго вѣса тѣлъ. Они должны храниться въ особомъ футлярѣ и при нихъ гири съ разными частями оныхъ;

b) меньшіе вѣсы для взвѣшиванія мелкихъ вещей въ особомъ футлярѣ съ гирями, изъ которыхъ самая большая не должна превышать унціи;

c) деревянные образцы трехъ родовъ рычага;

d) простой безмѣнъ;

e) воротъ;

f) нѣсколько блоковъ деревянныхъ или изъ желтой мѣди;

g) наклонная плоскость, устроенная такимъ образомъ, чтобы на ней можно показать направленіе силы;

h) винтъ.

2. Изъ сложныхъ машинъ могутъ быть только нѣкоторыя, какъ-то:

a) сложный безмѣнъ;

b) составные блоки;

c) безконечный винтъ;

d) панкратіонъ;

e) нужнѣйшія модели, какъ-то: бабы, пильни, вѣтряныхъ, водяныхъ мельницъ и т. п.

Гидростатика:

1. Разной емкости стекляныя трубки, загнутыя различнымъ образомъ, или такъ называемые сифоны.

2. Стеклянные ареометры, составленные по системѣ Боме, Фаренгейта и т. д., для опредѣленія удѣльнаго вѣса жидкостей.

3. Гидрометръ Никольсона, или Гравиметръ, для исчисленія удѣльнаго вѣса, какъ твердыхъ, такъ и жидкихъ тѣлъ.

Гидравлика:

1. Всасывающій насосъ; съ двумя стекляными металлическими трубами.

2. Простой всасывающій насосъ; труба въ немъ должна быть стеклянная, чтобы были видимы внутреннія части и подниманіе воды.

dochodzenia ciężkości gatunkowéj ciał. Powinna mieć osobny futerał, w nim ciężary i ich rozmaite części;

b) waga mniejsza do ważenia drobnych rzeczy, w osobnym futerale, z ciężarami, z których największy uncyi przenosić nie powinien;

c) wzory trzech gatunków drągów drewniane;

d) przemian pojedyńczy;

e) koło na walcu;

f) bloków kilkanaście drewnianych, lub mosiężnych;

g) równia pochyłą tak urządzona, aby na niéj okazać można kierunki siły;

h) śruba.

2. Machiny złożone mogą być tylko niektóre, jako to:

a) przemian złożony;

b) bloki złożone;

c) śruba nieustająca;

d) pancration;

e) modele potrzebniejsze, jako to: kafaru, tartaka, wiatraków, młynów i t. d.

H i d r o s t a t y k a:

1) Rozmaitéj objętości rurki szklanne, różnie zagięte czyli naczynia spółkujące.

2) Areometra szklanne, robione podług sposobu Baumé, Fahrenheita i t. d., do okazania ciężkości gatunkowéj cieczy.

3) Hidrometr Nicolsona, czyli Gravimetr do wyznaczenia ciężkości gatunkowéj ciał, tak stałych jak ciekłych.

H i d r a u l i k a:

1) Pompa ssąca o dwóch rurach szklannych, lub metalowych.

2) Pompa ssąca pojedyńcza; rura jéj ma być szklanna, aby części wewnętrzne i podnoszenie się wody były widoczne.

3. Стекляный или металлическій выжимающій насосъ.

4. Сложный металлическій или деревянный насосъ, состоящій изъ всасывающаго и выжимающаго насоса.

5. Барометры:

a) Торичелли,

b) Делука,

c) Гука,

d) Бернульи,

e) Гюйгенса,

f) Морланда,

устроенные разнымъ образомъ для показанія, который изъ нихъ удобнѣе для производства метеорологическихъ наблюденій и для измѣренія высоты горъ.

6. Гигрометры:

a) изъ перьевъ,

b) изъ струны,

c) Де Лука,

d) Соссюра.

7. Пневматическая машина:

a) съ однимъ поршнемъ,

b) съ двумя поршнями.

8. Снарядъ для пневматической машины долженъ состоять по крайней мѣрѣ изъ нѣсколькихъ колоколовъ или реципіентовъ. Сюда именно относятся:

a) большая бутылка въ металлической оправѣ и съ крючкомъ, для взвѣшиванія воздуха;

b) реципіентъ для покрытія барометра, для показанія упругости и тяжести воздуха;

c) реципіентъ для накрытія снаряда, показывающаго упругость воздуха;

d) стекляная согнутая трубка, вышиною въ нѣсколько футовъ, служащая для показанія, что воздухъ сгущается соразмѣрно тяжести;

3) Pompa wypychająca szklanna, lub metalowa.

4) Pompa, złożona z ssącéj i wypychającéj, metalowa lub drewniana.

5) Barometr:

a) Toricellego,

b) De Luc,

c) Hook,

d) Bernouilli,

e) Huygensa,

f) Morlanda,

i różnemi sposobami urządzone, dla okazania, który najdokładniejszy do robienia z precyzyą obserwacyj meteorologicznych i do mierzenia gór wysokości.

6) Higrometr, jako to:

a) piórkowy,

b) ze struny,

c) De Luc,

d) Saussure.

7) Machina pneumatyczna:

a) o jednym stęplu,

b) o dwu stęplach.

8) Apparat do machiny pneumatycznéj składać się powinien przynajmniéj z kilku dzwonów, czyli recypiensów, jako to:

a) bania spora z osadą metalową i kruczkiem do ważenia powietrza;

b) recypiens do nakrycia barometru na okazanie elastyczności i ciężkości powietrza;

c) recypiens do nakrycia narzędzia okazującego elastyczność powietrza;

d) rurka szklanna zagięta, kilka stóp wysoka, do okazania, iż powietrze zgęszcza się w stosunku ciężarów;

e) реципіентъ съ насосомъ, для показанія, что вода поднимается въ насосахъ вслѣдствіе давленія внѣшняго воздуха;

f) реципіентъ въ металлической оправѣ и съ барометромъ для показанія послѣдствій испаренія жидкостей въ разрѣженномъ воздухѣ.

8. Орудіе, называемое fons compressionis.

10. Орудіе, называемое fons intermittens (Гіероновъ сосудъ).

Можно обойтись безъ Магдебургскихъ полушарій, а также и другихъ менѣе нужныхъ инструментовъ.

О п т и к а.

Здѣсь могутъ находиться слѣдующіе инструменты:

1. Двѣ или три треугольныя призмы.

2. Нѣсколько зрительныхъ стеколъ:

a) выпуклыхъ, имѣющихъ различные фокусы;

b) вогнутыхъ;

c) ахроматическое зрительное стекло, неоправленное, для показанія его устройства.

3. Діоптрическій телескопъ:

a) Галилея,

b) астрономическій,

c) земная подзорная труба.

По крайней мѣрѣ одинъ телескопъ долженъ имѣть ахроматическое предметное стекло.

4. Два металлическія или стекляныя зеркала:

a) плоское,

b) выпуклое,

c) вогнутое,

d) эллиптическое одно только,

e) параболическое одно только,

f) гиперболическое одно только,

g) коническое одно только,

h) цилиндрическое,

i) пирамидальное.

e) recypiens z sikawką na okazanie, iż woda podnosi się w pompach, przez ciśnienie zewnętrznego powietrza;

f) recypiens z osadą metalową i barometrem do okazania skutku ewaporacyi cieczy, w rozrzedzoném powietrzu.

9) Narzędzie zwane fons compressionis.

10) Narzędzie zwane fons intermittens.

Można zaś obejść się bez hemisferyów magdeburgskich, jako też i innych narzędzi mniéj potrzebnych.

O p t y k a:

Mogą być następujące narzędzia:

1) Dwa, lub trzy pryzmata trójkątne.

2) Kilkanaście soczewek:

a) wypukłych, mających rozmaite ogniska;

b) wklęsłych;

c) soczewka achromatyczna nieoprawna, dla okazania jéj składu.

3) Teleskop dyoptryczny:

a) Gallileusza,

b) Astronomiczny,

c) Perspektywa ziemska.

Przynajmniéj jeden teleskop powinien mieć przedmiotowe szkło achromatyczne.

4) Dwa zwierciadła metaliczne lub szklanne:

a) płaskie,

b) wypukłe,

c) wklęsłe,

d) elliptyczne jedno tylko,

e) paraboliczne jedno tylko,

f) hyperboliczne jedno tylko,

g) koniczne, jedno tylko,

h) walcowate,

i) piramidalne.

5. Катадіоптрическій телескопъ:
   a) Грегорія,
   b) Ньютона,
   c) Гершеля, если это возможно.
6. Переносная camera obscura.
7. Camera lucida, изобрѣтенная Волластономъ.
8. Волшебный фонарь.
9. Микроскопъ простой. При немъ должно находиться нѣсколько мелкихъ зрительныхъ стеколъ съ различными фокусами въ оправѣ и безъ оправы, ибо они съ пользою могутъ быть употреблены при изученіи естественной исторіи и химіи.
10. Микроскопъ сложный, съ нѣсколькими предметными стеклами для перемѣны.
11. Солнечный микроскопъ, также съ нѣсколькими стеклами.

Электричество:

1. Электрическая машина:
   a) со стекляннымъ кругомъ,
   b) цилиндрическая,
   c) электрофоръ,
   d) Вольтовъ столбъ, состоящій по крайней мѣрѣ изъ 60-ти элементовъ.
2. Приборъ для электрической машины, какъ то:
   a) электрическая батарея изъ нѣсколькихъ банокъ и болѣе, въ особомъ ящикѣ,
   b) нѣсколько разнымъ образомъ устроеныхъ Лейденскихъ банокъ,
   c) экцитаторъ,
   d) общій экцитаторъ,
   e) пистолетъ Вольты,
   f) цѣпочки,
   g) электрометръ Беннета, Вольта и Ганлея,
   h) электрическій островъ,
   i) газопиріонъ (снарядъ для сожиганія газовъ),

5) Teleskop katadyoptryczny:

a) Gregorego,

b) Newtona,

c) Herszela, jeśli to być może.

6) Camera obscura portatilis.

7) Camera lucida, wynaleziona przez Wollastona.

8) Lanterna Magica.

9) Mikroskop pojedyńczy; powinno być przytém kilka drobnych soczewek różnego ogniska tak oprawnych w osadę, jako też bez osady; użytecznie bowiem przydadzą się do Historyi Naturalnéj i do Chemii.

10) Mikroskop składany, mający kilka soczewek przedmiotowych do odmiany.

11) Mikroskop słoneczny także z kilką soczewkami.

Elektryczność:

1) Machina elektryczna:

a) taflowa,

b) cylindrowa,

c) elektrofor,

d) kolumna Volty przynajmniéj o 60 parach talerzyków.

2) Aparat do machiny elektrycznéj, jako to:

a) baterya elektryczna z kilku lub kilkunastu słojów w osobnem pudle,

b) kilka butelek Leydeyskich, różnie urządzonych,

c) excytator,

d) excytator uniwersalny,

e) pistolet Volty,

f) łańcuszki,

g) elektrometr Benneta, Volty i Hanleja,

h) wyspa elektryczna,

i) gazopirion,

k) нѣсколько колокольчиковъ, для показанія электрическаго притяженія и оттолкновенія

Другія нужныя для опытовъ съ электричествомъ ордуія заготовитъ самъ Профессоръ физики и будетъ съ помощью ихъ объяснять образованіе молній, грома, вліяніе электричества на прозябаніе растеній, на испареніе воды и т. д.

Магнитизмъ:

1. Естественный магнитъ.
2. Одинъ или два искусственныя магнита.
3. Магнитная стрѣлка,
   a) для показанія уклоненія,
   b) для показанія наклоненія.

Астрономія:

1. Искусственная солнечная система:
2. Небесное плоскошаріе.
3. Планетникъ.
4. Небесный шаръ.
5. Земной шаръ.
6. Астрономическій квадрантъ или секстантъ.

IV. Химія.

1. Нѣсколько термометровъ.
2. Пневматическое огниво.
3. Эвдіометръ Вольты или Бертолета.
4. Связка стекляныхъ трубокъ разной величины.
5. Паяльная трубка изъ желтой мѣди или стекляная для изгибанія трубокъ и выдуванія изъ нихъ баночекъ по мѣрѣ надобности.
6. Эмаліерная лампада для глазуренія.
7. Малая ртутовоздушная ванна.
8. Большая ртутовоздушная ванна.
9. Нѣсколько стекляныхъ, а если возможно, фарфоровыхъ ретортъ и пріемниковт.
10. Нѣсколько фарфоровыхъ чашекъ.

k) kilka dzwonków do okazania attrakcyi i repulsyi.

Resztę narzędzi potrzebnych do elektryczności sam Professor Fizyki przysposobi, jako to: błyskawice, pioruny, wpływ elektryczności do wegetacyi, ewaporacyi, i t. p.

Magnetyzm:

1) Magnes naturalny naarmowany.
2) Jeden lub kilka sztucznych magnesów.
3) Igła magnesowa:
   a) do okazania deklinacyi,
   b) do okazania inklinacyi.

Astronomia:

1) Sphaera armillaris.
2) Planisphaerium caeleste.
3) Planetarium.
4) Globus caelestis.
5) Globus terrestris.
6) Kwandrans lub Sextans Astronomiczny.

IV. Chemia.

1) Kilka termometrów.
2) Briquet pnéumatique.
3) Eudyometr Volty lub Bertoleta.
4) Snop rurek szklannych różnego kalibru.
5) Letror mosiężny lub szklanny do zaginania rurek i wydymania z nich baniek, podług potrzeby.
6) Lampa emalierska do tegoż użytku.
7) Wanienka chemiczna mała.
8) Wanienka chemiczna większa.
9) Kilkanaście retort i kolb szklannych, a jeżeli być może kilka porcelanowych.
10) Kilkanaście miseczek porcelanowych.

11. Нѣсколько стекляныхъ, каменныхъ и фарфоровыхъ ступокъ.

12. Нѣсколько стекляныхъ сосудовъ разной величины и разной формы для собиранія газовъ.

13. Нѣсколько Гессенскихъ плавильныхъ горшковъ изъ графита и фарфора.

14. Нѣсколько стекляныхъ шаровъ съ двумя или тремя горлами.

15. По крайней мѣрѣ одна чугунная печка съ принадлежностями, какъ-то: съ мѣхомъ, клещами, наковальнею, щипцами, ножницами и т. п.

16. По крайней мѣрѣ одинъ снарядъ Вульфа съ шестью бутылками.

17. Нѣсколько бутылокъ съ двумя или тремя горлами.

18. Нѣсколько высокихъ рюмокъ для производства въ нихъ осадковъ.

19. По крайней мѣрѣ нѣсколько фунтовъ ртути для собиранія на ней кислыхъ газовъ.

20. Переносная Лабораторія Guiton'a.

21. Нѣсколько бутылокъ разной величины со стекляными пробками для кислотъ.

22. По нѣскольку фунтовъ кислотъ:

a) сѣрной,

b) хлористо-водородной,

c) селитряной.

Другія кислоты, равно какъ и химическія реагенціи и разные сорты соли, заготовитъ Профессоръ химіи.

1820 года.

11) Kilkanaście moździerzyków, jako to: szklannych, kamiennych, porcelanowych.

12) Kilkanaście naczyń szklannych różnéj wielkości i różnego kształtu, do zbierania gazów.

13) Kilka tygielków heskich, ołówkowych, porcelanowych.

14) Kilka balonów o dwóch lub trzech szyjach.

15) Jeden przynajmniéj piecyk żelazny z rekwizytami, jako to: miech, kleszcze, kowadło, szczypce, nożyce i t. p.

16) Jeden przynajmniéj aparat Wulfa o sześciu flaszkach.

17) Kilka flaszek o dwóch lub trzech szyjach.

18) Kilkanaście kieliszków wysokich do robienia w nich precypitacyi.

19) Kilkanaście przynajmniéj funtów merkuryuszu do zbierania na nim gazów kwaśnych.

20) Laboratoire portatif par Guiton.

21) Kilkanaście flaszek różnéj wielkości z zatyczkami szklannemi na kwasy.

22) Po kilkanaście funtów kwasów:

a) siarczanego,

b) solnego,

c) saletrowego.

Inne kwasy, jako też reagencya chemiczne i gatunki soli, sam Professor Chemii przysposobi.

1820 roku.

Госуд... ...ическая библиотека РСФСР

КОНЕЦЪ II ТОМА.

(Продолженіе отдѣла I въ томѣ III.)

KONIEC TOMU II.

(Dalszy ciąg działu I w tomie III.)

60

20.-

Dqo v. 1957

Отд
6790